

ROMÁNIAI MAGYAR ÉVKÖNYV

2006

ROMÁNIAI MAGYAR ÉVKÖNYV
2006

**ANUARUL MAGHIAR DIN ROMÂNIA
2006**

Fundația DIASPORA – Editura Marineasa
Timișoara, 2007
Editor: Gabriel Marineasa
Tipografia Marineasa
Timișoara, Str. Mureș Nr. 34.

ISBN 978 – 973 – 631 – 363 – 9

**ROMÁNIAI
MAGYAR
ÉVKÖNYV
2006**

Temesvár

Az ÉVKÖNYV kiadását támogatták:

Illyés Közalapítvány Budapest
Határon Túli Magyarok Hivatala Budapest
Communitas Alapítvány Kolozsvár

Szerkesztőtanács:

Bakk Miklós, Bodó Barna,
Fazakas Emese, Somai József, Veress Enikő

Szerkesztette:

Bodó Barna

A szerkesztő munkatársai:

Bakk Miklós, Somai József

Lektorálás:

Albert Ferenc, Bálintfi Ottó, Erdei Ildikó,
Kádár Magor

Borító és kötetterv: Könczey Elemér

Korrektúra: Lázár Ildikó

Tartalom

Előszó – Prefață – Preface (Bodó Barna) **XI-XIII**

I. A demokrácia útján

Szőcs Levente: EU-integráció: utazás az ismeretlenbe? **3**

Szász Alpár Zoltán: Az RMDSZ szervezeti identitása (1989–2005) **11**

Bakk Miklós: Elemzési szempontok az erdélyi magyarság politikai mozgásteréről az uniós csadakozás előtt **51**

Horváth Réka: Az RMDSZ választási eredményei 1990–2004 között **61**

Varga Attila: A korrupció és a korrupció elleni küzdelem sajátos viszonya Romániában **71**

Gazda Árpád: Botladozó átvilágítás Romániában **81**

Kiss Ágnes: Románia határon túli nemzetpolitikája: a magyarországi románok támogatása (1995–2005) **90**

Ádám Beáta: Mítoszok és metaforák a romániai magyar elit diskurzusában **103**

II. Adatok és folyamatok

Kiss Dénes: A romániai magyar civil szféra 2006-ban **117**

Somai József: Támogatás és forráselosztás 2007 **131**

Bakk Miklós – Bodó Barna: A regionalizmus diszkurzív megjelenítése **144**

Kósa András László: Timurok és Pál utcai fiúk **153**

Vremir Márta: A magyar-román vegyes házasságok néhány vetületéről **171**

Kurkó Ibolya: Erdély térszerkezetének egyenlőtlenségei az átmenet időszakában **185**

III. Nyelvünkben élünk

Bodó Barna: A BKB-folyamat **205**

Sárosi Krisztina: Az Erdélyi Magyar Tudományegyetem oktatáspolitikai szempontból **215**

Kötő József: Felekezeti oktatás redivivus **226**

Péntek János: Tankönyvek, oktatási anyagok **232**

Szabó Miklós: A helytörténetírás Marosvásárhely vonzáskörzetében **241**

Asztalos Lajos: Kolozsvár utcanevei **249**

Szőcs Lóránt: Hargita megye kultúrházainak állapotáról és tevékenységükről **261**

Váry O. Péter: Újkori templomépítés Háromszéken **274**

IV. Társadalmi kihívások és válaszok

Veress Enikő: „Új középkor” avagy városfejlődés 1989 után Székelyföldön **311**

- Derzsi László: SAPARD-pályázók Erdélyben 2002–2005 között **319**
Nagy Egon: Határmenti együttműködés a Kárpátok Eurorégió román és magyar megyéiben **331**
Zakota Zoltán: Informális gazdaság az 1989 utáni Romániában **355**
Bárányi Ildikó: Románia szociálpolitikája 1989–2006 **362**
Sólyom Zoltán: A kollektivizálás és utóélete Felsőháromszéken **373**

V. Kronológiák, dokumentumok

- 2005 kisebbségpolitikailag fontos eseményei (Bodó Mária) **391**
Közéleti krónika 2005 (Udvardy Frigyes) **422**
A kisebbségi törvény kronológiája (Bakk Miklós) **471**
A Bolyai Kezdeményező Bizottság kronológiája (Bodó Barna – Kovács Lehel) **485**
Állásfoglalások, nyilatkozatok, dokumentumok 2005 (Schwarz Katalin) **496**
2005-ös jogszabályok (Ádám Beáta) **543**
A Romániai Magyar Évkönyv 2006 szerzői **547**

Cuprins

Prefață în limbile maghiară, română și engleză (Bodó Barna) **XI-XIII**

I. Pe drumul democrației

Szőcs Levente: Integrarea UE: drum către necunoscut? **3**

Szász Alpár Zoltán: Identitatea organizațională a UDMR (1989–2005) **11**

Bakk Miklós: Integrarea europeană și criteriile de analiză privind politicile
posibile pentru comunitatea maghiară din Transilvania **51**

Horváth Réka: Rezultatele electorale ale UDMR, 1990–2004 **61**

Varga Attila: Relația specifică dintre corupție și lupta împotriva ei în
România **71**

Gazda Árpád: Procesul anevoios al lustrației în România **81**

Kiss Agnes: Politica României privind românii de pretutindeni: sprijin pentru
românii din Ungaria (1995–2005) **90**

Ádám Beáta: Mituri și metafore în discursul elitei maghiare din
România **100**

II. Date și evoluții

Kiss Dénes: Sfera civilă maghiară din România, în 2006 **117**

Somai József: Sprijin și resurse financiare pentru sfera civilă, în 2007 **131**

Bakk Miklós – Bódó Barna: Reprezentarea discursivă a regionalismului **144**

Kósa András László: Tineretul de azi: Timuri și băieți din strada Pál **153**

Vremir Márta: Aspecte ale căsătoriilor mixte maghiaro-române **171**

Kurkó Ibolya: Inegalități spațiale în Transilvania, în perioada de
tranziție **185**

III. In dulcea limbă maternă

Bodó Barna: GIB (BKB) ca proces socio-politic **205**

Sárosi Krisztina: Aspecte de politică educațională privind Universitatea
Maghiară din Ardeal Transilvania „Sapientia” **215**

Kötő József: Învățământul confesional redivivus **226**

Péntek János: Manuale, materiale didactice în limba maghiară **232**

Szabó Miklós: Istoriografia locală din Tg. Mureș și împrejurimi **241**

Asztalos Lajos: Denumiri de străzi din Cluj **249**

Szőcs Lóránt: Despre starea și activitatea căminelor culturale din județul
Harghita **261**

Váry O. Péter: Construcții recente de biserici în județul Covasna **274**

IV. Dileme și răspunsuri sociale

Veress Enikő: „Noul ev mediu” sau dezvoltarea orașelor după 1989, în ținutul Secuiesc **311**

Derzsi László: Cereri de finanțare SAP ARD în Ardeal, între 2002–2005 **319**

Nagy Egon: Cooperarea trans frontalieră în județele românești și ungare ale Euroregiunii Carpatica **331**

Zakota Zoltán: Economia informală în România de după 1989 **355**

Bárányi Ildikó: Politica socială din România între 1989–2006 **362**

Sólyom Zoltán: Colectivizarea și efectele sale în sate din nordul județului Covasna **373**

V. Cronologii, documente

Evenimente politice importante pentru minoritatea maghiară, anul 2005 (Bodó Mária) **391**

Cronica evenimentelor culturale ale anului 2005 (Udvardy Frigyes) **422**

Cronologia legii minorităților (Bakk Miklós) **471**

Cronologia Comitetului de Inițiativă Bolyai (Bodó Barna – Kovács Lehel) **485**

Documente, declarații, mesaje din 2005 (Schwarz Katalin) **495**

Acte legislative din anul 2005 (Ádám Beáta) **542**

Autorii Anuarului Maghiar din România, 2006 **546**

Contents

Preface (Bodó Barna) – in Hungarian, Romanian, English **XI-XIII**

I. On the Pathway of Democracy

Szőcs Levente: EU Integration: the Road to the Unknown? **3**

Szász Alpár Zoltán: Organizational Identity of the DAHR-RMDSZ
(1989–2005) **11**

Bakk Miklós: Criteria for Assessing the Political Manoeuvre-Space of the
Hungarian Community in Romania before the European Integration **51**

Horváth Réka: Election Results of the DAHR-RMDSZ, 1990–2004 **61**

Varga Attila: Specific Relationship between Corruption and the Fight Against it
in Romania **71**

Gazda Árpád: The Cumbersome Process of Lustration in Romania **81**

Kiss Ágnes: Romania's Policy Regarding the Romanian Diaspora: Financial
Support for Romanians from in Hungary (1995–2005) **90**

Ádám Beáta: Myths and Metaphors in the Hungarian's Elite Speech from
Romania **100**

II. Data and Processes

Kiss Dénes: Hungarian Civil Sphere from Romania, in 2006 **117**

Somai József: Financial Support and Resources for Civil Society, in 2007 **131**

Bakk Miklós-Bodó Barna: The Representation of Regionalism in Political Dis-
course **144**

Kosa András László: Today's Youth: Timurs and Boys from Pal Street **153**

Vremir Márta: Aspects of Hungarian-Romanian Mixed Marriages **171**

Kurkó Ibolya: Spatial Inequalities in Transylvania during the Transition
Period **185**

III. We Live by Our Language

Bodó Barna: The Bolyai Initiative Comity (BKB) as a Series of Events **205**

Sárosi Krisztina: Aspects on Educational Politics in Hungarian University
Sapientia from Transylvania **215**

Kötő József: The Resurgence of Denominational Education **226**

Péntek János: Schoolbooks and Teaching Materials in Hungarian
Language **232**

Szabó Miklós: Local Historiography in Târgu Mureş and its Surroundings **241**

Asztalos Lajos: Street Names in Cluj **249**

Szőcs Lóránt: On the Situation and Activity of Community Centers in
Harghita County **261**

Váry O. Péter: Recent Church Construction in Covasna County 274

IV. Social Dilemmas and Questions

Veress Enikő: „New middle age” or the Developing of the Cities after 1989 from the Szeklerland **311**

Derzsi László: SAPARD Applications in Transylvania between Years 2002–2005 **319**

Nagy Egon: Cross-border Cooperation between Romanian and Hungarian Counties in the Carpathian Euroregion **331**

Zakota Zoltán: Informal Economy in Romania after 1989 **355**

Bárányi Ildikó: Romania’s Social Policy between Years 1989–2006 **362**

Sólyom Zoltán: Collectivization and its Effects in the Northern Parts of Covasna County **373**

V. Chronologies, Documents

Main Political Events Regarding Minorities – 2005 (Bodó Mária) **391**

Chronicle of Cultural Events – 2005 (Udvardy Frigyes) **422**

The Chronology of the Law on Minorities (Bakk Miklós) **471**

The Chronology of the Bolyai Initiative Committee – BKB (Bodó Barna–Kovács Lehel) **485**

Statements, Declarations and Documents from 2005 (Schwarz Katalin) **495**

Legislation Adopted in 2005 (Ádám Beáta) **542**

Authors of the Hungarian Yearbook from Romania, 2006 **546**

Nyitás előtt...

Joggal tehetjük fel a kérdést: a sokat vitatott és jelen *Évkönyv*ünkben is taglalt EU-s csatlakozása Romániának és egyben az itteni magyarságnak, változtatni fog-e az alapvető politikai kérdéseken? A tágabb közösségbe való belépés átminősíti-e a politikai-gazdasági kereteket oly mértékben, hogy a változások okán az *Évkönyv* szerkezetét is meg kellene változtatni? Bár hitem szerint ekkora változást életünkben az európai „nagy családba” való belépés nem okoz, azt alighanem kijelenthetjük, hogy a viszonyítási és értelmezési keretek mindenképpen változnak, és részben már változtak is.

Azt érzékeljük, hogy a felsőoktatás és ebből következően a közoktatás olyan változások tere lesz, amely *Évkönyv*ünk egyik fejezetét egy egész sor új folyamatra és összefüggésre „nyitja rá”. De a szociálpolitikában is komoly változásokat indukálhat a csatlakozás.

Az biztos: ez még „klasszikus” *Évkönyv*, szerkesztése során még nem számoltunk a belépés szélesebb körben jelentkező hatásaival, magára a csatlakozási folyamatra figyeltünk elsősorban. Ha az előszóban indokolt volt feltenni az új elemzési keretre vonatkozó kérdést, az a megjelenést illető pár hónapos késéssel függ össze: a kötetet természetesen a tavaly szerettük volna útjára bocsátani. Ha nem sikerült, abban alighanem benne van ez a „közös Európa” is, hiszen a magyar támogatáspolitikát átalakítása – miatti késések – mögött sokan integrációs kényszert látnak.

Akár el is fogadhatjuk a fenti tételt, számunkra a lényeg: ebben a sok változós, sok ismeretlenes folyamatban is sikerült megnyerni azt a minimális támogatást, amely jelentkezésünket – ha késve is de lehetővé teszi. Az biztos, mind a szakkönyvek kiadása, mind az irántuk mutató érdeklődés változóban. Talán az sem újdonság a könyvpiacot ismerők számára, hogy a korábbiaknál kevesebb *Évkönyvet* vettek meg legutóbbi, impozáns kettős számunkból politikai és szakmai intézmények. Ez arra indított minket, hogy jelen *évkönyv*ünk piaci stratégiáját újragondoljuk – de erről a következő kötetünk előszavában tudunk majd beszámolni.

Különben szerkesztői újdonságról nem kell beszámolnunk, a kötet tagolását és az egyes nagy fejezetek szerkezetét megőriztük. A támogatók között van új intézmény: a *Communitas* /Alapítvány. Az az intézmény, amely a kezdetektől támogatót – a *Határon Túli Magyarok Hivatala* – ezen a néven utolsó alkalommal tette, köszönet érte. Es köszönet az *Illyés Közalapítványnak* is. Velük, támogatáspolitikai szempontból, egy korszak zárult le.

És köszönet minden munkatársnak, lektornak, személyes támogatónak.

Bodó Barna

Înainte de integrare...

Se poate pune, justificat, întrebarea: tema mult dezbătută și prezentă și în *Anuarul* de față, cea a integrării europene a României și concomitent a maghiarilor de aici, va schimba sau nu cadrul interpretativ al problemelor politice fundamentale pentru această comunitate etnică. Integrarea într-o comunitate mai largă va reconfigura oare cadrul politico-economic într-o asemenea măsură încât acestea vor conduce la schimbări privind structura *Anuarului*? Chiar dacă, în opinia mea, intrarea în „marea familie” europeană nu va afecta la acest nivel abordările noastre, putem să ne așteptăm la schimbări profunde care, în parte, s-au și produs.

Observăm, înainte de toate, schimbările privind învățământul superior și, deci, în consecință, și ale celui preuniversitar, aceste evoluții aducând în prim-plan o tematică căreia-i rezervăm, în *Anuar*, un capitol distinct. Ne vom confrunta, aproape sigur, cu mari schimbări și în domeniul socialului.

Actualul *Anuar* este unul „clasic”: la pregătirea lui nu am avut în vedere efectele sociale ale integrării, ne-am limitat la procesul politic de integrare. Am considerat necesară abordarea, în Prefață, a acestei problematici deoarece sub aspect financiar integrarea și-a făcut, deja, efectul. Finanțatorii acestei publicații, instituții publice din Ungaria, în parte datorită noii situații privind integrarea europeană, trec printr-un proces de reorganizare generală, din care cauză am reușit să obținem sprijinul financiar dorit cu ceva întârziere.

Putem admite ideea că în acest proces complex și cu multe necunoscute care este integrarea al integrării relațiile dintr-o națiune și comunitățile etnice ce aparțin aceleiași culturi se vor schimba sub multe aspecte. Oricum, interesul pentru *Anuarul* nostru precedent, cotate foarte bine din punct de vedere științific, a fost sub așteptări: solicitările din partea instituțiilor publice au scăzut mult. Poate fi vorba și de o schimbare de pe piața cărții, cărturarii vorbesc de așa ceva. Noi, editorii, am elaborat o strategie prin care dorim și sperăm să putem asigura viitorul publicației. Vom prezenta elementele concrete referitoare la această nouă strategie, cum se cuvine, după ce ele au fost implementate.

Structura prezentului *Anuar*, tematica abordată nu aduce noutăți, chiar și ponderea însemnată a autorilor tineri s-a păstrat. Noutăți avem, cum am arătat, sub aspect financiar, printre finanțatori regăsindu-se două instituții publice – Departamentul pt. Maghiarii de Peste Graniță respectiv Fundația Publică Illyés – care în viitor sub aceste titulaturi nu vor mai exista. Am mai primit sprijin și din partea unei fundații clujene: Fundația Communitas. Mulțumiri tuturor.

Și mulțumim, totodată, colaboratorilor, recenzorilor, susținătorilor noștri.

Bodó Barna

Prior the integration

We may justifiably ask ourselves the following question: will the most extensively debated topic which is also discussed in the present *Yearbook* – namely, the European integration of Romania and, simultaneously, of the Hungarians who live here – change the interpretive framework for this ethnic community. Will integration into a larger community really change or reconfigure the political and economical framework to such an extent that these changes will lead to modifications in the structure of the *Yearbook*? Even though, in my opinion, entering the ‘great European family’ will not affect our approach on this level, we will be confronted with profound changes, which have, partially, already occurred.

The changes in higher education and, consequently, in high school education are easily noticeable. These evolutions highlight various questions to which we dedicated a distinct chapter of the *Yearbook*. We will most certainly confront ourselves with major changes in the social arena as well.

The current *Yearbook* is a ‘classic’ one. During its preparatory phase, we did not take into account the social consequences of integration, instead, we focused only on the political process of integration. We deemed it necessary to speak about the framework of interpretation, in the Preface, because, from a financial point of view, integration has already produced results. The public institutions from Hungary offering financial support for this volume are undergoing a thorough process of reorganization, which has been partly engendered by the new situation related to European integration. For these, reasons, we obtained the desired financial support with some delay.

We may even accept the idea that in this complex and multifarious process of integration, the relationships between a nation and the ethnic communities belonging to the same culture will change in various respects. Nevertheless, the interest for our previous *Yearbook*, highly appreciated from a scientific point of view, did not match the expectations: public institutions purchased lesser copies of the book than previously. The market for books may be changing indeed, as scholars talk of it. We, the publishers, elaborated a strategy through which we wish, and hope, to secure the future of the publication. The concrete facts about this strategy will be presented, as required, after their implementation.

The structure of the current *Yearbook* and the topics covered herein suffered no modifications, even the number of young authors remained unchanged. There are, however, novelties, as we have shown earlier, from a financial point of view. Two public institutions – the Department for Hungari-

ans Abroad and the Illyés Public Foundation – offered financial support for this book until now. Nonetheless, in the future, these will no longer exist under the above official labels. Last but not least, we also received support from the Communitas Foundation in Cluj. We thank all of you.

We would also like to thank to all who – in one way or another – contributed this volume, above all to the authors, collaborators, reviewers, and to those who offered support in various ways.

Bodó Barna

A demokrácia útján

Szócs Levente

EU-integráció: utazás az ismeretlenbe?

Visszatekintés

Románia volt az első közép-kelet-európai állam, amely hivatalosította kapcsolatát az Európai Közösséggel. Az első írásos megállapodás 1974-ben született meg, majd ezt követte a diplomáciai kapcsolatok felvétele 1990-ben, illetve egy évvel később a Kereskedelmi és Együttműködési Egyezmény aláírása. 1995-ben – a többi közép- és kelet-európai tagjelölt országgal egy időben – Románia is kérte felvételét az Európai Unióba. A kérelmet az Európai Bizottság 1997-ben bírálta el, de csak két évvel később javasolta a csatlakozási tárgyalások megkezdését azzal a feltétellel, hogy Románia javítja az állami gondozásban lévő gyerekek helyzetét és kidolgoz egy középtávú gazdasági stratégiát. A Bizottság javaslatát a tagországok állam- és kormányfői 1999 decemberében, Helsinkiben fogadták el, a tényleges tárgyalások pedig 2000. február 15-én kezdődtek el.

A tagjelöltek közül 2004. május elsején tízen csatlakozhattak, miután Románia és Bulgária felkészülési üteme nem tette lehetővé a tárgyalások lezárását. 2003 decemberében az Európai Tanács hangsúlyozta az Unió eltökéltségét a tárgyalások 2004 végéig történő lezárására, illetve Románia és Bulgária 2007. január elsejei tagfelvételére, „amennyiben konkrét előrehaladás mutatkozik”.

2004 tavaszán a Bizottság módosította Románia integrációs stratégiáját azokra a tennivalókra helyezve a hangsúlyt, amelyek a jog uralmának megerősítését célozzák. A bukaresti hatóságok ugyanakkor összeállítottak egy úgynevezett „to do list”-et azokkal a tennivalókkal, amely megvalósítása bizonyíthatta a román kormány elkötelezettségét a reformfolyamat továbbvitele iránt. Október 6-án nyilvánosságra hozott stratégiai dokumentumában a Bizottság leszögezte: minden erőfeszítést megtesz, hogy az Európai Tanács (2003. dec. 12-13-i) döntésének megfelelően a csatlakozási tárgyalások 2004 végéig lezáruljanak, és 2005-ben, a lehetőségekhez mérten minél korábban sor kerülhessen a csatlakozási szerződés aláírására.

A 2004. december 16-17-én Brüsszelben tartott ülésén az Európai Tanács „megelégedéssel vette tudomásul” a Románia által elért fejlődést, és megállapította, hogy adottak a feltételek a csatlakozási tárgyalások lezárására. A Tanács ugyanakkor úgy ítélte meg, hogy Románia csak akkor áll készen a tagsággal járó kötelezettségek teljesítésére 2007. január elsejétől, ha folytatja a reformokat „különösen a bel- és igazságügy, a versenyjog, valamint a környezetvédelem területén”.

Védi magát az Unió

Románia 2004-ben lezárta a csatlakozási tárgyalásokat az Európai Unióval, nem kevés izgalommal. A Bizottság a 2004 októberében elfogadott jelentésében arra a következtetésre jutott, hogy Románia megfelel a csatlakozás politikai kritériumainak, viszont a gazdasági és jogi kritériumok vonatkozásában számottevő lemaradásai vannak. Következésképp az Európai Tanács 2004. december 17-én Brüsszelben azzal a feltétellel hagyta jóvá a csatlakozási tárgyalások lezárását, hogy „védzáradékok biztosítják azokat az intézkedéseket, amelyek akár a csadakozást megelőzően, akár az azt követő három évben esetlegesen felmerülő súlyos problémákat kezelik, különösen a bel- és igazságügy, a versenyjog, valamint a környezetvédelem területén”. A Tanács ugyanakkor úgy döntött, hogy az Európai Unió folytatja Románia felkészülésének és eredményeinek szigorú felügyeletét; ennek érdekében a Bizottság továbbra is éves jelentéseket terjeszt be Románia előrelépéséről.

A tárgyalások lezárása után készült bizottsági jelentés alapján a 2005. április 25-én Luxemburgban aláírt csatlakozási szerződésbe négy védzáradék került be. Ezek közül három úgynevezett ágazati védzáradék, a negyedik viszont lehetővé teszi a Tanács számára, hogy a Bizottság javaslatára a csatlakozás egyéves halasztásáról döntsön, amennyiben nyilvánvaló bizonyítékok vannak arra nézve, hogy a közösségi vívmányok átvétele és alkalmazása terén a csatlakozásra váró ország képtelen lesz teljesíteni a tagság feltételeit az előre jelzett 2007. januári időpontban.¹ A védzáradékok két területet és tizenegy intézkedést ölelnek fel:

a) piaci verseny:

1. biztosítani kell, hogy a Versenytanács ténylegesen ellenőrizzen minden lehetséges állami támogatást, ideértve az adó- és társadalombiztosítási vagy az energiaellátással kapcsolatos tartozások befizetésének halasztását;

2. az állami támogatás-végrehajtási nyilvántartásának haladéktalan megerősítése;

3. teljesíteni kell azt a kötelezettségvállalást, miszerint 2005. január 1. és 2008. december 31. között semmilyen állami támogatás nem juttatható a nemzeti szerkezetátalakítási stratégia alapján acélműveknek, az iparág kapacitásának párhuzamosan történő csökkentésével;

4. a Versenytanács megfelelő pénzeszközökkel és kellő szakképzett személyzettel való ellátása.

b) bel- és igazságügy:

1. a schengeni cselekvési terv késedelem nélküli végrehajtása;

2. az Unió jövőbeni külső határainál a magas szintű ellenőrzés és felügyelet biztosítása érdekében a zöld határokon, kék határokon és határátkelőhelyeken használt felszerelés és az infrastruktúra modernizálására vonatkozó intézkedések jelentős mértékű felgyorsítása, valamint az operatív kockázatelemzési kapacitás további erősítése;

3. az igazságszolgáltatás reformjáról szóló naprakész és integrált cselekvési terv és stratégia kidolgozása és végrehajtása;

4. a korrupció – különösen a magas szinten elkövetett korrupció – elleni küzdelem jelentős mértékű megerősítése és felgyorsítása;

5. a hatályos nemzeti korrupcióellenes stratégia révén elért eredmények független felülvizsgálatának elvégzése;

6. a csendőrség és rendőrség feladataira, valamint a közöttük levő együttműködésre vonatkozó világos jogi keretek kialakítása 2005 márciusáig;

7. konkrét intézkedéseket tartalmazó, koherens, többéves bűnüldözési stratégia kialakítása és végrehajtása.

A védzáradékok alkalmazásáról szóló döntést a Tanács a Bizottság ajánlása alapján minősített többséggel hozhatja meg Románia, illetve kétharmados többséggel Bulgária vonatkozásában.

Bizalmatlanság

Noha a 2004-ben csatlakozott tíz közép- és kelet-európai ország sem felelt meg mindenben a tagság kritériumainak a tárgyalások lezárásakor, az EU egyikük esetében sem alkalmazott védzáradékot. Hogy ezt Románia és Bulgária esetében mégis megtette, annak több oka van: 1) a tagállamok a hiányosságok ellenére eltökélték magukat a két ország integrálására; 2) garanciát kerestek arra, hogy a két ország folytatja a felkészülést; 3) biztosítékokat kerestek a Románia és Bulgária felkészületlenségéből adódó esetleges veszélyek elhárítására.

A Romániával szembeni bizalmatlanság más vonatkozásban is megnyilvánult. 2005. folyamán az Európai Parlament két alkalommal is elhalasztotta a

romániai megfigyelők fogadását és mindössze szeptember 26-án szentesítette a tagságra váró státussal járó jogot. Az időpont csupán egy hónappal előzte meg az első monitoring jelentés közzétételét.

Az október 25-én nyilvánosságra hozott dokumentum a vártnál jóval kedvezőtlenebbnek bizonyult, és ebben nyilvánvalóan szerepet játszott az Európai Bizottságra nehezedő, erősödő nyomás.² A Bizottság legfontosabb következtetése az volt, hogy a védzáradékok hatálya alá esti területeken nem történt olyan mértékű fejlődés, amely indokoltá tenné ezek törlését, illetve hogy Románia nem felelhet meg a tagsággal járó elvárásoknak a csatlakozási céldátum idejére, ha nem gyorsítja felkészülésének ütemét. A jelentés három részre osztja az elvárásokat. A legsürgetőbb tennivalók közé azok a tennivalók kerültek, amelyek miatt „Románia nem élvezhetné a csatlakozás előnyeit, és amelyek megingathatják az Unió egyensúlyát”. Gyakorlatilag ezektől függ, hogy Románia képes-e felhasználni a régiók közötti egyenetlenségek megszüntetését célzó strukturális és kohéziós alapokat.

Éppen ezért a tennivalók között első helyen szerepelt a közigazgatás hatékonyságának növelése. A jelentés szerint Románia megállapodott a Bizottsággal abban, hogy területi felosztását az úgynevezett NUTS rendszer szerint értelmezi.³ Ez elméletileg maga után vonná a régiók „újrarajzolását”, mivel a jelenlegi egységek nem felelnek meg az uniós szabályozások által leírt statisztikai régióknak. A kormány közigazgatási reformot jelentett be mandátuma elején, de ebben konkrét lépésekre nincs utalás. Nem született idevágóan jogszabály, bár a szükségesnek ítélt reform elveiről folyt szakmai vita. A jelentés felhívta a figyelmet, hogy sürgősen javítani kell az unós finanszírozások lehívásában és felhasználásában érintett valamennyi hatóság hatékonyságát, a helyitől a kormányzati szintig. Ugyanakkor tisztázni kell a helyi és az országos testületek viszonyát, nem utolsósorban pedig sürgősen meg kell találni azokat a pénzforrásokat, amelyekből finanszírozható lesz az uniós programok önrésze. A legsürgősebb tennivalók közé sorolta a jelentés a korrupció leküzdését, amelyben a román hatóságok semmilyen látható eredményt nem tudtak felmutatni a törvényes keret változásait leszámítva.

A tennivalók második csoportjában azok az elvárások szerepeltek, amelyek teljesíthetőek, ha a felkészülés ütemváltás nélkül folytatódik. Ezek között szerepelt az állami szubvenciók ellenőrzése, a vámkezelési szabályok alkalmazása és a pénzügyi felügyelet javítása. A legkevésbé súlyos kifogások a közlekedési, illetve a trösztellenes szabályok alkalmazása terén merültek fel.

A jelentés szerint Románia továbbra is teljesíti a politikai kritériumokat. Határozott lépések történtek az igazságügyi rendszer politikai függetlenítése felé, javult a helyzet a sajtószabadság tiszteletben tartása, az elkobzott ingatlanok visszaszolgáltatása, valamint a kiskorúak és a kisebbségek jogainak tiszte-

letben tartása terén. E téren elsősorban a roma kisebbség, valamint a szellemi- és mozgássérültek jogainak biztosítása terén lenne szükség további erőfeszítésekre. A bizottság kitért a magyar kisebbség helyzetére, és megemlítette, hogy az RMDSZ tagja a kormánykoalíciónak. A magyarokkal kapcsolatban a dokumentum kielégítőnek nevezi a nyelvhasználatára vonatkozó szabályozások alkalmazását a hatóságokkal való kapcsolattartásban, majd hozzáteszi, hogy ez a rendőrségre csak részben érvényes.

A jelentés szerint Románia továbbra is megfelel a működő piacgazdaság feltételeinek, viszont az átfogó szerkezeti reform folytatására van szükség ahhoz, hogy az ország talpon tudjon maradni az uniós piaci versenyben. A dokumentum szerint az ország makrogazdasági stabilitása biztosított, noha az új kormány gazdaságpolitikájának eredményeként gyengült az egyensúly, viszont további lépésekre van szükség az üzleti környezet javítása és a csődkezelés terén.

A rendkívül problematikus – a reformok folytatása nélkül a céldátumig behozhatatlan lemaradást mutató – fejezetek közé sorolta a Bizottság a versenyjogot is. Erről a jelentés nyilvánosságra hozatalát megelőzően olyan információk kerültek napvilágra, amelyek szerint a Bizottság javasolni fogja a témakör törlését a védzáraközök közül. A jelentés viszont megállapította, hogy noha jelentős haladás történt, ezen a téren is legalább a korábbiakhoz fogható fejlődés szükséges. A Versenytanács működése jelentősen javult az elmúlt évben, de ez csak Bukarestre érvényes – állapította meg a jelentés. A Bizottság egyetlen döntést vagy értesítést sem kapott helyi szinten megítélt állami szubvencióval kapcsolatban a Versenytanácstól.

A következő, 2006 májusi monitoring jelentésig az EU vezetői elfogadták – 2005 decemberében – a 2007–2013 közötti időszakra szóló hosszú távú költségvetési iránymutatásokat. Az év utolsó csúcstalálkozóján elfogadott döntés nemcsak azért számított jó hírnék Románia számára, mert ezzel pont került egy többhónapos, rendkívül érzékeny vita végére, hanem azért is, mert az uniós költségvetés elkészítésekor a huszonötök már számoltak Románia és déli szomszédja közelgő csatlakozásával, helybenhagyta a 2004-ben megfogalmazott pénzügyi csomagot, amely lehetővé teszi, hogy Románia a tagság első évében nettó haszonélvező legyen.⁴

A 2005 októberi jelentés elérte célját: a román hatóságok minden korábbinál nagyobb határozottsággal összpontosítottak a Bizottság által azonosított kényes kérdésekre. Ennek köszönhetően a 2006. május 16-án nyilvánosságra hozott második monitoring jelentés a korábban jelzett 14 helyett már csak négy komoly aggodalomra okot adó, sürgős beavatkozást igénylő terület jelölt meg. Ezek:

- megfelelő integrált igazgatási és ellenőrzési rendszer (HER) felállítása a mezőgazdaság területén;

- a közösségi agrárpolitika keretében a mezőgazdasági termelők és más szereplők számára történő közvetlen kifizetések kezelésére akkreditált, teljes mértékben működőképes kifizető ügynökségek létrehozása;
- az állathulladék-gyűjtésre és feldolgozásra szolgáló létesítmények létrehozása a fertőző szivacsos agyvelőbántalomhoz (TSE) és az állati melléktermékekhez kapcsolódó vívmányokkal összhangban;
- az Unió rendszereivel összekapcsolható adónyilvántartó informatikai rendszerek létrehozása és bejárata.

A jelentés egyúttal megállapította, hogy „jelentős fejlődés történt a **schengeni vívmányok alkalmazására és a jövőbeli EU-határok igazgatására**, valamint a **csalás és korrupció elleni küzdelemre** való felkészülésben”. Ezen a területen továbbra is fokozott erőfeszítésekre és gyors intézkedésekre van szükség annak érdekében, hogy még a csatlakozás előtt felszámolhassák a hiányosságokat. Romániának továbbra is eredményeket kell produkálnia a korrupció ellen minden szinten folyó küzdelemben; korrupcióellenes és megelőző küzdelmet kell folytatnia a bűnüldöző ügynökségek keretében, a politikai pártok finanszírozásáról jogi szabályozást kell elfogadni, ellenőriznie kell a vagyonyilatkozatokat és be kell vezetnie a jogi személyek felelősségének fogalmát. A Bizottság a védzáradék alá eső másik területen, a versenyjog kapcsán is dicsérettel jelzőkkel illette Romániát.

A súlyosabb kifogások a csatlakozás halasztása szempontjából „ártalmatlan” területeken fogalmazódtak meg, azonban ezek orvoslásának kudarca lehetetlenné teheti Románia számára a tagság előnyeinek élvezését, miután jelentős uniós pénzalapok befagyasztását eredményezheti.

Talán a fentebb már említett okok miatt a Bizottság májusi monitoring jelentésében óvakodott ajánlást tenni a védzáradékok alkalmazása, illetve a csatlakozás időpontjára vonatkozóan. A jelentést elfogadó EP-döntés arra is kitér, hogy a Bizottság legkésőbb október elején újabb jelentést készít Románia és Bulgária felkészültségéről, és szintén akkor dől el, hogy szükség lesz-e a védzáradékok alkalmazására. Ugyancsak az őszi értékelésnek kell tartalmaznia azokat a területeket, amelyeken az EU-ba történő belépés után kell majd javítani.

Következtetések

Románia a csatlakozást illetően abban a kellemetlen helyzetben találta magát, hogy pár hónappal a csatlakozás céldátuma előtt számos bizonytalansági tényezővel volt kénytelen számolni nemcsak a taggá válás időpontját, hanem az ország európai jövőjét illetően is.

Nem lehetett tudni, javasolja-e majd a Bizottság valamely védzáradék alkalmazását. Számos jel utalt arra, hogy a negyedik védzáradék alkalmazása – amely a csatlakozás egyéves halasztását jelentené – nem kerül szóba. Az ágazati védzáradékok mellőzése azonban nem volt teljességgel kizárható, különösen ha figyelembe vesszük a legutóbbi monitoring jelentés kifogásait elsősorban a mezőgazdasági kifizetési és ellenőrzési, valamint az adó-nyilvántartási rendszer létrehozására vonatkozóan. E kérdésekkel kapcsolatban a csatlakozás előtti, utolsó – szeptember 26-i – monitoring jelentés eloszthatja a bizonytalanságot. Van azonban három másik tényező, amely számottevően meghatározhatja azt, hogyan részesülhet Románia a tagság előnyeiből. Az első az Unió alkotmányos szerződésének franciaországi és hollandiai elutasítása nyomán kialakult helyzettel kapcsolatos. Az intézményi válság miatt képlékeny Unión belül szinte lehetetlen meghatározni Románia helyét. Ezzel kapcsolatban 2007 elején várható tisztázódás, amikor a német elnökség a Római szerződés megszületésének 50. évfordulóján megpróbálja feléleszteni az alkotmányos szerződést.

A másik két bizonytalansági tényező viszont egyértelműen a tagság előkészítésének hiányosságaival függ össze. Az első az állampolgárok tájékoztatása. Ezen a téren az utóbbi két évben is vajmi kevés történt. A közszolgálati televízió heti egy adását leszámítva tájékoztatás alig történt, hacsak nem számítjuk a megvesztegetés ellen buzdító kampányt az integrációs, illetve az igazságügyi tárca szervezésében. Emellett a várakozásoknál jóval lassabban haladt az uniós joganyag lefordítása,⁵ ráadásul a már román nyelvre átültetett és lektorált anyag sem elérhető a nagyközönség számára. Minimális erőfeszítéssel az érdekeltek rendelkezésére lehetett volna bocsátani a már lefordított joganyagot, elősegítve az állampolgárok tájékoztatását, ezáltal pedig a csatlakozással járó előnyök kihasználását.

¹ Jegyzőkönyv a Bolgár Köztársaság és Románia Európai Unióba történő felvételének feltételeiről és részletes szabályairól, IX. melléklet. *Európai Unió Hivatalos Lapja*, 2005. jún. 21.

² A *Dnevnik* című szófiai lapban, 2005. szeptember 29-én megjelent interjújában Geoffry Van Orden Bulgáriáért felelős EP-raportőr elmondta, hogy az európai intézményekben nem túlságosan kedvező a hangulat Románia és Bulgária küszöbön álló felvételére; egyre többen vannak, akik elismerik ugyan, hogy a két ország az előző bővítési kör részét képezik, de nem bánnák, ha tényleges taggá válásuk késne, ezért a Bizottság a szokásosnál is szigorúbb elbírálásban részesíti Romániát és Bulgáriát.

³ Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques – jegyzék, mely lehetővé teszi az egyes országok igen eltérő közigazgatási gyakorlata által kialakult struktúrák egységes értelmezését, s erre alapozva egységes támogatáspolitikát kialakítását.

⁴ Egy 2004-ben, a pénzügyi csomag elfogadását követően készített hatástanulmány szerint a 2007–2009 közötti periódusban Románia pénzügyi kötelezettségvállalása – beleértve az uniós

programokhoz való hozzájárulást is – nem haladja meg a 2,5 milliárd eurót, miközben a számára kilátásba helyezett pénzalapok elérik a 11 milliárd eurót 2004-es áron, (lásd: Institutul European, www.icr.ro)

⁵ A 2006. májusi monitoring jelentés szerint a közösségi vívmányok közel 90000 oldalas anyagának 60 százalékát sikerült lefordítani, de 45 százalékát még lektorálni kell. A külön erre a célra létrehozott intézmény a jelentés közzétételekor még nem érte el a kívánt, havi körülbelül 6000 oldalas átbocsátási szintet.

Szász A. Zoltán

Az RMDSZ szervezeti identitása (1989–2005) – alakváltozások és párhuzamok

Ebben a dolgozatban a *Romániai Magyar Demokrata Szövetség* (RMDSZ) szervezeti identitásának a kérdéskörét, ennek különböző vonatkozásait igyekszem megvilágítani. Ez a kísérlet (értelmezésemben) két lényegbevágó kérdés tárgyalását feltételezi. Az első a romániai magyarság képviselőjét ellátó szervezet identitásának a politikatudomány módszereivel történő minél szakszerűbb meghatározása, a második pedig – ennek alapján – az RMDSZ-nek mint kisebbségi pártnak nemzetközi összehasonlításban történő bemutatása. A szóban forgó kollektív közéleti szereplő identitásának meghatározását illetően – bevezető jelleggel – visszatekintek arra, hogy miként értelmezték az elmúlt időszakban az RMDSZ-t a vele foglalkozó szociológusok, politológusok, közírók. Majd a szóban forgó politikai szereplő öndefinícióját elemzem, s választ keresek arra a kérdésre, hogy a szervezet önmeghatározása összeegyeztethető-e a tudomány lehetséges besorolásaival. Az identitás-elemzés második lépéseként a civil szervezetek/mozgalmak, illetve a pártok különböző konceptualizációi segítségével közelítek az RMDSZ szervezeti önazonosságának a kérdéséhez. Tárgyalom a pártok, a civil szervezetek funkcióit és fontosabb jellegzetességeit annak érdekében, hogy lehetővé váljon ezáltal az RMDSZ minél egyértelműbb tudományos besorolása. Végül, tanulmányom második fejezetében arra keresem a választ, hogy a politikatudomány szemszögéből milyen elméleti megközelítések segítségével írható le – identitásának ismeretében – a vizsgált politikai szereplő, s hogy összehasonlító megközelítésben mennyire helytállóak a körvonalazódó értelmezések.

Előzmények

A rendszerváltás utáni tíz-tizenkét esztendő erdélyi magyar politikatudományi vizsgálódásait összegző dolgozat szerint az RMDSZ-t elemző írásokban „legtöbbször aktuálpolitikai megfontolások párosulnak távlatteremtő el-

gondolásokkal... Ritkaságszámba mennek azok a tanulmányok, amelyeknek központi kérdése az RMDSZ jellege, működése, története”.¹ Az utóbbiak közé tartozó dolgozatok egyikében Kántor Zoltán az RMDSZ-nek – Will Kymlicka alapján – eleve kettős identitást tulajdonít. A kisebbségi csoportnak mint kollektív entitásnak a társadalommal szembeni követeléseit a szervezet pártszerű működésében látja kifejeződni, hiszen a Szövetség a román belpolitikai arénában a hazai magyarság sajátos kulturális és politikai érdekeit hivatott képviselni. A kisebbségi csoport azonban a saját tagjaival szemben is támaszt követelményeket, mindenekelőtt a közösség sajátos normáinak a követését. Ezek megjelenítése az RMDSZ vonatkozásában a romániai magyarságot érintő társadalmatszervezési feladatok felvállalását és ellátását feltételezi, ami artikulált intézményi formát a III. Kongresszuson, Brassóban elfogadott alapszabályzatban kodifikált közösségi önkormányzatban, az ún. állammodellben nyert.² Megalakulásakor az RMDSZ hármass szerepet töltött be. Elsősorban a romániai magyarság identitásalapú mozgalmaként jelent meg, másodsorban a romániai magyar civil társadalom hiányát szerette volna pótolni, harmadsorban pedig a magyar kisebbség politikai képviseletét igyekezett ellátni.³

A többes identitás problematikája két érdekes kérdést vet fel: (1) milyen értelemben tekinthető egy viszonylag szűk csoport érdekeit képviselő szervezet pártnak; (2) milyen viszonyt alakítanak ki a nemzeti kisebbségek pártjai az illető kisebbség civil szervezeteivel, társadalmával. Ezek megválaszolására a dolgozat első, illetve második részében keríték sort.

Az RMDSZ szervezeti identitása

Igen érdekes és ígéretes vállalkozás az RMDSZ működését, politikai viselkedését a szervezet alapdokumentumaiban olvasható rendelkezések alapján elemezni. ”Így két kérdés megválaszolására adódik lehetőség. Először is árnyalt képet kaphatunk a szóban forgó aktor szervezeti modelljének (alak)változásairól, majd ennek alapján részletekbe menően tárgyalhatjuk a Szövetség öndefinícióját, és elvégezhetjük szakszerű politikatudományi besorolását is. Az előbbi egyúttal korszakolást is feltételez (het), ezt pedig tekintettel arra, hogy a „romániai magyarság politikai önmeghatározását” és stratégiáit jobbra az időnként megnyíló távlatok, a konjunktúra, valamint a döntési helyzetbe került elitek szemlélete alakította, ésszerű a kongresszusok közötti időszakok meg a választási ciklusok együttes figyelembevételével végezni.⁴ Mivel az alakváltozások megfigyelése, leírása és magyarázata csupán az öndefiníció és a politikatudományi besorolás problematikájának árnyalásában segít, nem foglalkozom külön a periodizáció kérdésével, hanem csak utalok a Bakk-féle felosztásra.

1. A szervezeti identitás alakváltozásai az alapszabályzatok tükrében

Az RMDSZ, Bukarestben 1989. december 25-én kelt, *Kiáltványnak* nevezett alapító okiratában „a romániai magyarság nemzetiségi közképviselői és érdekvédelmi szervezeteként” definiálja önmagát. A későbbiekben ez a megfogalmazás – olykor csak árnyalatnyi, máskor pedig lényegi módosulásokat is szenvedve – megjelenik a Szövetség legtöbb programszövegében és statútumában, majd a 2003-ban megtartott VII. Kongresszus alkalmával elfogadott alapszabályzatban a szervezet önmagát „a romániai magyar nemzeti közösség érdekvédelmi, közképviselői és érdekegyeztető társulásaként” határozza meg, amely a nemzeti identitás védelmét, megőrzését és fejlesztését tűzi ki célul.⁵ A közösségen belüli képviselői és érdekegyeztetés, jóval korábban, az 1993 januárjában a brassói kongresszuson elfogadott közösségi önkormányzati modell formájában intézményesült.

A brassóit követő kolozsvári kongresszus épp ellenkezőleg nem ezt a szervezeti struktúrát, hanem a pártosodási folyamatokat erősítette az RMDSZ-ben. A korábbi alapszabályzatokkal ellentétben ugyanis, amelyeket vagy az egyéni és a kollektív tagság párhuzamossága, vagy pedig az jellemez, amit „*lefelé szerveződő*” kollektív tagságnak neveznék, megjelenik a „*felfelé szerveződő*” kollektív tagság modellje is. Az I. Kongresszuson elfogadott alapszabályzat nem részletezte a szabad akaratnyilvánításon alapuló egyéni tagság és a kollektív tagság viszonyát. A következő két statútum viszont, amelyekre a „*lefelé szerveződő*” kollektív tagság kifejezést vonatkoztatom, elsődlegesnek a területi szervezetek élvezte kollektív tagságot tekintette, s az egyéni tagság intézményét a területi szervezetre vonatkozóan szabályozta. 1995-től átalakult az egyéni és a kollektív tagság viszonya, mert a szervezethez csatlakozni akarók már közvetlenül – lásd az RMDSZ IV. Kongresszusán elfogadott Alapszabályzat 6. cikkét – a szövetségbe lépnek be, annak a programját és statútumát kell elfogadniuk. Továbbá helyi szervezetekbe tömörülnek, amelyek csak közvetítenek az egyéni tagok s maga a Szövetség között.⁶ Ez pedig már a „*felfelé szerveződő*” kollektív tagság modellje, ami a pártosodás irányába történő változásként értelmezendő.

A pártosodás viszonylatában érdemes megemlíteni azt is, hogy a kolozsvári kongresszuson elfogadott alapszabályzat nem jogi személyként, hanem az RMDSZ belső szerveződéseként működő platformokról rendelkezik, ellentétben a „romániai magyarság politikai pártjaival”, amelyek a Szövetséggel önálló jogi személyként működnek együtt, viszont az V. Kongresszus alapszabályzata szerint az RMDSZ „területi szervezetekből, pártokból és platformokból, valamint társult tagokból szerveződik”.⁷ Ezzel a Szövetség, részben az 1996 tava-

szán érvénybe lépett kedvezőtlen párttörvény⁸ hatására, befogadta az addig társszervezetekként működő pártokat. Következésképpen az RMDSZ etnikai gyűjtőpárti jellege – amit Bakk Miklós szokott hangsúlyozni, s amire a későbbiekben még visszatérek – tulajdonképpen nem is a negyedik,⁹ hanem az azt követő marosvásárhelyi kongresszuson domborodott ki. E folyamat eredményeképpen az RMDSZ, legalábbis középtávra, megszerezte az „etnikai hegemont” párt pozícióját, akárcsak 1998 előtt Olaszországban a dél-tiroli németiséget képviselő *Südtiroler Volkspartei (SVP – Dél-Tiroli Néppárt)*.¹⁰ A Szövetség hegemoniáját pedig egyelőre megszilárdítja az a tény, hogy 2004 nyarán a román parlament a törvényhozásban nem képviselt kisebbségi szervezetekre nézve diszkriminatív feltételeket tartalmazó választási törvényt fogadott el.

A fokozatos szervezeti alakváltozás kérdéséhez még csak annyit kellene fűzni, hogy az elmúlt évtized végére egyre jobban artikulálódott az erdélyi magyar civil társadalom, s ez már az 1999-ben elfogadott statútumból is kiolvasható.¹¹ Az előbbi jegyzetben idézett cikkelyek összeolvasásából az következik, hogy a szóban forgó társult tagok a Szövetséggel *vállvetve* „szakosodott érdekvédelmi” tevékenységet folytatnak. Azt, hogy újabban az erdélyi magyar civil társadalom olykor hangsúlyosan az RMDSZ *mellett* külön jeleníti meg önmagát, az elmúlt évi választási programban megfogalmazott politikai szféra-civil szféra partnerség gondolata is tükrözi.¹² Vagyis a két szféra mintha kezdene egymástól elválni, egymással szemben egyre kiterjedtebb autonómiát szerezni, ennek hatására pedig új együttműködési formákat keresni.

A szervezet dokumentumainak diakróniai elemzése az RMDSZ pártosodására enged következtetni. Ez három vonatkozásban figyelhető meg: (a) a tagság intézményének a szabályozása; (b) a gondolati-ideológiai (kényszer)egység kialakulása, miután a kisebb magyar pártok belső szerveződésekévé váltak¹³ és (c) a politikai szféra elkülönülése, illetve professzionalizálódása. A következtetés egybecseng a korábbi elemzésekével, amelyek azt emelik ki, hogy az RMDSZ mozgalomszerűen alakult meg, de igen hamar pártként kezdett el működni. Pártjellege az 1996-ban bekövetkezett kormánykoalíciós szerepvállalással csak erősödött, ugyanis különböző erőforrásokat kellett a társadalomszervezési feladatoktól elvonni, átcsoportosítani.¹⁴

Civil vonatkozásban szükséges kiemelni, hogy egyfelől az erdélyi magyar (civil) társadalom közösségi önvédelmi szerepe végeredményben azonos az RMDSZ politikai feladatvállalásával, másfelől pedig a társadalom civil önépítő szerepe megegyezik az RMDSZ másik funkciójával, a társadalomszervezéssel. Ez a vélemény tulajdonképpen azt a kilencvenes évek első felében igen elterjedt felfogást tükrözi, amely szerint kisebbségi közösségünk egységét az RMDSZ valósítja meg, képviseli és szimbolizálja, vagy köznapi(bb) megfogalmazásban a Szövetség (lett legyen civil társadalmi hálózat, ernyőszervezet vagy

szatellit-szervezetekkel körülvett párt) azonos a romániai magyar kisebbséggel. Azonban ahhoz, hogy ez a megállapítás társadalomtudományi értelemben is érvényes lehessen, az („állammodell” alapján működő) RMDSZ-nek teljes értékű politikai közösséggé kellett volna fejlődnie, tehát képesnek kellett volna lennie – közép vagy hosszú távon – egy olyan intézményrendszer kiépítésére, amely biztosítja „a közösségi célmeghatározás és az erőforrás-elosztás hatékony működését, ...[illetékességének] határain belül rendelkezik a politikai autoritás és a legitim erőszak monopóliumával; [s végül] a politikai identitásnak és lojalitásnak az időszakosan megújuló támogatottságra alapozott letéteményese”.¹⁵

Az RMDSZ viszont maradéktalanul csak a harmadik, az *identitásmegjelölőnek*. nevezett funkciót látta el. Az *instrumentálisnak*. hívott első funkció tekintetében idővel megbomlott a döntéshozatali és a végrehajtási szerveknek a brassói „önkormányzati modell” kialakította egyensúlya azáltal, hogy a Szövetség végrehajtó testületeinek – az Ügyvezető Elnökségnek és az Operatív Tanácsnak – a hatásköre fokozatosan bővült a döntéshozó szervek, különösen a Szövetségi Képviselő Tanács rovására. A második, a *koercitív* funkció tekintetében pedig az állapítható meg, hogy az RMDSZ döntőbíráskodással megbízott testületei többnyire képtelenek voltak ilyen jellegű hatalmukat „a szövetségi csúcsvezetés csoportérdekeitől” függetlenül gyakorolni. Mivel az RMDSZ nem tudott teljes értékű politikai közösség formájában intézményesülni, „egyre több vonatkozásban politikai pártként kezdett működni, amelynek legitimitása kizárólag a román politikai rendszer viszonylatában” volt megalapozott.¹⁶

Ahhoz, hogy mélyrehatóbban megvizsgáljuk valós-e, s ha igen, hogyan értelmezendő a Szövetség pártosodási folyamata a tanulmányozott alapokmányok megfogalmazásait a pártok és a civil mozgalmak konceptualizációival kell összehasonlítani. Erre a következő alfejezetben kerül sor.

2. „Párt vagy civil mozgalom?”

Több RMDSZ-szel foglalkozó írásban a válaszadás igen egyszerű módjával találkozunk. Ezek ugyanis megpróbálják eldönteni, hogy milyen funkciót tölt be a szervezet a különböző társadalmi-politikai viszonyrendszerekben. Például az egyik legtömörebb megfogalmazás szerint „[a]z RMDSZ a román társadalom szemében és a román politikai szférában mint párt létezik és lép föl”.¹⁷ A már idézett összefoglaló tanulmány – elméleti megfontolásból – az RMDSZ-t érdekvédelmi szervezetnek tituláló öndefiníciót zavart okozónak, tudományos szempontból pedig helytelennek tekinti.¹⁸ Ez a vélemény a széles körben elfogadott Sartori-féle minimáldefinícióra alapoz, amely szerint a jelöltjeiket választások útján közhivatali tisztségekbe juttatni képes politikai csoportosulások pártnak minősülnek.¹⁹ Ezt a feltételt az RMDSZ is teljesíti, tehát párt!

Az előbbi megoldás kétségtelenül ötletes, de pártelméleti szempontból (is) kissé redukcionista és egyszerűsítő a fenti álláspont, ugyanis annak ellenére, hogy a Sartori-féle minimáldefiníció uralja a szakirodalmat, a párt fogalmának nem kizárólagos értelmezése, nem az egyedüli lehetséges minimáldefiníció, s nem kötelező föltétlenül elfogadni. Következésképpen az önmeghatározás és a politikatudományi besorolás kérdését tüzetesebben megvizsgálom, az alcímben szereplő kérdést elemeire bontom.

(*Párt-e az RMDSZ?*) A rész kérdés megválaszolása érdekében először a pártok ellátta társadalmi és politikai funkciókat próbálom azonosítani az RMDSZ tevékenységében, majd a Szövetség alapokmányaiban olyan szervezeti jellemzőket keresek, amelyek a „pártszerű képződmények” sajátjai.

Az RMDSZ pártszerű működése vagy pártjellege problematikusnak tűnik, s erre a leginkább Donald L. Horowitz elméleti fejtegetései utalnak. Az amerikai politikatudós az etnikai pártok létrejöttét, Kymlickához hasonlóan, a kisebbségi csoport belső, közösségi illetve külső, a többi csoporttal kialakult viszonyában jelentkező szükségleteire vezeti vissza. Am tekintettel arra, hogy a politikai pártoknak elvben a közérdeket kell szolgálniuk – még akkor is ha ezt, amint Burke írja,²⁰ egy sajátos elv alapján teszik –, paradox helyzet áll elő. Egy-szerre kell fellépniük a szavazóbázisukat képező etnikai vagy nemzeti kisebbségi közösség, illetve az összes állampolgár – tehát a többségnek vagy más kisebbségeknek az előbbi csoportéval éppenséggel ellenkező – érdekeinek a védelmében.²¹ Lényegében ezt a kettősséget, de ezúttal sajátos kisebbségi szemzőből, látatja a Bakk–Horváth–Salat szerzőhármás is, amikor azt írja, hogy a parlamenti és pártpolitizálás napi kompromisszumaihoz való igazodás teszi tulajdonképpen próbára az RMDSZ Bukarestben tartózkodó elitjét, ugyanis a Szövetség vezető politikusainak „az identitás kérdéseit mindig az előtérbe helyező... diskurzusba illesztve kell megindokolniuk döntéseiket”.²²

Horowitz éppenséggel az „etnikai pártok” pártjellegét vitatva hangsúlyozza a fogalom funkcionális meghatározásának a méltatlan mellőzését. Szerinte az összehasonlító elemzésekben a minimáldefiníció helyett a funkcionális meghatározás is számításba jön, azonban ez mintha éppen „pártságuktól” fosztaná meg az etnikai pártokat. Ahhoz, hogy megállapíthassuk mennyire helytálló az amerikai politikatudós érvelése, röviden át kell tekintenünk a pártok funkcióit. A szakirodalom általában a következő nyolc funkcióval számol:

- (i) az értékek, preferenciák és érdekek kifejezése meg tagolása,
- (ii) az érdekek aggregációja,
- (iii) a közvélemény, a szavazat meg a politikai témák (*issues*) strukturálása,
- (iv) a társadalmi mobilizáció és integráció,
- (v) a politikai szocializáció és rekrutáció,

- (vii) a kormányzati funkció,
- (viii) a politikai rendszer legitimitásának és stabilitásának az erősítése,
- (viii) kétirányú kommunikációs csatorna és kapocs (*linkage*) létesítése az állam és az állampolgárok között.²³

Nos, azok a politikai szereplők, amelyeket a szakirodalom (európai) kisebbségi pártokként tart számon, ellátják ezeket a funkciókat, bár az amerikai szerzőnek talán igaza van abban, hogy más pártokhoz képest rendszerint kevésbé aggregatívak, programjuk kevésbé átfogó. Ez a megállapítás már önmagában elegendő ahhoz, hogy rámutassak: a pártjelleg funkcionális definiálása alapján is pártnak minősülnének azok a szervezetek, amelyek a választások alkalmával a kisebbségek képviselőit indulnak, s jelöltjeiket közhivatali tisztségekbe juttatják.²⁴ Állításomnak elvben az RMDSZ esetében is érvényesnek kell lennie, de a jelen tanulmányban a partikuláris kijelentés csak további bizonyítékok alapján tekinthető igazoltnak. Mielőtt rátérnék e bizonyítékok bemutatására, a kisebbségi pártokra általában érvényes kijelentésként azt jegyezném meg, hogy Enyedi Zsoltnak és Körösényi Andrásnak a Sartori-féle minimáldefiníciót kiegészítő kritériumlistája ismeretében azt kell vizsgálni, hogy egy párt programja mennyire átfogó. Továbbá abból, hogy e vonatkozásban kevésbé pártszerű egy politikai szervezet, korántsem következik, hogy más szempontból nem az.²⁵ Különbösen is kimutatható, hogy ennél jobban aggregálja az érdekeket egy párt, annál gyengébben artikulálja, tagolja azokat – és fordítva.²⁶

Konkrét empirikus bizonyítékokra van szükség annak igazolására, hogy a magyarságot képviselő politikai szervezet ellátja a felsorolt nyolc pártfunkciót. A legkézenfekvőbb bizonyítékokat éppenséggel a Szövetség alapokmányai szolgáltatják. Például az RMDSZ refrénszerű önmeghatározása szerint érdekeket véd, egyeztet és közképviselőt lát el. Vagyis a politikatudomány szakkifejezéssel élve érdekeket fejez ki és tagol, valamint egyeztet, aggregál. De közképviselői feladata ellátásának céljából tisztségviselőket toboroz, s mozgósítja a választókat is, azért hogy a rekrutált személyek megszerezzék a közhivatalokba való bejutáshoz szükséges szavazatarányt. Ezzel egy időben szocializálja választóit és választottjait – azaz megismerteti őket a román politikai rendszer működésének a részleteivel. Továbbá a Szövetség már kezdetben – a pártként való címkézést visszautasító programban – kijelentette, hogy „a romániai magyarság cselekvő része kíván lenni az új alapokon szerveződő demokratikus, pluralista társadalomnak, s... teljes jogegyenlőségben, harmóniában és egyetértésben akar együttélni [sic!] a román néppel”.²⁷ Azaz integrálódni akar, s ezt csak az RMDSZ révén teheti – legalábbis egyelőre. Nyomatékosabban, de egyúttal kissé bíráló hangnemben fogalmazva, a romániai magyarság politikai integráltságának ára jelenleg az, hogy az RMDSZ-nek a román belpolitikában pártként kell fellépnie.²⁸

Végül pedig a programok 5. cikkének visszatérő motívuma a parlamenti munkában való aktív részvétel, illetve a demokratikus román politikai erővel való együttműködés. Mi több, a parlamenti meg a pártpolitika tekintetében az 1999-ben a csíkszeredai kongresszuson elfogadott program tételesen kijelenti, hogy a Szövetség kormányalakítás céljából koalícióra léphet más szervezetekkel, és részt vehet a kormányzati munkában. Ez az elv változatlanul szerepel a 2003-as szatmárnémeti kongresszuson elfogadott programban is.²⁹

A fennmaradó három funkció esetében a politikai viselkedésre és folyamatokra vonatkozó megállapítások számíthatnak bizonyítéknak. A nyilvános diskurzus, a közvélemény-kutatások meg a választási eredmények láttatják, hogy az RMDSZ (is) strukturálja az ország közvéleményét, a szavazatot és a politikai témákat. Az etnikumközi viszonyok harmonikusabbá válása, a romániai magyarság jobb belföldi megítélése, valamint az országról 1996 után külföldön kialakult kedvezőbb kép azt igazolja, hogy a Szövetség hozzájárult a politikai rendszer legitimitásának és stabilitásának a megszilárdításához. Ugyanakkor érdekvédelmi tevékenysége folytán közvetített, kommunikációs csatornaként működött az állami intézmények meg a magyar kisebbséghez tartozó román állampolgárok között.

Megállapítottam, hogy az RMDSZ funkcionális értelemben minden további nélkül pártnak tekinthető, a szervezet alapidokumentumainak azon rendelkezéseire mutatok rá, amelyek segíthetnek eldönteni, hogy az RMDSZ párt-e (vagy civil szervezet). Első lépésben arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy a szervezet nagyváradi kongresszusán jóváhagyott programjának 5. cikke szerint az RMDSZ egyrészt talán azért nem tekinti magát pártnak, mert „mentes minden tételes ideológiai kötöttségtől”, másrészt pedig talán azért, mert egyaránt elismeri az egyéni és a kollektív tagságot, no meg a magyarságon belüli „politikai platform-jellegű tömörülések” létjogosultságát.³⁰ Ellenben a pártokat meg a pártelméleti szakirodalmat vizsgálva kiderül, hogy létezik számos olyan európai párt, amelyik kombinálja az egyéni s a kollektív tagság intézményét, mégpedig oly módon, hogy az egyéni tagság a teljes tagság kisebbik hányadát jelenti.³¹ (Ezekben az esetekben arról a szervezeti modellről van szó, amit az RMDSZ esetében „*lefelé szerveződő*” kollektív tagságnak neveztem, hiszen a tagok nem magába a pártszervezetbe lépnek be, s nem annak a tagjai, hanem a párt valamely tagszervezetének.) Továbbá a különböző platformok és irányzatok jelenléte sem lenne precedensértékű, amennyiben az RMDSZ pártnak tekintené önmagát. Végül pedig a közös ideológia kritériuma sem jelenti föltétlenül azt, hogy a pártok valamely „ideáltipikus”, történeti eszmeáramlat mellett kötelezik el magukat, hanem inkább azt, hogy tagjaik azonos elveket vallanak, érdekeik, s értékrendjük közös. Nem attól párt egy szervezet, hogy van ideológiája, hanem – Enyedi és Körösiényi találó megfogalmazásában – minél inkább jel-

lemzi ez a jegy, „annál inkább pártszerű képződmény”.³² E tekintetben pedig a nemzeti kisebbségek pártjaira – amennyiben nem több etnikai színezetű párt képviselte fragmentált közösségről van szó – rendszerint az ideológia hiánya a jellemző vagy pedig a különböző áramlatok összefogása, mint például Belgium frankofón lakosságának „etnopártjai” esetében.³³

Elfogadom: kezdetben joggal tartott az RMDSZ-elit az etnikai alapú pártokat minden rossz kútféjének kikiáltó nacionalista retorikától. De az 1992/68. sz. a Képviselőház és a Szenátus megválasztásáról szóló törvény elfogadása nyomán ennek a félelemnek el kellett volna oszolnia, hiszen a jogszabály 4. cikkének 2. bekezdése jogi szempontból – legalábbis a törvény hatályát tekintve – pártnak nyilvánította.³⁴ A rendelkezés viszont igen későre talált visszhangra az RMDSZ alapdokumentumaiban, hiszen elsőként a Csíkszeredában megtartott kongresszuson elfogadott program nevezi az RMDSZ-t a román politikai élet teljes jogú résztvevőjének (a választási törvény előírásai szerint).³⁵ Ez a felemás megfogalmazás azt mutatja: a szervezet továbbra is tartózkodik attól, hogy pártnak nevezze önmagát.

Összefoglalva az eddigieket, az RMDSZ kielégíti a pártok általánosan elfogadott ún. minimáldefiníciójában szereplő feltételeket, továbbá az RMDSZ kimerítően ellátja a pártok összes funkcióját, végül az RMDSZ alapokmányai alapján bebizonyítottam, hogy kontinensünk országaiban működnek olyan pártok, amelyek osztják ezeket a jellemvonásokat. Vagyis három, egymástól független módon jutottam arra a következtetésre, hogy az RMDSZ pártnak tekinthető. Ezután – nem csupán a túlbiztosítás céljából – azt kell megvizsgálni, hogy besorolható-e a szervezet a civil mozgalmak csoportjába.

(Civil szervezet/mozgalom-e az RMDSZ?) Elemzésemben az előző szakasz eljárás módját követem. Először a civil szervezetek/mozgalmak³⁶ definícióit kísérelem meg az RMDSZ esetében alkalmazni. Ezután a civil szervezetek/ társadalom funkcióját mutatom be, s összevetem ezeket a Szövetség tevékenységével, hogy kiderüljön, milyen mértékben teljesít az RMDSZ civil (szervezeti/mozgalmi vagy társadalmi)³⁷ funkciókat. Végül a civil szervezeteknek azon jellemzőit, amelyeket a szakirodalom a pártokkal szembeni megkülönböztető jegyeiknek tekint, a romániai magyarságot képviselő kollektív közéleti szereplő sajátosságaival hasonlítom össze, hogy ennek alapján eldönthessük, tulajdonítható-e a Szövetségnek civil jelleg.

Első megközelítésben a „társadalmi mozgalom mobilizáló kollektív szereplő, amely magas fokú szimbolikus integrációra és a szerepek kismértékű differenciálódására építve, változó szervezeti és cselekvési formákat alkalmazva bizonyos folytonossággal azt a célt követi, hogy [valamilyen] alapvető társadalmi

változást kieszközöljön, megakadályozzon vagy visszafordítson.”³⁸

A civil szervezetek a formális politikai szervezetekkel ellentétben nem formálisan szervezett társadalmi-politikai tevékenységi formák, „amelyek a politikai és társadalmi élet különféle problémáinak megoldására szerveződött állampolgári aktivitásokat jelentenek”.³⁹ Következésképpen a megszilárdult demokráciákban a „politikai társadalom” és a „civil társadalom” nemcsak két *különálló*, hanem *komplementer* arénája is a rendszernek.⁴⁰ Az idézett meghatározások alapján nehezen tekinthető az RMDSZ civil mozgalomnak vagy szervezetnek, hiszen elsősorban formálisan szervezett politikai aktor, amelynek struktúrájára a szerepek nagymértékű differenciálódása a jellemző, másodsorban pedig nem problémamegoldásra szakosodott (állampolgári kezdeményezés).

A meghatározáson alapuló azonosítás után azt kell megvizsgálni, hogy az RMDSZ milyen mértékben lát el a civil szervezetekre/mozgalmakra jellemző funkciókat, illetve tölt be civil társadalmi szerepeket.⁴¹ Értelmezésben a civil társadalom a teljes társadalmi rendszeren belül az alábbi funkciókat látja el:

- (i) biztosítja a társadalom problémamegoldó-képességét;
- (ii) állampolgári erényekre nevel, és táplálja az állampolgári felelősségérzetet;
- (iii) különféle szolgáltatásokat nyújt, főként olyan területeken, ahol az állam ezeket nem biztosítja, vagy ezt nem megfelelő hatékonysággal, esetleg nem eléggé diverzifikáltan teszi;
- (iv) „értékközvetítő és értékőrző tevékenységet” folytat főként a kulturális szempontból heterogén társadalmakban;
- (v) érdeket artikulál és mozgósít közösségi célok megvalósítása végett, főleg olyan esetekben, ahol az érintett társadalmi csoportok érdekérvényesítő képessége csekély;
- (vi) közvetítő szerepet tölt be az állampolgárok és az állam között;
- (vii) kontrollt gyakorol az államapparátus és a gazdasági szféra fölött.⁴²

A felsorolt funkciók tekintetében nem egyértelmű, hogy az RMDSZ miként és mi által látja el az elsőt. (Ha egyáltalán ellátja, akkor csak társult tagjai révén képes erre.) Az viszont kétségtelen, hogy irodái és társult tagjai révén szolgáltatásokat nyújtott egyéni szimpatizánsainak s talán más személyeknek is, valamint „értékközvetítő és értékőrző tevékenységet” végez. A második, az ötödik és a hatodik funkcióra, amelyen a pártok és a civil mozgalmak tulajdonképpen osztoznak,⁴³ nem térek ki, hiszen a pártfunkciók tárgyalásakor bebonyolítottam, hogy az RMDSZ teljesíti ezeket. Voltaképpen a hatodik funkció és a hetedik funkciónak az államapparátusra vonatkozó része együttvéve felel meg a pártok „kétirányú kommunikációs csatorna és kapocs” szerepének. Következésképpen csak az szorul vizsgálatra, hogy az RMDSZ milyen ellenőrzést gya-

korol a gazdasági szféra fölött, és hogyan teszi ezt. Véleményem szerint ezt a funkciót – akár a romániai gazdasági szféra magyarnak minősíthető szereplői vonatkozásában is – a Szövetség csak pártként láthatja el azáltal, hogy részt vesz a gazdasági tevékenységet szabályozó jogi normák kidolgozásában.

A fentiek alapján az RMDSZ-t, jóindulattal, akár civil társadalmi entitásnak is lehetne tekinteni. Persze könnyen belátható, hogy ez inkább a pártok és a civil szervezetek közös funkcióinak köszönhető, mert az igencsak kétséges, hogy az RMDSZ maradéktalanul ellátja a fennmaradó „tiszta” civil funkció(ka)t. Pontosabban, ha el is látja ezeket, nem a „párt-RMDSZ” vesz részt a kérdéses funkciókat megvalósító tevékenységekben, hanem a „társadalmiszervezet-RMDSZ”,⁴⁴ az RMDSZ társult tagjai.

De nemcsak a funkcionális megközelítésmód, hanem – főként a kisebbségi politizálás szempontjából – az is nehezíti a pártok és a civil mozgalmak megkülönböztetését, hogy a regionalista mozgalmak „a spontán-szituacionális tiltakozás alapján létrejöttéktől a programatikusan strukturált és formálisan megszervezett képviselőket biztosítóig” igen széles skálát fednek le.⁴⁵ Nos, ha léteznek olyan mozgalmak/civil szervezetek, amelyek mind funkcionálisan, mind a szervezeti és tevékenységi formák tekintetében hasonlítanak a pártokra, meg kell találni azokat az ismérveket, amelyek lehetővé teszik a kétfajta politikai szervezet megkülönböztetését. A pártok hangsúlyozottan aggregatív megideologikus jellegét leszámítva a lényegesebb különbségek az alábbiak:

- a civil szervezetek, a pártoktól eltérően, fontos szerepet töltenek be a társadalmi kapcsolatok építésében;
- esetükben a csatlakozás egyéni meggyőződés alapján történik a kitűzött cél függvényében, ellentétben a pártokkal, ahol meghatározó szerepe van például az identitásnak és az örökölt társadalmi kapcsolatoknak;
- az egyesületek tagjai egyenlők, következésképpen működésüket rendszerint a belső demokrácia jellemzi, a pártok ellenben jobbra oligarchikus szerveződések;
- az előbbi két sajátosságból következik, hogy az egyesületek meghatározott célok elérésére, specifikus társadalmi problémák kezelésére alkalmasak, és ebben az értelemben polgárközeliség jellemzi őket;
- a pártok hatalmat gyakorló szervezetek, a civil szervezetek pedig nem azok, vagyis nem vállalnak szerepet az államirányítás intézményeiben, s nem szándékoznak a politikai elit helyébe lépni.⁴⁶

Három dolog (többnyire) nyilvánvaló: (1) az RMDSZ legfeljebb közvetlenül megalakulása után fordított gondot a társadalmi kapcsolatok építésére; (2) a romániai magyar szavazópolgárok csatlakozását a Szövetséghez inkább iden-

titásuk motiválta, mint bármi egyéb; (3) az RMDSZ közel egy évtizede a hatalomgyakorlásban kormányzati szinten is részt vevő romániai politikai szereplők egyike. Így csupán két kérdés igényel alaposabb elemzést. Egyfelől az, hogy mennyire polgárok közeli szervezet az RMDSZ, másfelől pedig az, hogy belső hatalommegosztására mi jellemző: a demokrácia vagy az oligarchia.

Amint az **Előzmények**ben írtam, az RMDSZ-nek kezdetben helyettesítene kellett a hiányzó civil társadalmat, s így nem csoda, hogy számos civil szerveződés a Szövetségen belül jött létre. Ezek jelentős része az RMDSZ infrastruktúráját használva működött, mi több, hosszú ideig eléggé gyakoriak voltak a civil és a politikai eliten belüli személyi összefonódások is. Már a kilencvenes évek elejétől megjelentek a helyi és regionális érdekeket megjelenítő, az RMDSZ-től független civil szervezetek, de jelentőssé e folyamat a kilencvenes évek közepétől válik. Majd 1998 nyarán a kolozsvári magyar egyetem újjáalapítására tett – a magyar közösségen belül és a román belpolitikában egyaránt parázs vitákat kiváltó – sikertelen kísérlete után az RMDSZ „deklaráltan is kivonult a társadalomépítés területéről”. Az ezredforduló tájára a Szövetség a pályázati rendszer révén aránytalanul nagy befolyásra tett szert a civil szervezetek felett. Így az RMDSZ viszonya és kapcsolatrendszere a civil szférával zavarossá, tisztázatlanná vált, s leginkább az mondható el, hogy a képviselői szervezet távolodni látszik a romániai magyar civil szférától/társadalomtól, vagy más megfogalmazásban a politikai elit függetlenedik, „szakad el” a kisebbségi választópolgároktól meg társadalomtól.⁴⁷

De nemcsak az elit távolodik a társadalomtól, hanem a romániai magyar szavazópolgárok is egyre kevésbé értik az eliten belül lezajló folyamatokat és elfordulnak a politikától. Ezzel egy időben az RMDSZ-en belüli hatalmi viszonyok stratarchikussá,⁴⁸ oligarchikussá válnak. Több elemző megfigyelte már az Ügyvezető Elnökség és az Operatív Tanács fokozatos térdierését a szervezeten belül, s az ezzel párhuzamos centralizációt.⁴⁹ Hasonlóképpen a magyar társadalmi pillérnek az RMDSZ általi kiépítése, azaz a Szövetségnek a társadalomszervezésben hosszú ideig ellátott központi szerepe, a romániai magyar politikai elit helyzetet konszolidálta. Ezt eredményezte az RMDSZ politikai mozgásterének a nagyobb horderejű események meg eseménysorozatok – például a *Project on Ethnic Relations* amerikai kormányközeli alapítvány Romániában kifejtett tevékenysége és a román–magyar alapszerződésnek kisebbségi szempontból igencsak bírálható formában történt aláírása – következtében végbement átalakulása, beszűkülése. E történések tulajdonképpen a stratarchiát erősítették a szervezeten belül, mert kölcsönösen érdekeltté tették a középszintű (megyei és területi szervezeti), valamint a csúcsvezetést egymás pozíciójának a megszilárdításában.⁵⁰ (Ez a csúcsvezetés részéről politikai klientúraépítésként is felfogható.) Minden kétséget kizáróan arra lehet következtetni, hogy az RMDSZ egyre kevésbé tekinthető polgárok közeli politikai szereplőnek. Ellenkezőleg oli-

garchikus-stratarchikus képződmény, vagyis inkább pártszerű, nem az (alternatív) civil mozgalmakra hasonlít.⁵¹ Tehát összegezve a pártokat a mozgalmaktól és civil szervezetektől megkülönböztető társadalmi-politikai (vagy szociológiai-politológiai) ismérveket, az állapítható meg, hogy az RMDSZ-re nem a civil szervezetek/mozgalmak, hanem a pártok jegyei a jellemzőek.

Az RMDSZ párt, illetve civil jellegére rákérdező szakaszok következtetéseit összegezve megállapítható, hogy az *RMDSZ párt*. Amint az első alfejezetben rámutattam, a kis lépésekben történt szervezeti alakváltozásainak a tükrében is ennek minősül.

(*Exkurzus: az RMDSZ szervezeti identitása ambivalenciájának okai*) Ebben a szakaszban arra a fennmaradó kérdésre keresek empirikus, illetve elméleti választ, hogy a Szövetségnek miért sikerült hosszú időn keresztül fenntartania az ambivalenciát szervezeti identitásának a kérdésében, vagyis abban a tekintetben, hogy párt-e vagy érdekvédelmi szervezet.⁵² A tényszerű válasznak két eleme van. Az első az, hogy bármilyen természetű is lenne a kisebbségi politikai struktúra, szükségszerűen beékelődik a kisebbségi (civil) társadalom és az állam közé,⁵³ s így vélhetően sikerül azt a látszatot teremtenie, hogy nem teljességgel politikai vagy részben politikamentes. A második pedig az, hogy egy teoretikus szempontból igen elegáns – de végeredményben az adott belpolitikai konjunktúrában (egyelőre) be nem vált – közösségi önrendelkezési modell meghirdetésével az RMDSZ-nek sikerült elkendőznie azt, hogy a romániai politikai rendszerbe szükségszerűen pártként fog integrálódni s természetesen e tény lehetséges következményeit is.⁵⁴

Igen nehéz határvonalat húzni a politikai pártok és a társadalmi mozgalmak mint civil szervezetek között.⁵⁵ Ennek egyik oka a civil szervezetek sokfélesége, hiszen köztük az egyesületeken és egyleteken (például a nőegyleteken), az alapítványokon, az alternatív társadalmi mozgalmakon; a szakmai, illetve a helyi vagy speciális orientációjú érdekképviseleti szervezeteken (például szakszervezeteken, vállalkozói csoportosulásokon, jogi kamarákon, újságíró-szövetségeken stb.); valamint az értelmiségi szerveződésekben (például körökön, klubokon, vitatkozó csoportokon)⁵⁶ kívül találunk ifjúsági, nemzetiségi-nemzeti, vallási és kulturális szövetségeket is. Egy nemzeti kisebbség érdekképviseleti szervezete elvben tekinthető civilnek. Másrészt, mivel a különféle érdekképviseleti szervezetek az előbb felsoroltak között találhatóak, a kifejezés hallatán legtöbbször szakszervezetre – nem mintha az RMDSZ ez lenne – vagy valami hasonló kollektív közéleti szereplőre gondolunk, nem pedig pártra. Itt lényegében ambivalenciáról van szó, ami abból adódik, hogy a pártok is érdekeket fejeznek ki, tagolnak és aggregálnak – vagy más megfogalmazásban a pártok egyik elsődleges

funkciója „[a]z érdekek integrálása és képviselete”. Tehát a pártok a szakszervezetekhez hasonlóan érdekvédelmi és érdekképviseleti szervezetek, amelyek az utóbbiaktól eltérő funkcióikban és szervezeti felépítésükben különböznek, nem jellegükben.⁵⁷ Értelmezésemben *a pártok a (politikai) közélet alapvető érdekképviseleti-érdekvédelmi szereplői*. Az azonos specifikumú civil szervezetektől mindenekelőtt politikai többletfunkcióikban különböznek – különösképpen a kormányzati funkcióban, amely a döntéshozatalt meg a legitim erőszak (vagy az ezzel való fenyegetés) alkalmazását feltételező, közvetve gyakorolt, végrehajtást foglalja magában. Így mennyiségi értelemben állítható, hogy a pártok többet jelentenek a civil szervezeteknél/társadalmi mozgalmaknál, de ebből nem következik az, hogy minőségi értelemben a pártok jobbak, társadalmi szempontból adekvátabbak az előbbieknél. Ebben a kontextusban a lényeges minőségi különbség az, hogy a pártok a formális politika formálisan szervezett szereplői.⁵⁸

Az RMDSZ és a nemzetközi kisebbségi politizálás

A továbbiakban a politikatudomány azon eredményeit fogom áttekinteni, amelyek segítségével komparatív szempontból elemezhető a Szövetség. Ez a kisebbségi politizálás formáinak a bemutatását feltételezi. Előjáróban a kisebbségi politizálás általános céljaira és szervezeti kereteire vonatkozóan ismertetek két tipológiát, majd egy sajátos párttípusra – az etnoregionalista pártokra – vonatkozó legfontosabb elméleti és empirikus ismeretanyagot tekintem át.

1. A kisebbségi politizálásról – rövid áttekintés

A kitűzött célok függvényében a (nemzeti, etnikai vagy vallási) kisebbségek különféle szervezetekbe tömörülnek. Szervezeteik számát és természetét rendszerint demográfiai, valamint történeti tényezők határozzák meg⁵⁹ (pl. a kisebbségnek az adott ország vagy valamely régiójának lakosságához viszonyított számaránya; a szóban forgó csoport összpontosulása vagy szétszóródása az általa lakott régiókban; az önálló oktatási, művelődési meg politikai intézmények működtetésének a hagyománya stb.). Az egyetlen kulturális szervezet megalapításától kezdve a társadalmi, gazdasági és politikai életet átszövő komplex intézményhálózat létrehozásáig a kisebbségek lehetőségei igencsak változatosak.

Bugajski szerint a kisebbségi politizálásnak öt válfaja különböztethető meg: a kulturális újjáéledés politikája, a politikai autonómiára való törekvés, a területi önrendelkezés politikája, a szeparatizmus, valamint az irredenta politika.⁶⁰ Az RMDSZ a kezdeti mozgalmi időszakban inkább a romániai magyarság kulturális újjáéledésére helyezte a hangsúlyt. A brassói kongresszus alkalmával a

közösségi, belső önrendelkezést hirdette meg célként, s az ezt követő időszakban több dokumentum is született, amely az autonómia különböző formáit – beleértve a „sajátos státusú területi autonómiát” – próbálta meg kodifikálni. 1996 és 2004 között további lépéseket ez irányban nem tett. 2004-ben a *Magyar Polgári Szövetség* retorikájában megjelent az autonómia gondolata, amit az RMDSZ sikeresen „elorozott”, s alapelveként épített be választási programjába.⁶¹ Továbbá a román parlament ez év első felében napirendre tűzte, s részben már meg is vitatta az RMDSZ által benyújtott kisebbségi törvénytervezetet, amely a nemzeti kisebbségek kulturális autonómiáját szeretné szankcionálni.

Az idézett tipológián kívül, olyan felosztással is lehet kísérletezni, amely Nyugat- és Közép-Kelet-Európa kisebbségi mozgalmainak története alapján kombinálja a célokat és a szervezeti-intézményi mintázatot, illetve megpróbál összefüggést kimutatni egyfelől az etnodemográfiai jellemzők s a történelmi hagyományok, másfelől pedig a szervezeti mintázat között. A térbeli és időbeli összehasonlítás az alábbi hét kategóriát eredményezi:

- (i) (egyetlen) kulturális szervezet;
- (ii) több nem politikai, azaz lényegében kulturális, szervezet;
- (iii) egy vagy több politikai párt, mozgalom vagy szervezet gazdasági, társadalmi és művelődési egyesületek nélkül;
- (iv) egy vagy több politikai párt, mozgalom vagy szervezet, valamint különböző gazdasági, társadalmi és művelődési egyesületek;
- (v) a kisebbség összes politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális szervezetét integrálni törekvő politikai arcélú ernyőszervezet;
- (vi) a kisebbség összes politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális szervezetét integrálni törekvő politikai arcélú ernyőszervezet meg valamelyest független politikai pártok működtetése;
- (vii) a kisebbség összes politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális szervezetét integráló – egy- avagy többszintű –, a kisebbségi csoport „belügyei” fölött teljes ellenőrzést gyakorló (átmeneti) önkormányzati struktúra kialakítása.⁶²

Az erdélyi magyarság az utolsó négy típus valamelyikébe sorolható. Közösségünk kezdetben, az RMDSZ ún. mozgalmi időszakában, az ötödik mintát példázta. Mostanság viszont a szervezetek hálózata szociológiai-politológiai értelemben – s ezzel nem cáfolni akarom a jelenleg érvényben levő alapszabályzatban foglalt formális rendelkezéseket – egyre inkább csak holdudvarként veszi körül az RMDSZ-t. Amennyiben elfogadjuk, hogy az empirikus, társadalmi-politikai valóság egybevág az alapokmány formális rendelkezéseivel, s az RMDSZ-t mint társulást eredeti, althusiusi értelemben *consociatioként*⁶³ fogjuk

fel, a romániai magyarság (közéleti intézményhálója) a hatodik típusba sorolandó, mert ennek a *consociation*nak egyszerre része a társadalmiszervezet-RMDSZ és a párt-RMDSZ. Amennyiben úgy ítéljük, hogy a valóság meg a formális rendelkezések nem vágnak egybe, inkább a negyedik típussal írható le az erdélyi magyarság helyzete. Végül a hetedik típus jelentené az egyelőre megghiúsult közösségi önkormányzati modellt.⁶⁴ A tipológia használhatóságáról, a romániai magyar kisebbségről és az RMDSZ-ről pontosabb képet kaphatunk, ha a nyugat-európai kisebbségi pártokat tárgyaló összehasonlító esettanulmányok (*case studies with comparative referent*) alapján, szemléltető jelleggel, megpróbálunk néhány közösséget a hét kategória valamelyikébe sorolni. Ezt – a rendelkezésre álló adatok kissé szűkös volta miatt, a teljesség igénye nélkül – a **Függelék 1. táblázatában** kísérelem meg.

A táblázat utolsó oszlopában olvasható rövid jellemzések tükrében a romániai magyarság intézményi rendszere leginkább a flamand és a vallon szervezeti háléhoz hasonlít. Az EAJ/PNV által fenntartott baszk szervezeti rendszer az erdélyi magyarnál valamivel egyszerűbbnek, az SVP-t körülvevő déltiroli és az LN háttérországának számító észak-olasz civil társadalom pedig komplexebbnek tűnik. Továbbá a bemutatott empirikus példák alapján korrigálni lehet két eltúlzott megállapítást is, mivel beigazolódott, hogy az RMDSZ nem unikum „az európai politikatörténetben [, mert]... egyszerre tölti be a politikai párt szerepét... és társszervezetei révén társadalomszervező erő is”; s az is, hogy a kisebbségi pártok esetében korántsem szükségszerű, hogy ötvözzék a képviselői-pártpolitikai meg a társadalomszervezői funkciót.⁶⁵

2. Az RMDSZ mint etnoregionalista párt

(Az etnoregionalista pártok családja – meghatározás és univerzum) A szakirodalom szerint létezik egy sajátos (kisebbségi) párttípusról, az etnoregionalista⁶⁶ pártoké. A különböző országok pártjai között észlelt hasonlóságok alapján politikai családok vagy pártcsaládok határozhatók meg. A Közép-Kelet-Európában végbement demokratizálódási folyamatot megelőzően a politikatudomány a pártcsalád fogalmát a nyugat-európai liberális demokráciákon kívül, legjobb esetben, Ausztrália vonatkozásában tartotta alkalmazhatónak. Am bebizonyítható, hogy – akárcsak a rokkani törésvonal-elmélet, amiből levezethető – a politikai /ideológiai családok elmélete nemcsak az említett országok pártjainak, pártrendszereinek a leírására és elemzésére használható, hanem Közép(-Kelet)-Európa meg Délkelet-Európa katolikus többségű országaira, s (a magyar kisebbség pártjainak vonatkozásában) talán Szerbiára és Ukrajnára is vonatkoztatható.⁶⁷

A politikai családok tagjai között tapasztalható hasonlóságokat három megközelítésmód segítségével lehet azonosítani. A hasonlóságok első csoportját figyelembe vevő *genetikus módszer* a pártok *eredetét és keletkezési körülményeit* tanulmányozza, azaz a kezdeti mobilizáció történelmi feltételeit, valamint azo-

kat az érdekeket, amelyeknek a képviselét az egyes pártok felvállalták. A második, a *behaviourális megközelítés* a pártok viselkedését veszi szemügyre, vagyis azt, hogy milyen *nemzetközi kapcsolatokat* tartanak fenn: mely nemzetközi párt-szövetségnek vagy intézményesült multinacionális politikai csoportosulásnak, például az Európai Parlament melyik frakciójának, a tagjai. A harmadik, a *diskurzusorientált eljárás*, a pártok által szorgalmazott *politikákat* és/vagy újabban ezek *ideológiáját* mint az identitásukat tükröző elv- és értékrendszereket elemzi.⁶⁸

Az *etnoregionalista párt* fogalmának a definiálása is ezeknek a kritériumoknak – a legtöbb esetben a genetikai-szociológiai meg az ideológiai-programatikus jellemzőknek – a segítségével történik, jóllehet a meghatározások között eltérések mutatkoznak, egyrészt a meghatározó ismérvek számában, másrészt pedig a két szociológiai jellemző – az etnicitás és a regionális kötöttség – megjelenítésében. Például Donald L. Horowitz kizárólagosan a szociológiai elem segítségével értelmezi az *etnikai pártokat* mint olyan szereplőket, amelyek „[szavazói] támogatottsága zömmel egy azonosítható etnikai csoportnak (vagy etnikai csoportok együttesének)” tulajdonítható. Ezzel egyenértékű meghatározással a szóban forgó pártokat az általuk képviselt csoport érdekeinek védelmében létrehozott, vagy a saját etnikai csoport szavazatait mobilizálni igyekvő szervezeteknek tekintik.⁶⁹ Kellően árnyalt megfogalmazásban: „*Etnikai párt* az a párt, amely mások kizárása érdekében önmagát nyíltan valamely sajátos etnikai kategória vagy kategóriacsoport ügyének szószólójaként ábrázolja, s [a továbbiakban] főként erre alapozza a választók mozgósítását célzó stratégiáját.”⁷⁰

Az Afrikát, valamint Dél- és Délkelet-Azsiát tanulmányozó amerikai kutatókhoz hasonló, ám bizonyos mértékben eurocentrikus definíció szerint az *etnoregionalista pártok* közös vonásai: (1) az országokon belüli (más szóval, szubnacionális) területi határvonalak, valamint (2) a kizárólagos és sajátos csoportidentitással rendelkező etnokulturális kategória.⁷¹ Az egy, illetve a két ismérvre alapozó meghatározások közötti átmenetet jelentő értelmezésekre példa Daniel-Louis Seiler alábbi definíciója, amely az általa „autonomistának” nevezett *(etno)regionalista pártok* programjának tételes tartalmára csak homályosan utal mondván, hogy ezek lényege „...a nemzetállami közösségekben foglalt, s attól önmagukat különbözőnek érző helyi társadalmak politikai akaratát közvetíteni. E program célja és a hozzárendelt eszközök tekintetében is lehet többé vagy kevésbé radikális.”⁷²

A strukturális és a programatikus ismérvekre egyaránt figyelő meghatározások klasszikus példája Ferdinand Müller-Rommeltől származik. Eszerint: „az etnoregionalista pártok ... a kulturális önazonosságuk elismerését követelő, s ezáltal valamely nemzetállam intézményi, esetleg demokratikus berendezkedését is megkérdőjelező, földrajzi szempontból koncentrált periferikus kisebbségek törekvéseire hivatkoznak.”⁷³

Az etnoregionalista pártoknak a fentieknél pontosabb és nyíltan eurocentrikus⁷⁴ meghatározása érdekében az idézett szerzőkhöz hasonlóan megpróbálkoztam egy olyan minimáldefiníció kidolgozásával, amely mind az *etnoregionalista*, mind a *pártjelleg* tekintetében minimális. Ez utóbbi vonatkozásban – amint korábban említettem – nem tekinthető követelménynek, hogy a kisebbségi szervezetek jelöltjei bekerüljenek a képviselői testületekbe, már az is elegendő, ha részt vesznek a választásokon. Az *etnoregionalista jelleget* a felsorolt definíciókhoz hasonlóan strukturális és diszkurzív ismérvek alapján határoztam meg. Ezért bizonyos hozzárendelt tulajdonságok (*ascriptive qualities*) jellemezte kisebbségi csoport sajátos, hozzárendelt (*ascriptive*) kulturális identitásának s ebből eredően sajátos érdekeinek a kifejezésére, elismertetésére meg védelmezésére irányuló elsődleges politikai törekvésként értelmeztem. Hozzárendelt tulajdonságon e kontextusban etnikai, regionális vagy etnonacionális hovatartozást, (anya)nyelvet, illetve vallást értettem; továbbá a szóban forgó csoportok sajátos érdekei közé soroltam az általuk lakott régiók kiemelt fejlesztését is.⁷⁵

Amint korábban utaltam erre, az etnoregionalista pártokkal szembeni tudományos érdeklődés – az utóbbi mintegy két-három évtizedet leszámítva – meglehetősen csekély volt. Ez talán meglepő, mert ez a pártcsalád mind földrajzi-regionális szóródása, mind történeti kontinuitása tekintetében figyelemre méltó. A család tagjainak földrajzi elterjedésére vonatkozóan kiemelném, hogy Derek Urwin 17 nyugat-európai ország második világháború utáni politikai palettáján összesen 115 „regionális” pártot azonosított, egy nemrég megjelent politikai adattár pedig 12 állam területén 45 etnikai pártot jegyez. A legfigyelemreméltóbb adat ellenben az, hogy az 1980 és 1996 közötti időszakban 5 országban 17 „(etno)regionalista” párt szerzett parlamenti képviselőt. Itt említem meg azt is, hogy egy korábbi írásomban 10 nyugat-európai ország 94 etnoregionalista pártját sikerült összeszámolnom.⁷⁶

A történeti folytonosság tekintetében az európai etnoregionalista pártok három mobilizációs hulláma különböztethető meg. Az első ilyen hullám a XIX. sz. végén, illetve a XX. sz. elején végbement államépítésnek – vagyis a társadalmi és politikai folyamatok szabványosításának s központosításának – az idejére tehető, amelybe természetesen beletartozik a soknemzetiségű birodalmaknak a szétesése és az új államoknak a megjelenése az első világháború után.⁷⁷ A másodikat, amely az 1960-as években kezdődött, és a legtöbb esetben a gazdasági fejlődéssel meg a gazdasági egyenlőtlenségekkel függött össze, az „eticitás újjáéledése” kifejezéssel szokás illetni.⁷⁸ Végül a harmadik mobilizációs hullám annak a folyamatnak az eredménye, amit Samuel P. Huntington⁷⁹ a demokratizálódás harmadik hullámának nevez. Ezalatt alakultak meg Közép(-Kelet)- és Délkelet-Európában, valamint Spanyolországban az újabb etnoregionalista pártok. A **Függelék 2. táblázata** a felsorolt mobilizációs időszakok szerinti megoszlásban szemlélteti Nyugat-Európa országainak parlamenti kép-

viseletet nyert etnoregionalista pártjait.

(*A magyar kisebbségeket képviselő etnoregionalista pártok*) Mindenképpen érdekes számba venni legalább a Magyarországgal határos volt szocialista országok magyar etnoregionalista pártjait. A szóban forgó pártok felleltározását előkészítendő előbb bemutatom azt az (alkotmány)jogi keretet, amely szabályozza működésüket, valamint részvételüket a politikai versenyben; s ismertetek egy biztos módszert a szóban fogó pártom azonosítására.

Horvátországban, illetve Szlovéniában bizonyos kisebbségek – így a magyar is – pozitív intézkedések (*affirmative action*) kedvezményezettjei az ország törvényhozó testületében való képviseletet illetően. Vagyis alanyi jogon, a választási pártversenyben való megmérettetés megkerülésével küldhetnek egy képviselőt a parlamentbe.⁸⁰ A nemzeti kisebbségek hátrányos helyzetét kompenzáló szabályozásnak az ellenkezőjére példa Ukrajna, ahol 2004-gyel bezárólag a hatályos jogszabályok, ha tételesen nem is tiltották, de közvetett módon – a Krími Autonóm Köztársaság területének kivételével – ellehetlenítették az etnoregionalista pártok működését.⁸¹ Végül Romániában, Szerbiában és Szlovákiában a magyar kisebbséget képviselő politikai szervezetek, legalábbis a választási versengés viszonylatában, a pártokkal azonos elbírálás alá esnek.

Az általam javasolt minimáldefinícióra emlékeztetve hangsúlyoznom kell, hogy a szervezetek hivatalos megnevezését nem tekintem az etnoregionalista pártok identifikációs kritériumának, mert sok esetben megtévesztő lehet. Ebből kifolyólag egy korábbi írásomban az etnikai színezetű kisebbségi magyar pártok *etnoregionalista jellegének* tesztelésére egy hárompillérű – avagy három kritériumon alapuló – próbát vezettem be. Az első kettő tisztán magatartásbeli elemekre támaszkodik, a harmadik pedig a behaviourális elemet „eredetvizsgálattal”⁸² ötvözi. Azt vizsgálom: mely szereplőket kellene kizárni az etnoregionalista pártok univerzumából, ám az egyes szereplők kiszűrése csak akkor indokolt, ha az összes teszt eredménye egybehangzóan a kizárást követeli meg.

Mivel a vizsgált országokban joggal lehet *etnikai szavazásról* – vagyis „az etnikai választóvonalat áthidaló szavazatsere hiányáról”⁸³ – beszélni, az első kizáró jellegű kritériumnak az *önállóan megszerzett etnikai szavazói támogatottságot* tekintem. A támogatottsági küszöb meghatározásában De Winter és Mair egy-egy felosztása segít. Mair nyomán kérészetű pártoknak (*ephemeral parties*) vagy tartós jelenlét esetén „törpepártoknak” (*microparties*) hívhatók azok a szervezetek, amelyek rendszerint a voksoknak kevesebb mint 1%-át tudhatják magukénak. Lieven de Winter pedig az etnoregionalista pártokat (a) a (regionálisan koncentrált) kisebbséghez tartozó állampolgárok majdnem összes szavazatával büszkélkedő *hegemonikus pártokba*, (b) az etnikai/regionális szavazatok számot-

tevő hányadát (25–50%-át) begyűjtő *nagy pártokra*, (c) a szavazatok 15–25%-át elnyerő *közepes méretű pártokra* és (d) az etnikai/regionális szavazatok igen kis részét (kevesebb mint 15%-át) megszerző *kis pártokra* osztja.⁸⁴ Mivel valamely ország népességének 10%-át jelentő kisebbség esetében a kisebbségi pártokra leadott szavazatok 10%-a teljes mobilizáció esetén az érvényes szavazatok 1%-a, fenntartással kezelem azokat a szervezeteket, amelyek több mint egy választás alkalmával nem érik el a kérdéses kisebbségi csoport pártjai által megszerzett össz-szavazat 10%-át, avagy az országos szinten leadott érvényes szavazatok 1%-át.⁸⁵ Igen valószínű ugyanis, hogy az ilyen pártok marginális szereplők.

A második vizsgálat részben egyes szereplők kizárására, részben pedig mások etnoregionalista jellegének a visszaigazolására irányul. Joggal gondolható ugyanis, hogy valamely kisebbség etnoregionalista pártjai – bizonyos szervezetek „ideológiai” vagy személyes okokból külön utat választott csoportjainak kivételével – rendszerint koalícióképesek egymással. Éppen ezért a második kritériumot *etnikumon belüli koalícióképességnek* nevezem, s a bevezetésére teoretikus alapot szolgáltató *rendszerellenes párt* fogalmával⁸⁶ analóg módon tesztelem annak érdekében, hogy kiszűrjem az ún. „ellenpártokat”.

A harmadik parciális próba tulajdonképpen arra való, hogy végérvényesen kizárja azokat a szervezeteket, amelyek sem választói támogatottsággal, sem a meghatározó etnoregionalista pártokkal szembeni koalíciós potenciállal nem rendelkeznek – vagyis azokat, amelyek nem tesznek eleget az előbbi két kritériumnak. Ez a teszt mindenekelőtt sajátos eredetvizsgálatot feltételez, ami a tanulmányozott politikai rendszerek posztkommunista jellegéből adódik, s rációja az etnoregionalista köntösben tetszelgő, de voltaképpen – Gyurcsik Iván találó kifejezésével élve – „külső megrendelésre”⁸⁷ alapított pártok kiszűrése. Az eredetvizsgálaton túl ez a teszt a szervezeteknek a politikai állás foglalásait is szemügyre veszi, továbbá azon kapcsolataikat, amelyek őket a volt kommunista rendszerek „túlélő”, 1989 után is releváns szereplőikhez fűzik. Így járulékos bizonyítékokat szerezhetünk a kisebbségidegen ideológiára épülő politizálásról, hisz nem vitás, hogy a rendszerváltást megelőző kommunista rezsimok – noha hivatalos retorikájukban a nemzetiségi egyenlőséget, a diszkrimináció tilalmát hirdették – kevés kivétellel igencsak elnyomó magatartást tanúsítottak a kérdéses országok nemzeti kisebbségeivel szemben. Vagyis tágabb értelmezésben a harmadik kritérium a „külső megrendelés” és a *kisebbségidegen viselkedés/ideológia*.

Az egymással logikailag konzisztens kizárási feltételeken alapuló teszt a **Függelék 3. táblázatában** bemutatott tipológiát eredményezi. Segítségével megállapítható, hogy a 28 önmagát magyar politikai szervezetnek tekintő szereplőből 25 ténylegesen párt, ebből pedig 22 – köztük az RMDSZ is – (*magyar*) *etnoregionalista (párt)*. Teljes jegyzékük a **Függelék 4. táblázatában** olvasható, amelynek utolsó oszlopa az egyes szereplők szervezeti identitását tünteti fel.

3. Az RMDSZ mint pártszervezet

A továbbiakban elsősorban azt elemzem, hogy milyen történeti párttípusnak vagy pártmodellnek felel meg a Szövetség és az erdélyi magyar civil társadalmat alkotó szervezeti háló.

Bakk Miklós az RMDSZ-t tipológiai és ideológiai értelemben is néppárt-nak tekinti.⁸⁸ A Szövetség valójában az ideológiai arcéllal is rendelkező, az etnikai és regionális követeléseket klasszikus ideológiai irányultsággal ötvöző, etno-regionalista pártok egyike. Akárcsak az EAJ/PNV, az SVP és az UDC a kereszténydemokrata szellemiség képviselője.⁸⁹ Már első kongresszusa alkalmával kijelentette, hogy „osztja a keresztény világnézet és erkölcs elveit”, viszont nem kötelezte el magát egyetlen vallásfelekezettől sem, hanem mindvégig jó kapcsolatot ápol a zömmel magyar anyanyelvű híveket tömörítő felekezetekkel. Bár kezdetben több nemzetközi pártszövetséggel kereste a kapcsolatot, 1993-ban a konzervatív *Európai Demokrata Unióban* (EDU) és az időközben az *Európai Néppártba* (EPP – *European People's Party*) beolvadt *Európai Kereszténydemokrata Unióban* (EUCD) szerzett megfigyelői státust. Ma, mivel Románia még nem EU-tag, az RMDSZ az *Európai Néppárt* társult tagja.⁹⁰

Az korántsem egyértelmű, hogy szervezeti típusát tekintve az RMDSZ néppárt vagy pontosabban gyűjtőpárt. Mivel az RMDSZ az etnikai törésvonal intézményesült formája, azaz kis etnoregionalista párt, nem tekinthető gyűjtőpárt-nak az eredeti kirchheimeri értelemben. Maga a szerző éppenséggel a *Südtirolier Volksparteit* és az RMDSZ holland testvérpártját, a *Staatkundig Gereformeerde Partijt* (SGP – Kálvinista Allamismereti Párt) hozza fel példaként mint olyan pártokat, amelyek nem alakulhatnak gyűjtőpártokká.⁹¹ A Szövetség az általa képviselt csoport viszonylatában működhetne gyűjtőpártként, ám ennek a besorolásnak nincs sok értelme, hiszen a párttípusok és pártmodellek definiálása versengő pártrendszert feltételez, amiről az erdélyi magyarság viszonylatában nem lehet beszélni.

Az etnoregionalista pártok szakirodalma különben majdhogynem eleve kizárja a gyűjtőpárti besorolást: szervezeti mintázatuk alapján a kutatók jobbra tömegpárti jellemzőket azonosítanak a család tagjainál.⁹² Az általuk elemzett pártok szervezeti struktúrája és az RMDSZ-é, amint korábban rámutattam, sokban hasonlít. De ez a hasonlatosság önmagában nem szolgáltat alapot az azonos tipológiai besoroláshoz. Éppen ezért az RMDSZ szervezeti jellegzetességeit a XX. századra jellemző történeti párttípusoknak – a **Függelék 5. táblázatában** szemléltetett – sajátosságaival fogom összevetni.

Kimutathatóak az RMDSZ tömegpárti vonásai: a politikai erőforrásoknak a pártvezetés kezében való összpontosulása, az identitásalapú tagság, a favorizált társadalmi szegmens és bár saját napilappal soha sem rendelkezett, a saját kommunikációs csatornák léte. Tiszta gyűjtőpárti vonások alig fedezhetők

fel az RMDSZ-nél, hiszen a Bakk által azonosítottak a gyűjtőpártok továbbfejlesztett változatait, a kartellpártokat is jellemzik. Talán elmondható, hogy (a) a szervezet hangsúlyt fektet a közpolitikai sikerességre; (b) tevékenysége egyaránt munkaerő- és tőkeigényes; (c) tagjai a vezetők szurkolótáborá; (d) időnként pedig politikai vállalkozóként viselkedik. De az is legalább ennyire igaz, hogy (i) a Szövetség működésében nagyon fontos szerepet játszik a menedzseri szemlélet és (ii) a pénztőke, valamint az, hogy (iii) stratachikus felépítésű. Azt ellenben nem állítanám, hogy az államnak a civil társadalommal való viszonyában az előbbi megbízottja, ügynöke volna, jóllehet a többi párthoz hasonlóan feladata a közpolitikát „eladni” a választóknak.

A Szövetség professzionalizálódott, formális, para-állami politikai szervezetként működő párttá lett az elmúlt esztendőben. Ebben a minőségében egyrészt állami támogatások és az állami kommunikációs csatornához való hozzáférés egyik kedvezményezettje, főleg a választási kampányok idején. Másrészt tevőlegesen részt vett a választási verseny játékszabályainak kialakításában, s eközben legalábbis a 2004. esztendőre bebiztosította önmagát abban a tekintetben, hogy potenciális szavazóiért más párt nem versenghet. A másfél évtizedes történeti folyamat következménye, hogy jóformán nem kell különbséget tennie tagok és (a magyar kisebbséghez tartozó) nem tagok között, akik zömmel szimpatizánsai, potenciális szavazói. Ők egy jól artikulált, szociológiai értelemben pillért (*zuil*) alkotó, kisebbségi szubkultúrába ágyazottan élnek életüket, amelynek elitjét az RMDSZ és politikusai alkotják.

A történeti párttípusok lényegesebb jellemzőinek és az RMDSZ fontosabb szervezeti sajátosságainak az összehasonlítása azt mutatja, hogy a Szövetség mindhárom modernebb típus jegyeit magán viseli, de leginkább a XX. század utolsó negyedében kialakult kartellpártokra hasonlít. Ha csupán ennek alapján kellene az RMDSZ pártszervezeti identitására következtetni, akkor azt lehetne megállapítani, hogy a román társadalom modernizációja elkerülhetetlen következményeként a Szövetség részese a román pártrendszer kartellizálódásának. Azaz egyike a hat szereplőből álló kartellként működő pártrendszernek, s talán joggal állítható az is, hogy ténylegesen *kartellpart*. De az RMDSZ-nek a romániai magyar civil szféra megszervezésében játszott szerepe, a politikai és a civil szférát átható személyi összefonódások, valamint a civil társadalom – legalábbis pénzügyi vonatkozású – RMDSZ-függősége miatt szükséges megvizsgálni, hogy elképzelhető-e a Szövetségnek az Enyedi Zsolt által bevezetett *szubkulturális párt*típusba való besorolása. Erre a típusra jellemző a pártok és a holdudvarukat képező (sajátos) civil társadalom közötti bonyolult, szerves kapcsolat.

A szubkulturális pártok meghatározó ismérvei, hogy: (1) valamely ideológiailag-kulturálisan definiált társadalmi csoport vagy szegmens szociális, kulturális és gazdasági intézmények alkotta szervezeti hálójának fontos láncszemei, gyakran csúcs- vagy „kupolaszervezetei”; (2) számos nem politikai tevékenység-

ben vesznek részt; (3) bázisaik és vezetőségük szociokulturálisan zárt. Az ilyen pártok további sajátosságai, hogy elsősorban nem tagdíjából tartják fenn magukat, sikerüket pedig nem a választási kampányra, hanem a szervezetépítésre alapozzák.⁹³ Nyilvánvaló, hogy az RMDSZ rendelkezik mindhárom definíciós ismérvvel. Tény az is, hogy amint már fentebb írtam erről, fő bevételi forrása nem a tagdíjak. Az talán vitatható, hogy esetében a szervezetépítésnek vagy a választási kampánynak jelentősebb-e a szerepe a mobilizációban, de egyértelmű, hogy a Szövetség inkább olyan szavazókra számíthat, akiknek a politikai identitását szervezetépítéssel is erősíti, mint a határozatlanokra, az ingadozókra, akiket a pártok rendszerint a kampány során szoktak megszólítani. Ha ezt a dichotómiát metaforikusan értelmezzük, elmondható, hogy az RMDSZ a megtelepedett életmódot folytató, növénytermesztéssel foglalkozó, nem pedig a vadászó-gyűjtőgető emberekhez hasonlítható.⁹⁴ Vagyis mindent összevetve *szubkulturális párt*.

Ennek ellenére az RMDSZ nem törekedett (következétesen) a szubkulturákra épülő konzociációs demokrácia logikájának az érvényesítésére a politikai rendszerben. Ez persze érthető is, hiszen Romániában a modell alkalmazásának elvi feltételei nem adóttak, s a kialakításukhoz szükséges politikai akarat is hiányzik.⁹⁵ Mi több, a román közgondolkodás a kisebbségi kérdést, akárcsak a magyarság társadalmi integrációját, megoldottnak tekinti, mert minderre – legalábbis magyar vonatkozásban – biztosítékot lát a Szövetségnek a törvényhozó és végrehajtó hatalomban való osztozásában.⁹⁶ Következésképpen az RMDSZ megelégedett a kartellpárti logika érvényesítésével, ami többek között a politikai piac szereplői számának korlátozását, s így a különféle hivatalok formáját öltő „zsákmány” minél kevesebb párt közötti elosztását eredményezi. Ezáltal is sikerült számos politikusát, szakemberét kinevezett – központi vagy helyi – kormányzati tisztséggel jutalmaznia, de az sem mellékes, hogy így, közvetve, „a kisebbségi társadalom tagjainak egy fokkal könnyebb volt eligazodniuk és eredményeket elérniük a hivatalok barátságatlan világában.”⁹⁷

Következtetések

Az alábbiakban tanulmányom eredményeit próbálom meg röviden összefoglalni. Dolgozatom első részében az RMDSZ általános szervezeti identitását vizsgáltam, s a szervezet dokumentumainak diakróniai elemzésének segítségével megállapítottam, hogy a Szövetségben fokozatos pártosodási folyamat zajlott le. A továbbiakban ezt az eredményt más módszerrel is ellenőriztem arra keresve a választ, hogy milyen mértékben civil szervezet, illetve párt az RMDSZ. A pártok definiálásának két módszere, valamint a Szövetség alapokmányaiban szabályozott szervezeti sajátosságok alapján arra a következtetésre

jutottam, hogy az RMDSZ párt. Továbbá azt állapítottam meg, hogy az RMDSZ aligha tekinthető civil szervezetnek. Noha funkcionálisan jobbra a pártok és a civil szervezetek közös feladatkörét látja el, nem rendelkezik az utóbbiak meghatározó ismérveivel, megkülönböztető jegyeik vonatkozásában pedig pártszerű. A fentiekben összegzett első fejezet végén megpróbáltam rámutatni arra, hogy miért sikerült az RMDSZ-nek hosszú ideig fenntartania a kétértelműséget szervezeti identitásának vonatkozásában. Amint rámutattam, a kétértelműség fenntarthatósága három okra vezethető vissza: (1) az RMDSZ pártként volt jelen a román belpolitikában; (2) a pártok és a civil mozgalmak szervezeti jellegzetességei meglehetősen hasonlatosak; (3) bármely szervezetet – ha pártjellegét a választóközönség előtt finoman kendőzni akarjuk – igen tetszetősen érdekképviselőnek és érdekvédőnek nevezhetünk, hiszen éppen ez a feladat a pártok egyik leglényegesebb funkciója.

Egyébként fenntartom előbbi álláspontomat: a párt vagy civil szervezet vitát – (nemcsak) a politikatudomány szempontjából – tényleg igen röviden le lehetett volna zárni a sartoriánus minimáldefiníció alapján. Hiszen éppenséggel egy kisebbségi pártról szóló sikeres monográfiában olvashatunk arról, hogy a pártok és a társadalmi mozgalmak sok esetben közös jegyei arra készítetnek, hogy „megkülönböztető ismérvek a pártoknak a választási részvétel iránti elvi hajlandóságát” tekintsük.⁹⁸

A tanulmány második fejezetében összehasonlító szempontból tárgyaltam a pártként értelmezett Szövetséget. Először megpróbáltam a kisebbségi politizálás szervezeti mintáira vonatkozó, általam definiált típusok valamelyikébe besorolni. Majd meghatároztam az etnoregionalista pártokat, s betekintést nyújtottam az effajta nyugat-európai pártok univerzumába, illetve – a magyar kisebbségek politizáló szervezeteinek áttekintéséből kiindulva – körülhatároltam a magyar etnoregionalista pártok huszonnégy tagú univerzumát, amelynek része az RMDSZ is. Végezetül a szervezet ideológiai és tipológiai besorolására tettem kísérletet. Az első vonatkozásban kétségtelenül kereszténydemokrata szellemiségű párt a Szövetség, a másodikban viszont kissé problematikus a kategorizálása. Részletesebb elemzés után arra a következtetésre jutottam, hogy a román pártrendszer elemeként a magyarságot képviselő szervezet káderpárt, saját társadalmi szegmenseként pedig szubkulturális párt.

Befejezésül azt szeretném mindehhez hozzáfűzni, hogy egyáltalán nem szándékoztam aktuálpolitikai vagy a jövőbe tekintő, alternatívákat mérlegelő írást kidolgozni. (Az ilyenek helye minden bizonnyal nem is az Évkönyvben van.) Kizárólag az RMDSZ szervezeti identitását és ennek több mint másfél évtizedes evolúcióját tanulmányoztam a politikatudomány elméleti megmódszertani eszköztárának az igénybevételével. A leírtak alapján inkább az RMDSZ pártszervezeti sajátosságai lehetnek további vizsgálódások témái, nem pedig a Szövetség pártjellege.

¹ Bakk Miklós – Bodó Barna – D. Lőrincz József – Kántor Zoltán – Salat Levente – Szász Alpár Zoltán: Az erdélyi magyar politikatudomány a második évezred utolsó évtizedében. In Tánczos Vilmos – Tökés Gyöngyvér (szerk.): *Tizenkét év. Összefoglaló tanulmányok az erdélyi magyar tudományok kutatásokról 1990–2001 közötti eredményeiről*. 1. kötet. Kolozsvár, 2002, Scientia Kiadó. 418.

² Kántor Zoltán: *National Minorities, Democracy and Consociation: The Case of Hungarians of Romania*, MA Thesis (Central European University, Political Science Department) Budapest, 1996.21,24. (V.Ö. Will Kymlicka: *Multicultural Citizenship. A Liberal Theory of Minority Rights*, Oxford, 1995, Clarendon Press /Oxford Political Theory. 35. Lásd még: Alapszabályzat. Az RMDSZ III. Kongresszusán 1993. január 15-17-én jóváhagyott Alapszabályzat-határozatok, In: Mátó Zoltán – Székely Zoltán (szerk.): *Romániai Magyar Demokrata Szövetség. 1989 – 1999*. (CD-ROM), Kolozsvár, 2000, az RMDSZ Ügyvezető Elnöksége.)

³ Bakk Miklós: Modellviták, rejtett stratégiák. *Magyar Kisebbség* VI. évf. (2000) 1. sz., 10.

⁴ Vö. Bakk Miklós: Az RMDSZ mint a romániai magyarság politikai önmeghatározási kísérlete 1989 után. *REGIO. Kisebbség, Politika, Társadalom*. X. évf. (1999) 2. sz., 81. és utó: 1989–1999: A Romániai Magyar Demokrata Szövetség első tíz éve. In Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2000*, Szórvány Alapítvány – Polis Kiadó, Temesvár-Kolozsvár 2000, 19–31.

⁵ Lásd Dokumentumok: Kiáltvány. A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Ideiglenes Intéző Bizottságának az RMDSZ megalakulásával kapcsolatos kiáltványa. (Bukarest, 1989. december 25.); A továbbiakban az RMDSZ I-IV. kongresszusainak /Alapszabályzatai és Programjai. In: Mátó Zoltán – Székely Zoltán (szerk.): i.m., valamint az RMDSZ Alapszabályzata (10. cikk), Szatmárnémeti, 2003. II. 2. <http://www.rmdsz.ro/script/mainframe.php> letöltve 2005. júl. 16.

⁶ Lásd Alapszabályzat. Az RMDSZ I. Kongresszusán 1990. április 21-22-én elfogadott alapszabályzat. (11.1–2. cikk); Alapszabályzat. Az RMDSZ II. Kongresszusán 1991. május 24–26-án elfogadott alapszabályzat. (7. és 15–18. cikk); Alapszabályzat. Az RMDSZ III. Kongresszusán 1993. január 15-17-én jóváhagyott Alapszabályzat-határozatok. (I. Alapszabályzat-módosító határozat a Szövetség megnevezéséről, céljairól és tagságáról. II.4-6. cikk); Alapszabályzat. Az RMDSZ IV. Kongresszusán elfogadott alapszabályzat. (III.5-7. cikk) /Kolozsvár, 1995. május 26-28./ mind Mátó Zoltán – Székely Zoltán (szerk.): i.m.

⁷ Lásd Az RMDSZ IV. Kongresszusán elfogadott alapszabályzat. (III.8. és 22. cikk) /Kolozsvár, 1995. május 26-28./ és Kiadványok: A Romániai Magyar Demokrata Szövetség alapszabályzata. (11. cikk) /Marosvásárhely, 1997. október 3-4./ *Romániai Magyar Demokrata Szövetség: Dokumentumok 5*. (Kolozsvár, 1997.) mindkettő Mátó Zoltán – Székely Zoltán (szerk.): i.m.

⁸ A „belépési küszöb” drasztikus megemelésére gondolok, az új jogszabály a bejegyzés feltételeként 10 000 alapító tagot jelöl meg az ország 15 megyéjében úgy, hogy megyénként legalább 300 taggal kell rendelkeznie a szervezetnek. Lásd Eseménynaptár. *Szövetség*, III. évf. (1996) 9. sz.

⁹ Vö. Bakk Miklós: i. m. 26.

¹⁰ Anton Holzer – Barbara Schwegler: *The Südtiroler Volkspartei*. A hegemonic ethnoregionalist party. In Lieven De Winter – Huri Türsen (eds.): *Regionalist parties in Western Europe*. London, 1998, Routledge. /Routledge-ECPR Studies in European Political Science./ 158–173.

¹¹ Lásd Kiadványok: A Romániai Magyar Demokrata Szövetség alapszabályzata. (34–35. cikk) /Csíkszereda, 1999. május 15-16./ *Romániai Magyar Demokrata Szövetség: Dokumentumok 6*. (Kolozsvár, 1999.) In Mátó Zoltán – Székely Zoltán (szerk.): i.m.

¹² Romániai Magyar Demokrata Szövetség: *Párbeszéd az autonómiáért. Választási program*. (V. fej. Szabad civil társadalmunkért.), [<http://www.rmdsz.ro/script/mainframe.php> letöltve 2005. febr. 18.

¹³ Elsősorban a Romániai Magyar Kereszténydemokrata Pártra (RMKDP) gondolok.

¹⁴ Lásd rendre Bakk Miklós: Az RMDSZ mint a romániai magyarság politikai önmeghatározási kísérlete 1989 után. *REGIO. Kisebbség, Politika, Társadalom*. X. évf. (1999) 2. sz., 83.; uő: Modellviták rejtett stratégiák. *Magyar Kisebbség* VI. évf. (2000) 1. sz., 9. és Kántor Zoltán: Az RMDSZ és a romániai magyar társadalom: alternatívák vagy kényszerpályák? *Magyar Kisebbség*, VII. évf. (2002) 1. sz., 209

¹⁵ Bakk Miklós – Horváth Andor – Salat Levente: Az RMDSZ 2003-ban. Útkeresés integrációs határpontokon. In Blénesi Eva – Mandel Kinga (szerk.): *Kisebbségek és kormánypolitika Közép-Európában*. Budapest, 2004, Gondolat Kiadó – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet. 155.

¹⁶ Uo. 155–156. Az 1993. évi brassói kongresszus alkalmával a Szövetségi Operatív Tanács az RMDSZ rendkívüli testületként jött létre „operatív politikai döntések meghozatalának” céljából. Az alapszabályzat előbb valamivel tágabb döntéshozó testületi hatásköröket ruházott rá, majd egyenesen döntéshozó szervnek nyilvánította. Lásd Az RMDSZ III. Kongresszusán 1993. jan. 15–17-én jóváhagyott V. Alapszabályzat-módosító határozat az ügyvezető elnök és az Ügyvezető Elnökség felállításáról és hatásköréről, valamint az Operatív Tanács szerkezetéről és hatásköréről. 5. cikk, a. bek.; A Romániai Magyar Demokrata Szövetség alapszabályzata. (80. cikk, 2. bek.; 46. cikk, a. bek. és 56. cikk, a. bek.) /Marosvásárhely, 1997. okt. 3-4./ *RMDSZ Dokumentumok* 5. (Kolozsvár, 1997.) és A Romániai Magyar Demokrata Szövetség alapszabályzata. (2. cikk, 2. bek.) /Csíkszereda, 1999. május 15-16./ *Romániai Magyar Demokrata Szövetség: Dokumentumok* 6. (Kolozsvár, 1999.) mindhárom Máté) Zsolt – Székely Zsolt (szerk.) i.m.

¹⁷ Kántor Zoltán: i. m. 211.

¹⁸ Bakk M. – Bodó) B. – D. Lőrincz J. – Kántor Z. – Salat L. – Szász A. Z.: i. m. 419.

¹⁹ Valamely minimáldefiníció csak a *definiendum* meghatározásához föltétlenül szükséges ismérveket tartalmazza. Vö. Giovanni Sartori: *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis*. 2nd. ed. Essex, 2005, ECPR Press. /ECPR Classics./ 55–57.

²⁰ Edmund Burke: Thoughts on the Causes of the Present Discontents. In Susan E. Scarrow (ed.): *Perspectives on Political Parties. Classic Readings*. New York, 2002, Palgrave Macmillan. 40.

²¹ Donald L. Horowitz: *Ethnic Groups in Conflict*. Berkeley, 1985, University of California Press. 293–294, 297.

²² Bakk Miklós – Horváth Andor – Salat Levente: A 2000. év küszöbén. Politika és kisebbségi magyar társadalom Romániában. In Blénesi Éva – Mandel Kinga (szerk.): i. m. 131.

²³ Szász Alpár Zoltán: *Partide și sisteme de partide*. UBB Cluj, Centrul de Formare Continuă și Învățământ la Distanță. 2005. (CD-ROM.) 10–12.

²⁴ Értelmezésben főként a kisebbségek politikai szervezeteinek a vonatkozásában, enyhíteni kell Sartori feltételein, nem kell megkövetelni azt, hogy sikerüljön jelöltjeiket közhivatali tisztségekbe juttatniuk, hanem meg kell elégedni választási részvételükkel, ami tulajdonképpen a tisztségek megszerzésének demokratikus szándékát jelzi. Vö. uo. 8–9. és Szász Alpár Zoltán: A magyar kisebbséget képviselő pártok választási sikeressége (1990–2003). In Geam-basu Réka (szerk.): *RODOSZ-Tanulmányok III. Társadalom- és humán tudományok*. Kolozsvár, 2005, Kriterion. 72.

²⁵ Vö. Donald L. Horowitz: i. m. 296–297. és Enyedi Zsolt – Körösenyi András: *Pártok és partrendszerek*. Budapest, 2001, Osiris Kiadó. /Osiris tankönyvek./ 15.

²⁶ Lásd Kenneth Janda: Comparative Political Parties. Research and Theory. In Ada W. Einifter (szerk.): *Political Science. The State of the Discipline II*. Washington D.C., 1993, American Political Science Association. 170.

²⁷ Az RMDSZ I. Kongresszusán 1990. április 21-22-én elfogadott Program. (2. cikk, 3. bek.)

²⁸ Bakk Miklós – Horváth Andor-Salat Levente: i. m. 131.

²⁹ Lásd Program. Az RMDSZ II. Kongresszusán 1991. május 24-26-án elfogadott program. (Alapelvek: 5. cikk, 2-4. bek.); Program. Az RMDSZ 111. Kongresszusán 1993. január 15-17-én

elfogadott program. (Alapelvek: 5. cikk, 1-2. bek.); Program. Az RMDSZ IV. Kongresszusán elfogadott program. (Alapelvek: 5. cikk, 1-2. bek.) /Kolozsvár, 1995 május 26-28./; Kiadványok: Az RMDSZ programja. (Alapelvek: 5. cikk, 1-2. bek.) /Marosvásárhely, 1997. október 3–4./ *RMDSZ Dokumentumok 5.* (Kolozsvár, 1997.) és Kiadványok: A Romániai Magyar Demokrata Szövetség programja. (Alapelvek: 5. cikk, 1-2. bek.) /Csíkszereda, 1999. május 15–16./ *RMDSZ Dokumentumok 6.* (Kolozsvár, 1999.) mind Mató Zsolt – Székely Zsolt (szerk.): i.m. valamint az RMDSZ Programja (Alapelvek: 5. cikk, 1-2. bek.)/Szatmárnémeti 2003. jan. 31-febr. 2. [<http://www.rmksz.ro/script/mainframe.php>] letöltve 2005. júl. 16.

³⁰ Lásd Program Az RMDSZ I. Kongresszusán 1990. ápr. 21-22-én elfogadott program. In Mató Zsolt – Székely Zsolt (szerk.): i.m.

³¹ A megállapítás a munkás-, a szociáldemokrata, a keresztény (demokrata) és az agrárpártokra jellemző. Lásd Enyedi Zsolt – Körösenyi András: i. m. 119–120.

³² Uo. 15.

³³ Mind a *Rassemblement Wallon* (RW – Vallon Tömörülés), mind a *Front Démocratique des Franco-*

phones (FDF – Frankofon Demokratikus Front) tömöríti a belga konzociációs rendszer három pillérét. Hiszen tagjaik és szavazóik között egyaránt találunk szocialistákat, liberálisokat meg kereszténydemokrata katolikusokat. A szóban forgó pártok programjai pedig a három ideológia elemeit próbálják ötvözni. (Jo Buelens – Ruth Van Dyck: *Regionalist parties in French-speaking Belgium. The Rassemblement Wallon and the Front Démocratique des Francophones.* In Lieven de Winter – blurt Tütsan (eds.): i. m. 51, 55–56.)

³⁴ „Organizațiile cetățenilor aparținând minorităților naționale care participă la alegeri sînt echivalente juridic, în ceea ce privește operațiunile electorale, cu partidele politice.” (Legea nr. 68/1992 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului. *Monitorul Oficial al României. Partea I. Legi, decrete, hotărîri și alte acte.* Anul IV, nr. 164 (joi, 16 iulie 1992) 1–23.)

³⁵ Lásd Kiadványok: A Romániai Magyar Demokrata Szövetség programja. (Alapelvek: 5. cikk, 1-2. bek.) /Csíkszereda, 1999. május 15–16./ *Romániai Magyar Demokrata Szövetség. Dokumentumok 6.* (Kolozsvár, 1999.) In Mató Zsolt-Székely Zsolt (szerk.) i.m.

³⁵ A *civil társadalom* mint szociális alrendszer vagy szféra meghatározásával nem foglalkozom, hiszen a kérdést igen alaposan megvizsgálták a *Magyar Kisebbség* c. folyóirat 2002/3. tematikus számának (Civil szerveződések Romániában) szerzői. Ezen túlmenően pedig érvelésemben aligha van szükség erre az elméleti megfontolásra, mert a civil szervezetekre meg mozgalmakra vonatkozó észrevételeim alapján arra is lehet válaszolni, hogy volt-e valaha, s ha igen, meddig volt egyenértékű az RMDSZ az erdélyi magyar civil társadalommal.

³⁷ Az összevonást az indokolja, hogy funkcionális értelemben a *civil társadalom* vagy a *civil szervezetek rendszere* és a *pártrendszer* között nincs analógia. Beszélhetünk külön a civil szervezetek és külön a belőlük kialakult) rendszer funkcióiról vagy szerepéről, de csak a pártoknak vannak funkciói, a pártrendszer ebben az értelemben nem több a pártoknál, nincsenek saját, a pártokétól eltérő funkciói. Ez a különbség minden bizonnyal a civil szervezetek sokféleségéből adódik, ami nemcsak mennyiségi vonatkozásban eredményez nagyobb fragmentáltságot, mint a pártok szervezeti meg ideológiai különbözősége, hanem minőségileg is más. (Továbbá a jelen esetben az összevonás már csak azért sem okoz zavart, mert az RMDSZ, legalábbis egy ideig, megpróbálta pótolni a még ki nem épült romániai magyar civil társadalmat.)

³⁸ Joachim Raschke: *Soziale Bewegungen. Ein historisch-systematischer Grundriß.* Frankfurt – New York, 1985, Springer Verlag. 77. idézi Anton Holzer: *Die Südtiroler Volkspartei.* Thaur, 1991, Kulturverlag. 28.

³⁹ Szabó Máté: Civil társadalom, mozgalmak, tiltakozás. In: A. Gergely András – Bayer József-Kulcsár Kálmán (szerk.): *A politikatudomány arcai.* Budapest, 1999, Akadémiai Kiadó. 237.

⁴⁰ Vö. Juan J. Linz – Alfred Stepan: *Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*. Baltimore, 1996, The Johns Hopkins University Press. 8. (Kiemelések a szerzőktől.)

⁴¹ A funkcionalista iskola fogalomhasználatával ellentétben a civil társadalom kérdéskörének újabb keletű szakirodalmá mintha nem tenne különbséget funkció és szerep között, a magyar nyelven publikáló szerzők kerülnek az előbbi, idegen eredetű terminust. Az ebből származó bizonyodalmak elkerülése érdekében – az összehasonlíthatóság követelményét szem előtt tartva – mint a pártok esetében, funkciókról fogok beszélni, de ebbe a kategóriába csak a civil szervezetek és társadalom formalizáltabb szerepeit sorolom, a többit egyszerűen jellegzetességnek tekintem.

⁴² Bodó Barna: Civil önépítkezés. *Magyar Kisebbség* VII. évf. (2002) 3. sz., 17.; Johancsik János: Párt vagy civil mozgalom? A közéleti aktivitás két formája a francia tapasztalatok tükrében. In Bayer József – Kiss Balázs(szerk.): *Trendváltások. Tanulmányok*. Budapest, 2003, MTA Politikai Tudományok Intézete. 319–320.; Juan J. Linz – Alfred Stepan: i. m. 9–10, 14.; Somai József: Rendszert teremteni a civil szférában. *Magyar Kisebbség* VII. évf. (2002) 3. sz., 9.; Szabó Máté: i. m. 237. és Szenkovics Dezső: A civil szervezetek helye és szerepe a társadalomban. *Magyar Kisebbség* VII. évf. (2002) 3. sz., 54–55.

⁴³ A szóban forgó funkciókat fentebb, lebontva, (*politikai*) *szocializációnak*., *érdekartikulációnak*., (*az érdekek tagolásának*), *mobilizációnak* (*mozgósításnak*) és *kapocsnak* neveztem.

⁴⁴ A Szövetség szervezeti identitásának problematikus jellegét tükrözi, hogy a politológusok és a szakírók olykor kénytelenek effajta összetételeket megalkotni. (Lásd Szilágyi N. Sándor: Mi lesz veled, RMDSZ? *Korunk*, III. folyam, II. kötet, 2. sz. (1991. február) idézi Bakk Miklós: i. m. 10. és Kántor Zoltán: i. m. 209.) A kifejezéseket az utóbbi írásból kölcsönöztem, amely szerint a Szövetséget e két struktúra egymás mellettsége jellemzi, de ez nem zárja ki a gyakori átfedéseket.

⁴⁵ Dirk Gerdes: *Regionalismus als soziale Bewegung Westeuropa, Frankreich, Korsika. Vom Vegleich zur Kontextanalyse*. Frankfurt – New York, 1985, Springer Verlag. 55. idézi ANTON HOLZNER: i. m. 32.

⁴⁶ Johancsik János: i. m. 322–323, 328. és KÓSA ANDRÁS LÁSZLÓ: A romániai magyar civil szféra természetrajzához. *Magyar Kisebbség* VII. évf. (2002) 3. sz., 37. Lásd még Robert Rohrschneider: *Iron Law of Oligarchy or Soft Law of Democracy? Robert Michels and National Party Delegates in Eleven Western European Democracies*. Bloomington (IN), é. n., Indiana University. (Kézirat.) 4–6.

⁴⁷ Lásd Somai József: i. m. 6., Kántor Zoltán: i. m. 209–210., Bakk Miklós – Horváth Andor – Salat Levente: Az RMDSZ 2003-ban. Útkeresés integrációs határpontokon. In Blénesi Éva – Mandel Kinga (szerk.): i. m. 152., Székely István: Cselekvési alternatívák 2001 tavaszán. *Magyar Kisebbség* VI. évf. (2000) 4. sz. (Az idézet forrása.); Bakk Miklós – Horváth Andor – Salat Levente: A 2000. év küszöbén. Politika és kisebbségi magyar társadalom Romániában. In Blénesi Éva – Mandel Kinga (szerk.): i. m. 125. és Salat Levente: Javaslat a romániai magyar kisebbségi társadalom intézményes keretének megreformálására. A romániai magyarság közösségi integrációjának háromszintű modellje. *Magyar Kisebbség* VII. évf. (2002) 1. sz., 219.

⁴⁸ *Stratarchiáról* beszélünk vagy *stratarchikusnak* nevezünk valamely szervezetet, ha struktúrájában a hatalommegosztás az egyes szervezeti szinteknek a hierarchiában elfoglalt helyét tükrözi. Bár a stratarchia természetes jelenségnek tűnik, nem szabad abba a csapdába esni, hogy szükségszerűnek tekintsük.

⁴⁹ Bakk Miklós – Horváth Andor – Salat Levente: A 2000. év küszöbén. Politika és kisebbségi magyar társadalom Romániában. In Blénesi Éva – Mandel Kinga (szerk.): i. m. 126.; uők: Az RMDSZ 2003-ban. Útkeresés integrációs határpontokon. In Blénesi Éva – Mandel Kinga (szerk.): i. m. 149., 152–153, 155. és Márton János: Válságstáb vagy döntéshozói testület? Az Operatív Tanács működése (1993–2005). In Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2004–2005*. Temesvár, 2005, Szórvány Alapítvány – Marineasa Könyvkiadó. 30–31.

- ⁵⁰ Vö. Bakk Miklós: i. m. 13. és uő: Az RMDSZ mint a romániai magyarság politikai önmeghatározási kísérlete 1989 után. *REGIO. Kisebbség Politika, Társadalom*. X. évf. (1999) 2. sz., 97, 110.
- ⁵¹ Vö. Robert Rohrschneider: i. m.
- ⁵² Vö. Salat Levente: i. m. 223.
- ⁵³ Vö. Bodó Barna i.m. 43.
- ⁵⁴ Bakk Miklós – Horváth Andor – Salat Levente: i. m. 149.
- ⁵⁵ Anton Holzer: i. m. 28.
- ⁵⁶ Vö. Szabó Máté: i. m. 237–238.; Juan J. Linz – Alfred Stepan: i. m. 7. és Bayer József: *A politikatudomány alapjai*. Budapest, 1999, Napvilág Kiadó. 243.
- ⁵⁷ Bihari Mihály: Politikai pártok és szakszervezetek. In Gyurgyák János(szerk.): *Mi a politika? Bevezetés a politika világába*. Budapest, 1994, Századvég Kiadó. 152, 163.
- ⁵⁸ Vö. Szabó Máté: i. m. 237.
- ⁵⁹ Vö. Ted Robert Gurr: Why Minorities Rebel. A Global Analysis of Communal Mobilization and Conflict since 1945. *International Political Science Review*, vol. 14 (1993) no. 2, 161–201. és Janusz Bugajski: *Ethnic Politics in Eastern Europe. A Guide to Nationality Policies, Organisations and Parties*. Armonk (NY)-London, 1995, M. E. Sharpe. xxii–xxiii.
- ⁶⁰ Uo. (Az etnoregionalista pártoknak ezzel rokon tipológiájáról, amely az Európai Unióban végbemenő regionális folyamatokra is különös tekintettel van, lásd Lieven de Winter: Conclusion. A comparative analysis of the electoral, office and policy success of ethnoregionalist parties. In Lieven de Winter – Huri Türsan (eds.) i. m. 205, 207.)
- ⁶¹ Lásd Romániai Magyar Demokrata Szövetség: *Párbeszéd az autonómiáért. Választási program*. (V. fejezet. Szabad civil társadalmunkért.) [<http://www.rmdsz.ro/script/mainframe.php>]. letöltve 2005. febr. 18.
- ⁶² Bővebben lásd Szász Alpár Zoltán: *Political Mobilisation of National and Ethnic Minorities*. MA Thesis (Central European University, Political Science Department) Budapest, 1996. 63–69.
- ⁶³ Lásd J. Althusius: A tartomány. *Provincia*, [<http://www.provincia.ro>] III. évf. (2002. február) 2. sz. 13–14.
- ⁶⁴ Tíz esztendővel ezelőtt nemcsak érdekes és tetszetős elméleti konstrukciónak, hanem megvalósítható politikai elképzelésnek is gondoltam a modellt. Romániában az események más irányba haladtak, de ha elfogadjuk azt a nézetet, amely szerint minden tipológia hipotézisként értelmezendő, a *Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség* (MMÖNK) léte a feltevést igazolni látszik. (Bár funkcióit tekintve pontosabb az MMÖNK kettős identitásáról beszélni, hiszen inkább pártként meg önkormányzatként, mint civil társadalmi ernyőként működik, arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy egy csupán pár ezer lelket számláló kisebbségi közösség képtelen kiterjedt intézményhálózatot kiépíteni, és működtetni. Ennek ellenére, ha az országos és helyi önkormányzati közösségeket, a művelődési egyesületeket, valamint a média meg a felsőoktatás „intézményeit” mind tekintetbe vesszük, Szlovéniában 35 magyar szervezet működik. /Lásd *Szervezetek Szlovéniában*. [http://www.htmh.hu/index.php?menuid=1_106]. letöltve 2006. február 10-én./) V.ö. Kötő) József i.m. 45 és Kántor Zoltán i.m. 209.
- ⁶⁶ A nemzeti/etnikai kisebbségekkel szemben a politológusok hosszú ideig kevés tudományos szimpátiával viseltettek, s így pártjaik sem kerültek érdeklődésük homlokterébe. Következésképpen a meghatározó (kereszténydemokrata, konzervatív, liberális és szocialista) politikai családok tagjaira összpontosítottak. Ez részben magyarázza azt a tényt, hogy nehezen alakult ki még a részleges terminológiai konszenzus is a pártjaikat tömörítő család elnevezésének a vonatkozásában. Viszont a kérdéssel rendszeresen foglalkozó nyugat-európai kutatók csaknem egy évtizede ezt a kifejezést használják, ami szerintem azért a legtalálhatóbb, mert a ‘párt’ fogalmának e jelzője a

jelenkori politikának azt a két igen fontos és rendszerint együttesen jelentkező aspektusát tükrözi, amelyekre a szóban forgó pártok a követeléseiket alapozzák: az etnicitást meg a regionalizmust. Bővebben lásd Szász Alpár Zoltán: A magyar kisebbséget képviselő pártok választási sikeressége (1990–2004). *Erdélyi Múzeum* (Társadalomtudományi Sorozat.) 2006/1-2. (előkészületben).

⁶⁷ Uo.

⁶⁸ Vö. M. Gallagher – M. Laver – P. Mair: *Representative Government in Modern Europe*. 2nd rev. ed. New York, 2000, McGraw-Hill. 202–203. és P. Mair – C. Mudde: The Party Family and Its Study. *Annual Review of Political Science*, vol. 1 (1998) 214–215, 220. Lehetséges egy negyedik megközelítés is, amely (elsősorban) a pártok hivatalos nevét veszi figyelembe. Lásd uo. 215, 220–221.; Kl. von Beyme: *Parteien in Westlichen Demokratien*. 2. überarb. Aufl. München, 1984, Piper Verlag. /Serie Piper 245./ 13–14. és D. Louis-Seiler: *Les partis politiques en Europe*. 2ème édition. Paris, 1982, Presses Universitaires de France. /*Que sais-je?*/ 7.

⁶⁹ Lásd rendre D. L. Horowitz: i. m. 291.; J.-E. Lane – S. Ersson: *Politics and Society in Western Europe*. 3rd ed. London, 1994, Sage Publications. 104.; R. Gunther – L. Diamond: Types and Functions of Parties. In R. Gunther – L. Diamond (eds.): *Political Parties and Democracy*. Baltimore, 2001, The Johns Hopkins University Press. 22–23.

⁷⁰ K. Chandra: *Why Ethnic Parties Succeed. Patronage and Ethnic Head Counts in India*. Cambridge, 2004, Cambridge University Press. 3. (Kiemelés a szerzőtől.)

⁷¹ H. Türsen: Introduction. Ethnoregionalist parties as ethnic entrepreneurs. In L. de Winter – H. Türsen (eds.): i. m. 5. Lásd még uők: Les partis ethno-régionalistes en Europe. *Revue internationale de politique comparée*, vol. 5 (1998), no. 1, 152. idézi P. Delwit: Les partis régionalistes, des acteurs politico-électoraux en essor? Performances électorales et participations gouvernementales. In uő (ed.): i. m. 52.

⁷² D. Louis-Seiler: *La partis autonomistes*. 2ème édition. Paris, 1994, Presses Universitaires de France. /*Que sais-je?*/ 12.

⁷³ Vö. F. Müller-Rommel: Ethnoregionalist parties in Western Europe. Theoretical considerations and framework of analysis. In L. de Winter – H. Türsen (eds.): i. m. 19. Lásd még J. P. Gordin: The Electoral Fate of Ethnoregionalist Parties in Western Europe: A Boolean Test of Extant Explanations. *Scandinavian Political Studies*, vol. 24 (2001), no. 2, 150–151.

⁷⁴ Általános érvényű meghatározást aligha lehet találni, mert a kutatók vizsgálta földrajzi egységek – Afrika, Dél- és Délkelet-Ázsia meg Nyugat-Európa – eltérő etnodemográfiája olyan különbségeket eredményez, amelyek a továbbiakban más és más tipológiákhoz is vezet(het)nek.

⁷⁵ A parsonsi szociológia *hozzárendelt* vagy „tulajdonított tulajdonság” – más szóval *tulajdonítás* vagy *minőség* – fogalmáról lásd H. Staubmann: Cselekvéseméleti rendszerelmélet – Talcott Parsons. In J. Morei és mtsai (szerk.): *Szociológiaelmélet*. Budapest, 2000, Osiris. /Osiris tankönyvek./ 165.) (Az etnoregionalista pártok általam javasolt meghatározásának előnyeiről bővebben lásd Szász Alpár Zoltán: i. m.; vagy uő: Etnoregionalista pártok és választóik Nyugat-Európa hat országában. In Veres V. – Gyarmati Zs. (szerk.): *RODOSZ-Tanulmányok III. Társadalom- és humán tudományok*. Kriterion, 2001, Kolozsvár. 136–138. és uő: A magyar kisebbséget képviselő pártok választási sikeressége (1990–2003). In Geambasu R. (szerk.): *RODOSZ-Tanulmányok III. Társadalom- és humán tudományok*. Kolozsvár, 2005, Kriterion. 68–73.)

⁷⁶ Lásd D. Urwin: Harbinger, Fossil or Fleabite? „Regionalism” and the West European Party Mosaic. In H. Daalder – P. Mair (eds.): *Western European Party Systems. Continuity and Change*. London, 1983, Sage Publications. 228.; J.-E. Lane – D. McKay – K. Newton: *Political Data Handbook*. 2nd ed. Oxford, 1997, Oxford University Press. 138–146.; F. Müller-Rommel i. m. 19. és Szász Alpár Zoltán: Etnoregionalista pártok és választóik Nyugat-Európa hat országában.

In Veres V. – Gyarmati Zs. (szerk.): *RODOSZ-Tanulmányok III. Társadalom- és humán tudományok*. Kriterion, 2001, Kolozsvár. 138.

⁷⁷ Magyar vonatkozásban egyaránt ide tartoznak a dualizmus kori Magyarországnak és utódállamainak az etnikai pártjai. Rövid történeti leírásukról lásd Szász Alpár Zoltán: A magyar kisebbséget képviselő pártok választási sikeressége (1990–2004). *Erdélyi Múzeum* (Társadalomtudományi Sorozat.) 2006/1-2. (előkészületben).

⁷⁸ Vö. A. Holzer: i. m. 28.

⁷⁹ A politikai rendszerek demokratizálódása három – egymást kisebb szünettel követő – szakaszban, ún. hullámban, játszódott le. Az első hullám (1828–1926) az a demokratizálódási folyamat, amelyet főként a választójog fokozatos kiterjesztése jellemez, a második pedig a világháborút követő demokratikus rendszerváltások korszaka (1945-től az 1960-as évek elejéig). Végül a harmadik hullám (1974-től az 1990-as évek elejéig) Görögország, Portugália és Spanyolország, valamint a volt szocialista országok jelentős hányadának a demokratizálódását jelenti. Lásd S. P. Huntington: *Democracy's Third Wave*. In St. L. Brown – R. C. Macridis: *Comparative Politics. Notes and Readings*. 8th ed. Belmont (CA), 1996, Wadsworth Publishing Company. 169.

⁸⁰ Lásd a szlovén alkotmány 64. cikkének 3. és 80. cikkének ugyancsak 3. bekezdését (M. Cerar – J. Kranic /eds./: *Constitution of the Republic of Slovenia*. Ljubljana, 1993, Uradni list Republike Slovenije.), valamint a horvát kisebbségjogi alkotmánytörvénynek 19. cikkét (*The Constitutional Act On the Rights of National Minorities in the Republic of Croatia*. [<http://www.sabor.hr/download/2003/11/18/manjinel.pdf>]) összeolvasva a horvát választási törvény 15. cikkének 2. és 16. cikkének szintén 2. bekezdésével. (*Act on Election of Representatives to the Croatian Parliament*. [<http://www.sabor.hr/download/2003/11/18/izbori.pdf>] /Mindket-tő letöltve 2004. III. 16./)

⁸¹ Az ukrán választások alkalmával, a 900 szavazópolgár támogatását megkövetelő „önjelölt-ség” esetét leszámítva, képviselőjelölteket csak „politikai pártok, pártok alkotta választási tömbök, valamint választók gyűlései és munkaközösségek” nevezhetnek. (Lásd az 1997-ben elfogadott választási törvény 5. cikkét, 20. cikkének 1-2., 22. cikkének 1. és 3., 23. cikkének 1-2., valamint 25. cikkének 1. bekezdését. – *Law of Ukraine on the Elections of People's Deputies of Ukraine*. [<http://www2.essex.ac.uk/elect/database/legislationAll.asp>] Hasonlóak a korábbi – többségi választási rendszerről rendelkező 1993. évi – jogszabály 7. és 23. cikkeinek az előírásai is. Lásd *Law on the Election of People's Deputies of Ukraine*. [<http://www2.essex.ac.uk/elect/database/legislationAll.asp>] /Mindkettő letöltve 2004. december 31./) Viszont a társadalmi-politikai élet szereplőit „hivatalos nevüktől (mozgalom, kongresszus, egyesület, alapítvány, szövetség stb.) függetlenül ... politikai pártokként vagy nyilvános szervezetekként” definiáló, s továbbá az „össz-ukrán, helyi vagy- nemzetközi” kategóriákba soroló egyesületi törvény elrendeli, hogy pártként csak össz-ukrán – vagyis az ország területének egészében tevékenykedő és a tartományok (*oblasz*tok) több mint felében fiókszervezettel rendelkező – egyesület alapítható. (Olvasd össze a jogszabály 1. és 9. cikkét. – *Law of Ukraine on Public Associations*. [<http://www2.essex.ac.uk/elect/database/legislationAll.asp>] /Letöltve 2004. december 31-én./) Így a magyar kisebbség politikusaiknak, ha be akartak jutni az ukrán parlamentbe, a 2006. év tavaszán lezajlott választásokat megelőzően, független „önjelöltként” vagy a többségi nemzet pártjainak támogatásával, azok jelöltjeiként kellett indulniuk.

⁸² A kifejezést a már idézett magyar szerzőpárostól kölcsönöztem. (Lásd Enyedi Zs. – Körösenyi A.: i. m. 74.) Az itt javított változatban olvasható teszt ismertetését lásd Szász Alpár Zoltán: i. m.

⁸³ Vö. D. L. Horowitz: i. m. 346.

⁸⁴ Lásd P. Mair: *The Electoral Universe of Small Parties in Postwar Western Europe*. In E. Müller-Rommel – G. Pridham (szerk.): *Small Parties in Western Europe. Comparative and National Perspectives*. London, 1991, Sage Publications. /SAGE Modern Politics Series 27./ 44. és L. de Winter: i. m. 212, 214.

⁸⁵ A küszöbérték meghatározásánál a protesztpártnak tekinthető szereplőknek (pl. a zöldeknek vagy a szélsőjobb egyes pártjainak) nyugat-európai szinten megfigyelt szavazatarányát is figyelembe lehetett volna venni. A zöldek eredményeinek sokéves átlagát Enyedi és Körösenyi 5% alattira taksálja (Enyedi Zs. – Körösenyi A.: i. m. 85.), a korábban idézett brit szerzőhármias adatai (M. Gallagher – M. Laver – P. Mair: i. m. 211.) alapján számolva pedig a középarányos 3,41%. Hasonlóképpen a polgári középosztály jobboldali protesztpártjai sem haladják meg ezt a küszöböt: a számolt érték Lane és Ersson adatai (J.-E. Lane – S.O. Ersson: i. m. 143.) alapján 4,65%. Az ésszerűnek tűnő 5%-os küszöb használata nem változtatna a magyar kisebbségek politikai szervezeteinek a besorolásán, de általában – más összehasonlító elemzésekre is gondolva – a marginális szereplők számításba vételének így nagyobb lenne a valószínűsége, ami az alacsony határérték alkalmazása ellen szól.

⁸⁶ A *rendszerellenes pártokat* négy alapvető tulajdonság jellemzi: (i) ellenzékiségük a politikai rendszer elvi megkérdőjelezésében nyilvánul meg, (ii) emiatt rendszeridegen ideológiát hirdetnek, (iii) e verbális viselkedésükkel a rendszert delegitimálni próbálják, (iv) s illetően törekvéseik rendszerint bizonyos mértékben sikerrel is járnak. (Lásd G. Sartori: i. m. 117–118, 179. /6. sz. jegyzet/.) Hasonlóképpen az *etnikai ellenpártokat* a meghatározó etnoregionalista pártokhoz viszonyított elvi szembehelyezkedés jellemzi, valamint a kisebbségidegen ideológia, s végül ama törekvés, hogy – legalábbis verbális megnyilvánulásai révén – aláássák az utóbbi pártok legitimitását és választói támogatottságát. (Ebben az esetben nem támasztható az a követelmény, hogy törekvésük sikerrel is járjon.)

⁸⁷ Gyurcsik Iván: A szlovákiai magyar pártok karaktere és genezise. *REGIO. Kisebbségi Szemle*. VII. évf. (1996) 3. sz., 179.

⁸⁸ Bakk Miklós: Modellviták, rejtett stratégiák. *Magyar Kisebbség* VI. évf. (2000) 1. sz., 10.

⁸⁹ J. Marcet – J. Argelaguet: i. m. 73, 75, 85.; B. A. Ugarte – S. Perez-Nievas: i. m. 88.; Enyedi Zsolt *Politika a kereszt jegyében*. Budapest, 1998, Osiris Kiadó. /Osiris könyvtár – Politológia./ 107. és Enyedi Zs. – Körösenyi A.: i. m. 289.

⁹⁰ Vö. Kongresszusi határozat. Az RMDSZ I. Kongresszusán 1990. IV. 21-22-én elfogadott határozat. (7. cikk); Program. Az RMDSZ I. Kongresszusán 1990. IV. 21-22-én elfogadott program. (1. cikk); *RMDSZ Tájékoztató*, VI. évf. (1998. III. 12.) 1225. sz.; *RMDSZ Tájékoztató*, VII. évf. (1999. február 10.) 1413. sz.; Külpolitika. *Szövetségi Figyelő*, 2. évf. (1999. VI. 2.) 18. sz. és *European People's Party* [<http://www.epp-eu.org/memberparties.php>]. letöltve 2006. szept. 5.

⁹¹ Vö. O. Kirchheimer: The Transformation of Western European Party Systems. In J. La Palombara – M. Weiner (eds.): *Political Parties and Political Development*. Princeton (NJ), 1966, Princeton

University Press. 187–188. (Lásd még R. S. Katz – P. Mair: Changing Models of Party Organization and Party Democracy. The Emergence of the Cartel Party. *Party Politics*, vol. 1 (1995) no. 1, 13.)

⁹² Vö. B. A. Ugarte – S. Pérez-Nievas: i. m. 77.; A. Holzer – B. Schwegler: i. m. 167–188.; M. Tarchi: i. m. 151–152. és L. de Winter: i. m. 226.

⁹³ Vö. Enyedi Zs.: i. m. 64. (Lásd még uo. 103, 128.)

⁹⁴ Lásd J. J. Houska: *Influencing Mass Political Behaviour. Elites and Political Subcultures in The Netherlands and Austria*. Berkeley, 1985, The University of California Press, Idézi Enyedi Zs.: i. m. 64.

⁹⁵ Vö. Bakk M. – Horváth A. – Salat L.: Az RMDSZ 2003-ban. Útkeresés integrációs határpontokon. In Blénesi É. – Mandel K. (szerk.): i. m. 158–160.

⁹⁶ Bakk M. – Horváth A. – Salat L.: A 2000. év küszöbén. Politika és kisebbségi magyarság Romániában. In Blénesi É. – Mandel K. (szerk.): i. m. 143–144.

⁹⁷ Uo. 139.

⁹⁸ Vö. A. Holzer: i. m. 28, 32.

1. táblázat – *A fontosabb kisebbségek szervezeteinek mintázata Nyugat-Európa öt országában*

Kisebbség (ország)	Típus	Magyarázat
<i>brüsszeli frankofón</i> (Brüsszel/Belgium) ^{a)}	IV	A közösség identitás alapú követeléseit a (párt)politikában egyetlen szereplő, a <i>Front Démocratique des Francophones</i> (FDF – Frankofón Demokratikus Front), képviseli. Bár nem kapcsolódik szervesen semmilyen nyomásgyakorló csoporthoz, helyi szervezetek hálózata veszi körül.
<i>flamand</i> (Flandria/Belgium)	IV	Az 1954-ben alapított és 2001-ben feloszlott <i>Volksunie</i> (VU – Népi Szövetség) holdudvarában klubok, társadalmi mozgalmak, nyomásgyakorló csoportok és más intézmények működtek, amelyek biztosították a flamand regionális identitás kulturális újratermelését.
<i>vallon</i> (Vallónia/Belgium)	V	A <i>Rassemblement Watton</i> (RW – Vallon Tömörülés) – a szó legszorosabb értelmében kisebb pártokból, egyesületekből és nyomásgyakorló csoportokból álló tömörülés – a „vallon mozgalom” ernvőszervezete volt 1968-tól az 1976-ban bekövetkezett pártszakadásig.
<i>skót</i> (Egyesült Királyság)	III ^{b)}	A kisebbségi követelések kizárólagos képviselője egyetlen párt, a <i>Scottish National Party</i> (SNP – Skót Nemzeti Párt).
<i>walesi</i> (Egyesült Királyság)	III ^{b)}	A kisebbségi követelések kizárólagos képviselője egyetlen párt, a <i>Plaid Cymru</i> (PC – Walesi Párt).
<i>korzikai</i> (Franciaország)	IV	Az egymással vetélkedő szervezetekből álló korzikai nacionalista mozgalom szektoriális-korporatista alapokon próbálja megszervezni a sziget társadalmát. Eddigi kisebb sikerei a környezetvédőkkel való összefogásnak köszönhetőek.
<i>német</i> (Olaszország)	IV	A dél-tiroli német kisebbség az egyik legbonyolultabb szervezeti hálót tudhatja magáénak. A szektoriális alegységeket működtető <i>Südtiroler Volkspartei</i> (SVP – Dél-Tiroli Néppárt) mélyen a kisebbségi szubkultúrában gyökerezik, így a holdudvarában található autonóm szervezetekkel is sikeresen együttműködik. (Az SVP-n kívül vele versengő kisebb német pártok is léteznek Dél-Tirolban.)
<i>padán / észak-olasz</i> (Olaszország)	IV	A regionalista követeléseket hangoztató <i>Lega Nord</i> (LN – Északi Liga) kisebb regionális mozgalmak egyesüléséből jött létre. Holdudvarában komplex szervezeti hálót alkotó civil társadalom működik.
<i>baszk</i> (Spanyolország)	IV ^{c)}	Az 1895-ben alapított <i>Eugko Alderdi Jeltzalea/Partido Nacionalista Vasco</i> (EAJ/PNV – Baszk Nemzeti Párt) a Franco-rezsimet követő rendszerváltás idején látványos módon újjászületett. Ez annak köszönhető, hogy egyszerre építkezett pártként és kulturális szervezetként azáltal,

		<p>hogy még a diktatúra utolsó éveiben megkezdte létrehozni a helyi szervezeteket kiszolgáló művelődési és szabadidőközpontok (<i>batzokis</i>) hálózatát. A legsikeresebb baszk etnoregionalista párt; fő vetélytársa az <i>Eusko Alkartasuna</i> /EA – Baszk Szolidaritás/, amelyet a belőle kivált politikusok és tagok alapítottak.</p>
katalán (Spanyolország)	VI	<p>A <i>Convergència Democràtica de Catalunya</i> (CDC – Katalán Demokratikus Összetartás) a kispolgárságot és a középosztályt tömörítő ernyőszervezet, amely pártként területi meg szektoriális-korporatív szervezeti egységeket egyaránt működtet. Nem az egyedüli katalán etnoregionalista párt; állandó partnere az <i>Unió Democràtica de Catalunya</i> (UDC – Katalán Demokratikus Unió), amellyel a <i>Convergència i Unió</i> (CiU – Összetartás és Egység) pártszövetséget alkotja. A hasonlóan kisebb pártokból, csoportosulásokból összekovácsolódott <i>Esquerra Republicana de Catalunya</i> (ERC – Katalán Köztársasági Baloldal) pedig az egyik ellenfele.</p>

Megjegyzés: A táblázat összeállításához használt források közlésétől eltekintünk. (A szerkesztő megjegyzése.)

- a) Bár a vallon mozgalmat alkotó szervezetek brüsszeli szekcióinak értelmiségi vezetői hozták létre, a brüsszeli frankofon mozgalmat két okból is meg kell különböztetni az előbbitől. Nemcsak arról van szó, hogy az RW elsődleges célja a vallon régió gazdasági érdekeinek az előmozdítása, az FDF pedig a helyi francia ajkú közösségnek – az RW által nem támogatott – védelmét célozza, hanem arról is, hogy az FDF egyenesen félt attól, hogy Flandria és Vallónia összefog „Brüsszel háta mögött”.
- b) Az Egyesült Királyságban működő kisebbségi pártok, úgy tűnik, a civil társadalomtól elszigetelt életet élnek. Ez minden bizonnyal a parlamenti demokrácia szülőhazájának politikai hagyományaival magyarázható, hiszen ebben az országban még az indirekt szerkezetű, a parlamenten kívül keletkezett *Labour Parly* (LP – Laburista Párt) is átvette részben a parlamenti frakciókból keletkezett pártok ideáltípus, „tisza” szervezeti mintáját.
- c) A Franco-korszak idején az *Euzko Alderdi Jeltzalea* (EAJ) bár illegalitásban, de a baszk kisebbség összes politikai, társadalmi és kulturális szervezetét koordináló ernyőszervezetként működött, tehát az is állítható talán, hogy az *Eusko Alkartasuna* (EA) 1986 októberében bekövetkezett megalakulásáig a szóban forgó kisebbség az V. szervezeti mintát követte.

2. táblázat – *Parlamenti képviseletet szerzett etnoregionalista pártok Nyugat-Európában*

Időszak	Párt ^{a)}	Kisebbség/közösség (régió/ország)
Első hullám	<i>Schleswigsche Partei/Slesvigsk Parti</i> (SP – Schleswig! Párt; 1920)	német (Észak-Schleswig / Dánia)
	<i>Plaid Cymru</i> (PC – Walesi Párt; 1925)	walesi (Wales/Egyesült Királyság – EK)
	<i>Scottish National Party</i> (SNP – Skót Nemzeti Párt; 1934)	skót (Skócia / Egyesült Királyság)
	<i>Sinn Féin</i> (SF – „Mi magunk” – Önkormányzati Párt; 1907)	ír katolikus közösség (Észak-Írország / EK)
	<i>Ulster Unionist Party</i> (UUP – Ulsteri Unionista Párt; 1905 ^{b)})	angol anyanyelvű protestáns közösség (Észak-Írország / Egyesült Királyság)
	<i>Svenska Folkpartiet/Ruotsalainen Kansanpuolue</i> (SF/RK – Svéd Néppárt; 1906)	svéd ([DNY-i partvidék] / Finnország)
	<i>Bayernpartei</i> (BP – Bajorországi Párt; 1946)	bajor (Bajorország / NSZK)
	<i>Sydslesvigk, Vaelgerforening/Südschleswiger Wählerverband</i> (SSV/SSW – Dél-Schleswigi Választási Szövetség; 1949)	dán (Dél-Schleswig / NSZK)
	<i>Partito Sardo d’Azione/Partidu Sardu</i> (PSd’A – Szárd Akciópárt; 1921)	szárd (Szardínia / Olaszország)
	<i>Südtiroler Volkspartei</i> (SVP – Dél-Tiroli Néppárt; 1945)	német (Dél-Tirol / Olaszország)
	<i>Union Valdôtaine</i> (UV – Val d’Aosta Szövetség; 1945)	francia (Val d’Aosta / Olaszország)
	<i>Esquerra Republicana de Catalunya</i> (ERC – Katalán Köztársasági Baloldal; 1931)	katalán (Katalónia / Spanyolország)
	<i>Euzko Alderdi Jeltzalea/Partido Nacionalista Vasco</i> (EAJ/PNV – Baszk Nemzeti Párt) (1895)	baszk (Baszkföld / Spanyolország)
Második hullám	<i>Front Démocratique des Francophones</i> (FDF – Frankofon Demokratikus Front; 1964)	brüsszeli frankofón (Brüsszel / Belgium)
	<i>Raissement Wallon</i> (RW – Vallon Tömörülés; 1968)	vallon (Vallóma / Belgium)
	<i>Volksunie</i> (VU – Népi Szövetség; 1954 ^{c)})	flamand (Flandria / Belgium)
	<i>Social Democratic and Labour Party</i> (SDLP – Szociáldemokrata és Munkáspárt; 1970)	ír katolikus közösség (Észak-Írország / Egyesült Királyság)
	<i>(Ulster) Democratic Unionist Party</i> (/U/DUP – /Ulsteri/ Demokratikus Unionista Párt; 1971 ^{d)})	angol anyanyelvű protestáns közösség (Észak-Írország / Egyesült Királyság)
	<i>Ulster Popular Unionist Party</i> (UPUP – Ulsteri Népi Unionista Párt; 1980)	angol anyanyelvű protestáns közösség (Észak-Írország / Egyesült Királyság)

	<i>Lega Nord</i> (LN – Északi Liga; 1989)	padán/észak-olasz („Padánia” – Észak-Olaszország / Olaszország)
Harmadik hullám	<i>Convergència Democràtica de Catalunya</i> (CDC – Katalán Demokratikus Összetartás; 1974)	katalán (Katalónia / Spanyolország)
	<i>Bloque Nacionalista Galego</i> (BNG – Gallego Nacionalista Tömb; 1983)	gallego (Galícia / Spanyolország) ^e
	<i>Chunta Aragonés</i> (CHA – Aragóniai Bizottság; 1987)	aragóniai (Aragónia / Spanyolország)
	<i>Coalición Canaria</i> (CC – Kanári-szigeteki Koalíció; 1993)	kanári-szigeteki (Kanári-szigetek / Spanyolország)
	<i>Coalición Galega</i> (CG – Gallego Koalíció; 1983)	gallego (Galícia / Spanyolország)
	<i>Euskal Ezkerra</i> (EuE – Baszk Baloldal; 1993)	baszk (Baszkföld / Spanyolország)
	<i>Eusko Alkartasuna</i> (EA – Baszk Szolidaritás; 1986)	baszk (Baszkföld / Spanyolország)
	<i>Herri Batasuna</i> (HB – Egyesült Nép; 1978 ^o)	baszk (Baszkföld / Spanyolország)
	<i>Partido Andalucista</i> (PA – Andalúzai Párt; 1976)	andalúz (Andalúzia / Spanyolország)
	<i>Partido Aragonés</i> (PAR – Aragóniai Párt; 1978)	aragóniai (Aragónia / Spanyolország)
	<i>Unión del Pueblo Navarro</i> (UPN – A Navarrai Nép Szövetsége; 1979)	navarrai (Navarra / Spanyolország)
	<i>Unió Democràtica de Catalunya</i> (UDC – Katalán Demokratikus Unió; 19779)	katalán (Katalónia / Spanyolország)
	<i>Unión Valenciana</i> (UV – Valenciái Szövetség; 1982)	valenciái (Valencia / Spanyolország)

- a) A zárójelben a párt nevének magyar nyelvű fordítása után az alapítás (első választási részvétel) éve szerepel.
- b) Az észak-ír politikában a lojalista és unionista jelzők az Egyesült Királysággal való unió fenntartásában érdekelt szervezetre utalnak, a republikánus melléknév pedig az Ír Köztársasággal való egyesülésért küzdő szereplőt jelöl.
- c) Utódpártjai a *Nieuw-Vlaamse Alliantie* (N-VA – Új Flamand Szövetség) és a *Spirit* (SPA) 2003-ban mandátumokat szereztek a belga szövetségi törvényhozásban.
- d) Az 1970–73 között fragmentálódott *Ulster Unionist Party* legsikeresebb szakadár szárnya.
- e) Spanyolországban eggyel több pártrendszer működik, mint ahány autonóm régió. A „plusz egy” pártrendszer az országos (a szövetségi). Ez magyarázza az (etno)regionalista pártok nagy számát. (Az egyes régiók lakossága nem mindig külön etnikai kisebbség, az ország területi-államigazgatási felosztása inkább történeti hagyományokat, mint etnikai-nyelvjárási határokat vesz figyelembe.)
- f) Az *Euskadi ta Askatasuna* (ETA – Baszkföld és Szabadság) terrorszervezettel fenntartott kapcsolatai miatt az Atocha pályaudvari merénylet után, 2003-ban, törvényen kívül helyezték.

3. táblázat – Az *etnoregionalista* jelleg tesztelése és a pártok ebből következő (lehetséges) besorolása

		<i>III. ismév:</i> „Külső rendelés” és kisebbségidegen viselkedés/ideológia	
<i>I. ismév:</i> önállóan megszerzett etnikai szavazói támogatottság	<i>II. ismév:</i> etnikumon belüli koalícióképesség	<i>(Feltehetően) IGEN</i>	<i>NEM</i>
<i>Majdnem állandó jelleggel küszöbérték (10%) feletti</i>	IGEN	logikailag inkonzisztens konfiguráció	<i>etnoregionalista párt</i>
	NEM	logikailag inkonzisztens konfiguráció	<i>(szakadár szárnyból alakult) etnoregionalista párt</i>
<i>Több alkalommal a küszöbérték (10%) alá süllyedő</i>	IGEN	logikailag inkonzisztens konfiguráció	<i>etnoregionalista „törpepárt”</i>
	NEM	<i>„ellenpárt”</i>	<i>(elvetélt) etnoregionalista pártkezdeményezés / kísérleti etnoregionalista párt ^{a)}</i>

a) A kifejezésekkel Szarka Lászlónál találkoztam, aki reziduális gyűjtőkategóriaként használja e megnevezéseket, ugyanis az etnoregionalista MNP-t, az ellenpártként működött MNMMJ-t, s a pártversenybe soha be nem szállt MSZP-t és SZMSZP-t egyaránt így minősíti, figyelmen kívül hagyva az említett szervezetek között megfigyelhető, s a politikatudomány számára igencsak, lényeges különbségeket. (Szarka László: Kisebbségi többpártrendszer és közösségépítés. A szlovákiai magyar politikai pártok működése 1989–1999 között. In Fazekas József – Huncik Péter (szerk.): *Magyarok Szlovákiában (1989–2004.) Összefoglaló jelentés. A rendszerváltástól az Európai Unió csatlakozásig*. I. köt. Somorja–Dunaszerdahely, 2004, Fórum Kisebbségkutató Intézet-Lilium Aurum Könyvkiadó. 85.)

4. táblázat – *A magyar közösségek képviselőit (legalábbis deklaratív módon) felvállaló és ellátó szervezetek a Magyarországgal szomszédos posztkommunista államokban – áttekintés*

ORSZÁG	A SZERVEZET NEVE	BESOROLÁS (SZERVEZETI IDENTITÁS)
Horvátország	<i>Horvátországi Magyar Néppárt – HMNP</i>	<i>etnoregionalista párt</i>
	<i>Horvátországi Magyarok Demokratikus Köössége – HMDK</i>	<i>etnoregionalista párt</i>
	<i>Horvátországi Magyarok Szövetsége – HMSZ^{a)}</i>	<i>etnoregionalista párt</i>
	<i>Magyar Egyesületek Szövetsége – MESZ</i>	<i>etnoregionalista párt</i>
Románia	<i>Független Magyar Párt – FMP / Romániai Magyar Szabaddemokrata Párt – RMSZDP^{b)}</i>	(nem etnoregionalista) párt
	<i>Romániai Magyar Demokrata Szövetség – RMDSZ</i>	<i>etnoregionalista párt</i>
	<i>Romániai Magyar Kereszténydemokrata Párt – RMKDP^{c)}</i>	<i>etnoregionalista párt</i>
	<i>Romániai Magyar Kisgazda Párt</i>	<i>etnoregionalista párt</i>
	<i>Székely Ifjak Fóruma – SZIF</i>	(nem etnoregionalista) párt
Szerbia (– Montenegró)	<i>Kereszténydemokrata Tömörülés – KDT</i>	<i>etnoregionalista párt</i>
	<i>Magyarok Hazájukért Szerbiáért, Jugoszláviáért – MHSZJ</i>	(nem etnoregionalista) nyomásgyakorló csoport
	<i>Vajdasági Kiagyar Demokrata Párt – VMDP</i>	<i>etnoregionalista párt</i>
	<i>Vajdasági Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom – VMKDM / Kereszténydemokrata Európa Mozgalom – KDEM^{d)}</i>	<i>etnoregionalista párt</i>
	<i>Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége – VMDK</i>	<i>etnoregionalista párt</i>
	<i>Vajdasági Magyar Polgári Mozgalom – VMPPM</i>	<i>etnoregionalista párt</i>
	<i>Vajdasági Magyar Szövetség – VMSZ</i>	<i>etnoregionalista párt</i>
Szlovákia	<i>Együttélés Politikai Mozgalom – E(PM)</i>	<i>etnoregionalista párt</i>
	<i>Független Magyar Kezdeményezés – FMK / Magyar Polgári Párt – MPP^{e)}</i>	<i>etnoregionalista párt</i>
	<i>Magyar Föderalista Párt / Madarska Federalistička Strana – MFP/ MFS</i>	<i>etnoregionalista párt^{f)}</i>
	<i>Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom – MKDM</i>	<i>etnoregionalista párt</i>
	<i>Magyar Koalíció Pártja – MKP^{g)}</i>	<i>etnoregionalista párt</i>
	<i>Magyar Népi Mozgalom a Megbékélésért és a Jólétért – MNMMJ</i>	(nem etnoregionalista) párt
	<i>Magyar Néppárt – MNP</i>	<i>etnoregionalista párt</i>

	<i>Magyar Szocialisták Pártja – MSZP</i>	(nem etnoregionalista) nyomásgyakorló csoport
	<i>Szlovákiai Magyar Szocialisták Pártja – SZMSZP</i>	(nem etnoregionalista) nyomásgyakorló csoport
Szlovénia	<i>Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség – MMÖNK^{h)}</i>	<i>etnoregionalista párt</i>
Ukrajna	<i>Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség – KMKSZⁱ⁾</i>	<i>etnoregionalista párt</i>
	<i>Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség– UMDSZ^{j)}</i>	<i>etnoregionalista párt</i>

- a) A szervezet 1949. november 29-én alakult *Horvátországi Magyar Kultúr- és Közoktatási Szövetség*ként, és 1955 előtt, majd a hatvanas évek második felében jelentős eredményeket ért el a szlavóniai szórványmagyarság anyanyelvének, valamint nemzettudatának a megőrzésében. Jelenlegi nevét 1967. június 4-én vette fel. (Lásd *Jelentések a határon túli magyarság helyzetéről. Horvátországi magyarság 2005*. Budapest, 2005, HTMH. 8–9, 15.)
- b) A szervezet nevét 1992. május 12-én *Romániai Magyar Szabaddemokrata Pártra*. (RMSZDP), majd 2004. február 12-én *Romániai Magyar Szabadelvű Szövetségre* (RMSZSZ) változtatta.
- c) Nem sikerült eleget tennie az 1996-ban elfogadott párttörvény bejegyzési előírásainak, ezért nevét 1999 márciusában *Romániai Magyar Kereszténydemokrata Mozgalomra* változtatta. (Lásd Eseménynaptár. *Szövetség* III. évf. (1996) 9. sz. és *RMSZSZ Tájékoztató*, VII. évf. (1999) 1489. sz.)
- d) A párt 2000. VIII. 12-én soraiába fogadta az *Európa Platformot* létrehozó felfüggesztett *VMSZ*-tagokat, és felvette a *Kereszténydemokrata Európa Mozgalom* (KDEM) nevet. (Lásd *Jelentések a határon túli magyarság helyzetéről. Vajdasági magyarság 2005*. Budapest, 2005, HTMH. 32–33. és Vékás János (szerk.): *A jugoszláviai (szerbiai és montenegrói) magyarság történeti kronológiája*, [[http://www.htmh.hu/index.php? menuid=0604021](http://www.htmh.hu/index.php?menuid=0604021)] /Letöltve 2006. február 3-án./)
- e) A szervezet 1992. januárban megtartott VIII. közgyűlésén *Magyar Polgári Párt* (MPP) néven formális-jogi értelemben is párttá alakult. (Lásd Öllős László: A magyar pártok programjai. In Fazekas József – Huncik Péter (szerk.): i. m. 54. és Szarka László: i. m. 85.)
- f) Korábban nem rendelkezttem a párt megbízható besorolását lehetővé tevő adatokkal, s kénytelen voltam „(azonosíthatatlan természetű) nyomásgyakorló csoportnak” tekinteni. Újabb adatok alapján ellenben ez a besorolás tűnik helyesnek. (Vö. Székely István Gergő: *A felvidéki magyarpártok története és választói támogatottsága a kommunizmus bukásától napjainkig*. Magiszteri értekezés /BBTE PKKTK/. Kolozsvár, 2006. 7–8.)
- g) A párt az 1994-ben már közös listát állító *Együttélés Politikai Mozgalom, Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom* és *Magyar Polgári Párt* 1998. június 21-i, dunaszerdahelyi közös kongresszusán létrejött fúziójának eredménye. (Lásd Öllős László: i. m. 56. és Szarka László: i. m. 95.)
- h) A szervezet az 1974. évi jugoszláv alkotmány szellemében létrejött *Magyar Nemzetiségi Oktatási és Művelődési Érdekközösség* utódként alakult újjá. (Lásd Bence Lajos: A szlovéniai magyarság. *Pro Minoritate*, V. évf. (1996). 3. sz., 32–33. és MÁK FERENC (szerk.): *A szlovéniai magyarság történeti kronológiája*. [[http://www.htmh.hu/index.php? menuid=060405](http://www.htmh.hu/index.php?menuid=060405)] /Letöltve 2006. február 10-én./)
- i) A szövetség 2005. február 17-i dátummal „*KMKSZ*” *Ukrajnai Magyar Párt* néven pártot jegyzett be, amely 2006 tavaszán részt vett a parlamenti választásokon. (Lásd *Jelentések a határon túli magyarság helyzetéről. Ukrajnai magyarság 2005*. Budapest, 2005, Határon Túli Magyarok Hivatala. 15.)
- j) A szövetség *Ukrajnai Magyar Demokrata Párt* (UMDP) néven pártot jegyzett be 2005 márciusában, ez 2006-ban részt vett a patlamend választásokon. (Lásd uo.)

5. táblázat – *A tömeg-, gyűjtő és kartellpártok fontosabb jellemzői*

Jellemző	Tömegpárt	Gyűjtőpárt	Kartellpárt
A politika lényege	társadalmi változások kieszköz- lése vagy megakadályozása	a társadalom állapotának fokozatos javítása	a professzionalizálódás
A pártverseny alapja	a képviseleti kapacitás	a közpolitikai hatékonyság	menedzseri képességek, hatékonyság
A választási verseny	jól azonosítható választói bázi- sok mozgósításán alapul	az egyes állampolgárok szavazatának megszerzéséért folyó küzdelmen ala- pul	szabályozott, korlátok közé szorított
A pártmunka és a politikai kampány jellege	munkaerő-igényes	munkaerő- és tőkeigényes	tőkeigényes
A párt pénzeszközeinek elsődleges forrása	tagdíjak és önkéntes hozzájárú- lások	különbféle forrásokból származó tá- mogatások	állami szubvenciók
Az elit és a tagok viszonya	lentől felfelé szerveződő: az elit elszámoltatható a tagokkal szemben	fentről lefelé szerveződő: a tagok az elit formalizált szurkolótáborát alkot- ják	stratarchikus: az elit és a tagok kölcsönös autonómiát élveznek egymással szemben
A tagság jellege (jogok és kötelezettségek)	kiterjedt, de homogén, identi- tásalapú; a tagok jogai és kötele- zettségei egyformán lényegesek	nyitott és heterogén, marginális az egyének identitása szempontjából; a tagok jogai elsődlegesen kötelezettsé- geikkel szemben	nincs különbség tagok és nem tagok kö- zött; sem a jogok, sem a kötelezettségek nem lényegesek; a tagság a párt működé- sét legitimáló mítosz eleme
A párt által igénybe vett kommunikációs csatornák	a párt saját kommunikációs csatornákkal rendelkezik	a pártok egymással versenyben állnak a nem pártos kommunikációs csator- nákhöz való hozzáférést	a pártok privilegizált helyzetben vannak az állam szabályozta kommunikációs csator- nákhöz való hozzáférés terén
A párt helye a civil társa- dalom–párt–állam vi- szonyrendszerben	a pártok részei a civil társada- lomnak, s kezdetben a civil tár- sadalom újonnan megjelent szegmenseinek a képviselői	a pártok a civil társadalom és az állam között közvetítő, egymással versengő brókerek	a pártok (para-)állami szervezetekké vál- nak
A képviselet	a pártok a civil társadalmi sze- replők <i>küldötteiként</i> viselkednek	a pártok <i>vállalkozókként</i> viselkednek	a pártok az állam <i> megbízottjaiként</i> viselked- nek

Forrás: Richard S. Karz – Peter Mair: Changing Models of Party Organization and Party Democracy. The Emergence of the Cartel Party. *Party Politics*, vol. 1 (1995) no. 1, 5–28.

Bakk Miklós

Elemzési szempontok az erdélyi magyarság politikai képviseletének mozgásteréről az uniós csatlakozás előtt*

Románia uniós csatlakozásának közeli dátuma kétségtelenül korszakhatár az erdélyi magyarság társadalmi és politikai életében. Az alábbiakban e korszakváltás politikai feltételeit és néhány következményét vizsgáljuk, elsősorban Románia politikai rendszerének változásán belül, a pártrendszer, a választási rendszer néhány sajátos vonása és a kisebbségi politikai érdekérvényesítés lehetséges stratégiái összefüggésben.

Az elmúlt másfél évtizedben az erdélyi magyarság politikai képviseletében gyakorlatilag egyetlen párt, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) volt meghatározó szereplő. Következésképpen az említett korszakváltás politikai feltételeinek és következményeinek a vizsgálatát elsősorban az RMDSZ szerepének és stratégiáinak a vizsgálatával kell kezdeni.

E tekintetben ma már világos, hogy három korszak határolható el: 1) 1990–1996: az RMDSZ mint etnikai párt intézményesülésének és konszolidálásának az időszaka; 2) 1996–2006: az RMDSZ integrációja a román pártrendszerbe, a „konszociatív” stratégia eredményességének szakasza; 3) 2006-tól: kisebbségi politikai érdekérvényesítés újrafogalmazása az uniós térségben. Az első két szakaszcól született már néhány elemzés,¹ a harmadikra vonatkozóan csupán néhány hipotézis fogalmazható meg².

Az RMDSZ konszolidációja és a romániai átmenet

Az RMDSZ átfogó egysége a román átmenet ama sajátos körülményére vezethető vissza, hogy a kisebbségi önszerveződés 1989 decemberében hirtelen megnyílt pályáin a kisebbség „politikai megkonstruálása” jócskán megelőzte a kulturális és társadalmi önépítkezést. Az RMDSZ olyan ernyőszervezetként határozta meg önmagát, amely mind a közösség politikai érdekképviseletét,

mind a kulturális önépítkezéshez szükséges civil társadalmi funkciókat el kívánta látni. E két cél akkor, a kilencvenes évek elején egyáltalán nem tűnt ellentmondásban levőnek, s az RMDSZ sokáig a kisebbségi társadalom civil szférájának „kvázi-létezéséhez” is keretet nyújtott. Ennek folytán az RMDSZ parlamenti politikusai egyfajta „megacivil” szerepkörre tettek szert, és feladatuknak tekintették az intézményszervezést, mindenféle intézményépítő stratégiák kidolgozását. Ugyanakkor a közös nemzeti (kisebbségi) érdekvédelem feladatának örvén gyakorlatilag az erdélyi magyar társadalom önszerveződését is késleltették.³

Ebben a román politikai rendszert megalapozó 1990–91-es alkotmányjogi konszenzusnak is szerepe volt, olyan rendszert alapozott meg, amelynek két fontos, de egymással ellentmondásban levő eleme van: 1. a nemzeti kisebbségek politikai korporatizmusának az elismerése; 2. a nemzeti kisebbségek kizárása a politikai közösség alapját alkotmányos értelemben alkotó „román népből” (a nemzet etnikai megalapozása).

A romániai nemzeti kisebbségek „érdekvédelmi szövetségei” politikai korporatizmusának az elismerése az 1990 februári „protoalkotmányos” egyezség eredménye volt.⁴ A február 9-én megalakult Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsában (CPUN) mint „protoparlamentben” a posztkommunista Nemzeti Megmentési Front (amely 89 decembere óta kormányzott), átengedte a képviseleti helyek felét (112 ideiglenes képviselői széket) az ellenzék pártjainak és a „nemzeti kisebbségeknek”.⁵ Az így kialakuló politikai korporatizmus később a párt- és választási törvényekben megfelelő biztosítékokat, megerősítést kapott, és sok esetben tulajdonképpen létrehozta a „nemzeti közösségeket”, ott is, ahol ezek tulajdonképpen nem léteztek: a választási törvény előírásai miatt esetleg mandátumhoz nem jutó „kisebbségek” kedvezményesen egy „alanyi” képviselői helyet kaptak.⁶

A kisebbségek ily módon megalapozódó képviseleti rendszere a román pártrendszer ama konszenzusához vezetett, hogy az egyes pártok nem dolgoznak ki semmilyen elképzelést arról, miképp kívánják megoldani a romániai társadalom kulturális megosztottságából fakadó problémákat, hanem az egyes kisebbségek korporatista képviseletére bízzák, „kezeljék” a felmerülő kérdéseket. A választási rendszer alapján parlamenti képviselőhöz nem jutó kisebbségek képviselői eleve „nemzeti közösségek” és nem társadalmi változásoknak, integrációs kihívásoknak kitett csoport képviselőiként kerültek – a választási rendszer kedvezményezettjeiként – a román parlamentbe.

A modell a nemzeti kisebbségek politikai képviselőit amolyan „etnikai ügyintézőkké” alakította át – általában sikerrel – amint arra már többen is felfigyeltek: Adrian Severin szerint a román pártok „arra a viszonylag kényelmes álláspontra helyezkedtek, hogy a kisebbségek gondjait kizárólag az etnikai pártokra kell bízni,

amelyekkel aztán tranzakciók keretében kezelték az állampolgárok jogait" Ez a konszenzus azonban sokáig láthatatlan maradt a nacionalizmus folyamatos instrumentalizálása miatt.

Ugyanakkor, e konszenzus kialakításával párhuzamosan a román politikai elit az ország politikai közösségét inkább „etnokratikus” alapon gondolta el, a román alkotmány előírásai egyenesen tiltják a magyarok és más nemzeti közösségek közjogi személyiségének az elismerését.

Mindezek eredményeképp a román politikai rendszer tulajdonképpen tartósított egy kétértelműséget, ahelyett, hogy feloldotta volna azt: egyrészt elismerte a nemzeti kisebbségek korporatív politikai képviseletét, mint politikai szereplőt, másrészt azonban semmit sem tett maguknak a kisebbségeknek a tényleges integrációja érdekében. Integrálta a pártrendszerbe a kisebbségi szervezeteket, de nem integrálta magukat a kisebbségeket.⁸

Az RMDSZ szintén e politikai korporatizmus logikája szerint jelent meg a román parlamentben: ugyanúgy nem pártként, hanem szövetségként lépett fel, mint a többi kisebbségi szervezet, ugyanúgy megkapta azokat a közpolitikai forrásokat, amelyekkel a kultúra területén az kilencvenes évek második felétől „elosztóként” léphetett fel saját társadalma felé. Mindeközben 1990-től kezdődően a választásokon való részvétellel, a választási rendszer pártokra érvényes mandátumosztó logikája szerint szerezte meg parlamenti helyeit. E kettős logikához való alkalmazkodása 1990–1996 között ment végbe, lassabban ugyan, de sikeresen. Mivel az erdélyi magyarság mind regionális, mind kulturális tekintetben összetettebb szerkezetű társadalom, ezért az RMDSZ-nek olyan integratív struktúrát kellett létrehoznia, amely egyszerre jelenítette meg a „nemzeti korporatizmust” és teremtette meg a román pártrendszerbe való betagozódás feltételeit. A folyamat döntő mozzanata az RMDSZ 1993-as, harmadik kongresszusa volt, az ekkor megalapozott pártstruktúra – amely legfontosabb szerkezeti elemeiben mind a mai napig fennáll – egyszerre jelenítette meg „önkormányzatként” az erdélyi magyarságot, mint nemzeti közösséget, és teremtett meg olyan korszerű pártstruktúrát, amely alkalmasnak bizonyult mind a szavazói bázis megőrzésére, mind pedig a romániai pártrendszer működési feltételeihez való rugalmas alkalmazkodásra.

Az „önkormányzatként” való működést 1993–95 között a következő szerkezeti és programelemek állították az előtérbe:

- 1) az RMDSZ felépítésének „állam az államban” logikája, amely – egyrészt – fontos ideológiai és szervezeti önértékelő klisé volt ezekben az években, szerkezeti elvként pedig olyan testületek „helyét” jelölte ki, mint az Ügyvezető Elnökség (ÜE) vagy a Szövetségi Egyeztető Tanács (SZET);
- 2) a platformok versenyének programba vétele, a belső választások intézményesítésének terve;

3) az autonómia stratégiai célként való megfogalmazása, azaz, annak az intézményépítési logikának a meghirdetése, hogy az RMDSZ ernyője alatt létrejövő testületeket és intézményeket úgy kell kialakítani, hogy azok a közjogi autonómia kivívásakor az autonómia testületeivé és szerveivé alakuljanak át.

Emellett a pártszerű működés is konszolidálódott, méghozzá annak eredményeképp, hogy az RMDSZ

- a. a platformosodás révén megőrizte ideológiai nyitottságát, még azt követően is, hogy már 1993 májusában az EDU (Európai Demokratikus Unió, a konzervatív európai pártok nemzetközi pártszövetsége) tagjává vált;
- b. az „önkormányzati” jellegű felépítés jelszava mögött, elsősorban az Ügyvezető Elnökség, a Szövetségi Elnöki Hivatal, az Operatív Tanács körül professzionális pártapparátust hozott létre;
- c. a tagsággal való kapcsolatban a kezdeti mozgalmi jelleg eltűnését követően a médiumok jutottak fontos szerephez.

E három vonás lényegében a – párttipológiai értelemben vett – néppárti jellegnek,⁹ illetve a modern gyűjtőpárti karakternek¹⁰ felel meg, és 1994-től kezdődően az RMDSZ kétségtelenül tudott ennek megfelelő centralizációs technikákat is működtetni (ebben az Operatív Tanácsnak volt szerep¹¹). Ha viszont a román pártrendszerben keressük a helyét, akkor – tipológiai értelemben – az RMDSZ etnoregionalista pártként való felfogása a leghasznosabb.¹²

Konszociatív stratégia és az uniós integrációs folyamat

Az RMDSZ kilencvenes évek derekán végbement szervezeti konszolidációja két stratégiát állított az előtérbe. Ezek a stratégiák nem csupán egy többé-kevésbé rejtett jövőképet tartalmaztak, hanem a megfelelő eszközök előállításában is segítették a vezető elitet abban, hogy az erdélyi magyarság kollektív identitására – a feszültségek keltésének és feloldásának finom játéka révén – mobilizációs-választási céllal rátelepedjen.

A korábbi az *autonómia stratégiája*; az autonómia célként gyakorlatilag 1992 óta van jelen az RMDSZ-dokumentumokban,¹³ az 1993-as brassói kongresszus pedig az előbb vázolt módon, szervezeti konzekvenciákat is maga után vonó központi gondolattá fogalmazta át. Az autonómia célként ugyan legitim, realitása viszont nem sok volt a kilencvenes évek első felében. E körülmény viszont sajátos, értékelvű törésvonalat, egyfajta pragmatista/idealista megkettőződést eredményezett, amelynek legismertebb ideológiai tematizációjává a „mérsékelt”-„radikális” ellentét vált. Ideológiai értelemben az autonómiastratégia több célt is szolgált: a) kiindulópontja volt az autonómiából levezethető törvényter-

vezetek megfogalmazásának, ekként tehát – közpolitikai értelemben – kezdeményező szerepet töltött be; b) kritikai eszköz volt, amelyet a gyakorlati politizálás egzisztenciáival szemben bármikor érvényesíteni lehetett; c) olyan elvitematizációs kiindulópont volt, amelyhez minden szervezeti reformkezdeményezés vissza tudott nyúlni. Mindebből következően érthető, hogy az autonómia-stratégia miért vált a kilencvenes évek közepétől „ellenzéki stratégiává”.

A másik stratégia, a „konszociációs” stratégia¹⁴ 1996-ban az RMDSZ kormányzati szerepvállalásával került az előtérbe, eredményessége három területen vizsgálható: (1) az RMDSZ választási, (2) hivatalszerző és (3) közpolitikai sikeressége terén.¹⁵

A választási eredmények elemzése nyomán megállapítható: az RMDSZ eredményei a szavazatszámok és a részvétel tekintetében az elmúlt másfél évtized során folyamatosan csökkenő tendenciát mutattak ugyan – ez alól az 1996-os választás eredményei jelentettek kivételt –, de alapvetően az „etnikai szavazótábor” eddigi stabilitását bizonyították. Úgy tűnik, hogy a támogatottság csökkenésének három fő oka van: a) csökken a magyarság (az etnikai szavazótábor) aránya az összlakosságon belül; b) egyes szórványrégiókban az etnikai törésvonalak elmosódóban van; c) a székelyföldi tömbben a politikai alternatívák¹⁶ keresésének és létrehozásának kísérletei RMDSZ-szavazókat „vontak el”.

Az RMDSZ hivatalszerző stratégiája tekintetében három parlamenti ciklus időszakát kell megkülönböztetni. 1996–2000 között, amikor az RMDSZ a koalíciós kormány tagja volt (a Demokrata Konvenció pártjai és a Demokrata Párt mellett), két miniszteri tárcát¹⁷ és hét államtitkári posztot¹⁸ kapott, ezenkívül két prefektusi és nyolc alprefektusi tisztséget¹⁹ is. 2000 és 2004 között az RMDSZ parlamenti támogatást nyújtott a PSD-kormánynak. Ekkor nem a koalíciós logika szerint, hanem a magyarság „részesedés-elve” szerint próbált pozíciókat megőrizni, illetve megszerezni. A 2004-től kormányzó koalícióban az RMDSZ négy miniszteri tárcát, nyolc államtitkári, négy prefektusi és nyolc alprefektusi tisztséget kapott. Ugyanakkor 2000-től egyértelmű eredményeket hozott az RMDSZ azon törekvése, hogy a professzionális köztisztviselői karban magyar szakemberek is minél nagyobb számban legyenek jelen. Összefoglalva: a három kormányzati ciklusban (1996–2000, 2000–2004, 2004-től) az RMDSZ-nek fokozatosan sikerült eredményesebbé válnia a politikai patronázs romániai rendszerének kihasználásában, anélkül azonban, hogy tisztázni tudta volna ennek elvi alapjait. Az eredmények a koalíciós potenciál függvényében alakultak, a pozíciók megszerzésére irányuló törekvést a politikai partnerek saját klientúraépítő gyakorlatuk átvételeként értelmezték, vagyis az RMDSZ-nek nem sikerült ezt egy kisebbségvédelmi modell (például: az etnikai arányosság elvének érvényesítése a közintézményi szférában) felé tett lépésként elfogadtatnia.²⁰

A közpolitikai sikeresség értékelése a jóval nehezebb, összetettebb kérdés, kontingenciája a politikai gyakorlatokkal ugyanis adott, nehéz ettől függetlenül a módszertant kialakítani. Számos olyan törvény felsorolható, amely – ha nem is az RMDSZ kezdeményezésére, de – az RMDSZ támogatásával született, a befolyásolás feltérképezése pedig meglehetősen bonyolult. A legfontosabb „RMDSZ-érdekeltségű” törvények 1996 és 2004 között a helyi közigazgatás szabályozásában, a mezőgazdasági és erdőterületek visszaszolgáltatása, az egyházi, egyes közületi ingatlanok visszaszolgáltatása, az államosított ingatlanok (lakóépületek, ipari létesítmények) visszajuttatása illetve kárpótlása, valamint a magyar nyelvű közoktatás terén születtek. Az elért közpolitikai (törvényhozási és kormányzati) eredmények elemzése kimutatja, hogy főleg azokon a területeken születtek, amelyek az európai integrációs folyamat kontrollja alatt voltak (például az ingatlanok, az egyházi tulajdonok kérdése), illetve, kisebbségjogi tekintetben, azokban a kérdésekben, amelyek a) közvetlenül Európa Tanácsi (ET-)határozatokból következtek, vagy amelyekre nézve b) Románia kisebbségpolitikai gyakorlatában valamilyen intézményi példa, előzmény létezett (vagy létezik), és a probléma átfogalmazható volt létező gyakorlat bővítéseként – a nyelvhasználat és a közoktatás tartozik ide.

A közpolitikai eredményesség kérdése elsősorban a román pártrendszerbe való integráció tekintetében vet fel érdekes kérdéseket, főleg azt követően, hogy a 2000-es, de főleg 2004-es választások eredményei alapján e pártrendszer konszolidálódni látszott, és egy „két és fél párt”-rendszer (*two-and-a-half party system*) képét vetítette előre.

Az RMDSZ pártként való integrációja a 2000 körül körvonalazódott pártrendszerbe megkettőzte a kilencvenes évek első felében megfogalmazott RMDSZ-programot, a magyar kisebbségi törekvéseket: 1) a program egyik része az ország integrációs folyamatához és az annak megfelelő közpolitikai agendához illeszthetővé vált, azaz: „rendszeren belül” probléma lett; e programcélok tehát koalíciók lehetséges céljaként is újrafogalmazhatók lettek, kompromisszumkötések (-sorozatok) tárgyává váltak; 2) másik részük viszont – elsősorban az autonómia közjogi formáinak, később a régióknak a kérdése – az illető ország politikai felépítményének „rendszeren kívüli” kérdésévé vált, beleütközött abba a pártrendszer alapító konszenzusba, amelynek kényszerítő ereje már 1996-tól kezdődően kiterjedt az RMDSZ-re is.

A „konszociatív” stratégián belül alapkérdés tulajdonképpen az volt, hogy sikerül-e az RMDSZ-nek elmozdítania a konszenzuálisan rögzített határvonalat a „rendszeren belül” és „rendszeren kívüli” kérdések között. Úgy tűnik, az erre irányuló törekvések nem is járhattak sikerrel; e stratégiai csata szimbolikus te-repe a „nemzetállam” kérdése volt. Cristian Preda szerint a romániai pártok sikeres „megszelídítési” stratégiát vetettek be az RMDSZ-szel szemben,²¹ en-

nek eszköztárába tartozott mind a Demokrata Konvenció antikommunista pártszövetségén belüli nyomásgyakorlás (1995–96-ban), mind a 2000-ben bevezetett 5%-os választási küszöb.

Ha az RMDSZ „konszociációs” stratégiáját a kilencvenes évek végére kialakult és megszilárdult párt- és választási rendszer belső összefüggései felől vizsgáljuk, akkor – az eddigi politológiai elemzések alapján²² – a következőket állapíthatjuk meg:

- 1) Az arányos választási rendszer kedvezett az RMDSZ-nek, azonban a választási rendszer közismert hatásán túl további tényezők is szerepet játszottak abban, hogy az RMDSZ sikeres „konszociatív” stratégiát követett.
- 2) Különösen fontos körülmény volt ebben, hogy az 1992-es választásokat követően a pártrendszer kiegyensúlyozottabbá vált, és ez megszüntette az RMDSZ „kispárti” jellegét.²³ Ahhoz, hogy 1996-tól kezdődően az RMDSZ bizonyosan nem kispárti komponense volt a román pártrendszernek, további két sajátos körülmény is hozzájárult:
- 3) Az, hogy 2000 körül a román pártrendszer egy „*két és fél párt*”-rendszer képét mutatja – ahol szociáldemokraták és a liberális–demokrata szövetség az egészek, a fennmaradó felet pedig a Nagy-Románia Párt meg az RMDSZ teszi ki –, az európai integrációs folyamatban még inkább megszilárdította az RMDSZ helyzetét. Ugyanis a koppenhágai kritériumok ellenőrzésének idején (1999–2005) a Nagy-Románia Párt koalícióképessége egészen gyenge volt, ez viszont megnövelte az RMDSZ-ét. A pártrendszeren belül így az RMDSZ-nek kettős haszna is származott a szélsőséges Nagy-Románia Párt parlamenti jelenlétéből: a) egyrészt növelte koalíciós potenciálját, b) másrészt segítette az etnikai határok fenntartásában, azaz megtartani a szavazótábor egységét a fenyegetettségre való hivatkozással.
- 4) Ugyanakkor az európai integrációs folyamat tartalmában is a konszociativitást támogatta. Ennek sajátos oka az, hogy az EU nem rendelkezik normatív értelemben olyan kisebbségvédelmi koncepcióval, amelyet a csatlakozó országokkal szemben érvényesíthetett volna; ehelyett kisebbségvédelmi politikáját olyan biztonságpolitikai megfontolás vezérelte, amely „a viták konszenzusos rendezését részesíti előnyben az egyetemes normák kikényszerítésével szemben”²⁴ Románia esetében ez egyértelműen azt jelentette, hogy a kisebbségvédelmi politikát egyidejűleg jellemezte egy „stratégiai határozatlanság”²⁵ a célok tekintetében és hatalommegosztásnak, mint eszköznek a folyamatos és egyértelmű szorgalmazása.

A Románia EU-csatlakozását követő időszak nagy kérdése, hogy fennmaradnak-e a konszociatív stratégia feltételei?

Martin Brusis szerint valószínű, hogy a konszociális berendezkedésnek, mint az Európai Unió által szorgalmazott kisebbségvédelmi modellnek van jövője a kibővített EU-ban (következtetéseit Szlovákia, Románia és Bulgária példájának elemzéséből vezeti le).²⁶

A romániai példa azonban számos olyan érveléssel is szolgál, amely ezt a hipotézist nem támasztja alá. Néhány, a pártok csatlakozás utáni helyzetéből és evolúciójából, valamint a pártrendszer fejlődéséből kiolvasható érv:

- a. Közvetlen politikai következményként jelentkezik az, hogy megszűnik az RMDSZ kiemelt, a csatlakozási folyamatot kormánykoalícióból „minősítő” szerepe
- b. Lassúbb folyamatként, későbbi következményként jelentkezhet továbbá az, hogy csökken az RMDSZ komparatív jelentősége a román pártrendszeren belül, azaz, elkezdődhet egy olyan belső átalakulási folyamat, amely ismét kispárti pozíciót jelöl ki az RMDSZ számára. Ezt a fejleményt mozdítja elő az is, hogy az RMDSZ támogatottságának a fenntartása immár nem lehetséges az 1989–90-es konszenzus alapján, amelyben az „erdélyi magyar érdek” egységesnek és egységességében problémamentesnek tűnt. Új generációk jelentek meg az erdélyi magyar szavazótáborban, akikre a „magyar érdekre” vonatkozó 1989-es konszenzus már nem terjed ki. Várható tehát, hogy előbb-utóbb megjelenik egy újabb magyar párt az RMDSZ politikai versenytársaként (minden bizonnyal Székelyföldre összpontosítva).

Mindezek olyan kihívásokat jelentenek, amelyek újabb stratégia kialakítására sarkallják az erdélyi magyarság politikai képviselését.

* E tanulmány bővített változata *Az erdélyi magyarság politikai érdekérvényesítésének feltételei és uniós perspektívái* címmel előadásként elhangzott azon a Súlyom László köztársasági elnök által kezdeményezett konferencián, amelyet „Határon túli magyarság a 21. században. Tények és perspektívák – egy új megközelítés igénye” címmel tartottak 2006. május 4-én a magyar Köztársasági Elnöki Hivatal szervezésében.

¹ Lásd Kántor Zoltán – Bárdi Nándor: *Az RMDSZ és a kormánykoalíció*. In: Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2001. Szórvány Alapítvány* – Polis Könyvkiadó, Tvár-Kvár, 2001, pp.26–48. Kántor Zoltán – Bárdi Nándor: *Az RMDSZ a romániai kormányban, 1996–2000*. Regio, 2000.4.sz., pp.150–186. Szarka László: *Kormányzati szerepvállalás hatása a kisebbségi magyar pártok, önkormányzati politikájára*, pp.259–284.

² Ezek megalapozásához lásd: Martin Brusis: *The European Union and Interethnic Power-sharing Arrangements in Accession Countries*, www.ecmi.de. JEMIE, Issue 1/2003 (2006-07-31). Magyarul:

Martin Brusis: *Az Európai Unió és az etnikumok közötti hatalommegosztási egyezkedések a csatlakozó országokban*. Pro Minoritate, 2004/tavaszi, pp.92–108.

³ Ezt a folyamatot Bíró A. Zoltán a „fent” és „lent” – kisebbségi elit és kisebbségi társadalom – sajátos viszonyaként, Kántor Zoltán pedig párhuzamos kisebbségi *nation-building*ként értelmezi.

⁴ A Ceasescu bukását és a kommunista államhatalom összeomlását követően megalakult Nemzeti Megmentési Front ekkor párttá alakult, és az ideiglenes törvényhozó testületben a helyek telét átadta az újonnan alakult ellenzéki pártoknak és a velük hasonló képviseleti feltételeket (3 képviselői helyet) kapó nemzeti kisebbségi érdekvédelmi „szövetségeknek”.

Mindegyik kisebbségi szervezet – köztük az RMDSZ is – három-három képviselőt delegálhatott az ideiglenes törvényhozói testületbe.

⁶ Lásd Cristian Preda: *Partide și alegeri în România postcomunistă: 1989–2004*. Ed. Nemira, Buc., 2005, p.75–84.

⁷ Lásd Adrian Severin: Etnikumközi béke, avagy politikai hatékonyság. *Krónika*, 2004. január 24.

⁸ Cristian Preda, i.m. 80.

⁹ Ld Otto Kirchheimer: Die Wandel des westeuropäischen Parteiensystems. In: *Politische Vierteljahresschrift*, 1965/6.;

¹⁰ Enyedi Zsolt – Körösi András: *Pártok és pártrendszerek*. Osiris Kiadó, Bp. 2004., p.24.

¹¹ Márton János: Válságtáb vagy döntéshozó testület? Az Operatív Tanács működése (1993–2005). In: Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2004–2005*, Szórvány Alapítvány – Marineasa Kiadó, Temesvár, 2005., pp.16–36

¹² Lásd Lieven de Winter: *Conclusions. A comparative analysis of the electoral, office and policy success of ethnoregionalist parties*. In: Lieven De Winter-Fluri Türsan (eds.): *Regionalist Parties in Western Europe*. London-New York, Routledge, 1998.p.204–247; Szász Alpár Zoltán: Kisebbségi részvétel a hatalomban. In: Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2002*, pp. 47–57; Székely István Gergő: *A romániai magyarság választói magatartása, 2004 – szakdolgozat*

¹³ Az 1992. október 25-én elfogadott Kolozsvári Nyilatkozat volt az egyik legfontosabb mozzanat e stratégia kialakulásában.

¹⁴ A „konszociatív” stratégiáról, illetve – ezzel összefüggően – a konszenzuális demokrácia romániai esélyeiről a Provincia 2001-es számaiban folyt le egy vita. Lásd Szász Alpár Zoltán: Modele ale democrației în România – șanse și realități. *Provincia*, 2001 nr. 3.; Kántor Zoltán: Consocierea în Ardeal. Procese și modele. *Provincia*, 2001. nr. 4.

¹⁵ Az RMDSZ teljesítményének első politológiai értékelését Kántor és Bárdi idézett tanulmányában (lásd fennebb) kapjuk. Az értékelés újabb, itt is alkalmazott szempontrendszerét Szász Alpár Zoltán javasolta Lieven de Winter nyomán.

¹⁶ A politikai alternatíva már a 2000-es udvarhelyi és Hargita megyei helyhatósági választásokon megjelent az Udvarhelyi Polgári Egyesület (UPE) révén, majd 2003–2004-ben a Magyar Polgári Szövetség (MPSZ) révén próbált új, országos keretben jelentkezni.

¹⁷ Kisebbségvédelmi Hivatal és Turisztikai Minisztérium (majd az egészségügyi tárca)

¹⁸ A következő tárcáknál: Oktatásügyi Minisztérium; Művelődésügyi Minisztérium Mezőgazdasági és Élelmiszerügyi Minisztérium; Munkaügyi és Népjóléti Minisztérium; Területrendezési Minisztérium; Egészségügyi Minisztérium; Erdőgazdálkodási, Vízügyi és Környezetvédelmi Minisztérium

¹⁹ Két prefektusi tisztség Hargita és Szatmár megyékben, nyolc alprefektusi tisztség pedig Kovászna, Maros, Kolozs, Szilágy, Bihar, Arad, Hunyad megyékben és Bukarestben jutott az RMDSZ-nek.

²⁰ Jellemző például, hogy a 2004-es választásokat követő koalíciós egyezkedésekben az RMDSZ sem képviselte egységesen az etnikai arányosság logikáját; a székelyföldi tisztségek tekintetében

erre hivatkozott, másutt – pl. Arad megyében – viszont a koalíciós logikát követte, és annak megfelelő arányszámokat követelt.

²¹ Cristian Preda, i.m., 78–81.

²² Cristian Preda és Szász Alpár Zoltán idézett munkái.

²³ Lásd Szász Alpár Zoltán, i.m. 52–54.

²⁴ Lásd Martin Brusis, i.m. 92.

²⁵ A kisebbségvédelem kérdése távlati koncepcionális vitákat nélkülöző, tranzakcionális politikai viszony tárgyává vált. Alkalmi megegyezések születtek „kisebbség” és „többség”, „magyarság” és „románság” között, amelyekhez a szereplők tágabb köre gyökeresen eltérő jövőképeket csatolt. Így ehhez csak a *bizonytalanság képzete* társulhatott, s ez a magyarázata annak, hogy az úgynevezett „etnikai kérdés” továbbra is – folyamatosan – instrumentalizálható a romániai napi politikai használatban. Azaz: bármikor bárki megvádolható be nem vallott, okkult tervekkel. Sőt, mi több, az „etnikai probléma” még egyfajta finomszabályozó szerepet is betölt a politikai életben: amolyan napi mértékegységgé vált a politikai közbeszédben, amellyel a pártok le tudják mérni az egymás közötti viszony alakulását. (Lásd Bakk Miklós: *Modellek peremén: az autonómia Erdélyben*. In: *Élő Jászkúnság*, 2004/1.)

²⁶ Lásd Martin Brusis, i.m. 106.

Horváth Réka

Az RMDSZ választási eredményei 1990–2004 között

Jelen tanulmány az Université Libre de Bruxelles-en írott doktori disszertáció – címe: *A romániai magyarság politikai képviselete: az RMDSZ – egyik fejezetének szerkesztett változata*. Az elemzés elméleti keretét a regionális/autonomista valamint az etnikai pártok elméletei képezik. Tanulmányom két részre oszlik: az elsőben vázolom, milyen speciális kérdéseket tárgyalnak ezek az elméletek az etnikai/autonomista/regionális pártok választási eredményeit illetően. A második részben megvizsgálom ezen elméleti keret alapján, hogy miképpen lehet az RMDSZ választási eredményeit értelmezni.

Elméleti keret

Az etnoregionalista/etnikai pártora vonatkozó elméletek egyik fontos kérdése a választások típusa. Derek Urwin a választásokon való részvételt illetően három csoportot különböztet meg. Az elsőbe azok a pártok tartoznak, amelyek minden országos választáson részt vesznek, és minden választókerületben van jelöltjük.¹ A másodikba azok a pártok sorolhatók, amelyek „részlegesen országosak”,² azaz, minden választókerületben legalább egy jelölttel rendelkeznek. A harmadik csoportba azok tartoznak, amelyek csak néhány régióban tevékenykednek.³ Urwin szerint Nyugat-Európa legtöbb etnoregionalista pártja ebbe a csoportba tartozik.⁴

Több szerző is felteszi a kérdést: hogyan mérhető az etnikai/etnoregionalis pártok választási sikeressége. Az egyik lehetséges válasz: az etnikai pártok által az országos választásokon elért szavazatarány.⁵ Ugyanakkor, figyelembe véve, hogy az etnoregionalis/etnikai pártok választási bázisát nem az egész ország lakossága képezi, választási eredményeiket a célcsoportot figyelembe véve kellene értékelni.⁶ Sherrill Stroschein javaslata szerint ahhoz, hogy „az etnikai párt mobilizálását” mérjük, el kell osztanunk a párt által elért szavazatok számát az etnikumot alkotók számával.⁷ Donald Horowitz szerint az etnikai pár-

tok választási eredményeinek megítélésében össze kell hasonlítanunk eredményeiket a megelőző választásokon elértekkel. Illetve, ha egy etnikum több párttal rendelkezik, akkor a pártok eredményeit kell egymással összehasonlítani.⁸

Urwin a „regionális egyenlőtlenségek kumulatív indexét”⁹ használja az etnoregionális pártok választási sikerességének mérésére, Lieven de Winter figyelmeztet, hogy elsősorban az etnoregionális pártok nemzeti szinten elért választási eredményeit kell elemezni, mivel ezeknek a pártoknak a célja az országos hatalmi struktúra megváltoztatása.¹⁰ Ezt a célt pedig csak az ország parlamentjében lehet elérni, ezért „az etnoregionalista pártok inkább a nemzeti parlamentben igyekeznek súlyuk növelésére, mint az állam-alatti szinteken”.¹¹

Az etnoregionális pártok választási eredményeit alapul véve több párttipológiát is találhatunk a szakirodalomban. Ferdinand Müller-Rommel tipológiája két dimenziót vesz figyelembe: egyrészt a választási eredményeket, másrészt pedig a választások szintjét (nemzeti, regionális). Négy csoportot különböztet meg, és pedig azokat az etnoregionális pártokat, amelyek:

- több mint 21%-ot érnek el az országos és regionális választásokon,
- amelyek 11–20% közötti eredményeket érnek el mind az országos, mind a regionális választásokon,
- amelyek kevesebb, mint 10%-ot kapnak az országos és a regionális választásokon,
- amelyek „magas,¹² közepes¹³ és/vagy alacsony¹⁴ eredményeket érnek el”.

Több szerző egydimenziós párttipológiát szerkeszt a régióban elért szavazati arány alapján. Ezek között a különbség a csoporthatárok megállapításában van. Juan Montabes Pereira, Carmen Ortega Villodres és Enrique Nieto Perez szerint azok a regionalista pártok, amelyek régiójukban 25%-nál többet érnek el, nagy pártok. A közepes regionalista pártok 15–24% közötti szavazatot gyűjtenek be saját régiójukban. A kis pártok eredménye 1–14% közöttire tehető.¹⁵ Ezzel ellentétben Lieven de Winter négy pártcsoportot állapít meg. A régiójukban többségi szavazatot begyűjtő pártok: hegemonikus pártok. De Winter szerint ezek a pártok „olyan régiókat képviselnek, amelyek kisebbségi nyelvvel és kultúrával rendelkező koncentrált csoportokat tartalmaznak”.¹⁶ A nagy, a közepes valamint a kis pártokat az előbbi tipológia szerint határozza meg. Szerinte a választási eredményeket dinamikus perspektívából kell elemezni, hiszen ezeknek sokszor ciklikus életük van.¹⁷

Kanchan Chandra meghatározása szerint egy etnikai párt sikerességének mértéke „az az arány, amelyben a pártnak sikerül a cél-etnikum szavazatait begyűjteni”. A „sikeres” párt, egymást követő választásokon, legalább a közönség tagjai többségének a szavazatát megszerzi. Chandra vesztesnek tart egy pártot „amennyiben az a szavazatok elenyésző százalékát” szerzi meg.¹⁸

Ferdinand Müller-Rommel 1994-ben az etnoregionalista pártok választási eredményeit befolyásoló három belső és három külső tényezőt nevez meg.¹⁹ A belső tényezők a következők: a párt szervezetének ereje; a jó „vezetők” rendelkezésre állása; a belső tagoltság.²⁰ Az etnoregionalista pártok számára külső tényezők a következők: decentralizált döntéshozatali struktúrák, a pártrendszer stabilitása, befolyásos szövetségesek megléte.²¹

De Winter szerint az etnoregionalista pártok „választási sikerének belső és külső meghatározó tényezői”²² közül az első a „leadership”. Rávilágít: „az etnoregionalista pártok egyik legmeglepőbb jellemzője, hogy hosszú időn keresztül karizmatikus vezetőjük van, aki általában a párt alapító atyja”.²³ A választás sikerességének második tényezője a pártszervezet erőssége, ugyanúgy, mint Ferdinand Müller-Rommelnél. Ezt követik a pártok politikai stratégiái és a média-lefedettsége. A negyedik tényező De Winter szerint a párt és a társadalmi mozgalmak közötti kapcsolatok. De Winter megállapítja, hogy a párt választási sebezhetősége a párton kívüli mozgalmak és az etnoregionális hálózatok hiányának is köszönhető.²⁴ Az ötödik és egyben utolsó, belső tényező de Winter szerint a választók.²⁵

Az etnoregionalista pártok választási sikerének első külső tényezője De Winter szerint az identitások erőssége. A belga politológus megállapítja, Nyugat-Európában „az etnoregionalizmus politikai kifejeződése függ az etnoregionális érzésektől, a többi törésvonal jelentőségétől, valamint attól a figyelemtől, amit a többi párt, amely a klasszikus törésvonalakra koncentrál (például bal-jobb), az etnoregionális kérdéseknek szentel”.²⁶ A második tényező a választási rendszer, bár ennek hatását az etnoregionális pártokra gyengének véli De Winter. A szavazatok parlamenti helyekké való alakítását elemezve De Winter kijelentését Pascal Delwit árnyalja: „a két kivétel, a Bloc national de Valence és az Alsace d’Abord, amelyeket hátrányosan érint a francia regionális választási rendszer”.²⁷

De Winter szerint a következő külső tényező, ami befolyásolja az etnoregionalista pártok választási eredményeit, a „demonstrációs és eskalációs effektus”.²⁸ A negyedik tényező: az európai integráció és a devolúció. Dawn Brancati harmincnyolc országra és az 1945–2000-es időszakra kiterjedő vizsgálatában azt mutatta ki, hogy a decentralizáció megnöveli a regionalista pártok erejét.²⁹ Az ötödik olyan külső tényező, amelyet De Winter számba vesz az etnoregionalista pártok választási eredményeit befolyásolóként: a sajátos események. Ilyen volt például a flamand egyetemisták tiltakozása a louveni katolikus egyetem kétnyelvűsége ellen 1966–1968 között.³⁰

Horowitz az etnikai pártok elemzésében más jellemzőket hangsúlyoz ki. Az etnikai szavazatot a következőképpen határozza meg: „a szavazó egy olyan adott pártra adja le voksát, amelyet saját etnikumával azonosít, függetlenül attól ki az egyéni jelölt”.³¹ Horowitz az etnikai pártok választási részvételének több

jellemzőjét is felsorolja. Először is, véleménye szerint, egy etnikai rendszerben a verseny az etnikai csoportokon belül zajlik, nem szavaznak egy más etnikum pártjára. Ebből is következően a másik jellemző az, hogy „az etnicitás a pártvezetők számára egy biztos bázist jelent”.³² Végül pedig, Horowitz szerint, miután az „etnikai pártnak az erejét egy polarizáló választásokon letesztelték”, a választásokon való részvétel csökkenni fog.³³ Felhívja a figyelmet arra, hogy annak a valószínűsége, hogy „közönyös” emberek elmenjenek választani, nagyobb akkor, amikor a veszélyérzet nagyobb.³⁴ A szerző azt is hangsúlyozza, hogy egy etnikai párt számára az etnikai nyomásgyakorló érdekcsoportok veszélyt jelentenek. Ezért „egy etnikai párt számára elővigyázatos dolog ezeknek a tevékenységét ellenőrizni”.³⁵ Az etnikai és nem-etnikai pártok közötti egyik-különbség – Horowitz szerint – az, hogy ha egy etnikai párt elveszíti szavazó bázisát, akkor „kevés esélye van arra, hogy diverzifikálja azt”.³⁶

Pascal Delwit 32 etnoregionalista párt országos választásokon elért eredményét elemezve a következő eredményre jut: „az utolsó 15 évben nem tapasztalható homogén mozgás: a pártok egyharmadának eredménye javult, 35 százalékuk eredménye csökkenőben van vagy eltűnt, a többiek választási eredményei viszonylagosan stabilnak mondhatók”.³⁷

Az RMDSZ választási eredményei

Jelen tanulmányunkban csak a parlamenti választásokon elért RMDSZ-eredményeket elemezzük vázlatosan:

Év	Képviselőház		Szenátus	
	A kapott szavazatok száma	%	A kapott szavazatok száma	%
1990	991.601	7,23	1.004.353	7,20
1992	811.290	7,5	831.469	7,60
1996	812.628	6,64	837.760	6,82
2000	736.863	6,80	751.310	6,90
2004	628.125	6,19	637.109	6,23

A táblázat egyértelműen mutatja, hogy az RMDSZ szavazatainak száma csökken. Az egyetlen kivétel 1996 volt. Az 1990-ben megszerzett szavazatok számának nagysága magyarázható a választási rendszer újdonságával, illetve a választások népszámlálás jellegével.³⁸

Tizennégy év alatt az RMDSZ-re leadott szavazatok száma 363.476-tal csökkent a képviselőház és 367.244-gyel a szenátus esetében. Amennyiben a kapott szavazatok arányát nézzük, az RMDSZ 1,04%-ot veszített. Ez alátá-

masztja azt a hipotézist, amely szerint az RMDSZ szavazótábora fegyelmezettebb a román pártokénál.

Ha a képviselőházi RMDSZ-listára leadott szavazatok számának alakulását vizsgáljuk, akkor négy megállapítást tehetünk:

- 1) A 2004-es eredményeket 2000-hez hasonlítva az RMDSZ minden megyében szavazatokat veszített.
- 2) Miután az RMDSZ először volt kormányon, aló erdélyi megyéből 14-ben szavazatokat veszített.
- 3) 1992-ben 1990-hez képest 16 megyéből 15-ben veszített szavazatokat.
- 4) Mindezzel ellentétben 1996-ban 1992-höz képest az RMDSZ 9 megyében növelte szavazatainak számát a 16-ból.

A megszerzett parlamenti helyek számát tekintve eddigi megállapításainkat árnyalhatjuk:

Év	Helyek száma	
	Képviselőház	Szenátus
1990	29	12
1992	27	12
1996	25	11
2000	27	12
2004	22	10

Amint a fenti táblázat is mutatja, 1990–2000 között az RMDSZ helyeinek száma nagyfokú stabilitást mutat. Ugyanakkor azt is láthatjuk, hogy 2000-ben, miközben a kapott szavazatok száma csökkent, az RMDSZ parlamenti helyeinek száma növekedett. Mindez magyarázható egyrészt a szavazatok parlamenti helyekké való átalakításának mechanizmusával. Másrészt jelzik azt, hogy az RMDSZ parlamenti helyeinek száma függ a román pártokra leadott szavazatok megoszlásától is.

Az etnikai szavazat

Látszólag mi sem egyszerűbb, mint az etnikai szavazat arányának kiszámítása: elosztjuk az egy megyében megszerzett RMDSZ szavazatokat a megyében élő magyarok számával.³⁹ De két kérdés is felmerül. Elsősorban csak a választókorú magyarok számát kellene figyelembe venni. Amennyiben akár a választókorú, akár az összmagyar lakosság számával osztunk, a Lieven de Winter, Sherrill Stroschein és Kanchan Chandra által javasolt módszer szerint cselekszünk. De automatikusan azt feltételezzük, hogy a magyarok választásokon

való részvétele 100%-os. Véleményünk szerint jó volna a választásokon való részvételt is figyelembe venni. Csakhogy a magyarok részvételi arányát a választásokon nem ismerjük, de korrigálhatjuk a magyarok számát a megyei részvétek arányokkal. Ezért kétféleképpen számoltam ki az etnikai szavazatok arányát:

- RMDSZ szavazatainak száma / a 18. életév feletti magyarok száma (ezt nevezem korrekció nélküli etnikai szavazati aránynak)
- RMDSZ szavazatainak száma / a választásokon való részvétek arányokkal korrigált 18. életév feletti magyarok száma (ezt nevezem korrigált etnikai szavazati aránynak). Mivel az 1990, illetve 1992-es választások esetében nem rendelkezem megyei részvétek arányokkal, a számításokat csak az 1996, 2000 és 2004-es választásokra végeztem el.

Az etnikai szavazatok aránya ⁴⁰						
Megye	1996 korrigált	1996 korr. nélkül	2000 korrigált	2000 korr. nélkül	2004 korrigált	2004 korr. nélkül
Fehér	70.13%	54.14%	81.05%	54.46%	84.98%	48.63%
Arad	59.96%	46.18%	77.97%	49.32%	73.62%	40.54%
Bihar	80.26%	60.25%	83.23%	53.71%	85.35%	48.13%
Beszterce-Naszód	88.66%	66.43%	96.28%	59.46%	102.65%	55.55%
Brassó	72.63%	59.02%	88.09%	59.76%	83.81%	48.82%
Krassó-Szörény	48.19%	38.28%	55.13%	36.50%	52.14%	30.01%
Kolozs	80.58%	64.93%	94.80%	64.98%	90.12%	52.37%
Kovászna	88.59%	74.39%	94.70%	69.09%	88.39%	53.53%
Hargita	96.01%	83.54%	98.97%	69.24%	95.37%	57.34%
Hunyad	57.96%	44.32%	74.73%	51.70%	74.97%	44.65%
Máramaros	84.18%	59.09%	90.29%	53.56%	92.35%	46.67%
Maros	88.87%	72.76%	92.86%	65.51%	91.38%	55.15%
Szilágy	91.20%	73.08%	91.21%	61.77%	90.92%	53.83%
Szatmár	79.80%	58.34%	101.61%	54.79%	102.67%	49.72%
Szeben	65.64%	55.82%	70.27%	46.97%	67.20%	39.62%
Temes	57.56%	45.05%	79.42%	51.69%	65.72%	36.65%
Az átlagos etnikai szavazati arány	75.64%	59.73%	85.66%	56.41%	83.85%	47.58%

A fenti táblázat világosan mutatja a két számítási mód közötti jelentős különbségeket. Amennyiben a korrekció nélküli oszlopokat tekintjük, az RMDSZ a lehetséges választópolgárok szavazatainak mind kisebb százalékát gyűjtötte be: 59,73%-át 1996-ban; 56,14%-át 2000-ben az első kormányzási időszak után; 47,58%-át a „protokollum” időszak után. Ugyanakkor, ha figyelembe vesszük a választásokon való részvétek arányokat is, egy egészen más képet látunk, hiszen

az átlagos etnikai szavazati arány 1996-ban 75,64%, 2000-ben 85,66%, míg 2004-ben 83,85%. Tudván azt, hogy a választásokon való részvétel folyamatosan és jelentősen csökkent, ez is azt a hipotézist látszik igazolni, miszerint a magyarok részvételi aránya lassabban csökken, mint a románoké.

Az etnikai szavazati arány tekintetében érdekesnek tartottam megnézni, mit mutatnak az RMDSZ megyei tanácsosi listáira leadott szavazatszámok:

	Az etnikai szavazatok aránya ⁴¹ az RMDSZ megyei tanácsosi listájára leadott szavazatok esetében					
	1996 korrekció nélkül	1996 korrigált	2000 korrekció nélkül	2000 korrigált	2004 korrekció nélkül	2004 korrigált
Fehér	48.20%	85.35%	42.36%	74.81%	37.98%	66.19%
Arad	37.45%	66.31%	26.56%	54.96%	36.32%	66.13%
Bihar	47.65%	84.39%	42.59%	82.21%	48.56%	87.55%
Beszterce-Naszód	41.78%	73.99%	43.02%	80.07%	52.08%	95.50%
Brassó	46.06%	81.57%	36.26%	75.20%	40.09%	77.48%
Krassó-Szörény	32.49%	57.54%	0.00%	0.00%	43.41%	76.31%
Kolozs	52.20%	92.45%	54.77%	100.60%	50.03%	89.76%
Kovászna	62.16%	110.07%	42.46%	79.47%	46.80%	85.00%
Hargita	52.48%	92.93%	38.40%	67.62%	34.06%	68.72%
Hunyad	31.97%	56.62%	25.58%	49.30%	34.01%	62.98%
Máramaros	36.97%	65.46%	37.57%	73.66%	33.63%	65.38%
Maros	60.21%	106.62%	54.69%	91.43%	51.64%	85.16%
Szilágy	58.47%	103.54%	52.55%	89.71%	50.39%	88.95%
Szatmár	52.01%	92.10%	52.17%	97.90%	43.31%	92.57%
Szeben	27.65%	48.97%	26.81%	51.34%	34.00%	57.16%
Temes	35.43%	45.03%	30.16%	63.52%	28.96%	59.43%

A két számítási módot összehasonlítva azt tapasztaljuk, mint a parlamenti választások esetében: az eredmények jelentős mértékben különböznek. De ez esetben mindkét számítási módszer ugyanazt a tendenciát mutatja: az etnikai szavazati arány csökken az 1996–2000-es kormányzati időszak után, de növekedést mutat a 2000–2004-es „protokollum időszak” után.

Összefoglalva:

Szavazati arány	1996	2000	2004
Az átlagos etnikai korrekció nélküli szavazati arány	44.57%	37.87%	41.58%
Az átlagos korrigált etnikai szavazati arány	78.93%	70.74%	76.52%

Az RMDSZ területi beágyazottsága

Ebben a részben az RMDSZ területi beágyazottságát vázolom. Ugyanakkor azt is szeretném meghatározni, hogy Lieven de Winter meghatározása szerint az RMDSZ hegemonikus, nagy, közepes vagy kicsi párt. Ennek eldöntéséhez az RMDSZ képviselőházi listájára leadott szavazatok arányát vizsgálom meg. Amint azt már láttuk, az RMDSZ a romániai szavazatok 6.19–7.23%-át szerezte meg. Ha csak Erdély szintjén vizsgáljuk a szavazatok arányát, akkor azt láthatjuk, hogy azok az elmúlt öt parlamenti választás eredményei 18.01–24.57% között mozogtak. Mindezeket figyelembe véve Erdély szintjén, De Winter csoportosítása szerint, az RMDSZ közepes pártnak számít.

Amennyiben az RMDSZ megyei képviselőházi listájára leadott szavazatok arányát vizsgáljuk de Winter kategorizálását szem előtt tartva, a következőket állapíthatjuk meg:

- Az RMDSZ súlya 1990–2004 között csökkent.
- Nyolc megyében az RMDSZ 14% alatti eredményt ért el 1990–2004 között, ezekben a megyékben a magyarság aránya nem éri el a 10%-ot.
- Arad megyében az RMDSZ-re leadott szavazatok 8.61%–14.15% között mozogtak. Itt a magyarság aránya 10,67% volt 2002-ben.
- Kolozs megyében az RMDSZ 15–24% közötti eredményeket ért el, miközben a magyarság aránya 2002-ben 17.40% volt.
- Két megyében az RMDSZ a szavazatok 22–30% érte el, miközben a magyarság aránya 23–28%.
- Négy olyan megyében, ahol az RMDSZ-re leadott szavazatok aránya 34–87% között mozgott az elmúlt öt választáson miközben a magyarság aránya 35%–85% volt 2002-ben.
- Hat olyan megyét találtunk, ahol az RMDSZ legalább egyszer megszerezte a megyei szavazatok többségét 1990–2004 között. Ezek közül háromban – Hargita, Kovászna, Maros – minden egyes választáson megszerezte a képviselőházi listákra leadott szavazatok többségét.

Mindezek alapján azt mondhatjuk, hogy Bihar, Kovászna, Kolozs, Hargita, Maros, Szatmár és Szilágy azok a megyék, ahol az RMDSZ súlya jelentős.

Tanulmányunkban nem kívántuk és nem is lehetett célunk részletesen elemezni az RMDSZ választási eredményeit. Képet kívántunk nyújtani az érdeklődők számára az RMDSZ választási eredményeinek egy lehetséges elemzési módjáról. Mindazonáltal úgy gondolom, mára már rendelkezésünkre áll mind

az elméleti tudás, mind azok az adatbázisok, amelyek segítségével az RMDSZ választási eredményeit aprólékosan elemezni lehet.

¹ Urwin, Derek: Harbinger, Fossil or Fleabite ‘Regionalism’ and the West European Party Mosaic. In Daalder, Hans, Mair, Peter (eds), *Western European Party systems, Continuity&Change*, Sage Publications, 1983. 228 old.

² Ibidem.

³ Urwin, Derek: i.m., 228–229 old.

⁴ Ibidem.

⁵ Amennyiben ezek részt vesznek az országos választásokon.

⁶ Winter, Lieven De: A comparative analysis of the electoral, office and policy success of ethnoregionalist parties. 204–247 old. In Winter, Lieven De – Tursan, Huri (eds): *Regionalist parties in Western Europe*, Routledge, London, 1998, 211 old.

⁷ Stroschein, Sherrill: Effects of local demography on ethnic party mobilization in Romania, Slovakia and Ukraine, paper for delivery at the Annual Meeting of the American Political Science Association, Atlanta, Georgia, September 1999, 12. old.

⁸ Horowitz, Donald L., i.m., 307. old.

⁹ Urwin, Derek, i.m., 229. old.

¹⁰ Winter, Lieven De, i.m., 211–212. old.

¹¹ Winter, Lieven De, i.m., 212. old.

¹² Több mint 21%.

¹³ 11 %–20% között.

¹⁴ 10% alatt. Müller-Rommel, Ferdinand: Ethnoregionalist parties in Western Europe, Theoretical considerations and framework of analysis, 17–27. old. in Winter, Lieven De – Tursan, Huri (eds): *Regionalist parties in Western Europe*, Routledge, London, 1998, 20. old.

¹⁵ Montabes Pereira, Juan – Villodres Ortega, Carmen – Nieto Perez, Enrique G.: Electoral systems and electoral success of regionalist parties in Western Europe, papier (premier version) présenté au “Workshop 3: Building a party family: comparing regionalist parties”, ECPR Joins Sessions, Edinburgh, avril 2003, 3. old.

¹⁶ Winter, Lieven De, i.m., 212. old.

¹⁷ Winter, Lieven De, i.m., 212. old.

¹⁸ Chandra, Kanchan: Why Ethnic Parties Succeed: Patronage and Ethnic Headcounts in India. De-partment of Sociology UCLA, paper 8, 2003, 5–6. old.

¹⁹ Müller-Rommel, Ferdinand: Ethno-regionalist parties in Western Europe: empirical evidence and theoretical considerations, 179–198 old. In Winter, Lieven De (eds): *Non-state wide parties in Europe*, Barcelona, ICPS, 1994, 193–194. old.

²⁰ Angolul: Factionalism.

²¹ Müller-Rommel, Ferdinand, i.m., 24–26. old

²² Winter, Lieven De, i.m., 214. old.

²³ Winter, Lieven De, i.m., 222. old.

²⁴ Winter, Lieven De, i.m., 231–232. old.

²⁵ Winter, Lieven De, i.m., 232–235. old.

²⁶ Winter, Lieven De, i.m., 217. old.

²⁷ Delwit, Pascal: Les partis régionalistes, des acteurs politico-électoraux en essor? Performance électorales et participation gouvernementales, 51–84 old. In Delwit, Pascal (eds): *Les partis régionalistes en Europe. Des acteurs en développement?*, Bruxelles, Editions de l'Université de Bruxelles, 2005.

²⁸ Winter, Lieven De, i.m., 220. old.

²⁹ Brancati, Dawn: *The Origins of Regional Parties*, <http://people.hmdc.harvard.edu>, pp.2–6.

³⁰ Winter, Lieven De, i.m., 214–221. old.

³¹ Horowitz, Donald L., i.m., 319–320. old.

³² Horowitz, Donald L., i.m., 294–295. old.

³³ Horowitz, Donald L., i.m., 327. old.

³⁴ Horowitz, Donald L., i.m., 332. old.

³⁵ Horowitz, Donald L., i.m., 343–344. old.

³⁶ Horowitz, Donald L., i.m., 344. old.

³⁷ Delwit, Pascal, i.m., 79. old.

³⁸ Emlékezzünk azokra a választási plakátokra, amelyeken azt írta: „Magyarságunkat nem választottuk hanem vállaltuk, vállaljuk május 20-án az urnák előtt is.” Vagy olyan választási procedúráról tájékoztató szórólagra, amely szerint: „Erőink egyesítése érdekében minden romániai magyar politikai tömörülés az RMDSZ listáján állít jelölteket, így a magyar embereknek nem okoz gondot a válogatás.”

³⁹ Azt feltételeztük, hogy az RMDSZ szavazói csak magyarok.

⁴⁰ A számításokat a képviselőházi listára leadott szavazatok esetében végeztük el. Köszönöm Kiss Tamásnak, hogy rendelkezésemre bocsátotta a demográfiai adatokat.

⁴¹ A számításokat a képviselőházi listára leadott szavazatok esetében végeztük el. Köszönöm Kiss Tamásnak, hogy rendelkezésemre bocsátotta a demográfiai adatokat.

Varga Attila

A korrupció és a korrupció elleni küzdelem sajátos viszonya Romániában

Divat a korrupció, a korrupcióról beszélni a korrupcióellenes küzdelem szükségességét hangoztatni, e témában sikeres konferenciákat és szemináriumokat szervezni, illetve – mint a jelen példa is mutatja –, erről tudományos vagy esszészerű szövegeket írni. Ami nem divat, az maga a korrupció, abban az értelemben, hogy ez nem egy múltó, átmeneti, divatszerű jelenség, hanem meg lehetős állandósággal, a politikai, gazdasági, közigazgatási intézményi rendszer működését meghatározó tényezőként van jelen a társadalomban.

A korrupció a társadalomra nézve káros magatartás forma, mely megzavarja elsősorban a közigazgatási rendszer normális működését, azáltal, hogy megváltoztatja létének és működésének motivációs alapját. A közigazgatás a korrupció hatására nem a köz érdekében, a köz javára végzi törvényes előírásoknak megfelelően tevékenységét, hanem magán- vagy csoportérdekek szolgálatába állítja feladat- és hatásköreit. Ugyanez érvényesülhet a politikai és gazdasági rendszerben, illetve ezek metszéspontjaiban.

Bár a korrupció társadalmilag kétségtelenül káros, mégsem tekinthető kizárólag bűncselekménynek, mi több a jog nem is határozza meg magát a korrupció fogalmát, csupán bizonyos cselekedeteket, amelyek a büntetőjog hatálya alá kerülnek. Ilyen értelemben a korrupció egy összetett fogalom, mely nem írható le egy konkrét cselekedettel, hanem konkrét cselekedetek, tevékenységek nagyon változatos formáját jelenti, melynek célja jogtalan előnyhöz jutni a közigazgatási, politikai feladatok magáncélra történő felhasználása révén, illetve a gazdasági szférába olyan módon beleavatkozni, abban részt venni, hogy a vonatkozó törvényt, szabályokat a jogtalan előnyök megszerzéséért áthágyják.

A korrupció tehát mindezen cselekedeteket magába foglaló gyűjtőfogalom, hatásában összetett társadalmi jelenség, melynek meghatározott motivációs háttere, megnyilvánulásának összetett feltétel- és eszközrendszere van.

A következőkben a teljesség igénye nélkül, vázolnék néhány szempontot a korrupció jelenségének, és az ellene folyó küzdelem romániai vonatkozásairól.

1. A korrupció a balkáni térségben

A korrupció és a korrupció elleni közdelem Romániában sajátos módon meglehetősen ellentmondásos viszonyban van, amennyiben ez a politikai és társadalmi közélet nem kellőképpen, nem megfelelően meghatározott célszükszerelemeként jelenik meg.¹

A korrupció a romániai politikai, gazdasági és társadalmi élet általánosan ható, káros jelensége, hiszen szervesült és funkcionálisan intézményesült része a közéletnek, a társadalmi viszonyok többségének. A dél-kelet-európai térségben, a Balkánon a korrupció sajátos jelentőségre tett szert azért, hogy a hatalomgyakorlás funkcionális részévé, a gazdasági élet mozgatórugójává, a társadalmi és különösen a jogi viszonyok kísérő jelenségévé vált. A Balkán nemcsak egy földrajzi régiót jelöl, egyben a térséget jellemző politológiai kategória, minősítés, melynek tartalma – bár nem eléggé tisztázott – egyértelműen utal a politikagyakorlás sajátos, nyugatitól eltérő formájára, melynek lényeges eleme a korrump magatartásforma, mint bevett, elfogadott (de legalábbis nagy toleranciával kezelt) társadalmi szokás.

Romániában ennek történelmi háttere, a geopolitikailag determinált társadalmi életben kialakult hagyományai, illetve a közelmúlt történelemben, válságokban gyökerező magyarázata van, miáltal a közéletben a korrupció sokkal szervezettebb formában – és ezáltal kvázi elfogadottan – van jelen, és kevésbé deviáns, a társadalom által ténylegesen elítélt jelenség.

Sajátosan ellentmondásos, de egyben jellemző is a korrupció társadalmi percepciója, hiszen egyfelől létezik a hallgatóságos beleegyezés (beletörődés), cinkos összekacsintás, a megváltozhatatlan iránti fatalista tehetetlenség és ezzel való együttélési készség, másrészt, különösen az utóbbi időben, egyfajta vehemens retorikai korrupcióellenesség, mely nem vagy alig jut el a tettek, a ténylegesen létező, valós (kis és nagy) korrupció felszámolásának, megelőzésének cselekedetekben, intézkedésekben megmutatkozó szándékához. A társadalomban, a politikai és gazdasági közéletben a korrupció iránti ellenérzés gyakran a korrupciós hálózatból való kimaradás frusztrációjaként jelentkezik és nem mint az erkölcsi felháborodás és a társadalmi elutasítás, szankcionálás szándék megnyilvánulása.

Létezik tehát egy rendkívül összetett – korrupciónak nevezett – jelenség, amely a társadalom struktúrájának valamennyi szintjén, valamint a társadalmi tudat és szokásrendszer mélyebb rétegeiben is jelen van, hatásaiban, következményeiben rendkívül káros, de a társadalom és a hatalom, a gazdaság és a közigazgatás meglehetősen hatékonysággal alkalmazkodott ehhez a helyzethez, amit kulturális, civilizációs adottságként, elrendeltetésékként fog fel.

Másrészt, van egy alkalmi jellegű (konjunkturális), a politikai opportunitás (EU-elvárások) kényszere alatt kibontakozó, kampányszerű korrupcióellenesség, s mint ilyen nem következetesen és állandó jelleggel fenntartott küzdelem. Ez a korrupcióellenes küzdelem sokkal kevésbé a változtatás felismert szükségességének a kényszere, mint inkább a külső elvárásoknak való megfelelés teljesítése által meghatározott és tartalmilag fenntartott tevékenység. Ez azt jelenti, hogy a korrupcióellenes küzdelem tartalmát és eszközeit nem feltétlenül a létező reális helyzet alakítja, hanem a járulékos (egyébként dicséretes), EU-mezbe csomagolt politikai szándékok vezérlik, illetve vélt vagy valós EU-elvárások motiválják. Ennek következtében a korrupcióellenes küzdelem stratégiájában megbomlik a bármely politikai cselekvés számára kötelező célszükségrendszer kényes egyensúlya.

2. A korrupció eredetéről, tartalmáról, megjelenési formáiról

A korrupció, az emberi közösség társadalommá szerveződésének a folyamatában – a barbárság és a civilizáció korának határmezsgyéjén – jelenik meg, mint az államhatalom gyakorlásával, társadalmi funkciók megjelenésével és a szervezett munkamegosztással kapcsolatos járulékos (hordalékos) civilizációs jelenség. Az emberek – egyének, akár szűkebb vagy szélesebb csoportok – számára a korrupció kétségtelen és egyszersmind hatékonyan bizonyuló problémamegoldó, érdekérvényesítő eszköz, nem is mondtak le róla a történelmi fejlődés során. Ugyanakkor nem kevésbé kétségtelen, hogy a korrupció a társadalom egésze számára káros, ugyanis ez az érdekérvényesítés nem törvényes, mások kárára történik, hiszen ez által a hatalomgyakorlás során nem legitim magánérdekeket érvényesítenek.

A korrupció jelenségének idő- és térbeli kontinuitása természetesen nem jelenti azt, hogy ez a jelenség mindig és mindenütt változatlan formákban és intenzitással jelentkezik. Ellenkezőleg, éppen a korrupció alapvető természetéből fakadnak egyfelől az intenzitásbeli különbségek, másfelől pedig a megjelenési formák elképesztő sokfélesége, ékes bizonyítékai az egyéni találékonyságnak is. A fejlett társadalmakban a gazdasági élet, a közigazgatási rendszer, avagy a jogi szabályozás legapróbbnak tűnő módosulása is elegendő lehet arra, hogy korrump aktusok lavináját indítsa el.²

Adott tehát egy rendkívül összetett társadalmi jelenség, melynek kiváltó okai és megjelenési formái is igencsak változatosak, ami azt jelenti, hogy az ellene folytatott küzdelemnek is a jelenséghez mérten megfelelő módon változatosnak és célorientáltnak kell lennie. Kétségtelen, hogy egy adott ponton, adott megjelenési formában bűncselekményként jelenik meg, és ennek megfele-

lően kell kezelni, illetve szankcionálni. Ugyanakkor a büntetőhatalom bevetése a korrupció elleni harcban sokáig eredménytelen volt, mert a korrupció büntetőjogi üldözése a szükséges, de korántsem elégséges. A büntetőjog, mint ultima ratio csak akkor lehet eredményes, ha mellé a visszaszorítás, a megelőző eszközök és módszerek gazdag arzenálja társul.³

A korrupciót gerjesztő tényezők, történések mindig törvényesek, mi több a hatalom legális gyakorlásával függenek össze. A korrupció megjelenési formái a legtöbb esetben az érintettek érzékenysége, érdekközössége miatt a törvényesség látszatát adja, de legalábbis elfedik annak illegális jellegét, illetve megnehezítik a büntetőjogi feltárást. Következésképpen a korrupció a hatalommal, a hatalomgyakorlással, a gazdasági léthelyzettel, a közintézmények struktúrájával, és az adott emberi társadalom kulturális hagyományaival, értékeivel van szoros összefüggésben.

A korrupció főbb területei egyrészt a gazdaság és ezzel szoros összefüggésben a foglalkoztatás, a munkavállalás, másrészt a közigazgatás, ennek központi és helyi vagy éppen önkormányzati szintjei, valamint az igazságszolgáltatás. A gazdaság és a tág értelemben vett közigazgatás területét egyaránt a politika befolyásolhatja, illetve a korrupció a politikai befolyás formájában nyilvánulhat meg, az igazságszolgáltatás pedig politikai sugallatokra, illetve kevésbé szemérmes esetekben, megrendelésre történhet. A korrupció tehát a széles értelemben vett hatalmi szférában jelenik meg, okai a hatalom megszervezésében, gyakorlásában, illetve a strukturális, funkcionális és normatív hiányosságokban keresendők.

A funkcionális hiányosság megjelenhet a bürokratikus apparátus szintjén, mely néha tudatosan tartja fenn a funkcionális „zavart”, mely önmagában nem törvénytelen, hiszen a rossz szervezésből, esetleg joghézagból adódik. A gazdaság terén beszélhetünk a piacgazdaság művi irányításáról, mely által nem a piacgazdaság törvényei, szabályai érvényesülnek alapvetően.

Normatív jellegű hiányosság alatt értjük egy adott szabályozási tárgykörben a túlszabályozást, a jogszabályok inflálódását, mely áttekinthetlenné illetve ellentmondásossá teheti a szabályozást. Vagy éppenséggel szabályozási hiány, joghézagok jelenhetnek meg. Mindkettő normatív bizonytalanság, a jogbiztonság, a társadalmi viszonyok, a jogviszonyok biztonságának hiányához vezet.

3. Jellegzetes korrupciós formák

A korrupciós jelenség sajátossága, hogy mindig a törvényesség és törvénytelenység szűk határmezsgyéjén nyilvánul meg, és a konkrét cselekmények egyértelmű büntetőjogi besorolása igen nehéz. Ennek következtében a közvé-

lemény előtt is ismert események vagy feltáratlanok maradnak, vagy nem lehetséges a büntetőjogi felelősségre vonás, illetve ha ez meg is történik, gyakran az okozott kárhoz viszonyítva a kiszabott büntetés aránytalanul kicsi. Mindez a korrupciót erősíti, illetve azt a közérzést, hogy a korrupció elleni küzdelem szélmalomharc és reménytelen.

A korrupció alakulását, dinamikáját vizsgálva különösen a rendszerváltozás előtti és utáni összehasonlításban érdekes tendenciák figyelhetők meg, melyek egyben a korrupció jellegzetes formáira is rávilágítanak. A gazdasági korrupció tekintetében a rendszerváltozás előtti hiánygazdaságban értelemszerűen az eladók piaca dominált, minek következtében a hiánycikkek és a hiányszolgáltatások megszerzéséért a vevők tömegei jogtalan előnyökhöz juttatták az eladókat. Így a korrupció a vevőtől az eladó felé irányult. A rendszerváltást követően a hiánygazdálkodást fokozatosan az áruk bősége váltotta fel, amely természetesen nem jelent határtalan bőséget, csupán azt, hogy a kereslet és a kínálat összhangja a kínálat túlsúlya miatt felborult. Így a vevők piaca lett domináns, a korrupció pedig az eladótól (vállalkozótól) a vevő (a megrendelő) felé irányult. A jelenlegi gazdasági korrupció jellegzetes formái lehetnek a jogtalan előnyökhöz juttatás állami vagy önkormányzati megbízások, engedélyek és koncessziók formájában. Természetesen csak akkor, ha a jelzett cselekmények bizonyíthatóan nem a törvényes előírásoknak megfelelően történtek.

A hivatali, közigazgatási korrupció megjelenik a központi közigazgatás, a meglehetősen túlméretezett bürokratikus apparátus szintjén is. A korrupciót ezen a szinten már maga a túlméretezettség is elősegíti, de még inkább azok a törvényes előírások, melyek bonyolult eljárást tesznek szükségessé az ügyintézés folyamatában, illetve az a hivatalnoki mentalitás, mely egyrészt egzisztenciális okok miatt (is) kénytelen önnön fontosságát és nélkülözhetetlenségét hangsúlyozandó az ügyeket „bonyolítani” és nem megoldani, illetve az a felfogás, mely szerint az állampolgár van öérette és nem fordítva.

Az önkormányzatok, melyek a demokratikus és jogállami átalakulások vívmányai – számos korrupció-gerjesztő tényezőt is magukban hordoznak. A korrupciós jelenség egyik nyilvánvaló forrása, hogy az önkormányzatok viszonylag széles hatáskörrel rendelkeznek, de ezekhez nem társul a szükséges anyagi fedezet, mivel az önkormányzatok rendelkezésére álló anyagi források meglehetősen szűkösek. Másrészt az önkormányzatok jelenlegi fejlettségi szintjén a tisztség- és tisztviselők szakmai felkészültsége nem megfelelő, és a javadalmazás szintje sem. Így az önkormányzati döntések, a különböző engedélyeztetési eljárások során az a szemlélet érvényesül, hogy az önkormányzatiság jelen stádiumában tehetjük amit akarunk, mert a központ nem figyel ránk, ahelyett, hogy felelősen, szabadon és korrektül döntsünk saját dolgainkról. Írhatnánk ezt az önkormányzatiság kezdeti botladozásainak számlájára is, ha az ebből adódó

társadalmi, anyagi, és morális károk nem lennének megtérítetlenek, vagy adott esetben jóvátehetőek: a társadalom bizalma megrendül a helyi autonómia, mint demokratikus alapelv érvényesíthetőségében.

Ennyiből is látszik, hogy a korrupciós bűnözés (amennyiben eljut a büntetőjogi besorolhatóságig) két nagyobb szerkezeti egysége különböztethető meg: hivatali és a gazdasági korrupció. A társadalom számára a legveszélyesebbeket ezek metszéspontjain találjuk, ahol a korrupcióban a két szektor összefonódik. Ezek a közigazgatás és a gazdaság, a közigazgatás és a politika, valamint a gazdaság és a politika metszéspontjai. Büntetőjogilag szankcionált cselekmények (bűncselekmények) a megvesztegetés, a befolyással való üzérkedés, hatalommal való visszaélés.

A nemzetközi jogban érdemes megemlíteni az Európai Közösségek és az Európai Unió tagállamainak tisztségviselőit érintő korrupció elleni küzdelemről 1997-ben elfogadott egyezményt. Ez az EU-norma megkülönböztet passzív és aktív korrupciót. Passzív a korrupció, ha a tisztviselő szándékosan, közvetlenül vagy közvetítő útján bármilyen előnyt kér, vagy az előnyt elfogadja a maga vagy a harmadik személy javára, vagy ilyen előny ígérését elfogadja azért, hogy hivatali kötelességét megszegve, hatáskörébe tartozó intézkedést, vagy hatásköre gyakorlása során intézkedést tegyen, vagy ne tegyen. (2 cikk.) Aktív korrupciót követ el az, aki szándékosan, közvetlenül vagy közvetítő útján, bármiféle előnyt ígér vagy ad egy tisztviselőnek a maga vagy harmadik személy javára azért, hogy a tisztviselő, hivatali kötelességét megszegve, hatáskörébe tartozó intézkedést vagy hatásköre gyakorlása során intézkedést tegyen, vagy ne tegyen. (3 cikk.) Említésre méltó továbbá, hogy az ENSZ is elfogadott 2005-ben egy korrupció elleni Egyezményt, ami jelzi a kérdés fontosságát és egyben világméretű jellegét.

4. A Feddhetetlenségi Ügynökséget létrehozó törvénytervezet⁶

A fentiekből kiderül, hogy Romániában szükséges a hatékony korrupcióelleni küzdelem, vagyis a valós korrupciós jelenség tényleges, mérhető visszaszorítása, átláthatóbb, kiszámíthatóbb, tisztább közélet megteremtése. Ez nagymértékben kormányzati feladat, de a jelenség összetettségét tekintve, ebben az egész társadalomnak kell különböző formákban részt vennie. Az Európai Unió a kormányzaton ezt kéri elsősorban számon, és sokkal kevésbé konkrét intézményi formákat.

A jelenlegi Kormány az igazságügyi miniszteren keresztül törvénytervezetet készített elő a Feddhetetlenségi Ügynökség létrehozása érdekében. Önmagában ez nem lehet kifogásolható, mi több, ha ez sikeresen és hatékonyan

működik, kifejezetten hasznos lehet. Ugyanakkor a kormány által kezdeményezett szöveggel kapcsolatos komoly alkotmányossági aggályok merültek fel.

1. Az államszervezet az egész hatalmi intézményrendszer a hatalommegosztás alkotmányos elve alapján működik, miszerint a hatalmi ágak – azon túlmenően, hogy szervezetenként és funkcionálisan elkülönülten működnek – egyensúlyban vannak, kölcsönösen ellenőrzik egymást. Éppen ez a hatalmi egyensúly és kölcsönös ellenőrzési lehetőség a hatalmi ágak között biztosíthatja a hatalom demokratikus gyakorlását.

Bármely új hatalmi intézmény megjelenésekor kényesen kell ügyelni, hogy a létező hatalmi egyensúlyt ne bontsa meg, ne billentse el valamely hatalmi centrum oldalára.

Az Ügynökséget egy olyan jelentős hatáskörrel rendelkező testületként tervezték meg, mely minden más hatalmi ágtól független, egyikbe sem illeszthető és semmilyen ellenőrzés alatt nem áll. Bár léteznek független közhatalmú szervek, mint például az Alkotmánybíróság, mely kívül áll valamennyi hatalmi ágon, ugyanakkor a hatásköre alapvetően a törvények alkotmányosságának az ellenőrzése, másrészt még ebben az esetben is a parlamentet ellenőrzi, évi beszámolót terjeszt be a törvényhozásnak.

Az Ügynökség rendkívül erős hatáskörrel rendelkezik azáltal, hogy vagyonellenőrzést végezhet, nemcsak közméltóságokat és köztisztviselőket illetően, hanem a civil társadalom jelentős részére is kiterjedően, miközben senkinek nem tartozik felelősséggel és kinevezését tekintve, az eredeti elképzelés szerint, a hatalmi egyensúlyt a végrehajtó hatalmi centrum irányába tolja el.

2. A tervezettel, illetve az Ügynökséggel kapcsolatosan megfogalmazható másik alkotmányos aggály szervesen kapcsolódik az előzőhöz, és az új intézmény hatáskörével kapcsolatos. Általános hatáskörét tekintve két irányban mutatkoznak jelentős átfedések, vagy funkcionális zavarokat kiváltó szabályozások.

Az egyik az intézményen belüli hatásköri összevonás, amennyiben az ügynökség, miközben nyomozati, vizsgálati és közigazgatási jellegű tevékenységet végez, egyben bírói jogköröknek megfelelő hatáskörökkel is rendelkezik. Ezáltal olyan hatalmi jogosítványra tesz szert, mely óhatatlanul felveti a visszaélések kérdését. Az a sajátos paradoxon jöhet létre, hogy miközben a korrupció elleni küzdelem élharcosaként tétélezhető, valójában hatásköreinek gyakorlása során maga válhat a korrupciós jelenség egyik centrumává.

A hatásköri átfedések másik iránya intézményen kívül, a többi hatóság irányába mutatkozik meg. Romániában léteznek a jogállamiság által megengedett és feltételezett bűnüldöző és igazságszolgáltató szervek,

ezek feladata jelentős a korrupció megfékezésében azáltal, hogy a korrupciós bűncselekményeket feltárják, az elkövetők bíróság elé kerülnek, és megfelelő büntetést kapnak. Ugyanakkor komoly zavarokat okozhat, ha ezek mellett a hatóságok mellett (rendőrség, ügyészség, bíróság, adóhatóság stb.), amelyek a létező hatalmi ágakhoz (végrehajtó hatalom, igazságszolgáltatás) tartoznak, és ellenőrzés alatt végzik tevékenységüket, ezzel egyidejűleg a hatalmi szférán kívüli, ún. független, hatóság is hasonló hatásköröket gyakorol. Ez két dologhoz vezethet, vagy az alapvető emberi jogok a különböző eljárások során, jelentős módon sérülnek, hiszen különböző hatóságok járnak el egyidejűleg ugyanazokban az ügyekben, vagy pedig ha a hatásköri átfedések tétlenségre kárhoztatják az illetékes hatóságokat (mindegyik a másakra vár) jelentős segítséget nyújt a korrupció további zavartalan működéséhez.

3. Az Ügynökség személyi hatásköre ugyancsak problematikus, amennyiben a vizsgálható és vizsgálandó személyek rendkívül széles körére terjed ki. Teljesen indokolt akár a vagyonvizsgálat, vagy pontosabban a vagyonyilatkozatok összevetése következtében indított vagyonvizsgálat közméltóságok és köztisztviselők esetében. Igenis vizsgálható kell legyen ezen személyek vagyona. Ugyanakkor ez nem terjeszthető ki rokonaikra és ismerőseikre, akik egyébként nem közszereplők, mint ahogyan nem terjeszthető ki egy olyan széles közalkalmazotti rétegre sem, melyet a tervezet megjelöl.

Az egyik probléma az indokolatlanul széles, tág megfigyelendő és vizsgálandó társadalmi réteg. Ezáltal az ártatlanság vélelmének alkotmányos elve sérül, hiszen ezáltal több millió ember válik az Ügynökség szemében gyanússá. Ez nem tesz jót sem a társadalmi közhangulatnak és az sem, ha vizsgálat már névtelen feljelentésre is beindítható, ahogyan a tervezet eredeti változatában megfogalmazták. A másik probléma, hogy a törvénytervezet kiterjeszti a vizsgálható személyek körét 1990-ig, ami visszamenő hatályt biztosít a törvény számára, ez azonban alkotmányellenes.

A vagyonvizsgálat beindítása a vagyonyilatkozat és a valós vagyon közötti eltérésen alapszik, ugyanakkor vagyonyilatkozati kötelezettség csak 1996-tól létezik, következésképpen miként vizsgálja az Ügynökség az 1996 előtt szerzett vagyonokat a vagyonyilatkozat alapján, ha ilyen kötelezettség nem is létezett. A törvény visszamenő hatálya teljességgel alkotmányellenes rendelkezés, és kétségessé teszi a tervezet szándékának komolyságát és végrehajthatóságát.

Ezek a legszembeszökőbb és legalapvetőbb alkotmányossági kifogások, de ezeken kívül még léteznek a törvénytervezetben korrekcióra szoruló egyéb rendelkezések. Bármely nagyszabású tervnek, mely céljaiban egy létező rend-

szert kíván gyorsan és hatékonyan megváltoztatni, számolnia kell azzal a lehetőséggel, ha nem kellő körültekintéssel készül el, hogy a visszajára sül el, hogy a megvalósíthatatlanság csapdájába esik, hogy miközben a rendszert kívánja megszüntetni, valójában a rendszert erősíti, és mindenképpen eltereli a valós jelenségről a figyelmet. Ezt a veszélyt a Feddhetetlenségi Ügynökségről szóló törvénytervezet magában hordozza. Nevezetesen, miközben megsemmisítő csapást kíván mérni a korrupcióra, a jelzett pontatlanságokkal, szabálytalanságokkal és alkotmányellenességgel éppenséggel kétségessé teszi a szándék hitelességét, gyengíti saját és a többi jogállami hatóság tevékenységét. Ezenközben a korrupció – akár annak összetársadalmi formája vagy a felső rétegeket érintő korrupció – tovább él, a figyelem pedig teljes mértékben elfordul magáról a korrupcióról, a kiváltó okokról, illetve az igénybe vehető sokrétű eszközökről, egyetlen eszközre fókuszál a közvélemény egész figyelme.⁷

Márpedig eszközök léteznek és a ténylegesen hatékony korrupció elleni küzdelem ezen eszközök együtthatásának eredményeképpen valósítható meg. Ilyen eszközök pedig a következők:

- a. olcsóbb, egyszerűbb állam méreteiben, struktúrájában és funkciójában,
- b. a piaci viszonyok megfelelő szabályozása, normalizálása, a piaci szereplőkben való nagyobb bizalom, az állami beavatkozás visszaszorítása,
- c. a korrupció rendszerjellegének (hálózat-jellegének) a megszüntetése,
- d. egyszerűbb jogrendszer,
- e. bűnüldöző hatóságok munkájának javítása, szakmai továbbképzés, hatékonyság növelése, fizetések rendezése,
- f. oktatás, nevelés,
- g. a korrupcióellenes küzdelem nem kampányszerű, hanem szisztematikus, állandó fenntartása,
- h. a büntetőjognak, mint *ultima ratio* szerepe,
- i. átláthatóság, nyilvánosság.⁸

Sajnálatos módon, a bizonyítás kényszere alatt (merthogy más esetleges, mögöttes cél fel sem tételezünk a törvény kezdeményezője részéről) kissé egyoldalúra sikerült a jogszabálytervezet, amennyiben a korrupció elleni küzdelem lényegét a büntetőjogi fellépésben látja.

Ugyanakkor a jogszabályalkotás és ezek alkalmazása, érvényesítése szintjén fontos lenne kidolgozni a bírák, ügyészek, rendőrök, közhivatalnokok, és más a közszférában dolgozó köztisztviselők szakmai, deontológiai magatartásának kódexét. Annak biztosítását, hogy az állampolgárok ismerjék jogaikat és az említett köztisztviselők kötelességeit. Szükséges továbbá egy megfelelő lobbytörvény, az összeférhetetlenségek megfelelő és korrekt szabályozása. Végül de nem utolsósorban szükséges olyan mechanizmusok kialakítása, melyek révén a civil társadalom számára átláthatóvá és követhetővé, vagy éppen ellen-

örizhetővé válik a közsféra tevékenysége. Mindez azonban megfelelő) egyensúlyt kell, hogy biztosítson, mind a közsféra hatékony működése, mind a hatékony ellenőrzés követelménye vonatkozásában. Meglehetősen szerencsétlen dolog a korrupciót, a korrupció visszaszorítását kampányszerű tevékenységnek felfogni, sokkal célszerűbb és hatékonyabb volna állandó, folyamatos, szisztematikus és következetes tevékenységre ösztönözni, késztetni a létező hatóságokat és esetleg új intézményeket, (melyek szervesen illeszkednek a létező köz-igazgatási, hatósági rendszerbe) az alkotmányos és törvényes előírásoknak megfelelően.

Hasznos volna, ha a korrupció visszaszorítása érdekében a korrupció ellenes közdelem, elsősorban magához a létező, valós korrupció jellegéhez igazodna, és nem a rendkívüli megoldások jellemeznék ezt a harcot, hanem sokkal inkább a rendszeresség, a következetesség, a hatékonyság.

¹ Bővebben a korrupció elleni küzdelem nemzetközi szabályozásairól illetve a romániai kormányzati stratégiákról, lásd *Combaterea corupției – un imperativ social*, studiu documentar, Direcția de Cercetare și Documentare a Camerei Deputaților, www.cdep.ro

² Kránitz Mariann, A korrupcióról, In: *A korrupció elleni közdelem*, Igazságügy Minisztérium, Budapest, 2006, 16 o.

³ I. m. 16 o.

⁴ Egyezmény az Európai Unióról szóló szerződés K. 3. cikke (2) bekezdésének c) pontja alapján, az Európai Közösségek tisztviselőit és az Európai Unió tagállamainak tisztviselőit érintő korrupció elleni küzdelemről. 1997. május 26.

⁵ Egyesült Nemzetek Szervezetének Korrupció Elleni Egyezménye, hatályba lépett 2005 decemberében

⁶ Varga Attila, Egy „feddhetetlennek” vélt intézmény fogyatékoságai, *Szatmári Magyar Hírlap*, 2006. október 28.

⁷ E tanulmány elkészítésének időpontjáig a Képviselőház elfogadta a törvénytervezet módosított változatát, melyből az alkotmányellenes rendelkezések kikerültek, bár továbbra is rendkívül széles társadalmi réteget érint. Tekintettel az alkotmányos rendelkezésekre, melyek meghatározzák a törvényhozási eljárás szabályait, a Képviselőház, az első olvasatát végezte a törvénynek, a végső döntést a Szenátus mondja majd ki, amely azonban a már módosított szövegváltozatot fogja megvitatni.

⁸ Kránitz Mariann, i.m. 25 o.

Gazda Árpád

Botladozó átvilágítás Romániában

Hogyan viszonyuljanak a kommunista rendszer bukása után létrejött kelet-európai államok a megdöntött rendszer egykori működtetőihez, haszonélvezőihez? A kérdés valamennyi volt szocialista országban felmerült az 1989-es változások után, és a szerint adtak rá választ, hogy milyen mértékű volt a változás, a kommunista rendszer bukásával milyen mértékben cserélődött ki egyes országok politikai elitje. Megválaszolásakor az alapproblémát a kommunista rendszer megítélése jelentette. Az egyik megközelítés szerint ugyanis a kommunizmus a fasizmussal rokon szélsőséges, emberellenes rendszer, a másik megközelítés szerint nem a kommunizmus ideálja, hanem az elmélet rossz alkalmazása eredményezte a rendszer embertelenségét. Felmerült ugyanakkor az emberi jogok kérdése is. Egyes nézetek szerint ugyanis a párturalmi rendszer vezető rétegének a politikai életből való kizárása a kollektív bűnösség elvének alkalmazását jelentené.

A párturalmi rendszerek megdőlte után általános volt az a nézet, hogy a rendszerváltozás kezdetén szükség van a múlttal való valamilyen szintű szembenézésre; a jövőjüket jobb eséllyel alapozzák meg azok a társadalmak, amelyek képesek megtisztulni. Azok a közéleti személyiségek ugyanis, akik együttműködtek az egykori politikai rendőrséggel, de kollaborációjuk titokban maradt, fokozottan ki vannak téve a zsarolás veszélyének. Az ókori rómaiak a lustratio alkalomával ünnepélyes tisztulási és engesztelő áldozatot mutattak be. Kelet-Európában is lusztrációnak nevezték el a megtisztulás céljából végzett átvilágítást.

A múlttal való szembenézés igénye a romániai társadalomban már 1990-ben megfogalmazódott. A Temesvár Társaság által kidolgozott Temesvári Kiáltványt 1990. március 11-én fogadták el a forradalom városában. A dokumentum nyolcadik pontja tíz évre tiltotta volna ki a politikai közéletből a kommunista nómenklatúra tagjait, illetve azokat, akik a Szekuritáté kötelékében dolgoztak. A kiáltvány nyolcadik pontja egy évtizeden át hivatkozási alap volt a rendszerváltó erők számára. Az 1990 utáni posztkommunista kormányoknak azonban nem állt érdekében érvényt szerezni a követelésnek, hiszen saját elitjüket kellett volna lefejezniük.

Törvények és törvénykezdeményezések

Az átvilágítás törvénybeiktatására csak az első kinyilvánítottan kommunistaellenes bukaresti kormányzás alatt nyílt meg a lehetőség. A Demokratikus Konvenció és az RMDSZ 1996 és 2000 közötti közös kormányzása idején Constantin Ticu Dumitrescu, a Kereszténydemokrata Nemzeti Parasztpárt szenátora, a Volt Politikai Foglyok Szövetségének elnöke kezdeményezte a törvény megalkotását. Az 1999. december 7-én elfogadott 187-es törvény Ticu-törvényként vonult be a köztudatba, noha a kezdeményező a törvényhozási folyamatban megtagadta a keresztapaságot. Ő már akkor megjósolta, hogy a jogszabály alkalmatlan lesz a múlttal való valós szembenézésre. A törvény egyébként – amint címében is szerepel – a saját dossziéhoz való hozzáférést, és a Szekuritáté politikai rendőrségi tevékenységének a leleplezését tűzte ki célul.

A jogszabály közérdekű információnak tekintette a közszereplők múltját, és bárki számára lehetővé tette, hogy a múltja felől érdeklődjék a Szekuritáté Irattárát Vizsgáló Országos Tanácsnál (CNSAS). Az intézmény a parlament alárendeltségében jött létre. Az átvilágítandó tisztségek felsorolásánál éppen annyi alpontot tartalmaz a törvény, amennyi betűje van a román ábécének. Így kérésre nemcsak a politikusok, a választott vagy kinevezett országos vagy helyi tisztségviselők egykori szekuritátés kapcsolatai vizsgálhatók, hanem azoké is, akik az igazságszolgáltatásban, a tudományos, vagy egyetemi életben, az egyházakban tevékenykednek, vagy az 1989-es forradalomban játszott szerepük miatt forradalmár igazolványt kaptak. A törvény előírja, hogy a felsorolt tisztségekre pályázó, vagy jelölt személyeknek a büntetőjogi következményeket is maga után vonó nyilatkozatot kell tenniük a Szekuritáéhoz fűződő esetleges kapcsolataikról. Nyilatkozataikat az átvilágító bizottság utólag hivatalból ellenőrzi.

A törvény egyébként csak a nyilvánosság erejével kívánt fellépni a Szekuritáté egykori tisztjei, kollaboránsai ellen. Közülük is csak azokra vonatkozik, akik a Szekuritáté keretén belül politikai rendőrségi tevékenységet végeztek. A jogszabály szerint még az is megúszhatta múltja felfedését, aki fennakad az átvilágítók rostáján, de a dokumentumokkal való szembesülés után a köztisztviségből való lemondást, a visszavonulást választotta. A törvény előírta, hogy a Szekuritáté archívuma a CNSAS felügyelete alá kerüljön azokat a dossziékat leszámítva, amelyeket nemzetbiztonsági megfontolások alapján titkosítanak.

A Szociáldemokrata Párt (PSD) 2000 és 2004 közötti kormányzása idején a CNSAS-t „takaréklángon” működtették. Az azonban már ebben az időszakban is egyértelműen kiderült, a törvény nem teszi lehetővé a múlttal való tényleges szembenézést. A 2004-es választások nyomán megalakuló jobboldali kormány 2006. február 22-én a 16-os sürgősségi kormányrendelettel módosí-

totta a 1999/187-es törvényt. Az indoklás szerint a módosítások elsősorban a jogszabály alkalmazhatóságát kívánták szolgálni. A törvénymódosítást egyébként az is szükségessé tette, hogy 1999-ben a törvényalkotók még úgy gondolták, hat év elegendő lesz a múlt feldolgozására. Így az átvilágító bizottság számára hat éves mandátumot szabtak, és nem is rendelkeztek arról, hogy mi lesz a hat év elteltével. A sürgősségi kormányrendelet a törvény címét is módosította. Abban immár nem a „Szekuritáté politikai rendőrségi tevékenységének a leleplezése”, hanem a „kommunista politikai rendőrség leleplezése” megfogalmazás szerepel. A rendelet igyekezett pontosítani a törvény meghatározásait, és arra keresett megoldást, hogy immár ne maradjon következmények nélkül, ha valaki együttműködött a Szekuritátéval, de ennek az ellenkezőjét nyilatkozta. Ez utóbbi esetre előírta, hogy az átvilágító bizottságnak hivatalból feljelentést kell tennie a Legfelsőbb Ügyészségen. Az új törvény szerint a CNSAS-nak immár elsősorban azt kellett vizsgálnia, hogy az átvilágított személy szolgáltatott-e olyan információkat a Szekuritáténak, amelyek – akár csak elméletileg is – mások szabadságjogait csorbíthatták.

A Nemzeti Liberális Párt négy képviselője 2005 novemberében egy lusztrációs törvényjavaslatot is beterjesztett a parlamentben. A tervezetet a szenátus 2006 áprilisában elfogadta, a képviselőházban a szakbizottsági megvitatásig jutott el. A javasolt jogszabály szerint tíz évre zárnák ki a köztisztviselők közül azokat, akik a kommunista rendszer elnyomó apparátusában vettek részt. Ide sorolták a Román Kommunista Párt és a Kommunista Ifjak Szövetsége országos és megyei vezetőit, az államtanács, a minisztertanács és a nagy nemzetgyűlés tagjait, de még az egyetemi kommunista diákszövetségek vezetőit a Ștefan Gheorghiu pártegyetem oktatóit, valamint a pártlapok főszerkesztőit és főszerkesztő-helyetteseit is. A beterjesztők a jogszabályt az egykori politikai rendőrség alkalmazottaira és kollaboránsaira is vonatkoztatták volna; esetükben a 1999/187-es törvény meghatározásai lettek volna mérvadóak. A törvény szükségességét azzal magyarázták, hogy a kommunista rezsim idején a Szekuritáté is a kommunista párt utasításait hajtotta végre, és elfogadhatatlannak tartják, hogy éppen azok ússzák meg a múlttal való szembenézést, akik az elnyomó gépezet legfelsőbb csúcsain voltak.

Lusztrációs modellek

A kelet-európai országok egyébként általában korábban kezdték a múlttal való szembenézést. Németországban már 1990-ben létrejött a Stasi-iratokat kezelni hivatott intézet, amely első elnöke Joachim Gauck volt kelet-német lelkes után Gauck-intézetként ivódott be a köztudatba. A német törvény lehető-

vé tette, hogy ki-ki tanulmányozza a Stasi róla készített feljegyzéseit. Máiig több mint kétmillióan kérték ki a róluk szóló aktákat. Nem írta elő viszont a jogszabály az átvilágítást, és értelemszerűen az átvilágítandók körét sem jelölte meg. Inkább csak személyiségi jogi és adatvédelmi korlátozásokat fogalmazott meg. A közszolgáltatón kívül, a magánszférában például csak a vezető munkatársak átvilágítását tette lehetővé. A jogszabály arról sem rendelkezett, hogy az átvilágításnak legyenek-e munkajogi következményei. Alkalmazása által azonban Németországban lecsökkent a kommunista múlttal való manipuláció lehetősége.

Csehországban ma is azt a lusztrációs törvényt alkalmazzák, amelyet 1991-ben még a csehszlovák parlament fogadott el. E törvény értelmében a meghatározott államigazgatási funkciókba jelentkező személynek az átvilágítását tanúsító belügyminisztériumi igazolást kell bemutatnia. Csak akkor foglalhat el államigazgatási tisztséget, ha 1989 novembere előtt nem volt a kommunista párt magas rangú funkcionáriusa, nem volt tagja vagy ügynöke a kommunista titkosrendőrségnek (StB). 2002-től a belügyminisztérium honlapján olvasható az állambiztonsági informátorok névsora, mely az érintettek nevei mellett a születési adataikat, a fedőnevüket és az együttműködés besorolását tartalmazza.

Magyarországon 1994-ben fogadott el az országgyűlés átvilágítási törvényt. Ez azonban nemcsak a kommunista állambiztonsági szervekhez fűződő kapcsolatok vizsgálatát, hanem az egykori náci ideológiájú nyilaskeresztes párt-hoz fűződő kapcsolatok vizsgálatát is előírta. Az átvilágításon fennakadt személyeket a bizottság felszólította, hogy mondjanak le tisztségükből. Ha ezt megtették, kollaborációjuk ténye nem került nyilvánosságra. A magyar titkosrendőrségi akták egyébként egy 1993-ban elfogadott törvény értelmében az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárába kerültek. Itt bármely magyar állampolgár betekintést nyerhet a róla, vagy elhunyt hozzátartozóiról készített titkosszolgálati anyagba, adatokat kérhet az információ szolgáltatóiról. A magyar törvények egyébként csak a kommunista belügyminisztérium politikai rendőrségi feladatokkal felruházott III. főcsoportjának a dokumentumait tették kutathatóvá. Így történhetett meg, hogy az ügynökmúlt gyanúja még a 2000-es években is újabb és újabb közéleti személyiségekre vetődött. 2002-ben derült ki például, hogy Medgyessy Péter akkori miniszterelnök pénzügyi szakértőként a Belügyminisztérium II. főcsoportjának volt a D209-es fedőnevű ügynöke. A magyarországi hiányosan elvégzett átvilágítás következménye, hogy a Political Capital civil szervezet még 2006-ban is terjedelmes ügynöklistákat hozhatott nyilvánosságra, melyek nem kevés meglepetést tartalmaztak.

Lengyelországban hosszú vita után 1997-ben lépett életbe az átvilágítási törvény. Ennek értelmében az átvilágító bíróság állapítja meg, ha egy adott személy tudatosan és titkos módon együttműködött a kommunista állambiztonsággal. A törvény nem ír elő szankciókat azok számára, akik beismerik az

együttműködésüket, vagy akiket a bíróság hazugságon kap. A jogszabály megfogalmazása szerint az érintettel csupán annyi történik, hogy elveszíti „erkölcsi kvalifikációját” ahhoz, hogy betöltse az adott tisztséget.

A törvényalkalmazás nehézségei Romániában

Az 1999/187-es átvilágítási törvény gyengéi hamar megmutakoztak. A CNSAS számára nem utaltak ki olyan ingatlant, amelyikben tárolhatták volna a Szekuritáté archívumát, így a tanácsnak minden egyes esetben a Román Hírszerző Szolgálatról (SRI), és a Külföldi Hírszerző Szolgálatról (SIE) kellett megkérdeznie, hogy egy-egy vizsgált személy kapcsolatban állt-e a Szekuritátéval. Válaszaiban is csak a titkosszolgálatoktól kapott információkra hivatkozhatott; az esetek többségében pedig kénytelen volt azt válaszolni: nincs adat.

Megnehezítette a törvény alkalmazását az a tény is, hogy a jogszabály nem tartalmazza a politikai rendőrség meghatározását. Így szinte valamennyi eredetileg elmarasztalt személy arra hivatkozhatott, hogy a Szekuritátéval való egykori együttműködése nem volt politikai rendőrségi jellegű. E homályos megfogalmazás következtében a CNSAS perek egész sorát veszítette el az eredetileg kollaboránsnak ítélt személyekkel szemben. Így kapott bírósági felmentést a 2000-es parlamenti választások előtt még kollaboránsnak nyilvánított Bárányi Ferenc volt Temes megyei képviselő, vagy Aranyosi István Brassó megyei önkormányzati képviselő. Utóbbinak azt sikerült a bíróságon bizonyítania, hogy nem ő írta a neki tulajdonított jelentéseket. Az átvilágító bizottságot annyira óvatossá tették a bírósági kudarcok, hogy a 2000-ben feketelistára tett, és RMDSZ-képviselői mandátumáról is lemondott Fazakas László margittai lelkésznek is 2004-ben újabb cédulát állított ki. Ebben közölte, fellebbezése nyomán újra átvizsgálta az iratokat és arra a következtetésre jutott, hogy „nem végzett az 1999/187-es törvény értelmében vett politikai rendőrségi tevékenységet”.

Az átvilágítás egyébként más problémákat is felvetett. Ezek legfontosabbika az, hogy nem lehet teljes mértékben megbízható forrásként kezelni az átvilágítók rendelkezésére bocsátott archívumi anyagot. A megkésett átvilágítás miatt ugyanis a Szekuritáté hírszerzővé átvedlett tisztjeinek évek álltak rendelkezésükre ahhoz, hogy eltüntessék egykori politikai rendőrségi tevékenységük nyomait. 1990. június 22-én például a Román Hírszerző Szolgálat harminc tonnányi iratot szállított Berevoiești falu határába, ahol megpróbálták elégetni, majd agyaggal földelték el azokat. A helyszínen megannyi erdélyi magyar személyiség (köztük Domokos Géza, Király Károly) dossziéinak a maradványait találta meg a sajtó.

A CNSAS alkalmazottjai azzal is gyakran szembesülnek, hogy a meglévő (esetenként megszámozott oldalú) dossziékból hiányzik a lapok egy része. Amint

Constantin Ticu Dumitrescu, az átvilágító bizottságba 2006-tól beválasztott politikus kijelentette, a bizottság gyakorta csak a dosszié borítóját kapja meg, a személyekre szóló kartotékok némelyikén pedig kikaparták, vagy lefestették a valaki számára terhelő adatokat. Egyszer már az is kiderült, hogy a SRI műhelyeiben 1990 után hamis bizonyítékokat gyártottak. 2001 májusában éppen a SRI igazgatói tisztségébe kinevezett Radu Timoftéról kerültek elő olyan adatok, melyek KGB-ügynöki tevékenységét igazolták. A Román Hírszerző Szolgálat később közleményben ismerte be, hogy a terhelő iratokat 1993-ban a SRI műhelyeiben készítették. A felelősöket kizárták a szolgálatból.

A csonkítatlanul előkerült titkosszolgálati anyag értelmezése szintén problémákat vet fel. A CNSAS-n belül is megoszlanak a vélemények arról, hogy besúgói jelentésnek kell-e tekinteni azokat a nyilatkozatokat, amelyekben a Szekuritátéra behívott, bevitt személy esetenként nyomás hatására saját néven szolgáltatott adatokat a politikai rendőrségnek. Ilyen nyilatkozatot szinte valamennyi olyan személy írt, akit ellenségként tartott számon a kommunista rendszer, és megfigyelt a politikai rendőrség. Az egyik megközelítésben az ilyen nyilatkozatok is besúgásnak minősülnek, ha a közölt információk árhattak valakinek. A másik megközelítés szerint csak akkor kell besúgónak tekinteni valakit, ha írásban vállalta, hogy álneven jelent a Szekuritátának, és álneves jelentésekben közölte azokat az információkat, amelyek árhattak valakinek.

Szintén értelmezés kérdése, hogy besúgott-e az a személy, aki tudtán kívül juttatott információkat a Szekuritátának, esetleg munkahelyi fölötteseinek adott jelentései jutottak el a politikai rendőrséghez. A 2006/16-os sürgősségi kormányrendelet parlamenti vitájában egyébként Frunda György szenátor javasolta, hogy csak a tudatos információszolgáltatást minősítsék kollaborációnak.

Elemzők azt is az átvilágítási törvény hiányosságának tulajdonítják, hogy a törvény alkalmazása nem váltotta ki a Szekuritáté társadalmi elítélését. Hatására a közvélemény elsősorban azokat marasztalta el, akiről kiderült, hogy besúgói nyilatkozatokat írtak. A társadalom megbecsült tagjai maradhattak viszont a Szekuritáté tisztjei, akik esetleg zsarolással szervezték be besúgóikat. A Temes megyei Szekuritáté egykori parancsnokhelyettese, Radu Tinu például afféle forradalom-szakértőnek számít a román médiában. Gyakrabban kérdezik meg őt az 1989-es eseményekről, mint Tőkés Lászlót, a forradalmi lavina elindítóját.

A politikai akarat lenyomatai

Az elmúlt nyolc év tapasztalata szerint a romániai átvilágítás nagyobb mértékben függött a hatalmon lévők politikai akaratától, mint a törvényi háttértől. A Szekuritáté irattárának a titkai az után kerültek ismét a figyelem középpont-

jába, hogy 2004 decemberében Traian Băsescu költözhetett az államfő számára fenntartott Cotroceni palotába, kormányalakítással pedig a Nemzeti Liberális Párt és a Demokrata Párt narancssárga szövetségét bízta meg. Băsescu a választási kampányban többször elmondta, ha hatalomra kerül, elhárítja az akadályokat az átvilágítás útjából. Ennek első látványos következménye az volt, hogy 2005. február 28-án a Băsescu által vezetett Legfelsőbb Védelmi Tanács (CSAT) eldöntötte, a titkosszolgálatok az év végéig a teljes Szekuritáté-archívumot átadják az átvilágítóknak. 2005. december 13-ig mintegy másfélmillió dossziét szállítottak át a CNSAS popesti-leordeni-i irattárába. Az élükre állított dossziék számára 12 kilométernyi polcot kellett gyártani.

Több elemző szemfényvesztésnek tartotta az átadási ceremóniát, melyen Traian Băsescu államfő is részt vett. A SRI ugyanis bejelentette, mintegy száz ezer dossziét továbbra is a saját archívumában tart. Ezek azok a dossziék, amelyekről úgy vélték, nemzetbiztonsági szempontból fontos információkat tartalmaznak. Az csak hónapokkal később derült ki, hogy megalapozott volt a titkoldás mértékével kapcsolatos kétely. Az első igazi politikai földrengést a Legfelsőbb Védelmi Tanácsnak a következő erre vonatkozó határozata hozta. A CSAT 2006. július végén döntött arról, hogy valamennyi politikus dossziéját kutathatóvá teszi. Esetükben nem lehet tehát arra hivatkozni, hogy az iratok állambiztonsági okokból titkosak maradnak. A későbbi események tükrében ez a határozat is viszonylagosnak bizonyult. Verstóy Attila, a SRI tevékenységét felügyelő szenátusi bizottság alelnöke például kijelentette, szó sem lehet arról, hogy valamennyi politikusdosszié titkosságát feloldják. Az történik csupán, hogy átfésülik a titkosított anyagot, és újraértékelik, hogy melyek azok a dossziék, amelyek titkossága feloldható.

A román politikai életben általános megdöbbenést váltott ki, hogy éppen a lusztrációs törvény egyik kezdeményezője, Mona Muscă volt művelődési miniszter bukott le a politikusdossziék titkosságának a feloldásakor. A képviselő asszonyról 2006 augusztusában derült ki, hogy 1977 és '80 között a temesvári tudományegyetem fiatal oktatójaként Dana fedőnéven elsősorban külföldi diákokról írt jelentéseket. Muscă hazafias cselekedetnek próbálta feltüntetni egykori kollaborációját, de érveivel nevetségessé vált a nyilvánosság előtt. A Nemzeti Liberális Párt szeptember 4-én kizárta a soraiból. A bukaresti sajtóban azonban sokan úgy látták, a PNL határozott fellépését a belső erőviszonyok is segítették. Mona Muscă ugyanis annak a párton belüli csoportnak volt az egyik meghatározó személyisége, amelyik Călin Popescu Tăriceanu pártelnök-miniszterelnök ellen kezdett szervezkedni. Ráadásul valamennyi közvélemény-kutatás azt jelezte, ő az ország második legnépszerűbb politikusa, aki eséllyel pályázhatott volna arra, hogy átvegye Tăriceanu helyét a PNL élén, de akár a kormány élén is. De nem ő volt az egyetlen liberális politikus, akinek a politikai pályáját

törték ketté a nyilvánosságra került információk. Ioan Ghișe képviselő, Brassó volt polgármestere korábban sem titkolta, hogy együttműködött a Szekuritátéval; neki is távoznia kellett a pártból.

A politikai rendőrség egykori tagjaival és kollaborásaival való leszámolás azonban nem vált általánossá a bukaresti politikában. A többi pártok kitartottak a rovott múltú vezetőik mellett. Tisztségében maradhatott például Viorel Nicolae Stanca, a Demokrata Párt Szilágy megyei szervezetének elnöke, aki a kémelhárítás tisztjeként szolgált a Szekuritátében, őrnagyi rangban vonult tartalékos állományba két évvel a rendszerváltozás után. Mint elmondta, maga Traian Băsescu, a Demokrata Párt egykori vezetője biztatta arra, hogy vállaljon szerepet a pártban. Imázsveszteség nélkül vészelté át az átvilágítási kampányt Tiberiu Marc Szilágy megyei tanácselnök is. A Szociáldemokrata Párt helyi szervezetét is vezető politikus a Szekuritáté gazdasági kémelhárítási osztályán dolgozott, ahonnan főhadnagyi rangban került tartalékos állományba. A Nagy-Románia Párt sem érezte szükségét annak, hogy megváljon Ilie Merce képviselőtől, aki ezredesi rangban szolgált a Szekuritátében. Mi több, az ultranacionalista párt azzal próbálta gyarapítani a táborát, hogy nyilvánosan is a kommunista titkosrendőrség oldalára állt. Corneliu Vadim Tudor, a párt elnöke kijelentette, ha hatalomra kerülne, újraalakítaná a Szekuritátét. „Ha nem loptak, nem öltek, és nem árulták el a hazát, nincs semmi bajom a Szekuritáté tisztjeivel” – nyomatékosította az elnök.

Az átvilágítási kampányban maga a folyamatot lendületbe hozó Traian Băsescu államfő is gyanúba keveredett. Az átvilágító bizottság annak a nyomaira bukkant, hogy a Szekuritáté 1979-ben megsemmisítette Traian Băsescu dosszióját. Az államfő sajtótájékoztatón szólította fel azokat, akik kollaborációval gyanúsították, mutassák be a bizonyítékaikat. Hozzátette azonban: hajóskapitányként – mint valamennyi hajóskapitánynak – neki is jelentéseket kellett készítenie egy-egy út végén a hajón történt eseményekről. Ezeket azonban nem a Szekuritáténak, hanem a hajózási társaság vezetőjének kellett átadnia.

Magyarok a fókuszban

A romániai magyarságot veszélyforrásként tartotta számon, ezért a romániai magyar közélet vezetőit az átlagosnál jobban figyelte a Szekuritáté. Ezt a feltételezést igazolja az a tény is, hogy a titokoldás nyomán a CNSAS-hoz átszállított 29 politikusdosszié közül kilenc az RMDSZ egyes szenátorainak, képviselőinek az adatait tartalmazta. Markó Bélának, Verestóy Attilának, Frunda Györgynek, Sógor Csabának, Kelemen Hunornak, Borbély Lászlónak, Toró T. Tibornak, és társaiknak a megfigyelési dossziéi váltak kutathatóvá. Róluk az

átvilágítási bizottság azt nyilatkozta, nem működtek együtt a Szekuritátéval. Kelemen Hunor dossziéjából derült ki, hogy a képviselőről egyetemi hallgató korában egy magyar diáktársa, Kovács Zoltán jelentett. A leleplezést követően Kovács Zoltánnak búcsúznia kellett az Állategészségügyi Igazgatóság Kolozs megyei vezetőhelyettesi tisztségéből, melyet az RMDSZ támogatásával foglaltatott el.

Az RMDSZ politikusai közül a nyilvánosságra került adatok szerint csak Frunda Györgynek készített a Szekuritáté a megfigyelési dossziék mellé két hálózati dossziét is. Ez a dossziétípus a Szekuritáté besúgóinak a nyilvántartására szolgált, mégsem tekinthető az együttműködés egyértelmű bizonyítékának. A Szekuritáté gyakorlata szerint ugyanis már akkor megnyitották a dossziét, amikor a politikai rendőrség megpróbált valakit beszervezni. Frunda György elismerte, próbálkoztak a beszervezésével, de mindvégig határozottan tagadta, hogy együttműködött volna a Szekuritátéval. Mint felidézte, írásos nyilatkozatot is kértek arról, hogy elutasítja az együttműködést, később pedig írásban fogadott titoktartást a Szekuritáténak. A kutathatóvá vált két hálózati dossziéből csak a titoktartási nyilatkozat került elő. Noha a CNSAS többségi szavazással azt a határozatot hozta, hogy Frunda nem működött együtt a politikai rendőrséggel, a gyanút nem sikerült teljes mértékben eloszlatnia. A Szekuritáté egykori Maros megyei parancsnoka, Gheorghe Mărieș ugyanis egy interjúban kijelentette, Frunda besúgó volt. Hozzátette, nem volt túlbuzgó a jelentésekben, és kerülte, hogy magyarokról jelentsen, de együttműködött a kommunista titkosrendőrséggel. Ezt a gyanút erősítette Kincses Előd, Frunda egykori barátja is, aki egy filmben elmondta, a nyolcvanas évek közepén azt súgták neki a Szekuritáté köréből: vigyázzon, mit beszél Frunda előtt.

Noha az átvilágítás értelmét a közélet megtisztításának a szándéka adja, az átvilágítási kampány már nem élő személyiségek egykori kollaborációját is a felszínre hozta. Az 1956-os magyarországi forradalom ötven éves évfordulója előtt Szilágyi Domokosról derült ki, hogy a magyar forradalom utáni megtorlások időszakában Balogh Ferenc fedőnéven jelentett diáktársairól, és az erdélyi magyar irodalmi élet jelességeiről. Stefano Bottoni történész bukaresti kutatásai által az is kiderült, hogy Szilágyi Domokos jelentései alapján ítéltek több egykori kolozsvári diákot börtönbüntetésre. A nyilvánosság elé tárt információ általános megdöbbenést váltott ki az erdélyi magyar közéletben. Szilágyi Domokost ugyanis az erdélyi magyar költészet egyik legtisztább hangjaként tartották számon. A költő egykori kollaborációjának a ténye egy elemzés szerint az erdélyi magyar közélet erkölcsi tisztaságának az alapjait rendítheti meg. Megadja ugyanis a lehetőséget a politikai rendőrség egykori besúgóinak, hogy az erkölcsi példaképnek tekintett Szilágyi Domokosra hivatkozzanak.

Kiss Ágnes

Románia határon túli nemzetpolitikája: a magyarországi románok támogatása (1995–2005)

Bevezető

Tanulmányom témája a magyarországi román kisebbség Románia általi támogatása az 1995–2005 közötti időszakban; vizsgálódásom azonban csak a romániai belső jogrendben biztosított státus alapján történő támogatási gyakorlatra terjed ki. A téma egy nagyobb kutatás része, amelyben Románia határon kívüli nemzetpolitikáját vizsgáltam meg. A rendszer működésének a vizsgálatára elsősorban az a tény késztetett, hogy a támogatás lehetőségéről – eltekintve a Románia Hivatalos Közlönyében megjelent jogszabályoktól – 2005-ig nem létezett semmiféle nyilvánosan hozzáférhető kiírás.

A kutatásban a következő forrásanyagokat használtam: a *Foia românească* magyarországi román közéleti hetilap 1995–2005 közötti évfolyamainak híranyaga, *Románia Hivatalos Közlönye* (Monitorul Oficial al României), illetve a támogatott projektek felelőseivel interjúkat készítettem.

1. A határon túli románság támogatásának formái.¹ A magyarországi román kisebbség számára biztosított támogatási lehetőségek

A határon túli románok számára biztosított támogatás formáknak két típusát különíthetjük el: a *programokon keresztül* történő, valamint a *konkrét* támogatás.² A kettő között az a különbség, hogy az előbbi közvetett, az utóbbi pedig közvetlen módon nyújt támogatást a határon túliak számára.

A közvetett – programszerű – támogatási forma azt jelenti, hogy egy romániai intézmény felhatalmazást nyer források szétosztására. A haszonélvező a határon túli románság, viszont a jogosítvány nem őt illeti meg, és támogatásban akkor részesül, ha Romániában az illetékes szervek így döntenek. Egyrészt a határon túli román közösség szervezetei igényelhetnek támogatást, a romániai

illetékes intézmény pedig dönt a folyósításról, másrészt elképzelhető a hatóság által kezdeményezett juttatás is. A pénzek felhasználása célterület-specifikus támogatási programok keretében valósul meg, vagyis a romániai szervek, illetve a határon túli román közösségek szervezetei által kidolgozott projektek meghatározott területeket lefedő programok alapján válnak finanszírozásra jogosulttá.

A programpontokat a határon túli románok támogatása céljából létrehozott pénzalapok felhasználási módját rögzítő jogszabályok tartalmazzák. A pénzalapok a következők: az 1998-ban létrehozott *Miniszterelnök rendelkezésére álló alap a határon túli román közösségek támogatására*³ (a továbbiakban Miniszterelnöki Alap); illetve „*a világszerte élő románok tevékenységeinek és reprezentatív szervezeteinek a támogatására*” cím alatt 1995 óta elkülönített összeg az állami költségvetésben, amelyből a Világszerte Élő Románok Főosztálya,⁴ illetve az ezt megelőző hivatalok gazdálkodtak (a következőkben a VÉRE Alapja).⁵ A Miniszterelnöki Alap felhasználási módját rögzítő törvény szerint a támogatási területek: iskolák és a román nyelvű oktatás; kultúra és művészet; fiatalok; különleges egészségügyi esetek egyéni támogatása; állampolgári nevelés; illetve egyéb, az együttműködési programokban megjelenő esetek. Ezzel párhuzamosan a VÉRF Alapjából a következő programok támogathatók: oktatás, képzés, kutatás; kultúra; vallás, egyház; média; szervezetek; találkozók, táborok szervezése.

A közveden (konkrét) támogatások alanyi jogon járnak a határon túli román közösség tagjainak. Ezek igénybevétele, az előző típustól eltérően, nem függvénye politikai vagy közigazgatási döntéseknek. A határon túli románoknak nyújtott közveden támogatással az oktatás, a migráció, a gazdaság és pénzügy, illetve a Román Akadémia által biztosított kedvezmények területén találkozhatunk. Az oktatási támogatás kiemelkedő, mivel lefedi a teljes határon túli románságot, míg a többi három alapvetően a moldovai románok támogatását szolgálja/szolgálta, illetve a határon túli románság csak egy töredékének szól.

Összevetve a két támogatás formát, megállapítható, hogy míg Moldova mindkét (programszerű és konkrét) formában is részesült, mi több, az általában a határon túli románok számára futtatott programok területén is megjelennek moldovai projektek, a többi határon túli közösségeknek szánt támogatás gerincét a programok képezik, a konkrét támogatási formák közül pedig a romániai oktatási rendszerben biztosított kedvezmények.

A határon túli románok egyházügyeinek támogatása több forrásból és több intézményen keresztül történik. Egyrészt a VÉRF által, másrészt a Román Ortodox Egyházon keresztül a Vallásügyi Államtitkárság, illetve a Művelődés- és Vallásügyi Minisztérium költségvetéséből folyósított összegek révén. Ez utóbbit a Román Ortodox Egyház nemzetközi tevékenységei között könyvelik el.

A kutatás célja a felsorolt támogatási lehetőségek gyakorlati megvalósulásának, tehát a programszerű és a konkrét (jelen esetben az oktatási) támogatá-

soknak, illetve az Ortodox Egyház juttatásainak a vizsgálata. Ahhoz azonban, hogy értelmezni tudjuk ezeket, ismernünk kell a magyarországi román kisebbséget. Ezért a következőkben bemutatom az érintett közösséget és kiemelem a támogatásra jogosult intézmények körét.

2. A magyarországi román kisebbség és intézményei

A magyarországi románság döntő többsége az ország keleti részén él, a Romániával határos megyékben. A lélekszám tekintetében egészen kis közösségről van szó, amely folyamatosan fogyatkozik. Míg 1920-ban 23695 fővel az összlakosság 0,3%-át alkotta, a 2001-es népszámláláson már csak 7995 fő vallotta magát román nemzetiségűnek, ez az összlakosság 0,1 %-a. A statisztikai adatoktól eltérően a magyarországi román intézmények vezetői, illetve a Magyarországi román kutatók a románság lélekszámát 20–25000-re becsülik.⁶

A magyarországi román intézményrendszer kategóriák szerint: közjogi intézmények, civil szervezetek, média, oktatás, illetve egyház.

Közjogi intézmények. Az 1993. évi *Nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvény*⁷ létrehozta országos, illetve helyi szinten az önkormányzati képviseleti rendszert. A záró rendelkezések szerint a kisebbségi önkormányzatok megteremtésének a joga tizenhárom nemzeti és etnikai kisebbséget érint, köztük a románt is.⁸ Ennek megfelelően 1994-ben 11 román kisebbségi önkormányzat alakult meg, amelyek száma a következő választásokon folyamatosan gyarapodott, 2002-re megnégyszereződött. 1995-ben létrehozták a Magyarországi Románok Országos Önkormányzatát is.⁹

Civil szervezetek. Bár meglehetősen apró közösségről van szó, a magyarországi románság legalább 47 civil szervezetet működtet, amelyek tevékenységüket tekintve igen széles skálát fednek le. A nyugdíjas klubtól a kutatóintézetig mindenféle található közöttük, többségük azonban a kulturális szférához sorolható. A civil szervezetek sokaságából tevékenysége gazdagságával kiemelkedik a Magyarországi Románok Kulturális Szövetsége (MRKSZ) és a Magyarországi Románok Kutatóintézete (MRK).¹⁰

Média. Az írott sajtó területén közéleti újságokkal, illetve tudományos és kulturális folyóiratokkal találkozhatunk. Közéleti újságnak tekintendő a *Foiaia românească*, a *Cronica*, és a *Jurnalul*, tudományos és kulturális folyóiratok pedig a *Simpozion*, az *Annales*, az *Izvorul a Din tradiționale populare ale românilor din Ungaria*, a *Conviețuirea*, az *Europa*, a *Lumina* és az *Almanach*. Az audiovizuális sajtó területén a magyarországi román kisebbség számára biztosítva van a rendszeres rádió- és televízióadás, a Magyar Rádió és a Magyar Televízió keretében.¹¹

Oktatás. Magyarországon minden oktatási szinten létezik román nyelvű tanítás. Román nyelvű óvodai foglalkozás tíz településen létezik, kettős tan-

nyelvű általános iskolák hat településen, nyelvoktató általános iskolák pedig öt településen működnek. Az egyetlen román nemzetiségi gimnázium Gyulán található. Emellett létezik még három román nyelvet is oktató középiskola, mégpedig Gyulán, Békéscsabán és Budapesten. A magyarországi románság két legfontosabb felsőoktatási intézménye a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Román Tanszéke, ahol középiskolai tanárképzés folyik, illetve a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Román Nyelv és Irodalom Tanszéke.¹²

Egyház. A magyarországi románok többsége az ortodox hitet követi, azonban baptista, és pünkösdista közösségek is léteznek. A Magyarországi Román Ortodox Egyház keretében 21 parókia működik.¹³

Megállapíthatjuk, hogy száznál jóval több magyarországi román szervezetnek (beleértve a közjogi és a civil szervezeteket, az egyházakat, az oktatási intézményeket és a sajtót) van joga a VÉRF Alapból támogatást kérni. Ugyanakkor a Magyarországi Román Ortodox Püspökségnek és ennek keretében a 21 parókiának külön lehetősége van a Román Ortodox Egyház nemzetközi tevékenységei között elkönyvelt támogatást igényelni.

3. A támogatások megvalósulása

3.1. Az oktatási rendszerben nyújtott kedvezmények kihasználása

1991 óta Románia többféle lehetőséget is biztosít a határon túli románoknak: egyrészt helyeket tart fenn a beiskolázási keretben, másrészt ösztöndíjakat és szolgáltatást nyújt. Nincs elegendő adat e kedvezmények juttatásának teljes bemutatására, példaként azonban felhozhatjuk néhány tanév adatát: a 2000–2001 tanévben a román állam 19 ösztöndíjat biztosított magyarországi román nemzetiségű fiataloknak és Magyarországon élő állampolgároknak. A felvételi vizsgára 14 személy jelentkezett. A következő tanévben csupán 6, majd 10, 2003–2004-ben pedig 8 diák felvételizett.¹⁴ A jelentkezők tehát 2000–2004 között nem töltötték ki a keretet.

3.2. A magyarországi román szervezetek támogatott projektjei. A támogatási rendszer jellemzői

3.2.1. A magyarországi román szervezetek VÉRF Alapból támogatott projektjei

A magyarországi román szervezetek közül a következők részesültek támogatásban: a közjogi szervezetek csoportjában a MROÖ és a Méhkeréki He-

lyi Tanács, a civil szervezetek közül a MRKSZ, a Szegedi Románok Kulturális Egyesülete és a Pentru Musica Alapítvány, az iskolák közül a gyulai Nicolae Bălcescu Gimnázium, az egyházi kategórián belül pedig a körösszegapáti ortodox egyház és a Magyarországi Román Ortodox Püspökség. A felsorolt szervezetek, a körösszegapáti egyházi projekt kivételével több ízben is részesültek támogatásban (lásd az 1. táblázatot). A támogatott projektek a következő csoportokba sorolhatók: kultúra, vallás/egyház, média és szervezetek támogatása.

Kultúra. Két esetben kulturális rendezvény, így a gyulai könnyűzenei délután és az egyházzenei fesztivál támogatásával találkozunk. Az első esetében a Holograf együttes és Ducu Bertzi zenekarának a meghívásáról van szó, a második esetében pedig romániai kórusok vendéglátásának finanszírozásáról. Ugyanakkor ide sorolható a gyulai Pomutz tér berendezésének a finanszírozása is.

Média. A *Foaia românească* 1996-tól folyamatosan kap Romániától támogatást, ez fedezi a szükséges éves papírmennyiséget. Emellett a *Cronica* újság megjelenését is támogatták, továbbá a Magyar Rádió, illetve Magyar Televízió szegedi stúdióiban működő román szerkesztőségek logisztikai felszerelését.

A *vallás–egyház* támogatási területen templomtatarozási projektekkel találkozunk, így a körösszegapáti templom és a budapesti kápolna felújításának finanszírozásával.

Az *oktatás* támogatásának területéhez tartozik az iskolák infrastrukturális felszerelése. A Nicolae Bălcescu Gimnázium a támogatások révén (a 2005. évi projekttel) tíz számítógépet, a méhkeréki általános iskola egy vetítőt és 5 számítógépet szerzett be.

A *szervezetek* kategóriáján belül a Magyarországi Román Információs és Dokumentációs Központ részesült támogatásban.

A támogatás módja kapcsán meg kell jegyezni, hogy azok nem minden esetben jelentenek pénzbeli finanszírozást, egy részük tárgyi adomány: Romániában beszerzett javakat küldenek Magyarországra. 2004-ig inkább a tárgyú juttatások dominálnak (bár számításba kell vennünk, hogy ebben az időszakban döntő többséggel a *Foaia* támogatása szerepel), 2004-től egyetlen kivétellel (népviseleti ruhák a Méhkeréki Néptáncgyüttes számára) pénzbeli támogatással találkozunk.

A finanszírozás lehet előzetes vagy utólagos; a gyulai egyházzenei fesztivál kivételével utólagos finanszírozásról beszélhetünk. Az utólagos finanszírozási mód meglehetősen nagy gondot okoz a román kisebbségi intézményeknek, mivel a projekt megvalósításához szükséges összeget valamilyen módon meg kell előlegezni.

A finanszírozás vizsgálatakor szem előtt kell tartani a támogatások relatív értékét. A magyarországi román kisebbségi intézmények folyamatosan anyagi gondokkal küszködnek, és néha a legalapvetőbb felszerelésre sem futja, így

bizonyos esetekben „életet mentett” a projektek támogatása. A másik szempont a támogatás mennyiségének elemzésében az igényelt és a jóváhagyott összeg aránya. Megállapíthatjuk, hogy egy kivétellel minden projektre megérkezett a teljes igényelt összeg. A kivétel a MROÖ-nak a Pomutz tér rendezésére vonatkozó projektje, amelyben a kért 5 millió forintos összegnek csak 32 százalékát kapta meg.

Megvizsgálódó, milyen gyakorisággal fordulnak a magyarországi intézmények támogatáskéréssel romániai forrásokhoz. Ennek felmérésében kizárólag az interjúkra alapozhattam, amelyekben külön témaként szerepelt az a kérdés, hogy az érintett szervezetnek voltak-e elutasított projektjei, illetve ismernek-e ilyen helyzetet. Ezek nyomán úgy tűnik, három projekt kivételével minden a VÉRF-hez beadott kérés kedvező elbírálásban részesült. A vesztes projektek az MROÖ által a 2005 második félévében benyújtott támogatási kérések közül kerülnek ki. Ezek a következők voltak: egy nemzetközi Colinda-fesztivál, egy Eminescu szavalóverseny és a *Cronica* újság támogatása.

A projektet benyújtó szervezet és a támogatott intézmény nem minden esetben azonos, így kért támogatást a MROÖ az Információs és Dokumentációs Központ, a Szegedi Románok Kulturális Egyesülete a román Rádió és TV szerkesztőségek, a Magyarországi Román Ortodox Egyház a budapesti ortodox kápolna és Gozsdu-központ, illetve a Méhkeréki Polgármesteri Hivatal az általános iskola és a néptáncegyüttes számára. Ebben a magyarországi jogrendhez való alkalmazkodás volt az egyik szempont, a szervezetek közötti személyi átfedés viszont megkönnyítette ezt az eljárást.

Az Ortodox Püspökségen keresztül futó projektekre a magyarázat egyrészt a hagyományosan centralizált rendszerben keresendő. A támogatást a VÉRF átutalja a Romániai Ortodox Patriarchátus számlájára, innen tovább irányítják a Magyarországi Román Ortodox Püspökségnek, amely leosztja a pénzt a támogatott egyházközségnek. A körösszegapáti projekt, amelyet az illető egyházközség maga nyújtott be, a Püspökség képviselői szerint „különlegesnek” tekinthető.

A Méhkeréki Polgármesteri Hivatal által benyújtott kérelem esetében az a magyarázat, hogy a polgármesternek volt meg a megfelelő ismeretségi hálózata.

3.2.2. *A támogatási rendszer mechanizmusai a VÉRF esetében*

Bármilyen furcsa, a támogatási lehetőségekről hosszú ideig nem volt semmiféle nyilvános forrás a Hivatalos Közlönyön kívül. 2005 második félévében megjelent a Külügyminisztérium honlapján egy kiírás és a támogatási kérelem beadásához szükséges űrlap. Lényeges, hogy a támogatási kérelem űrlapja végén megjelenik az elbírálás pontrendszere, így már a benyújtott pro-

jektek közötti versenyről is beszélhetünk. Az interjúk szerint a romániai szervezetek képviselői különböző találkozókön szolgáltatnak információkat a forráslehetőségekről, ezek között pedig kiemelkedően fontosak azok az alkalmak, amikor a kisebbség képviselői a VÉRF alkalmazottaival találkozhattak. A *Foiaia Românească* hírnnyaga alapján az esetek döntő többségében a következő szervezetek képviselték a magyarországi román kisebbséget: a MROÖ, a MRKSZ és a MRK küldöttei, a *Foiaia românească* újság, illetve a román TV és Rádió szerkesztősege, a Nicolae Bălcescu Gimnázium és az Ortodox Püspökség képviselői. Ennek az időszaknak egyik kulcsfigurája Mihai Răzvan Ungureanu külügyminiszter, aki fontos szerepet játszott a 2005 évi projektek megvalósításában.

A támogatások célba juttatásának két lehetséges útja volt. Az egyik: a találkozók alkalmával a kisebbségi képviselők átnyújtottak egy kéréslistát, vagy szóban közölték az óhajukat, majd várták, történjen valami. A 2004 előtti időszakban jórészt így működött a rendszer. Ez a támogatási mód a tárgyi adományokra jellemző. Az egyházközsegek számára nyújtott pénzbeli támogatáson kívül az ismert esetek mind ebbe a csoportba tartoznak. Példaként megemlíthetjük azokat az alkalmakat, amelyeken „vegyes adományok” érkeztek. Ilyenkor a VÉRF bejelentkezett a magyarországi román intézményekhez, megérkezett egy vegyes tartalmú csomaggal, körbelátogatott és szétoztotta közöttük.

A támogatás lebonyolításának másik módja szerint a támogatást igénylő szervezet írásos kéréssel fordult a hivatalhoz. Ez többnyire a találkozókön történt, amikor a romániai politikus vagy hivatalnok általánosán ismertette a támogatás intézményi keretét, ezután a román kisebbségi szervezet képviselője feltárta, hogy milyen konkrét projekten dolgozik, és ehhez mekkora támogatásra van szüksége. Pozitív visszajelzés esetén, a látogató hazatérése után, a Főhivatal és a szervezet telefonon egyeztetett. Mivel a projekt támogatását gyakorlatilag letárgyalták, a kisebbségi szervezet egy beadvánnyal – egyszerű levéllel – fordult a hivatalhoz, vagy a Magyarországon már bejártott pályázati formát követte. E módon valósult meg a pénz formájában támogatott projektek többsége. Fontos kiemelni, hogy a 2005-ös támogatások esetében is, amikor elkezdődött a pályázati rendszerrel való kísérletezés, ugyanilyen előzetes egyezkedések előzték meg az immár formanyomtatványban megjelenő kérés beadását.

Összefoglalásképpen elmondható, a projektek megvalósításában a személyes kapcsolatoknak, ismeretségeknek nagyon fontos a szerepe. Ezek az ismeretségek a diplomáciai kapcsolatokból alakultak át támogatási hálózatokká, és néhány kulcsembernek a tevékenységére épülnek. Mivel a támogatási rendszer alapján véve átláthatatlan és kiszámíthatatlan volt, a pénzszerzési lehetőségekről különböző találkozók alkalmával értesültek, és a projektek támogatásáról előzetes megegyezés született még mielőtt papíron bármi megjelent volna.

3.2.3. Az egyházi intézmények támogatása a Román Ortodox Egyházon keresztül

Az egyházi támogatásokról kevés az információ. Ennek oka – egyrészt – az, hogy információkat szolgáltatni romániai érdeklődőknek (elsősorban újságíróknak), csak belső rendelet alapján, a püspök jóváhagyásával lehet, másrészt a finanszírozási mechanizmus maga is nehezen áttekinthető: minden a Romániai Ortodox Patriarchátuson keresztül folyik, és nehéz elkülöníteni a VÉRF Alapból és az Ortodox Egyházon keresztül megvalósuló támogatásokat.

A Román Ortodox Püspökség 1999-ben összesen 800 millió lej támogatásban, majd 2000-ben 500 millió lej támogatásban részesült. Ugyanebben az évben három egyházközség, a méhkeréki, az apáti és a gyulai is kapott 150 millió, illeme az utolsó esetben 200 millió lejt. Hosszasabb szünettel, amely alatt inkább könyv és templomi felszerelés érkezett, 2005-ben újabb pénzüsszegek érkeztek a körösszakáli, békési és keresztúri egyházközségek számára, a templomok tatarozására kaptak támogatást. A támogatás megszerzési módja hasonló a VÉRF-támogatásokéhoz, itt azonban egyházi kapcsolatháló működik, és 1999 óta a gyulai püspök használja ki az ismeretségi körét.

Összefoglalás

A levonható következtetés az, hogy a belső jogrendi státus által biztosított lehetőségekkel meglehetősen kevés esetben éltek, ez érvényes mind az alanyi jogon járó támogatásokra, mind a projekt alapúakra. Az alanyi jogon biztosított támogatás keretében az oktatás területén találkozhatunk olyan kedvezménnyel, amikor a Románia által biztosított beiskolázási keretet nem használták teljes egészében ki. A programokon keresztül megvalósítható támogatási forma kihasználásával a száznál jóval több szervezet közül csupán 9 szervezet projektjei azonosíthatók: közülük kettő a közjogi szervezet, három a civil, kettő pedig az egyházak és egy az iskolák csoportjába tartozik. Összesen 24 projekt részesült támogatásban.

A meglepően alacsony aránynak a magyarázata a projektalapú támogatási rendszer belső mechanizmusában rejlik. A támogatási lehetőségekről ugyanis 2005-ig nem létezett nyilvánosan hozzáférhető kiírás, ezekről a különböző találkozókkal alkalmával lehetett értesülni, és a projektek megvalósítását ismeretségeken keresztül lehetett elérni. Azok a szervezetek használhatták ki inkább ezt a lehetőséget, amelyek „közelebb voltak a tűzhöz”, tehát mint a magyarországi román kisebbség képviselői gyakrabban kerültek kapcsolatba kulcspozícióban

levő személyekkel. Ugyanakkor hozzá kell tennünk, hogy a támogatások zöme a román kisebbség kulcsfontosságú intézményeihez került.

A Világszerte Élő Románok Főhivatala 2005-ben reformot vezetett be, formailag elkezdte pályázati rendszerben osztani a támogatást. Létezik kiírás, a kérés benyújtásához szükséges formanyomtatvány és elbírálási pontrendszer. Ennek ellenére, amint a 2005-ben támogatott projektek kapcsán kiderült, gyakorlatilag minden ugyanolyan módon zajlott mint azelőtt.

Könyvészet

Crâsta, Ștefan: *Recensământ și alegeri*. MRKSZ: Români din Ungaria, [<http://www.freeweb.hu/romanul/indexro/documente/Date.html>], letöltve 2006.06.10.

Kiss Ágnes: Románia határon túli románság-politikája az 1990–2004 között hatályos jogszabályok tükrében. *Magyar Kisebbség*, 2005/1–2, 298–353.

Munteanu, Cornel: *Români din Ungaria. I. Presa*. Editura NOI, Jula, 2006.

Petrusán György, Martyin Emília, Kozma Mihály: *A magyarországi románok*. Press Publica, Változó Világ 29, Budapest, [2000].

Tóth Judit: A diaszpóra a jogszabályok tükrében. *REGIO*, 1999/3–4, 46–93. old.

***Hotărâre nr. 614 din 13 iulie 2000 pentru aprobarea modului de repartizare și de utilizare a sumelor destinate acțiunilor prevăzute la lit. a)-d) și f)-h) din anexa nr. 3/11 la Legea bugetului de stat pe anul 2000 nr. 76/2000. *Monitorul Oficial al României*, 348. număr, 2000. július 26, 3. melléklet, A/1.

*** Hotărâre nr. 129 din 2 martie 1999 privind acordarea de la bugetul de stat a unor ajutoare financiare pentru construirea unor lăcașuri de cult, întreținerea și funcționarea unor unități de cult cu venituri reduse și pentru susținerea unor acțiuni cu caracter internațional. *MOR*, 103. număr, 1999. március 11., 2. cikk.

*** Hotărâre nr. 174 din 18 martie 1999 privind acordarea de la bugetul de stat a unor ajutoare financiare pentru construirea unor noi lăcașuri de cult, întreținerea și funcționarea unor unități de cult cu venituri reduse și pentru susținerea unor acțiuni cu caracter internațional. *MOR*, 122. număr, 1999. március 24., 2. cikk.

*** Hotărâre nr. 771 din 7 septembrie 2000 privind suplimentarea bugetului Secretariatului de Stat pentru Culte din Fondul de rezerva bugetara la dispoziția Guvernului. *MOR*, 454. număr, 2000. szeptember 14., 1. cikk. (3).

*** 1993. évi LXXVII. törvény a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól.

***Departamentul pentru românii de pretutindeni: *Sinteză privind activitatea Departamentului pentru românii de pretutindeni în perioada ianuarie 2001 – decembrie 2004*. Jakabffy Elemér Alapítvány Kortörténeti Gyűjtemény, Kolozsvár, leltári szám K792.

A magyarországi Központi Statisztikai Hivatal honlapja: [<http://www.nepszamlalas2001.hu>]. 2006.06.05.

Országos Választási Iroda honlapja:

[<http://www.valasztas.hu/parval2002/onkweb/indexarch.htm>], letöltve 2006.06.17.

Románia Külügyminisztériumának honlapja (Ministerul Afacerilor Externe),
[\[http://www.mae.ro/index.php?unde=doc&id=28366&idlnk=1&cat=3\]](http://www.mae.ro/index.php?unde=doc&id=28366&idlnk=1&cat=3), letöltve
 2006.06.05.

A Foaia românească (1998-ig *NOI*) 1995 – 2005 közötti híryanaga.

Interjúk a romániai támogatásban részesült magyarországi román szervezetek projekt-felelőseivel (2006 június): Magyarországi Román Ortodox Püspökség, Magyarországi Románok Országos Önkormányzata, Magyarországi Román Kulturális Szövetség, Pentru Musica Alapítvány, *Foaia românească* szerkesztősége és a *Noi* lap- és könyvkiadó, Szegedi Románok Kulturális Szövetsége, Méhkeréki Polgármesteri Hivatal. Az interjúk hanganyaga megtalálható a kolozsvári Jakabffy Elemér Alapítvány Kortörténeti Gyűjteményében.

¹ Románia határon túli románság-politikájának intézményes hátterét és a támogatási formáknak részletes feldolgozását lásd Kiss Ágnes: Románia határon túli románság-politikája az 1990–2004 között hatályos jogszabályok tükrében. *Magyar Kisebbség*, 2005/1–2, 298–353.

² Vö. Tóth Judit: A diaszpóra a jogszabályok tükrében. *REGIO*, 1999/3-4, 79–80 old.

³ Fondul la dispoziția primului-ministru pt. sprijinirea comunităților românești de pretutindeni.

⁴ Departamentul pentru Românii de Pretutindeni. A magyar megfelelője: Határon Túli Magyarok Hivatala.

⁵ A moldovai románság támogatására külön pénzalapot hoztak létre 1993-ban: *Romania Kormányának rendelkezésére álló – Kapcsolatok a Moldva Köztársasággal Alap* (Fondul la dispoziția Guvernului României pentru gestionarea relațiilor cu Republica Moldova)

⁶ Petrusán György, Martyin Emília, Kozma Mihály: *A magyarországi románok*. Press Publica, Változó Világ 29., Budapest, [2000], 1–11 old. A magyarországi Központi Statisztikai Hivatal honlapja [<http://www.nepszamlalas2001.hu>], 2006.06.05.

⁷ 1993. évi LXXVII. törvény a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól

⁸ *Ua*, XII. fejt/61.§/(1).

⁹ Forrás: *1994. évi önkormányzati képviseléválasztás (1994.12.11)*, *1995. évi kisebbségi önkormányzati képviseléválasztás (1995.11.19)*, *2002. évi önkormányzati képviseléválasztás (2002.10.20)*.

[<http://www.valasztas.hu/parval2002/onkweb/indexarch.htm>]. letöltve 2006.06.17.

¹⁰ Forrás: a *Foaia românească* hetilap terjesztési- és protokoll-listája.

¹¹ Munteanu, Cornel: *Români din Ungaria. I. Presa*. Editura NOI, Jula, 2006, 29–31, 244, 266 old.

¹² Petrusán György, Martyin Emília, Kozma Mihály, op. cit.

¹³ Crâsta Ștefan: Recensământ și alegeri, [<http://www.freeweb.hu/romanul/indexro/documente/Date.html>], letöltve 2006.06.10.

¹⁴ Viki Cosma: încă zece tineri vor să studieze în România. In: *Foaia românească*, 2002. augusztus 16., 33. szám., p. 9.; -iova- [Simon Éva]: Puțini tineri au cerut burse în România. In: *Foaia românească*, 2001. augusztus 24., 34. szám, p. 2.; -va- [Simon Éva]: Noi bursieri din Ungaria ai statului român. In: *Foaia românească*, 2003. október 17., 42. szám, p. 8.

1. Táblázat. Támogatások a VÉRF Alapból					
Ssz.	Év	Szervezet	Projekt	Tartalom	Összeg
1	1996	Magyarországi Románok Kulturális Szövetsége	<i>NOI</i> hetilap kiadása	Egy évre elegendő nyomdai papír	
2	1996	-	Szervezetek, egyházak támogatása	Könyvek, szőnyegek, kegytárgyak és miseruhák	100 millió lej
3	1997	Magyarországi Románok Kulturális Szövetsége	<i>NOI</i> hetilap kiadása	Egy évre elegendő nyomdai papír	
4	1998	MRKSZ	<i>Foia Românească</i> hetilap kiadása	Egy évre elegendő nyomdai papír	
5	1999		<i>Foia Românească</i> hetilap kiadása, iskola logisztikai támogatása, szervezetek támogatása	5 tonna nyomdai papír, írógépek az iskola számára, több mint 700() könyv, 68 hangszalag, 10 CD	
6	2000	Apáti Román Ortodox Egyház	Az apáti ortodox templom tatarozása		20.000 \$
7	2001	-	Méhkeréki Ortodox Kulturális Központ, MRKSZ, más szervezetek támogatása	Vegyes, a MRKSZ Brâncuși kállításának támogatása	n.a.
8	2001	MRKSZ	<i>Foia Românească</i> hetilap kiadása	5 tonna papír	
9	2002	Nicolae Bălcescu Gimnázium	Román iskola	n.a.	n.a.
10	2002	Magyarországi Román Ortodox Püspökség	Budapesti Ortodox kápolna	n.a.	n.a.
11	2002	MRKSZ	<i>Foia Românească</i> hetilap kiadása	5 tonna nyomdai papír	
12	2003	Magyarországi Román Ortodox Püspökség	Budapesti Ortodox kápolna, Gozsdu Központ	-	7920 \$
13	2003	MRKSZ	<i>Foia Românească</i> hetilap kiadása	5 tonna nyomdai papír	
14	2004	MRKSZ	Gyulai román zenei délután	2004. VI. 18, Holograf és Ducu Bertzi koncert	n.a.
15	2004	“Pentru Musica” Alapítvány	Gyulai egyházzenei fesztivál	Szervezési költségek fedezése	2000 \$
16	2004	Magyarországi Román Országos Önkormányzata	Magyarországi Román Információs és Dokumentációs Központ felszerelése	Számítógép, vetítő	7920 \$

17	2004	Szegedi Románok Kulturális Egyesülete	Logisztikai felszerelés a Magyar Rádió szegedi román szerkesztősége számára	1 hordozható számítógép, 1 felvevő készülék	n.a.
18	2004	MRKSZ	<i>Foia Românească</i> hetilap kiadása	5 tonna nyomdai papír	
19	2005	Szegedi Románok Kulturális Egyesülete	Logisztikai felszerelés a Magyar Televízió szegedi román szerkesztősége számára	Műholdvevő berendezés, 1 DVD felvevő, 2 hordozható számítógép, 1 asztali számítógép	4445 \$
20	2005	Szegedi Románok Kulturális Egyesülete	Logisztikai felszerelés a Magyar Rádió szegedi román szerkesztősége számára	1 asztali számítógép, archiváló program, CD és DVD ezres tételekben	5695 \$
21	2005	Méhkeréki önkormányzat	A méhkeréki román általános iskola felszerelése, népviseleti ruhák a méhkeréki néptánc együttes számára	Öt számítógép és egy vetítő	8290 \$
22	2005	Magyarországi Románok Országos Önkormányzata	A gyulai Pomuț tér rendbetétele	Szoborállítást és térrendezés	18330 \$
23	2005	Magyarországi Románok Országos Önkormányzata	Logisztikai felszerelés a Gyulai Információs és Dokumentációs Központ számára	A <i>Cronica</i> kiadásához szükséges nyomdai felszerelés, a kiállítóterem berendezése	3810 \$
24	2005	„NOI” könyvkiadó	A <i>Foia Românească</i> hetilap kiadása	Pénz 5 tonna nyomdai papír beszerzéséhez	12350 \$
25	2005	A gyulai önkormányzat román nyelvű oktatási intézményei	Logisztikai felszerelés a gyulai román gimnázium számára	Tíz számítógép	9820 \$

Forrás:

(2000) Hotărâre nr. 614 din 13 iulie 2000 pentru aprobarea modului de repartizare și de utilizare a sumelor destinate acțiunilor prevăzute la lit. a)-d) și f)-h) din anexa nr. 3/11 la Legea bugetului de stat pe anul 2000 nr. 76/2000. *MOR*, 348. szám, 2000. július 26, 3. melléklet, A/1.

(2001–2004) Departamentul pentru românii de pretutindeni: *Sinteză privind activitatea Departamentului pentru românii de pretutindeni în perioada ianuarie 2001 – decembrie 2004*. Jakabffy Elemér Alapítvány Kortörténeti Gyűjtemény, Kolozsvár, leltári szám K792.

(2005) *Centralizarea proiectelor finanțate de DRRP în cursul anului 2005*. România Külügyminisztériumának honlapja (Ministerul Afacerilor Externe), [<http://www.mae.ro/index.php?unde=doc&id=28366&idlnk=1&cat=3>], letöltve 2006.06.05.

2. Táblázat. A Román Ortodox Egyház nemzetközi támogatásai között elkönyvelt adományok a magyarországi ortodox egyházi intézmények számára

1999	Román Ortodox Püspökség	300 millió lej
		500 millió lej
2000	Román Ortodox Püspökség	500 millió lej
	Méhkeréki Román Ortodox Egyház	150 millió lej
	Apáti Román Ortodox Egyház	150 millió lej
	Gyulai Román Ortodox Egyház II.	200 millió lej

Forrás:

(1999) Hotărâre nr. 129 din 2 martie 1999 privind acordarea de la bugetul de stat a unor ajutoare financiare pentru construirea unor lăcașuri de cult, întreținerea și funcționarea unor unități de cult cu venituri reduse și pentru susținerea unor acțiuni cu caracter internațional. *MOR*, 103. szám, 1999. március 11., 2. cikk.

(1999) Hotărâre nr. 174 din 18 martie 1999 privind acordarea de la bugetul de stat a unor ajutoare financiare pentru construirea unor noi lăcașuri de cult, întreținerea și funcționarea unor unități de cult cu venituri reduse și pentru susținerea unor acțiuni cu caracter internațional. *MOR*, 122. szám, 1999. március 24., 2. cikk.

(2000) Hotărâre nr. 771 din 7 septembrie 2000 privind suplimentarea bugetului Secretariatului de Stat pentru Culte din Fondul de rezerva bugetara la dispoziția Guvernului. *MOR*, 454. szám, 2000. szeptember 14., 1. cikk. (3).

Ádám Beáta

Mítoszok és metaforák a romániai magyar elit diskurzusában

Az emberek általában nem merengenek el azon, amire Michael Walzer figyelmeztet: „Az állam láthatatlan; meg kell személyesíteni, hogy látható legyen, szimbolizálni kell, hogy szeretni lehessen, el kell képzelni, hogy felfogható legyen”. Ahol tehát a politikát nemcsak fizikai objektumként kezelik, s az emberek nemcsak a politikai harc fogyasztói, ott az erők és kényszerek eszköztárában jelentős szerepe van a jelképes konstrukcióknak.¹

A szimbólum olyan eszköz, amelynek segítségével az ember túlléphet az egyéni tapasztalatokon, ezért a szimbolizáció az intézményesedés alapja és egyben a változás hordozója. Ebből adódóan fontos a romániai magyar elit diskurzusában megjelenő szimbólumok tanulmányozása, ezek ugyanis egyaránt rávilágítanak a céljaira, jövőképre, valamint azokra a problémákra és feszültségekre, amelyekre nem találnak megoldást.

A politikai metafora a politikai cselekedetek nyilvánosság felé való közvetítésének egyik módja, szükségessége abból fakad, hogy a politikai világ jelentése felülmúlja azt, ami megfigyelhető.² A metaforákra a beszélő és közönsége önértelmezése és önigazolása érdekében is szükség van: feloldja a disszonanciát, ami a valóságismeret és helyes politikai cselekvésről alkotott hitek, vélekedések között keletkezik. A metafora lényege, hogy a rész egy új egészet hoz létre, a politikai metaforák tehát elevenek és hatékonyak: saját képükre formált, megváltozott és megváltoztatott világokat teremtenek, melyekben a szorongások egyszerűen orvosolhatók, és amelyek szentesítik az önérdékű cselekvéseket.

A metaforák mellett a meggyőzésre irányuló érvelésekben, valamint a végső értékekkel kapcsolatos vitákban a mítoszok is meghatározó szerephez jutnak. A mítoszok között meg kell említenünk a kulcsszimbólumokat,³ amelyek a politikai mítosz elemi terminusát jelentik, és amelyek képesek olyan közös tapasztalatot nyújtani mindenkinek (szabadság, demokrácia, egyenlőség igazságosság stb.), amit mindenki elfogad – még ha más-más jelentéstartalommal is tölt meg. A mítoszok és a hozzájuk kapcsolódó metaforák megszembélyesítik a politikát, és a politikai vitákban a másik felet gyakran mint a társadalom egésze érdekei ellen cselekvőt tüntetik fel.

Az identitás a romániai magyar elit politikai diskurzusában

Az 1996–2000 közötti parlamenti beszédekben sokkal többször és változatosabb módon merül fel az identitás problematikája, mint az 1990–1996 közötti diskurzusban. A szimbolikus konfliktusok Harrison által megállapított első típusa⁴ esetén a verseny tétje a rivális csoportok identitásszimbólumai közötti rangsor megállapítása. Ez figyelhető meg Csapó Józsefnek a román titkosszolgálat jelentésére adott válaszában. A jelentés diskurzusa szerint a szeparatista autonómia képviselői államellenes tevékenységet folytatnak Erdélyben. Csapó József egyik beszédében⁵ hangsúlyozza:

„A székely tartomány konzultatív bizottsága már 1995-ben kinyilvánította igényét a területi autonómiára és a törvényes keret megteremtésére ahhoz, hogy bizonyos hatásköröket átadjanak a történelmi régióknak. A román hatóságok aláírták az Európai Biztonsági és Együttműködési Egyezményt 1990-ben, 1991-ben Velencében a Bécsi Nyilatkozatot stb., 1991-ben az Európai Bizottság tagállamai hangsúlyozták, hogy Románia sokat haladt a demokrácia útján, mivel van törvényhozó szerve, vannak szabad periodikus választások, de szükség van a kisebbségek jogainak elismerésére is.”

Frunda Györgynek a jelentésre adott válaszában nem jelenik meg közvetlenül az etnicitás, a romániai kisebbségre vonatkozó passzusok problematikája, diskurzusa inkább a központi hatalom, a Kormány programjának legitimitációját szolgálja, ugyanis, azzal érvel, hogy a jelentésre jellemző az integrációellenes magatartás, politikai jellegű, mivel kritizálja a parlamentben képviselt ideológiákat és kormányprogramot, átlépve hatáskörét. Javasolja, hogy változtassák meg a nemzetbiztonsági törvényt, a továbbiakban a titkosszolgálat főnöke egy miniszter legyen, aki az Igazságügyi Minisztériumnak lenne közvetlenül alárendelve. Az ajánlott minta inkább közvetíti a romániai magyar elit gondolkodásmódját, mint a többségi politikai hatalomra jellemző gondolkodásmódot: „Ez az alternatíva gyakorlat volt a két világháború közötti Romániában és az Európai Unió tagállamaiban is. Újra kell gondolni a SRI intézményesítését és felelősségét a Kormány és Parlament előtt.”⁶

Szabó Károly válaszbeszédében alapvető szimbólumokat hív elő, mint az Alkotmány:

„Ez az intézmény közpénzekből él, és saját magát védi. A SRI tulajdonképpen spekulációval manipulálja a társadalmat, nem információval, pedig a nemzetbiztonság lenne a dolga. A Parlamentnek most el kell játszania alkotmányos szerepét, amire hivatott.”⁷

Megfigyelhető, hogy ezekben a diskurzusokban az identitásszimbólumok nem kizárólag a romániai magyar kisebbséghez, és annak képviseléséhez kapcsolhatók, hanem a kormányon lévő elithez és annak politikai terveihez, kormányprogramjához. A diskurzus, amely korábban elsőrendűen a magyar–román, majd másodrendűen az ellenzék-kormány konfliktusok mentén alakult ki, most elsőrendűen a kormány-ellenzék viszony mentén szerveződik, és csak másodrendűen a magyar kisebbség–román többség konfliktusa mentén. Ennek megfelelően más a tárgya diskurzusritkító és az igaz-hamist szembeállító diskurzusalkotó eljárásoknak. Ez a diskurzus olyan identitáspolitikára utal, ahol a közösségek közötti párbeszéd teret hódítani látszik a kollektív identitás eszméjének hangsúlyozásával szemben.

A közös történelmi tapasztalatra hivatkoznak azok a diskurzusok, amelyeket olyan beszédesemények teremtettek, mint a nemzeti ünnepek. Ezekben a beszédhelyzetekben a romániai magyar elit tagjai nemcsak a saját közösségük képviselésében fogalmaznak, hanem fölhasználják a beszédeseményeket arra is, hogy legitimálják a hatalom aktuális politikáját felhasználva a történelmi események szimbólumkészleteit, és olyan kulcsszimbólumokat alkalmazva, mint a szabadság, egyenlőség stb., emocionális, racionalizáló érveléssel magyarázzák a politikai cselekedeteket, mintha azok örökérvényű igazságokat testesítenének meg:

1997-ben, március 15. 149. évfordulóján azokat a kommunista struktúrákat kell megszüntetni, amelyek tönkreteszik a társadalmi értékeket és a civil társadalom lehetőségeit ebben a térségben. Ma a legradikálisabb változást az 1991-es földtörvényen kellene végrehajtani ahhoz, hogy a falusi lakosság megszabaduljon a kommunista struktúra maradványaitól. Nekünk ma érzékenyen kell tekintenünk a múlt eseményeire, és sajnos a tankönyvek is bűnbakot keresnek. Ha a történeteszek nem politikai, hanem tudományos szemszögből keresnék a magyarázatot, akkor más képünk lenne az 1848-as forradalomról. Az események nem ismerése teszi lehetetlenné a Bălcescu és Kossuth kezdeményezte kibékülést.⁸

Ugyanakkor a diskurzusalkotó a nemzeti ünnephez kapcsolódó kulcsszimbólumokat és történelmi-politikai metaforákat használ fel arra, hogy kivédje az ellenzéki szerepben lévő többségi társadalomhoz tartozó elit diskurzusát, amely etnikai kritériumok alapján támadja az RMDSZ-t, tehát identitása miatt:

A napokban az írott és elektronikus sajtó, illetve bizonyos ellenzéki pártok képviselői próbálták kompromittálni az 1848-as magyar forradalmat és a Aradi Tizenhárom Vértanút, állítva, hogy Kossuth küldte őket a Nyugati Kárpátok mócai ellen. Az RMDSZ szerint a román-magyar megbékélés alapja a történelmi tények helyes ismerete és elfogadása, szenvedély és gyűlölet nélkül. Az aradi közös ünnepség fontos lépés lenne ebben a folyamatban.⁹

I. A demokrácia útján Ádám Beáta: Mítoszok és metaforák a magyar elit diskurzusában

Más típusú, de gyakori beszédhelyzet – amely a diskurzus középpontjába az identitáskérdést állítja – az egyházakhoz és az egyházak vagyonához¹⁰ kötődik, ugyanis itt megfigyelhető, hogy bár jelentős anyagi érdekek forognak kockán, valójában alapvető vallási értékeket is érint a kérdés. Közvetetten azt is, hogy melyik egyház által terjesztett értékrendszert támogatja a központi hatalom, létezik-e diszkrimináció ebben a tekintetben? Az ilyen típusú diskurzusok elemzése esetében nem szabad megfeledkezni a foucault-i visszafordítás-elvről és a külsőlegesség elvéről. A funkciónyelv ezúttal azt a célt szolgálja, hogy racionális módon fogalmazhassa meg a diskurzusalkotó érzelmeit, amelyek mozgatórugói a végső értékek:

„Önök is jogosultak megismerni az igazságot. Kovászna megyében 215 templom van, amiből 57 ortodox, 50000 hívővel, vagyis a lakosság 21%-a. A római katolikus egyháznak 55 temploma van a lakosság 37%-ára, a református egyháznak 78 temploma a lakosság 34%-ára, az unitáriusoknak pedig kevesebb mint 20 templomuk van 4,6% hívőre. Minket nem a 3 milliárd zavar, hanem a szembetűnő diszkrimináció bizonyos egyházak kárára, pedig az Alkotmány is egyenlőséget ír elő.”¹¹

Bizonyos beszédekben az egyházi vagyonok témájával összefüggésben explicit módon megjelennek azok a szimbólumok, amelyek a romániai magyar kisebbségi identitásra utalnak, ilyenkor a hangnem is támadóvá válik, a diskurzusalkotó a másik felet ellenségként tünteti fel.¹²

„Tehát a hangsúlyt az egyházak közötti egyenlőségre kell helyezni, ahogyan azt az Alkotmány kimondja. De, ha mégis pozitív diszkriminációt szeretnénk, akkor támogassuk a bözödi templomot, Erdőszentgyörgyöt, amelyeket megrongáltak a gyűjtő létrehozásával. Ez konkrét és ökumenikus, mivel szükség van ortodox, római katolikus és görög katolikus templomra. A kérés a Maros megyei elnöktől érkezett, 3,5 milliárd lejre. A másik probléma, amit nem értek: kérem, mondja meg Turlea úr, hogy mi a baja Hargita és Kovászna megyével? Ezek nincsenek Romániában? Mit szeretne, Románia enklávésítésát?”

A korábbi diskurzusrészletekre az a jellemző, hogy nem összefüggő elképzelés, identitáspolitikai modell részei, hanem különböző beszédhelyzetek által előhívott megnyilatkozások, amelyek egységét a romániai magyar kisebbségi identitás alapvető értékei adják. Ezzel ellentétben az 1996–2000 közötti parlamenti ciklusban létrejött egy olyan diskurzusfolyam, amely hosszabb időszakon át, egyetlen identitáspolitikai témát, az autonómiát, területi autonómiát helyezte a politikai viták középpontjába. Az a tény, hogy ebben az esetben nem arról beszélünk, hogy különböző politikai vitatémák kapcsán, fragmentáltan felbukkan az identitás problematikája, hanem arról, hogy éppen ez a téma áll a viták középpontjában, e köré szerveződik a politikai diskurzus, nos, ez a tény

nem ad módot az elemzőnek arra, hogy idevonatkozóan egységes gondolkodásforma, modell létét állapítsa meg. Ennek oka, hogy ezúttal az identitás problematikáját a romániai magyar elit képviselői nem értékalapú megközelítésben tárgyalják, hanem pragmatikus módon, érdekalapon. Így ambivalens diskurzus jön létre, amely támogatja Csapó József autonómia-tervezetének benyújtását, de csupán procedurális szempontból, vagyis amellett érvelnek, hogy joga volt benyújtani, egy ilyen jellegű törvénytervezet. Az ambivalens diskurzus *válaszdiskurzus*, védekezés az ellenzék szélsőséges nacionalista retorikájával szemben. Az ambivalencia oka az „üzenet” következő jelentéstartalma, amely szintén a védekezés célját szolgálja, de a kormányon lévő többségi elit tagjaival szemben. Az RMDSZ tagjai azt feltételezik, hogy a többségi elit tagjainak politikai kultúrája és mentalitása nem változott, az identitás problematikájához ugyanolyan elutasító módon viszonyul az új, demokratákból, kereszténydemokratákból álló kormánykoalíció is, mint a korábbi posztkommunista elitek. Így a diskurzus a homályosítás technikáját alkalmazza, és a megvalósíthatóság időpontját kitolja egy távoli, utópikus időpontba:

„Csapó József a 69. cikkelyt betartva nyújtotta be a törvénytervezetet, míg Vadim Tudor nem tartja tiszteletben a 149. és 172. cikkelyeket, amelyek a sértő, becsületsértő viselkedésre vonatkoznak. Ennek az írásnak címzettje, tartalma alapján, a román parlament, és meg kell vitatni, még akkor is, ha nem fog átjutni a törvénykezdeményezések szűrőjén. Ebben az értelemben én magam is megmondtam Csapó úrnak, hogy nem értek egyet azzal, amit a kezdeményezésében írt, jogi szempontból nem tartom megalapozottnak, és sok olyan probléma van, amelyek a mi felfogásunk szerint másképp oldhatók meg, és megoldhatók a kisebbségek problémái. Íme, a közös kormányzás programjának a bizonyítéka, íme a koalíció létezésének a bizonyítéka. De ugyanakkor azt is mondtam, hogy értékelem azt a tiszteletet, amelyet a Parlament intézménye iránt tanúsít, és elfogadom, hogy ebben a parlamenti játékban léteznek valóban ilyen dokumentumok is, amelyeket valószínű, hogy még nem fognak széles többséggel elfogadni.”¹³

Az identitás fogalmához kapcsolódó diskurzus másik fontos témáját az anyanyelvhasználatért folyó küzdelem képezte, amely a tanulmányozott időszakban leggyakrabban kétnyelvű táblákkal kapcsolatos politikai vitákban jelent meg. Ebben az esetben az RMDSZ képviselői mintákra is hivatkoznak, például a magyarországi 1993/77-es kisebbségi törvényre,¹⁴ amelyek miatt az ellenzék ellenségként tüntette fel a romániai magyar elitet. Az RMDSZ diskurzusa raciónalis érvekből áll az emóciók által elindított diskurzussal szemben, és sokkal explicitebb, mint a korábbi parlamenti ciklus beszédei:

„A magyarellenes kampányban, amelyet ősz óta folytatnak a Képviselőházban, a kijelentések 90%-a olyan pártokból érkezett, amelyek 1996-ban a küszöb felett

I. A demokrácia útján Ádám Beáta: Mítoszok és metaforák a magyar elit diskurzusában

voltak. Fasisztáknak neveztek, de ezeket a szerveződések nem kisebbségek indították, pl. az olaszok Angliában, vagy a kínaiak Németországban. És ha a fasizmus újraindulna az országban, akkor azt nem a nemzeti kisebbségek körében kell keresni, mert azok nem töreksenek az államhatalomra, és nem akarják monopolizálni azt. Iorgát nem a zsidók, romák, vagy magyarok ölték meg.”¹⁵

Az Európai Unió mítosza

Az 1990–1996 közötti parlamenti beszédek két legkiemelkedőbb mítosza a demokrácia és a piacgazdaság volt. 1996–2000 között a parlamenti beszédekben hasonló szerepet vett át az Európai Unió mítosza, valamint a már korábban említett privatizáció is, a magántulajdon mítosza. Az Európai Unió és európai integráció fogalmát politikai metaforaként is használják, hatalmi mechanizmusok működésének magyarázatára. A koalíciós időszakban ezek nemcsak a kisebbség politikai céljaihoz és politikai képviselésének érdekeihez kapcsolhatók, hanem részévé válnak a kormányzó többség és az ellenzék közötti szimbolikus küzdelemnek is.¹⁶

„Miért előbb a megszüntetés és utána az új törvény? Mert önök nem építettek, hanem aláástak. Először a nulla szintvonalat kell elérni, ahonnan ismét építeni tudunk, és ehhez szét kell rombolnunk mindazt, amit önök tönkretettek négy éven át.”¹⁷

A Harrison-féle szimbolikus konfliktusok¹⁸ első típusa esetén a verseny tétje a rivális csoportok identitásszimbólumai közötti rangsor megállapítása:

„Az RMDSZ támogatja az európai építkezési hagyatékról szóló Egyezmény aláírását, ugyanis ez a ratifikáció fontos lépés lenne a nemzetközi egyezmények és szerződések előírásának a román joggal való összehangolásában az európai integráció érdekében.”¹⁹

Az Európai Unió mítoszának használata a politikai diskurzusban olyan politikai metaforák megjelenését is maga után vonja, mint például a teljesítmény, a minőség. Ezek a fogalmak éppen azért válnak politikai metaforákká, hogy az európai uniós integrációt támogató diskurzustípushoz kapcsolódni, és az ennek megfelelő politikai értékrendet helyezik az előtérbe. Az EU és a teljesítmény fogalma, például, szorosan összefüggenek ebben a diskurzusban, és olyan gondolkodásformára utalnak, amelyben a két fogalom egyetlen jelentéspárt alkot, az egyik használata automatikusan előhívja a másikra való utalást, gondolatot. Ennek megfelelően a politikai vitákban meggyőzési eszközként is szerepelnek:

„Nem az a lényeg, hogy növeljük az ügyvédek számát, hanem az, hogy javítsuk a szolgáltatások minőségét, mert ez szükséges az európai integrációhoz. Teljesítményorientált szakemberekre lesz szükség a csatlakozáshoz. Az RMDSZ meg fogja szavazni, hogy a külföldi ügyvédi irodák ugyanannyi román állampolgárt legyenek kötelesek alkalmazni, mint ahány külföldit.”²⁰

Az Európai Unió olyan pozitív jelentéstartalmú mítosszá vált, amely legitimációs funkciót is betölt:

„Az európai unió csatlakozást tekintve az Európai Fejlesztési Bankkal közös projektekről számolnék be: öt város fejlesztéséről van szó és tíz város víz- és kanális-hálózatának a rendbetételéről. A harmadik program a petrosényi vízhálózatot érinti, a negyedik pedig a fűtésszolgáltató vállalatok privatizálása lenne a németországi és a svájci kormánnyal közösen.”²¹

Malinowski szerint a mítosz „különleges kiváltságok vagy kötelezettségek, a nagyarányú szociális egyenlőtlenségek, a túl magas vagy túl alacsony státus megmagyarázására szolgál: röviden a szociális feszültségek oldására”. Nélkülük a különbségek, melyek vagyonokban, bevételekben, a kormányzati pénzforrások elosztását befolyásoló hatalomban jelentkeznek, nyugtalanságot okoznának; általuk azonban egy lehetséges forradalom helyébe az „alkotmányos” kritika vagy a helyeslés lép.²² „Az európai integrációra készülő országban a magángazdaság támogatása alternatíva kell legyen az állami gazdasággal szemben.”²³ A többségi politikai elit magatartására, törvényhozói, jogi eljárásokban való professzionalizálódásának szintjére is találunk utalásokat az európai integrációhoz kapcsolódó diskurzusban: „Az Európai Befektetési Bankkal a kölcsönmegegyezést még szerkezetében sem lehet változtatni, mert így került elfogadásra.”²⁴

Megfigyelhető, hogy az RMDSZ 1996–2000 közötti parlamenti beszédeit inkább – az ellenzéki szerep politikai diskurzusához képest – a gazdasági, közigazgatási jellegű témák és a pragmatikus megközelítésmód uralják, de ebben a diskurzusban is gyakran előfordul, hogy a statisztikákra való hivatkozás csak a tettek realitását hivatott igazolni.

A korrupció mítosza

Az európai integráció fogalmával ellentétben negatív jelentéstartalmú korrupció is mitizálódott az 1996–2000 közötti parlamenti beszédekben. Fontos következtetést vonhatunk le a romániai elit politikai kultúrájára vonatkozóan abból, hogy a korrupció témája több évvel a rendszerváltás után vált csupán a politikai viták és törvénykezdeményezések témájává. A romániai magyar poli-

I. A demokrácia útján Ádám Beáta: Mítoszok és metaforák a magyar elit diskurzusában

tikai elit által vallott értékekre utal, hogy e diskurzusban az elit melyik magatartást részesíti előnyben, hogyan próbálja alakítani a hatalmi viszonyokat. Érdekes például, ahogyan megpróbálják kijelölni az állam és a civil szféra közti határokat, ahogyan próbálják meghatározni az állam szerepét az állampolgárok életében:

„Megengedhetetlen, hogy a Miniszterelnöki Hivatal ellenőrzése alá kerüljön egy ilyen ellenőrző szerv, ennek pártatlannak kell lennie. Ugyanúgy a kormány nem szólhat bele a civil társadalom életébe, és ha baj van, a Számvevőszéket, pénzügy-örtséget vagy az ügyészséget lehet értesíteni, de ne a Kormány avatkozzon be.”²⁵

Ebben az esetben a nyilvánosságot, a köz- és magánszféra közti lehetséges határvonalat tekintve nem beszélhetünk ambivalens diskurzusról. A korrupció fogalmát, amelyet nem határoztak meg, minden negatívumot egyesítő mítoszként használják az érvelésekben,²⁶ élesen elkülönítve a magánszférát az állami szférától:

„Meglepődtem azon, hogy a legnagyobb korrupciós ügyek a nonprofit szektorban zajlanak, eddig azt hittem, az állami szektorban van ez. Rájuk is a 1924/21-es Törvény vonatkozik, amely részletesen szabályoz, és nincs is szükség egyéb ellenőrzésre. Hasonló módon a pártokra vonatkozó törvény szabályozza a pártok tevékenységét, és nem kell ezeket úgy feltüntetni, mint a korrupció gócpontjai.”²⁷

A korrupció mítoszszerű használatára utal, hogy azokban a politikai vitákban, ahol feszegeti a köz- és magánszféra közötti határvonalat, gyakran összekapcsolódik a jogállam fogalmával:

Máskülönben nem kellene beavatkozni egy konkrét csempészügybe. Én nem a csempészésre gondolok, hanem arra, hogy a jogi hiányosságoknak köszönhetően, ... mi adtunk ezeknek az intézményeknek hatáskört arra, hogy kereskedelmi tevékenységet is folytassanak. Így megnyitottuk az utat a törvényes törvénytelen ségek előtt. Még van egy probléma, amiről a Parlament nem nyilatkozott 1990. május 20-a óta: a titkosszolgálat kontinuitásának elemei a jogállam alkotmányos intézményeiben. A parlamenti ellenőrzés szükséges, ugyanis itt nincs korrupció, nincs maffia, egyszerűen az állam intézményei tevékenykednek szövetkezetbe tömörülve, és erre törvényes felhatalmazással is rendelkeznek. Ezt kell kiiktatni a közéletből. A jövőben figyeljünk oda a különleges ügyletek ellenőrzésére, amelyekre viszont a jogállamban szükség van.”²⁸

A fenti diskurzusban a jogállam a törvényesség és demokrácia, illetve a törvénykezés politikai metaforájává vált. A diskurzusalkotó szubjektum a homályosítás technikáját alkalmazza, így a metafora funkciója nem azonosítható pontosan. A jogállam-fogalom alapvető jelentése szerint nem beszélhetünk

jogállam létezéséről ott, ahol a kommunista intézményrendszer régi, alapvető struktúráinak jelentős maradványai fellelhetők. Ugyanakkor a diskurzust létrehozó szubjektum célja legitimálni a „különleges ügyleteket”, mint a jogállam szükséges tényezőit, annak ellenére, hogy a jogalkotás hiányosságaira, „törvényes törvénytelenségre” utal. Ez a diskurzusrészlet arra utal, hogy a törvényhozás még nem professzionalizálódott, a jogi keretről való gondolkodásmódból még nem zárták ki a kommunizmus struktúráját működtető elemeket, értékeket, vagyis az intézményépítés tekintetében a kormányzati politika diskurzusa ambivalens, és ehhez alkalmazkodik az RMDSZ válaszdiskurzusa is.

A korrupció mítosza ezekben a diskurzusokban mindazt a negatív jelentéstartalmat jelzi, amely a posztkommunista struktúra és cselekvésgyakorlat maradványa a rendszerváltás utáni intézményrendszerben, és amely ellenőrizetlen, ennél fogva megfoghatatlanná, átláthatatlanná, a jogállamot és a legitim hatalmat fenyegető általános erő mítoszává válik.

A korrupció témája nemcsak a törvényhozói hatalom szerepével kapcsolatos diskurzusokban jelenik meg, de olyan hétköznapi események részeként is, amelyeket éppen a korrupció gyanúja tesz beszédeseménnyé:

„A hegyvidéki rendőröknek túl magas a fizetése a munkájukhoz képest. Nincs szükségük jegyre az utazáshoz, amikor felhívtam rá a figyelmet, az ellenőrök azt válaszolták, hogy képtelenek megváltoztatni ezt a kommunizmus alatt kialakult hagyományt. A kocsmákban nem fizetik ki a fogyasztást, ez is a Ceaușescu-korszakból fennmaradt mentalitás. Többségük kétes faüzetekbe keveredett. A falopások kivizsgálásában nem akarnak részt venni. Júliusban rájöttem, hogy a szatmári 'Tropical Company' feldolgozott 50 köbméter lopott faanyagot, a ditrói rendőrök viszont az általunk elfogott üzletember segítségére siettek. Amikor a csomafalvi és remetei gazdák panaszt tettek az erdőlopás miatt, fanarióta korba illő kegyetlenséggel torolták meg rajtuk. Csökkenteni kellene a számukat 2/3-dal, így nem lenne gond a fizetésemelés sem.”²⁹

A fenti diskurzusban a korrupció mítoszáat a racionális érvelés elemeként használja a diskurzusalkotó, de olyan eseményeket is idéz a diskurzus, amelyeket ha tényekként fogadunk el, megkérdőjeleződik a jogállam intézményeinek működése és hatékonysága az országban. A korrupció mítosza hangsúlyosan az 1996–2000 közötti parlamenti beszédek diskurzusában jelenik meg, de olyan problémák politikai vitájában, amelyek léte megkérdőjelezheti az átmenet folyamatának sikeres lezárását, az intézményépítés sikerességét a rendszerváltás után, és a demokratikus értékek jelenlétét a politikai kultúrában. Természetesen azt is figyelembe kell venni, hogy a diskurzusalkotók mitizálták a korrupció fogalmát, és különböző funkciók betöltésére használják vitáikban a legitimálástól a támadásig, illetve, hogy az említett beszédesemények mennyire marginalizáltak a társadalom életében, vagy éppen gyakoriságuk miatt váltak a politikai viták és törvényalkotás központi témájává az illető időszakban.

Következtetések

Az 1996–2000 közötti kormányzati időszakban a romániai magyar politikai elit mint diskurzusteremtő szubjektum beszédhelyzete alapvető fordulatot vett: ellenzéki pozícióból az RMDSZ elitje kormányzati oldalra került, egy olyan kormányban, amely magát jobb-középnek vallotta. Az új beszédhelyzet változást idézett elő az RMDSZ diskurzustermelésében is. A kormányzati időszak diskurzusa különbözik az 1990–1996 közötti időszak diskurzusától, mert annak ellenére, hogy az alapvető politikai értékek, amelyeket a romániai magyar elit tagjai magukénak vallottak, nem változtak, megváltozott a róluk való beszédmód, a hatalmi technikák és a hatalmi viszonyok alakításának módja, illetve az érték- és érdekalapú politizálás nem mintaszerűen, hanem témánként váltja egymást. Mindezeket a változásokat a korábbi elemzők – politológusok, újságírók – a romániai magyar elit professzionalizálódásaként értékelték.

Az 1996–2000 közötti parlamenti beszédek diskurzusa a korábbi parlamenti ciklus diskurzusához hasonlóan nem valamilyen modell vagy hagyomány alapján jött létre, ennek ellenére találunk utalásokat mintákra és mintakövetésre más országok vagy a két világháború közötti időszak példáiból, de a minták sohasem alkotnak összefüggő jelentésrendszert, hanem elsősorban témafüggőek. A vizsgált időszak diskurzusára ugyanúgy jellemzőek a mítoszok, a politikai metaforák, mint az 1990–1996 közötti időszakéra, itt azonban a mitizálás tárgyait nem elsősorban a demokrácia és a piacgazdaság fogalmai képezik, hanem az EU és az európai integráció, a magántulajdon és magánszféra és az ezekkel szembeállítható a kizárólagosan negatív jelentéstartalmú korrupció fogalma. A korrupció fogalmának megjelenése a beszédekben azért is érdekes, mert korábban nem találkozhattunk egy hasonló általános jellegű, mindent átfogó, negatív jelentéstartalmú mítoszelemmel, amelyet a politikai cselekedetek, a reformok megvalósítása akadályának megnevezésére használtak volna, inkább a demokráciaellenes, európai integrációellenes, kifejezésekkel éltek a diskurzusalkotók. Ezen időszak diskurzusa is ambivalens, mint az ellenzéki időszak diskurzusa, csak hogy itt a határvonal bizonyos beszédseményekkor nem a többségi romániai társadalom érdekei és az RMDSZ által képviselt kisebbségi közösség érdekei között jön létre, hanem többségi romániai politikai elit céljai és az ellenzéki elit érdekei között. A diskurzusok szövege alapján azonban az is megállapítható, hogy a romániai politikai elit tagjai azokban a beszédhelyzetekben, amelyekben az identitás problematikája válik a vita tárgyává, gyakrabban beszélnek nyíltan az általuk képviselt közösség érdekeiről, és nyilvánítják ki az általuk vallott értékeket, mint alkalmaznak rejtett hatalmi narratívákat.

Az 1996–2000 közötti parlamenti diskurzus azt is bizonyítja, hogy az RMDSZ politikai cselekvése rutinizálódott. Ez a diskurzus ambivalenciájára, a

csapdahelyzetre is érvényes, melynek kulcsfogalma a legitimitáció. A romániai magyar elitnek az új hatalmi konstellációban legitimálnia kellett politikai tevékenységét a kisebbségi közösség előtt, amelyet Románia parlamentjében képviselt, de ugyanakkor a többségi romániai társadalom és politikai elit előtt is legitimálnia kellett azt a kormányzati politikát, amelynek részese volt. A kormánypolitika viszont gyakran tartalmazott olyan rejtett hatalmi narratívákat, amelyek szembenálltak a romániai magyar kisebbség érdekeivel. Ugyanakkor a kormánypolitikát legitimáló beszédekben az RMDSZ-nek úgy kellett diskurzust alkotnia, hogy ezzel a magánszféra, a privatizáció, a szabad piacgazdaság értékeit és a reformokat támogassa, miközben a központi hatalom politikai cselekvései a gyámkodó állam jelenlétét igazolják.

¹ A. Gergely András: *Tér, idő, határ és átmenet. Politikai antropológiai esettanulmányok.* In: *Munkafüzetek Só.* MTA Politikai Tudományok Intézete, Etnoregionális Kutatóközpont, 2000, 78. old.

² Eugene Miller: *Metafora és politikai tudás.* In Szabó Márton – Kiss Balázs – Boda Zsolt: *Szövegváltozatok a politikára,* Nemzeti Tankönyvkiadó, Universitas, Budapest, 2000.

³ Lasswell, Harold 19.: *A hatalom nyelve.* In (Szabó Márton – Kiss Balázs – Boda Zsolt) *Szövegváltozatok a politikára,* i.k, 11–23. old.

⁴ Hamson, Simon: *A szimbolikus konfliktus négy típusa.* In *Szövegváltozatok a politikára,* Nemzeti Tankönyvkiadó, Universitas, Budapest, 2000, 194–195. old.

⁵ Csapó József, in *Monitorul Oficial Partea a II-a, Ședință comună,* május 10. 73. szám, 1997, 20. old. (valamennyi idézett szöveg A.B. fordítása)

⁶ Frunda György, in *Monitorul Oficial Partea a II-a, Ședință comună,* máj.10, 73. szám, 1997, 13. old.

⁷ Szabó Károly, in *Monitorul Oficial Partea a I., Senatul,* máj. 15., 75. szám, 1997., 7. old.

⁸ Becsek Garda Dezső, in *Monitorul Oficial Partea a II-a, Camera Deputaților,* márc. 21, 40. szám, 1997, 27. old.

⁹ Becsek Garda Dezső, in *Monitorul Oficial Partea a II-a, Camera Deputaților,* okt. 5, 179. szám, 1999, 5. old.

¹⁰ Eckstein Kovács Péter, in *Monitorul Oficial Partea a II-a, Senat,* jún. 27., 112. szám, 1997, 12. old.

¹¹ Szálló Károly Ferenc, in *Monitorul Oficial Partea a II-a, Senat,* jún. 4., 87. szám, 1998, 27. old.

¹² Tamás Sándor: *Monitorul Oficial, Partea a II-a, Ședință comună,* jún. 4, 87. szám, 1998, 17. old.

¹³ Verestóy Attila, in *Monitorul Oficial, Partea a II-a, Senat,* okt. 2, 161. szám, 1997, 33. old.

¹⁴ Kerekes Károly, in *Monitorul Oficial, Partea a II-a, Camera Deputaților,* márc. 05, 23. szám, 6. old.

¹⁵ Márton Árpád Ferenc, in *Monitorul Oficial Partea a II-a, Camera Deputaților,* márc. 05. 1998, 15. old.

¹⁶ Harrison, Simon: *A szimbolikus konfliktus négy típusa.* In *Szövegváltozatok a politikára,* Nemzeti Tankönyvkiadó, Universitas, Budapest, 2000, 194–195. old.

¹⁷ Frunda György, in *Monitorul Oficial Partea a II-a, Senat,* máj. 26., 85. szám, 1997, 11. old.

¹⁸ Harrison, op.cit.

¹⁹ Kelemen Hunor, in *Monitorul Oficial, Partea a II-a Senat,* okt. 22., 153. szám, 1997, 19. old.

²⁰ Frunda György, in *Monitorul Oficial, Partea a II-a, Senat,* okt. 20, 139. szám, 2000, 11. old.

²¹ Borbély László: *Monitorul Oficial, Partea a II-a, Camera Deputaților,* máj. 22, 1997, 23. old.

²² Edelman, Murray: *A politika szimbolikus használat.* In *Szövegváltozatok a politikára,* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2000, 190. old.

I. A demokrácia útján Ádám Beáta: Mítoszok és metaforák a magyar elit diskurzusában

²⁴ Barna Elek, in *Monitorul Oficial, Partea a II-a, Camera Deputaților*, szept. 8., 146. szám, 1997, 38-39. old.

²⁵ Kozsokár Gábor: *Monitorul Oficial, Partea a II-a, Senat*, máj. 22., 1998, 76. szám, 1998, 19. old.

²⁶ Tamás Sándor, in *Monitorul Oficial, Partea a II-a, Camera Deputaților*, nov. 18., 213. szám, 1999, 42. old.

²⁷ Székely Ervin, in *Monitorul Oficial, Partea a II-a, Camera Deputaților*, nov. 18., 213. szám, 1999, 45. old.

²⁸ Kovács Csaba, in *Monitorul Oficial, Partea a II-a, Camera Deputaților*, nov. 18., 213. szám, 1999, 44. old.

²⁹ Szabó Károly, in *Monitorul Oficial, Partea a II-a, Camera Deputaților*, jún. 2., 84. szám, 2000, 22. old.

³⁰ Becsek Garda Dezső, in *Monitorul Oficial, Partea a II-a, Camera Deputaților*, szept. 23., 160. szám, 1999, 7. old.

Adatok és folyamatok

Kiss Dénes

A romániai magyar civil szféra 2006-ban

Az erdélyi magyar társadalomkutatások keretében két-háromévenként sor kerül a romániai/erdélyi magyar civil szervezetek felmérésére. Ezek a felmérések többnyire a számbavétel, az összeírás céljával készülnek. Elmélyültebb elemzések ritkán születnek, a vizsgálatok rendszerint megállnak a lekérdezett szervezeti szféra statisztikai jellemzésénél. Jelen elemzésünk szintén statisztikai leírásra törekszik, a korábbi kutatásokhoz mérten azonban két új hozadéka van. Egyrészt az eredményeknek a korábbi kutatásokkal való egybevetése révén megpróbálunk változásokat, trendeket is kimutatni. Másrészt, a vizsgált civil szféra egyes jellemzőit összehasonlítjuk a teljes romániai, illetve a magyarországi civil szférával, ily módon a kisebbségi civil szféra jellegzetességeire próbálva rávilágítani. E két elemzési szempont alkalmazására törekedve elemzésünk a romániai magyar civil szférának a szervezeti formák, a területi megoszlás, a tevékenységek szerinti megoszlás, valamint a gazdasági erőforrások szerinti leírására törekszünk.

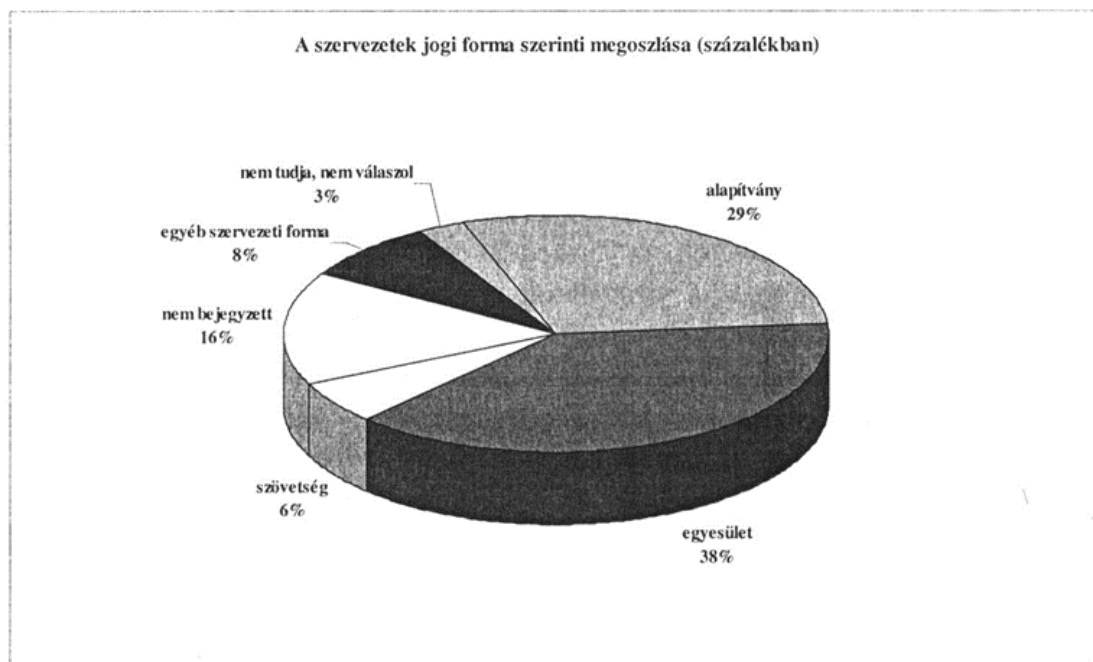
Kutatásunkban az adatgyűjtést többféle módszerrel végeztük. Kolozs megyében személyesen kerestük fel a szervezeteket, más megyékben (Hargita kivételével) telefonos lekérdezést végeztünk, a Hargita megyei szervezetekre vonatkozóan pedig más kutatások által kapott eredményeket használtuk.¹ Ily módon egy 826 szervezetet tartalmazó adatbázishoz jutottunk.

Szervezeti formák az erdélyi magyar civil szférában

A nemzeti társadalmak civil szféra kutatásait rendszerint a jogi személyiséggel is rendelkező nonprofit szervezetek körére terjesztik ki. Az erdélyi civil szféra kutatás gyakorlata ettől eltérve az elemzésbe rendszerint a jogi személyiséggel nem rendelkező, de működésében állandóságot mutató, azaz meglehetősen magas fokon intézményesült csoportosulásokat is bevonja. Ezt a gyakorlatot mi is követtük, így elemzésünk a magyarnak tekinthető² alapítványokra, egyesületekre, szövetségekre és jogi személyiséggel nem rendelkező csoportok-

ra terjedt ki. Emellett lehetőséget hagyunk az esetleg ezektől különböző szervezeti formák bejelölésére is, az „egyéb szervezeti forma” kategóriájának bevezetésével. A lekérdezett szervezetek százalékos megoszlása a fenti szervezeti formák között az alábbi ábrán látható.

1. ábra – *Szervezetek jogi forma szerint*

A romániai magyar civil szféra megközelítőleg háromnegyedét a jogi személyiséggel is rendelkező szervezetek alkotják. Mint várható volt, a leggyakoribb szervezeti forma az egyesület, a szervezetek 38%-a működik ebben a formában. A 29%-nyi alapítványként bejegyzett szervezet egy része tulajdonképpen szintén egyesületszerűen működik, az alapítványi forma választása esetükben annak tulajdonítható, hogy a rendszerváltás utáni első évtized változó jogi szabályozásai mellett adminisztratív szempontból előnyösebb volt alapítványt bejegyezni, mint egyesületet, így a szervezetek egy része ezt a formát választotta. A szervezetek bejegyzésével kapcsolatos jogi szabályozások szigorításával azonban a preferáltabb szervezeti formává az egyesület vált. Amint az 1. táblázatból kiderül, a jelenleg alapítványi formában működő szervezetek 89%-át 2000-ig jegyezték be, az egyesületeknek viszont majdnem fele az utóbbi öt évben került bejegyzésre.

A jogi személyiséggel nem rendelkező intézmények bevonása a kutatásba egy sajátos problémát vet fel. Ezek az intézmények, különösen ha a pályázati rendszerekbe is próbálnak bekapcsolódni, kénytelenek valamilyen jogi személyiséggel bíró szervezet mellett, azzal együtt, vagy annak keretében működni.

Ez az együttműködés kutatásunk szempontjából azért különösen fontos, mert amennyiben a működést segítő jogi keret valamely nonprofit szervezet, az illető informálisan működő csoportot nem tekintettük különálló intézménynek. Ezek a csoportok kutatásunkban mint a lekérdezett szervezetek alintézményei jelennek meg, amelyekről csak a vezetőik és elérhetőségük adatait rögzítettük.

1. táblázat – *Szervezetek bejegyzési időszakok szerint*

Jogi forma	Bejegyzés éve			
	1990–1995	1996–2000	2001–2006	
alapítvány	41,9	47,1	11,0	100
egyesület	34,1	19,8	46,1	100
szövetség	41,7	33,3	25,0	100

Arra a kérdésünkre tehát, hogy „Az önök szervezetének vannak olyan al-egységei vagy programjai, amelyek többé-kevésbé külön intézménynek tekinthetők?” a megkérdezett szervezetek 25,7%-a válaszolt igennel, és összesen 233 alintézménynek minősített csoportról szolgáltak adatokkal.³ Ezek leggyakrabban műhelyszerűen működő csoportok (iskolai, művészeti, kulturális, stb.), illetve valamilyen kiadvány szerkesztőségei, de gyakoriak a tánc csoportok, könyvtárak, szociális gondoskodással foglalkozó csoportok, színjátszó-körök, gyűjtemények (tájházak, emlékházak) kezelésével foglalkozók, stb. (2. táblázat)

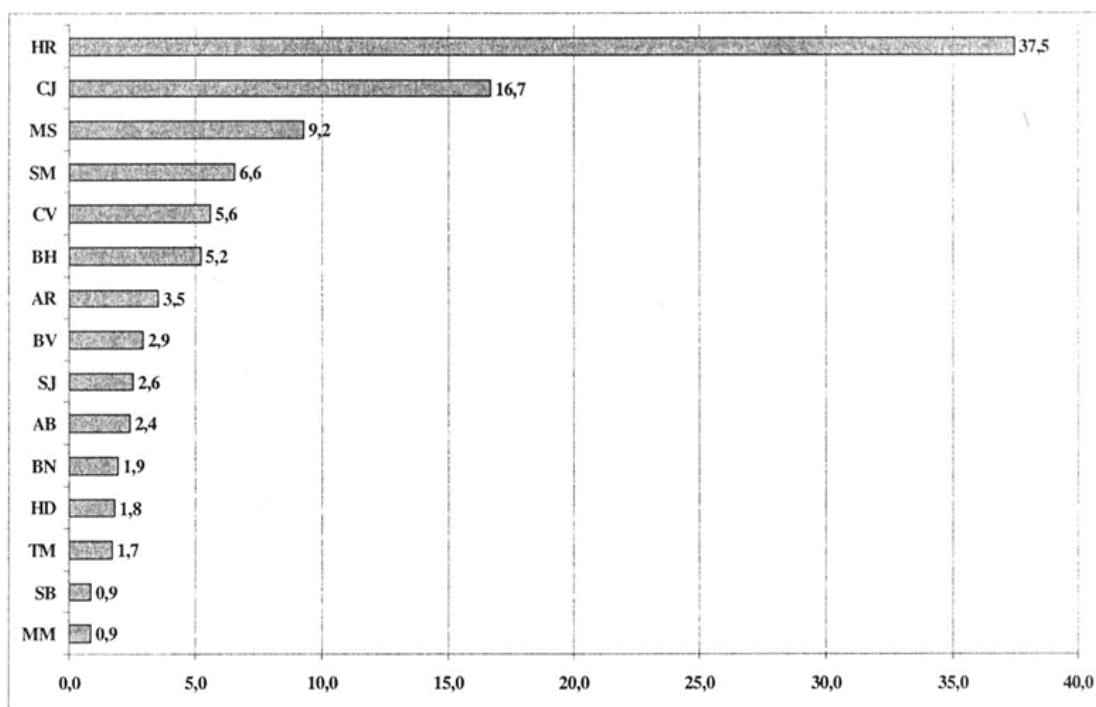
2. táblázat – *Az alintézmények típusai*

Tevékenység	csoporthoz száma
műhely – iskolai, művészeti, kulturális	40
szerkesztőség	35
tánc csoport	19
könyvtár	17
szociális	15
színjátszó kör	10
gyűjtemény	9
vallási csoport	6
zenekar	4
dalkör	3
irodalmi kör	2
egyéb	73
Összesen	233

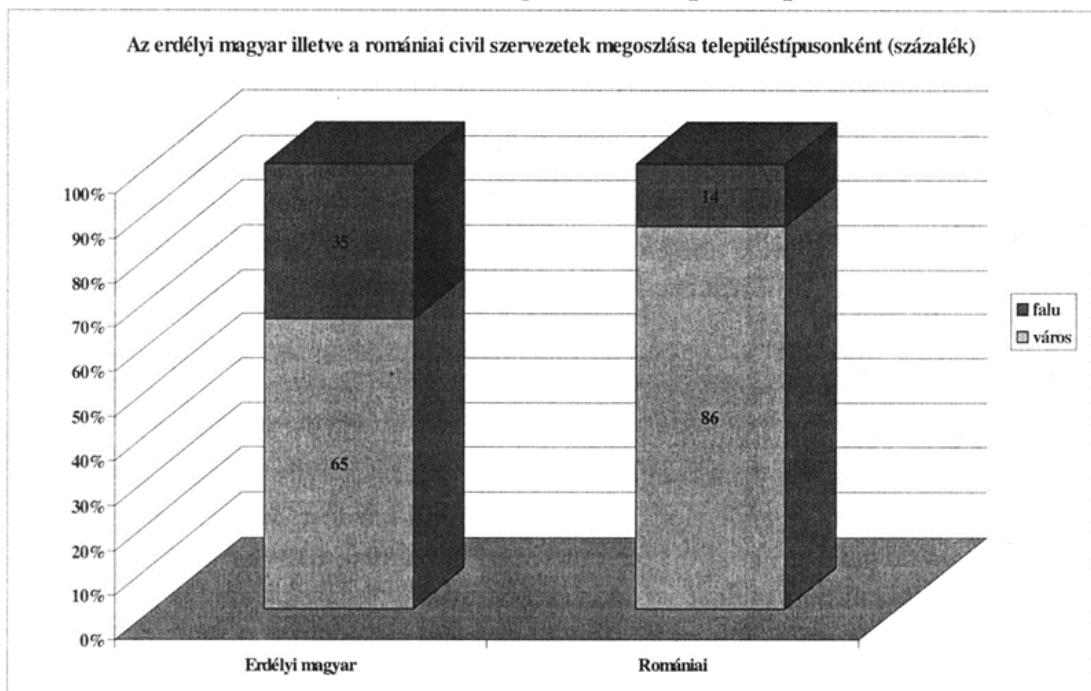
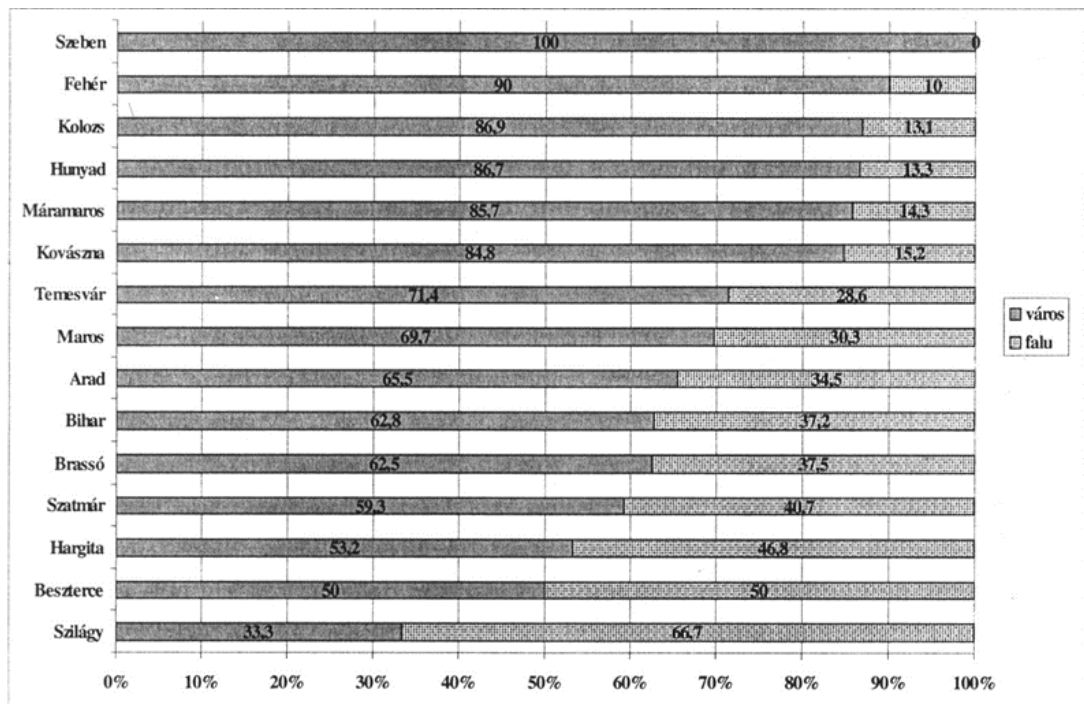
A szervezetek területi és településtípus szerinti megoszlása

A szervezetek érthető módon nem egyenletesen oszlanak meg Erdély területén, megoszlásukat meghatározza a magyar lakosság területi megoszlása, urbanizáltsági foka, valamint a régióként esetleg eltérő szervezkedési-együttműködési hajlam. Az adatokból megállapítható, hogy kiugróan nagy arányban csoportosulnak a szervezetek Hargita megyében, valamint Kolozs megyében. E két megyének a magyar civil szférában elfoglalt központ szerepe oly erőteljes, hogy ez a teljes romániai nonprofit szektor területi megoszlására is rányomja bélyegét. A román Civil Társadalomért Fejlesztési Alap egy korábbi kutatási beszámolójában e két megye szintén mint az ország legnagyobb szervezet-sűrűséget mutató területei jelennek meg.⁴

2. ábra – A szervezetek megyénkénti százalékos megoszlása

A szervezetek településtípusok közötti megoszlását tekintve kiderül, hogy azok több mint egyharmada (35%-a) falun működik. Ez az arány több mint kétszerese a romániai átlagnak, amely mindössze 14% (3. ábra). Mivel a román illetve magyar népesség megközelítőleg azonos arányban él falun illetve városon, ez az eltérés joggal értelmezhető úgy, mint a civil jellegű társulás erőteljesebb jelenlétét a magyar falusi lakosság körében.⁵

3. ábra – *Civil szervezetek megoszlása településtípusonként*4. ábra – *Szervezetek településtípusonként, megyénként*

A szervezetek településtípusok közötti megoszlásából a szervezetszám szempontjából központ szerepet betöltő két megye közötti lényeges különbség derül ki: míg Kolozs megyében a szervezetek túlnyomó többsége Kolozsváron működő szervezet, addig a Hargita megyei szervezetek majdnem fele falun működik (4. ábra). Ez a különbség csak részben magyarázható azzal, hogy Hargita megyében a lakosság nagyobb része él falun, mint Kolozs megyében (Beszterce és Szilágy megyékben feltehetően ez a magyarázó tényező). A különbség részben onnan ered, hogy a nonprofit szektort integráló ernyőszervezetek nagyrészt Kolozsvárra tömörülnek, részben pedig a felsőoktatás köré szerveződő nagyszámú szervezet jelenlétével magyarázható.

A civil szféra funkciói

A non-profit szektor elemzéseinek központi kérdése, hogy az állam/kormányzat és társadalom között közvetítő szerepet játszó, illetve a kormányzattól bizonyos funkciókat átvállaló szervezetek milyen feladatokat látnak el, milyen társadalmi funkciókat töltenek be. Egy kisebbségi társadalom nonprofit szektorának elemzése során a civil szektor által ellátott feladatok számszerű megragadása és leírása mellett e kérdés azért is kiemelt fontosságú, mert a többségi társadalmak nonprofit szektorával való összehasonlítás révén következtetéseket vonhatunk le a kisebbségi társadalom egészének működését illetően is. E célból a szervezetek tevékenységterület szerinti megoszlását összehasonlítjuk a romániai és magyarországi nonprofit szektorok tevékenység-profiljával.

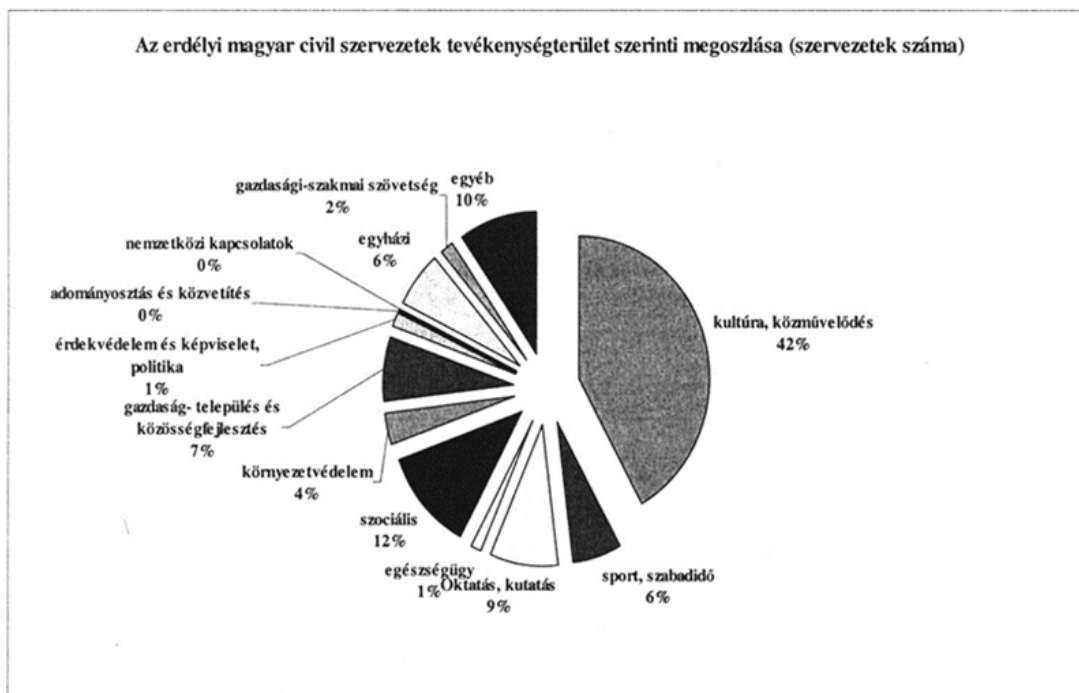
A tevékenység szerinti egyszerű megoszlást tekintve mindenekelőtt a kulturális profilú szervezetek kiugróan magas aránya állapítható meg (42%). E sajátosságot korábbi kutatások is kimutatták, magyarázatát pedig a kisebbségi civil szektornak a kisebbségi kultúra és identitás fenntartásában betöltött kiemelkedő szerepében látták.⁶ A kulturális szervezetek kategóriáját sorrendben a szociális gondoskodással foglalkozó szervezetek (10%), az oktatási feladatokat ellátó vagy segítő szervezetek (9%), a gazdaság-, település- vagy közösségfejlesztési feladatot végző szervezetek (7%), a vallási illetve sport-szabadidős egyesületek (6–6%) követik. Környezetvédelemmel az összes szervezetek 4%-a foglalkozik, 10%-uk viszont egyik felsorolt kategóriába sem volt besorolható (5. ábra).

A román – magyar – erdélyi-magyar összehasonlítás érdekében a használt kategóriákat oly módon vontuk össze, hogy azok megegyezzenek a nonprofit szervezetek nemzetközi klasszifikációjával,⁷ az alkalmazott kérdőívben ugyanis, a magyarországi gyakorlatból kiindulva, egy részletesebb bontást használtunk.

Az összevonas eredményeként a sport- és szabadidős szervezetek a kulturális szervezetek kategóriájába kerültek. Az összehasonlításból kiderül, hogy a

kulturális profilú szervezetek felülreprezentáltsága az országok közti viszonylatban is kimagasló, arányuk a magyarországi kulturális szervezetekénél 8%-kal, a románokénál 25%-kal magasabb (3. táblázat). Eszerint tehát az erdélyi magyar nonprofit szektor legfontosabb funkciója (korábbi kutatások eredményeivel egybehangzóan) a kulturális identitás termelésében azonosítható be. A többségi nonprofit szektorok kulturális profilú szegmensét meghaladó aránya pedig minden bizonnyal azzal magyarázható, hogy ezek esetében e feladat ellátására nagyszámú állami intézmény működik – kisebbségi helyzetben ezek hiányának kompenzálására nonprofit keretek között nyílik lehetőség.

5. ábra – *Civil szervezetek tevékenységi területek szerinti megoszlása*

Egy további tevékenységcsoport esetében erdélyi magyar jellegzetességként az illető típusú szervezetek feltűnően kisebb mértékű jelenléte, vagy szinte teljes hiánya figyelhető meg. Elsőként az egészségügyi szervezeteket kell itt megemlítenünk, amelyekből alig néhány magyar jellegű, annak ellenére, hogy ezek országos aránya meglehetősen magas (az összes szervezetek 8,8%-a). Az oktatással-kutatással foglalkozó szervezetek 8%-os aránya is alig fele a két országos értéknek, amely mindkét esetben 16% körül van. Ugyanez mondható el a gazdasági-szakmai szövetségekről is. Az érdekvédelmi és képviseleti szervezetek aránya a magyarországi értékhez hasonlóan marad el messze azok romániai arányához képest: míg Romániában ezek a szervezetek 8,9%-át képezik, Magyarországon csupán 1,3%-át, Erdélyben 1,5%-át. Az adományozó és közve-

tító szervezetek, valamint a nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó szervezetek, amelyek a két országos nonprofit szektorban is igen alacsony arányban vannak jelen, az erdélyi magyar civil szektorban szinte egyáltalán nem jelennek meg.

3. táblázat – *A nonprofit szektor tevékenységterület szerinti szerkezete Erdélyben, Romániában, Magyarországon*

Az erdélyi nonprofit szektorban...		Erdélyi magyar	Románia	Magyarország
magasabb jelenléti arány	kultúra, közművelődés	48,0	22,5	39,9
	egyházi	6,2	2,9	2,7
a két országban levő arányok közötti jelenléti arány	szociális	11,7	18,0	8,6
	környezetvédelem	3,6	7,1	2,4
	gazdaság-, település- és közösségfejlesztés	7,2	6,0	7,6
alacsonyabb jelenléti arány	oktatás, kutatás	8,6	16,4	16,5
	egészségügy	1,4	8,8	4,6
	gazdasági-szakmai szövetség	1,7	5,0	7,8
	érdekvédelem és képviselő, politika	1,5	8,9	1,3
	adományosztás és közvetítés	0,2	1,7	1,5
	nemzetközi kapcsolatok	0,2	2,7	1,4
	egyéb	9,7	0,0	5,7
	Összesen	100,0	100,0	100

Az erdélyi magyar civil szféra néhány további sajátosságára derül fény az „egyéb tevékenység” kategóriába került szervezeteket vizsgálatából is. Ide olyan sajátos profilú szervezetek tartoznak, amelyek a nemzetközi kategóriarendszerbe nem sorolhatók be. Az ide sorolt szervezeteket csak a magyarországi és az erdélyi magyar szervezetek esetében ismerjük, ezekre vonatkozóan megállapítható, hogy az egyéb kategória mást fed Erdély és mást Magyarország esetében. Erdélyben ezt elsősorban az ifjúsági szervezetek alkotják, amelyek külön kategóriaként Magyarországon nem jelennek meg, ehelyett itt a polgárvédelemmel, közbiztonság-fenntartással foglalkozó, illetve politikai szervezetek alkotják az egyéb kategóriát. Végül pedig arra is fel kell hívnunk a figyelmet, hogy a kulturális-szabadidős-sport kategória összevonása is a két ország nonprofit szektora közötti jelentős különbséget takar: Erdélyben lényegesen kevesebb sportegyesület működik, mint a Magyarországon (6,0% illetve 13,2%).

A szervezetek tevékenységével kapcsolatban még két további összefüggést tartunk említésre érdemesnek, a tevékenységtípus és szervezeti forma kapcsolatát, valamint a tevékenység és településtípus kapcsolatát. A különböző

tevékenységű szervezetekre ugyanis esetenként kimutathatóan eltérő szervezeti forma jellemző. Kiderült, hogy az egészségügyi-, oktatási-kutatási-, valamint szociális szervezetekre a jogi személyiséggel is járó szervezeti formák a jellemzőek, azok közül is kiemelkedően az alapítványi forma: az egészségügyi szervezetek majd kétharmada, az oktatási-kutatási illetve szociális szervezetek megközelítőleg fele alapítványi formában működik. Az egyesületi forma a környezetvédő szervezetek körében a legelterjedtebb, majd a kulturális, valamint gazdaság-, település- és közösség-fejlesztő szervezetek körében. A jogi személyiség nélküli formában működés a sport- és szabadidős egyesületekre, érdekvédelmi szervezetekre, és mindenekelőtt a vallási szervezetekre jellemző. Ez utóbbiak esetében minden bizonnyal az egyházak nyújtotta stabil szervezeti keret az, amely a formalizálódást szükségtelemmé, vagy legalábbis kevésbé fontossá teszi.

4. táblázat – *A szervezetek tevékenységeinek településtípusok szerinti megoszlása*

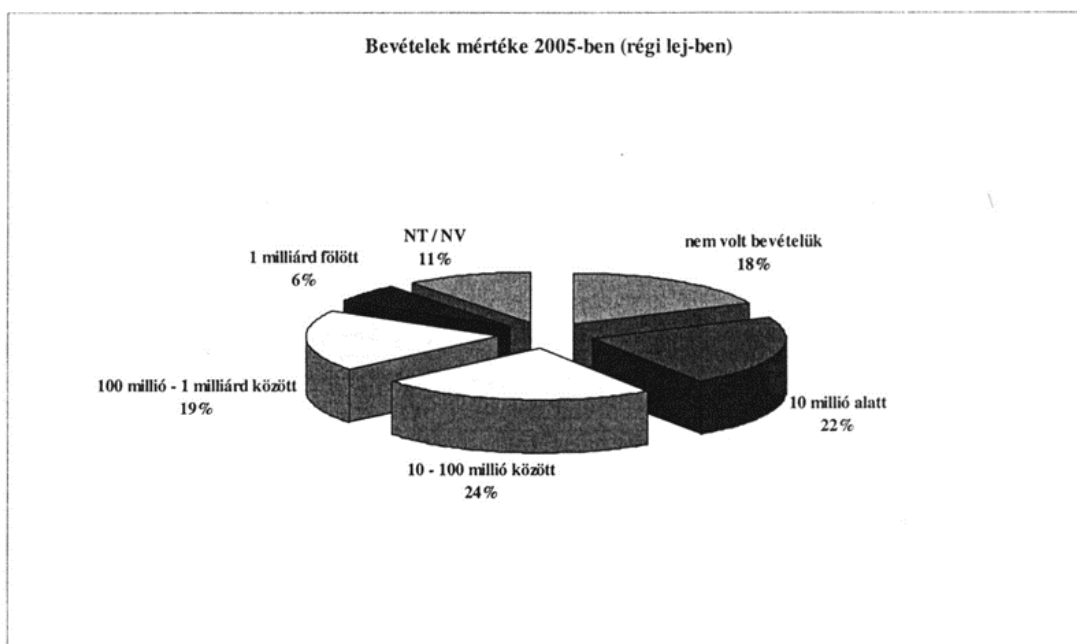
Fő tevékenység	Város (%)	Falu (%)	Összesen
kultúra, közművelődés	40,7	44,0	41,8
sport, szabadidő	6,9	4,3	6,0
oktatás, kutatás	11,6	3,2	8,6
egészségügy	1,9	0,4	1,4
szociális	13,3	8,9	11,7
környezetvédelem	3,9	3,2	3,6
gazdaság-, település- és közösségfejlesztés	3,9	13,5	7,2
érdekvédelem és képviselő, politika	2,1	0,4	1,5
adományoztatás és közvetítés	0,2	0,4	0,2
nemzetközi kapcsolatok	0,0	0,7	0,2
egyházi	5,8	6,7	6,1
gazdasági-szakmai szövetség	2,3	0,7	1,7
egyéb	7,5	13,8	9,7
Összesen (%)	100	100	100

A különböző tevékenységű szervezetek településtípus szerinti megoszlásából arra a kérdésre kapunk választ, hogy mely tevékenységek zajlanak jellemző módon városon, illetve melyek falun. Az eredmények alapján e tekintetben megállapítható, hogy míg a kulturális szervezetek falun és városon egyformán megtalálhatók, az oktatással-kutatással foglalkozó szervezetek jellemzően városi szervezetek, és a szociális intézmények is inkább városon fordulnak elő, mint falvakban. Ezzel szemben a gazdaság-, település- és közösségfejlesztéssel foglalkozó szervezetek inkább falvakon működnek (4. táblázat).

Gazdasági erőforrások

A szervezetek gazdasági erőforrásaival kapcsolatban két kérdést vizsgáltunk, egyrészt azt, hogy a civil szervezetek milyen nagyságrendű összegek fölött rendelkeznek, másrészt hogy az erdélyi magyar nonprofit szektor fennállása és működése milyen típusú erőforrásokra támaszkodik. A szervezetek rendelkezésére álló összegek nagyságának méréséhez arra kértük a szervezeteket, becsüljék fel milyen mértékű bevételhez jutottak 2005-ben. Az így kapott eredmény a 6. ábrán látható. Ezeket az adatokat nem áll módunkban sem korábbi adatokkal, sem más nonprofit szektorok pénzügyi adataival összehasonlítani.

6. ábra – **Bevételek 2005-ben**

Az erdélyi magyar civil szféra kutatásoknak kezdettől fogva fontos kérdése volt, hogy ez az intézményi szektor gazdaságilag milyen mértékben támaszkodik erdélyi magyar gazdasági forrásokra, milyen mértékben támaszkodik a román illetve magyar költségvetési forrásokra, hogy képes-e nyugati, esetleg európai uniós forrásokat megszerezni működéséhez. A gazdasági szereplők támogatásának elnyerése a civil szféra életképességének jeleként értelmezhető, a költségvetési forrásokra támaszkodás a működési stabilitás biztosítékaként, de ugyanakkor a két ország politikai döntéseinek való kiszolgáltatottság jeleként is értelmezhető. A támogatásokhoz jutás módja is rendszerint használt elemzési

szempont, a pályázatok révén elnyert támogatások arányának növekedése a forrásokhoz jutás igazságosabb elosztásának jeleként értelmezhető.

A lehetséges bevételi források közül azok előfordulását mértük, amelyek korábbi adatfelvételek során jelentősebbnek bizonyultak. A szervezetektől azt kérdeztük meg, hogy a felsorolt forrástípusokból voltak-e a kérdezett szervezetnek bevételei. E kérdés alapján a leggyakrabban előforduló bevételi forrásnak a hazai eredetű, pályázati úton elnyert támogatások bizonyultak, a szervezetek majdnem fele, 44,8%-a, hozzájutott ilyen forráshoz (5. táblázat). A hazai pályázatokat a szponzorálásként kapott támogatások követik, a szervezetek 37,8%-a említette ezt a bevételi forrást. (A támogatás származási országát nem jelöltük meg, feltételezzük, hogy ezek nagyrészt hazaiak.)

5. táblázat – *Bevételek forrása*

Pályázati támogatások	58,7	hazai forrásból	44,8
		magyarországi forrásból	34,5
		más külföldi forrásból	13,8
Önkormányzati támogatások	28,1	pályázati úton	21,5
		nem pályázati úton	7,8
Szponzorálások	37,8		
Egyházi támogatások	17,2		
Magánszemélyek adománya	38,4	hazai személyektől	32,6
		magyarországi személyektől	9,7
		más külföldi személyektől	9,7
Saját bevétel	45,9	saját rendezvényekből / szolgáltatásokból	25,0
		saját gazdasági tevékenységből	7,6
		tagdíjából	23,3
Adófizetők 1%-os adófelajánlása	25,8		
Más forrásokból	5,8		

A szponzorálásokat a magyarországi pályázati támogatások követik, ilyen támogatásokhoz a szervezetek valamivel több, mint egyharmada jutott hozzá, és majdnem ugyanekkora gyakorisággal említik a kérdezettek a hazai magánszemélyek adományaként kapott bevételeket. A magyarországi és más külföldi származású, adományként kapott támogatások már lényegesen ritkábban fordulnak elő, a szervezetek mindössze 9,7%-a esetében. Az adófizetők 1%-os felajánlásában a szervezetek egynegyede részesült. A forrástípusok közül legritkábban a saját gazdasági tevékenységekből származó bevételeket említik.

A különböző források előfordulási gyakorisága azonban nem feltétlenül jelenti azok fontosságát is a szervezetek számára. Ezért külön megkérdeztük a szervezeteket, hogy az összes bevételi forrásuk közül melyik volt működésük szempontjából a legjelentősebb. Az e kérdésre kapott válaszokból az derült ki, hogy bár gyakoriság szempontjából vezetnek a hazai pályázati források, a működés szempontjából továbbra is a magyarországi pályázati úton elnyert támogatások a legfontosabbak (6. táblázat). Ezt a hazai pályázati támogatások követik, a szervezetek 13,6%-a esetében. A szponzorálás, gyakori előfordulásuk ellenére, fontosságuk tekintetében lényegesen elmaradnak az előző két forrástípus mögött. Az adófizetők 1%-os felajánlásából származó bevételek szintén igen ritkán képeznek jelentős hozzájárulást a szervezetek költségvetéséhez.

6. táblázat-*A szervezetek legfontosabb bevételi forrása*

Forrástípusok	Azon szervezetek aránya, amelyek számára a legfontosabb forrás
pályázati – magyarországi	17,2
pályázati – hazai	13,6
szponzorálás	6,2
pályázati – külföldi	5,6
saját – tagdíjak	5,4
saját rendezvények	4,3
önkormányzati – pályázati	3,5
egyházi támogatások	3,3
adomány – hazai	3,3
adomány – külföldi	2,3
saját gazdasági tevékenységek	2,1
önkormányzati – nem pályázati	1,2
adomány – magyarországi	1,0
adófizetők 1%-a	0,2
más forrás	2,5
nem volt bevétele, nem válaszol	27,9
Összesen	100

A legismertebb pályázati forrásokat a személyesen lekérdezett kérdőívben név szerint is felsoroltuk. A válaszokból kiderült, hogy legnagyobb ismertsége és igénybevétele az Illyés Közalapítványnak van, a szervezetek 70,9%-a nyert is tőle támogatást az elmúlt évek során. Az Illyés Közalapítványt a Comunitas Alapítvány követi, melynek pályázatai révén a szervezetek 60,2%-a jutott már legalább egyszer támogatáshoz (7. táblázat).

7. táblázat – *Pályázati források ismertsége a Kolozs megyei szervezetek körében*

	nyertek támogatást	pályáztak	ismeri	nem ismeri	Összesen
Illyés Közalapítvány	70,9	10,2	18,1	0,8	100
Communitas Alapítvány	60,2	13,8	22,0	4,1	100,0
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma	41,0	9,0	39,3	10,7	100,0
Önkormányzatok	30,0	10,0	53,3	6,7	100,0
Nemzeti Kulturális Alapprogram	25,0	6,7	48,3	20,0	100,0
Apáczai Közalapítvány	24,8	5,0	63,6	6,6	100,0
Szülőföld Alap	23,3	12,5	51,7	12,5	100,0
Külföldi magánalapítványok (nem Mo.i)	22,1	7,1	40,7	30,1	100,0
Romániai minisztériumok	16,4	6,0	62,9	14,7	100,0
EU-s pályázati források	12,2	8,7	50,4	28,7	100,0
Új Kézfogás Alapítvány	9,2	2,5	66,7	21,7	100,0
Külföldi nagykövetségek	2,7	3,6	51,4	42,3	100,0
Nemzeti Civil Alapprogram	2,6	6,0	59,8	31,6	100,0

Következtetések

Kutatásunk célja a romániai magyar civil szféra általános leírása volt, egy aktualizált kép megrajzolása az erdélyi magyar társadalom intézményrendszerének e szegmenséről, melyben megpróbáltunk új adalékokkal is szolgálni az erdélyi magyar civil szféra megismeréséhez.

Első kiemelhető megállapításunk a szervezetek működési formáinak változásával kapcsolatos. Megállapíthattuk, hogy az alapítványi és szövetségi formákkal szemben fokozatosan teret nyert az egyesületi forma, e téren tehát az erdélyi magyar civil szféra a normalizálódás irányába halad.

A területi megoszlások elemzéséből korábbi kutatások eredményei igazolódtak vissza, miszerint az erdélyi magyar civil szféra erőteljesen csoportosul Hargita és Kolozs megyébe. Civil szféránk e két pólusa azonban jellemzői tekintetében erősen eltérő, míg Hargita megye a nagyszámú falusi és kisvárosi szervezetének köszönhetően képezi Romániának is a legnagyobb szervezet-sűrűségű megyéjét, Kolozs megyében a magyar lakosságú falvak és kisvárosok szervezetszegények, itt a szervezetek elsöprő többsége ugyanis Kolozsváron koncentrálódik. A román nonprofit szférával való összehasonlítás alapján megállapíthattuk továbbá, hogy romániai viszonylatban az erdélyi magyar civil szervezetek lényege-

sen nagyobb arányban található falun, amiből arra következtettünk, hogy a falusi magyar lakosság körében valószínűleg elterjedtebb a civil kezdeményezésre és társulásra való hajlandóság.

A civil szervezetek által ellátott társadalmi funkciók vizsgálatából kiderült, hogy a kisebbségi identitás fenntartásában fontos szerepet játszó kulturális intézmények az erdélyi magyar civil szférában nagyobb arányban fordulnak elő mint akár a román, akár a magyarországi nonprofit szférában. Hasonló a helyzet a vallási intézményekkel is. Kiderült az is, hogy az olyan tevékenységű szervezetek esetében, amelyek a két országban lényegesen eltérő arányban találhatók meg, az erdélyi magyar civil szervezetek aránya a két országos arány között található. És végül egy sor tevékenység-típusról kiderült, hogy azt a kisebbségi nonprofit szektor a többségiéknél kevésbé tudja ellátni – ilyenek bizonyultak az oktatási-kutatási tevékenységek és az egészségügyi feladatok.

Az erdélyi magyar civil szféra működésének anyagi hátteréről pedig megállapíthattuk, hogy azt továbbra is a magyarországi és hazai pályázatok révén elérhető források biztosítják, melyek közül a magyarországiak bizonyultak jelentősebbnek.

¹ A Hargita megyei közvetett adatgyűjtés mellett az szólt, hogy a civil szféra kutatottsága e megyében a legmagasabb, így e megyéből már rendelkezésünkre álltak friss adatok.

² E helyen nem foglalkozunk alaposabban azzal a kérdéssel, hogy milyen kritériumok alapján tekinthető egy szervezet „magyarnak”. A lekérdezendő szervezetek adatbázisába való besorolásakor a követett szempontok: román intézmények által összeállított adatbázisokban szereplő szervezetek esetén névelemzés, „hólabda”-típusú információhoz jutáskor az információ-közlők általi minősítés. A közvetlen kapcsolatfelvétel után a nyelvhasználat vált a döntő szemponttá – azaz végső soron azok a szervezetek minősültek „magyarnak”, amelyek esetében valamely szervezeti vezetővel lehetséges volt a kérdőív magyar nyelven való kitöltése.

³ Korábbi kutatásokban esetenként az alintézmények külön szervezetekként kerültek lekérdezésre (pl. a 2003-ban az MTA-KI által koordinált adatfelvétel során), ez esetekben természetesen a lekérdezett szervezetek száma a jelenleginél nagyobb volt.

⁴ A Románia-szintű adatok forrása itt és a továbbiakban az említett Civil Társadalomért Fejlesztési Alap két kutatási jelentése: Stefan Constantinescu (1997), *Dimensiuni ale sectorului neguvernamental din Romania*, illetve Carmen Epure – Oana Tiganescu-Ancuta Vamescu (2001) *Romanian Civil Society: An Agenda for Progress*. Preliminary Report on Civicus Index on Civil Society project in Romania. Forráshely: www.fdsc.ro

⁵ Meg kell jegyezni, hogy a településtípus szerinti összehasonlítást zavarja a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek bevonása kutatásunkba, ezeket ugyanis a román nonprofit szektor felmérésébe nem vonták be. A nem bejegyzett szervezeteket kihagyva a falusi szervezetek aránya 26,3%-ra csökken – ez az arány azonban még mindig lényegesen magasabb, mint a román nonprofit szektor esetében.

⁶ Lásd pl. Horváth István és Sala Zsolt 1995-ben készült elemzését (Horváth István – Sala Zsolt: A romániai magyar egyesületek és alapítványok szociológiai leírása. *Korunk*. 1995/XI)

⁷ Ismert megnevezéssel az ICNPO – International Classification of Non-Profit Organizations klasszifikációval.

Somai József

Támogatás és forráselosztás, 2007

Támogatáspolitikai újdonságokkal 2005–2006-ban nem találkoztunk, bár régebbi ígéretek szerint úgy tudtuk, hogy lesznek, de az ígélet, hogy valami megszűnik avagy átalakul, az még nem újdonság. A civil szférának megvannak az új iránti elvárásai, mégpedig komoly közéleti elvárásai, annak az alaptételnek az ismeretében, hogy minden társadalomnak alapérdeke a civil szféra fenntartása, támogatása, fejlesztése. Jól működő civil szféra nélkül a társadalom igen nagy tevékenységi köre képtelen az elvárásoknak eleget tenni. Ez a tétel egy kisebbségi közösség esetében hangsúlyosabbá válik, mivel sajátos intézményrendszere (oktatási, művelődési, gazdasági, szociális, stb.) olykor erősebb kötődésű a civil szférához, mint az állami szférához.

Ez az írás számbavétel, nem a mindenképpen bírálat a célom, hanem állapotismertetés és kiütkeresés a jelenleg nehezen átlátható és nem sok jóval kecsegtető helyzetből. Idén ősszel, 2006. október 13–14-én került sorra a VIII. Civil Fórum, az Erdélyi Magyar Civil Szervezetekért Alapítvány – több társzervezettel közös – szervezésében Kolozsvárott, ennek fő kérdése a *közösségi forrásteremtés* volt, amely az egész civil szféra fenntarthatóságának egyik kulcskérdése. Ebből a nagy csomagból valójában a konferencia két témára összpontosított: 1. a civil szervezetek saját forrást jelentő jövedelmet hozó tevékenységei; 2. a vállalkozások szerepvállalása és együttműködése a civil szervezetekkel. Ez a típusú forrásteremtés még akkor is csak kiegészítő forráslehetőség, ha a hagyományos pályázati (Illyés, Új kézfogás, Apáczai stb. közalapítványok) forráslehetőségeinek az apadása (átalakulása) általános tapasztalattá vált.

Az igaz, hogy érezhetően javul a vállalkozások támogatási kultúrája, bővülnek a hazai (román) támogatási források, és előttünk bontakoznak ki az EU-s és egyéb nemzetközi programok lehetőségei, azonban nagyságrendje és hatékonysága alapján a fő közösségi forrásteremtés egyelőre, és még sokáig a magyar támogatási rendszerek és profibb pályázási technikák elsajátítása és sikerre juttatása marad. Ezek nyilvánvaló szűkülő tendenciája a figyelmet a más forráslehetőségek felé irányítja.

A fenntarthatóság fogalma alatt nemcsak egyszerűen a megmaradást kell értenünk, hanem a civil szféra fejlesztését és versenyképességének alakítását is.

Ezért kell a forrásteremtést sokkal szélesebb kontextusba helyezni, mint ahogy azt a kolozsvári fórum tette. Nem csupán támogatásról, napi feladatok teljesítéséről van szó, hanem a jövőről is. A civil jövő változatai:

1. Az önfenntartás, amikor a civil szervezetnek a saját eszközei, saját forrásai elegendőek céljaik megvalósításához.
2. A támogatási rendszerek, amelyek állami (közigazgatási), vagy privát úton létrehozott alapokból finanszírozza a civil szervezetekre háruló közösségi feladatokat. Ez a forma lehet teljes támogatás, amikor a vállalt feladat minden költségét a támogatási rendszerek fedezik, de lehet részleges is, ha a szervezet a rendszereken kívüli forrásokhoz is folyamodik. A nem támogatott szervezetek vagy stagnálás (hibernálás) állapotába kerülnek, vagy tevékenységüket teljesen az önkéntességre alapozzák. Megszűnnek, amennyiben anyagi önerővel nem rendelkeznek, vagy ha egyéb forrásokhoz sem férnek hozzá.
3. A civil szervezetek legnagyobb része a vegyes forrásokhoz való hozzájutással (önerőből létrehozott alapok, támogatási rendszerek által nyújtott pályázati lehetőségek, mecénásság, szponzorálás, 2%, stb.) teljesítik vállalt feladatukat.

A civil szervezet valamelyik alternatívába való beilleszkedése annak függvénye, hogy mi a közösségi célja, mekkora az elfogadottsága, milyen szakmaiság és tájékozottság jellemzi, de számításba jöhet az a tényező is, hogy az illető szervezet milyen gazdasági vagy politikai érdekcsoportokhoz áll közel. Ezekből a kérdésekből ered az állandó politikai és civil disputa.

A politikai közeg indokolni szeretné a döntéshez való minél teljesebb jogot, egészen a teljes döntési jogig, és ahhoz idomuló struktúrákat alakít ki magának, és a maga érdekében. A civil diskurzus ugyanakkor a függőség láncaitól való megszabadulásról szól. A két vita ma alig, vagy egyáltalán nem találkozik, egyeztetési folyamatra csak ígéret van, egyeztetés nincs.

A civil függetlenségről-függőségről, szabadságról-önállóságról stb., már bő forrásanyag gyűlt össze lapokban, például a *Civil Fórum* számaiban, a négy Civil Fórum tanácskozás megjelent köteteiben és egyéb forrásokban, azonban ki kell jelentenünk, hogy hasztalanul, a gyakorlatban szinte semmi sem történt. Ezért most röviden két fogalom viszonyáról beszélek: illetékesség és/vagy kompetencia és azok egymással szembeni dominancia kérdéséről.

A mai közpénzosztás nagymértékben az illetékesség mögé bújik. Honnan ered ez? Az illetékesség forrása a hatalmi öntörvényűség. A politikai-civil disputában a politika szerepe erős és nyerő, mert kizárólag politikai logikára épít. Ennek következményei: antiszakmaiság, aránytalanságok, egyenlőtlen esélyek, hűek-hűtlenek csoportjai, klientúra építés. Az illetékességet nem a kompetencia alakítja, és nem a szakmaiság, s nem is a konkrét civil tevékenység iránti elkötelezettség.

A romániai magyar civil szféra helyzete sajátos, van saját intézményrendszere, valójában csak saját magához viszonyítható. Ez viszont elég sok disszociációt is kivált, amihez további alkalmazkodási képesség kellene. Az erdélyi magyar civil szféra fennmaradása, életképessége, működőképessége és hatékonysága létfontosságú az erdélyi magyar közösség megmaradásának szempontjából. Ez olyan kiindulási elv, amelyet alapigazságnak tekinthetünk.

A közösségnek nem a támogatási rendszer a sorsdöntő kérdése, hanem a képesség kifejlesztése a fennmaradásra, a fejlesztésre és ehhez szükséges versenyképességre. Ennek alapvető feltétele a közösség anyagi-gazdasági ereje, majdnem száz éven át megfosztották a közösséget a neki járó forrásoktól, és ma is a létezőnél jobb támogatási rendszerre lenne érdemes. A fogalomhasználat is zavaró: legszívesebben hazai és magyar forráselosztásról beszélnék, és nem támogatásról, hogy ki lehessen iktatni a paternális gondolkodást, amikor valaki azt hiszi, ő adományoz. Valójában az egész támogatási rendszer a társadalom funkcióinak fenntartási kötelezettségéből ered. A megszokott fogalommal beszéljünk a hazai, magyarországi és nemzetközi típusú támogatásokról.

Az erdélyi magyar támogatáspolitikai

Az egész civil szféra anyagi támogatási rendszerének a felelősségét egyértelműen magára vállalta az RMDSZ, legyen a forrás magyarországi vagy hazai állami. A felelősséget a vállán hordozó szövetség feladatát mindaddig végezhetné, ameddig az nem alakul át a civil társadalomra rátelepedő ügykezeléssé vagy hatalmi erő és presztízszenvelés eszközévé.

Az erdélyi magyarság céljaira szánt anyagiak elosztására szakosodott szervezetek jelenlegi struktúrái politikai erőfölényt jeleznek mind az Illyés Alkuratoriuma, a Communitas és Progress Alapítványok kuratóriumai esetében, az ezekhez tartozó szaktestületek személyi összetétele esetén is politikai bizalmi szempontok érvényesülnek inkább, mint a szakmaiság (lásd azokat a kurátorokat, akik egyszerre több testület tagjai). Ez tulajdonképpen a közösség ellenőrzése alól kikerült rendszer. A civil szféra aktív részvételének az volna a célja, hogy az anyagi források elosztásában illetékes vezetőket önkontrollra, érvelésre, álláspontjuk logikus kifejtésére, döntéseik nyilvános megindoklására és alapos szakmai élőkészítésére, esetenként a döntések korrekciójára kényszerítse.

Jelenleg erről szó sincs, mert hiányzik a pénzelosztással kapcsolatos közösség által is elfogadott szabályozás. Ilyen nincs, vagy nem ismerjük. Az erdélyi magyar közösség által tizenöt év alatt kitermelt politikai vezetés teljes hatalommal rendelkezik a közösség számára a két állam által biztosított anyagi-pénzügyi források felett. A rendszerben benne van, hogy forráselvonással elle-

hetetleníthet, vagy fékezhet számára nem rokonszenveseket, vagy éppen méltánytalanul túlkedvezményez biztosan kiszolgálókat, akiket utólag ki is tüntet a „jól végzett munkáért”.

A támogatási pénzek elosztásával kapcsolatban a függetlenség, szakmaiság, nyilvánosság végre valós teret kell nyerjenek. Éppen ezért kell a politikai és civil szférának közösen gondolkodnia (?) a támogatási struktúra és szempontrendszer kérdéseiben, ki kell törni a civil szférára ráerőszakolt, lealacsonyító gyámsági állapotból. A civil szféra egyetért a támogatási rendszer reformjának szándékával, melyet a politikum többször és ismételten meghirdetett, megígért.

A reform az egész támogatási rendszer kulcskérdését, mégpedig a döntéshozás kérdését kell elsősorban megoldani, megreformálásra szorulnak a döntéshozási struktúrák és azok működési mechanizmusai. A magyar közösség jelenlegi alternatívája az egész közösséget érdekeltté tevő új elosztási rendszer kialakítása, valamint egy új fejlesztési projekt-struktúra kidolgozása és megvalósítása. Mindez a belső demokrácia kérdése. Az erdélyi magyarság politikai szószólói illetéktelenül hirdetik a demokráciát kifele, ha azt közösségén belül megoldatlanul tartják fenn. Több éves reformígéret után, újabb terv híre kelt szárnyra: az RMDSZ lépni fog, „így is, úgy is létrehozzuk az Autonómia Tanácsot” – hallottuk. Még hírlik, hogy ebben arányosan vesz részt majd a politikai, egyházi és civil szféra. Fontos kérdések fogalmazódnak meg: hogyan valósul meg a Tanács: felülről kinevezéssel, vagy alulról mindenki maga jelöli képviselőt? Mennyire lesz demokratikus a rendszer? Ki dönt stratégiai kérdésekben? Úgy hiszem, hogy ebben az ügyben most igen fontos a civil szolidaritás, a civil kurázi, a civil készenlét. A MACISZESZ és hasonló más civil szervezeti tömörülések érdekvédelmi aktivizálódása előtérbe kerül.

A forrásteremtés más hazai formái (állami; helyi közpénzek; adóalap 2%-a; szponzorálás, mecénásság; kapcsolati tőke, nyilvánosság; humán erőforrások; civil vállalkozások) szintén előtérbe kerülnek. Kihangsúlyoznám a kapcsolati tőke és humán erőforrások fontosságát, mert ezek a biztosabb források a szegény, tőkehiányos közösségeknek. Mi oda tartozunk. A tudást nem lehet elvenni senkitől, a feladatok teljesítéséhez szükséges menedzselés, gazdálkodás, forrásteremtés gazdasági kultúrája mindennél biztosabb út.

Magyarországi támogatásokról

Beszélhetünk arról, hogy a '89-es fordulat után egy teljesen új helyzet alakult ki az anyaország és a határokon túl életre eszmélő magyarság között. Ezt az újbóli egymásra találást azóta is több érdemi és látszati jelenség kíséri. Ezeknek a jelenségeknek az elemzése segíthet a rendszer lényeglátásához és jobbítá-

sához. Érdemi tényező az anyaországnak a magyar alkotmányból következő kötelezettsége, mely szerint „A Magyar Köztársaság felelősséget érez a határain kívül élő magyarok sorsáért, és előmozdítja a Magyarországgal való kapcsolatuk ápolását.” Ezt a feladatot rója a magyar politikai elite az alkotmány. Ha summásan ezt az alkotmányos feladatot nézzük, akkor elmondhatjuk, hogy ennek a kötelezettségnek a mindenkori politikai elit eleget tett, és eleget is tud tenni bármikor, mivel a feladat kitűzése annyira általános, hogy valójában bármit is tehet, mert bármilyen határon túlra jutó anyagi, szellemi, erkölcsi cselekedet elvileg megfelel az alkotmány e passzusának.

Erre az alkotmányos előírásra azért szükséges utalni, mert amennyiben valamilyen okból a támogatás a civil szféra működését veszélyeztető módon a korábbinak hányadára esik vissza, az alkotmányos tétel betű szerinti olvasatban nem sérül, de az előírás szelleme szerinti értelmezésben igen. Ezért tartanánk szükségesnek a hivatkozott felelősségvállalás mértékének pontos meghatározását. Egyszer már célszerű volna megjelölni, hogy az éves állami költségvetésből milyen mértékű támogatást kapjon a külhoni magyarság. Ez stabil alapokra helyezné a határon túli magyarságra vonatkozó támogatáspolitikát, és kiemelné azt a politikai csaták keresztjéből, és biztonságos tervezést tenne lehetővé.

Az utóbbi évek folyamatai arra engednek következtetni, hogy ebben a kérdésben nincs szándék normarendszerre. Valószínű nem is kívánatos a szigorú szabályozás, mert az esetleg megkötné a kezeket. Erre a kérdésre nem nekünk kell megadni a választ. A támogatások nagyságrendje mindig parlamenti viták, s ezen belül a politikai érdekérvényesítési küzdelmek alkufolyamatából született meg, de sosem a határon túli magyarság fennmaradásához és fejlődéséhez szükséges anyagi háttér értékelése határozta meg azt, s még kevésbé az a tény, hogy a határon túli magyarság a közösségépítésben, a nemzeti kultúra fenntartásában és nemzetépítésben betöltött szerepében mire képes és képeségének érvényesítéséhez milyen pénzügyi anyagi háttér szükséges.

Ráadásul az alkotmányos anyanemzeti felelősség a fogalomhasználatban, s a tudatokban támogatási politikaként, támogatási rendszerként, támogatási aktusként él, holott ez nem egyéb, nem is lehetne más, mint szabályozott kötelezettség a költségvetési eszközök segítségével történő forráselosztás a teljes nemzeti megmaradás biztosítása érdekében. Ebben a logikában nem a „támogatás” fogalma köré kellene csoportosítani az ügy kezelését, hanem az anyagi erőforrások nemzetgazdálkodást jelentő felosztása fogalomrendszere köré. Különben is általában kit kell támogatni? Az elesettet, aki nem áll meg a lábán... Valóban, a határon túli magyarságra a XX. század világpolitikai folyamatai súlyos csapást mértek, vagyontalanították, elhurcolták, másodrendű polgárrá minősítették őket, azonban ma is áll a talpán szenvedésben edzetten és felmérhetetlen széles skálájú értékteremtésre képesen, önsorsát, az anyaország és az

egész nemzete javát szolgálva. Felmérhetetlen külső és belső értékeket gyűjtő erők közös hasznosítása lehet az össznemzeti megmaradásnak az útja. A nemzetnek nincs más alternatívája, csakis a teljes értékű együttműködés, összefogás, szolidaritás.

Ennek a célnak a megvalósítása nem az aktuális támogatási rendszer (szerintem nem is rendszer, hanem egyszerűen káosz) fenntartásával oldódik meg, hanem a nemzeti erőforrások értékmegetartó és növelő racionális költségelosztásával. A ma esetlegesen alakuló „támogatások” nagyságrendjének a megállapítását a jövőben elmélyült szakmaiságot feltételező, értékteremtésre támaszkodó, a határon túli magyarság érdekeivel egybefűződő fejlesztési tervek kidolgozásának az eszközével, általános nemzeti forráselosztással kellene helyettesíteni. Egy ilyen típusú gondolkodásból eredő reform elfeledtetheti az olyan nem túl hízelgő és kételyeket támasztó, feleket elválasztó hivatkozást, hogy itt „a magyar adófizető állampolgár terhére” történik valami. Néha szégyenkeznünk kell, de nem magunkért. A költségvetési támogatás szerkezete, hogy miként oszlik fejlesztési és fenntartási alapokra, szintén nem megnyugtató, egyfelől azért, mert nem ismerünk ilyen stratégiai normarendszert, másfelől, mivel nem hivatalos vélemények és értékelés szerint a fejlesztési rész, az utóbbi időben, nagymértékben elmarad a fenntartási részhez viszonyítva. Ki dönti el, hogy fejlesztünk, vagy fogyasszunk, vagy mennyit fejlesszünk, vagy mennyit fogyasszunk? Fejlesztési programokra nincs szervezett intézménystruktúra. Ki gondolkozhat ma a közösségek érdekeinek az egészében? Valószínű, hogy az önrendelkezésig, autonómiáig nincs erre biztos válasz.

És mégis van újdonság a magyar támogatáspolitikában: megszűntek a közalapítványok, de mi jön helyette? Szabályba, döntésekbe fektetve még semmi, de az illetékes nyilatkozatok lebegtetnek valamiket. Annyit tudunk: a megszűnő közalapítványok „integrálódnak” a *Szülőföld programba*. Ez háromszintű lesz:

- (1) politikai szint, ahol magyarországi és határon túli politikai szereplők vesznek részt (itt határozzák meg a célokat, stratégiákat, prioritásokat, támogatási szempontokat),
- (2) szakmai kollégiumok, hazai és határon túli szakemberek részvételével (döntenek a konkrét projektekről),
- (3) pályázat- és pénzkezelés (ügyvitel, hivatalnokok végzik).

Amit nem tudunk: mi történik? Új rend? Centralizálás? Szubszidiaritás? Nem tudjuk. Egyelőre ezek ígéretet, benne lehet a bizalom-bizakodás, bizalmatlanság, a kicsinyhitűség. A költségvetési csökkentést már megtapasztaltuk 2005-ben és 2006-ban. Kétkedve várjuk az újat. Annyit tudunk, hogy az Illyés, Új Kézfogás, Apáczai Közalapítványok már nem lesznek, de azt is tudjuk, hogy ezek nélkül a civil szféránk messze nagyon gyenge lenne.

Ezek az aggályok ebben az évben már több mint egy feléve foglalkoztatják a határon túli civil szervezetek szereplőit. Az év, mint év szűkülő támogatási alapok szintén felvetik a kérdést, hogy civil szervezeteink ilyen tendencia közepe teljesíthetik-e a közösség fennmaradásához szükséges vállalásaikat, lehetnek-e bizakodóak a kialakult civil intézményrendszer fenntartásának és fejlesztésének jövőképében. Ezek az aggóalmak indították a Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetségének vezetését, hogy közvetítse az erdélyi magyar civil szervezeteknek ezekkel a gondokkal kapcsolatos nézeteiket a magyarországi ez ügyben legilletékesebb szervek vezetőivel. A szövetség találkozót kért az államelnöktől, a magyar Országgyűlés elnökétől, a miniszterelnöktől és a négy parlamenti párt vezetőjétől. A kérésre csupán az Országgyűlés elnöke fejezett ki megértést és 2006. július 18-án fogadta a küldöttséget (Bodó Barna, Sándor Krisztina, Somai József). A küldöttség közel másfélórás tárgyalását Szili Katalin házelnökkel és szakértőivel figyelemre méltónak kell mondanunk, miként a házelnök kifejezett elkötelezettségét a határon túli civil szervezetek iránt. Ebből az alkalomból a küldöttség átnyújtotta a házelnöknek azt a közösen összeállított dokumentációt, amely a civil szervezetek legfontosabb időszerű kérdéseit tartalmazza.

A magyarországi támogatáspolitikai Erdélyből

A demokratikus társadalom tevékeny és felelős állampolgárok létét, többpártrendszert, működő piacgazdaságot és erős civil társadalmat feltételez. Az erdélyi magyar társadalomban a politikum és a civil szféra közötti választóvonal alig létezik, mely elsősorban annak köszönhető, hogy a rendszerváltást követően összefonódott a két társadalmi szegmens. A civil társadalom megléte mindenekelőtt demokratikus államberendezkedést feltételez, melynek elsődleges szerepe az államhatalom befolyásolása, de nem célja a hatalom megszerzése, hanem annak korlátozása, azaz a civil kontroll megvalósítása.

Az erdélyi magyar civil szféra legjelentősebb támogatási forrását az elmúlt években az Illyés Közalapítvány jelentette, melynek legfelső döntéshozó testülete, az Alkuratórium kizárólag RMDSZ-politikusokból áll, de a nyolc szakterületben is többségben vannak az RMDSZ-t képviselő politikusok. Ebben a helyzetben a pártatlanság kérdését illetően komoly aggályok fogalmazódnak meg, s az utóbbi évek gyakorlata azt mutatja, hogy a szaktestületi tagok sok esetben saját szervezeteiknek vagy egy általuk képviselt körnek osztják a támogatást.

Mivel az erdélyi magyar civil szervezeteknek szánt romániai és magyarországi támogatások elosztása majdnem teljes mértékben az RMDSZ irányításával történik, a civil szervezetek a klientúra-építés áldozataivá válnak. A civil

szervezetek elsősorban értékmegőrző és -közvetítő, valamint szakmai szereppel bírnak, éppen szükség van a politikai szegmens és ez utóbbi határozott elkülönítésére a források vonatkozásában. Ahol a politika és a civil szféra a társadalmi feladatokat illetően kialakítja a szükséges és egészséges szerepmegosztást, ott fel sem merül, hogy a források feletti közvetlen ellenőrzéssel a politika a civil szféra felett teljes kontrollt gyakorolhasson. A mai helyzetben a magyarországi támogatások ennek a politikai kontrollnak válnak az eszközévé. Ezért is szükséges a mai rendszer reformja.

A jelenleg még működő támogatáspolitikai rendszer több szempontból is reformra szorul, melyek közül csak a legfontosabbakat említjük:

- 1.) A határon túlra irányuló támogatási rendszer irányadó szempontjai nincsenek egymással összhangban, gyakran nem egyeznek meg az erdélyi magyar társadalmi prioritásokkal.
- 2.) A jelenlegi támogatási rendszerben a teljesen új programok gyakran előnyt élveznek a hagyományos célterületek és programok ellenében.
- 3.) Az újonnan indult pályázató programok (lásd Szülőföld Alap) más, működő alapítványok keretösszegének a csökkenését idézték elő.
- 4.) Nem léteznek kellő mértékű intézményfejlesztési, avagy általános működési támogatások, melyek a szervezetek megerősödéséhez, fenntarthatóságához jelentősen hozzájárulnának.
- 5.) Nincs, illetve nem megfelelő a kapcsolat (konzultáció) az erdélyi civil szféra képviselőivel a döntéshozás szakmaiságát és az eredeti forrás- adatok biztonságosabb felhasználását illetően.
- 6.) A pályázatok benyújtásának rendszere nem egységes, nehezen átlátható, és bizonyos esetekben olyan feltételekhez kötött (pl. lebonyolító szervezetek), amelyek nehézkessé teszik a támogatási folyamatot.
- 7.) A pályázatok meghirdetésének időpontját illetően nincsenek tekintettel a tárgyév tevékenységeinek a tervezhetőségére.
- 8.) A kifizetések módja és biztonsága: az utófinanszírozás igen sok esetben a pályázati projektek végrehajtását veszélyezteti. Nagyon sok a csúszás a kifizetéseket illetően, ami miatt több szervezet tevékenysége átmenetileg vagy véglegesen ellehetetlenül.
- 9.) A pályázati kifizetések feltétele rendkívül sok bonyodalmat okoz a különböző országok jogi- és pénzügyi gyakorlatainak eltérése miatt.

A fenti hiányosságok kiküszöbölése érdekében javasoljuk egy *határon túli támogatáspolitikai bizottság* létrehozását, ennek keretében egyeztetés-sorozatot indulhatna el a határon túli civil szervezetek képviselőivel. A közös stratégia kidolgozása által nemcsak a jelenlegi rendszer egészségtelen „túlpolitikizáltsága” szűnne meg, hanem a támogatási rendszer működtetésében is kedvező változások következnenek be.

Meggyőződésünk, hogy a jelenlegi és jövőbeni, az erdélyi magyar civil szférának szánt pénzalapokat ki kell vonni a politikum befolyása alól, és kezelésüket független, finanszírozói tapasztalattal rendelkező, vagy a magyarországi Nemzeti Civil Alap keretében létrehozott pályázat-elbíráló struktúrákhoz és testületekhez hasonló entitásokra kell bízni.

Az EU-s források

Csatlakozás után a nemzetközi, konkrétan az EU-s támogatások igen nagy jelentőséggel bírnak a közeljövőben és így ezek is részei kell legyenek a készülő nemzeti fejlesztési terveknek. Nem költői kérdés, hogy hogyan kerülünk bele azokba a nemzeti fejlesztési tervekbe, amelyek hosszú időre eldöntik minden régió felzárkózási esélyeit. Van-e olyan szakmai képviselője az erdélyi magyar civil szférának, hogy bekerüljön a magyar, vagy román, vagy mindkét nemzeti fejlesztési tervbe, amelyek tudvalevő, hogy legalább hét évre meghatározzák az európai támogatások nagyságrendjét? Vagy fennáll a „két szék között” szindróma? Valószínű igen, ha ügyünk nem talál kompetens és hatékony gazdára és közvetítőre. Az új helyzet sürgős együttműködésre hívja a közösség fenntarthatósága érdekében a politikum, helyi közigazgatás, egyház és civil szféra szereplőit.

Szerintünk egy esetleges reform a támogatási rendszerek romániai, magyarországi és EU-s források kihasználásának integrálását kell rövid időn belül fókuszába vegye. Összpontosítson a fejlesztési tervek, pályázati kiírásokra, a pályázási technikákra és a saját forrásteremtő erejére.

Az erdélyi magyar támogatáspolitikai színtere

1. A civil szféra tartalmi összetevői.

Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége (MCSZESZ) mintegy 100 civil szervezet szövetsége, bejegyzett jogi személy. A tagszervezetek érdekeinek képviselőjén túl az össz-civiltársadalmi érdekképviseletet is feladatának tekint, amennyiben nem sért semmilyen civilszervezeti érdeket. A Szövetség célja a romániai magyar civil szféra szervezeteinek felkarolása, tevékenységük hatékonyságának és eredményességének növelése, az alábbi feladatok felvállalásával:

- a. esélyegyenlőség megteremtése az információhoz való hozzájutásban, információáramoltatás, információs iroda működtetése;
- b. közvetítés a tagszervezetek és más jogi és természetes személyek számára;

- c. hálózatépítés a partnerség elve alapján;
- d. belső forrásközpontként való működés, szakmai tudásátadás biztosítása, tréningek, képzések szervezése a nonprofit szféra menedzsmentje, pénzügyvittele, adományszervezés, pályázatírás témakörökben, kiadványok megjelentetése, konferenciák szervezése, valamint szakmai könyvtár létesítése;
- e. a civil szféra kapcsolatrendszerének kialakítása, bővítése és ápolása a hazai román és a külföldi civil szférával;
- f. a tagok és a civil szféra érdekképviselője és érdekvédelme a közéletben;
- g. partnerségen alapuló együttműködés az egyházakkal, a gazdasági és politikai szférával;
- h. civil kontroll érvényesítése minden esetben, amikor közösségi érdekek sérülni látszanak; a közösségi érdekek érvényesítése abban az esetben, amikor ezek sérülni látszanak;
- i. civil kontroll érvényesítése a támogatási rendszerek működése felett; civil érdekek érvényesítése a támogatási rendszerek működésében;
- j. a civil szférát érintő jogi szabályozások monitorizálása, törvénytervezetek és módosító javaslatok kidolgozása és érvényre juttatása.

Az országos szakmai szervezetek: EME (Erdélyi Múzeum Egyesület), EMT (Erdélyi Műszaki Társaság), EMKE (Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület), RMKT (Romániai Magyar Közgazdász Társaság), RMPSZ (Romániai Magyar Pedagógiai Szövetség), OMDSZ (Országos Magyar Diákszövetség), RMGE (Romániai Magyar Gazdák Egyesülete), Anyanyelvápolók Szövetsége, Kriza János Néprajzi Társaság, Politeia – Romániai Magyar Politikatudományi Egyesület és a sor még folytatható, mindenik külön-külön szakmai intézmény. Ezek bizonyítottak szakmai közösségszervezésben, a saját szakterületük ügyeinek intézésében és érdekeik védelmében.

Ezekon kívül több mint kétezer civil szervezet vállal valamilyen résztevékenységet az erdélyi magyar közösség önépítésében, az ország jobb működésében. A civil szervezetekben tevékenykedő személyek (hivatásosak és önkéntesek) száma több százezer, s ma már jó részük fiatal. Ezeknek a tevékenységére alapoz az erdélyi magyar közösség a magyarság fennmaradását illetően Erdélyben.

2. Támogatások rendszerének alapja

Az Alkotmány 5. pontja alkalmazásának következményeképpen törvényes szabályozásra van szükség. Az, hogy „felelősséget érez a határon kívül élő magyarok sorsáért”, hogy „előmozdítja a Magyarországgal való kapcsolatuk ápolását”, akár preambulumként is használható bármilyen határon túliakról szóló dokumentumban, mert elvnek jó, és nincs semmilyen körülhatárolt tartalma. Az ebből eredő kérdésfeltevés viszont, hogy milyen mértékig kell az alkot-

mányból eredő következményeket vállalni az anyaország kormányának addig „mindenkori”, amíg ez az alkotmány érvényben van, és csupán azt vállalja a „mindenkori”, amennyire éppen futja a politikai jóakarata.

A támogatások nagyságrendje politikai konszenzus és társadalmi közakarat kérdése – kell, hogy legyen. Az arányok kialakítása nagy és kis programokra, nagyobb vagy kisebb szervezetekre fogyasztási és fejlesztési (maradandó) értékek és területek támogatása viszont szakszerűség kérdése, a civil társadalom bevonása nélkül az arányok eltorzulnak, az állapotok szerint a civil szervezeteknek 70–80 %-a kicsinek számít, kis programokkal, de a maga helyén mind fontosak a társadalomnak. Éppen ez a civil szféra lényege, ettől civil és közösségszolgálata érdemesül felkarolásra. Aki csak nagy programokban gondolkodik, téved, nem ismeri a civil szférát. Aki csak nagy programokban és nagy szervezetekben gondolkodik, nemcsak a civil méltányossági elvek sérüléséhez, hanem a civil világ beszűküléséhez járul hozzá.

3. Működési feltételek

Mint sors formáló tényezőnek, a civil szférának a közképvisellete közmeg egyezésen alapuló, és a demokratikus elvek érvényesítése érdekében pontosan szabályozott kell, hogy legyen.

A szabályozásnak tartalmaznia kell az alábbi szempontokra adott válaszokat:

- (i) a kihelyezett döntéshozó, vagy előkészítő testületek megalakításának módszerét, amelyben érvényesülnie kell a közakaratnak és a nyilvánosságnak. Az országos szakmai civil szervezetek legkevesebb 50 %-os arányban vegyenek részt a döntésekben. A szaktestületek összetételében az egyház, az ifjúság és a civilszakmai jelenlét kétharmados részvétellel történjen. Szaktestületi tag lehet az, aki nem tölt be semmilyen tisztséget civil szervezetben, de szakmai tapasztalata tekintély teremtő múltra utal;
- (ii) az alapok szakterületekre történő leosztása szakmai érvek, előtanulmányok és teljes konszenzus alapján történik, tiszteletben tartva az Alapító okiratokban megjelölteket. A határon túli magyar szervezetek által létrehozott testületek segítik a támogatót a pályázati feltételek nyilvános meghirdetésében, a megítélt támogatások rendeltetésszerű felhasználásának ellenőrzésében, valamint az érintett közösségek érdekeinek sérülme vagy veszélyeztetése nélkül a támogatások minél teljesebb nyilvánosságának biztosításában. Tevékenységük semmilyen tekintetben sem korlátozza a támogató – mint kezelő szerv – jogkörét és felelősségét;
- (iii) a pályázati kiírások a szaktestületek javaslatára történik, ezek évente kidolgozzák a szakterület prioritásait. Az igényelt működési költségekről a szaktestület konszenzussal dönt, figyelembe véve a pályázó szükségleteinek belső egyensúlyát;

- (iv) a testületek működési szabályzat alapján dolgoznak, hogy teljesíthessék azt a feladatot, amelyet a támogató a szakterület konzultációja nyomán meghatározott;
- (v) a pályázatok elbírálása a szaktestületekben történik kétharmados jelenlét abszolút többségével. A pályázatok bemutatása a szaktestületekben szakmai értékelés alapján történik, melyet a szaktestület két tagja írásban indítványoz, előre megszabott elbírálási kritériumok szerint. Az elbírálási kritériumok a szakma által kidolgozott pontrendszerben jelennek meg szaktestületenként, figyelembe véve a pályázatok (projektek, programok) közérdekűségét, szakmaiságát, célszerűségét, hatékonyságát, megvalósíthatóságát. A pályázatok leosztása véleményezésre a szaktestületi elnök kizárólagos hatáskörébe tartozik;
- (vi) a szaktestületi döntéseket nyilvánosságra kell hozni. Amennyiben a magasabb szintű testület a megelőző testületben hozott döntésen változtatni óhajt, megfelelő indoklással újratárgyalásra visszaküldi az eredeti döntést meghozó testületnek. A változtatás indoklását nyilvánosságra kell hozni.;
- (vii) elszámolási kötelezettség minden esetben az adományozó jóváhagyott okiratának és szabályozásának megfelelően történik.

Támogató és támogatott szempontjaikat egyeztetik, mert különben a két csoport útjai (prioritásai) elválhatnak, természetesen a közösség kárára.

A támogatónak megvannak a saját szempontjai, prioritásai, elképzelései, széleskörű szakmai konzultáció hiányában pályázati kiírásai csak ezeket követi, és ezeknek megfelelően juttatja forráshoz a pályázót, aki arra kap pénzt, amit mások tartanak fontosnak, függetlenül attól, hogy melyek az ő stratégiai prioritásai – ennek károsultja csakis a célközösség. Van-e esélye arra, hogy a civil szféra szereplői tematizálják a támogatási politikát, támogatási prioritásokat és az ezzel kapcsolatos közbeszédet, hogy kérdésfelvetéseik és felelősségvállalásaik hatására a támogatandók kapjanak szerepet a vonatkozó döntések előkészítésében és meghozatalában? Az Alkotmány előírása és a kormányvégrehajtás közötti szabályozási eljárás között hiányzik egy láncszem, mégpedig a törvényhozás, azaz a parlamenti döntési, ellenőrzési szakasz. Mivel a támogatási döntések ez idáig titkos, vagy védett folyamat részei voltak, nincs közösségi kontroll és a közösség előtti vélemény- és felelősségvállalás. A támogatási döntések esetében a konszenzus hiányában nyilvánosságra kell hozni az ellenző indokait, s megnevezni az illetőt a felelősségvállalás erkölcsi, lelkiismereti megerősítése érdekében. A teljes nyilvánosság a méltányosság garanciája és a közösség ellenőrzési eszköze.

4. Erkölcsösség

A nemzet megmaradásának történelmi felelőssége egyaránt tartozik a politikai, a civil és a gazdasági szférára. Ennek a felelősségnek a teljesítése a há-

rom szektor együttműködésének a függvénye, amely csakis kölcsönös konzultáció, egyeztetés és közakarát révén valósulhat meg. A civil intézmények elfogadják, támogatják és ellenőrzik a közélet tisztaságát, az általánosan elfogadott támogatási elvek érvényesítését. A támogatási rendszerekben köztiszteletnek és tekintélynek örvendő személyek az összeférhetetlenség figyelembevételével vegyenek részt. Ugyanaz a személy nem lehet több forráselosztó testület tagja, akkor sem, ha politikai vagy egyéb bizalmat élvez valakik részéről.

5. Gazdasági erő

A civil forrásteremtés új orientációja feltételrendszerének alakításában elsőrendű szempont a gazdasági élet fellendítése, de hosszú távú biztonságos támogatási háttérrel kell biztosítani a kultúrának, oktatásnak, szociális gondok megoldásának, s minden más civil terület fenntartásának.

Zárszó

A romániai magyar civil szféra az erdélyi magyarság életképességének létteményese. Az önrendelkezési elvek jogosulttá teszik, hogy az őt érintő kérdésekben a nem politikai egyeztetések részesévé váljon. A 16 év alatt kialakult paternális állapot gátolja az erdélyi magyar civil szféra szabad fejlődését. Mindenki dönt a civilek dolgai felett, az RMDSZ, a magyar kormány, a román kormány, mert a civil szféra csak egy „társadalmi terület”, és még mindig nem tekintik a közösségépítésben részvevők egyenlő partnerének.

A romániai magyar civil szféra partnerei elsősorban a magyar kormány, a román kormány és az RMDSZ. Az erdélyi magyar civil szféra képes **elektori rendszerben**, az NCA által létrehozott minta szerint kialakítani szakmai képviselőket a döntéshozásban vagy a döntés-előkészítésben. A Nemzeti Civil Alapprogramról szóló 2003. évi L. törvény 12. § (4) bekezdése alapján az egész romániai magyarságot átfogó hatókörű szervezeteket a tevékenységi csoportok, a regionális hatókörű szervezetek tevékenységük és régiók szerinti csoportosítással, nálunk is alkalmazható és demokratikus elvek alkalmazásának érvényesítését valósíthatná meg. Ehhez elvek elfogadására, szervezeti felépítésre és szervezésre van szükség. A rendszer demokratizmusát erősítené a támogatással kapcsolatos feltételrendszer nyilvános vitára való bocsátása.

Országos szakmai szervezeteink bizonyítottak szakmai közösségszervezésben, a saját szakterület ápolásában és védelmében. Több mint kétezer civil szervezet vállal valamilyen résztvéteket az erdélyi magyar közösség önépítésében, a jobb működésében. A civil szervezetekben dolgozó személyek (hivatásosak és önkéntesek) száma több százezer, s ma már jó részük fiatal. Fennmaradását az erdélyi magyar közösség az ő tevékenységükre alapozza.

Bakk Miklós – Bodó Barna

A regionális érdek diszkurzív megjelenítése

Kelet-közép-Európában ötven éven át az *átalakítás* és *modernizáció* volt a politikai kulcsszó. Jellemzői: tudatosság, világosan megfogalmazott célok, pontosan kijelölt eszközök és módzatok. Az átalakítás szinonimájaként szerepelt a *megtervezhetőség*, az ebből fakadó összes elvi vonzatokkal és gyakorlati következményekkel együtt. Mind az átalakítás, mind a modernizáció döntően állami feladatként fogalmazódott meg.

A kommunista totalitarizmust követő időkben az addig hirdetett tudatosság és célzatosság helyett a leplezhetetlen zavar és a sodródás vált általánossá, mely kiterjedt egész Európára és identitási, valamint intézményi válságot eredményezett. Az újrafogalmazási kényszer legitimációs mozzanataként, mind többször és folyamatosan változó alakzatokban jelentkezik a *regionalizmus*, amely társadalomépítő vezérelvként is megfogalmazódott.

A regionalizmus fogalmi összetettsége

A kilencvenes években a regionalizmus egyszerre jelentett tematizációs keretet és megoldási modellt – tehát egy paradigmátikus helyzet alakult ki. A regionalizmust mint kifejezést tucatnyi értelemben és jelentéssel használják mindmáig, könnyedén és a pontosság igénye nélkül. Mindezek mellett, sőt ellenére: a *regionalizáció-regionalizmus* fogalomegyüttese a jelenlegi átalakulási folyamat vizsgálatában paradigmaként hasznosítható.

A politikai, társadalmi, gazdasági szféra külön-külön honosított meg és használ *régió-értelmezéseket*, az eltérő értelmezésekhez rendre eltérő funkció is járul. A helyi tradíciók jegyében kell szólni az *alulról építkezés regionalizmusáról*,¹ elkülönítve ezt a (nagy)politikai architektúra integrációs érdekeket hordozó *regionalizációjától*. Értelmezhető a régió történeti kategóriaként illetve nemzetközi politikai intézményrendszerként.² A szintekre történő „szétanalizálás” szempontjai a globális-lokális összefüggésrendszerben a folyamatok leírásának választott lehetőségeként értelmezett hatásmechanizmusok. Három szint mód-

szertani megkülönböztetése tűnik indokoltnak: a geopolitikai szint, a regionális középszint és a lokalitás – a helyi társadalmak – szintje. Az intézményrendszerként történő értelmezés sajátos funkciók azonosítását teszi lehetővé. A politika új szóhasználata – a *nemzetek és régiók Európája* – jelez valamit, valami változik, valamit újra kell fogalmazni.

Félelmet keltő sokszor és sokak számára a régió történeti kategóriájának a felbukkanása. Kelet-közép-Európában a kialakult nemzeti keretek nem történeti határokkal, hanem etnikai és nyelvi határok szerint tagoltak. Minden etnikai helyzetet a történelmi háttéren túl a tegnapi és a mai status quo határoz meg, az idevágó diskurzus állandó szereplői az „igények” és „revánsok” jogosága. A '90-es évek elején-közepén még az volt a kérdés: mit rejt a régió fogalma, milyen politikai elképzelésnek, mi több, szándéknak lehet a trójai falova? Amikor a helyi politikus a regionális fejlődés szempontjai mellett érvel, mennyire gondol kizárólagosan a gazdaságra, hátha fő célja a neki nem tetsző központtól való minél erősebb eltávolodás? A határok racionális megítélése nem nélkülözheti a szabad önrendelkezés szempontját. Nyugaton azért alakulhattak ki viszonylag stabil határok, mert a vitás területek státusáról többnyire népszavazások döntöttek.

A regionalizmus-diskurzus ráirányítja a figyelmet a bármely országban létező belső különbségekre, eltérő lokális értékrendekre és karakterjegyekre. Különösen fontossá ez akkor válhat, ha az ország képtelen megbirkózni „egyesített” mivoltával, a különböző táji-történelmi egységek eltérő hagyományait a központi politikai akarat a homogenizáció eszközével kívánja elmosni-felszámolni. A berendezkedő demokrácia feltépi az arcnélküliség kényszerburkát, az idegen, ráerőltetett minták alól felsejlenek a helyi öntudat méltóságát nyújtó „autentikus lét” elemei, a helyi szerepek identitásképző megnyilvánulásai, szimbólumai. A nyílt erőszak hiányában előbukkannak az etnikai másság jegyei is, kialakulnak a közösségi kohézió, a kisebbségi szolidaritás hálói. Megjelenítődik az *etnoszféra*, amelynek kétségtelenül vannak regionális dimenziói is. A többféle másság egyszerre jelenítődik meg, összekapcsolódnak akkor is, ha nincs közöttük lényegi kapcsolat. A régió-diskurzus nyíltan vagy rejtve etnicizálódik.

Amikor az állam tagolja a teret a modern társadalmakra jellemző módon, akkor regionalizál, vagyis bizonyos elvek – szubszidiaritás és decentralizáció – figyelembe vételével teljesít közösségi funkciót, tehát közigazgatás társadalmilag visszaigazolt célok – létező erőforrások maximális kiaknázása, gazdasági növekedés és társadalmi kiegyenlítődés – elérése érdekében.

Az állami-intézményes regionalizáció által követett célok szerint létezik politikai-legitimációs szerep, gazdasági-közpolitikai szerep és közigazgatási-adminisztratív szerep. Ezen klasszikusnak mondható szerepek mellé társítható

a legfrissebb, az európai uniós csatlakozás folyamata okán jelentkező: a forrás-szerzés. Ezt a szerepet a korábbiaktól eszközjellege különbözteti meg. Ugyanis az államok és régiók Európájába belépésre készülő tagországok olyan régiókat hoztak létre, amelyeket az érdemi, közigazgatási funkciókkal is rendelkező régiók ellentételezéseként formainak-formálisnak kellene neveznünk, hiszen ezek az ún. gazdasági-statisztikai régiók sem közigazgatási, de még identitásrégióknak sem feleltethetők meg.³ Ezek társulásnak tekinthetők, de nem valamilyen közfeladat jegyében hozták ezeket létre, hanem bizonyos források potenciális jogalanyaként. Létüket indokló szempont: az uniós finanszírozási rendszerben létezik egy olyan regionális szint,⁴ amelynek megfelelője Közép-Kelet-Európa legtöbb országában nincs meg, minek okán az ennek a szintnek megfelelő európai forráselosztásból az illető országok kimaradnának.

A regionalizmus-diskurzus néhány teoretikus előfeltevése

A fogalmi sokrétűség, amely a politikai diskurzusba bekerülő kifejezéseket jellemzi, nem csupán a politikai beszédmód köznyelviséggel összefüggő lazaságát jelzi. Gadamer szerint „az emberi tapasztalatnak a nyitottság és a bizonytalanság a lényege, annak az elfogadása, hogy a régi tudás az új helyzet megértésének fényében megváltozhat, ami persze kockázatot jelent, de ez együtt jár minden megértéssel és mások felé fordulással”.⁵

A tapasztalatnak ez az alapvetően dialogikus jellege a politikában sajátos összefüggésbe kerül annak folytán, hogy a politika valósága maga is beszéd-központú, és ez kettős dimenzióban érvényesül: 1. egyrészt vitaként arról, hogy melyek a köz (a közösség) konkrét, megoldandó kérdései; 2. másrészt, ezzel egy időben, a szerep és a stílus révén a közösség és valóság „határainak” folyamatos és polemikus újradefiniálásában. A politika diszkurzív természetét mindig ebben a kettős összefüggésben kell értenünk, ebben jelenik meg az, hogy „a politika nem létezik az érintettek folyamatos jelentésadása nélkül, ami pedig rivalizáló jellegű, vagyis az egyetértés és az elutasítás mentén szerveződik”.⁶

Természetesen, a két dimenzió nem válik szét: a polemikus politika megnyilvánulásai – írja Szabó Márton –, például az, hogy van-e ellenség, mi a közügy, kiküszöbölhetőek-e a félreértések stb., egyszerre szólnak a konkrét dologról és a határról.⁷ Sőt, a határkijelölés már maga tartalmazza a konkrét dologra való reflektálást, a neki megfelelő aktuális pozíciók (hatalmi „helyek”) kijelölését, és egy általános, hagyományokhoz és konszenzusokhoz tapadó definíció-módosító vagy megerősítő mozzanatot.

Ennek a kijelölésnek egyik, történelmi korokon átívelő értelmező modelljét Reinhart Koselleck adta meg a fogalomtörténet és társadalomtörténet összefüggéseire vonatkozó értekezéseiben. Arra a felismerésre épít, hogy modern korban a „helyes” fogalmak használatáért vívott harc „roppant társadalmi és politikai erőre tett szert”.⁸ Koselleck szerint „a fogalmak ugyan politikai és társadalmi tartalmakat ragadnak meg, de szemantikai funkciójuk, teljesítőképeségük nem vezethető le maradéktalanul azokból a társadalmi és politikai adottságokból, amelyekre vonatkoznak”. A fogalmak nem csupán lenyomatok, szemantikai rögzítők, hanem „a lehetséges tapasztalatok és a gondolható elméletek horizontját” is kijelölik, megvonva egyúttal azok határait.⁹ A politika polemikus mezejében, ahol nyelvek és beszédmódok küzdenek, a határmegvonási küzdelem, mely a „lehetséges tapasztalatokért” és a „gondolható elméletekért” folyik, folyamatosan, a körülmények partikularitásához és a tapasztalati horizonthoz viszonyítva jelöli ki, meddig terjedhet a politikai cselekvés, milyen eszközöket használhat, kiknek a javára.

Koselleck a politikai cselekvés határkijelölő vonatkozásait fogalomtörténeti (történeti-szemantikai) összefüggésben olyan kifejezések kapcsán vizsgálta, mint például az ’alkotmány’, a ’rendek’, a ’szövetség (Bund, Bündniss)’ fogalmi, vagy akár a ’demokrácia’ kérdése.¹⁰ Egy példa: a ’szövetség’ fogalomtörténete követhetővé teszi, hogy a kezdetben *városok szövetségére* utaló szó – mely tartalmazta e szövetség szembenállását a *birodalommal* – miként alakul át olyan fogalomná, mely végül magát a birodalmat is leírja. De mindeközben nem egy folyamat szemantikai epifenoménjáról van szó, hanem arról is, hogy a fogalom maga is alakította a politikai gyakorlatot kijelölve a lehetséges gyakorlatok (a felhasználható eszköz-együttesek) horizontját.

A *regionalizmus* fogalmának sokrétűsége az elmúlt másfél évtizedben szintén ilyen határkijelölő, nyílt vagy rejtett polemikus ellentét alapján értelmezhető, mely nemcsak feltárja – a fogalomtörténeti elemzés nyomán –, hogy a politikai szféra milyen belső hatalommegosztásokat fogad el, illetve zár ki, hanem eszközül is szolgál ahhoz, hogy a befogadás és kizárás határait módosítsa. A *regionalizmus-diskurzus* ekként a hatalom gyakorlásának – megosztásának, legitimálásának, korlátozásának stb. – legfontosabb konszenzuális elemeire hat, azokat próbálja új tapasztalati horizontok feltárásával megváltoztatni. A rendszer-váltás politikai folyamatának egészébe helyezve azt a hipotézist is megfogalmazhatjuk, hogy a *regionalizmus* e folyamat egyik fontos *diskurzuscsoomópontja*¹¹ a hatalom és a politikai közösség átalakításában az egyik legfontosabb polemikus kiindulópont. A regionalizmus-diskurzust ekként a Szabó Márton által javasolt három dimenzió mentén vizsgálhatjuk: a politikai *szerep*, majd *téma* végül a *stílus* határkijelölő gyakorlata és horizontja felől.¹²

Regionális diskurzus Romániában: 1990–2005

Amint láttuk, a regionalizmus fogalmi sokrétősége, összetettsége az EU-integráció hatására vált igazi tematizációs erővé. Érthető tehát, hogy a régiók kérdésében a változás Románia uniós integrációjának politikai célként 1994–1995 fordulóján történt megfogalmazásával indult el. Az 1990-es évek eleje és 2005 közötti időszakban a régió politikai elitjét három olyan fontos kihívás érte, amelyre a nyilvános választ a regionális érdekre való hivatkozással kellett megadni.

Az első jelentős kihívást a határmenti együttműködések lehetősége, konkrétan pedig a Kárpátok Eurorégió megalakulása jelentette Románia északnyugati megyéi számára. Az eurorégió megalakításáról szóló egyezményt Magyarország, Lengyelország, Szlovákia és Ukrajna egymással határos régióinak képviselői 1993. február 14-én írták alá Debrecenben, az egyezmény a lengyel, a magyar és az ukrán hivatalos külpolitika, azaz az illető kormányok támogatásával jött létre, és a kezdeményezők szándékai szerint Románia hivatalosan később is csatlakozhat az egyezményhez. Az eurorégiót Ion Iliescu román államfő már február 23-án ingerülten bírálta, gyanúsnak találván, hogy azt éppen Magyarország kezdeményezte. Ennek ellenére Máramaros és Szatmár megyék bejelentették, hogy csatlakozni kívánnak az eurorégióhoz. A román kormány 1994. január 7-én nyilatkozatot adott ki, amelyben érvénytelennek nyilvánította a két megye csatlakozását a Kárpátok Eurorégióhoz. A Bukaresttel folytatott burkolt vitában a két északi megye vezetői számára bátorítást jelenthetett, hogy ezzel egy időben Arad és Temes megye bevonásával tárgyalások kezdődtek a Duna-Körös-Maros-Tisza nevű eurorégió megalakításáról is.

Temes megye a regionalizmus kérdésében első csatáját 1993–1994-ben vívta meg. 1994-ben a történelmi Bánság megyéi – Arad, Temes, Krassó–Szörény – előbb Baden–Württemberg majd Észak-Rajna Vesztfália német tartományok részvételével készítettek elő *nemzetközi gazdasági társulást*, előbb társasági, majd alapítványi formában. Bár az együttműködés anyagi támogatást hozott volna a térség számára, semmiféle politikai konnotáció nélkül, a hivatalban lévő kormány mindkettőt ellenezte, ugyanis a hatályos román törvények tiltották a megyék számára olyan szerep vállalását, amely a nemzetközi életben jogi személyként jeleníti meg ezeket. Ennek ellenére a bánsági megyék a társulást Észak-Rajna Vesztfáliával aláírták, ami ellen a kormány területi biztosa, a prefektus pert indított és nyert. A megye annyit tett, amennyit ekkor tehetett: 1995-ben a megyei területfejlesztési ügynökséget (ADETIM) hozott létre, és ugyanígy tett Arad meg Krassó–Szörény is. Amikor az 1998/151-es törvény a makrorégiók szintjén írta elő hasonló ügynökség létrehozatalát, Temes megye a kérdésben többéves tapasztalattal rendelkezett, és így láthatott hozzá a szervezéshez.

1995-től kezdődően több romániai megye, az elsők között Hargita és Temes megye, belép az *Európai Régiók Egyesületébe*, illetve 1996-tól kezdve egyre több megye tagja az Európa Tanács testületéként működő *Helyhatóságok Kongresszusának*. Egyik-másik helyi politikus – megyei közgyűlési elnök, nagyváros polgármestere – ezen intézmények tevékenységében nemzetközi szerephez jut, részt vállal a regionalizmus ügyének szolgálatában Romániától keletre.

Szatmár és Máramaros hivatalos felvételére a Kárpátok Eurorégióba végül 1997-ben került sor az eurorégió áprilisban, Szatmárnémetiben megtartott tanácskozásán, amelyen végül öt romániai megye, Szatmár, Bihar, Szilágy, Botosani és Máramaros vált a szervezet tagjává (később tagságot kapott Hargita, Beszterce-Naszód valamint Suceava megye is). Ekkorra azonban a román megyék már több projektből is kimaradtak, és nyilvánvalóvá vált az is, hogy a Kárpátok Eurorégió már méreteinél fogva sem alkalmas a hatékony regionális együttműködésre. E felismerés meghatározó volt abban, hogy az Északnyugat Régió két határmenti megyéjében, Biharban és Szatmáron kisebb eurorégiók kialakításának a terve is felmerüljön.

2000 októberében létrejött az Interregio trilaterális együttműködés Szabolcs-Szatmár-Bereg, Szatmár és a kárpátaljai megyék részvételével, mely programrégióként működik a Kárpátok Eurorégióin belül, és bázisul a Nyíregyháza-Ungvár-Szatmárnémeti városkapcsolatok szolgálnak. 2001. április 30-án Bihar és a magyarországi Hajdú-Bihar megye képviselői szándéknyilatkozatot írtak alá a Bihar–Bihar eurorégió létrehozásáról. Ugyanakkor tervbe vették a Hajdú-Bihar-Bihar Eurorégió szervezetének, mint a két történeti-földrajzi egység, Bihar és a Hajdúság együttműködése keretének a létrehozását is, amely a két nagyváros, Debrecen és Nagyvárad együttműködésén alapul majd. Mindennek fontos szerepe lett abban, hogy az Északnyugat Régió tervezésében a valós térkapcsolatokat mindinkább figyelembe vevő együttműködések formálódjanak ki.

Ezen első kihívás nyomán kibontakozó regionalizmus-diskurzusban az *el-lenségkonstruáló határkijelölés* volt a domináns, amelynek diszkurzív célja a poszt-kommunista '89-es berendezkedés megőrzése volt annak nyomán, hogy a helyi politika (bel- és külföldi) kapcsolatrendszerei megkezdték a '89-'90-ben kialakult hatalomkoncentráció lebontását. A kijelölés stílusa és tematizációjának módja még a politikai gondolkodás nemzetállami tradicionalizmusát jelenítette meg: a politikai „idegent” és az ellenfelet mint ellenséget a „nemzet” – a „mi” legkézenfekvőbb és legkevésbé reflektált létmódja – segítségével tette láthatóvá, felfoghatóvá.

A második kihívást a regionalizmussal kapcsolatos nyilvános diskurzus átalakulása, és az új regionális pártok bejegyzésének kísérletei jelentették. 1998-ban elindult az az értelmiségi vita, amely Románia európai felzárkóztatásának és regionális-közjogi átszervezésének (esetleges föderalizációjának vagy Erdély

devolúciójának) a kérdéseit egymás összefüggésében vizsgálta. Ennek volt közbeszéd-alakító műhelye a 2000-ben Kolozsvár székhellyel megalakult román-magyar *Provincia*-csoport, és az általa kiadott *Provincia* című, két nyelven (románul és magyarul) kiadott havilap (mely 2000 áprilisa és 2002 szeptembere között jelent meg), valamint a *Pro Europa Liga* által kiadott *Altera* című folyóirat vonzasköre. A vita 2001 decemberében kulminált, amikor a *Provincia*-csoport közzétette *Memorandumát* a romániai régiók létrehozásáról. A tematizációs kísérlet sikeresnek bizonyult, mivel mind Adrian Năstase kormányfő és a kormánypárt, mind pedig az ellenzéki pártok és a politikai élet legtöbb szereplője megszólalt ebben a vitában.

A politikai elit megszólításának e kísérlete azonban csak annak folytán lehetett hatásos, hogy eközben sor került néhány olyan pártbejegyzési kísérletre is, amelyek regionális pártok létrehozására irányultak, és ekként a romániai pártrendszer alapvető fejlődési kérdéseit állították az előtérbe. Sabin Gherman 2001. augusztusában bejelenti, hogy *Erdély-Bánság Liga* néven regionális pártot kíván bejegyezni, és elindítja a pártbejegyzéshez szükséges szervezőmunkát és aláírás-gyűjtést. A megalakítandó párt alapító kongresszusát 2002. március 23-án tartják Kolozsvárt, ezen Ghermant ideiglenes elnökké választották. A párt bejegyzését 2002. novemberében a bukaresti Törvényszék elutasította. A Moldvában jóval korábban bejegyzett Moldvaiak Pártját a kormánypártnak sikerült fúzióra kényszerítenie és beolvasztania (a Moldvaiak Pártja és a Szociáldemokrata Párt közötti fúzióról a döntés még 2000. márciusában megszületett).

A *Provincia*-csoport és a Gherman-féle kezdeményezés váltotta ki azt, hogy néhány párt regionális programokban kezdett gondolkodni. A kormányzó Szociáldemokrata Párt (PSD) Kolozs megyei szervezetének elnöke, Ioan Rus belügyminiszter még 2001 októberében bemutatta pártja „kolozsvári szárnyának” *Erdélyi Kiáltvány* című dokumentumát, amely szerint Erdély évszázadok óta európai térség, és a feladata az, hogy az egész Románia húzóerejévé, mozdonyává váljon (ugyanakkor Székelyföld „enklavizálásával”, a Hargita és Kovászna megyei románok diszkriminálásával vádolta meg az RMDSZ-t és Magyarországot).

2002 májusában a Nemzeti Liberális Párt (PNL) két parlamenti képviselője, Ioan Păun Odman szenátor és Viorel Coifan képviselők bejelentették, hogy tervezetet készítettek Románia regionalizálásáról, amely szerint Románia 7–8 nagyobb régióra osztható, és e régiók kialakítása érdekében módosítani kell az alkotmányt. A tervezet azonban nem vált a liberálisok hivatalos dokumentumává. Mindazonáltal e két dokumentum is jelzi, hogy a pártok kezdték felismerni: programjaikba regionalizációs koncepciókat is be kell építeniük.

E második kihívás diszkurzív feldolgozása már tartalmazta azt a felismerést, hogy a regionalizációs folyamat az európai integráció részeként nem állít

ható szembe a politikai közösség egészének érdekével. A határkijelölő vita így arra a kérdésre terelődött, hogy mit jelent a regionalizmus Romániában: egy új politikai közösség kialakítását-e (ahogy a diskurzusepítő értelmiségi viták szeretnék ezt megfogalmazni), avagy a létező politikai közösség *adaptációs eszköztárának* a bővítését (ahogy a parlamenti pártok politikai elitjei kezdtek erről egy politikai konszenzust kialakítani). A stílus tekintetében egy pluralizálódás ment végbe, három diskurzusmód viszonylagos elhatárolódásával. Az első stílust a „*morális elutasítás*” jellemzi; ez a korábbi kihívásra adott válasz továbbélése, amely a status quo őrzését totális ellenségkonstruálással kívánja „megoldani”, amely elutasítja a régiókérdés bármilyen „közgyesítését”, hiszen általa nem oldódik meg semmilyen, a politikai közösségre tartozó kérdés, sőt, veszélybe kerül maga a közösség is. A második stílust a *technicizáló racionalizálás* jellemzi. Ebben a regionalizáció kimondottan hatalom- és közigazgatástechnikai kérdésként jelenik meg, a „jó kormányzás” hatékonyságának, az Európai Unióhoz való igazításának kérdéseként. E második stílus azt az adaptációs fordulatot jelzi, amelyben a „régió kérdésének” sikerült a politikai tematizációk terén határmódosítást elérni és közüggé emelni a regionalizáció kérdését, de csupán addig a határig, ahol még nem következik be a status quo gyökeres átalakítása. Végül a harmadik stílus azokban az értelmiségi tematizációkban jelent meg, amelyek magára a politikai berendezkedés mögött levő hatalmi status quo-ra is rákérdeznek. Nem egységes stílus ez, inkább azokat a tematizációkat készíti elő, amelyekkel később a megerősödő regionális és lokális elitek élhetnek.

A harmadik kihívást az észak-erdélyi autópálya jelentette. Az európai uniós tervekkel összhangban levő dél-erdélyi autópályával szemben az észak-erdélyi sztráda gondolata már 2000. táján körvonalazódott. Minthogy megvalósítása egybeesett az amerikai stratégiai tervekkel, s mivel ennek a tervnek a prioritássá emelését a magyar kormány is szorgalmazta (Orbán–Năstase találkozó, 2001. július, Medgyessy–Năstase találkozó, 2003. január), a román kormány 2003. decemberében, hosszas viták után – állást foglalva az EU és az Egyesült Államok közötti stratégiai és érdek-konfliktusban is – aláírta az amerikai Bechtel céggel az autósztráda kivitelezésére vonatkozó szerződést.¹³ A konfliktus nem csupán az európai és amerikai kapcsolatok és víziók mentén osztotta meg a román politikai elitet, hanem a térségi érdekekkel összefüggően is. Különböző érdek- és lobbicsoportok jöttek létre mind a kormánykoalíción, mind az egyes pártokon belül, és a különböző pártok azonos érdekű csoportjai olykor nyilvánosan is közös lobbiterveket fogalmaztak meg. Ez viszont szintén alkalmas volt arra, hogy a regionális érdeket világosabban is megfogalmaztassa az egyes politikai csoportokkal. A politika diszkurzív terében ez a regionális lobbicsoportok létének az elfogadását jelentette. Új stílus, új tematizálás nem jelent meg, csupán a regionalizáció technicizáló-racionalizáló diskurzusa mögé szerveződtek világosan körülhatárolható érdekcsoportok.

¹ Egyes szerzők ezt „új regionalizmusnak nevezik”. Lásd Brenner, N.: *New State Spaces: Urban Governance and the Rescaling of Statehood*. Oxford University Press, 2004. Lovering, J.: „Theory Led by Policy: The Inadequacies of the ‘New Regionalism’ (Illustrated from the Case of Wales)”, *International Journal of Urban and Regional Research*, 1999 / 2 (23), 379–395.

² Albert Ferenc – Bakk Miklós – Bodó Barna: *Factors and Mechanisms of the Regionalisation in Central-Eastern Europe*. In: *Diaspora Papers*, Szórvány Al., Temesvár, 1998.

³ A regionalizmussal foglalkozó szakirodalom normatív-formális regionalizációként beszél közigazgatási térfelosztásról s mellé rendelt közpolitikai feladatstrukturálásról. Ami az EU-integráció jegyében több országban – Magyarországon, Romániában – bekövetkezett, már nem nevezhető formális regionalizációnak, hiszen a kifejezés „foglalt”. Az érdemi regionalizáció jegyében létrehozott struktúra jellemzői a jól meghatározott területen választások révén kialakuló döntéshozatali és végrehajtási intézmények, és az ezek működését szolgáló anyagi források megléte.

⁴ Ez a NUTS-rendszer, amely szerint az EU-s tagországok központi és helyi közigazgatási szintjei közötti regionális struktúrákat 3, a két végpontot is ideszámítva 5 konvencionálisan megalkotott csoportba sorolják.

⁵ Gadamer, Hans-Georg: *Igazság és módszer*. Budapest: Gondolat, 1984. 243–252.

⁶ Szabó Márton: *Diszkurzív térben. Tanulmányok a politika nyelvéről és a politikai tudásról* Budapest: Scientia Humana, 1998. p.343.

⁷ Szabó: i.m. 345.

⁸ Koselleck, Reinhart: *Elmúlt jövő. A történeti idők szemantikája*. Budapest: Atlantisz, 2003, 127.

⁹ Koselleck: i.m., 136.

¹⁰ E fogalomtörténeti munkák zöme a Reinhart Koselleck, Werner Conze és Otto Brunner által szerkesztett *Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland* című lexikonban olvashatóak (a nyolckötetes lexikon 1972 – 1997 között készült el). Lásd még: Koselleck: *Elmúlt jövő*. i.m. 127–129; 133–135; 138–145.

¹¹ E fogalmat Szabó Márton nyomán használjuk. Lásd i.m., 345.

¹² Lásd Szabó, i.m. 345–346.

¹³ Lásd Salamon Márton László: Négy sávon Európa felé. In: Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2004–2005*, 590–597.

Kósa András László

Timurok és Pál utcai fiúk

A romániai magyar ifjúsági elit természetrajzáról

A fiatal generációk a társadalmi megújulás generátoraiként lépnek fel (Kéri 1989), ennek megfelelően a politikai rekrutáció kérdésében is felmerül szerepük. 1989 vége eufórikus hangulatában Erdély különböző településein egymás mellett, egymással párhuzamosan alakultak az RMDSZ helyi szervezetei és a települési ifjúságot megszoktam igyekvő helyi csoportok, mozgalmak, többnyire MADISZ néven. Ezen szervezeti kezdeményezések hangsúlyos közéleti szerepet is vállaltak a kibontakozó demokratikus berendezkedésben. Az alábbiakban a romániai magyar közéletben felbukkanó ifjúsági szervezetek vezetőinek, az általam ifjúsági elitnek nevezett rétegét próbálom bemutatni, annak érdekében, hogy megvizsgáljam, mennyire jelentik/jelentették a politikai utánpótlás tényezőit.

Fogalomtisztázás

Az utóbbi években az erdélyi magyar civil szférára vonatkozóan több vizsgálatot végeztek, amelyek jelentős része mennyiségi, kérdőíves adatfelvétel, úgynevezett intézményi kataszter volt. Az ilyen típusú felmérések eredményesnek nevezhetők, legalábbis abban az értelemben, hogy elkészült a leltár, aminek alapján a romániai magyar civil társadalom erejéről, méretéről, anyagi lehetőségeiről viszonylag átfogó képpel rendelkezünk. (Csata-Kiss-Kiss 2005). E kutatások eredményeképpen kialakuló félben van a romániai magyar intézményrendszer vonatkozásában egyfajta elméleti modell. Kiss Dénes (2005) javaslata szerint ezt az intézményrendszert – az államtól és a gazdaságtól független társadalmi szféraként, társadalmi kontrollmechanizmusként értelmezett civil-társadalom teóriákkal szemben – a Parsons-Luhmann-féle társadalmi alrendszer,

* A tanulmány empirikus alapját képező kutatást a Nemzeti Civil Alapprogram Civil Szolgáltató és Információs Kollégiuma támogatta. A szerző a Magyary Zoltán Felsőoktatási Közalapítvány Humán erőforrás fejlesztése a civil szektorban programjának ösztöndíjasa.

illetve a Bourdieu-féle mező fogalmak segítségével érdemes megközelíteni. Kutatásunk alaptézise szerint a romániai magyar civil szférában a hatalmi és érdekszemponatok nagyon is komoly szerepet játszanak, megsértve ezzel a civil szféra autonómiáját, csökkentve azt a képességét, hogy a racionális, ám érdekmentes kommunikáció terepe legyen. Véleményünk szerint azt az intézményes hálót, amit konvencionálisan erdélyi magyar civil szféraként szoktunk emlegetni, a különböző alrendszer metszéspontján elhelyezkedő entitásoknak tekinthetjük.

Ennek értelmében egy ifjúsági szervezet, amely deklarált célja szerint civil szervezetként létezik, valójában a politikai mező meghosszabbításaként, politikai mobilitási csatornaként működik. A civil szervezeteket tehát ilyen, különböző mezők és különböző logikák metszéspontjában lévő entitásként próbáltuk leírni. Ez esetben tematizálható, hogy a „civil szféra” civil jellege mennyire érvényesül ténylegesen, illetve más mezők logikái (elsősorban a politika és a gazdaság) mennyire nyomják rá a bélyegüket a civilek stratégiáira.

A civil társadalom teóriájának is van válasza a folyamatra: a romániai átmenetben – mint mindenhol Kelet-Közép-Európában – a társadalom-politika-gazdaság hármában az előző háttérbe szorult, a politikai és gazdasági elit megállapodott abban, hogy a piacgazdaság nem eszköz, hanem cél, aminek alá kell rendelni a társadalmat, a kiépülő piaci mechanizmusok majd mindent megoldanak, a társadalmi önépítkezés kora csak ezt követően kezdődhet el. Ebben a helyzetben a társadalmi mozgalmak narratívájának a helyét átvette az intézményesülés és a professzionalizálódás diskurzusa. Számos civil kezdeményezés eltűnt, mások nemkormányzati szervezetekké (NGO) alakultak, egyértelműen megindult a verseny a forrásokért. Ezek az NGO-k a kilencvenes évek elejének mozgalmaitól eltérően nem feltétlenül és teljes körűen a civil társadalom programjának a megvalósításán dolgoznak, állami feladatokat vesznek át, politikai szerepet vállalnak, részfeladatok ellátására specializálódnak. A civil társadalom komoly metamorfózison ment keresztül: részben eltűnt, részben átalakult, van olyan mozgalom, amelyből kvázi párt lett, vagy felszívódott a helyi politikában, van olyan helyi kezdeményezés, amely a gazdasági életbe mentette át magát, és ami legtöbbször elhangzik, van olyan ifjúsági civil szervezet, amely az életben maradásért folytatott harcban anyagilag és politikailag prostituálódott. És természetesen a civil társadalmi elit is azonos mintát követ. Ezt nevezi Alexander a civil szolidaritás felépülése, lebomlása és dekonstrukciója hármas folyamatának.

Módszertani szempontból a témát narratív-biográfiai interjúkon keresztül közelítettük meg, vagyis a civil szférához, civil szervezetekhez (és kifejezetten az ifjúsági szervezetekhez) szorosan kötődő egyének életútjának és ezen életútról elmondott elbeszéléseinek a vizsgálatát tűztük ki célul. Az életutat Bourdieu alapján olyan terepnek tekintettük, ahol a mező logikája (strukturális kényszerei) és az egyének tartós diszpozíciói (habitusa, vagyis a társadalmi környezetbe

és szocializációba ágyazott hosszú távú beállítódásai) ütköznek. Így ennek vizsgálatán keresztül valójában a mező működésére és a benne szereplő egyének habitusára kérdezhettünk rá. Az élettörténeti elbeszélést pedig olyan a jelenben a múlttól elmondott elbeszélésnek tekintettük, ahol a tényleges események szelekcióját és értelmének rögzítését a jelenbeli pozíció és a jövőbeli státusaspírációk is befolyásolják. Ennek alapján egyféle ifjúsági elitkép alakult ki.

Álljunk meg az ifjúsági elit fogalmánál. Már magának az elitnek a definiálására is nagyon különböző jellemzőket, társadalmi szerepeket határoznak meg a társadalomkutatók. Általában társadalmi, gazdasági vagy politikai elitnek szoktuk nevezni azokat a rétegeket, amelyek az adott társadalomban, közösségben vezető pozíciót töltenek be (Ornstein-Stevenson 1981). Ez a strukturális-pozicionális megközelítés lehetővé teszi, hogy empirikus kutatások mentén is megfoghatóvá tegyük az ifjúsági elit körét, hiszen ebben az értelemben azokat az ifjúsági szervezetvezetőket sorolhatjuk ide, akik valamilyen generációs szervezet, mozgalom, tömörülés vezetésében szerepet vállaltak, vállalnak, vagyis egyszerű szervezetszociológiai kutatással nyomon követhető, hogy kik is tartoznak ebbe a körbe. Giddens szerint azok az „egyének, akik formálisan definiált hatalmi pozíciót foglalnak el a társadalmi szervezetek vagy intézmények élén” (Giddens 1974:4). Ez a definíció újabb két kérdést vet fel. Egyrészt: vajon a generációs alapon szervezett csoportok valóban vezető pozíciót töltenek-e be a romániai magyar közösségen belül, vagyis a szervezetekben, csoportokban elfoglalt vezetői pozíció jelent-e a közösségen belüli elit helyzetet? Én azt gondolom, hogy igen, és ezt a felfogásomat támasztja alá az, hogy az 1989 után megjelent ifjúsági civil szervezetek olyan pozíciót tudtak elfoglalni a romániai magyar közösség politikai-közéleti tagolódásán belül, amely már 1990-ben parlamenti helyet biztosított vezetőik számára, majd később az RMDSZ szabályzatai explicite tartalmazták az ifjúság számára fenntartott országos szintű lehetőségeket, pozíciókat. Ugyanígy jellegű pozíciók megszerzése jellemző a helyi (települési és megyei) szintekre is. És mint ilyen, ezek a tények is az ifjúsági elit politikai-közéleti szerepvállalását jelzik.

A másik kérdés ennél bonyolultabb, hiszen felmerül, hogy vajon a szervezetvezetők maguk a valós döntéshozók, avagy létezik mögöttük egy másik „láthatatlan” réteg, amely a szálakat mozgatja. Ez a kérdés természetesen nemcsak ifjúsági, hanem bármely szervezet esetében felmerülhet, és egy másik elitértelmezésből fakad, amely szerint a hatalom nem az intézményi pozíciókból adódik, hanem az egyes személyekhez köthető. Ők a „háttérben meghúzódó” valódi döntéshozók, vagyis – ily módon – az „elitbe azok a személyek tartoznak, akik stratégiai pozíciókat foglalnak el az állami és magántulajdonban lévő hierarchikus szervezetekben” (Field-Higley 1980:20). Ez a meghatározás azonban egyrészt nehézkessé teszi az empirikus vizsgálatot, hiszen nem tudjuk egy-

értelműen definiálni, hogy mi számít stratégiai pozíciónak egyik vagy másik szervezetben, közösségben, másrészt pedig felveti azt a kérdést, hogy vajon a háttérben meghúzódó úgynevezett „szürke eminenciás” réteg valóban az elit részét képezi-e vagy pedig csak „annak látszik” és a kutató tévesen akként értelmezi. Ez a kérdés a szakirodalomban is folyamatosan vihart kavart.¹ Jelen dolgozatomban nem ezt a hatalom-orientált megközelítést használom, hanem a már említett strukturális-pozicionális definíciót. Ugyanakkor itt kell kitérnem arra is, hogy az ifjúsági elit pozíciókhoz való kötése, pozíciókból való levezetése kizárja azt is, hogy a margeri természetes elit fogalmát használjam,² vagyis a vizsgált személyek esetén valamiféle különleges karaktersvonásokat, pszichológiai alapképességeket feltételezzek (Marger 1981).

A fentiekből egyértelmű az is, hogy vizsgálatom tárgyát leszűkítem az ifjúsági szervezetek vezetőire, vagyis nem foglalkozom a gazdasági elitbe bekerülő, vagy bekerülni szándékozó fiatal vállalkozókkal. Jelen dolgozatban nem fogok a gazdasági alrendszer által kitermelt ifjúsági elitről beszélni, amelybe bizonyos értelemben rendkívül könnyen be lehet kerülni, hiszen elég a sikeres vállalkozó képét mutatni és máris huszonevesen a gazdasági elit tagjává válhat valaki, mindenekelőtt falusi kisközösségek szintjén. Ugyanakkor ma a romániai magyar közösségben – véleményem szerint – alig néhány olyan huszoneves tevékenykedik, aki a gazdasági életből meríti döntéshozói legitimitását.³ Többnyire kisvállalkozók vannak, illetve olyan multinacionális vállalatokhoz kapcsolódó fiatal közgazdászok, akik nemcsak, hogy nem tulajdonosként vannak jelen a gazdasági életben, de valójában döntési pozíciójuk is rendkívül korlátozott.⁴

Ami a kulturális elit ifjúsági részét illeti, itt a tudományos teljesítmény, a sok éves tanulás az alapfeltétele a bekerülésnek, ami eleve háttérbe szorítja, életkori sajátosságból adódóan „ellehetetleníti” a fiatal korosztályt. Ugyanakkor vannak úgynevezett elitszakmák, mint a jogász, közgazdász, orvos, amelyek elfoglalása a kilencvenes évek elején jelentett egyféle elit besorolást, azonban ezek a fiatalok számára csak előrelépést és életút tervezést jelenthetnek, nem pedig azonnali döntési pozíciókat. És vannak a kilencvenes évek elején indult hiányszakok, amelyek 1989 előtt nem vagy csak korlátozottan léteztek a román felsőoktatási rendszerben: szociológia, pszichológia, filozófia, stb. Az e szakokon végzetteket nevezhetjük humán elitnek, amely egyre gyakrabban próbálja elfoglalni az erdélyi magyar társadalmon belüli pozíciókat, azonban a magyar kisebbségi elit alapvető konzervativizmusából következően nem nagyon sikerül neki. Ráadásul velük kapcsolatban létezik egy negatív tapasztalat: a kilencvenes évek elején-közepén hazatért egy jelentős számú külföldön tanult humán értelmiségi réteg, amely azonban nem tudott integrálódni a hazai társadalomba. Többnyire nagyon jó jogászokról, közgazdászokról, politológusokról van szó, beilleszkedésük azonban nem zökkenőmentes.

És végül, de nem utolsósorban létezik egy úgynevezett irodalmi ifjúsági elit, amelynek tagjai mindenekelőtt Kolozsváron teremtik meg a maguk kisközösségét, viszont az ők politikai-társadalmi döntéshozatali folyamatban való megjelenésük, beleszólásuk igen csekély, nincs akkora társadalomalakító hatásuk, mint a XX. század elején tapasztalt, többek között Dsida Jenő nevével fémjelzett generációnak.⁵

Tanulmányomban csupán a politikai-társadalmi életben az ifjúsági mozgalmakon, szervezeteken keresztül közvetlenül is szerepet vállaló ifjúsági elittel foglalkozom. Ennek kapcsán is az adott társadalmi-politikai rendszer stabilizálása érdekében kialakult politikai szocializációs minták, rendszerek átörökítésében vagy átférfálásában játszott szerepükkel kapcsolatban veszem figyelembe őket. E politikai szociakzációs mintákat az alternatív ifjúsági szervezetek kikezdi, amelyek némely esetben politikai változásokhoz is vezethetnek.⁶ Az ilyen alternatív ifjúsági szervezetekben megjelenő ifjúsági vezetők bizonyos értelemben az új elit tagjaivá válnak. 1989-et követően a társadalmi-politikai rendszer átstrukturálódása egyféle sajátos generációváltást is eredményezett a román politikai életben, azonban nem gondolom azt, hogy a politikai elit rekrutációjában más minták jelentek volna meg. Alapvetően itt is egyetértek Szalai Erzsébet gondolatával, aki szerint első körben csupán a jelszavak alakultak át és a második-, illetve harmadik vonalbeliek kerültek előtérbe, „az állami és pártbürokrácia tagjai a régi rendszeren belül hatalmukat és privilégiumaikat konvertálják, átalakítják az új rendszerben érvényesítendő hatalomra és privilégiumokra” (Szalai 2000:274), a rendszer egyféle reprodukciójára törekednek. Még ha nem is tekinthető egységesnek ez az elit, azonban hatalmuk átmentését a strukturális és mélyreható változások megakadályozásával sikerült megtartaniuk. Ebbe a körbe bevont fiatalok éppen úgy viselkedtek, mint 1989 előtti elődjük. Érdemes megnézni az 1990–1995 között az állami és kormányzati hivatalokban döntéshozó szerepben megjelent FSN-s, majd PDSR-s fiatalokat, akik éppolyan arrogáns, távolságtartó, kiskirályi szerepben jelentek meg saját generációjukon belül, mint az 1989 előtti pártállami hivatalnokok. Ebben a helyzetben egyértelmű, hogy az új politikai elit milyen csoportokból rekrutálódik, nem volt véletlen a kilencvenes évek elején létrehozott politikai pártok ifjúsági szárnyainak ténykedése, illetve vezetői kiválasztása sem. Nem kívánom a román politikai elit csoport-származási forrásait felkutatni, csupán a romániai magyar politikai elit esetén törekszem erre, mindenekelőtt az elmúlt években egyre erőteljesebben előtérbe helyeződő ifjúsági szervezeti viták forrására helyezve a hangsúlyt.

A továbblépés előtt tisztáznom kell, hogy a következőkben mit értek ifjúsági szervezeti vezetők alatt. Mindenekelőtt le kell szögezmem, hogy az ifjúság – egyes politikai, ideológiai megfontolásokat elvetve – számomra korosztály kérdése, vagyis olyan évszámokkal körülhatárolható alapstruktúra, amelynek

legtípusosabb változata a születési kohorsz (biológiai meghatározás). Ennek a legegyszerűbb klasszifikálható jellemzője a közös életkor, függetlenül minden más társadalmi összefüggéstől.⁷ A generáció pedig „olyan kortárs csoportok összességét jelenti, amelyeket azonos történelmi tapasztalatok formáltak, élményeiket is hasonló módon dolgozták fel és ezek generációs tudatként, egyfajta kollektív emlékezetként rögzültek” (Stumpf 1996:114). A kilencvenes évek elején hatalmas tömegbázissal rendelkező ifjúsági vezetők ilyen generációként jelentek meg a romániai magyar közösségen belül, értelmezésem szerint valamilyen generációs identitás alakult ki, amely megkülönbözteti őket az előtűk, illetve mögöttük lévő nemzedékektől. A generáció a korosztály fogalmát szűkítve olyan kortárs csoportok összességét jelöli, amelyek azonos történelmi tapasztalattal rendelkeznek, élményeiket is hasonlóan dolgozták fel és ennek a „hasonlóságnak” tudatában is vannak. Ennek értelmében „a generációk nem születnek, hanem lesznek” (Braungart-Braungart 1984:350), vagyis az egy generációhoz tartozók azonos kollektív cselekvési mintákat dolgoznak ki, illetve politikai részvételük és orientációjuk is sajátos mintát mutat. A generációs tudat megteremtésében és megfogalmazásában pedig egy hangadó generációs centrum szerepel. Ez a generációs centrum többnyire humán értelmiségi szereplőkből áll – csak hogy témánkban ne szaladjunk előre, elég a magyarországi felsőoktatási szférában megjelenő hallgatói önkormányzati vezetők politikai pártok holdudvarában való megjelenésére gondolni. Politikai generációvá „az a generáció válhat, amely tudatosan vállalja a vitát, az összeütközést annak a politikai rendszernek a meghatározó értékeivel és vezérelveivel, amelyben felnőtt” (Stumpf 1996:115). Ennek értelmében a politikai generáció a kulturális azonosuláson túl politikai cselekvést és magatartást is jelent. Ugyanakkor ez önmagában még nem jelenti a fiatalok egységes társadalmi réteggé váló megjelenését.

Az ifjúság, mint társadalmi kategória nem egységesen jelenik meg a társadalomban, sokféleképpen tagolódik: életlehetőségeiket, értékválasztásukat, életminőségüket tekintve rendkívül differenciáltak, a kábítószer-fogyasztó szubkultúrától az underground mozgalmakon keresztül a yuppiekig mindenki helyet kap. Erős belső differenciálódás jellemzi és nagyon nehéz azon belül az arányokat meghatározni, de a „világlátás, életérzések, vágyak és törekvések egy generáción belül strukturális egybeeséseket is mutathatnak” (Magyari Nándor László 1989). Az ifjúság még saját, közös érdekében is ugyanolyan ritkán tud egységesen fellépni, akár a felnőtt társadalom. Problémáik annyira különbözőek és specifikusak, hogy alig lehet egymás mellé állítani a különböző csoportokat. Egyazon korosztályhoz tartozók sem „ugyanazt a világot ismerik”, nem ugyanazt a „nyelvet” beszélik. Ideáljaik is nagymértékben különböznek, amelyek az alternatív ifjúsági kultúrában, illetve az agresszív ifjúsági mozgalmakban jelentkeznek (jó példa erre a skinhead és hippy mozgalmak tagjainak radikálisan egymásnak ellentmondó igazságos társadalomképe).

Az elit és ifjúság fogalmainak körvonalazását követően lépünk tovább a fogalomtisztázás terén: az ifjúságpolitikai környezet szereplőiként azon intézményeket, szervezeteket, személyeket jelölöm meg, akik részesei a generációs környezetnek, illetve döntéseikkel, tevékenységükkel, megnyilvánulásukkal befolyásolni tudják ezt a sajátos arculatú társadalmi kategóriát, konkrétan magát az intézményesült ifjúságot, az ifjúsági szerveződések, a középiskolai és egyetemi diákszervezeteket, a gyermek és ifjúsági önkormányzatokat. Ennek az ifjúságpolitikai környezetnek két oldala van: az egyik, amely egyértelműen a felnőttek „kezeiben van”: a politikai pártok, a kormányzat, a megyei és városi önkormányzatok, amelyekkel interakcióba kerül a fiatalok egyik része (a szerveződé elit). A másik oldalt pedig az új generáció mozgalmi képezik, amelyek társadalmi szervezetekké válnak, elősegítve a politikai szocializációt, és sok esetben tudatosan kerülnek a politikai elittel való bármiféle „érintkezést”.

Ifjúság és közélet 1989 után

1989 után a Kelet-Közép-Európában újra felfedezett és előtérbe került civil társadalom ifjúsággal kapcsolatos aspektusa a demokratizálódás folyamatában résztvevő legdinamikusabb tényező volt. Az ifjúsági mozgalmak a térségben már a nyolcvanas években egyre erőteljesebb rendszerkritikai fellépéssel éltek, jelentse ez akár a zenei szubkultúra virágzásában (táncház-mozgalom, rock-kultúra), akár az alternatív ifjúsági intézmények megszilárdulásában (szakkollégiumi mozgalmak, irodalmi körök, diákszínjátzó csoportok, ifjúsági rádiók) megnyilvánuló kritikát. Aztán 1989-et követően a romániai magyar társadalom átpolitizált közléte, illetve a kisebbségi léttel kapcsolatos állandó kétség az ifjúsági közélet sajátos átalakulását hozta. Miután a „helikopter elszállt” (Pillich László 1995), az évekig visszafojtott „cselekvési kényszer” (Gábor Kálmán 1993) hirtelen felszínre tört, lépten-nyomon alakultak és újraalakultak a legkülönbébb civil szervezetek, köztük az ifjúság önszerveződő egységei is: a diákönkormányzatoktól az ifjúsági egyesületekig. Felgyorsult a romániai magyar ifjúsági elit csoportjainak a szerveződése és e szervezetek politikai súlya rohamosan növekedett. Az ifjúsági szervezetek alakulása kimondva vagy kimondatlanul egyszerre követte a „kihasználni az alkalmat” elvet, „megalapozni a jövőt”, „megmutatni, hogy vagyunk”, valamint „képviselést az osztozkodásban, a jóvátételben, a partneri státusz kialakításában” és természetesen „hatalmi tényezővé válni (megőrizni a decemberben megszerzett kezdeményező pozíciót és továbbra is befolyásolni az átalakulást)” gondolatát is. (Ungvári 2000:22). A plurális demokrácia modelljének értékei, eljárásai, intézményei és politikai kultúrája az ifjúsági mozgalmakon keresztül is intézményesült, a valós érdekek szervezett formában, formális keretek között történő megnyilvánulása révén.

Az 1989 decemberi eufórikus hangulatot követően az ifjúsági szervezetek megalakulásukon túl igyekeztek beszámítható és kihagyhatatlan tényezővé válni a romániai magyar politikai életben. A példa kedvéért gondoljunk itt a Maros megyei MADISZ megyei szinten az RMDSZ-szel folytatott vitáira, amelynek során már 1989. december 25-én elhangzott némely „túlfitott” RMDSZ-szervező szájából, hogy „mit keresnek itt ezek a taknyosok” (Vajda 2000:8). Ezt követően a helyi jellegű közösségek országos hálójaként jelentkező Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége (MISZSZ) fennmaradása és politikai céljainak elérése érdekében sem tehetett mást, minthogy kapcsolatteremtő készsége kihasználásával és elkötelezettséggel lépett fel a romániai magyar politika világában. Ezek eredményeképpen az RMDSZ-szel való viszony intézményesedésének elindítása már a nagyváradi kongresszuson megkezdődött, amikor a két szervezet (RMDSZ és MISZSZ) nyilatkozatban fejtette ki egymáshoz való viszonyát: a két szervezet önálló, de partneri együttműködésben áll egymással, kölcsönösen elismerik a kettős tagságot. Az RMDSZ szabályzatai szintjén a MISZSZ az RMDSZ társszervezeteként jelent meg. A két szervezet alapvetően azonos célokat követ és mindkét szervezetben voltak olyan személyek, akik vállalták a közös értékeket és az együttműködést, azonban „a két szövetség sokat emlegetett utánpótlási kapcsolata valójában sose volt problémamentes együttműködési forma” (Ungvári 2000:47).

A Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége (MISZSZ) 1990. február 17-18-án tartotta alakuló gyűlését Sepsiszentgyörgyön.⁸ Ez a szervezet helyi jellegű közösségek országos hálójaként jelentkezett, a helyi aktivisták, vezetők azonban többnyire ismerték már egymást 1989 előtti tevékenységük kapcsán. A településenként önálló arculatot mutató 21 tagszervezet lelkesen tevékenykedett, a „nagypolitika” (RMDSZ és helyi hatalmi elitek) türelmét élvezve az eufórikus hangulatban, ugyanakkor erőteljes együttműködési szándék is megnyilvánult. Nem sokkal később alakult meg az Országos Magyar Diákszövetség (OMDSZ), amely a különböző egyetemi városokban (Kolozsvár, Marosvásárhely, Brassó, Jászvásár és Nagyvárad, majd néhány hónappal később Temesvár) életre keltett egyetemista-érdekvédelmi szervezeteit fogta össze. Kezdetben ez az ernyő tömörítette a középiskolás diákönkormányzati kezdeményezéseket is, majd ebből leválva, 1990 őszén ugyancsak Sepsiszentgyörgyön tartotta alakuló ülését a Romániai Magyar Középiskolások Szövetsége (MAKOSZ). Az 1990–91-es időszakot hőskorszakként emlegetik, hiszen ekkor még tartott a kezdeti lendület, sokszor több ezres tagsággal rendelkeztek a szervezetek, országos és helyi, nagy tömegeket megmozgató rendezvények születtek, illetve szinte minden tagszervezetnek volt helyi terjesztésű alkalmi kiadványa, lapocskája is. Ugyanakkor ez az időszak teremtette meg az ifjúsági elit pozíciójának a megszilárdulását, amiben komoly szerepe volt a saját média működtetésének is.⁹

A politikai-közéleti érdekérvényesítés területén a MISZSZ már kezdetekben komoly sikereket ért el, hiszen helyi szinten az RMDSZ megyei és városi szervezeteivel együttműködve az egykori KISZ-vagyon bizonyos részéhez is hozzájuthatott, illetve vezetői lehetőséget kaptak a politikai szerepvállalásra is. Ezek a kapcsolatok országos szinten is megalapozták az ifjúsági szervezetek érdekérvényesítő képességét, így az 1990-es első demokratikus parlamenti választások alkalmával már ifjúsági jelöltek is szerepeltek az RMDSZ választási listáján. Így jutott képviselői mandátumhoz: Birtalan Ákos (Kovászna megye), Csutak István (Hargita megye), Eckstein Kovács Péter (Kolozs megye), Szilágyi Zsolt (Bihar megye), Varga Attila (Szatmár megye) és Zsigmond Lajos (Maros megye). A nevek ismeretében látható, hogy olyan csoportról van szó, amelynek tagjai már 1989 előtt is tevékenyen részt vettek az egyes egyetemi központokhoz kötődő mozgalmakban,¹⁰ amelyek csoporton túlmutató hatása meghatározta az 1989 decemberében alakult ifjúsági mozgalmak, csoportok, szervezetek létét.

A kezdeti lendületet előbb az 1990 márciusi marosvásárhelyi események törték meg. Az éppen Marosvásárhelyen ülésző MISZSZ-vezetők döbbenet vették tudomásul az eseményeket. Aktívan részt vettek mind a tiltakozási folyamatban, mind az utcai zavargások megakadályozásában, az „élmények” pedig hosszú időre meghatározták politikai cselekvésüket is. Ezt követően 1992-re az ország súlyosbodó gazdasági válságának hatására több szervezet szüneteltette tevékenységét vagy jelentette be megszűnését, szintén erre az időszakra tehető az országból való újabb távozási, elvándorlási hullám is. Szinte minden szervezet átértékelte célrendszerét és egyre inkább az ifjúsági elit, így saját maguk igényeinek kielégítésére korlátozták tevékenységüket, már nem akartak „világmegváltók” lenni, és nem akarták lefedni a teljes ifjúsági szférát.¹¹ A külső problémákat erősítette a belső romlás és erkölcsi leépülés is, így a szervezetek sokat veszítettek élénkségükből és tömegalapjukból.

Ebben az időszakban a MISZSZ-ben jelentkezett a közéleti ifjúsági szervezetek egyik legfontosabb megosztó problémája is. Az ifjúsági vezetők egyre aktívabb szerepet vállaltak a politikai életben, sok esetben a kialakuló új politikai osztály szereplőiként léptek fel, ami megosztotta az ifjúsági szervezetek aktivistáit: voltak, akik a politikamentesség mellett kardoskodtak és természetesen voltak, akik egyféle továbblépési lehetőségként fogták fel a politikai körforgásban való részvételt.¹² 1992-ben a politikai színpadon egyre erőteljesebb szerepet vállaló Reform Tömörülés csoport végleg kivált a MISZSZ-ből, előbb MISZSZ RT-ként próbálkoztak az egység látszatának fenntartásával (amolyan szervezeten belül politikai szakosztályként tüntetve fel magukat), majd teljesen kivonultak az ifjúsági környezetből, önálló platformot alakítva az RMDSZ-struktúrában, ezáltal elveszítve az ifjúsági szervezetek adta legitimitást is, ké-

sőbb pedig a generációs diskurzusról is lemondtak. A MISZSZ az újabb helykeresés nehézségeit élte át, illetve a „frontemberek” távozását követően hirtelenjött „elitcsere” is szükség volt. Paradox módon ez idő alatt megvalósítások, eredmények is jelentkeztek a szervezet életében: munkájuk ösztönzéseként (és az RT-t ellensúlyozandó) az országos RMDSZ vezetősége létrehozta az Ügyvezető Elnökség keretein belül az Ifjúsági Főosztályt, az Illyés Közalapítvány Romániai Alkuratóriumával sikerült megállapodni egy külön Ifjúsági Szaktestület felállításáról, amely az ifjúsági szervezetek részére elkülönített támogatások szétosztásában volt hivatott dönteni. A szaktestület tagjait – az alkuratórium egyetértésével – az ifjúsági szervezetek jelölték. Ez újabb ifjúsági csoport kiemelését jelentette, vagyis azok a személyek, akik szervezetvezetőként a támogatás-elosztásban szerepet vállaltak, döntési pozíciójuk által megerősödtek. Ugyanakkor az OMDSZ vezetői szerepet kaptak a magyar tannyelvű felsőoktatási rendszer kialakításában, az Erdélyi Magyar Ösztöndíj Tanácsban, az Iskola Alapítványban, a magyarországi részképzések és nyári egyetemek erdélyi diákok számára fenntartott helyeinek elosztásában, oktatási fórumok megszervezésében. Mindkét esetben megfigyelhető, hogy pozicionális-strukturális alapon szerveződött az elit, hiszen a „pénzosztó” pozíciókba olyan személyek kerültek, akik legitimitásukat a szervezetvezetői helyzetükből kapták.

Ebben az időszakban egy másik esemény is az ifjúsági elit megerősödéséhez vezetett, az anyanyelvű oktatás a kisebbségi közélet egyik legfontosabb napirendje volt, ebből a MISZSZ sem akart kimaradni, így egyik szervezője volt az 1995. szeptember 8-18. között lebonyolított Ifjúsági Karaván az Anyanyelvű Oktatásért (IKAO) biciklitúrának, amely egész Európa figyelmét igyekezett felkelteni. Az IKAO szervezését az ifjúsági szervezetek és az RMDSZ Ifjúsági Főosztálya közösen vállalta, így a nyilvánosság előtt új fiatal arcok tűnhetek fel. A delegáció tagja volt: Kali Zoltán, a KMDSZ akkori elnöke, Antal Attila, OMDSZ vezető, Vajda László, az RMDSZ bukaresti Elnöki Hivatalának munkatársa, aki a középiskolások képviselőjeként is aktív szerepet vállalt, Ráduly Róbert, az OMDSZ bukaresti aktív tagja, Nagy Pál, UFF-elnök, későbbi MISZSZ-elnök, Hajdó Csaba, a KMDSZ későbbi elnöke, Pánczél Szilamér, MAKOSZ-alelnök, Juhász Péter, KMDSZ-alelnök, Szilágyi Zsolt, parlamenti képviselő. Közülük jó néhányan ekkor jelentek meg a szélesen értelmezett közvélemény előtt is, mint az ifjúsági elit tagjai. Politikai megjelenésük miatt a román politikai élet nem egyszer az RMDSZ ifjúsági szervezetének titulálta ezen romániai magyar ifjúsági szervezeteket, a MISZSZ neve közéleti-politikai zsarogyszó lett ebben az időben (Ungvári-Zrínyi Imre 1994).

Ennek a megerősödésnek az egyik „leglátványosabb” előzménye volt, hogy 1993-ban az RMDSZ brassói kongresszusán az ifjúsági tömörüléseknek – a MISZSZ „civil” része és az OMDSZ – sikerült elérniük, hogy a mindenkori

RMDSZ döntéshozatali struktúráiban az ifjúsági szervezetek 15%-os képviselthez jussanak. Amolyan korporatív képviselthez jutott így az erdélyi magyar ifjúság, ami megint a strukturális-pozicionális elitnek kedvezett. Ezáltal egy generációs alapon szerveződő civil szférát emelt be az RMDSZ saját döntéshozatali mechanizmusába, miközben a politikai szerepvállalást a politikai pártoknak megfelelően továbbra is saját aktivistáinak szerette volna fenntartani.

Az ezt követő időszakban megerősödött a középiskolások országos szervezete, a MAKOSZ, amelynek tagszervezetei a legtöbb magyar nyelvű oktatást (is) folytató középiskolában már jelentkeztek, szerveződtek. Szintén ekkor alakultak újjá és jelentek meg országos viszonylatban az egyházakhoz köthető valláserkölcsei szervezetek (Országos Dávid Ferenc Ifjúsági Egylet – unitárius, Ifjúsági Keresztyén Egylet – református, illetve a formális szervezetként nem létező Katolikus Egyetemi Lelkészség – római katolikus). Létrejött néhány szakmai alapon szerveződő ifjúsági csoport is, az Állampolgár Menedzser Egylet (ÁME), a középiskolát befejező, de a közéletben részt vállalni akaró volt MAKOSZ tagszervezetek vezetőiből és a Romániai Magyar Diákújságírók Egyesülete (DUMA).

Az egyre sokszínűbbé váló ifjúsági szféra összehangolására 1995. április 27-én Kolozsváron megalakult a Magyar Ifjúsági Tanács (MIT), amely ifjúságpolitikai kérdésekben a különböző szervezetek egységes álláspontjának kialakítását tűzte ki célul. Öt ifjúsági pillérből állt fel: tömegszervezetek (MISZSZ), egyetemisták (OMDSZ), középiskolások (MAKOSZ), valláserkölcseiek (ODFIE és IKE) és szakmaiak (ÁME és DUMA). Döntéseiket az öt pillér választott képviselői (Nagy Pál – MISZSZ, Ráduly Róbert – OMDSZ, Vajda László – MAKOSZ, Makkai Péter – valláserkölcseiek és Lőrincz Csaba Levente – szakmaiak) konszenzussal hozták, így fellépésük a közéletnek csak azon oldalára korlátozódott, amely mind az öt pillért érdekelte, érintette, a többi terület megmaradt a tagszervezetek saját hatáskörében. Ezt az „összefogás” időszakának is lehetne nevezni, mivel az erőteljesebb politikai részvétel, az érdekképviselő hatékonyabb kijárása érdekében a szervezetek egyre inkább a MIT-en keresztül jelenítették meg, többé vagy kevésbé jogos, követelésüket, így érték el az ifjúsági szervezetek a legerősebb politikai képviselőt, illetve ekkor jelent meg egy teljesen új ifjúsági elit, cserélődtek ki véglegesen a kilencvenes évek elején előtérbe kerülő személyek.

A döntések meghozatalában konszenzusra törekedtek, ami az igen erős legitimitás mellett nagymértékben megnehezítette a döntéshozatal gyorsaságát és rugalmasságát. A szereplők folyamatosan küzdöttek a demokratikus részvétel és az azonnali lépéseket megkövetelő gyors döntéshozatal ellentmondosságával. Létezésükben egyszerre jelentkezett veszélyként a bürokratizálás-kooptálás (több ifjúsági szervezetet vádoltak meg azzal, hogy saját túlélése érdekében

„eladta” magát) vagy a felszámolódás-felbomlás (szervezetek szűntek meg éppen a függetlenséghez való hajthatatlan ragaszkodás miatt). Ebben az élet-halál harcban az ifjúsági elit három legfontosabb szereplehetősége: a protestálási potenciál, a kritikai diskurzus kezdeményezése és a hatalmi működés társadalmi kontrollja háttérbe szorult. Ugyanakkor kialakulni látszott a politikai, gazdasági és vallási élettől jól elválasztható sajátos társadalmi alrendszer. Mint később kiderült ez csak illúzió volt, az akkori MIT-vezetők hibát vétettek. Egyéni ambíciókra alapozva „benyomultak” az RMDSZ szabályzatai teremtette üres térbe és kvázi politikai szereplőként (például: Ráduly Róbert parlamenti képviselő lett) elkezdtek számon kérni az RMDSZ-en a civil társadalom programjának a teljesítését, SZKT-tagokként eljárni próbálták az RMDSZ-lelkiismerete szerepet (a Nagy Pál körül csoportosult ifjúsági vezetők egyre erőteljesebb kritikát folytattak, amelyet igen erős erkölcsi háttérrel alapoztak meg). Igen gyorsan belső ellentétek kerültek a felszínre, amelynek a fent említetteken kívül a támogatási források szűkös voltában is keresendők, másrészt pedig a szűkülő politikai tér elfoglalására tett egyre erőteljesebb próbálkozások is jelentősen gyengítették a közös fellépés eredményességét. Mindezek komoly személyes nézeteltérésekhez vezettek, amelyek túllépése egyik félnek sem volt kifejezett érdeke. A személyes ellentétek mindenekelőtt Borboly Csaba (MAKOSZ és AME vezető), illetve Nagy Pál (későbbi MISZSZ elnök) között alakultak ki, és a két személy karizmatikus fellépésének eredményeként kettészakadt a MIT.

Az 1997-es marosvásárhelyi RMDSZ-kongresszusra egy megosztott ifjúsági képviselet érkezik, de még ebben a helyzetben is sikerül a Magyar Ifjúsági Tanácsot partnerként elfogadtatni a kongresszusi küldöttekkel és így az RMDSZ Alapszabályzatába az erdélyi magyar ifjúság képviselőjeként ez a csoport került be. Ugyanakkor az interjúkban több ifjúsági vezető megemlíti, hogy abban az időszakban az RMDSZ is érdekelt volt egy megosztott ifjúsági képviselet látogatásában. Ezt a számítást látszik alátámasztani az is, hogy a MIT tagszervezetei a következő időszakban a személyes konfliktusok miatt egymás ellen fordultak és hamarosan szétesés szélére került a tömörülés, kizárták tagjaik közül az ÁME-t és az időközben vegetáló MAKOSZ-t, ugyanakkor megjelentek a Romániai Magyar Doktorandusok és Fiatalkutatók Szövetségének (RODOSZ) képviselői, a cserkészek és megfigyelőként a katolikus fiatalok csoportjának képviselői is. Az RMDSZ számára így már nem jelentett „beavatkozást” a MIT, mint az erdélyi magyar ifjúsági élet egyetlen legitim képviseletének megkérdőjelezése. A MIT kizárását az akadályozta meg, hogy az RMDSZ szabályzata ezt nem tette lehetővé. Természetesen az RMDSZ-nek nem volt érdeke egy folyamatosan kritizáló, belső ellenzékként fellépő ifjúsági struktúrát saját partnerként fenntartani. Közel négy éven át állandó „bujkálás” és sorozatos obstrukció jellemezte az RMDSZ vezetői és a MIT-vezetők közötti viszonyt.

2001 végétől az RMDSZ ifjúságpolitikája komoly fordulatot hozott, az állandó viták miatt a MIT előbb az SZKT-ban betöltött mandátumait adta vissza, amit az RMDSZ saját területi szervezeteinek ifjúsági képviselőivel töltött fel, kitöltve ezáltal a szabályzatban rögzített ifjúsági helyeket. Nem sokkal később a Szovátai Találkozón (2002 január) az RMDSZ hivatalos ifjúságpolitikájává kiáltották ki az *Itthon, fiatalon* mozgalom programját. A mozgalmat az egykori AME és MAKOSZ-vezetők egy csoportja (Borboly Csaba, Korodi Attila és mások) hozta létre Csíkszeredában a 2000-es választások idején, előbb Csíki Területi Ifjúsági Tanácsként (CSTIT), majd a választások után országos szintre is kiterjesztették. Az RMDSZ lépése hatalmas felzúdulást váltott ki a MIT tagszervezeteiből, ami az RMDSZ országos vezetése és az ifjúsági civil szervezetek között totális szakításhoz vezetett. Az RMDSZ lépése valamennyire érthető is lenne, hiszen bár a magyar kisebbség esetén a fiatalok politikai szerveződése deklaráltan háttérbe szorul, minden ifjúsági szervezet határozottan politikamentesként értelmezi magát, és sokáig nem létezett az RMDSZ ifjúsági szervezete sem. Azonban Kántor Zoltán (1994), illetve Nagy Kata (1997) kimutatták, hogy az ifjúsági civil szervezetek mozgalmárainak egyik kiemelt célja volt a politikai életbe való integrálódás, a politikai karrier vonzotta őket, így eszközként használták a civil szervezeteket. Ennek értelmében az intézményeket a résztvevők egy lehetséges karrier keretétől fogták fel (Gábor Kálmán 1994).

Az RMDSZ vezetői igyekeztek megteremteni a biztos ifjúsági háttérrel, így egyre több fiatal került az RMDSZ ügyvezetői struktúrájába, akik felkészítése lehetővé tette a majdani korosztályi váltás zökkenőmentessé tételét. Ez az ifjúsági csoport (Kovács Péter, Péter Pál, Porcsalmi Bálint, Benedek Árpád Csaba, Barna Gergely, Borbély Károly és mások) komoly politikai szerepeket kapott. Az RMDSZ által folytatott ifjúságpolitikai lépések értelmezését leginkább Bourdieu megfogalmazásával tehetjük meg: „az uralkodó kultúra egyenlő az uralkodó osztály kultúrájával, és ez számít az adott társadalomban legitimnek”. Az RMDSZ vezetői ezt az ifjúsági elitet tették a romániai magyar közösség számára legitimé.

A közéletbe tagozódás feltétele lett az adott politikai erő vezetése által diktált játékszabályok elfogadása. Sokaknak ez azt jelentette, hogy az újonnan megjelent huszonéves politikusgeneráció cselekvését ugyanazok az avított előítéletek mozgatják, mint idősebb kollégáikét. Fel kell figyelni arra is – amit elméletben Szabó Máté fogalmazott meg –, hogy létezik az elitek egyféle belső konfliktusa is, amennyiben a kilencvenes évek elején ifjúsági elitként indult politikusok ma ellen-elitét próbálnak képezni az RMDSZ-en, illetve a romániai magyar közösségen belül. Ez a helyzet lehetőséget teremtett az ifjúsági elit számára, hogy újra bekapcsolódjon a politikai elitek harcába valamely elitcsoport szövetségeseiként, „alulról való támogatójaként”, és „az elitcsoportok

nyitottabbak a konfliktusszituációkban az ellen-elit kooptálása és a vele való valamiféle kooperáció felé” (Szabó 2001:130).

Következtetések

A fentiekben röviden megpróbáltam felvázolni az elmúlt másfél évtizedben az erdélyi magyar ifjúsági civil szférában történeteket, a hangsúlyt kihegyezve az ifjúsági elit kérdésre. Azért tartottam fontosnak ezt megjeleníteni, hiszen az ifjúsági civil szféra a társadalmi és politikai szocializációs folyamat részévé vált, amely egyszerre kínálja fel a lehetőséget és a felelősséget a fiatalok számára a társadalmi részvételre, lehetővé téve érdekeik felismerését és érvényesítését, illetve azt, hogy egy demokratikus politikai kultúrának legyenek a részesei (Pál Tamás 1988). Természetesen nőtt az ifjúság autonómiája, nőtt az én kibontakozásának az aktivitása, ami a szerveződésekben való részvétel igényének növekedésében nyilvánult meg, majd a politikai döntésekben való részvételi szándékban is jelentkezett. A politikai rendszer jelentős terjedelmi és funkcióváltáson ment keresztül 1989 után, melynek hatására kibővült a társadalmi cselekvési tér. Ez a rendszerváltás hozta autonómiából fakadó szervezetiség formájában jelent meg, amely újabb problémát hozott magával: az ifjúság helyzetét többé már nem lehet csak ellátási és szociális problémákra leszűkíteni, hanem az ilyenfajta önszerveződéssel, polgárosodással és önálló cselekvéssel kapcsolatosan felmerülő kérdésekre is oda kell figyelni. Az általuk képviselt új értékek vezettek oda, hogy a fiatal generáció kiszolgáltatottnak érzi magát abban a társadalmi keretben, amelyet a felnőttek a maguk értékei szerint építenek ki. Ezek szerint a fiatalok kollektív megnyilvánulását politikai tényezőként kell kezelni, a társadalmi mozgások innovatív potenciáljaként kell számolni velük. A társadalmi mozgalmak fő hozadéka nem a konkrét politikai hatásokban van, hanem a társadalmi-politikai akcióformák repertoárjának és a nyilvános diskurzus érveinek gazdagításában. (Szabó Máté 2001:51)

Az egyén szintjén a politikai rekrutáció került előtérbe. A nagyobb társadalmi változások konfliktussal járnak, a generációváltás jelentős sérelmekkel valósulhat meg, az alulról jövő szerveződések pedig forradalmat hoznak magukkal. A békés átmenetet csak a jól megszervezett ellenzéki elit oldhatja meg, azonban az elit tapasztalatával az ifjúság szűkösen rendelkezik, így szükség van a felnőttektől érkező segítségre, azonban ez a segítségkérés is konfliktussal jár, hiszen éppen azoktól várhatják a fiatalok a segítséget, akiket ezzel a segítséggel kívánnak leváltani. Ez a paradoxon vezetett oda, hogy az erdélyi fiatalok igen gyakran negatívan élnek meg a felnőtt közélet segítségét.

Az ifjúsági szervezetek átpolitizálódása már 1990-ben megindult, kisebb-nagyobb átfordulást mutatott az elmúlt másfél évtizedben. Az ifjúsági szerve-

zetvezetők pártkötődése meghatározza az adott szervezet politikai kapcsolatrendszerét, esetleges pártkötődések miatt kiszolgáltatottak a pártpolitikának. E jelenséget az ifjúsági szervezetek képviselői egészségtelennek tartják, ám szerintük magukra nézve ez nem igaz, ugyanakkor a folyamat elindításának felelősségét vetéltvársaikra hárítják – legalábbis az interjúkban ezt fogalmazták meg.

A nemzedéki tudat genezise szempontjából fontos a 14–25 év közötti életszakasz, ez a „társadalmi színrelépés időszaka”. A kommunista társadalmi berendezkedés idején az egész társadalom életét a „Párt” határozta meg, ezen belül a fiatalok életét is szervezetekkel „igyekeztek irányítottá tenni” (Gaszó Tibor – Szabó Andrea 2002:254). Már a legkisebb korosztályhoz tartozók is a „Haza Sólymai” címmel rendelkeztek, aztán iskolás korban a pionír korszak következett, egyetemistaként a Kommunista Egyetemi Szövetségből sem lehetett kimaradni, és hogy az oktatásból kikerülő fiatalok is szervezeti kötődéssel rendelkezzenek, jöhetett a Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ). Ezek a szervezetek biztosították a rendszer legitimitációját a társadalom legifjabb rétegeinek oldaláról is. A kötelező szervezeti tagság 1989 forradalmi hevületében megszűnt, a további részvétel az önkéntességen alapult, ebben a helyzetben az egykori szervezetek megszűntek, helyüket azonban nagyon gyorsan újak vették át. Ez jellemző Romániára, ahol az 1989. decemberi eufóriában a KISZ-székházak is a tömeg „áldozatává” váltak. Nem így történt Magyarországon, ahol a pártállami rendszerhez kapcsolódó ifjúsági szervezetek felbomlását követően a felnöttek bábáskodása kapcsán a kontinuitás jellemezte a létrejött diákkormányzatokat. Időközben a 14–25 éves korosztályba bekerült egy újabb generáció, amelynek immár nincs közvetlen tapasztalata a bukott rendszerről, így nem is tud és nem is akar egyértelmű kapcsolatot látni a két szervezeti forma között.

Az ifjúságnak a nagy társadalmi változásokban mindig kiemelt szerep jutott, ők az új ideológiák hordozói, ők képesek leginkább a változásra, ezzel is bizonyítva, hogy a szocializációs folyamat nem segíti elő teljes mértékben a társadalom újratermelődését, reprodukálódását, sok esetben új helyzet elé állítja az előttük álló generációkat (lásd az 1968-as diáklázadások vagy az 1989-es rendszerváltás utcai folyamatait egyes kelet-európai országokban). „A fiatalok, mint specifikus kulturális és politikai javakkal rendelkezők, külön aktorokként jelennek meg a társadalmi térben” (Jürgen Zinnecker, 1992).

A kilencvenes évek változásainak következtében a fiatalkor egyre tovább tart, a családalapítás, munkába-állás ideje kitolódott. Az életutak nem-lineárisabbá váltak: a fiatal egyszerre diák, felelős a családjáért, állása van és a szüleivel lakik. Az egyes szerepek közti mozgás igen gyakorivá vált, ami oda vezetett, hogy a hagyományos közösségi modellek teret vesztek, az egyéni életutak egyre individuálisabbá váltak. A fiatalok szocializációjában csökkent a család és az iskola befolyása, miközben helyét a fogyasztói ipar és a média vette át, ugyan-

akkor megnövekedett a kortárs csoportok hatása is. Az életutak soha nem látott diverzifikálódást mutatnak (Beck 1999), az individualizáció pedig oda vezet, hogy a felelősséggel felruházott egyén cselekvése, a személyes életút kialakítása kerül előtérbe (Fuchs 1981). Ezek professzionális ifjúsági státusz (Chisholm 1993) megjelenéséhez vezettek (szabadidő szcenáriók), a mintateremtővé váló fiatalok a politikai kultúrában is megjelentek, új értékrendszert vittek be a rendszerbe is.

És persze érdekes a helyi, települési „grundok” elfoglalása körüli események felvázolása, kikből is lettek Timurok vagy Bál utcai fiúk, akik az üresen maradt telket/teret egyszerre szabadságként és harctérként fogják fel. A barátság és a harc, az összetartás és az árulás a valóságban ugyanúgy jelen van, az egyének életét határozza meg, akárcsak Molnár Ferenc regényében. A Bokák és Ács Ferik, akárcsak Geréb szerepében mindegyre feltűnnek, és persze a Timurok is, akik segíteni akarnak a harcba indultakon, csak nem mindig értik meg őket a felnőttek.

Irodalomjegyzék:

- Beck, U. (1999): Túl renden és osztályon? In: Angelusz Róbert (szerk.): *A társadalmi rétegződés komponensei*, Új Mandátum, Budapest
- Bíró A. Z., Bodó J., Gagyí J., Oláh S., Túros E. (1995): Gazdasági elit a Székelyföldön – 1993, In.: *Szociológiai Szemle*, 1. szám 101–125. oldal
- Boros L.–Kéri L. (1989): Az ifjúság politikai szocializációja. In: *A magyar ifjúság a nyolcvanas években*, Budapest
- Braungart, M. M. – Braungart, R. G. (1984): Generations Politics. In: *Micropolitics* 3. szám
- Chisholm, L. (1993): Élesebb lencse vagy új kamera? In: Gábor Kálmán (szerk.): *Civilizációs korszakváltás és ifjúság*, Szeged
- Field, G. L.–Higley, J. (1980): *Elitism*. London
- Fuchs, W. (1981): *Einführung. Jugend 81 Lebenswürfe Alltagskulturen Zukunftsbilder, Jugendwerk Deutsche Schell*. Hamburg
- Gábor K. (1994): *Civilizációs korszakváltás és ifjúság*. JATE Szeged
- Gábor K., Mátay M., Balog I., Kántor Z. (1994): *Az ifjúság és az elit*. Oktatókutató Intézet
- Gazsó T.–Szabó A. (2002): Társadalmi közérzet, a politikához való viszony. In: Szabó Andrea, Bauer Béla, Laki László (szerk.): *Ifjúság 2000. Tanulmányok I.* Nemzeti Ifjúságkutató Intézet
- Kriesi, H. P. et al. (ed.) (1995): *New Social Movements in Western Europe*, London, UCL Press, 26–53. oldal
- Magyari N. L. (1989): Szocializáció és identitástudat. In: *Hát ide figyelj, édes fiam*, Albatrosz Kiadó
- Mannheim K. (1969): A nemzedéki probléma. In: *Ijjúságszociológia*, Budapest
- Marger, M. N. (1981): *Elites and Masses: An Introduction to Political Sociology*. New York

- Ornstein, M.-Stevenson, H. (1981): *Elite and Public Opinion before the Quebec Referendum: A Commentary on the State in Canada*. In: Canadian Journal of Political Science, 745–774. oldal
- Pál T. (1988): *Próbareform*. Budapest
- Pareto, V. (2000): Általános szociológiai traktatus. In: Felkai-Némedi-Somlai (szerk.): *Szociológiai irányzatok a XX. század elejéig*. 187–211. oldal
- Pillich L. (1995): Piramis(ok) árnyékában, avagy a polgári önépítés esélyei a mai Erdélyben. In: *Korunk*, november, 19–22. oldal
- Samuels, R. J. (ed.) (1977): *Political Generations and Political Development*. Lexington
- Stumpf I. (1996): Elszalasztott vagy elhalasztott politikai generációváltás? In: *Századvég*, 1. szám, 112–131. oldal
- Szabó M. (2001): *Társadalmi mozgalmak és politikai tiltakozás*, Rejtjel Politológia Könyvek, Budapest
- Szabó, S. F. (ed.) (1983): *The Successor Generation: International Perspectives of Postwar Europeans*. London
- Szalai E. (1996): *Az elitek átváltozása. Tanulmányok és publicisztikai írások 1994–1996*. Cserép falvi-Budapest
- Szelényi I. – Eyal, G. – Townsley, E. (1996): *Posztkommunista menedzserizmus: a gazdasági intézményrendszer és a társadalmi szerkezet változásai*. In: Politikatudományi Szemle, 2. szám, 1–16. oldal
- Szelényi I.–Szelényi, S. (1991): Az elit cirkulációja. In: *Kritika*, október 8–14.
- Takács K. (1998): *Az elit szociológiai fogalmáról*. In: Szociológiai Szemle, 1. szám, 139–148. oldal
- Tarrow, S. (1994): *Power in Movement*, Cambridge U.P. Cambridge, 81–100. oldal
- Ungvári Z. I. (1994): Még mielőtt bárkit vagy bármit választanánk. In: *Romániai Magyar Szó*, február 4.
- Ungvári Z. I. (2000): Az intézményesülés lépcsőfokai. In: *Tízezer lépés. Az első tíz év, 1989–1999*, Marosvásárhely
- Vajda Gy. (2000): Világmegváltó fiatalok? Szubjektív visszaemlékezés. In: *Tízezer lépés. Az első tíz év 1989–1999*, Marosvásárhely

¹ Lásd: Takács Károly: Az elit szociológiai fogalmáról. In: *Szociológiai Szemle*, 1998/1. szám, 139–148. oldal vagy Szalai Erzsébet elitkutatásait és az ezzel kapcsolatos vitát a *BUKSZ* 1997. tavasz és nyár számaiban, illetve a *Beszélő* 1998-as számaiban.

² Marger megkülönbözteti a természetes elit és a szervezeti elit fogalmát. A természetes elit esetén a paratói értelemben vett elit egy társadalomban a bizonyos szempont alapján a legkiválóbb emberek csoportja (lásd: Vilfredo Pareto: Általános szociológiai traktatus. In: *Szociológiai irányzatok...* 188. oldal).

³ Lásd: Bíró A. Zoltán, Bodó Julianna, Gagy József, Oláh Sándor, Túróó Endre: Gazdasági elit a Székelyföldön – 1993, In: *Szociológiai Szemle*, 1995/1. szám 101–125. oldal.

⁴ Bár Szelényiék értelmezésében a menedzserek az elit részét képezik, azonban ebben az esetben még döntéshozókról, tehát úgynevezett menedzserkapitalizmusról sem beszélhetünk.

⁵ Lásd: Cseke Péter: *Paradigmaváltó erdélyi törekvések*, Kriterion, 2003.

⁶ A generációs kérdés és politikai rendszer kapcsolatát lásd Szabó, S. F. (ed.): *The Successor Generation: International Perspectives of Postwar Europeans*, London, 1983 és Samuels, R. J. (ed.): *Political Generations and Political Development*, Lexington, 1977

⁷ Ezt tartottam fontosnak megjegyezni, mert a romániai magyar ifjúságon belüli viták a kilencvenes évek közepéig, sokáig különféleképpen értelmezték ezt a kérdést. A MISZSZ RT 1992 körül nyilatkozatban is jelezte, hogy számára az ifjúság mindenekelőtt életérzés és nem korosztály kérdése. A magát – Fideszhez hasonlóan – generációs alapon szervező Reform Tömörüléshez ekkor csatlakoztak az idősebb generáció) tagjai.

⁸ Napra pontosan egy hónappal később (március 17-18-án) tartja első kongresszusát Marosvásárhelyen, ahol akkor már hatalmas – felülről szított – etnikai feszültség alakul ki a román és magyar lakosság között. A kongresszus tagjai is jelen voltak a magyarság tiltakozó megmozdulásain, az aktuálpolitikai döntéshozatalba beépülve kitalálják és megszervezik a *Vatra Românească* székházának védelmét, a tiltakozó megmozdulások élére állnak. Lásd: *Tízezer lépés...* Az akkori események generációs élményként hatnak, ami az életút interjúkból is kiderült.

⁹ Lásd ezzel kapcsolatban Kelemen Hunor, RMDSZ parlamenti képviselő visszaemlékezéseit a kolozsvári magyar ifjúsági lappal, a Jelenléttel kapcsolatban (<http://kelemenhunor.egologo.transindex.ro>), vagy a marosvásárhelyi Pillanatot (In: *Tízezer lépés...*)

¹⁰ Ilyen volt például Temesváron az M Stúdió ifjúsági rádió, a Thália diákszínjászó csoport vagy a Látóhatár irodalmi csoport.

¹¹ Így lett pl.: a Maros megyei MADISZ-ból kvázi rendezvényszervező csoport, amely immár másfél évtizede minden évben megszervezi a rangos ALTER-NATIVE Nemzetközi Rövidfilm Fesztivált és ma már alig vesz részt az ifjúsági érdekképviseletben, viszont az erdélyi magyar kulturális élet egyik legfontosabb szereplőjévé vált.

¹² Lásd ezzel kapcsolatban: Ungvári-Zrínyi Imre 1994.

Vremir Márta

A magyar-román vegyes házasságok néhány vetületéről

Bevezetés

A tanulmány az Országos Statisztikai Hivatal által nyilvántartott 2002-es népszámlálási adatok alapján tárgyalja a romániai magyar-román házasságok néhány vetületét, különös tekintettel a kolozsvári helyzetre. A népszámlálási adatok alapján leírt megállapításokat kiegészíti az a felmérés, amit 2005–2006-ban végeztem a református egyház keretében megkötött vegyes házasságok és az itt regisztrált keresztelések névadási szokásaival kapcsolatban.

A vegyes házasság meghatározásakor, a helyzettől függően, különböző felfogásokkal szembesülünk azt kutatva, hogy ki mit tekint ennek. A román hivatalos felfogás szerint vegyes házasságnak tekinthető az, amikor egy román állampolgár egy külföldi állampolgárral köt házasságot. Az egyházi kánonok szerint két eltérő felekezetű (más vallású) személy házasságkötését tekintik vegyesnek (szemben az azonos vallásúak *tiszta* házasságával). A meglehetősen terjedelmes szakirodalom vegyesnek tekinti azt a házasságot, ami akár két különböző állampolgárságú és nyelvű személy, akár azonos állampolgárságú, de más-más nyelvet beszélő személyek között áll fenn. Így tehát egy általánosabb meghatározás szerint vegyes házasságról beszélünk mindazon esetekben, amikor a házaspár állampolgársága, vallása, nemzetisége, anyanyelve és/vagy egyéb kulturális jellemzőjük különböző. A vegyes házasság annak a mutatójaként is értelmezhető, hogy két egymástól nyelvében/kultúrájában eltérő populáció mennyire tud egymás mellett (meg)élni (*indicator of ethnic coexistence*, vö. Fejős et al, 1997). Más megközelítés szerint az etnikailag vegyes házasságban ún. interperszonális konfrontáció mutatkozik meg, amennyiben két egymástól többé-kevésbé eltérő kulturális rendszer találkozik (vö. Sedmak, 2000). Az esetek többségében a szakirodalom főként olyan házasságokkal/családokkal foglalkozik, amelyek egy stabil (rezidens) és egy bevándorló félből állnak.

„Kisebbségi” szempontból vegyesnek tekintjük azt a házasságot, amely egy magyar és egy nem magyar személy között kötött meg. A nyilvánvaló nyelvi

aspektusoktól eltekintve a vegyes házasság szociológiailag is érdekes, hiszen ez nemcsak fontos tényezője és oka a végbemenő etnikai (és nyelvi) asszimilációnak, hanem legfőbb megvalósító környezete is (vö. Szilágyi N. 2004).

Vegyes házasságok és gyerekek – statisztikai adatok

Demográfiai megközelítésben feltétlenül a népszámlálási adatokból kell kiindulnunk. Ez részben az általános népességdinamikát fedi fel, specifikusan pedig konkrét adatokat nyújt a minket érdeklő házasság-típusokra. Az alább bemutatott országos adatok csak a lakosság etnikai összetételére vonatkoznak, tehát a vegyes házasságokat is csak a házastársak nemzetisége szerint tárgyalja. Az anyanyelv szerinti lebontás nyilván árnyaltabbá teszi a képet és további értelmezésekre nyújthat lehetőséget. Az Országos Statisztikai Hivatal adatai szerint a 2002-es népszámlálás idején országos viszonylatban 415733 magyarpárú család létezett, ennek 75,84%-a volt „tisztá” magyar házasság, a fennmaradó rész pedig valamilyen típusú vegyes házasságban élt. Az erre vonatkozó népszámlálási adatok szerint a 24,16%-nyi (összesen 100420) vegyes házasságnak 91,83%-a román féllal kötött, a további százalékok egyéb nemzetiségű házastársakra vonatkoznak. Ami az országos átlagot tekintve nem tűnik magasnak (1,44%-nyi magyar-román vegyes házasság az összes 6369494 nyilvántartott házasságból), más arányt mutat, ha ezt a magyarpárú házasságok szemszögéből nézzük. A magyarok által kötött házasságoknak majdnem egynegyedében, pontosabban 22,18%-ában az egyik házastárs román nemzetiségű. A férjezett magyar nők 13,9%-a (50864 fő) él vegyes házasságban, ennek 91,16%-a (46372) román férffal kötött házasságot. 2002-ben 364869 magyar férfi élt házasságban, ebből 12,56%-nak román nemzetiségű házastársa van, 86,4%-ban pedig magyar nővel él együtt.

Az összes házasságban élő magyar nő és férfi közül 12,61% él románpárú vegyes házasságban, míg a házasságok 86,42%-a tiszta magyarnak tekinthető. Országos viszonylatban a vizsgálatunk tárgyát képező tiszta magyar, illetve magyar-román házasságok 34,86%-ában vannak gyermekek (összesen 254856 gyermeket nevelő családdal számoltunk), ami pedig külön a magyar családokat illeti, ezeknek 62,11%-a volt 2002-ben gyermeces. Ez persze nem azt jelenti, hogy a többi családban egyáltalán nem született gyermek, a népszámlálási adatok ugyanis gyermeces családként a gyermekekkel együtt élő szülőket határozza meg. Így tehát nem kerültek bele ebbe a statisztikába a felnőtt gyermekek, akik ugyan a társadalom felfogása szerint a családhoz tartozóak, ám a statisztika szemében különálló családnak számítanak.

A vegyes házasságokban az egyik lényeges kérdés az, hogy melyik szülőnek a nemzetiségét „örököli” a gyermek. Az M+R típusú (első helyen az apa

szerepel, a második helyen az anya) gyermekes családok 63,94%-ában a gyermek a családfő nemzetiségét kapja. Az R+M típusú gyermekes családoknál az esetek 72,82%-ában szintén az apa nemzetiségét határozták meg a gyermek nemzeti-ségéeként is. A két arány összehasonlítható abból a szempontból, hogy mind a két esetben a patriarchizmus nyilvánul meg abban, hogy az esetek többségében az apa nemzetisége „vezet”. Észre kell venni, hogy több gyermek lesz román nemzetiségűvé, mint magyarrá: az összesen 58062 gyermekes családból 51,96%-ban lesz román, és csak 43,96%-ban lesz magyar a gyermek (a fennmaradó százalékok az „egyéb” kategóriába soroltak).

1. táblázat – *A magyarpárú családok országos adatai (2002-es népszámlálás)*

	Csalá- dok Össz.	Gyer- mekes csalá- dok össz.	Gyermek- telen családok össz.	A gyermekek nemzetisége			
				Mindkét szülő nemz.	Apa nemz.	Anya nemz.	Egyéb
Családok összesen	6369494	4260609	2108885	3298986	180328	756849	24446
Házastársi/élettársi kapcsolat	5512930	3404045	2108885	3298986	48967	45123	10969
Román családfő	4959612	3044602	1915010	3000444	29704	11273	3181
Magyar házas- társ/élettárs	46372	28507	17865	–	20760	6631	1116
Magyar családfő	364869	227503	137366	194366	10345	19734	3058
Magyar házas- társ/élettárs	315313	195862	119451	194366	–	–	1496
Román házas- társ/ élettárs	45847	29555	16292	–	9413	18898	1244
Egyéb nemzetiségű házastárs/élettárs	3709				932		
Egyéb nemzetiségű családfő magyar házas- társsal/élettárssal	4492					990	

A táblázatból kimaradtak a gyermekeiket egyedül nevelő szülők, az erre vonatkozó, számunkra hozzáférhető statisztikai adatok ugyanis nem tisztázzák pontosan, hogy milyen nemzetiségűek az ún. csonka családokban nevelkedő gyermekek, mindössze az általános „az apa nemzetisége”, „az anya nemzetisége”, „mindkét szülő nemzetisége” vagy az „egyéb” kategória van megadva. Ennek ellenére megállapítható, hogy a 856564 egyszülős családból 65414 (7,64%)

esetben az egyedülálló szülő nemzetisége magyar, ezért feltehető, hogy a gyermek (legalább részben) magyar nyelvű nevelésben részesül.

2. táblázat – *Népszámlálási adatok Kolozsvárra* (*n* = nemzetiség szerint, *a* = anyanyelv szerint)

Népszámlálás éve	Összesen	Román	Magyar
1992n	328602	248572	74871
1992a	328602	251697	74591
2002n	317953	252433	60287
2002a	317953	255677	59652

A továbbiakban egyrészt a 2002-es népszámlálás Kolozsvárra vonatkozó adatait fogom értelmezni mind a nemzetiségi, mind az anyanyelvi hovatartozás szempontjából, másrészt pedig a kolozsvári református parókiák által rendelkezésemre bocsátott házasságkötésekre és keresztelesekre vonatkozó anyakönyvi bejegyzéseit elemzem, különös tekintettel a vegyes házasságok névadási szokásaira. Ezáltal árnyaltabb képet kapunk a magyar-román vegyes házasságok nyelvi és nemzetiségi állapotáról.

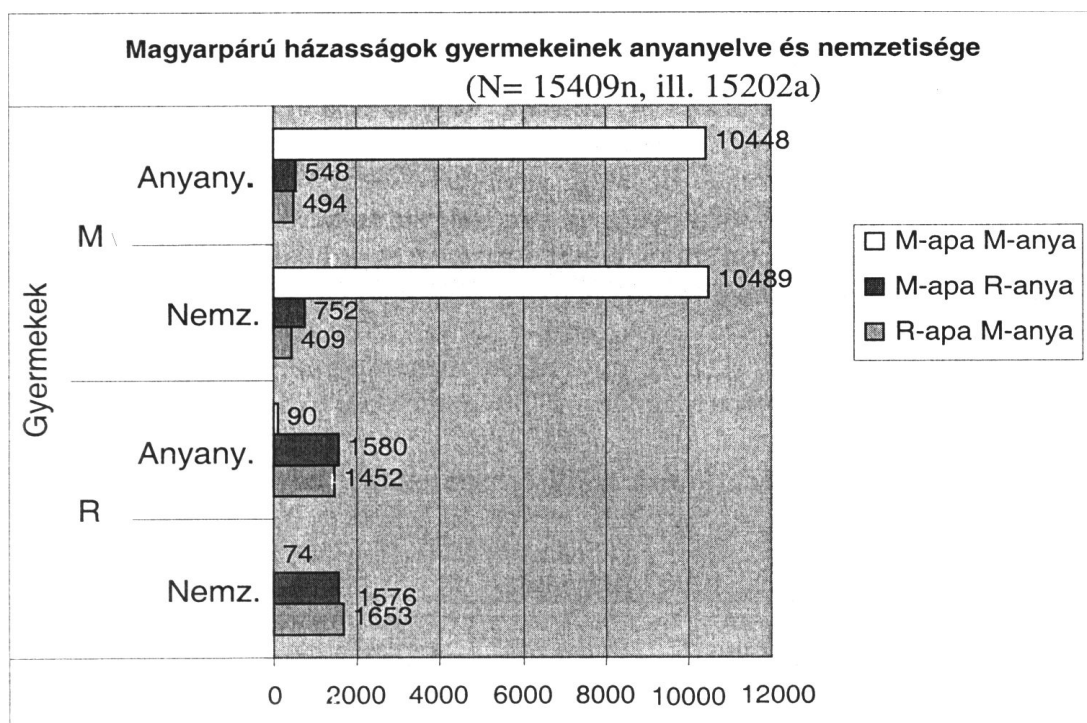
Kolozsváron 2002 márciusában összesen 88177 családot írtak össze. Ebből 11933 (13,53%) esetben mind a férj, mind a feleség magyar nemzetiségű, további 5,4%-ban (5769) pedig az egyik fél magyar. Tekintettel arra, hogy Kolozsvárra vonatkozóan mind az anyanyelvre, mind a nemzetiségre vonatkozó adatsorral rendelkezünk, a továbbiakban a vegyes házasságokat és az ebből származó gyermekek hovatartozását mindkét változó szempontjából bemutatom. A Kolozsváron 2002-ben jegyzett összes házasság 16,09%-a volt magyarpárú (az arány a „tisztá” magyar házasságban élőkre és a magyar–egyéb nemzetiségű vegyes házasságra vonatkozik), a magyarpárú házasságoknak pedig 29,64%-a magyar-román együttélés. A vegyes házasságokban félként részt vevő nők és férfiak aránya enyhe eltolódást mutat a férfiak irányába (0,98). Ugyancsak eltolódás mutatható ki a gyermekes családokat illetően is, ami azt jelenti, hogy

- 1) a vegyes családok 61,71%-a gyermekes a tiszta magyar családok 58,54%-ával szemben;
- 2) a gyermeket nevelő vegyes családok családonkénti gyermek-indexe [1,52] mondhatni megegyezik a tiszta magyar családok hasonló indexével [1,51];
- 3) a gyermekek nemzetisége: az R+M típusú (első helyen az apa, a második helyen az anya szerepel) gyermekes családok leszármazottjai 80,16%-nyi arányban öröklik az apa nemzetiségét, míg az M+R típusú gyermekes családok esetében ez az arány 32,3%. Ez némi pluszt jelent az or-

szágos átlaggal szemben, ahol az M+R típusú családokban 31,81%-ban örökítik át az apák a nemzetiségüket.

Országosan összesen 225417 gyermeket nevelő M+ x (x=M, R) típusú családdal számolhatunk, ebből 90,4%-ban az apa nemzetisége a döntő a gyermek nemzetiségének megválasztásában. Viszont van 932 „egyéb” kategóriába sorolt eset, ezekben feltételezésem szerint a szülők azt állapították meg, hogy a gyermek román is, magyar is. Ebből a kolozsvári adatokat a következőképpen lehet lebontani: Kolozsváron a 8553 M+ x (x= M, R) típusú családban összesen 12891 gyermeket nevelnek, ezeknek 87,2%-a örökölte az apa [magyar] nemzetiségét.

Ami a gyermekek anyanyelvét illeti (a népszámlálás metodológiai leírása szerint anyanyelvnek tekintették a gyermekkorban elsőként elsajátított és a családban leginkább használt nyelvet¹), Kolozsváron összesen 15202 magyar anyanyelvű gyermeket tart nyilván a népszámlálás. Ennek 68,72%-a származik ún. „tisztá” magyar családból, 6,85% vegyes házasságból és 23,8%-a egyedülálló szülők gyermeke. A fennmaradó 0,6% magyar anyanyelvű gyermek egyéb magyarpárú vegyes házasságokból származik.

Nézzük meg a vegyes házasságokból származó gyermekek anyanyelvét és nemzetiségét. Az adatok szerint általában több magyar nemzetiségű gyermek van

nyilvántartva, mint ahány magyar anyanyelvű, legalábbis a M+M, R+M típusú házasságokban, valamint a gyermekeiket egyedül nevelő szülők esetében.

A helyzet némileg eltér ettől az R+M típusú házasságokban, ahol 17,2%-kal kevesebb a magyar nemzetiségű gyermekek száma a magyar anyanyelvűekénél. Ez azt jelenti, hogy 85 gyermeket román nemzetiségűként, de magyar anyanyelvűként tartanak nyilván az R+M típusú házasságokban. Ha szigorúan a vegyes családokat (M+R/R+M) elemezzük, az ilyen házasságokból származó gyermekek 71,91%-a a román szülő nemzetiségét örököli. Itt kerülünk szembe a nemzetiség/anyanyelv (a továbbiakban **n/a**) közötti aránybeli különbségekkel. Eszerint a két mutató között 1,11 pontnyi különbség van, ami azt jelenti, hogy több gyermek magyar nemzetiségű, mint ahány gyermek valójában magyar anyanyelvű (összesen 119 gyermekről van szó). Ha az R+M családokat vesszük, az **n/a** arány itt is a nemzetiség javára dől el, azaz több gyermeket tartanak nyilván román nemzetiségűként, mint ahány román anyanyelvűt. A nyelvi asszimilációs hatás főként a M+R típusú családok magyar **n/a** arányánál észlelhető, itt az arány 1,37 az Mn javára. E családtípus esetében a legnagyobb az asszimilációs hatás, itt a magyaroknak vallott gyermekeknek 72,87%-át ismerték el magyar anyanyelvűeknek (ez 204 gyermeket jelent).

A 2002-es népszámlálás a gyermekeiket egyedül nevelő szülők számáról is ad felvilágosítást. Az összesen 88177 kolozsvári családból 12394 (14,0%) csonka családnak számít, azaz vagy az anya, vagy az apa egyedül neveli a gyermeket. Az ilyen típusú családból összesen 3651 magyar nemzetiségűnek vallott gyermek származott (a bevallott anyanyelv szerint ezeknek a száma némileg kisebb, mindössze 3624 gyermek van magyar anyanyelvűnek bejelentve). Ez azonban nem azt jelenti, hogy ennyi a magyar egyedülálló szülők száma. A gyermekek egy részét magukat román nemzetiségűnek valló szülők nevelik (108n, illetve 75a, n=nemzetiség szerint, a=anyanyelv szerint). Ugyanígy vannak olyan magyar szülők, akiknek a gyermeke román nemzetiségűként, illetőleg román anyanyelvűként van nyilvántartva (394n, illetőleg 378a).

3. táblázat – *Kolozsvári családok a 2002-es népszámlálási adatok szerint*

		Családok száma		Gyermekek családok		Gyermekek			
						R		M	
Apa	Anya	Nemz. szerint	Anyany. szerint	Nemz.	Anyany.	Nemz.	Anyany.	Nemz.	Anyany.
R	M	2360	2266	1376	1302	1653	1452	409	494
M	R	2409	2237	1567	1435	1576	1580	752	548
M	M	11933	11945	6986	6973	74	90	10489	10448

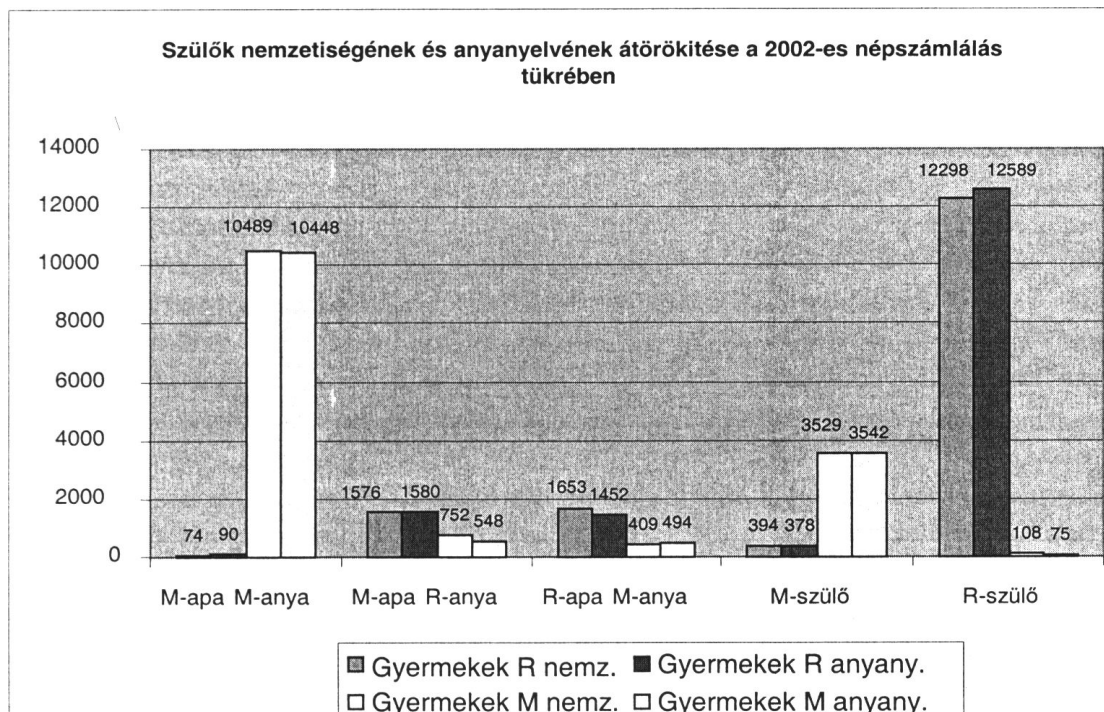
4. táblázat – *Gyermekek nemzetiség és anyanyelv szerint*

		Gyermekek család	Gyermekek			
			R		M	
			Nemz.	Anyany.	Nemz.	Anyany.
Család össz.	88177	61684	75927	77182	15409	15202
Egyszülős cs.	12394	12394	12734	13015	3651	3624

5. táblázat – *Gyermekek anyanyelve és nemzetisége a szülők származása szerint*

Szülők	Gyermekek			
	R nemz.	R anyany.	M nemz.	M anyany.
M-apa M-anya	74	90	10489	10448
M-apa R-anya	1576	1580	752	548
R-apa M-anya	1653	1452	409	494
M-szülő	394	378	3529	3542
R-szülő	12298	12589	108	75

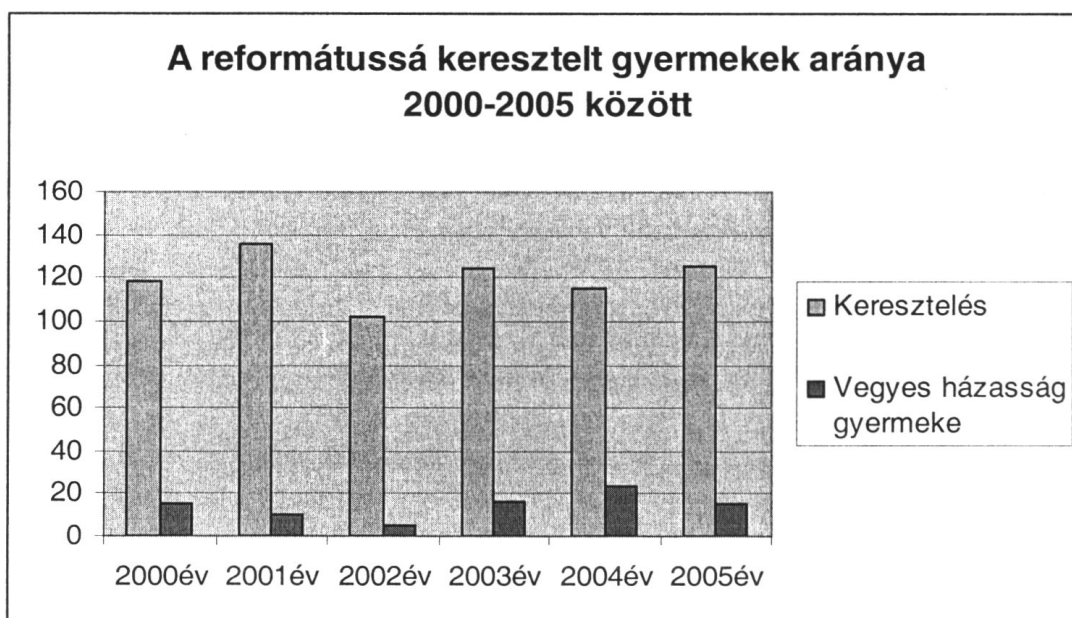
Figyelmet érdemlő a gyermekeiket egyedül nevelő magyar szülők magas száma; szintén külön figyelmet kellene fordítani a magyar szülők által román nemzetiségűnek és román anyanyelvűnek bediktált gyermekekre, mivel arányuk meglehetősen magas (10% román nemzetiségű, 9,64% román anyanyelvű).

Névadási szokások és a vegyes házasságok

A fentebb bemutatottakat kiegészítendő végeztem el azt a felmérést, amelyben a Kolozsváron bejegyzett vegyes házasságokat próbálom feltérképezni abból kiindulva, hogy melyik egyház szertartása szerint kötöttek a felek házasságot. Ugyanakkor arra is választ kerestem, hogy a vizsgált korpuszban milyen tendenciák írhatók le a névadási szokásokat tekintve.

A 2002-es népszámlálási adatok szerint Kolozsvár lakosságának 12,19%-a református, ez a magát magyarnak valló lakosság majdnem kétharmadát teszi ki. Eddig a református egyház anyakönyveinek egy részét sikerült áttanulmányoznom (a 12 egyházkerületből 7-et). Az adatok az 1989–2005-ös időszakra vonatkoznak. Így megállapítható, hogy a román nővel házasságra lépő magyar férfiak nagyobb számban kötöttek a református egyház szertartása szerint házasságot. A feldolgozott adatok szerint a hét egyházközségben 1950 vizsgált házasságkötés közül 349 esetben (17,89%) az egyik házasulandó fél vagy egészen román, vagy pedig szintén vegyes házasságból származó, reformátusnak keresztelt román nevű egyén.

A vegyes házasságok 62,17%-ában a nő volt román, a fennmaradó 37,83%-ban pedig a férfi. Az ezekből a házasságokból született gyermekek közül az elmúlt 6 évben (2000–2005 között) 5 tovább vizsgált egyházközségben 84 gyermeket kereszteltek meg reformátusnak (az összes 720 gyermek kö-

zül), ez 11,66%-ot tesz ki. Az egyik esetben a következő konfiguráció követhető nyomon: házasságkötéskor a nő neve R+M (román vezetéknev, magyaros keresztnév), apja román, anyja magyar, református; a férfi neve M+R (magyar vezetéknev, román keresztnév), apja magyar, anyja román, református. 2004-ben megkeresztelik gyermeküket, a gyermek neve M+R+R (magyar vezetéknev, kettős keresztnév, mindkét név román).

Kontaktushelyzetben a névadásnak, a név nyelvspecifikusságának nagy jelentőséget tulajdoníthatunk, nagyobb mértékben, mint nem vegyes környezetben. Ez leginkább a vegyes házasságok névadási szokásaiban mutatkozik meg. A névnek az a tulajdonsága, hogy viselőjét mind belső, mind külső identifikáció által azonosíthatóvá teszi. Vegyes nyelvi környezetben a nevet ugyanis mind a saját, mind a külső csoport(ok) tagjai egy bizonyos nyelv lexikai elemeként ismerik fel és azonosítják. Ez esetenként független a név etimológiai eredetétől, a különböző nyelvekben előforduló alakváltozatoktól. Az a tény, hogy az egyén és a közösség képes a nevek más nyelvhez való tartozását felismerni, része a kulturális tudásnak.

Az erdélyi magyarság, legalábbis a szakirodalmi hivatkozások szerint, nagy szerepet juttat az anyanyelvhez erősen kötődő keresztnevek (az ún. magyaros nevek) következetes választásának. Ez főként a '90-es évek előtt, a nevek elrománosítása elleni törekvést tükrözve, egyfajta kiállást és a magyarság vállalását (identitásvállalás), ezek a nevek ugyanis lefordíthatatlanok. Az ún. keresztény nevek mindegyikének megvan a maga román névpárja, ezért az ilyen típusú név átjárhatóbb, lefordíthatósága kézenfekvő és könnyebben megindokolható a román (vagy esetenként a magyar) fél részéről. Ez bizonyos átírási megoldást jelent például a vegyes házasságokból született gyermekek nevének megválasztásakor, mert lehetőséget nyújt az ún. semleges nevek választására, amelyek több-kevesebb hasonlósággal mindkét nyelvben léteznek (vö. Szilágyi 2003). Az idegen eredetű név annyiban jelenthet megoldást a vegyes házasságban élő szülők számára, amennyiben sem magyar-sem román nevek lévén elvileg kiutat jelentenek a névválasztási dilemmából. Ugyanakkor nagy jelentőséggel bír az, hogy milyen helyesírás szerint (azaz magyarul vagy románul) anyakönyvezték az idegen eredetű keresztnevet.

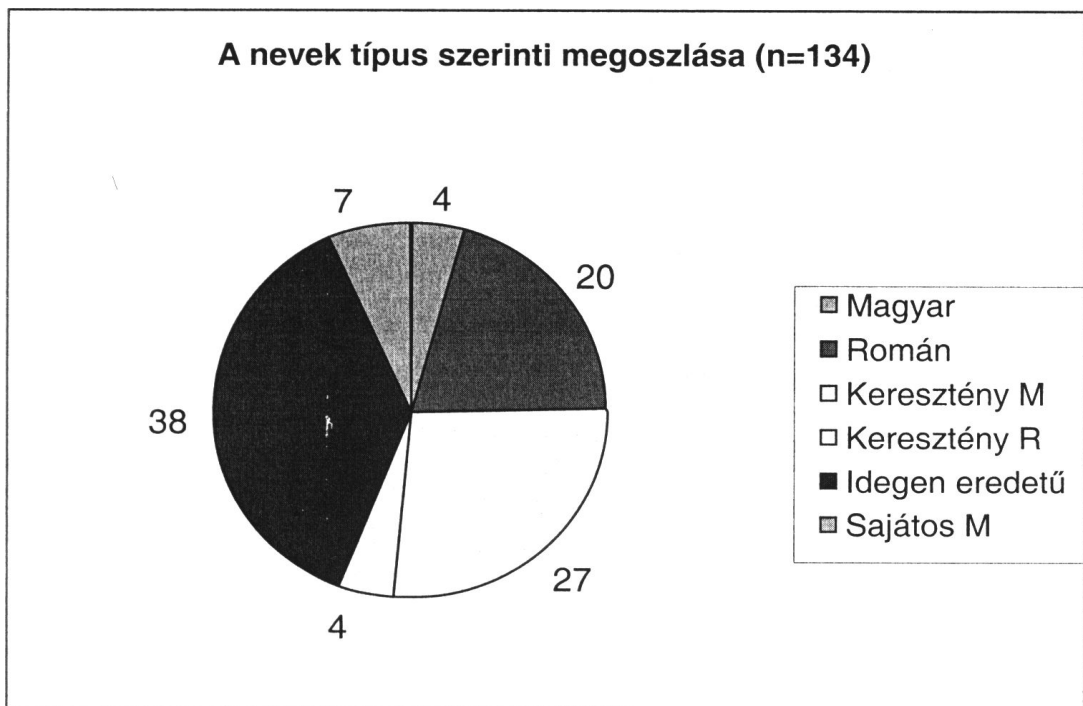
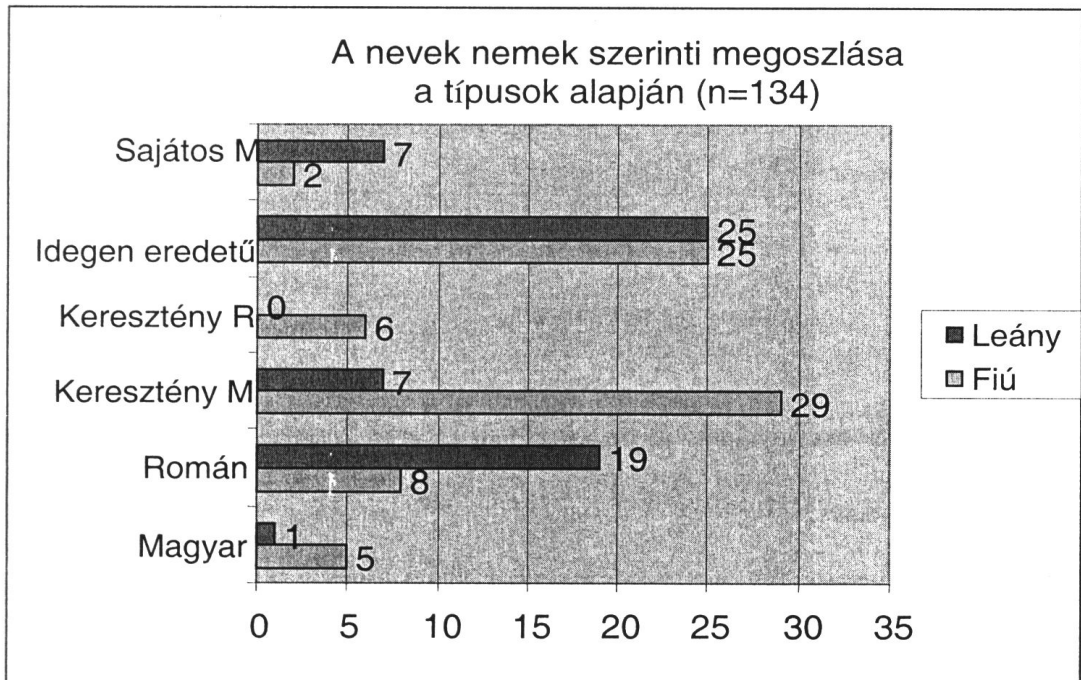
A vegyes házasságok esetében megnyilvánuló névadási szokások asszimilációs tüneteket mutatnak. A reformátusnak keresztelt gyermekek egynegyedének (29,76%) felismerhetően román a keresztneve (pl. Daniel Septimiu, Liliana Sabina, Patricia Ariana, Andrei Emanuel, Andreea Romana, Raul Adrian, Anton Cristian, Victor), 13,1%-nak felismerhetően magyar a keresztneve (pl. István, Orsolya, Ferenc Botond, Tímea, Tibor Mihály, István György), a fennmaradó 57,14%-nyi gyermeknek olyan kompromisszumos nevet választottak a szülők, amely vagy (a) egy felismerhetően magyar és egy román névből áll (pl

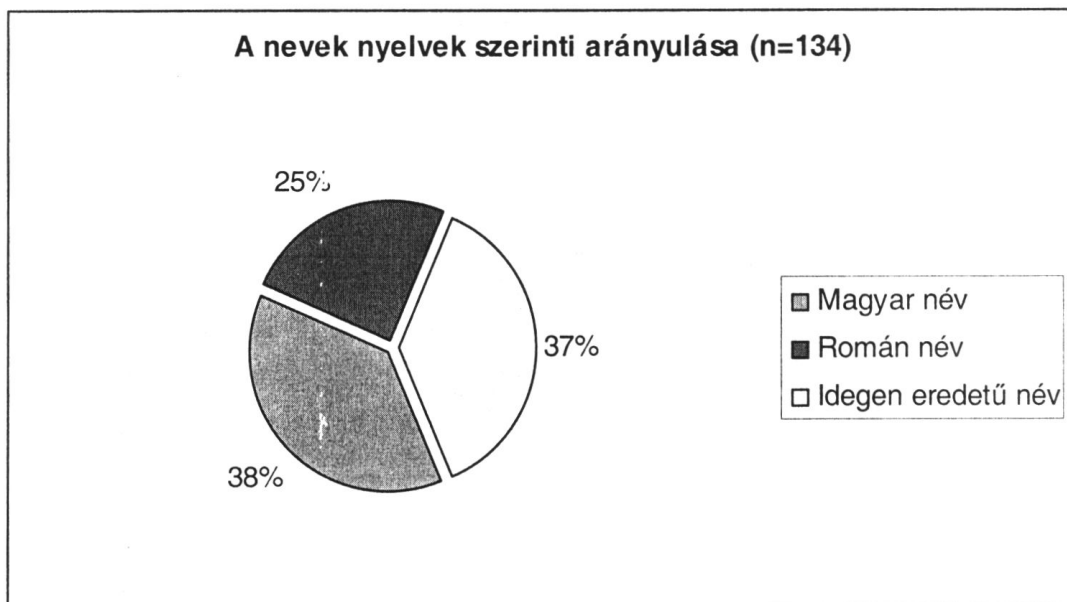
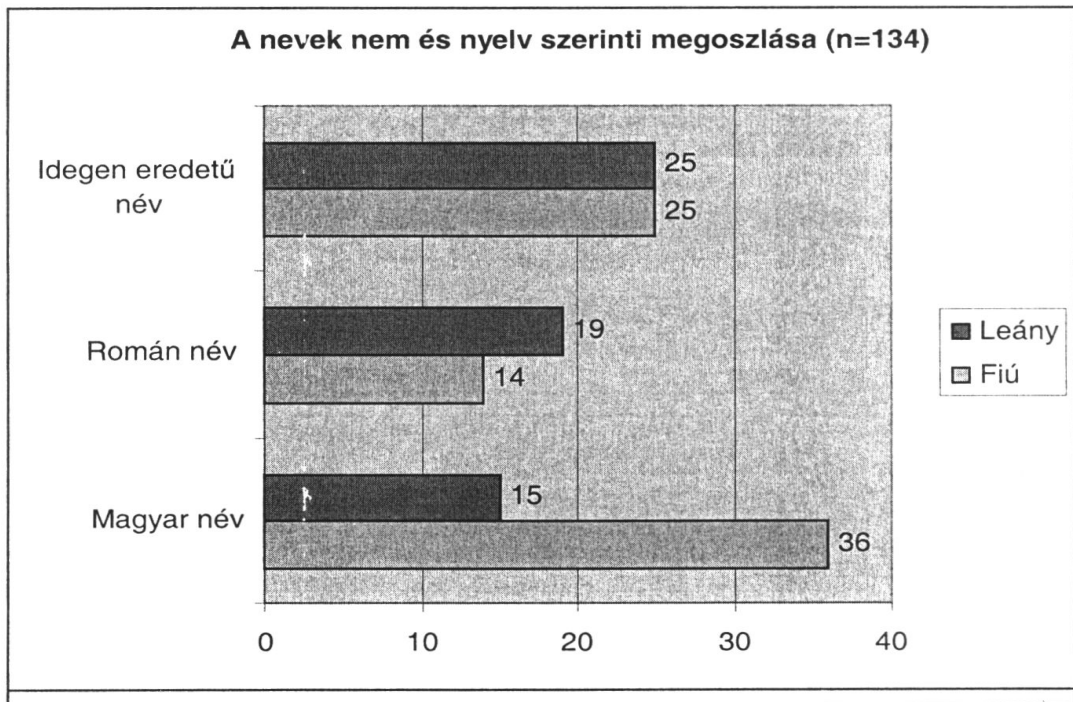
Júlia Sonia, Norbert Nicolae, Zsófia Alexandra, Vlad Róbert, Júlia Daria, Soma Erzsébet, Andrada Imola), vagy (b) olyan név, amely mindkét nyelven létezik, és a kiejtése és helyesírása hasonló (Andrea, Dávid, Róbert, Roland, Antónia, Eliza-Krisztina, Dániel, Andrea-Krisztina, Izabella, Bianca Renáta).

Az általános nyelvi elosztáson túl azonban további lebontásokat is megvizsgálhatunk. Összesen 44 önálló férfi nevet és 47 önálló női nevet találtam, ezek egyszerű vagy kettős keresztnévként szerepelnek a felmérésben. Az adatok alapján a következőket lehet elmondani:

1. *A nevek terheltsége (n=84)* A leggyakrabban előforduló fiúnevek a következők (zárójelben a nevek gyakorisága): *Róbert* (6), *Dávid* (5), *András* (4), *Ferenc*, *Roland*, *Raul* (3–3). A lányok nevei között a következők a leggyakoribbak: *Andrea* (4), *Tímea*, *Alexandra* (3–3). Két-két említéssel ide sorolhatók még a fiúnevek közül *Levente*, *Tibor*, *Dániel*, *István*, *Mihály*, *Victor*, *Emánuel*, a lányok nevei közül pedig *Sonia*, *Renáta*, *Roberta*, *Júlia*, *Krisztina*.
2. *A nevek típusai (n=84)* „Régi magyaros” nevet összesen 5-öt találtam, 4 fiúnevet (*Botond*, *Jenő*, *Attila*, *Levente*), 1 lánynevet (*Ildikó* – ezt a nevet mindenki magyarnak tekinti, habár germán eredetű). A keresztény nevek (bibliai eredetű és egyéb egyházi nevek, amelyek a kereszténység felvétele után kerültek a magyar névkincsbe és annak évszázadokon keresztül a törzsét alkották) a következőképpen oszlanak meg: 5 román név (*Mihai*, *Gabriel*, *Paul*, *Andrei*, *Daniel*), 18 magyar név (11 fiú – pl. *Dávid*, *András*, *Mihály*, *Dániel*, *Ferenc*, 7 leány – pl. *Orsolya*, *Rebeka*, *Zsófia*, *Erzsébet*). A romának tekintett nevek az összes név 25,3%-át teszik ki (7 fiúnév – pl. *Alin*, *Victor*, *Vlad*, *Septimiu*, 16 leánynevé – pl. *Alexandra*, *Lavinia*, *Daria*, *Liliana*, *Sabina*, *Andreea*, *Romana*, *Andrada*), míg az idegen származású nevek az összesnek a 36,7%-át teszik ki (15 fiúnév – pl. *Eduárd*, *Raul*, *Erik*, *Leonardo*, *Antonio*, *Robert/Róbert*, *Roland*, *Rámszesz Norbert*, *Dennis*, 18 leánynevé – pl. *Roberta*, *Evelin*, *Edina*, *Viktória*, *Paulina*, ide soroltam az idegen helyesírással jegyzett idegen eredetű neveket is, mint amilyen *Alissa*, *Maya*, *Lisa*, *Alessia*, *Francesca*).

Amennyiben a gyakoriság alapján összesítjük a vegyes házasságból született reformátusnak keresztelt gyermekek neveit, 134 nevet kapunk, ezek részben egyszerű keresztnévként, részben pedig kombinációban, kettős keresztnévként voltak anyakönyvezve. A nemek, típusok és nyelvek szerinti lebontásokat az alábbi grafikonok mutatják be.

Összességében tekintve a vizsgált korpuszra az asszimiláció felé való haladás jellemző (összesen 62%-nyi román és kompromisszumos megoldásként szolgáló idegen eredetű név szemben a 38%-nyi magyar névvel).

Asszimiláció a vegyes házasságban

A vegyes házasságok elemzésekor tehát részben a belső, részben pedig a külső identifikálással szembesülünk. Belső identifikálással állunk szemben, amikor a házaspár, illetőleg gyermeces családok esetében a szülők önmagukat határozzák meg magyarként vagy románként. Külső azonosításról van szó, amikor a vegyes házasságban született gyermek nemzetiségét meghatározzák a szülők. Ez kétféleképpen történik: egyrészt azáltal, hogy eleve milyen nemzeti-ségüként van nyilvántartva a gyermek (esetünkben a népszámlálás adatainak megfelelően), másrészt, hogy a névadással milyen (elismert vagy el nem ismert) nemzetiségüként indítják útnak. Egy román(os) nevű gyermek eleve nem-magyarként azonosítható esetleg akkor is, ha a családneve egyébként magyaros, s így fennáll annak a lehetősége, hogy román nevüként a román társadalomban inkább megtalálja majd a helyét, mint a magyarban.

A vegyes házasság asszimilációs hatása a nyelvhasználati stratégiákban érhető tetten, tekintettel arra, hogy az ilyen típusú házasság többnyire az egyik házastárs nyelvi elcsúszásához, nyelvváltásához vezet, legalábbis a családi nyelvhasználatot illetően. A nyelvi változás általában a kisebbségi házastársra jellemző, függetlenül annak nemétől. Ez egyébiránt az incipiens nyelvváltás egyik legjellemzőbb mutatója. A családi nyelvhasználatban alkalmazott nyelvválasztási technikák mindenképpen a gyermek saját nyelvválasztási stratégiáját is befolyásoló tényezők. A szülők nyelvválasztását bizonyos kulturális és/vagy társadalmi normák befolyásolják, különösen az anyáét, és ez a nyelvi viselkedés a gyermekekre is kihat. A vegyes házasságból származó gyermekek nyelvi fejlődésének tanulmányozásakor az alábbi tényezőket szükséges elemezni: 1. a szülők és nyelvi, kulturális jellemzőik; 2. az otthonra jellemző kétnyelvű elsajátítást eredményező nyelvi stratégiák; 3. a gyermekek kétnyelvű fejlődését befolyásoló további felnőttek (vö. Malavé, 1997).

Ha egy házasságban mindkét szülő a környezeti nyelvtől eltérő nyelvet beszél, akkor a nyelvhasználat kiindulópontját tekintve azonos nyelvi tényezőkkel állunk szemben. Amikor azonban az egyik szülő a környezet nyelvét beszéli, a másik pedig egy más nyelvi közösség nyelvét, a helyzet már nincs egyensúlyban, közbejönnek a „magasabb” nyelvi és politikai tényezők és megfontolások. A családban megnyilvánuló nyelvi helyzetet befolyásoló tényezők közül meghatározó jelentőségű:

- az adott nyelvek nemzetközi és gazdasági szerepe;
- a nyelvek presztízse;
- történelmi és politikai tényezők;
- a kulturális örökség;

- a két nyelvhez való hozzáférés a családi otthonon kívül;
- valamint magának a családnak a dinamikája.

Továbbá, amennyiben a környezet politikuma bármilyen természetű (tehát akár a kisebbség irányából a többség irányába, akár fordítva ható) etnikai előítéletekkel terhelt, fennáll annak a lehetősége, hogy a sztereotípiák a családba is behatolnak, és restrukturálják a házasság feltételeit. Ez főként azért meghatározó, mert bármilyen kulturális változás nemcsak a formális vagy civil életben gyökerezik, hanem főként a mindennapos, rutinszerű nyelvi-kulturális megnyilvánulásokban. Ezért úgy gondolom, nem lehet eltekinteni az aktuálpolitika vegyes házasságokat (talán látványosan, de valamennyire mindenképpen) befolyásoló hatásától.

Válogatott bibliográfia

- Csepeli György – Örkény Antal – Székelyi Mónika 1999. *A nemzeti–etnikai identitás változatlansága és átalakulása*, www.hhrf.org/kisebbssegkutatas/1999-4/10.htm
- Fejős Zoltán et al. 1997. *Shifting Identities in Mixed Marriages*, www.lgi.osi.hu
- Malavé, Lilliam M. 1997. *Parent Characteristics: Influewnce in the Development of Bilingualism in Zong Children*. NZSABE Journal 12. 15–42.
- Péntek János, 2001. *A kisebbségi identitás dinamikája – más megközelítésben*, www.hhrf.org/kisebbssegkutatas/2001-1/4.htm
- Radó Péter, *Asszimiláció és nyelv váltás a magyarországi szlovének körében*. Regio 1996/1.
- Sedmak, Mateja 2000. *Ethnicly mixed marriages as a mean of intercultural accomodation and stabilisation*. Columbia International Affairs Online.
- Szilágyi N. Sándor, *Asszimilációs folyamatok a romániai magyarság körében*. In (Péntek-Benő szerk.) *Nyelvi jogi környezet és nyelvhasználat*. Kolozsvár 2005. 24–94.
- Vörös Ferenc, 2005. Adalékok a felvidéki személynevek areális névtanához. 1. (Vörös Ferenc szerk.) *Regionális dialektusok, kisebbségi nyelvhasználat*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai. 224. szám. 129–43.

¹ Románul: *limba maternă reprezentă prima limbă vorbită [în primii ani ai copilăriei] în mod obișnuit în familia persoanei recenzate*.

Kurkó Ibolya

Erdély térszerkezetének egyenlőtlenségei az átmenet időszakában

Erdély – akárcsak Románia – területi fejlődését, gazdasági-népességi térszerkezetének átalakulását az új politikai, társadalmi és gazdasági körülmények valamint a múlt öröksége határozzák meg. A kommunista államhatalom negyvenévi uralma rányomta bélyegét az ország homogén fejlődési irányára, ezzel egy időben a területi egyenlőtlenségek növekedésére. Bár a szocialista rendszernek kezdettől fogva teoretikus alapelve volt a regionális egyenlőtlenségek csökkentése (hátramaradt régiók fejlesztése, város és falu közötti különbségek megszüntetése), melyet a beruházások átirányításával próbáltak elérni, mégis a korszak regionális politikájának középpontjában Bukarest maradt, továbbá néhány jól fejlett megye: Brassó, Hunyad, Galac, Bákó. A kommunista rezsim térszerkezetének alakulását a nagyfokú iparosítás, urbanizáció, kohektivizáció és falu-város migráció határozta meg.

Az átmeneti időszak kezdetén ezzel ellentétes folyamatok zajlottak: ruralizáció, dezindusztrializáció, a belső migrációs fluxus irányváltása. Az 1989-es események megszüntették a felülről (központilag) irányított folyamatokat, s a szabad tőkeáramlás mellett a már korábban, történeti dimenzióban meglévő területi különbségek újraéledését, elmélyülését is magukkal hozták. A fejlettebb régiók, megerősödött városhálózattal és iparszerkezettel, könnyebben átvészelték a szerkezetátalakítási, privatizációs folyamatokat, mint az újonnan iparosodott, gyengébb infrastrukturális felszereltséggel rendelkező új városok és térségeik. A fejlődés eltérő útjai egyben a gazdasági polarizáció intenzitásában is megmutatkoznak. A régi – gazdasági vonatkozásban – differenciáló tényezők veszítettek jelentőségükből, különösen a gazdasági fejlődést meghatározó iparosodottsági szint, a belső migráció domináns formája (falu-város) egyre inkább háttérbe szorult. Előtérbe kerültek azonban olyan tényezők, melyek a gazdasági teljesítőképességgel mutatnak nagyobb fokú korrelációt, és amelyek eredményessége ma már kizárólag több faktor szimultán ötvözésével valósulhat meg: a külföldi befektetések, mint a regionális vonzóképeség mutatója, regionális GDP, egyéni jövedelmek szintje, regionális versenyképesség, a humán erőfor-

rások felértékelődése. A gazdasági hanyatlás, a szerkezetátalakítási folyamatok csökkentették az előző időszak előnyeiből fakadó munkahelyteremtéseket, ennek szerepe ma már a külföldi/hazai beruházásokra, az innovációkra alapozott új ágazatokra szorítkozik. Lényegében a fejlődést nem annyira az ágazati szerkezetváltás határozza meg, mint inkább az egyes mikroszintű egységek, vállalatok versenyképessége.

Erdély adminisztratív térfelosztása és regionális rendszere

Az 1968-as megyerendszer bevezetése utáni évtizedek Erdély közigazgatási rendszerében nem hoztak lényegesebb változásokat. Fontosabb lépést jelentett az utóbbi évek regionális mozgalmainak megerősödése, illetve az Európai Unióhoz való csatlakozás követelményeként a különböző szintű területi-gazdasági egységek kialakítása. Romániában viszonylag későn, 1998-ban határozták le a 8 fejlesztési régiót, Erdély területe a Nyugati-, Északnyugati- és Középső Régiókat foglalja magába. A regionális rendszer kismértékű egyenlenségeit jól jelzi, hogy a legkisebb területtel rendelkező régió (Nyugat) és a legnagyobb kiterjedéssel bíró Északnyugati Régió közötti arány 1:06. Népszámszám tekintetében továbbra is kitüntetett helyet kap az Északnyugati Régió, mely területéhez pozitívan korellálva, 1/10-del haladja meg az átlagot. Ezzel ellentétben a legkisebb népességszámmal rendelkező, de területileg az átlaghoz jobban közelítő régió a Nyugati, melynek lakossága némileg az átlag alatt marad.

1. táblázat – *A regionális rendszer egyenlőtlenségei Erdélyben*

	Népesség						
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Megyék							
Átlag	472710.56	471419.75	470338.31	469527	453580.19	452302.31	451070.94
Szórás	152299.39	152668.23	152231.43	152437.55	145590.17	144963.99	145291.64
Rel. szórás	32.22	32.38	32.37	32.47	32.10	32.05	32.21
Régiók							
Átlag	2521123	2514238.7	2509137.7	2504144	2419094.3	2412279	2405711.7
Szórás	419594.4	417662.45	417677.98	420479.32	415557.82	415421.11	415855.05
Rel. szórás	16.64	16.61	16.65	16.79	17.18	17.22	17.29
	Népsűrűség						
Megyék							
Hoover-index	5.21	5.22	5.22	5.23	5.22	5.23	5.26
Max/min	2.80	2.82	2.82	2.84	2.80	2.83	2.84

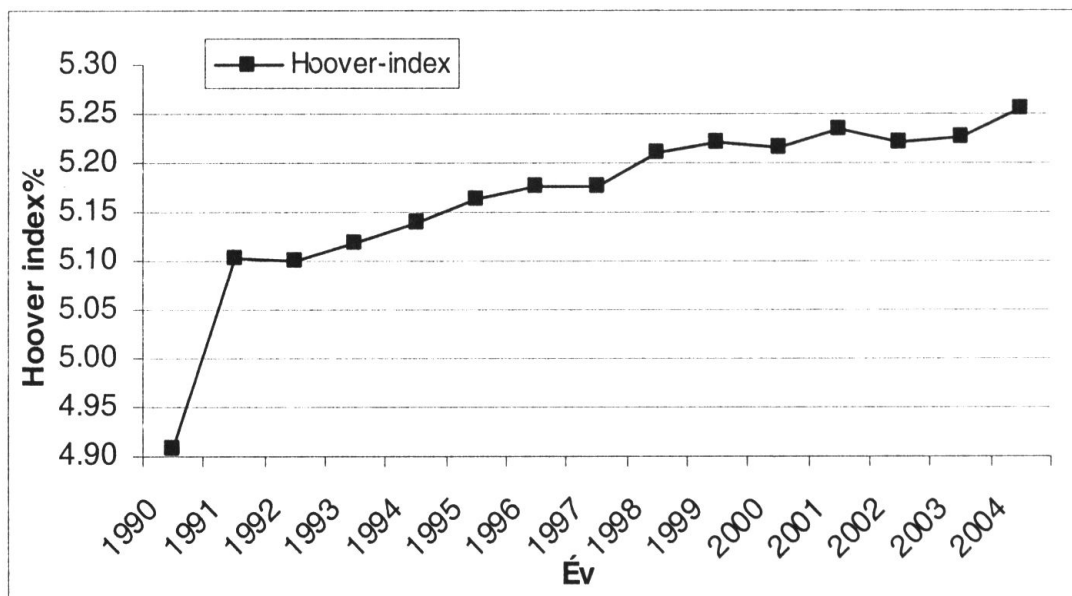
Forrás: Anuarul statistic al României, INS, București alapján saját számítás

Mivel a fejlesztési régiók létrehozásánál alapkritériumként szerepelt a megközelítőleg azonos népességszám és terület, ezért sokkal relevánsabbak a különbségek, ha ezeket csak megyék szintjén elemezzük. Eszerint a legkisebb (Kovászna 3710 km²) és a legnagyobb megye (Temes 8697 km²) közötti aránykülönbség 1:2,3-hoz. Egy megyére jutó átlagos terület pedig meghaladja a 6268 km²-t. Ha a lakosságot vesszük alapul a benépesedés területi egyenlőtlenségei még nagyobb eltéréstől tanúskodnak. Átlagosan 451 070 lakos jut egy közigazgatási egységre, ám jelentős különbség figyelhető meg a Kolozs megyébe való koncentráció (686 825 lakos) és a leggyéribben lakott Kovászna megye (223 878 lakos) között. Előbbi népességszáma 1/5-del haladja túl az átlagértéket, utóbbi jóval az átlag alatt marad.

A fenti táblázat Erdély regionális rendszerének differenciáltságát mutatja be néhány – a szakirodalomban gyakran alkalmazott – mutató segítségével. Lényegesebb változás a népesség és népsűrűség szintjén figyelhető meg, területmódosítást a rendszerváltás nem hozott. A megyék esetében, mivel kisebb területű és népességű területegységekről van szó, a szórásértékek jóval kisebbek, mint a régiók esetében. A relatív mutató értékei már magasabbak, mint regionális szinten, ami a tér több részre való felosztottságából adódik. Míg a megyék esetében a népességre számított szórásértékek 2001-től kezdődően folyamatosan csökkentek (2001-ben a szórás-mutatók magasabb értékét az az erős népességcsökkenés magyarázza, mely a Schengeni államok vízumkötelezettségének eltörlésével-, és több romániai /magyar/ elvándorlásával járt), addig a régiók esetében ezzel ellentétes tendencia figyelhető meg. Ennek hátterében az áll, hogy míg az országos népességcsökkenés a legtöbb megyét érintette – ezzel az egy megyére jutó átlagos népességszám egymás közötti differenciáltsága már csak kis mértékben tér el – addig a többnyire azonos népességszámra alapozott regionális szinten a népességcsökkenés erőteljesebben mutatkozott, ami a szórásértékek és a régiók közötti népességszám-beli egyenlőtlenségek növekedéséhez vezetett.

Az utóbbi évtized demográfiai jelenségei és a különböző szinten jelentkező migrációs fluxus jelentősen befolyásolta a népesség térbeli eloszlását. A népsűrűség Hoover-indexszel¹ kifejezett értéke nagymértékben tükrözi ezt a változást. Az index értékeinek változásában fontos szerepet játszik a városi és vidéki lakosság eltérő megoszlása. Bár mindkét településtípus esetében csökkent a népesség, különösen a negatív természetes szaporulat és az elvándorlás miatt, ez a tendencia erősebb volt a vidéki településeken, ami a megyék terület-súlya és népességsúlya közötti eltérés kismértékű növekedését idézte elő. Az új évezred tovább növelte a megyék népességének számbeli különbségeit, amint ezt az alábbi ábra is mutatja.

1. ábra – *A népsűrűség területi egyenlőtlenségeinek változása a Hoover-index értéke alapján*

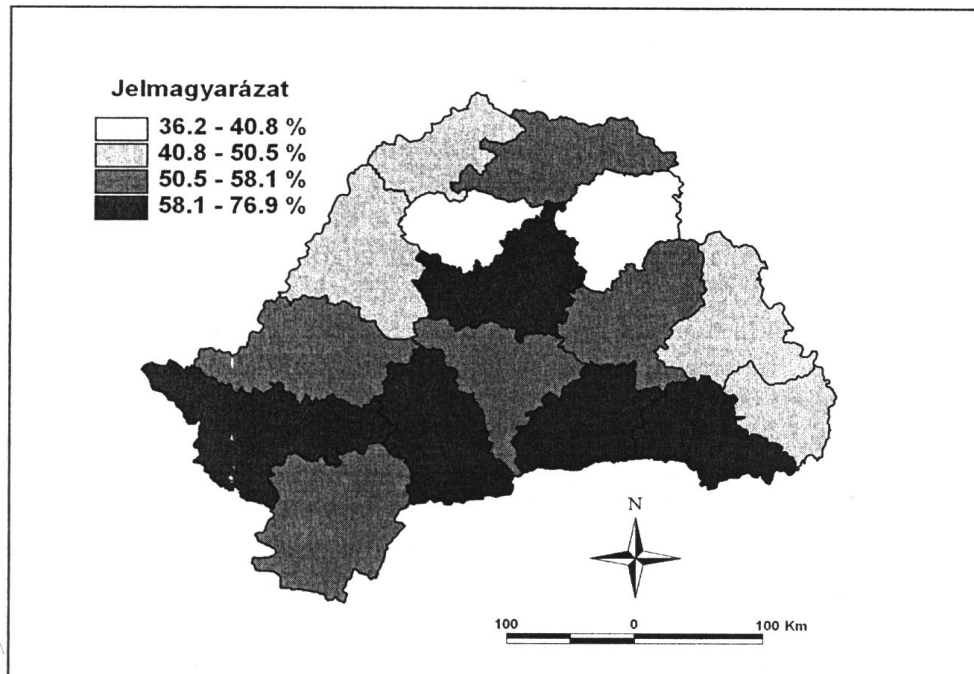
Forrás: *Anuarul Statistic al României (1990–2004)* alapján saját számítás

Az urbanizáció területi eltérései

Erdély fejlettségi szintje a történelmi idők során vezető pozícióval bírt, melyet az urbanizációs mutatók alakulása is nagymértékben tükröz. Bár az utóbbi évtizedek során a sorozatos természetes fogyás és az elvándorlás aggregált hatása a magyar népességcsökkenés mozgatórugójává váltak, ez a változás az urbanizációs mutatók alakulására is nagy hatással volt. A két utolsó népszámlálás során Erdély városi lakossága kb. 2%-kal csökkent, de 58,2%-os aránya még mindig túlhaladja az országos átlagot (54,9%). E magasabb mutatók ellenére is Erdély történelmi régióinak urbanizációs szintje jelentős különbségekről árulkodik. Elkülöníthető egy – a szakirodalomban már hagyományosá vált – fejlett dél-erdélyi tengely, ahol a városi lakosság aránya jóval az átlag felett helyezkedik el, míg a keleti részeken az urbanizációs szint alakulása inkább az országos tendenciákhoz igazodik. A statisztika számsoraiból kitűnik, hogy a legtöbb megye városlakóinak számában egy kezdeti csökkenés 1992-ben állt be, ez többnyire az egész országot érintő tömeges elvándorlás következménye, mely erősebb volt a kisebbségiek körében (németek, magyarok). Ez tovább fokozódott a kilencvenes évek közepén, mikor a kitermelőipar hanyatlása (Hargita megye – Balánbánya, Kovászna megye – Barót) és a nagyvárosi nehézipari válság (Brassó) a város-falu migráció felerősödését és az urbánus népesség erőteljes csökkenését idézte elő. Az utóbbi évek politikai mozgalmak a kisvá-

rosok szintjének megerősítésére irányultak, hiszen e rövid időszak alatt (2002-2004) 18 település szerezte meg a városi rangot, ezzel Erdély urbanizációs szintje további 2%-al növekedett, kiküszöbölve azokat a negatív hatásokat, amelyek a városi népességsökkenés forrásává váltak.

1. térkép – A városi népesség részaránya Erdély megyéiben 2004-ben

A legszembetűnőbb növekedés (több mint 5%) Máramaros, Arad, Maros, Szeben, Bihar megyékben észlelhető, de emellett tovább növekedett egyes megyék magas urbanizációs szintje (pl. Temes) hozzájárulva a meglévő regionális egyenlőtlenségek további felerősödéséhez. Megjegyezhető, hogy az új városok többségének infrastrukturális ellátottsága nem teljesíti a városi rang megszerzéséhez szükséges kritériumokat és ugyanakkor nem a 2001/351-es törvény által előírt városhiányos térségben helyezkednek el.²

A népesedés területi egyenlőtlenségei

A román regionális rendszer egyes elemeinek bemutatása után rátérek tanulmányom egyik fő kérdéskörére: milyen jellegű és mekkora mértékű demográfiai különbségek jellemzik Erdély lakosságát, különös tekintettel a magyar népességre nézve. A rendszerváltás óta a születések száma országos viszonylat-

ban 13,6%-ról 10%-re esett vissza, ennél erősebb csökkenésnek Lehetünk tanúí az erdélyi megyékben, ahol az élveszületések részaránya 13,2%-ról 9,5%-re csökkent. A legerősebb csökkenés Kolozs, Fehér és Hunyad megyékben regisztrálható (-40%-os változás), míg a születésszámok kedvezőbb arányú alakulását, lényegében kisebb mértékű csökkenését Hargita, Kovászna és Maros megyében találjuk, továbbá a Bánság egyes térségeiben (-28 és -30%-os változás), különösen azokban a megyékben, ahol a magyar népesség számaránya kedvezőbb. Lényeges különbség áll fenn város-vidék viszonylatban, hiszen míg a vidéki településeken a natalitás aránya az utolsó hivatalos statisztika szerint 10,8%, addig Erdély urbanizáltabb területein ez az arány alig haladja meg a 8,6%-ot. A születési számarányok alakulásának területi, de ugyanakkor etnikai egyenlőtlenségei vannak. Mind a natalitási ráta alakulása, mind az ezt meghatározó teljes termékenységi arányszám kisebb a magyar lakosság körében (2004-ben 1,08), különösen Erdély déli részén, mint a román népesség esetében (1,3). Egyes kutatók az erdélyi születések számának drasztikus visszaesését nem a termékenység csökkenésével magyarázzák, hisz az nagyvonalakban követte az országos átlagot, hanem a hatvanas évek „abortusztilalmi generáció” fokozott elvándorlásával.³

A demográfiai folyamatok egy másik szegmense, a mortalitás alakulása is számottevő területi különbségeket mutat és egyben a népességcsökkenésben is kitüntetett szerepet játszik. Míg 1990-ben az 1000 főre jutó elhalálozások száma 10,6‰ volt (Erdély területén valamivel magasabb 10,8‰), 2004-re ez az érték már 11,9‰ körül mozgott, a magyarlakta területeken pedig a 12‰-et is túlhaladta. Az elhalálozások növekedése 1996-ig folyamatos volt, Erdély területén ekkor érte el a maximális 12,6‰-et, majd kisebb, de korántsem érdemi és főképpen nem szignifikáns a regisztrálható javulás, mivel 2001-től a legtöbb településen újra növekedés állt be. Az 1997–2001 közötti mortalitás csökkenés nem módosítja alapvetően a helyzetet, hisz európai kontextusban a halandóság még mindig magas szinten áll. Az elhalálozások legmagasabb arányát a Partium (Szatmár 13,5‰; Bihar 13,7‰) és a Bánság területein találjuk (Arad 14,3‰; Krassó-Szörény 13,6‰), de ennél jóval magasabb egyes Szilágy és Hunyad megyei vidéki települések esetében (19‰ felett).

A születéskor várható átlagos élettartam és az öregségi index segítségével érdemes azt is megvizsgálni, hogyan változott az ország- és különösen Erdély lakosságának korszerkezete, mely ugyanakkor a halandóság szintjét is jelentősen befolyásolta. A várható élettartam a kilencvenes évek elején Erdélyben 69,3 év volt, 2000-ben már túllépte ezt a határértéket, így némileg biztató, hogy jelenleg már 71,06 év körül jár. Ebben az esetben is jelentős különbség áll fenn a nemek illetve a településtípusok között. A nők születéskor várható élettartama átlagban 6–7 évvel haladja túl a férfi populációét. 1990-ben a férfiak átlagos élettartama 66,25 év volt, a nőké 72,81 év. Érdekes változásnak lehetünk tanúí

a kilencvenes évek végére. Míg a férfiak életkilátásai több mint 1 évvel javultak, addig a nőké közel 2 évvel lett magasabb, ami tovább erősíti a két nem közötti – egyébként is kirívóan nagy – különbséget. A városi népesség jobb életminőségét jelzi az a tény is, hogy az itt élők majdnem két évvel élnek túl a falvak népességét: a városi női népesség 2 évvel, a férfiak 1,30 évvel hosszabb életre számíthatnak, mint a vidéki lakosság. Területi bontásban a születéskor várható átlagos élettartam legmagasabb értékét Brassó (72,80 év), Beszterce-Naszód (72,56 év) és Kolozs (72,50 év) megyékben találjuk, míg a legalacsonyabb a Partium egyes területein (Szatmár 67,63 év; Bihar 69,88 év).

A várható élettartam emelkedésének – a népességcsökkenés átmeneti lassítása mellett – alapvető következménye, hogy jelentősen módosítja a korösszetételt, emeli az idősek részarányát és végső soron nagy mértékben befolyásolja a halálozások időbeni alakulását. Általánosan elfogadott tény, hogy Erdélyben, akárcsak az ország többi területén, a demográfiai előregedés egy viszonylag állandósult tendencia, ami azonban lassú növekedésben van. A natalitás csökkenése miatt visszahúzódóban van a 15 évesnél fiatalabbak hányada, mely a rendszerváltás óta több mint 7%-kal csökkent, azaz 23,1%-ról 16,2%-ra. Nőtt viszont az idősebb korosztály, vagyis a 60 éven felüliek részaránya kilencvenes évektől napjainkig 15,2%-ról 18,4%-ra, így az utóbbi négy évtizedben első alkalommal fordul elő, hogy az idős népesség számbelileg és arányában is túlhaladja a fiatal népességet. Az öregségi index értéke is egyértelműen a demográfiai előregedés intenzitására utal. Különösen magas az index értéke Kolozs (1428), Arad (1285) és Krassó-Szörény (1255) megyékben, míg a legalacsonyabb a magasabb natalitással és fiatalabb korstruktúrával rendelkező Beszterce-Naszód (909) és Máramaros (924) megyékben.

2. táblázat – Erdély lakosságának korszerkezeti változása

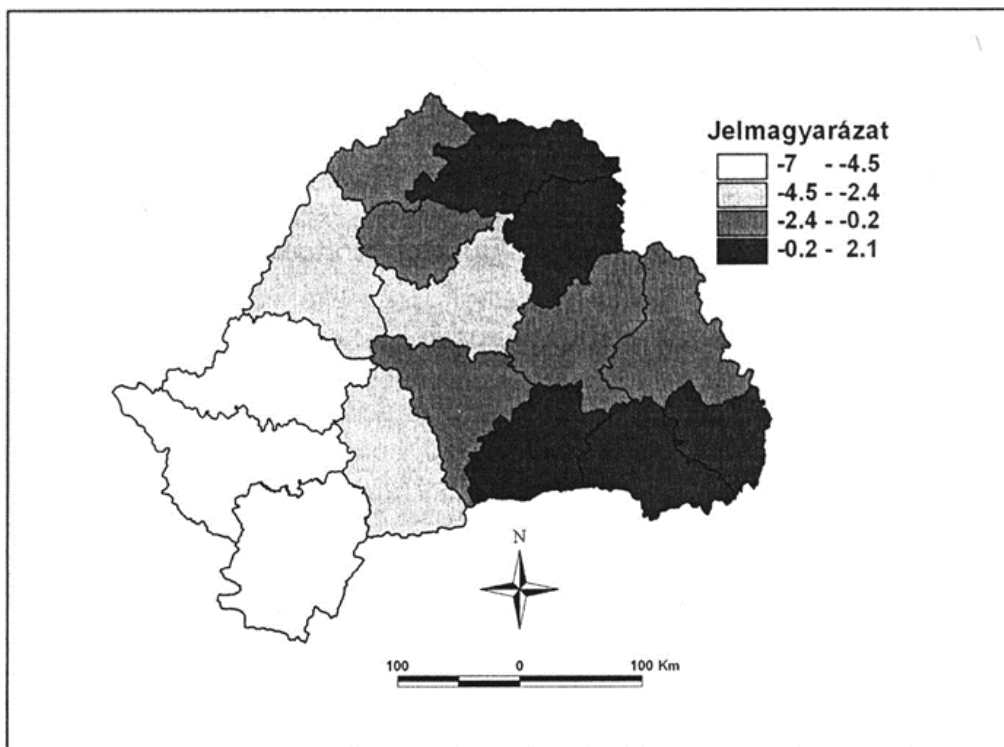
	Születéskor várható átlagos élettartam				Öregségi index			
	1990	1995	2000	2004	1990	1995	2000	2004
Románia	69.62	68.98	70.58	71.42	687.13	867.29	1056.93	1225.85
szórás	0.97	0.80	0.80	0.94	116.03	110.21	158.93	177.22
relatív szórás	1.39	1.16	1.13	1.31	16.89	12.71	15.04	14.46
relatív terjedelem	0.04	0.03	0.04	0.04	0.35	0.18	0.18	0.20
Erdély	69.23	68.70	70.08	71.05	669.63	817.27	982.66	1147.08
szórás	1.21	0.89	0.69	0.67	89.52	59.65	63.41	66.84
relatív szórás	1.75	1.30	0.98	0.95	13.37	7.30	6.45	5.83
relatív terjedelem	0.03	0.02	0.02	0.02	0.24	0.14	0.10	0.09

Forrás: Anuarul statistic al României (1990–2004) alapján saját számítás

A táblázat adatsorai azt mutatják, hogy mind Románia, mind Erdély területén az átlagértékek növekedése egyértelműen fokozatos előregedésre utal. Fordított tendenciát tapasztalhatunk viszont a relatív szórás és a relatív terjedelem esetében. A viszonylag magas területi különbségeket nemcsak az elemzett mutatók értékének nagysága tükrözi, de fokozatos csökkenése is, mely esetünkben kiegyenlítődesre, tehát a népesség előregedésének általánosulására utal.

Az alacsony natalitás és magas mortalitás eredőjeként mind Románia össznépessége, mind az erdélyi lakosság potenciális fogyása 1992-től természetes fogyásba ment át. Csak az utolsó népszámlálás során országos szinten az elveszületések és a halálozások egyenlegének deficitje 60000 volt (ebből az erdélyi lakosság 20000-et tett ki), a sorozatos természetes fogyás napjainkig elérte a 400 000 főt, melynek egynegyede erdélyi magyar veszteség). Míg magát az országot, szomszédaihoz hasonlóan, a természetes fogyás sújtja, addig márkánsan elkülönül néhány olyan terület, amely a vizsgált 14 év átlagában – habár szerény értékekkel – de pozitív természetes szaporulatot tudott felmutatni.

2. térkép – A természetes szaporulat alakulása 1990–2004 között (%)

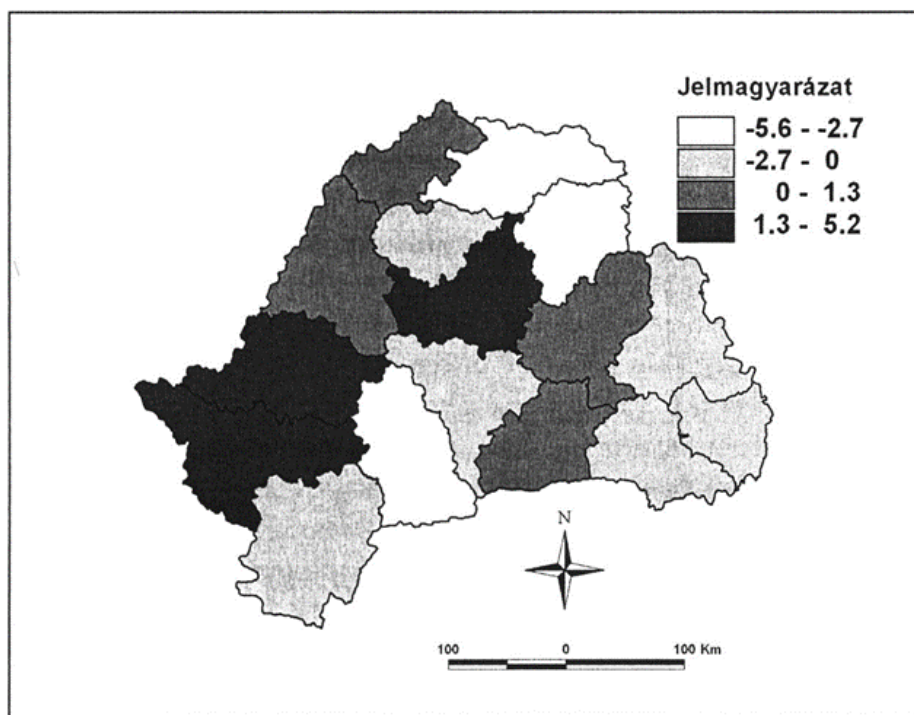

Kiemelkedik ilyen szempontból Észak-Erdély, ahol a magasabb természetes szaporulat Máramaros (2,1%) és Beszterce-Naszód (1,8%) megyéket jellemzi. Ehhez kapcsolódik még három olyan területegység, ahol a népesség-

változás alakulása a természetes szaporulat függvényében az utánpótláshoz szükséges küszöbérték szintjénél stabilizálódott (Kovászna, Brassó és Szeben megyék). Ez utóbbi területeken a roma lakosság magasabb aránya idézi elő a többi megyéktől meghatározott módon történő devianciát.

A demográfiai folyamatok alakulásának fontos szegmense a vándorlások kérdésére vonatkozik. Több évtizeden át a falu-város migráció határozta meg a népesség térbeli mozgásának fő irányvonalát, amely nemcsak egy jellegzetes térstruktúra kialakításához vezetett, hanem jelentős értékrendbeli és mentalitás-változásokkal is járt. A falvak irányából ható negatív tényezők (kollektivizálás, elszegényesedés) és a városok szívó hatásának eredményeként (erőltetett iparosítás, urbanizáció) valóságos exodus alakult ki, a falusi lakosság tömegesen hagyta el eredeti lakhelyét az urbánus életforma előnyeiben bízva. A rendszerváltás utáni kezdeti években (különösen 1990-ben) még viszonylag magas szinten stabilizálódott a falu-város migráció, melynek oka, hogy megszűnt az akadály, amely hosszú ideig az egyes nagyvárosokba való végleges letelepedést tiltotta.

3. térkép – A migrációs szaporulat alakulása 1997–2000 között

A fordulatot az 1997-es év jelentette, amikor a gazdaság szerkezetváltása (kitermelő- és nehézipar válsága, munkanélküliség növekedése) és a városi életforma magasabb költségei a migrációs fluxus irányváltásához vezettek, így a belső migráció domináns formája – Románia történelmében először – a város-

falu migráció lett. A falvakra való visszaköltözést elősegítette a kilencvenes évek földreformja is, melynek során a kollektivizált földterületek és az erdők egy része visszakerült magántulajdonba, ez azonban csak átmenetileg biztosíthat megélhetést a váltáshoz szükséges gépek és eszközök hiánya miatt. Ennek tulajdonítható a háztáji önellátásra szorító agrárkeresők részarányának növekedése, mely a súlyos gazdasági válság racionális döntésének eredményeként értelmezhető.⁴ A kilencvenes évek második felétől napjainkig mintegy 30000-rel növekedett a vidéki lakosság száma, amely kizárólag a belső migrációnak tulajdonítható, hiszen a természetes, szaporulat alapján Erdély vidéki népességét erős fogyás jellemzi. Mint a fenti térkép mutatja, a négy év átlagára számolt migrációs egyenleg térbeli eloszlása kismértékben különbözik a fent említett egyéb demográfiai folyamatoktól. Míg Máramaros és Beszterce-Naszód megyék természetes szaporulatuk alapján népességnövekedésről tanúskodnak, addig migrációs szaldójuk egyben a demográfiai mérleg kibillenését idézi elő. Ennek egyedüli kiváltó oka a kitermelőipar hanyatlása következtében az eredeti lakhelyre való erős visszavándorlás.

Összefoglalva az eddigieket elmondhatjuk, hogy a demográfiai folyamatokat tekintve jelentős területi különbségek jellemzik Románia lakosságát. Elkülöníthető egy kedvező korszerkezettel bíró, pozitív természetes szaporulattal rendelkező terület az ország keleti és északi részén, a nyugati és déli részeket azonban a természetes fogyás sújtja. A fent említett negatív demográfiai folyamatok és a fokozatos emigráció következtében Erdély népessége több mint 800 000-rel lett kevesebb a rendszerváltástól napjainkig, melyből 200 000 a magyar anyanyelvű veszteség.⁵ A népességcsökkenés legerősebb kiváltó oka a rendszerváltás első éveiben gátszakadásként megnyilvánuló elvándorlás, de a születési számarányok- és a teljes termékenység erős csökkenése is nagymértékben meghatározta az évről-évre növekvő veszteséget.

A fejlettség területi egyenlőtlenségei

A piacgazdaságra való áttérés Romániában együtt járt a hanyatlás (deindusztrializáció, tartós munkanélküliség megjelenése), de ugyanakkor a virágzás időszakával is (a makrogazdasági folyamatok stabilizálódása, az évről évre növekvő és erősödő külföldi tőkebefektetések). E két folyamat területenként eltérően jelentkezett, intenzitásukat nagymértékben meghatározta az alkalmazkodóképesség, az innovativitás mind a fejlettebb, mind az elmaradottabb régiókban. A rendszerváltás kezdeti időszakában Erdély területén gazdasági visszaesés ment végbe. Ez még tovább fokozódott a kilencvenes évek végére, amikor országos szinten egy általános restrukturálási folyamat indult be a belső kereslet

csökkenésének és a kelet-európai piacok elvesztésének következtében. Így a nyugati színvonalú gyártási technológiákkal szembeni versenyképtelenség a veszteséges vállalatok (nehézipar, bányászat) felemésztéséhez vezetett, melynek hatására jelentősen csökkent a foglalkoztatási ráta és évtizedek óta első alkalommal beállt a tartós munkanélküliség. Míg a rendszerváltást megelőző időszakban az aktív népesség javarésze foglalkoztatott volt (1990-ben 60% körüli a foglalkoztatási ráta), addig a politikai fordulat utáni gazdasági krízisjelenségek felerősödésével jelentősen süllyed ezen mutató értéke, elérve azt a kritikus szintet, amikor Erdély népességének több mint fele nem tartozott a foglalkoztatottak kategóriájába (50,7%).

A vizsgált időszakban beálló csökkenés jelentős területi különbségeket takar. Legmagasabb a foglalkoztatási ráta a nyugati területeken (Temes, Arad megyék 50–55%), míg a legalacsonyabb a szerkezetátalakítási folyamatok/nagyipari vállalatok bezárása/megkésített privatizáció által erősen sújtott Krassó-Szörény, Hunyad és Brassó megyékben (45% körül). Ezen megyék foglalkoztatási rátájában bekövetkezett strukturális válság (mely Brassó és Hunyad megye esetében elérte a 15%-os visszaesést) a rendszerváltás utáni rossz menedzsment- és marketingstratégiák, a hazai vállalkozók akut tőkehiánya és a félresikerült privatizáció következményeiből adódik. Általános tendencia, hogy a foglalkoztatottság csökkenése leginkább a városi, férfi populációt érintette.

A foglalkoztatás időbeni alakulását leginkább a munkanélküliség és a főbb gazdasági ágazatok megoszlásának területi szintű elemzése tükrözi. 1990 előtt – a szocialista rezsim erőltetett iparosításának köszönhetően – az aktív népesség javarésze a hivatalos statisztikák szerint az iparban dolgozott, a mezőgazdasági keresők aránya alig haladta meg a 10%-ot, a szolgáltatások szektorában is több mint 30%-os volt a foglalkoztatott népesség aránya. A politikai fordulat utáni recesszióval egy időben (szerkezetátalakítás, munkanélküliség, infláció növekedése, eladósodás) a gazdasági ágazatok átszerveződése következett be. A korábban hatalmas méretűvé felduzzasztott ipari vállalatokat alacsony termelékenységük és magas energiafogyasztásuk, elavult gyártási technológiájuk bezárásra kényszerítette őket, ez azonban több tízezer dolgozó munkahelyének megszűnését is maga után vonta. Különösen magas volt az elbocsátások száma a tehergépkocsi- és traktorgyártásra szakosodott Brassó megyében (35%), Hunyad megyében a kohászat- és a kitermelőipart sújtották a szerkezetváltás negatív következményei, Bihar megyében hanyatlásnak indult a korábban vezető szerepet betöltő gépgyártás és timföldfeldolgozás, de a szerkezeti átalakítás folyamata leginkább a monoindusztriális – színesfém-kitermelő bányászatra specializálódott – Máramaros és Hargita megyét érintette, melyeket 1999-től hátrányos helyzetű övezettké nyilvánítottak. Ez maga után vonta az ipari keresők számának rohamos csökkenését, a munkanélküliség növekedését. Emel-

lett a város- vonzáskörzet kettősség térszervező hatása, mely korábban az aktív népesség ingázásának táptalaját biztosította, most jelentősen veszített erejéből. E funkcionális kapcsolat fordított és/vagy más dimenziókban való jelentkezésének felerősödésével járt (szuburbanizáció, kényszermigráció).⁶ Így az ipari dolgozók aránya a korábbi 58,5%-ról 32,6%-ra esett vissza, az aktív népesség fennmaradó része az önellátó mezőgazdaság, kisebb része a szolgáltatások valamely ágazata felé irányult.

2. táblázat – *A főbb gazdasági ágazatokban foglalkoztatottak megyei szintű koncentrálttsága*

	Herfindahl-index							
	1991	1994	1996	1997	1998	1999	2000	2003
Mezőgazdaság	101.7	85.2	85.7	86.0	86.5	86.2	86.2	86.5
Ipar	102.3	102.3	103.0	102.2	101.3	100.7	100.8	100.2
Szolgáltatás	100.0	106.4	99.6	101.9	100.3	101.5	101.0	103.0

Forrás: Anuarul statistic al României (1990–2003) alapján saját számítás

A fellelhető koncentrálttság kimutatására használt Herfindahl-index⁷ szerint (mindhárom összehasonlítása érdekében bázisévként az 1990-es évet választottam, lényegében a vizsgálat kiindulópontját az képezte, hogy az erdélyi lakosság főbb foglalkoztatottsági ágazatok szerinti megoszlása milyen fejlődési pályát írt le) a legszembetűnőbb változás a mezőgazdasági dolgozók esetében figyelhető meg. A rendszerváltás utáni évek bizonytalan gazdasági helyzete az agrárkeresők számának fokozatos növekedéséhez vezetett (a kilencvenes évek elején regisztrált 8%-ról 39,1%-ra), ez esetünkben a területi koncentráció csökkenését és térbeli kiegyenlítődéset idézte elő. Az ipari foglalkoztatottak nagymértékű csökkenése (58%-ról 32%-ra) összefügg az „egy területen összpontosuló” nagyipari vállalatok hanyatlásával, mely Brassó, Hunyad, Máramaros és Kolozs megyékben jelentkezett erőteljesebben (20%-os csökkenés). A terciarizálódási tendencia Erdély megyéiben erőteljesebb, mint az ország keleti felében, de az ugyanazon régióon belüli jelentős differenciáltság a népesség társadalmi jellemzőitől, a településhálózat és infrastruktúra fejlettségétől is függ. Míg a Nyugati Régió esetében a szolgáltatási ágazatokban foglalkoztatottak aránya meglehetősen homogénnek és kiegyensúlyozottnak tekinthető (32–39% között), addig az Északnyugati Régióban jelentős eltérés mutatkozik a mezőgazdasági tevékenység által dominált Szatmár (a népesség több mint fele foglalkoztatott ebben az ágazatban, a szolgáltatásban dolgozók részaránya csak 26%) és Kolozs között, ahol a terciar szektor súlya a mérvadó (40%). Ugyanilyen éles különbség húzódik az ipari dolgozókat felszívó és erősödő agrártársadalmú Hargita, valamint a turisztikai központok fellegvára, Brassó között.

Az össznépeség erőteljes apadása, az aktív népesség demográfiai előregedésének általánossá válása, a dezindusztrializációs folyamat az összfoglalkoztatottak számának fokozatos csökkenéséhez vezetett (különösen az ipari szektorban) ezzel együtt a munkanélküliség óriási értékekre növekedett. A munkanélküliség, mint társadalmi-gazdasági jelenség, az utóbbi négy évtizedben először fordul elő Erdély történetében, de nem szelektív jellegű: negatív hatása megmutatkozik úgy az elmaradottabb, mint az iparilag fejlett megyékben. A munkanélküliek és a foglalkoztatottak kapcsolatának erősségére használt Duál-mutató⁸ nagyban tükrözi a fejlett és elmaradott régiók közötti kettősséget, hatalmas távolságot.

4. táblázat – *A munkanélküliségi ráta szórásmutatói*

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2004
Rel. szórás	32.40	24.74	34.16	46.15	62.91	49.58	44.69	44.67	44.82	47.08	49.20
Rel. terjedelem	1.32	1.03	1.22	1.44	1.92	1.35	1.77	1.76	1.55	1.74	1.53
Duál-mutató	1.8	1.7	1.45	1.73	2.24	1.83	1.51	1.57	1.91	2.05	2.17

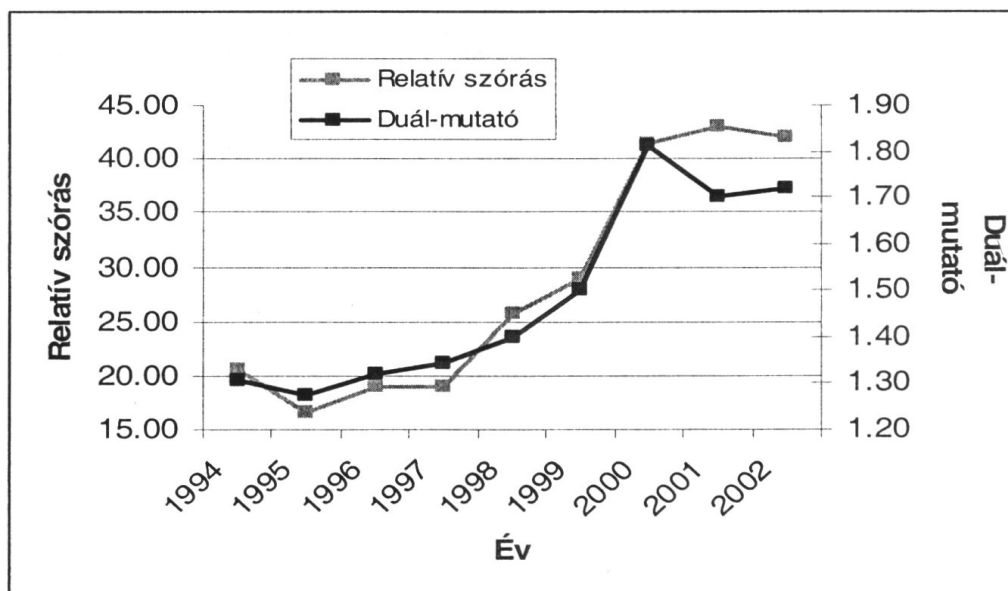
Forrás: Anuarul statistic al României (1990–2004) alapján saját számítás

Mind a relatív terjedelem értéke, mind a Duál-mutató eloszlása 1996-ban a legszembetűnőbb, ekkor a magas munkanélküliséggel sújtott Hunyad- és a viszonylag nagyobb aktivitási rátával jellemezhető Temes megye között négyeszeres különbség figyelhető meg. Ezt követően újból növekszik a kettősség, melyet nagymértékben meghatározott a nagyipari vállalatok masszív bezárása és a kitermelőipar hanyatlása során elbocsátott nagyszámú munkaerő. A vizsgált időszak utóbbi éveiben a munkanélküliség legmagasabb arányával a szerkezetváltást leginkább megsínylő Hunyad- (10,8%), Brassó- (10,7%) és Fehér megyék (10%) tűnnek ki. Ezzel szemben a legalacsonyabb a mutató értéke Szatmár- (2%), Bihar- (2,1%) és Temes megyékben (2,6%), mely főképp a határmentiség előnyeinek és a változatosabb gazdasági szerkezetnek tulajdonítható.

A térségek között fellelhető regionális egyenlőtlenségek további elmélyítésére az egy főre jutó RGDP⁹ elemzése nagyon jó kifejezője a fejlettségbeli különbségben megnyilvánuló dualitás időbeli alakulásának. Az országos átlag százalékában megadott GDP-hez viszonyítva 1994-ben csupán három régió haladja túl az átlagértéket: Bukarest mellett Erdély két fejlett téregysége a Nyugati és a Középső Régió. Szilágy és Beszterce-Naszód alacsony gazdasági fejlettsége Észak-Erdély területét az utolsó előtti helyre taszítja, míg a hierarchia alsó szintjét – a már említett „fejletlenség” fogalmaként ismert – Moldvai régió képviseli. A két szélső érték között (Bukarest és Moldva) hatalmas távolság húzódik, aránykülönbségük: 1: 1,97. Az új évezred még erősebbé tette a fejlett és elmaradott régiók közötti hatalmas szakadékot, ekkor már háromszorosára

növekedett az eltérés. Pozitív tendenciaként figyelhető meg a hierarchia szintjén fellépő módosulás is, hiszen az utolsó helyeket elfoglaló Észak-Erdély 2002-ben már a fejlett régiókhoz (Bukarest, Nyugat- és Közép Régiók) közelített. Az egyenlőtlenség nagyságának további vizsgálatára és egyben a makro-regionális tagoltság kifejezésére a már említett dualitás problematikájához tértek vissza. Ez a területi egyenlőtlenségi mutató a legjobb kifejezője a kettősség vizsgálatára, esetünkben arra ad választ, hogy a fejlett- és az elmaradott térségek csoportjai hogyan viszonyulnak egymáshoz. Minél nagyobb a mutató értéke, annál nagyobb a szakadék a „gazdagok” és a „szegények” között. Kísérőjeként a relatív szórás értékét is feltárom.

2. ábra – *A fejlettség regionális egyenlőtlenségeinek időbeli változása*

Forrás: Anuarul statistic al României (1994–2002) alapján saját számítás

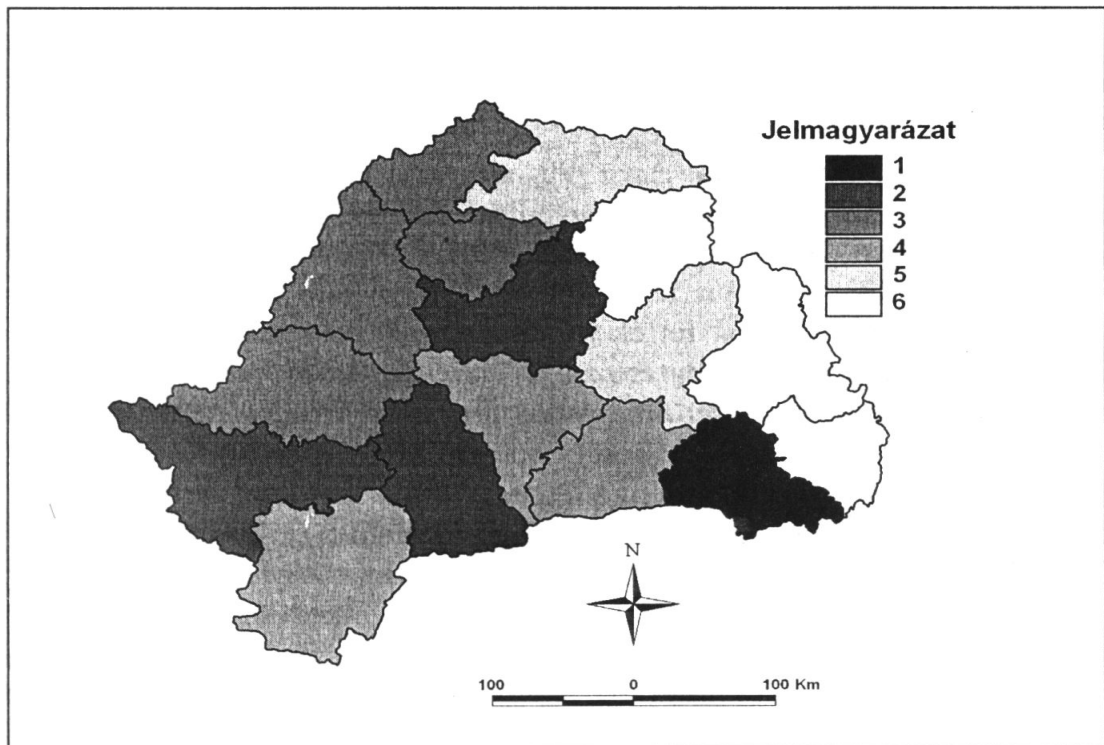
A vizsgált időintervallumban mind a relatív szórás, mind a Duál-mutató értékei fokozatosan növekedtek, tehát a regionális diszparitások csökkentését célzó politikákkal párhuzamosan ezek kiéleződése következett be. Így az ezredfordulás versenyképességi térszerkezet stabil pólusait tágabb értelemben továbbra is Bukarest és az erdélyi terület egység képviseli, míg a hierarchia legalsó szintjén Moldva, Olténia és Munténia áll.

A demográfiai és gazdasági folyamatok egyes szegmenseinek elemzése után rátérnek ezek komplexebb térbeli megosztottságának vizsgálatára a klaszter-analízis¹⁰ segítségével. Három mutatócsoport kiválasztásával demográfia (népsűrűség, natalitás, mortalitás), gazdaság (foglalkoztatottak aránya, iparban

dolgozók aránya, munkanélküliségi ráta, átlagos havi nettó keresetek) és élet-színvonal (születéskor várható átlagos élettartam, csecsemőhalandóság, 1000 lakosra jutó orvosok száma, városi népesség aránya) alapján Erdély területegységei a következő klaszterek kialakulását tették lehetővé:

Az első lépésben két klaszter alakult ki, különvált a többi megyétől Brassó, hiszen erdélyi viszonylatban itt a legmagasabb a születéskor várható átlagos élettartam (72,8 év), a városi népesség aránya (74,9%) és a népsűrűség (111,1 lakos/km²), ugyanakkor a nehézipar válsága következtében jelentkező munkanélküliség is jóval az átlag felett helyezkedik el (10,7%).

5. térkép – *Egyes klaszterekbe tartozó megyék területi elhelyezkedése*

A második lépésben három klaszter különült el: Brassó mellett különvált még három megye: Hunyad, Kolozs és Temes. Mindhárom terület egység magas urbanizációs szinttel és talán ebből eredően alacsony natalitással jellemezhető. A fejlettségi szintet jól alátámasztja az a tény is, hogy ezekben a megyékben a legmagasabb az 1000 főre jutó orvosok száma és az átlagos havi nettó kereset. Az évszázadokkal ezelőtt kialakult hierarchikus pozíciót csupán Hunyad megye magasabb munkanélküliségi- (10,8%) és csecsemőhalandósági rátája (19,5‰) töri meg, mely az átmeneti időszak által követelt súlyos társadalmi problémákhoz köthető.

A harmadik lépésben újabb megyecsoporthoz különült el: Szatmár, Szilágy, Bihar, Arad. Ennek okát a vidéki lakosság átlag feletti értéke határozza meg és az ebből adódó negatív demográfiai folyamatok: magas mortalitási ráta (13% felett), a születéskor várható élettartam alacsony értékei, ellenben a magasabb foglalkoztatottsági ráta és a munkanélküliség alacsonyabb értékei az átmeneti időszak sikereiből „túléléséről” tanúskodnak.

A negyedik lépésben az említett megyéken kívül elkülönül még egy megyesorozat: Fehér, Krassó-Szörény és Szeben. Akárcsak Hunyad megye esetében az évszázados múltú visszatekintő fejlett dél-erdélyi tengely egyensúlyhelyzetét csak a dezindustrializációs folyamatok által kiváltott magas munkanélküliség billenti meg.

A következő lépésben Máramaros és Maros megye elkülönülését a magas születési ráta (11%), az átlagos havi nettó keresetek alacsony értékei okozzák.

Összegzésként elmondhatjuk, hogy az átmeneti időszak a korábbi/történelmi dimenzióban is meglévő (de elfojtott) területi egyenlőtlenségek újraéledését is magával hozta. Az 1990 után kialakult helyzet nemcsak abban különbözik a korábbitól, hogy az egyenlőtlenségek, különbségek nagyobbak, hanem főleg abban, hogy megváltozott a megjelenési formájuk, dimenziójuk, mások a hajtóerők, másként lehet mérni, azonosítani őket.¹¹ A demográfiai folyamatok differenciáltabbá tették a népesség szerkezetét, az ágazati struktúraváltás nagymértékben meghatározta az ezredfordulós versenyképességi térszerkezet stabil pólusainak fennmaradását, a fejlett és elmaradottabb térségek közötti szakadék mélyülését. A korábban, erőltetett iparosodásra szorított egyenlőtlen fejlődés következménye lett a politikai fordulat utáni időszak erősödő, rurális agrártársadalma, illetőleg a gazdaságilag jobb helyzetű térségek terciarizálódási tendenciája is. A regionális diszparitások csökkentését célzó politikákkal párhuzamosan ezek kiéléződése következett be és továbbra is fennmaradt a megosztottság nemcsak a történelmi régiók (Erdély és Moldva, Munténia között), de a tágabb értelemben vett Erdélyben is. A kialakult jellegzetes térstruktúra homogenitása és a fennálló regionális diszparitások csökkentése ma már a több szinten kidolgozott fejlesztési programok életbe ültetésének eredményességétől függ.

Jegyzetek

¹ A Hoover-index az egyik legelterjedtebb, legáltalánosabban használt területi egyenlőtlenségi mutató. Elméleti minimuma zérus, maximuma 100, mértékegysége a %. Két mennyiségi ismételten területi elterjedésének egymáshoz viszonyított különbségét tudjuk vele mérni. Azt fejezi ki, hogy az egyik vizsgált ismérő, társadalmi-gazdasági jelenség mennyiségének hány százalékát kell a terület egységek között átcsoportosítanunk ahhoz, hogy területi megoszlása a másik jellemzőével azonos legyen.

Képlete: $h = \frac{\sum_{i=1}^n |x_i - f_i|}{2}$ ahol x_i és f_i két megoszlási viszonyszám, melyekre fennáll a két

alábbi összefüggés (Nemes Nagy J. 2005):

$$\sum x_i = 100, \sum f_i = 100$$

² Benedek József: Urban Policies and Urbanization in Romania. In: *Romanian Review of Regional Studies* 2, 2005.

³ Kiss Tamás: Az erdélyi magyar népességet érintő természetes népmozgalmi folyamatok: 1992-2002. In: *Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2004

⁴ Benedek József: i.m.

⁵ Veres Valér: A romániai magyarság 1992–2002 közötti természetes népmozgalma európai kontextusban. In: *Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben*. Kriterion, Kolozsvár, 2004

⁶ A város-vidék migráció kétféle vetületét találjuk a szakirodalomban. A jóléti szuburbanizáció különösen Európa fejlett térségeire jellemző, melynek során a társadalmi osztály elitrétegei kiköltöznek a nagyvárosokat övező vidéki területekre, de kapcsolatuk a nagyvárossal továbbra is fennmarad (munkahely, kultúra). A kényszer migráció az ipari válsághoz kapcsolódó, elszegényedő társadalmi osztály eredeti lakhelyére való visszavándorlásként értelmezhető. Romániában mindkét típusú migráció jelenlétéről beszélhetünk az ország átmeneti jellege miatt (l. Benedek J. 2005, Kovács Z. 2002).

⁷ Hirschman-Herfindahl-index vagy Koncentrációs-index: valamely természetes terület-egységek közötti koncentrátságának mértékét számszerűsíti.

Képlete $K = \sum_{i=1}^n \left(\frac{x_i}{\sum_{i=1}^n x_i} \right)^2$, ahol n = elemszám; x_i = területegység részesedése az ország

abszolút volumenéből. Minimális értékét akkor veszi fel, ha a vizsgált társadalmi-gazdasági jelenség egyenletesen oszlik el a terület egységek között, maximális értékét pedig akkor, ha a teljes volumen egy „kézben”, egy területen összpontosul. Mivel a mutató minimuma függ az elemszámtól, jelentősen eltérő elemszámú vizsgálatok esetében a kapott eredményeket nem lehet összehasonlítani (Major K.-Nemes Nagy J. 1999).

⁸ Duál-mutató (Éltető Frigyes-index): a teljes megoszlás átlaga fölötti értékek átlagának és a teljes megoszlás átlaga alatti értékek átlagának a hányadosa.

Képlete: $D = \frac{x_m}{x_a}$, ahol x_m = az x -nél nagyobb x_i értékek számtani átlaga; x_a = az x -nél nem nagyobb x_i értékek számtani átlaga

⁹ Területi adatsorok hiányában a GDP megoszlása relevánsabb országos szintű összehasonlításban.

¹⁰ Klaszter-analízis: e módszer nagy előnye, hogy az adott terület egységeinket egyszerre több mutató szerint csoportosíthatjuk, vagyis a vizsgált terület egységek (esetünkben az erdélyi megyék) egy-egy klaszterbe való sorolása függ attól, hogy a kiválasztott mutatók alapján mely területek állnak egymáshoz a legközelebb. Ennél a módszernél a 16 egység valójában kevés, korrektebb eredményeket kapnánk nagyobb elemszám esetében.

¹¹ Illés Iván: *Közép- és Délkelet-Európa ezredfordulón*. Dialog-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2002.

Nyelvünkben élünk

Bodó Barna

A BKB-folyamat

Az itt következő szöveg tanulmány-jellegét nem annyira a megírás módja, a felhasznált apparátus milyensége határozza/kérdőjelezi meg, hanem a szerző kiléte. Hiszen igen nehéz, ha lehetséges egyáltalán teljesen objektív módon szólni, a tárgyilagos elemzés távolságtartásával vizsgálni olyan folyamatokat, amelyeknek a szöveg szerzője részese, egyik-másik vonatkozásban éppenséggel gerjesztője volt.

A **Bolyai Kezdeményező Bizottság**, mint társadalmi képlet nem egyszerű. A leginkább lobb- és nyomásgyakorló csoportként volna meghatározható.¹ A G. Colțescu által jegyzett munka szerint „A nyomásgyakorló csoportok olyan politikai szervezetek, amelyek más politikai szervezetekre és intézményekre igyekeznek nyomást gyakorolni. A lobbicsoportok célja [...], hogy érdekeiknek megfelelően befolyásolják a politikai szerveződések. A nyomásgyakorló csoportoknak kapcsolatokat kell fenntartaniuk a politikai szervezetekkel [...], illetve nyomásgyakorló taktikát kell gyakorolniuk annak érdekében, hogy hatékonyan befolyásolják a hatalmi struktúrákat.”

A nyomásgyakorló csoportok kommunikációs csatornaként funkcionálnak és a képviselő fontos lehetőségét jelentik, mivel a társadalomban jelen lévő érdekek és a preferenciák széles körét jelenítik meg, és a közvélemény mozgósításának révén ellenőrizni vagy fékezni tudják a hatalmi koncentrációt. Vagyis a lobbicsoportok nem civil szervezetek, de a civilekre jellemző módon társadalmi kontrollként jelennek meg, és nem politikai szervezetek, de céljuk a közvélemény, a nyilvánosság erejére támaszkodva a hatalmi struktúrák közvetlen befolyásolása.

A lobbicsoportok tehát a közéletiségnek egy sajátos megnyilvánulását jelentik, köztes állapotot, amikor a cél a közvélemény helyes, új dimenziót megjelenítő tájékoztatása. Önmagában tiszteletet ébresztő, ha egy közösség bármely tagja nyíltan vállalja a közéletiségnek ezt a formáját, ha a demokrácia értékeit ily módon (is) képviseli.

Amennyiben egy ilyen szerveződés egyetemi körben jelenik meg, azonnal hangot kapnak a negatív mellézköngék is: az egyetemi világ autonómiájára ép-

pen azért van társadalmilag szükség, hogy a szakmaiság szabadon megnyilvánulhasson, hogy senki ne avatkozzon be más érvek és szempontok alapján a szellemi értékteremtés folyamataiba. Az egyetemi világban a mozgalmárság, az érdekek civil társadalmi képletek szerinti, politikát idéző érvényesítése mindig kérdéseket indukál: miért van/volna erre szükség? Az egyetemi világ belső strukturáltsága – egyneműsége – nem alakít ki olyan erős szembenállásokat, politikai törésvonalakat, amelyek más esetekben ismertek. Illetve, ha erős törésvonal létezik, az valamilyen sajátos helyzet következménye, például a kulturális megosztottságé. A Babeş-Bolyai Tudományegyetem esetében ez a törésvonal létezik, a másfél évtizedes demokrácia-építés során igazi kísérlet nem történt a kezelésére. Ami multikulturalizmus címszó alatt kb. egy évtizede történik, azt a két szóban forgó – román és magyar – egyetemi közösség eltérő módon értékeli.

Éppen ez a bemerevedés egy, a felek által eltérő módon értelmezett helyzetben váltja ki a lobbicsoport-típusú fellépés szükségességét, s ezt csak az illető egyetemi közösség tagjai vállalhatják. Akik viszont vállalják, azokra előbb-utóbb rásütik, egy rosszul működő értelmezési sablon jegyében, hogy nem igazi egyetemi emberek, a kutatói habitust megtagadó szereplést és az ennek megfelelő módszereket vállalva a tudományosság szempontjai fölé a hatalom gyakorlásával kapcsolatos kérdéseket emelnek.²

Nem célom a vázolt, a 22-es csapdját idéző helyzet további értelmezése, hiszen a helyzet rendkívüliségének bemutatására ennyi elegendő. Aki valamilyen okból nem akar/nem mer nyíltan kiállni a kulturális megosztottság kezelésének meglévő gyakorlatát illetően, annak „kéznél” van a válasz: számára az igazi egyetemi mivolt, a szakmaiság fontosabb holmi kétes értékű politikai játszmákban való részvételnél. „Az egyetemi építkezés nem tüntetésekből és nem nyílt konfrontációból áll, hanem a szellemi téglák csendes és kitartó egymásra helyezéséből” – vallotta egy vita során egy professzor, és tagadhatatlan, normális időkben teljes mértékben igaza volna. Csak azt nem szabad elfeledni, hogy olyan országokban, mint Románia, ahol a nemzeti önépítkezés gyakorlata kizárólagosságokra épül, a kisebbségi (nyelvű) egyetem soha nem marad meg az egyetemi világ belső szakmai kérdésének, szimbolikus tartalma révén egyike a túlpolitizált kérdéseknek.

A BKB megjelenése és tevékenysége

A Bolyai Kezdeményező Bizottság nem egy személy/csoport politikai szándékának megvalósulásaként jelent meg, hanem bizonyos események vitték ebbe az irányba a kezdetben kb. 20 tagot számláló, fiatal oktatók által kezdeményezett laza csoportosulás szerepvállalását. 2004 végén Románia az európai

uniós felvétel előcsatlakozási tárgyalásait lezárta, és a médiában elég sok olyan jelzés volt, melyek az előcsatlakozási folyamatot a romániai magyarság érdekeinek szempontjából kihagyott lehetőségnek minősítették. A regionalizmus mellett a felsőoktatás kérdése volt az, amelyre a legtöbben figyelmeztettek. A BKB-folyamatot mindvégig teljes erőbedobással gerjesztő Hantz Péter, a fizika kar adjunktusa volt az, aki azzal a javaslattal állt elő, hogy nemzetközi kisebbségi felsőoktatási konferenciát kellene szervezni, kettős céllal: ráirányítaná a figyelmet az európai kisebbségi felsőoktatás létező intézményeire és az egyetemek létrehozatalakor alapul vett érvekre és megoldásokra, ugyanakkor az összehasonlítás önmagában lehetőséget teremtene egy a felsőoktatási kérdésekben érvényesített paradigma – a multikulturalitás – új, illetve átértelmezésére.

A konferencia ötletét sokan támogatták. Egy nemzetközi konferencia rangja megköveteli olyan dokumentáció összeállítását és – honlapon történő – bemutatását, amely az érdeklődők és a potenciális támogatók részére nem csupán a kezdeményezés komolyságát igazolja, de azt is látni engedi, hogy milyen – tudományos, politikai – körülmények alakítják a romániai kisebbségi felsőoktatást, mi az, amivel a romániai magyarság elégedetlen. Tehát a konferencia-szervezés egy helyzetfeltáró és -értelmező folyamatot is elindított, elemző és bemutató anyagok születtek a jelzett csoport tagjainak a munkája nyomán.

Az *I. Európai Kisebbségi Felsőoktatási Konferencia* 2005 májusában interneten keresztül került megszervezésre. A rendezvényen huszonöt kisebbségi egyetem vett részt.³ Képviseltették magukat a finnországi svédek, a nagy-britanniai walesiek, a spanyolországi baszkok és katalánok, a dél-tiroli németek, a macedóniai albánok, a felvidéki, délvidéki, kárpátaljai és erdélyi magyarok, valamint egy svájci és egy ír egyetem is. A konferencia résztvevői bemutatták, miként lehetnek életképesek a kisebbségi egyetemek, és hogyan fejthetnek ki magas szintű oktatási és szakmai munkát. Sikerült kiépíteni egy részletes adatbázist,⁴ melyből kiderül, hogy európai viszonylatban a franciaországi baszkok mellett az erdélyi, kárpátaljai és a délvidéki magyarság van a legszorongatottabb helyzetben. Elkészült és bemutatott a kisebbségek nyelvén működő felsőoktatási intézmények létrehozásának, működtetésének és támogatásának elveit tartalmazó *Kolozsvári Charta* tervezetét,⁵ azzal a céllal, hogy a résztvevő egyetemek a kezdeményezést felkarolják és megszületik az első európai igényű dokumentum ebben a kérdésben.

Mivel a konferencia elsődleges célja a kisebbségi felsőoktatás kérdésének nemzetközi kontextusban való megjelenítése, önként adódott, hogy a konferencia után a szervező csoport a helyzet logikájából fakadóan igyekezzen továbbra is a közfigyelem előterében tartani a magyar felsőoktatás kérdését, aminek érdekében a csoport nevet választott és megjelenik a Bolyai Kezdeményező Bizottság.⁶

A BKB 2005 júniusában szervezi meg az első felsőoktatási vitaestet, amelyet további három követ. A szervezők szándéka különböző célközönségekkel megvitatni a felsőoktatás helyzetét, megismertetni a más országokban létező megoldásokat és meghallgatni-ütköztetni a témával kapcsolatos véleményeket. Elsősorban a román értelmiségi csoportok, illetve az egyetem kérdését a BKB-tól eltérő módon értelmező magyar értelmiségiek véleményét szerették volna a szervezők a közvitába beemelni. A találkozókat nem hozták meg a várt eredményt: viszonylag kevesen és főleg azok jöttek el a találkozókra, akik különben sem voltak kemény magyar egyetem ellenesek. Külön figyelmet érdemel a 2006 májusi bukaresti vitadélután, ahova a fővárosi értelmiség jeleseit hívták meg. A jelenlévő mintegy 15 személy között nem alakult ki vita, mivel a románok nem hoztak fel az önálló magyar egyetem léte elleni érveket, a média számára a rendezvény ekként nem jelentett olyan hírértéket, hogy visszatérően írjanak róla.

A BKB másik célkitűzése a romániai magyar egyetem kérdésének a Románia csatlakozási folyamatába való beemelése, konkrétan az időszakos országjelentésekben a diszkriminatív felsőoktatási helyzet és a magyar elvárás megjelenítése.⁷ Ennek érdekében indult el az a körülbelül egy esztendőn át tartó tájékoztató, helyzetértelmező kampány, melynek célja a valós helyzet bemutatása a nemzetközi politika, valamint az európai felsőoktatás szakmai fórumai előtt. Ennek érdekében a BKB képviselőit több lobbifórumon vettek részt Brüsszelben, Strassburgban, Genfben, több nyugati ország fő- és nagyvárosai-⁸ sajtóanyagok születtek, elemzések és ismertető füzetek jelentek meg.⁹

A BKB vezetői szerint a román-magyar kapcsolatok alakulásának meghatározó tényezője kell, hogy legyen a romániai magyar egyetem kérdése is. Mivel 2005 októberében sor került az első román-magyar együttes kormányülésre, a BKB értelmezésében a tanácskozás napirendjén szerepelnie kell az erdélyi magyar felsőoktatás kérdésének.¹⁰ Ennek érdekében tüntetés-sorozatot szervezett a BKB Erdély több városában, ahol magyar nyelvű felsőoktatás is folyik.¹¹ A tüntetés hatására vagy sem, de tény, hogy a felsőoktatás kérdése napirendre került az együttes kormányülésen, és politikai ígéret is született.

Bár a romániai magyar oktatás ügye mind több dilemmát és fokozódó elégedetlenséget váltott ki egyre több helyen és területen, a tüntetés új korszak kezdeteként értékelhető: céljaink elérése érdekében a civil véleménynyilvánítás és érdekképviselet teljes eszköztárának a vállalását. Az új helyzet különben megfelel annak a szempontnak, amit a romániai magyar politika érdekérvényesítését illetően mind gyakrabban hangoztatnak. Többen megfogalmazták, hogy az RMDSZ politikai tevékenységében szakaszhatárhoz érkezett, az érdekérvényesítés stratégiáit újra kell fogalmazni, mivel azok a szempontok és eszközök – hivatalserzés, közpolitikai sikeresség –, amelyek az eddigi politizálás alapját képezték, túlhaladottak vagy kimerültek.¹² Az erdélyi magyarság érdekeit a viták

megegyezéssel rendezése helyett egyre inkább általános normák helyi érvényesítésével kell és lehet képviselni, illetve rendezni, ehhez pedig szükség van a politikai képviseleten túl egy olyan mozgalmi-társadalmi háttérre, amely kiemel(het)i a kérdést a tranzakciónál politika eleve adott keretei közül, lehetővé válik az új helyzet kialakulását elősegítő új tematizáció.

A BKB új szereplőket tudott az egyetem kérdésében megszólaltatni és a magyar fél oldalán felsorakoztatni. A legvisszhangosabb és mindmáig a legerősebb erkölcsi pártfogást az a támogató levél jelentette, amelyet 81 nemzetközi hírnévű tudós és író, köztük 12 Nobel-, Wolf- és Fields-díjas írt alá a Bolyai visszaállítása érdekében.¹³

A BKB kezdeményezte és szervezte meg 2006 márciusában az RMDSZ támogatásával azt a felsőoktatási fórumot, amelynek a záródokumentuma egyedülnek nevezhető: az erdélyi magyar felsőoktatásról szóló *Nyilatkozatot* az RMDSZ elnökétől, aki a kormány miniszterelnök-helyettese is egyben, a magyar történelmi egyházak vezetőiig, egyetemi vezetőktől a felsőoktatással kapcsolatban álló szakmai és civil szervezetek vezetőiig minden felelős tisztségviselő aláírta.¹⁴

2006 novemberében sor került a *II. Európai Kisebbségi Felsőoktatási Konferenciára*, immár személyes részvétellel, melynek 11 országból Kolozsvárra érkezett résztvevői a romániai magyar felsőoktatást támogató nyilatkozatot fogadtak el.

Mivel a Babes–Bolyai Tudományegyetemen a többnyelvűségnek nem csupán több oktatási nyelv létét kell jelentenie, de meg kell mutatkoznia a feliratozásban, az egyetemi ügyvitelben használatos nyelv szintjén is, az egyetem rektori hivatalának a kérdéshez való viszonyulása kiemelt jelentőségű.¹⁵ A feliratozást illetően több döntés született, az egyetem Igazgató Tanácsa 2005 végén úgy határozott, hogy 2006. január 10-ig ennek meg kell történnie. A BKB 2006. november 8-án feliratban kéri az idézett döntés végrehajtását 2006. november 20-ig, ugyanis ezen a napon nyitják meg az Európa Parlament palotájában a BBTE-kiállítást, ahol az egyik kérdés éppen a többnyelvű feliratozás. Mivel a rektor sajtónak nyilatkozva azt állította, nem lesznek többnyelvű feliratok,¹⁶ Hantz Péter november 22-én néhány kétnyelvű feliratot elhelyez az egyetem két épületében.¹⁷ A „tábla-akcióra” válaszként, a rektor javaslatára, november 27-én eltávolították az egyetemről dr. Hantz Péter és dr. Kovács Lehel adjunktusokat, bár utóbbi közvetlenül nem vett részt a táblák kihelyezésében. Az egyetem vezetésének „hisztérikus, diktatórikus, értelmetlen és erőszakos válaszlépése” (a *Szabadság* cikkírója szavaival) egyrészt hatalmas szolidaritási hullámot váltott ki az egyetem magyar de nem csak magyar oktatói körében, másrészt a politikai és civil szférában. Az RMDSZ és a magyarországi politikai pártok nyilatkozataikban az oktatók, áttételesen pedig a magyar felsőoktatás ügye mellett álltak ki.

A BBTE vezetése új szerepben

Ha a BBTE vezetéséről szólunk, egyedi helyzetre kell utalnunk, mert a kolozsvári tudományegyetem az egyedüli az országban, amelynek vezetése két-szintű: a rektori hivatal a letéteményese az operatív ügyintézésnek, miközben az akadémiai tanács stratégiai kérdésekért felelős. Mivel az egyetemi multikulturalitás értelmezéséről, a vallott elv jegyében fogant válaszokról van szó, nem tartom szükségesnek a válaszok elemzését aszerint, hogy azokért a rektori hivatal, az akadémiai tanács vagy éppenséggel a szenátus viseli-e a felelősséget.

Ami meglepő és a BBTE vezetése számára szinte kezelhetetlen volt, az a BKB nyilvánosság-stratégiája. Azzal, hogy minden lépését bejelentette, hogy a sajtó képviselőit nem csupán tájékoztatta, de vállalta a korábban kényelmetlennek tekintett témák és helyzetek nyílt vitáját, a sajtó jelentős része nem kezelte ellenségesen a BKB-t és cselekedeteit. Mi több, a román sajtó nem egy képviselője a folyamatok és jelenségek értelmét keresve, több alkalommal olyan tárgyi-lagos tudott lenni, hogy az meglepő volt azok számára, akik folyamatosan és visszatérően csak etnikai kérdést láttak vagy akartak látni a magyar felsőoktatásra vonatkozó kisebbségi tervekben. Vagyis lassan, de biztosan a média-harc a nyitottságot és párbeszédet vállaló BKB pozícióit erősítette, miközben a BBTE megnyilatkozásai nem kapták meg azt a nyilvánosságot, amelyhez az egyetem a korábbiakban szokva volt. Ennek következtében, illetve azért, mert a BBTE üzeneteket kívánt a médiában elhelyezni, s nem tisztázni kérdéseket és dilemmákat, mind több egyetemi dokumentum jelent meg fizetett hirdetés formájában helyi és országos lapokban. Az sem véletlen, hogy a BKB alig másfél éves ténykedése alatt az egyetem sajtószóvivőt váltott, s közben nem volt olyan változás a vezetésben, amely személycserét indokoltta vagy könnyen értelmezhetővé tett volna.

Külön figyelmet érdemel a BBTE hivatalos megnyilatkozásainak a hangneme: érdes, durva, sértő igen sok esetben. Ezt a sajtó szóvá is tette.¹⁸ Ezt, illetve a vádaskodást azzal szokás magyarázni, hogy a nyilatkozó élveknak szűkében áll, s hangulati elemekkel, sértő – olykor a személy teljesítményét becsmérő, máskor félreérthető és erős érzelmi töltetű – hivatkozásokkal kívánja igazságát alátámasztani.

Másodsorban érzékeltetni lehet a BBTE felkészületlenségét a nyílt és igazi véleménycserére abból is, ahogyan az egyes BKB-kezdemenyvezésekre válaszolni kívánt. Mivel 2005 nyarán a BKB nemzetközi konferencián mutatta be és elemezte a magyar/kisebbségi felsőoktatás helyzetét, 2005 őszén a BBTE ellenkonferenciát szervezett. Ha a BKB Brüsszelben és Strassburgban helyzetismerető lobbitalálkozókat szervez, akkor a BBTE Kolozsvárra hív európai uniós

politikusokat, akiket vagy díszdoktori címmel, vagy a tudományos doktori cím megszerzésének a lehetőségével, vagy más úton igyekszik az egyetem hivatalos véleményének pártolójává tenni. Ha a BKB nemzetközi aláírásgyűjtést szervez a magyar egyetem érdekében, akkor nemzetközi támogató levelek jelennek meg a BBTE multikulturalizmusa és értékei mellett. Ha magyar oktatók magyar karokért írnak alá előterjesztést, szinte ugyanakkorra a román tagozat oktatói is aláírásukkal kérik a multikulturalizmus óvását és erősítését. Ezt a válaszlépések kényszerpályájának is nevezhetjük, és ebből a BBTE nem tudott kitörni az elmúlt másfél év alatt.

Végül, de nem utolsósorban a fokozódó ingerültség, a válaszlépés-kényszer a BBTE vezetéséből a korábbi gyakorlat elutasítását váltotta ki. A BBTE keretén belül, mint a román politikában általában, a status quo lényegi elemeinek az elfogadásával lehetőség nyílt fontos ügyek eseti intézésére, megoldások kialakulására. Igaz, ezek nem normákba rögzített és ekként garantált megoldások voltak, hanem egyediek és kontextus-függőek, de sok esetben életbe vágóan fontosak voltak a magyar nyelvű oktatás számára. Ebben a vonatkozásban a BKB akciói a vezetés bemerevedését, az alkuk visszautasítását váltották ki, a kommunikáció az egyetemi vezetés román és magyar képviselői között feszültté vált. Kérdés, hogy hol van a határ?

Meddig fogadhatók el a tranzakciós politika eszközei, és mikor kell megálljt mondani, hiszen a lényegi változtatások – magyar karok létrehozása, a BBTE keretén belül konzorciumi formában két egyetem működtetése – ezzel a módszerrel nem érhetők el. Értelmezés kérdése, ki mikor ítéli a felsőoktatás helyzetét a távlat szempontjából tarthatatlannak – a BKB a BBTE-n belüli helyzetet ilyennek ítéli.¹⁹ Az ebből való kitörést a BBTE eddigi dominanciára építő belső politikájának a felülvizsgálata, s a vitatott helyzetek tárgyalásos úton való közös értelmezése alapozhatja meg.

Következtetés helyett: hogyan tovább

A következtetések a helyzetértelmezés semlegességét feltételezik, s ez nem lehet adott a BKB egyik vezetője részéről. Ezért következtetések helyett következzen néhány megjegyzés azt illetően, hogy: 1) miként viszonyult a BKB vezetőihez a BBTE vezetése, 2) miként alakul(hat) a BKB és a magyar oktatói közösség viszonya a BBTE decemberi radikális válaszlépéseit követően.²⁰

2006 márciusában a BKB három vezetője – Bodó Barna, Hantz Péter és Kovács Lehel – írásbeli figyelmeztetést kaptak a rektor aláírásával, amelyben arra szólítják fel mindhármojukat, hogy hagyjanak fel az egyetem rossz hírének keltésével, a hazugságok terjesztésével és a szélsőséges megnyilvánulásokkal,

különben adminisztratív intézkedéseket fogantatosítanak ellenük. 2006 júliusában Bodó Barna és Hantz Péter a fenti vádpontok alapján – sajtóanyagokra épített etikai eljárást követően – szankciókban részesültek. 2006 novemberében, majd decemberében a kétnyelvű táblák kihelyezéséért – hivatalosan: hamis információk terjesztése, hűtlenség, vagyronrgálás és az oktatási tevékenység zavarása miatt – Hantz Pétert és Kovács Lehelét másodsor és végleg elbocsátják az egyetemről.²¹

A 2006 végi helyzet a korábbiaknál élesebben jeleníti meg azokat a kérdéseket, amelyekben a román vezetés és a magyar oktatók döntő többsége eltérő álláspontot képvisel, értelemszerűen a létező frontvonalakat is. Ugyanakkor a BKB által képviselt eszmék és a BKB-vélemény kinyilvánításának eszköztára és módja a magyar oktatók jelentős részében külön elbírálás alá esik: a BKB megnyilvánulásait sokan elítélik – bár ezek arányát nehéz felmérni. Új helyzet alakult tehát ki, amelynek összetevői: 1) a két oktató eltávolításának a magyar oktatók részéről történő teljes elutasítása; 2) a magyar felsőoktatás alapvető kérdéseit illető szinte általános egyetértés a magyar oktatók között; 3) a helyzet kezelését illetően három csoport megléte: egy a pro-BKB csoport, egy ellenző csoport és egy olyan csoport, amelynek tagjai nem szeretnék megnyilvánulni, mert egyrészt elismerik a mai helyzet ellen szóló érveket, de legalább annyira féltik az 1993 óta tartó lassú építkezés értékelendő eredményeit is. Alighanem ezen utóbbi csoport jövőbeni megnyilatkozásai fogják a helyzetet egyik vagy másik irányba elvinni, attól függően, hogy mennyire lesznek saját egzisztenciális félelmeik kiszolgáltatottjai.

Mivel a BBTE vezetése a saját stratégiája érvényesítése érdekében a három szegmens közül kettőt tud megszólítani, a BKB-ellenesség erősödésére lehet számítani a magyar oktatók körében. Ezt azonban nem a magyar felsőoktatási elvárások feladásaként kell értelmezni, hanem akként, ami: a román politikai környezet és a romániai – benne: a magyar – politikai kultúra állapotjelzéseként.

¹ Lásd: Gabriela Colțescu (szakmai vezető): *Szótár plurális társadalmaknak. Vocabular pentru societăți plurale*. Kétnyelvű kiadás. A bevezetőt írta Gabriela Colțescu. Polirom Kiadó, Iași, 2005.

² Az egyetemi világnak is megvannak a belső érdekellentétei, de ezeket – éppen az egyetemi autonómia megléte okán – alkuk és nem nyílt egymásnak feszülések következtében oldják fel.

³ A konferenciát támogatásáról biztosította számos neves személyiség: Nádi Ferenc, a Magyar Köztársaság akkori elnöke, Michael Atiyah Fields-díjas matematikus, George E. Pataki New York állam kormányzója, Tom Lantos képviselő, valamint az Európa Parlament és az Országgyűlés számos tagja.

⁴ Az adatbázis a <http://cont.bolyai-u.ro> honlapon tekinthető meg.

⁵ Az alapdokumentumot Bakk Miklós és Bodó Barna készítették el.

⁶ A BKB elnöke Bodó Barna egyetemi adjunktus (BBTE Politológia Kar), alelnökei pedig Hantz Péter (BBTE, Fizika Kar), egyetemi adjunktus, Kovács Lehel (BBTE, Informatika Kar), egyetemi adjunktus és Kincses Ajtay Mária (Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem), egyetemi tanár. A BKB titkárai Péntek Imre egyetemi adjunktus (BBTE Pszichológia Kar), Szász Alpár Zoltán egyetemi adjunktus (BBTE Politológia Kar), Szász Csaba adjunktus mérnök doktor, (Kolozsvári Műszaki Egyetem, Villamosmérnöki Kar). A BKB szövívője Hantz Péter egyetemi adjunktus.

⁷ Romániában a magyarság részaránya 6,6 %, miközben a diáknépességnek alig 4,4 %-a magyar (a magyarul tanulók részaránya 1,6%). Tehát a magyar fiatalok az országos átlagnál 50 százalékkal kisebb arányban végeznek egyetemet, amire két lehetséges magyarázat van: 1. a magyarság szellemi képességei ennyivel az országos átlag alattiak, 2. az oktatási rendszer magyar szempontból diszkriminatív. Mivel nehéz elképzelni, hogy másfél milliós etnikai közösség csoportosan gyengébb elméjű, mint a vele együtt élők, marad a második lehetőség a helyzet értelmezésére.

⁸ A legfontosabb találkozók és helyszínek adatait tartalmazza a BKB-kronológia. Lásd: melléklet.

⁹ Ezek anyaga megtalálható a <http://conf.bolyai-u.ro> honlapon.

¹⁰ A 2006. okt. 20-i együttes kormányülés napirendjén 15 megállapodás aláírása szerepelt (lásd: <http://hunganemb.ines.ro/hu/sedinta.html>. 2007. jan.3.), ezek közül egy – a budapesti Gozdu-központ – kimondottan a magyarországi román közösség érdekeit jeleníti meg, ugyanakkor a romániai magyarság sajátos érdekeire egyetlen aláírt megállapodás sem vonatkozik.

¹¹ A tüntetések szervezését tekintették a BBTE magyar vezetői veszélyesnek és elfogadhatatlannak, a különvélemény komoly kommunikációs zavart okozott a továbbiakban a BBTE és a BKB vezetői között, elkezdődött a nyílt bírálat korszaka: a BBTE magyar vezetői eddig nyilvánosan nem bírálták a BKB tevékenységét, amire ezek után egyre gyakrabban került sor.

¹² Lásd: Bakk Miklós: Az erdélyi magyarság politikai érdekérvényesítésének feltételei és uniós perspektívái, In: *Pro Minoritate*, 2006/Nyár-Ősz, 3–14.

¹³ A nyílt levelet a BKB 2006. február 16-án tette közzé, illetve juttatta el a címzeteknek: Jose Manuel Barroso Európai Bizottság-elnöknek és Traian Băsescu román államfőnek, illetve Călin Popescu-Tăriceanu román kormányfőnek.

¹⁴ Egyedül a BBTE magyar vezetői nem írták alá a dokumentumot.

¹⁵ Salat Levente, a BBTE magyar tagozatáért felelős rektorhelyettes a 2005/2006-os tanév megnyitóján mondott beszédében egyik kiemelt feladatnak éppen a többnyelvű feliratozást, az egyetemen belüli nyelvhasználat kérdését nevezte meg, amiben rövid távon megoldásra van szükség – és erre akkor lehetőséget is látott.

¹⁶ Indokként a rektor azt hozta fel, hogy több terem magyar gondolkodóról van elnevezve és szobrot állítottak Barkas Gyulának, az egyetem egyik volt rektorának.

¹⁷ Érdemes néhány visszhangot idézni: „A magyar nyelvű feliratok ugyan mindössze percekig álltak a helyükön, ennek ellenére a BKB világraszóló, harsogó és maradéktalan diadalt aratott.” (*Szabadság*). A bukaresti Etnikumközi Kapcsolatok Hivatala részéről Markó Attila államtitkár kijelentette, aggodalommal követte a BBTE többnyelvű feliratai körül kialakult eseményeket. „Meggyőződésünk, hogy egy olyan felsőoktatási intézményben, mint amilyen a Babeş-Bolyai Tudományegyetem, a többnyelvűségnek nemcsak egyszerű kijelentések szintjén, hanem a normalitás megerősítéseként kell jelen lennie. A Babeş-Bolyai Tudományegyetem, amely magát a

multikulturalitása által Románia legösszetettebb egyetemeként hirdeti, nem támaszthat akadályt a többnyelvű feliratokat kifüggesztésével szemben.”

¹⁸ A *Szabadságban* és a *Krónikában* külön cikkekben elemezték az egyetemi világban előzmények nélküli, érthetetlen útszéli hangvételt.

¹⁹ Csak jelzésszerűen: nincs tagozati döntési autonómia, nincs pénzügyi autonómia, a Bologna-folyamat kihívásaira adandó válaszok elmaradása a mai helyzetben a magyar tagozat presztízsveszteségét idézik elő.

²⁰ Külön dolgozatban kellene elemezni a BBTE magyar oktatóinak a viszonyulását általában a magyar egyetem, sajátosan a BKB-folyamathoz – de erre itt nincs tér.

²¹ Az első szenátusi ülés, amely kimondta Hantz Péter és Kovács Lehel elbocsátását, november 20-án volt. Mivel ekkor súlyosan megsértették az ilyen esetekre vonatkozó eljárási szabályokat, egy továbbra is kifogásolható kivizsgálással készítettek elő az újabb, immár végrehajtott döntést. Az eset rendkívüliségét nem csak az adja meg, hogy valakinek egyazon okból és tett miatt kétszer mondanak fel fegyelmi úton, hanem főleg az, hogy a oktatásügyi minisztérium, miután a szenvedő alanyok és a budapesti kultuszminiszter is kérte az ügy kivizsgálását, a második döntés előtt 2 nappal a Kolozsváron helyszínelő bukaresti minisztériumi vizsgálóbizottság az ügyre vonatkozó dokumentumok hiányára hivatkozva azt nyilatkozta: nincs helyzet, nincs törvénytelenség. Az első kidobás dokumentumaival mind az illető szenátusi ülésen résztvevők, mind pedig az érdekeltek szolgálhattak volna.

Sárosi Krisztina

Az Erdélyi Magyar Tudományegyetem oktatáspolitikai szempontból

Mindenekelőtt szeretnék meghatározni néhány fogalmat, melyek megítélésem szerint nem hagyhatók figyelmen kívül, ha bármely – Romániában működő – oktatási intézményről kívánunk szót ejteni. Ezek a fogalmak a Romániában fennálló sajátos helyzet miatt nélkülözhetetlenek, hiszen, ha magyar nyelvű oktatásról vagy oktatási intézményről akarunk beszélni, nem tehetjük ezt meg, csak ha használjuk az alábbi fogalmakat. Ez érvényes akkor is, ha óvodákról, általános- és középiskolákról, de akkor is, ha felsőoktatásról vagy éppen az Erdélyi Magyar Tudományegyetemről kívánunk beszélni.

1. Anyanyelv, államnyelv, nemzeti nyelv, hivatalos nyelv

Az anyanyelv meghatározása két megközelítésből történhet: az öröklött nyelvváltozatot tekintik szűk értelemben anyanyelvnek,¹ míg azt a nyelvet, mely az illető nyelvváltozatot magába zárja, tartják tágabb értelemben anyanyelvnek.² Funkcionális szempontból anyanyelvnek tekinthető az a nyelv, melyen az ember gondolkodik, álmodik és számol. A beszélő eredete szerint az anyanyelv az anya nyelve. Kitágítva az anya fogalmát: az anyanyelv nem más, mint annak az embernek a nyelve, aki az első nyelvi köteléket kialakítja a gyermekkel. Az anyanyelv az a nyelv, melyet először tanul meg a gyermek. A kompetencia szerint az anyanyelv az a nyelv, melyet az ember a legjobban tud, de ez csak részlegesen igaz, mert vannak az anyanyelvnek bizonyos változatai, melyeket bizonyos beszélők nem ismernek (szaknyelvek kérdésköre, különösen kétnyelvű helyzetben kétnyelvű egyéneknél, vagy közösségeknél). Használat szerint az a nyelv az anyanyelv, melyet a beszélő egyén a legtöbbet használ. Ez sem igaz teljes mértékben, mert megtörténhet, hogy a munkahelyen az egyén teljesen más nyelvet használ, mint otthon. Az attitűd szerint az anyanyelv úgy határozható meg, mint az a nyelv, mellyel az ember teljes mértékben azonosul. A beszélő egyén saját csoportjának normáit ezen a nyelven sajátította el, a nyelv

szimbolikus reprezentációja a csoportnak, a belső azonosulás szimbolikussá teszi a nyelv funkcióját, és növeli presztízsét.³

Olyan helyzetben, ahol az anyanyelv használata nem jár szankciókkal, ez teljes mértékben érvényesül, van azonban olyan eset is, amikor a kisebbségi nyelv státusa sokkal alacsonyabb, mint a többségé, és akkor a gyermeknek nehez azonosulnia saját anyanyelvével. Ezekben az esetekben a gyermek szégyellt és letagadja anyanyelvét. A modern értelemben vett államok többsége egy nyelvközösség köré szerveződött, ezért a hivatalos nyelveknek az államot jelképező funkciója is van, és ehhez még hozzájárult az államon belüli kommunikáció biztosításának funkciója.⁴

Amennyiben az államnak megvan a maga hivatalos nyelve, és az állam megpróbálja ezt a nyelvet kizárólagossá tenni, a következő módszerekkel élhet: a nem hivatalos nyelvek kizárása a nyilvános szférából (beleértve az oktatást is), a nem anyanyelvű hazai beszélők megakadályozása abban, hogy elsajátítsák a hivatalos nyelvet. Az első esetben komoly diszkrimináció érne mindenkit, aki kisebbségi helyzetben van, a második attitűd pedig sok embert kizárna a munka számos szektorából.⁵

Az államnyelv az a nyelv, mely az illető országban többségi nyelv, és általában csupán abban az országban beszélik. A hivatalos nyelv más országból is származhat, olyan nyelv, mely valamilyen kommunikációs helyzetben, esetleg helyzetekben meghonosodott.⁶ Az államnyelv és a hivatalos nyelv azáltal válik azzá ami, hogy valamilyen jogi norma biztosítja számára e státust.⁷

A nemzeti nyelv meghatározásai, a régió országainak alkotmányaiból és törvényeiből kiragadva: a nemzetállam kifejeződésének eszköze, az államélet, közigazgatáson belüli zavartalan kommunikáció eszköze, a nemzeti kultúra értékeinek hordozója, a nemzeti önazonosság alapvető eleme, nemzeti kulturális kincs, az állam valamennyi polgárának külön intézményekkel védett és fejlesztett közös kommunikációs eszköze, a többségi, államalkotó nemzet kodifikált, irodalmi, sztenderd nyelvváltozata, amelynek használatát az adott nyelv egyéb nem sztenderd változataival szemben is előnyben kell részesíteni.⁸

2. A kétnyelvűség és a kétnyelvű oktatás

A kétnyelvűségnek ma sincs egyértelmű, minden típusát átfogó meghatározása, társadalmi és egyéni vonatkozásában is igen változó és sokarcú, számos társadalmi tényező és személyiségjegy által determinált jelenség. A Föld népességének több mint a fele kétnyelvű vagy kétnyelvű környezetben él. Az ezzel kapcsolatos nézetek, ítéletek alakulását nem csupán a közösségi, hanem az egyéni kétnyelvűségről szerzett tapasztalatok is meghatározzák, mind a több-

nyelvű, mind pedig az egynyelvű beszélők részéről. Azzal legtöbben egyetértenek, hogy a mindennapi érintkezés során rendszeresen egynél több nyelvet használó személy valahogyan más, mint az, aki, egy nyelvet használ. Más és mégis ugyanolyan, mert társadalmi kapcsolatai nem különböznek alapvetően az egynyelvűekétől.

A kétnyelvűség nyelvi, társadalmi és kulturális érintkezést is feltételez egyben, hiszen a kontaktus maga hozza létre azt a kommunikációs szükségletet, amelynek kielégítéséről a bilingvizmus gondoskodik.⁹ Kontaktushelyzetben élő közösségek esetében a kétnyelvűség olyan konfliktusként jelentkezhet, amely inkább a másságot kísérő eltérő csoportérdekek szembenállásaként fogható fel. Fontos, hogy a kétnyelvű egyén nem két egynyelvű összessége egyetlen testben.¹⁰

Különböző módon kell kezelni az oktatási folyamat célközössége szempontjából a többséget és a kisebbséget¹¹ Eszerint megkülönböztethetünk egy olyan egynyelvű oktatást, melynek célja az egynyelvűség többségi számára, valamint egy olyan egynyelvű oktatást, melynek célja egynyelvűség a kisebbségi számára, akiknek más az anyanyelvük mint a többségieknek. Ez utóbbi asszimilációhoz vezet, melynek célja és eredménye az, hogy a kisebbségi feladják saját identitásukat, hasonuljanak a többséghez.¹² Olyan esetekről is beszélhetünk, ahol a kisebbségi nyelvet még tantárgyként sem tanítják, itt egyáltalán nem tolerálják a kulturális pluralizmust.¹³ A sikeres asszimiláció maga után vonja a saját népcsoporttól való elidegenedést. Az asszimilálódott egyének esetleges jobb élete felveti az identitásukat megőrző egyének számára a kérdést, nem lett volna-e jobb számukra is identitásuk feladását választani.¹⁴

Továbbá létezik egynyelvű, a kisebbség nyelvén történő oktatási rendszer, melynek célja egynyelvűség a kisebbség nyelvén. Ebben az esetben a kisebbséghez tartozó egyének nem integrálódnak, és így hátrányos helyzetbe kerülhetnek bizonyos élethelyzetekben.

3. A kisebbségi oktatás politikai, jogi színezete

Mivel a politika és az egyes nyelvek jogi helyzete meghatározza a többségi és kisebbségi nyelv viszonyát, és legtöbb esetben az oktatáspolitikát is, szükségesnek tartom ezzel a szemponttal is foglalkozni.

Közép-Kelet-Európában a kisebbségeket sok esetben megfosztják jogaitól, és a „jó életérzésétől”. A többségiekben is kialakulhat az a nézet, miszerint a kisebbség nyelve és kultúrája alacsonyabb rendű. Ennek következményeként a többségi nem is próbálkoznak a kisebbségben élők kultúrájának megismerésével, illetve nyelvük elsajátításával, úgy gondolják, hogy minden magasabb szintű tevékenységnek a többségi nyelven kell folynia.¹⁵ A kisebbségnek esélye sincs kulturális értékei felmutatására, ápolására.

A kisebbségi közösségek és a kisebbségi nyelvváltozatok megerősítését illetően központi kérdés az oktatás. Fontossága azért olyan nagy, mert az oktatás területén létezhetnek olyan mechanizmusok, melyek a kisebbségben élők identitástudatának rovására működnek:

- a kisebbség igényeihez nem igazodó iskolahálózat (iskolai tagozatok hiánya, a felsőoktatás hiánya), a létező iskolahálózat nem felel meg az igényeknek (a szakképzés hiányossága, az anyanyelvi felsőfokú oktatás hiányosságai), minőségbeli különbségek a többségi és a kisebbségi felsőfokú oktatás között. Ezen a helyzeten az oktatáspolitikával foglalkozó döntéshozóknak nem áll szándékukban változtatni, mert ez is elősegíti azt, hogy sok kisebbségi szülő is többségi iskolába írassa gyerekeit.
- az iskolák, felsőoktatási intézmények kétnyelvűsége, bizonyos tantárgyak többségi nyelven történő oktatása, az osztálytermi órák kétnyelvűsítése, miközben az ehhez szükséges módszertani eszközök hiányoznak.
- diszkriminatív eljárások a curriculumok tartalmára és módszertanára vonatkozóan. Ilyen eljárásokkal találkozunk akkor, ha megvizsgáljuk a többségi nyelv oktatására vonatkozó tantervet és módszertani előírásokat.
- homogenizálja a kisebbségeket, a helyspecifikumokra és a népspecifikumra nem figyel.

Problémák tehát vannak, annak ellenére, hogy a kisebbségek alapvető joga, nyelvének megtartása és fejlesztése szavatolva van.¹⁶ Ha a kisebbség nyelvét és kultúráját meg akarja tartani, elengedhetetlen, hogy iskolákat, egyetemeket alapítson, működtessen, meghatározó szerepet játszva a tananyag és a tannyelv megválasztásában, hogy képviseltesse magát a hatalomban és a közösséget érintő területeket (az oktatást, a kultúrát, vallást, szociális ügyeket) maga igazgassa.¹⁷

Nyilvánvaló, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek identitása csak akkor tartható fenn, ha az oktatás folyamán anyanyelvüket megfelelően elsajátítják. Ugyanakkor fontos, hogy államuk szélesebb társadalmába történő beilleszkedésük érdekében megfelelően elsajátítsák az állam nyelvét is, anyanyelven végzett felsőfokú képzés esetén a szakterminológiát is.¹⁸

Specifikus intézkedésekre is szükség van ahhoz, hogy a kisebbségi beszélők nyelvi jogait gyakorlatba ültessék. Fontos ebből a szempontból a decentralizáció, vagyis, hogy az érdekelt kisebbségi közösségek részt vegyenek a velük kapcsolatos oktatáspolitikai intézkedések meghozásában.¹⁹ Lehetővé kell tenni a kisebbségben élők számára a magán oktatási intézmények létrehozását diszkrimináció nélkül, az állam nem kötheti akadályozó feltételekhez ezek létrehozását, sőt biztosítani kellene ezeknek az intézményeknek is állami támogatást.

Nagyon fontos, hogy az oktatás elkezdésekor, az óvodában a gyerek anyanyelvén tanulhasson, alapfokon is az az ideális, ha anyanyelvén tanul, kü-

lön tantárgy keretében pedig az állam nyelvét is tanulja, mégpedig lehetőleg olyan kétnyelvű nevelőktől, akik jól ismerik a gyermekek kulturális és nyelvi hátterét.²⁰ A szakoktatást is a kisebbségek nyelvén kell biztosítani, és ideális helyzetben a szaknyelvet anyanyelvükön és az állam nyelvén is el kell sajátítaniuk a képzésben résztvevőknek. A felsőfokú oktatást is biztosítani kell, amennyiben a nemzeti kisebbség igényt formál rá. Figyelembe kellene venni, az őshonos kisebbségek esetében azt a tényt is, hogy voltak-e saját felsőfokú intézményeik a múltban, és ha igen, ezeket maradéktalanul vissza kell állítani. Ajánlott a békés együttélés érdekében, hogy valamennyi többségi tanuló számára kiírt kötelező tanterv tartalmazza az illető ország területén élő nemzeti kisebbségek kultúráját, történelmét és hagyományait, mert csak így válik lehetővé egymás kölcsönös értékelése.²¹

4. A Sapientia: elképzelések, szándék, valóság

Amint az előbbieken is láttuk, az emberek alapvető jogai közé tartozik, hogy saját anyanyelvén tanulhasson, képezhesse magát. Romániában ez többé-kevésbé a közoktatásban megvalósul (bár nem tagadhatók le azok a nehézségek, melyekkel például a szórvány küzd, nem tagadhatók le ugyanakkor azok az attitűdbeli problémák sem, melyek miatt a szülők különböző okok miatt román tannyelvű iskolába adják gyermekeiket, vagy az olyan paradoxonok, hogy Romániában csak a kisebbségeknek van anyanyelvük). A felsőoktatásban azonban ennél is nagyobb hiányosságok vannak. A romániai magyar tannyelvű felsőoktatás a következőképpen folyik:

- a román állam által működtetett egyetemeken van magyar nyelvű oktatás; ez az oktatás esetenként az egyetem vezetése által elfogadott keretek között (ún. magyar vonal) – de nem önálló tagozat keretében – valósul meg, jól körülhatárolt autonóm jogokkal azonban nem rendelkezik (a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem);
- a román állam által működtetett egyetemek keretében több-kevesebb jóindulattal kezelt, de lényegében megtűrt helyzetben lévő magyar nyelvű oktatás van (a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem);
- a magánkezdeményezésre létrejött, ideiglenes engedély alapján magyar nyelven oktató tanszékeken (a Partiumi Keresztény Egyetem);
- a különböző magyarországi egyetemek, főiskolák támogatásával működő, ún. kihelyezett tanszékeken, főiskolákon (a nyárádszeredai Kertészeti Főiskola, a Gábor Dénes Főiskola stb.);
- azok a tudományos műhelyek, melyek a magyar nyelvű egyetemi oktatás mellett és annak a szolgálatában állnak (Collegium Transsylvaniai-

cum, Pro Philosophiae, Entz Géza Alapítvány, az Erdélyi Múzeum-Egyesület egyetemi csoportjai stb.).

Ezt nem tartván elégségesnek – mert nem is az –, a romániai magyar értelmiség gondolkodni kezdett, és alternatívákat keresett. Ennek kapcsán Tonk Sándor a Sapientia EMTE beindítása előtt így nyilatkozott: „A romániai magyarság számára két lehetőség kínálkozik: az állami egyetemi oktatás keretében bővíteni a magyar nyelvű oktatást; megteremteni a magánegyetemet.”²² Az elsődleges cél az volt, hogy egyházi háttérű magyar magánegyetemet hozzanak létre. Tonk Sándor véleménye szerint nem szabad figyelmen kívül hagyni az állami multikulturális egyetemeken belüli magyar tannyelvű oktatás jelentőségét és szerepét a romániai magyar értelmiségi (elsősorban a tanár-) képzés területén, de a Sapientia Alapítványnak alapszabályába foglalt elsőrendű feladata az önálló alapítványi egyetem megtervezése és alapjainak lefektetése, majd pedig a teljes universitas kiépítését szolgáló feltételeknek a megteremtése, ugyanis, amint a továbbiakban kifejti: a létesítendő Erdélyi Magyar Alapítványi Egyetemnek végső formájában teljes egyetemnek kell lennie.

Az Erdélyi Magyar Magánegyetem szerkezetét a következőképpen képzelték el: Egyetemi Tanács – Kolozsváron; Rektori Hivatal – Kolozsváron; A. Bölcsészeti Kar; B. Műszaki és Természettudományi Kar; C. Jog-, Közgazdaság-, Politikatudományi Kar; D. Művészeti Kar. Ezeket a karokat Kolozsvárra, Nagyváradra, Marosvásárhelyre és a Székelyföldre osztanák le. Az elképzelések szerint a műszaki és agrártudományi karokat kell elsősorban megteremteni, mert nincs ilyen jellegű felsőoktatási szintű képzés magyar nyelven.

A megalapítás előtt, úgy gondolták, hogy felmérést kell végezni: milyen szakokon, illetve képzési területeken a legnagyobb a hiány³ a magyar nyelven történt) felsőoktatásban. Ugyanakkor fontosnak tartották a földrajzi elhelyezkedés kritériumát is. 1. Nagyvárad azért lenne fontos, mert itt – a földrajzi közelség miatt – könnyebben megvalósítható a Debreceni Egyetemmel az együttműködés; 2. Kolozsváron be lehet vonni a már itt oktató egyetemi oktatókat, és mint jelentős egyetemi központ, igen előnyös feltételeket tud biztosítani a helyben és a vidéki főiskolákon dolgozó oktatók számára, hogy tudományos felkészültségüket szüntelenül emeljék. Ez elengedhető den feltétele a korszerű igényeket kielégítő minőségi felsőfokú oktatásnak. 3. A Székelyföldre telepítendő karok célja megteremteni az egyre nagyobb számban tanulni vágyó magyar ifjak számára az otthonmaradás lehetőségét. Szándékukban állt az is, hogy ellenőrizték, milyen szakterületeken, milyen mértékben állnak rendelkezésre, illeme biztosíthatók az egyetemi főiskolai oktatás feltételei: oktatók, infrastruktúra. 4. Marosvásárhely pedig földrajzi elhelyezkedése miatt alternatívát biztosítana azok számára, akik nem tudnak és nem kívánnak Kolozsvárott vagy Nagyváradon tanulni, de nem is kívánnak Csíkszeredában maradni. (például csíkszeredai

és csíki falvakbéli diákok). Továbbá újabb tanulási lehetőséget biztosítana a marosvásárhelyi és a környező falvakbéli diákoknak is.

Az előzetes elképzelések szerint az lett volna ésszerűbb, hogy inkább kevesebb szakterületen, de csak ott indítsanak egyetemi, főiskolai oktatást, ahol az egyetemi, főiskolai színvonal mind az oktató személyzet, mind az infrastruktúra vonatkozásában ténylegesen biztosítható. A magánegyetemre az elképzelések szerint azért van szükség, mert nyilvánvaló, hogy a tagozatok, bár fontosak, és mind bővítésükre, mind jogi státusuk rendezésére törekednünk kell, nem pótolják az önálló magyar egyetemet. Elismerik, hogy ezt a magánegyetem se tudja valóban megtenni, és úgy gondolják, hogy mindezek csak előkészíthetik az előbbi, és ideiglenesen tölthetik be annak hiányát.

Fontos kritériumnak tartják azt a tényezőt is, hogy az egyetem jelenléte a szóban forgó városra, a helyi társadalomra is nagy hatással van. Bíró A. Zoltán szerint: „A holnapnak szóló képzési tartalmat és a képzés minőségét kellene jelentse az Egyetem. Innen nézve a Sapientia kezdeményezése valóban részkezdeményezés, hiszen nem lehet a szó szoros értelmében véve a »tömeges képzés« helye, s aligha kell arról álmodozni, hogy belőle nő majd ki a romániai magyarság »egyetlen nagy egyeteme«. Persze az intézmény erdélyi megálmodóinak, s különösen azoknak, akik helyi szinten részintézményeket szeretnének a Sapientia egyik nagy esélye az, hogy intézményes és – a hazai résztvevők számára – »kötelező« keretet adhat az intézménytervezési és intézményfejlesztési know-how behozatalához”.

Az egyetem megalapítása körüli vitákban mindig gondot jelentett a Széchenyi óta fojtogató probléma: a „nyelvtérjesztő tanoda” vagy tudományos műhely közötti ellentét. Széchenyit idézve „Egyetlen kiképzett emberi velőben több olvasztói erő van, mint 1000 üres főben.” Szerinte is iskolázott nemzetné kellene válni, hogy erkölcsi felsőbbrendűségünkkel váljunk más nemzetek számára is vonzóvá. Tovább idézve Széchenyit: „Nemcsak enyészettül megóvni nyelvünket és nemzetünk ezzel szorosan egybefüggő létét, hanem szilárd állást is szerezni mindkettőnek a nagyvilág színpadán.” Ezért a minőséget kell választanunk a mennyiség rovására. „Nyelvét lehetőleg közel vinni a szoros tudományos szabatoságához...” Mindezt egy magas színvonalú akadémiai környezetben képzelte el, és ma sem kellene ez másképp legyen. Tudományegyetemre van szükség. És ha valóban ilyet szeretnének létrehozni, el kell gondolkodnunk arról, hogy mi a tudás, mi a tudományosság, és mi egy egyetemi diploma, milyen súlya van ma az egyetemi diplomának. Sajnos elkeserítő képet kapunk, ha széttekintünk az ország egyetemei között – oktatási nyelvtől függetlenül –, hiszen egyre inkább a mennyiség uralkodik el a minőség fölött.

A Sapientia – EMTE Küldetésnyilatkozatában ez áll: „Az Erdélyi Magyar Tudományegyetem a romániai magyarság önálló egyeteme Európában, mely-

nek célja nemzeti közösségünk oktatásának és tudományos életének elismert szakmai színvonalon való művelése. Felelősek vagyunk a hallgatónak nyújtott tudásért, oktatóink és munkatársaink jövőjéért, kutatásaink minőségéért és működésünk átláthatóságáért.

Küldetésünk: – A keresztényi és egyetemes emberi értékek érvényesítése; – Versenyképes, minőségi oktatás és kutatás biztosítása, az erdélyi magyar oktatás hagyományainak folytatása; – Az egyetem átlátható, következetes működése, a szakmaiság és akadémiai szellem értékeinek érvényesítése; – Egységes intézményi keretben hozzáférhető, regionális igényeket kielégítő, korszerű szervezet kialakítása; – Széleskörű kapcsolatok kiépítése, mely partnereink iránt megnyilvánuló nyitottságon, megbízhatóságon, odaadáson és kölcsönösségen alapul.

Arra törekszünk, hogy egyetemi közösségünket emberközeliség, felebaráti szeretet, méltányosság, a következetesség és igazságosság vezérelje. Alapvető elvárásunk az erkölcsös magatartás, a magyar és egyetemes kultúra értékeinek ismerete és tisztelete. Intézményünk életét a részvétel, valamint az egyetemi autonómia gyakorlata határozza meg. Fontos nemzeti közösségünk oktatásának és tudományos életének elismert szakmai színvonalon való művelése. Felelősek vagyunk a hallgatónak nyújtott tudásért, oktatóink és munkatársaink jövőjéért, kutatásaink minőségéért és működésünk átláthatóságáért.”

Nyilatkozatszinten az EMTE megfelel a minőség-orientáltság kritériumának, problémák azonban vannak a legnemesebb szándékok valóra váltása körül is. A Küldetésnyilatkozatban foglaltak beteljesítésének akadályaként fogható fel az, hogy ennek az egyetemnek nem egyetlen jelzője van, – mely a Nyilatkozat alapján és a szándékokból kiindulva szerintem egyértelműen a „tudomány” kellene hogy legyen – hanem ez az Egyetem „sokjelzős”: magán, alapítványi, egyházi háttérű stb. „A romániai magyarság önálló egyeteme” megnevezés nem állja meg a helyét. A fent említett jelzők, csak a román államtól való függetlenséget jelentik, egyébként minden jelző egy-egy függőséget, alárendeltséget jelenthet: szellemi tekintetben, az oktatók alkalmazásában, oktatási tartalmakban, finanszírozásban. Péntek János az alábbiakban látja az ideális egyetem küldetését: „Az ideális egyetem ezzel szemben a kreatív személyiségek autoritására és együttműködésére biztat. Ezzel válik az egyetemi környezet maga is kreatívvá, bátorítóvá, vonzóvá.”²³

A „nemzeti közösségünk oktatásának” szándéka pedig ellenkezik azzal a világszerte elismert elvvel, melyet Renate Webert idézve így fogalmazhatunk meg: „akár román egyetemről, akár magyarról van szó, akár multikulturálisról, illetve többnyelvűről, nem az etnikai vagy nemzeti hovatartozás a felvétel vagy beiratkozás feltétele, hanem a nyelvhasználaté. Ahogy egyetlen román egyetem sem csupán »a románoké«, hanem mindazoké, akik román nyelven tanulnak, úgy egy magyar vagy német, vagy angol, vagy francia egyetem sem a német, az angol vagy francia nemzetiségűeké, hanem azoké, akik tudnak és akarnak ma-

gyarul, németül, angolul vagy franciául tanulni. Ellenkező esetben olyan rendszer bevezetéséről volna szó, amely alapvetően ellentmondana az emberi jogokban megnyilvánuló értékeknek, és közvetlenül diszkriminálna: mert egy nyelvet meg lehet tanulni, de a nemzeti hovatartozás olyan adottság, amely fölött az egyén nem dönt.”²⁴

Továbbá problémát jelent még az is, hogy kezdetben úgy képzelték el – amint azt az előbbieken láthattuk – hogy ez az egyetem komplementáris, kiegészítő jelleggel bír majd, azt az átmeneti időszakot fogja áthidalni, mely megelőzi az állami magyar egyetem létrehozását (visszaállítását?), ezzel szemben hamarosan felbukkant a teljesség igénye is, amelyet a ma létező karok és szakok listája is mutat:

Csíksereda:	Román nyelv és irodalom – angol nyelv és irodalom, Alkalmazott szociológia – vidékfejlesztés Élelmiszeripari mérnöki szak, Környezetmérnöki szak Könyvelés és gazdaság informatika Agrár- és élelmiszeripari gazdaság szak Általános közgazdaság szak Környezetgazdaság szak Társadalmi kommunikáció és közkapcsolatok szak
Kolozsvár	Természettudományok és Művészeti Kar Környezetföldrajz – Környezettudomány szakirány Fotóművészet, filmművészet, média szak Nemzetközi kapcsolatok, európai tanulmányok
Marosvásárhely	Műszaki és Humántudományok Kar Pedagógia szak – szociálpedagógia szakirány Társadalmi kommunikáció és közkapcsolatok szak Informatika szak Mechatronika szak Számítástechnika szak Automatizálás szak Kertészeti szak

A teljesség igénye tehát azt jelenti, hogy minden szakot létrehozni, még akkor is, ha nem mindig van lehetőség a minőség biztosítására (vagyis oktatóhiánnyal küszködnek, illetve még nem épült ki az infrastruktúra). Így a Küldetésnyilatkozat egy másik pillére is ingadozni kezd: „Versenyképes, minőségi oktatás és kutatás biztosítása”. Továbbá ez a teljességigény azt is jelenti, hogy olyan szakok jönnek létre, melyek, vagy melyekhez hasonló már létezik magyar nyelven (és mint ilyen már nem komplementáris, nem hiányt pótló, hanem helyettesítő).

Összefoglalásként, dióhéjban elmondható, hogy minden igyekezet ellenére a Sapientianak nem mindig sikerült kitűzött céljait teljesítenie, és az előzetes elvárásokat beteljesítenie. Nem valószínű, hogy megvalósították azt a felmérést, melyről a megalakulás előtt szó esett, és amely arra volt hivatott, hogy megvizsgálják majd a lehetőségeket – mind a földrajzi feltételeket, mind pedig az oktatók tudományos képzettségét beleértve, vagy ha ez mégis megtörtént, nem tartották szem előtt a kapott eredményeket. A nagy hiány – a műszaki és agrártudományok – sem pótlódott, ehelyett létrejött pedagógia, szociálpedagógia és több olyan szak, amelyen már folyik magyar nyelvű oktatás az állami vagy magánegyetemen. Így nem vált valóra az az elképzelés sem, mely szerint az új magánegyetemnek pótolnia kell a jelenlegi anyanyelvű egyetemi képzés hiányait.

A ma Európájában: nem etnikai alapon, hanem az oktatás nyelve alapján igényli a közösség az önálló egyetemet, amely minden etnikum számára nyírva állna, színvonalát tekintve pedig nagyon igényes lenne. Amint Renate Weber is megjegyezte: „A romániai magyar kisebbség mindenképpen jogosult arra, hogy saját nyilvános egyeteme legyen, amely természetesen nem kizáró jellegű, nem a kisebbséghez tartozás alapján működik, hanem nyitott mindazok előtt, akik magyarul kívánnak és tudnak tanulni.”

¹ Tove Skutnabb-Kangas–Phillipson: *Bilingualism or not*, Clevedon, 1994: 22. (ford.) Lars Malmberg és David Crane.

² Tove Skutnabb-Kangas–Phillipson: *Bilingualism or not*, Clevedon, 1994:27. (ford.) Lars Malmberg és David Crane.

³ Tove Skutnabb-Kangas: *Bilingualism or not, the Education of Minorities. Multilingual Matters 7.* Clevedon, 1981: 45. (ford.) Lars Malmberg és David Crane.

⁴ Tove Skutnabb-Kangas: *Bilingualism or not, the Education of Minorities. Multilingual Matters 7.*, Clevedon, 1981: 47. (ford.) Lars Malmberg és David Crane.

⁵ Lanstyák István: Az anyanyelv és a többségi nyelv oktatása a kisebbségi kétnyelvűség körülményei között. In: *Régió 5/4.* 2002: 57; Tove Skutnabb-Kangas: *Bilingualism or not, the Education of Minorities. Multilingual Matters 7.*, Clevedon, 1981: 51 (ford.) Lars Malmberg és David Crane.

⁶ A Kisebbségi Főbiztosi Iroda által kiküldött Report 1999, idézi Szarka László: Államnyelv, hivatalos nyelv – kisebbségi nyelvi jogok Kelet-Közép-Európában. In Szarka László-Nádor Orsolya (szerk.): *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika, Kelet-Közép-Európában.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003:15.

⁷ Szarka László: Államnyelv, hivatalos nyelv – kisebbségi nyelvi jogok Kelet-Közép-Európában. In Szarka László-Nádor Orsolya (szerk.): *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika, Kelet-Közép-Európában.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003: 17.

⁸ Szarka László: Államnyelv, hivatalos nyelv – kisebbségi nyelvi jogok Kelet-Közép-Európában. In Szarka László-Nádor Orsolya (szerk.) *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika, Kelet-Közép-Európában.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003: 17.

⁹ Bartha Csilla: A kisebbségi nyelvek megőrzésének lehetőségei és az oktatás. In Szarka László-Nádor Orsolya (szerk.): *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika, Kelet-Közép-Európában*. Akadémiai Kiadó, Budapest 2003: 58.

¹⁰ Bartha Csilla: A kisebbségi nyelvek megőrzésének lehetőségei és az oktatás. In Szarka László-Nádor Orsolya (szerk.): *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika, Kelet-Közép-Európában*. Akadémiai Kiadó, Budapest 2003: 61.

¹¹ Tove Skutnabb-Kangas: Bilingualism or not, the Education of Minorities. *Multilingual Matters* 7., Clevedon, 1981: 170. (ford.) Lars Malmberg és David Crane.

¹² Göncz Lajos: Kisebbségi nyelvi jogok a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságban – a pszichológus szemével. A szerbiai magyarság nyelvhasználati jogai. In Szarka László-Nádor Orsolya (szerk.): *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika, Kelet-Közép-Európában*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003: 163.

¹³ Szépe György: Nyelvpolitika: Múlt és jövő. *Iskolakultúra*, Pécs, 2001: 72.

¹⁴ Tove Skutnabb-Kangas: Bilingualism or not, the Education of Minorities. *Multilingual Matters* 7., Clevedon, 1981: 175. (ford.) Lars Malmberg és David Crane.

¹⁵ L. még Kontra Miklós: Kell-e félnünk a kétnyelvű oktatástól. In: *Korunk* 1997/1: 75–79; Göncz Lajos: Kisebbségi nyelvi jogok a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságban – a pszichológus szemével. A szerbiai magyarság nyelvhasználati jogai. In Szarka László-Nádor Orsolya (szerk.): *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika, Kelet-Közép-Európában*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003: 165; Lanstyák István: *A magyar nyelv Szlovákiában*. Osiris-Kaligramm–MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest-Pozsony, 2000: 203.

¹⁶ L. Hágai ajánlások 1996.

¹⁷ Lanstyák István: Az anyanyelv és a többségi nyelv oktatása a kisebbségi kétnyelvűség körülményei között. In: *Régió* 5/4. 2002: 60; Lanstyák István: Magyar nyelvészeti kutatások Szlovákiában és a Gramma Nyelvi Iroda. In: Lanstyák István–Simon Szabolcs (szerk.): *Tanulmányok a kétnyelvűségről*. Kaligramm Kiadó, Pozsony, 2002.

¹⁸ Lanstyák István: Az anyanyelv és a többségi nyelv oktatása a kisebbségi kétnyelvűség körülményei között. In: *Régió* 5/4 2002: 57; Péntek János: Akarunk-e élni is a joggal. In: Péntek János–Benő Attila (szerk.): *Nyelvi jogi környezet és nyelvhasználat*. Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége, Kolozsvár 2004:98.

¹⁹ Lanstyák István: Az anyanyelv és a többségi nyelv oktatása a kisebbségi kétnyelvűség körülményei között. In: *Régió* 5/4: 63; Szabó Mihály Gizella: A szlovákiai kisebbségek nyelvi jogai és a kisebbségi nyelvhasználat színterei. In: Lanstyák István–Simon Szabolcs (szerk.): *Tanulmányok a kétnyelvűségről*. Kaligramm Kiadó, Pozsony, 2002: 99.

²⁰ Lanstyák István: Az anyanyelv és a többségi nyelv oktatása a kisebbségi kétnyelvűség körülményei között. In: *Régió* 5/4, 2002: 65.

²² Szépe György: Nyelvpolitika: Múlt és jövő. *Iskolakultúra*, Pécs, 2001: 165.

²³ Tonk Sándor: Tonk Sándor *Romániai magyar magánegyetem*. http://www.emte.ro/Sapientia/menuk.hu/archivum/vitaanyag/Tonk_Sandor_html

²³ Péntek János: *Elvek, tervek és realitások..* <http://www.emte.ro/Sapientia/menuk.hu/archivum/vitaanyag>.

²⁴ R. Weber: Érveim. In: *Krónika* 2000. febr. 26. (ford.) Bakk Miklós.

²⁵ R. Weber: Érveim. In: *Krónika* i.m.

Kötő József

Felekezeti oktatás redivivus

I. Pluralista állam – pluralista oktatás

A demokratikus berendezésű állam legfontosabb ismérve a pluralizmus, amely érvényesül a társadalom minden területén. A jogállamban a pluralizmus gyakorlatát közjogi formákban szavatolják. Aki nyomon követte a romániai törvényhozás folyamatát az Európai Unióhoz való csatlakozás folyamatában, megállapíthatta, hogy a rendszabályok módosításakor illetve újak kidolgozásaikor kiemelten fontos szempont volt a lelkiismereti és vallásszabadság jogának biztosítása. A jog gyakorlásának egyik feltétele pedig a szabad iskolaválasztás. Egy pluralista államban az oktatás is pluralista. Így került sor a felekezeti oktatás törvényes kereteinek újragondolására is.

1. A közjogi keret biztosítására elsősorban alkotmányt kellett módosítani. Vizsgáljuk meg Románia 2003-ban módosított Alkotmánya által létrehozott feltételrendszert. A lelkiismereti szabadságról szóló 29. cikkelyszavatolja a hit szabadságát és korlátozhatatlanságát, a felekezeti autonómiát, tiltja a gyűlöletet, szól az állami támogatás **kötelezettségéről** és a **nevelés szabadságáról**. A 32. cikkely módosításai tartalmazzák a felekezeti oktatás szempontjából a leglényegesebb szabályozásokat. Az 5. alpont az eddigi két pillérű (állami és magán) oktatási rendszert három pillérűvé (állami, magán és felekezeti) teszi: kimondja a minden szintű felekezeti oktatási intézmény működtetésének jogát, a 7. alpont szavatolja a vallási oktatás szabadságát. Lényeges kitételeket tartalmaz a 44. cikkely 2. és 3/1 alpontja. Ebben statuálják a magántulajdon védelmét és szavatolását, megtiltják az államosítást és kényszerítő eszközök alkalmazását társadalmi, etnikai, vallási, politikai diszkrimináció alapján. (Ennek a cikkelynek a súlyát akkor érzékelhetjük valós értékében, ha felidézzük az 1948/176-os rossz emlékű törvény emlékét, amellyel 1593 egyházi oktatási intézményt államosítottak, s ebből 1300 magyar anyanyelvű volt: 531 református, 468 római katolikus, 266 evangélikus, 35 unitárius).

2. A Parlament elfogadta a vallásszabadságról és a felekezetek jogállásáról szóló új Törvényt, amely a II. fejezet 5. alfejezetének 39. szakaszában kimondja az állam által elismert felekezetek jogát tanintézmények alapítására minden szinten és profilban, valamint ezek állami támogatásban való részesítését.
3. A felekezeti oktatás feltámasztására lehetőségeket nyújt a 2000/1 és a 2002/501-es törvények alkalmazása is. Ezek a jogtalanul elkobzott egyházi vagyonok visszaadásáról intézkednek, ily módon forrást és infrastruktúra lehetőségét biztosítja a felekezeti oktatás újjáteremtésének.
4. A kidolgozás folyamatában van az új közoktatási- és felsőoktatási törvény, a tervezet tekintetbe veszi a fenti alaptörvények elveit, tartalmazza az intézményalapítási jogot és számol az állami finanszírozás kötelezettségével.

II. Hagyományok

Miért is fontos az erdélyi magyar közösségnek a harmadik pillér, a felekezeti oktatás újjászervezése? „Magyar sajátosság” a vallási és világi oktatás összekapcsolása. Erdély fejedelmei országmegtartó erővé tették a művelődést, tudva-tudván, hogy a túlerő mindent és mindenkit eltiporhat, de a tudás a mindenkori feltámadás záloga lehet. Ilyen történelmi helyzetben nem szekularizációs vitákra, nem az erők megosztására volt szükség, hanem a művelődés intézményesítésére, hogy országmegtartó stratégiát lehessen végrehajtani. Báthory István egyetemalapítása, Bethlen Gábor akadémiateremtése, sőt Lorántffy Zsuzsanna és Apafi Mihály népiskola-mozgalma csakis a világi és egyházi erők összefogása révén lehetett sikeres, fejedelem és püspök kéz a kézben mentették az országot. Ennek a stratégiának volt még egy fontos eleme: a peregrinatio academica, amely napjainkban válik igazán értékelhető hagyománnyá, hisz a külföldi egyetemjárás igazította Erdély oktatásügyét az európai modellhez. Ha ma erdélyi kultúráról beszélhetünk, az nagymértékben köszönhető a felekezeti oktatás szerepének az értelmiségi társadalom formálásában. Elegendő ebben a vonatkozásban egyetlen példát említenünk: a XIX. században, a modernizáció kezdetének korszakában, 18 városban 6337 diák tanult felekezeti iskolában. 1918. végén az erdélyi iskolák 72%-a felekezeti, s kisebbségi sorsban is az identitás őrzés végső menedéke a felekezeti iskolahálózat volt. Ezért zúzta szét a totalitarista hatalom ezt a hálózatot. Ha az erdélyi magyar közösség átélte a történelem viharait és versenyképes maradt, ennek a magyar „sajátosságnak” is köszönhető.

III. Modernizáció és felekezeti oktatás.

Vajon a felekezeti oktatás keresztény hitvallásos szelleme és a modernség egymást kizáró fogalmak? Ha megvizsgáljuk a modern oktatás alapelveit megfogalmazó kutatók és személyiségek megállapításait, egyértelműen kiviláglik, hogy a két fogalom nem zárja ki egymást, hanem egymást kiegészítik. Reinhard Kahl írja, hogy „a tanulást olyan tevékenységekkel kell összekapcsolni, melyek segítségével az emberek saját kezükbe veszik sorsukat. A tanulás kibővül és kiszabadul gettójából.” Ma önállóan cselekvő és tájékozódó egyéniség kialakítása a cél, minden fiatalnak önszántából kell tanulnia azért, hogy életét irányítani tudja, hogy a dolgokat megtanulja, kipróbálja, egy nyitott folyamatot alakítson ki – írja a korszerű nevelési filozófiáról Michael Brater. Hans J. Messelink ezeket az elveket konkrét cselekvési programmá fogalmazza: „Megfigyelhető, hogy a tanítás ma már többet jelent, mint bizonyos végcélok elérése, és minőségében is többnek kell lennie a jó vizsgaeredményeknél. Az oktatás ma már értékeknek és normáknak a formálása, és így jellem- és személyiségformálás [...] a társadalmi élet negatív jelenségeinek (bűnözés, vandalizmus, csalás stb.) nyomása alatt a nyilvános (állami) és sajátos (egyházi és magán) oktatás [...] nagyobb gondot fordítson az oktatás nevelői felelősségére.” Egyértelmű tehát, hogy a modern korra való felkészítés folyamatában is szerepe van a keresztény hitvallásos szellemiséget propagáló felekezeti oktatásnak. Ez így van az Európai Unióban is. Az EU minden tagállamában a szülőknek lehetőségük van arra, hogy demokratikus körülmények között, kihasználva a pluralista oktatás adta lehetőségeket, élve az iskolaválasztás szabadságával, gyermeküket állami intézményekben, a magán vagy felekezeti szektor által irányított oktatási intézményekben taníttassák, amelyek többnyire szintén élvezik az állam támogatását.

IV. A felekezeti oktatás jelenlegi helyzete Romániában

Az erdélyi magyar tannyelvű felekezeti oktatás újjáélesztésének igénye rögtön az 1989-es rendszerváltás után megjelent. Mind a mai napig azonban csak félhivatalos formában működik. 1990 és 1995 között nem volt tanügyi törvény, az oktatási rendszert évenként megjelenő kormányhatározatok szabályozták. Az 1990/521-es Kormányhatározat tette lehetővé állami finanszírozású egyházi fennhatóság alatt működő teológiai gimnáziumok működését. Az államilag elismert egyházak és a szakminisztérium között megszületett *Protokollum* intézkedett arról, hogy ezekben az intézményekben ne csak teológiai szakirányú osztályok jöhessenek létre, hanem ezek meglétét feltételként tekint-

ve, párhuzamosan világi szakirányú osztályok is működhessenek. Gyakorlatilag ez a modell honosuk meg, s működik mind a mai napig.

Eszerint nem jöhetett létre egyházi tanintézmény elemi- és gimnáziumi fokon, valamint a felekezeti felsőoktatási intézményeket egyértelműen a magán szférába sorolták, s ez az intézkedés kizárt minden állami finanszírozási lehetőséget, sőt az 1993/83-as akkreditációs törvény nem ismerte el hivatalból a nagy múltú egyetemi fokú egyházi felsőoktatási intézmények akkreditált jellegét, mint tette azt a már 1948 előtt működő többi világi felsőoktatási intézménnyel. 1995-ben elfogadták a 84-es sz. tanügyi törvényt, ez csak két pillérű (állami és magán) oktatást ismer el, a felekezeti oktatást a magán szférába utalja, amely számára nem ír elő állami finanszírozást. A törvény 9. szakaszának 2. pontja kimondja: „Az állam által elismert vallásfelekezetek az Oktatási Minisztériumtól a vallásfelekezeti személyzetképzés szükségleteinek megfelelő sajátos oktatás megszervezését kérhetik csakis általános iskolai vagy líceumi oktatás végzősei számára”. Ez az a hivatkozási alap, amelynek segítségével, évről-évre, újból és újból megvívott csaták után sikerült eddig megőrizni a Protokollumba foglalt elvet, hogy az egyházi fennhatóságú líceumokban a teológiai osztályok mellett laikus szakirányú osztályok is működhessenek. Murvai László kimutatásai szerint minden szigorító intézkedés ellenére jelenleg 22 teológiai gimnázium működik magyar nyelven (10 római katolikus, 9 református, 2 unitárius, 1 adventista).

Sor- szám	Megye	Líceum és helység neve	Alaku- lás éve
0	1	2	3
1	Bihar	Lorántffy Zsuzsanna Református Gimnázium, Nagyvárad	1991
		Szent László Római Katolikus Gimnázium, Nagyvárad	1991
2	Fehér	Római Katolikus Gimnázium, Gyulafehérvár	1990
		Református felekezeti osztályok a Bethlen Gábor Gimnáziumban, Nagyenyed	1991
3	Hargita	Segítő Mária Római Katolikus Gimnázium, Csíkszereda	1991
		Szent Erzsébet Római Katolikus Gimnázium, Felsőlok	1994
		Tamási Áron Gimnázium (római katolikus osztály), Székelyudvarhely	1994
		Református Gimnázium, Székelyudvarhely	1994
		Unitárius Gimnázium, Székelykeresztúr	1993

4	Kolozs	Református Gimnázium, Kolozsvár	1990
		Római Katolikus Gimnázium, Kolozsvár	1993
		Unitárius Gimnázium, Kolozsvár	1993
		Maranath” Adventista Gimnázium, Kolozsvár	1992
5	Kovászna	Református Gimnázium, Sepsiszentgyörgy	1993
		Római Katolikus felekezeti osztályok a Nagy Mózés Gimnáziumban, Kézdivásárhely	2000
		Református Gimnázium, Kézdivásárhely	1994
6	Maros	Református Gimnázium, Marosvásárhely	2000
7	Szatmár	Hám János Római Katolikus Gimnázium, Szatmárnémeti	1991
		Református Gimnázium, Szatmárnémeti	1991
		I. Calasantius Római Katolikus Gimnázium, Nagykároly	1992
8	Szilágy	Református Gimnázium, Zilah	1991
9	Temes	Gerhardinum Római Katolikus Gimnázium, Temesvár	1992
	Összesen	22	

Feltevődik a kérdés: valóban „egyházi fennhatóság” alatt tevékenykednek ezek a teológiai gimnáziumok? A törvény mindössze annyit ír elő, hogy az ilyen szakirányú intézményekben a vezető személyének kijelölésekor az illető felekezet elvi beleegyezését kell kérni, egyébként a tanszemélyzet kiválasztásában és az iskola szellemiségét, minőségét eldöntő tényezőkben a tanintézetnek nincs autonómiája. Ez a helyzet számos konfliktus forrása volt, s ha vita kerekedett az állami hatóság és a felekezet között, kiderült, hogy a felekezeti gimnáziumok valójában állami intézmények, amelyekben ha a finanszírozó érdekei úgy kívánják, az „egyházi fennhatóságnak” még konzultációs joga sincs. Ahhoz, hogy a felekezeti iskola sajátos szellemiséget és emberi valamint kulturális minőséget termelhessen, szükséges az intézményi autonómia. Azokban a szerencsés esetekben, amikor a felekezeti gimnázium önálló tanintézetként tevékenykedett, létrejöhetett sajátos tartalmú oktatás, a képzést és erkölcsi nevelést egyaránt szolgáló arculat, de ahol tagozatként működött, bizony nagy erőfeszítésekre volt szükség.

A felekezeti oktatás újjáélesztésének folyamatában, az egykori egyházi tulajdonban levő iskolaépületek visszaszolgáltatásával párhuzamosan új konfliktus ütötte fel fejét: a világi és felekezeti oktatás szereplői közötti, olykor intoleráns, térfoglalási viták. Ez lassan magyar-magyar vitává nővi ki magát, tenni kell

róla, hogy az új oktatási forma törvényerőre emelése egységet erősítő és ne bomlasztó tényezővé váljék.

A törvény által biztosított jogokkal élve a magán szférában az egyházak működtetnek diakonisszaképzőket, kántortanító-képzőt, óvodákat, ezeknek a száma azonban elenyészően csekély. Ugyancsak egyházi fenntartásban működtek a felekezetek felsőoktatási intézményeiket, a gyulafehérvári Római Katolikus Hittudományi Főiskolát, a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetet, valamint a Partiumi Keresztény Egyetemet. Mivel az egyházak forrás hiányában nem tudják fedezni a magán oktatási szféra rendkívüli anyagi terheit, új modell is megjelent: a világiak egyetemi szintű teológiai képzését állami keretekben oldják meg. 1996-ban létrejött a Babeş-Bolyai Tudományegyetem keretében a Római Katolikus Teológiai Kar az Egyetem és a Gyulafehérvári Érsekség közötti megállapodás alapján, amely kétszakos képzés keretében hitoktatókat készít fel. Valószínű, anyagi természetű indokokkal és az akkreditációs folyamat nehézségeivel magyarázható, hogy a 2006–2007-es tanévet a Római Katolikus Hittudományi Főiskola is a Babeş-Bolyai Tudományegyetem keretében kezdte el. 1993-ban létrejött a Babeş-Bolyai Tudományegyetem keretében a Református Hittudományi Kar, amely szintén kettős képzésben vallásánárokat készít fel.

V. Hogyan tovább?

A fentiekből egyértelműen kiviláglik, hogy a felekezeti oktatásnak küldetése van a modern korban is, csakis a teljes értékű személyiséget formáló iskola tud versenyképes közösséget teremteni a tudás századában is. Ugyanakkor ki-elégítheti a versenyképes embernek az oktatás minőségével szembeni igényét, ami nélkül nincs minőségi élet. A korszerű demokratikus struktúrák pluralizmusa is igényli ennek az oktatási formának a beiktatását az oktatási rendszerbe. Ennek érdekében három alapelvet kell tiszteletben tartani: a felekezetek minden szintű és szakirányú intézményalapítási jogát, az állami finanszírozás szükségességét, a felekezeti iskolák autonómiáját, hogy a nemzeti curriculumok keretében a helyi tantervek segítségével teljesíthessék erkölcs-nevelő küldetésüket. A pluralizmusra épülő demokráciában ehhez kell megteremteni a pluralista oktatás közjogi szavatolását. Közösségi erőfeszítéseinknek, közképviselőnk politikai tevékenységének elsősorban arra kell összpontosítania, hogy az alkotmányba és az egyházi törvénybe foglalt lehetőség testet öltjön a készülő, új tanügyi törvényben. Ne váljék szét ismét, mint annyiszor, az elv és a gyakorlat.

Péntek János

Tankönyvek, oktatási anyagok, taneszközök a hazai magyar közoktatásban*

A tankönyvek, taneszközök tekintetében az elmúlt másfél évtized legfőbb jellemzője, hogy megszűntek a korábbi ideológiai előírások és tilalmak, hogy szabadabban érvényesülhetnek a szakmai igények, hogy lazult, de nem szűnt meg a centralizált szabályozás, és hogy a tankönyvek és a taneszközök is piaci áruvá váltak. A magyar oktatás tankönyvellátásában ez kedvező és kedvezőtlen változásokat egyaránt eredményezett. Föltétlenül kedvező az, hogy ebben a tekintetben is szabadabbá vált a mozgás, élénkült a szakmai kapcsolat az anyaország és Erdély között. Ezt a lehetőséget a hatóság időnként korlátozta (bizonyos időszakokban tiltotta), de a szakma és a politikai érdekképviselet sem használta ki.

Az új helyzetnek megfelelően kialakult, de nem különült el kellőképpen az a három szféra, amely ezen a területen különbözőképpen érdekelt: a hatósági, az üzleti és a szakmai. A hatóság a minisztériumi bizottságokkal, háttérintézményekkel, valamint a megyei tanfelügyelőségekkel a szabályozást irányítja, a kötelező oktatásban biztosítja a finanszírozást, felügyeli a pályáztatást, és a helyi igénylések alapján a kiadókkal együttműködve megszervezi az elosztást, a tankönyvellátást. A tankönyvkiadás vállalászati, üzleti részéből az állam kivonult: ez „privátszektorrá” vált. És abban, hogy ez hirtelen történt, egyéb, általánosabb reformokat megelőzőtt, jelentős szerepe volt az 1996-os világbanki támogatásnak. Bebizonyosodott, hogy a reformmal szembeni elvi ellenkezés addig tartott, amíg nem váltak fontosabbá az anyagi érdekeltségek. A harmadik szféra, a szakmai került a legnehezebb helyzetbe: a hatóságnak ugyan a szakmai felügyeletet, irányítást is biztosítania kellett volna, és a román nyelvű oktatásban ezt többé-kevésbé biztosította is, a magyar oktatást azonban nem segítette, inkább korlátozta, és továbbra is gyanakvással kezelte. Ezt a három szférát vesszük sorra a következőkben.

1. 1993 májusában a *Tribuna Învățământului* folyóiratban a közoktatási reform első lépéseként megjelent az első osztályos román nyelv és matematika

tanterv és az ennek alapján meghirdetett hivatalos tankönyvpályázat. A magyar tanulók továbbra is az egytankönyves rendszerből öröklött tankönyvek alapján tanultak. Az Erdélyi Tankönyvtanács koordinálásával elkészült tankönyveket sokáig hivatalosan nem engedélyezett tankönyvként, sokszorosított kézirat formájában használták az iskolákban.

Országos szinten a gyakorlati kivitelezés beindítását 1996-ban – fonák módon: még mielőtt az oktatás intézményrendszerének, szabályozásának, irányításának az átszervezésére sor került volna –, világbanki támogatás provokálta ki. A program az oktatás minőségi fejlesztését tűzte ki célul (tantervfejlesztés, tankönyvi alternatívitás, továbbképzési rendszer, a vizsgarendszer megújítása) különböző szakbizottságok révén.¹ A tanügyi törvény 1999-ben módosított változata szintén előírja az alternatív tankönyvek használatát, és biztosítja az ingyenes tankönyveket, tehát a tankönyvek finanszírozását a kötelező oktatás számára. Ez a törvény kilenc osztályban állapította meg a kötelező oktatást,² 2003-ban születik döntés a tíz osztályos kötelező oktatásról.

Az anyanyelvi tantervbizottságok 1996–1997 között jönnek létre. 1997-ben jelent meg először hivatalosan jóváhagyott magyar alternatív tankönyv: a három ábécés könyv közül kettő az 1993-ban meghirdetett tankönyvtanácsi pályázatra beküldött kézirat fejlesztése nyomán vált elfogadott tankönyvvé.

Noha a reformhoz való felzárkózás az RMDSZ 1994-es stratégiájának értelmében prioritásként szerepelt, az érdekképviselő energiáit elsősorban a kisebbségi oktatást korlátozó törvényes keretek módosítása és az egyetemalapítás kérdései foglalták le. Így történhetett meg, hogy az alaptanterv tantárgyi programjainak a kidolgozásakor „a zene oktatása az egységes nemzeti alaptanterv alapján tanítandó tárgyak közé került.” 2000-ben, amikor az első románból fordított ének-zene tankönyvek botrányos megjelenésével ez nyilvánvalóvá vált, a kisebbségi államtitkárságnak az Országos Tantervtanáccsal kellett megállapodnia (2000/24176-os egyezmény) abban, hogy „a kisebbségek nyelvén folyó oktatásban a zene oktatása a nemzeti tantervre épülő, ám sajátos, a kisebbségi igényeknek megfelelően kialakított tantervek alapján történjék.”³ (Ennek ellenére azóta több ízben is kiadtak ilyen tankönyveket a magyar oktatás számára.)

Az alternatív tankönyvek megjelenésével átalakult a tankönyvek jóváhagyásának és kiadásának módja. Az érvényes tantervek alapján a minisztérium keretében működő Országos Tankönyvtanács hirdet pályázatot a román nyelvű tankönyvekre: erre a pályázatra a kiadók jelentkezhettek saját ajánlataikkal. Ez a pályázat tartalmilag azt értékeli, hogy a pályamunkák milyen mértékben felelnek meg a tantervi előírásoknak, és hogy mennyire előnyös vagy előnytelen a kiadó költségajánlata. A tankönyvbizottságok összetételéről és tevékenységéről nincs pontos információk (az országos bizottságnak magyar tagja nincs, a szakbizottságok közül is csak a magyar nyelvnek és irodalomnak). A kiadásra és

III. Nyelvünkben élünk Péntek János: Tankönyvek, oktatási anyagok a közoktatásban

finanszírozása elfogadott tankönyvi-eket minden megyében kiállítják, hogy e kiállítás anyagából a pedagógusok maguk rendeljék meg a nekik leginkább tetszőt. A kötelező oktatásban a tanárok három állami támogatással kiadott alternatív könyvből választhatnak. A magyar nyelvű tankönyvek esetében csak két-tőből. A kisebb létszámú kisebbségeknek nincs választási lehetőségük.⁴ Az igénylések alapján a terjesztést a tanfelügyelőségek és a kiadók maguk végzik. A nem kötelező oktatásban a tankönyvkiadás szabadpiaci elvek szerint működik, a tankönyvet a diáknak kell megvásárolnia.

Az eredetileg magyar nyelven szerkesztett, illetve a románból magyarra fordított tankönyvek kiadása a változó törvények és rendeletek miatt bizonytalan, s bizonytalanság és a fordítással járó többletmunka miatt a román tankönyvkiadáshoz viszonyítva mindig késik.

Az 1998-as esztendő a magyar kisebbségi tankönyvek kiadásának szempontjából is biztató változásokat hozott. Az 1998/3593-as kormányrendeletben a miniszter „felhatalmazza” [...] a tankönyvszerzőket, hogy – európai modell szerint – a szomszédos országok szerzőivel közös tankönyveket készítsenek, és utasítja a minisztériumi főosztályokat, hogy kezdeményezzék a közös tankönyvek és jegyzetek készítését többek között magyarországi intézményekkel, szakemberekkel is”.⁵ Az 1998/3811-es rendelet a kisebbségek tankönyveinek forrásaként az eredeti tankönyveken kívül (anyanyelvi és irodalom, kisebbségi történelem és hagyományok, ének-zene könyvek) a román nyelven megírt és lefordított, az anyaországból átvett és az európai kooperációban készült könyveket nevezi meg.⁶

A kedvező miniszteri szabályozással párhuzamosan néhány ellenőrizetlen tankönyvfordítás országos botrányt keltett. Az Erdélyi Tankönyvtanács tiltakozására és kérésére az akkori miniszter 1999/3643-as számú rendeletében a minisztérium Kisebbségi Főosztálya hatáskörébe utalta az előzetes ellenőrzés jogát és kötelezettségét. Akkor mindenki úgy gondolta, hogy a Főosztály ezzel az Erdélyi Tankönyvtanácsot bízta meg. A gyakorlatban azonban nem így történt.

A 2001/2002-es tanév kezdetén először hagytak jóvá az Ábel Kiadó által benyújtott tankönyvek közül olyanokat – 1948 óta első alkalommal –, amelyek magyar nyelven íródtak, és csak magyar nyelven jelentek meg. Először történt meg az is, hogy engedélyezték magyarországi szerzőnek eredetileg a Nemzeti Tankönyvkiadónál megjelent középiskolai tankönyvének romániai kiadását és használatát.⁷ A bizakodás azonban ezúttal is korainak bizonyult. A kormányváltással együtt járó szemléletváltás eredményeként a törvényes rendelkezések ellenére már 2001 „szeptemberében elhangzik a miniszterelnöki méltatlankodás a tudatot fertőző ’külföldi’ tankönyvek miatt”,⁸ „a Bákó környéki falvakban hatóságok védik a kisdiakokat a magyar nyelvi ’egészségromboló hatásától’, és sorra maradnak el a kisebbségi nyelvű tankönyvek megrendelése.”⁹ És ugyan-

ebben a kormányzati ciklusban belső rendelkezésekkel a magyar nyelven írott tankönyveket kizárták a minisztériumi pályázatokból. Ennek kevésbé feltételezhető a politikai, ideológiai indítéka, sokkal inkább az, hogy néhány román kiadó monopóliumot szerzett a tankönyvkiadásban, és ezt a kisebbségi tankönyvekre is kiterjesztette.

Míndezek következménye: 2004-ben ismét olyan tankönyvek jelentek meg (fordítások és magyar nyelven írott tankönyvek is), amelyek tartalmi, módszertani és nyelvi szempontból elfogadhatatlanok (matematika az 1. osztály, környezetismeret a 2. és a 3. osztály, történelem, biológia, magyar nyelv és irodalom a 9. osztály számára). Az Erdélyi Tankönyvtanács és a szakmai közvélemény nyomására az újból hivatalba került magyar államtitkárnak sikerült elfogadtatnia egy újabb miniszteri rendeletet (3950/2005. április 25.). Ez megerősíti a tanügyi törvény 1999-es módosításait, és ismételten előírja legalább két választható tankönyv biztosítását a magyar nyelvű közoktatás minden tantárgyára (minden osztályban), ennek finanszírozását az állami költségvetés biztosítja. A tankönyvfordítások ellenőrzésével a rendelet újból a minisztérium kisebbségi osztályát bízta meg, és ennek a magyar nyelvűek esetében az RMDSZ, illetőleg az RMPSZ közreműködésével kell megtörténnie. (Ez implicit módon az Erdélyi Tankönyvtanácsot jelentené, ez ugyanis az RMPSZ illetékes szakmai testülete.) Amennyiben valamely tankönyv nyelvi nem felel meg a követelményeknek, ez a tankönyv visszavonását vonja maga után. A rendelet megerősíti azt is, hogy a kisebbségek anyaországaiból is be lehet hozni tankönyveket a minisztérium engedélyével.

Ez a rendelet a minisztérium kisebbségi tankönyvkiadásával kapcsolatos hatósági jogkörének fontos részét, a szakmai, nyelvi ellenőrzést, közvetve átruházza az érdekképviselőre és a nemzeti közösség szakmai testületeire. A pályázat, a tankönyvek terjesztése és más fontos jogkörök továbbra is a minisztérium, illeme a megyei tanfelügyelőségek hatáskörében maradnak. A felelősség tehát a következőkben megoszlik.

2. A tankönyvkiadás a háború utáni évektől 1993-ig olyan állami monopólium volt, amelyet ideológiailag és tartalmilag szigorúan felügyeltek.¹⁰ Az ötvenes években általában szovjet tankönyveket fordítottak le románra, magyarra, a hatvanas években pedig kizárólag román szerzők tankönyveit. 1951 decemberében jött létre az Állami Didaktikai és Pedagógiai Kiadó, és ennek erdélyi városokban is voltak szerkesztőségei, Kolozsváron magyar szerkesztőség dolgozott, de voltak magyar munkatársai Bukarestben, Nagyváradon és Marosvásárhelyen is. Az 1987-ben felszámolt kolozsvári magyar szerkesztőség 1990-ben kezdte el újra tevékenységét. Ekkor 8 szerkesztő és 3 korrektor dolgozott itt, 1999-re, amikor végleg megszüntették, már csak 4 szerkesztő és két

III. Nyelvünkben élünk Péntek János: Tankönyvek, oktatási anyagok a közoktatásban

korrektor maradt.¹¹ A paradoxális mindebben elsősorban az, hogy ezzel az egyetlen szakmai műhely szűnt meg, és – noha 1999-ben az RMDSZ tagja volt a kormánykoalíciónak – senki nem tartotta fontosnak a szakmai értékek, tapasztalatok átmentését.

Az 1990-ben bekövetkezett változás után vállalkozó szellemű emberek (többnyire pedagógusok) felismerték az oktatási anyagok kiadásában rejlő üzleti lehetőséget. Az iskolában használható alaptankönyvek jóváhagyása ugyan továbbra is a minisztérium hatáskörében maradt, egyéb oktatási anyagokat viszont minden korlátozás és ellenőrzés nélkül lehetett (és lehet) forgalmazni az iskolákban. Mivel Romániában ismeretlen a tankönyvcsomag, tehát a tankönyvvel együtt forgalmazott munkafüzet, szöveggyűjtemény, feladatgyűjtemény, tanári kézikönyv stb., ez utóbbiakat a magánvállalkozások pótolják. Ebben többnyire nincs sok köszönet, mivel általában tartalmilag és kivitelezésüket tekintve is igénytelenek, a szakmai, nyelvi követelményeknek nem felelnek meg.

1996-tól pedig – a világbanki háttérű pályázatok csábításával – még több magánkiadói vállalkozás indult. Ezek egyike sem rendelkezett kiadói szerkesztőséggel, szakemberekkel (többnyire ma sem rendelkeznek), elsősorban a pályázati pénzek megszerzésére törekedtek, a szakmai értékek nem voltak fontosak számukra. Feltételezhető, hogy a konkurenciától való szabadulás szándéka is közrejátszott abban, hogy veszni hagyták a korábbi állami kiadó szerkesztőségét.

Ezt a feltételezést támasztja alá az is, ahogyan szintén 1999 végén megírsult a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége és a magyarországi Nemzeti Tankönyvkiadó Részvénytársaság közös erdélyi kiadói vállalkozásának terve. Másfél évi előkészítés után a kiadói vállalkozás készen állt, az ügyvezető pályáztatása folyt, amikor 2000 januárjában a Pedagógus Szövetség, feltehetően a magyar érdekképviselet rejtélyes politikai befolyása alapján, úgy döntött, hogy önálló kiadót hoz létre. Ez lett az Ábel Kiadó, amely a korábbi szerkesztőség szakmai tapasztalatából mégis átmentett valamit, azt a szélesebb szakmai hátteret viszont nem biztosíthatta, amelyet a Nemzeti Tankönyvkiadó jelentett volna. A jelenlegi magyar tankönyvi vállalkozásokból ez az egyetlen, amely nem magánvállalkozás, és amely szakmai műhelyét azóta is tudatosan építi. Ez az egyetlen, amely a magyar tankönyvek kiadásában a közhasznúságot is szem előtt tartja, nem csupán a haszonelvőséget. Bizonyára ez lehetne a modell a kisebbségi tankönyvkiadás számára.

A tankönyvpiaci konkurenciában a nagy román kiadók tettek szert a legjobb pozíciókra. Az ő befolyásukra következett be újra meg újra az a képtelen helyzet (még 2004-ben és 2005-ben is), hogy a magyar nyelven írott tankönyveket nem fogadták el a minisztériumi pályázatokon. Három-négy magyar magánkiadó (a sepsiszentgyörgyi T3, a dévai Corvin, a kolozsvári Stúdium) szintén elnyert fontos pályázatokat. 2005 elején a korábbi országos tankönyvkiadó jog-

utódjának a vezérigazgatói székébe magyar vezető került, immár magyar szerkesztőség, szakmai háttér nélkül.

A privatizálás az elmúlt időszak természetes folyamatának tekinthető. Kedvezőtlen viszont, hogy a magyar tankönyvkiadás és a magyar oktatás ennek inkább állandó vesztese, kárvallottja volt. A román kiadókat kizárólag a nyereségvágy fűtötte, de a magyar kiadók is a kelleténél jóval kevesebb gondot és pénzt fordítottak arra, hogy az általuk kiadott tankönyvek nyelvileg, tartalmilag és külsejükben is jók, színvonalasak legyenek. A minisztériumi szabályozást, finanszírozást és felügyeletet folyamatosan beárnyékolta a piaci érdekeltség gyanúja.

A tankönyvkiadás piacosítása, a rövidre szabott pályázati határidők, a magyar tankönyvkiadás állandó kiszolgáltatottsága, a kiadói műhelyek hiánya lehetetlenné tette a tankönyvek szakmailag megalapozott értékelését, ellenőrzését. Ezért ismétlődött az a ma is tapasztalható helyzet: több alaptantárgynak nincs tankönyve, minden tanév elején késnek a tankönyvek, az ingyenes tankönyveket is gyakran kényszerülnek megvásárolni a tanulók, több mint tizenöt, oktatásra alkalmatlan tankönyv van most is használatban.

3. A tankönyvek, oktatási anyagok az intézményes szocializáció legfontosabb eszközei. Ezért a Kisebbségek számára, de többség-kisebbség viszonyának alakításában is rendkívüli fontosságúak mind nyelvi, mind tartalmi tekintetben.¹² Ebből a szempontból nemcsak a kisebbségi tankönyvek fontosak, hanem azok is, amelyekkel a többségi tanulók szocializálódnak: mit tartalmaznak a történelemről, a hagyományról, az értékteremtésről, egyáltalán a kisebbségek létezéséről. Vagy ellenkezőleg: hogyan éltetik tovább, hogyan közvetítik az előítéleteket, mit hallgatnak el, és mit ferdítenek akár a múlttól, akár a mai helyzetről.

Szakmai, nyelvű szempontból meghatározó az állam, az oktatási hatóság viszonyulása a kisebbségi oktatáshoz, a kisebbség oldaláról pedig a szellemi, szakmai potenciál, az etnolingvisztikai vitalitásban kifejeződő akarat és az attitűd. A román állam hivatalosan támogatja a magyar (és a többi kisebbség) anyanyelvi oktatását, a tankönyvek (és egyéb) tekintetében viszont fenntartja magának a teljes felügyelet jogát, bizalmatlanul kezeli a közösséget, ezért ragaszkodik hozzá, hogy a tankönyveket megbízható román szerzők írják, és hogy az ellenőrzést is román szakmai testületek végezzék.¹³ (Többségi szempontból ez értelmezhető úgy is, mint előzékeny szakmai támogatás a “gyengébb” kisebbségnek.)

A romániai magyar oktatásban létszámánál és hagyományainál fogva megvan a képesség a tankönyvekkel, oktatási anyagokkal kapcsolatos szakmai feladatok ellátására, noha az 1990-t megelőző négy évtizedben az ezzel foglalkozó intézményeket leépítették, az egyéni ambíciókat letörték. A szakmai fel-

III. Nyelvünkben élünk Péntek János: Tankönyvek, oktatási anyagok a közoktatásban

adatok közé tartozik maga a tankönyv- és más oktatási anyagok megírása, a tankönyv-kéziratok alapos bírálata, a kiadói szerkesztőségek sokrétű munkája, a nyomdai előállítás (a korrektúrát is beleértve), a kész tankönyvek szigorú, tárgyilagos bírálata lehetőleg már a tankönyvhasználat tapasztalatai alapján.¹⁴ És szakmai feladatként keli egyelőre számolni a román tankönyvek szakszerű fordításával, a fordítások ellenőrzésével.

1990 után nyilvánvalóvá vált, és azóta folyamatosan bebizonyosodott, hogy hiányoznak a szakmai munka feltételei: nincsenek kellő számban tankönyvszerzők (és akik vannak, rendes tanári munkájuk mellett, csekély honorárium ellenében végzik ezt a feladatot, inkább társadalmi munkában); hiányoznak a kiadói szerkesztőségek a sajátos feladatokra szakosodott szerkesztőkkel (szakszerkesztés, nyelvi szerkesztés, műszaki szerkesztés); formálissá, némely esetben gyanússá vált a kéziratok „véleményeztetése”; alig vannak megbízható fordítók, nyelvi lektorok stb.

1993-ban azért jött létre szakmai kezdeményezésből az Erdélyi Tankönyvtanács, hogy fokozatosan megteremtse a fentebb hiányként felsorolt feltételeket. Kezdetben a Collegium Transsylvanicum keretében működött, később és jelenleg is a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége szakmai testületként és szakmai műhelyként. 1995-ben a magyar Oktatási Minisztérium mint Kárpát-medencei támogatási rendszert hozta létre a Régiók Magyar Tankönyv és Taneszköztanácsát, az ET pályázati finanszírozását is ez biztosítja.¹⁵

Az ET tevékenységét hét tagú kuratórium felügyeli, irányítja, a szakmai munkát a szerkesztőség állandó, illetve a lektori testület alkalmilag felkért munkatársai végzik. Felkérésre vagy megbízás alapján támogatja az oktatási hatóság és a kiadók munkáját. Folyamatosan együttműködik az RMDSZ oktatási főosztályával is, noha igyekezett megőrizni tisztán szakmai jellegét. Munkája természetesen nem pótolhatja más szakmai műhelyek hiányát, esetleg segítheti ilyenek létrejöttét.

Az ET célja az volt, hogy pályázatokkal ösztönözze tantervek és tankönyvek írását, hogy szakértők bevonásával segítse a magyar nyelven vagy románból való fordítással készülő tankönyvek, egyetemi jegyzetek és más speciális oktatási anyagok szakmailag és nyelvileg kifogástalan megírását, és hogy megalapozott, pártatlan véleményt nyilvánítson a megjelent tankönyvekről. A Tanács fokozott figyelmet fordított a kisebbségi helyzetből fakadó sajátos ismeretek tankönyveinek és oktatási segédleteinek készítésére, az anyanyelvi műveltséget, illetve a román nyelv tanulását segítő kiadványokra, a helyismereti tankönyvekre, a zenei anyanyelv elsajátítását segítő munkák megjelentetésére, a szakoktatás és a speciális oktatás tananyagainak készítésére.

Az ET ezeket a feladatokat el is látta, a szakmai felügyelet szándéka azonban nem valósulhatott meg, mivel hatósági jogköre nem volt. Nem akadá-

lyozhatta meg a rossz tankönyvek megjelenését, csak utólag szerzett róluk tudomást, és nyilváníthatott róluk véleményt: írt a minisztérium illetékeseinek (el is érte egy-két tankönyv visszavonását, illetve egy román tankönyvi szakbizottság felosztatását), tájékoztatta a közvéleményt az egyes tankönyvekről, a tankönyvpiac visszasságairól.¹⁶

Összegezeként megítélésünk szerint a következő szükséges és a lehetséges tennivalók adódnak a magyar oktatás tankönyveinek biztosításában:

- Csak az eredeti és a nem hevenyészve fordított, hanem megfelelően adaptált tankönyvek alkalmasak arra, hogy a magyar tanulók számára alkalmas eszközei legyenek a tudásszerzésnek, az anyanyelvi kompetencia erősítésének. Ezért a kulturális autonómia fontos elemeként akadálytalanná kell tenni magyar nyelven írott tankönyvek pályáztatását és használatát. A jelenlegi pályáztatási és tankönyv-engedélyezési gyakorlat lehetetlenné teszi az erdélyi magyar tankönyvszerzők munkáját, és elriasztja a magyarországi szakembereket és szerkesztőségeket a közös munkától.
- A jelenlegi tankönyvellátási gyakorlat minőségellenes, gátolja a tudáshoz igazodó minőségi oktatói munkát. A tankönyv beszerzési ára kizáró feltétellé vált, és ezzel a pályáztatás a kiadók közötti – sok esetben tisztességtelen – konkurenciaharccá alakult. Ezen a gyakorlaton mindenképpen változtatni kell: a gazdaságosság, ill. az üzleti haszon reménye nem korlátozhatja a szakmai, nyelvi igényességet. Ehhez az is hozzátartozik, hogy⁷ sürgősen vissza kell vonni minden olyan tankönyvet, amely nem felel meg az oktatás igényeinek.
- A szaknyelvek leépültsége is nehezíti az anyanyelvi szakoktatás újraindulását. Ezen csak magyar nyelvű tankönyvekkel lehet segíteni. Ehhez és más tankönyvek írásához, megjelentetéséhez is természetessé kell tenni az együttműködést magyarországi szerzőkkel és kiadókkal.
- Az országos használatú román tankönyvektől is elvárható, hogy azok ne a kisebbségellenes többségi ideológiát, történelmi előítéleteket, mai elfogultságokat tartalmazzák, tükrözzék. Mindehhez szakmailag megalapozott tankönyvbírálatra és adott esetben oktatáspolitikai fellépésre is szükség van.

Források és hivatkozott művek

Kötő József 2000. Reform és kisebbségi oktatás. In: Bodó Barna (szerk.): *Romániai magyar évkönyv 2000*. Szórvány Alapítvány, Polis Könyvkiadó, Temesvár – Kolozsvár

III. Nyelvünkben élünk Péntek János: Tankönyvek, oktatási anyagok a közoktatásban

Péntek János 2004. *Anyanyelv és oktatás*. Pallas-Akadémia, Csíkszereda

Skutnabb-Kangas, Tove 1997. *Nyelv, oktatás és a kisebbségek*. Budapest.

Szatmári Bajkó Ildikó 2000. Romániai magyar tankönyvek. In: Bodó Barna (szerk.): *Romániai magyar évkönyv 2000*. Szórvány Alapítvány–Polis Könyvkiadó, Temesvár–Kolozsvár. 114–120

Székely Győző 2002. *Tankönyvkiadás kisebbségi helyzetben*.

Székely Győző (szerk.) 2001. *A tankönyvkiadás sajátos kérdései kisebbségi helyzetben*. Erdélyi Tankönyvtanács, Kolozsvár. In: Bodó Barna (szerk.): *Romániai magyar évkönyv 2002*. Szórvány Alapítvány–Polis Könyvkiadó, Temesvár–Kolozsvár. 154–168.

* A dolgozat részben átdolgozott fejezete egy nagyobb tanulmánynak, amely 2005-ben az Arany János Közalapítvány támogatásával készült.

¹ Proiectul Reformei Învățământului Preuniversitar în România, Ministerul Învățământului, Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare, Unitatea de Coordonare a Proiectului de reformă a Învățământului Preuniversitar în România. Asociația Editurilor cu Profil Pedagogic, 1996.

² Szatmári Bajkó Ildikó 2000. 115

³ Kötő 2000. 8

⁴ Kötő 2000. 3

⁵ Székely 2002. 165

⁶ Szatmári Bajkó 2000. 118

⁷ Székely 2001. 57; Székely 2002. 165

⁸ Péntek 2004. 107

⁹ Székely 2002. 166

¹⁰ Az ötvenes évek végén több tankönyvszerző vált az akkor politikai retorziók áldozatává.

¹¹ Ez annak ellenére következett be, hogy 1996-ban a magyar érdekképviselőnek felajánlották az akkor még országos kiadó vezérigazgatói tisztségének betöltését. Mindezekre I. Székely 2002. 160–161.

¹² Erről 1. részletesebben Skutnabb-Kangas 1997; Péntek 2004. 89–115

¹³ Ehhez járult az utóbbi időben az az üzleti szempont, hogy a tankönyvpiac nyeresége lehetőleg román vállalkozásoké legyen.

¹⁴ Szándékosan nem említettem a tankönyv-kéziratok kipróbálását, ez ugyanis Romániában egyelőre elképzelhetetlen.

¹⁵ 1999-ben a Tanács nevet változtatott: A Határon Túli Magyar Tankönyv és Taneszköztanács lett a neve.

¹⁶ A legújabb miniszteri rendelet alapján a minőségbiztosításban is szerepet játszhatna, 2005-től más jellegű függőségi helyzetbe került azzal, hogy az RMDSZ létrehozta a Romániai Magyar Közoktatási Tanácsot.

Szabó Miklós

A helytörténetírás Marosvásárhely vonzáskörzetében

Egy tudományág akkor tekinthető megalapozottnak, amikor kimunkált elmélettel és módszertannal rendelkezik.¹ A helytörténetírás területén maradványok tudnunk kell azt, hogy e tudományág elméletének és módszertanának kidolgozása nálunk a XVIII. század végén és a XIX. század első felében bontakozott ki. Számottevő eredmény e téren azonban csak akkor született, amikor a Magyar Történelmi Társulat 1868-ban *Felszólítás a községi évkönyvek ügyében* címmel „községi és városi krónikák” írására tett felhívást. Születtek is e korban Erdélyben is faluleírások, falumonográfiák, de jelentősebb volt a kérdésről kialakult vita.² A Történelmi Társulat kezdeményezése ugyanis vitára készítette a történetírókat, történészeket különösen a helytörténeti kutatás tárgyát illetően. Érdemes e vita alakulását, szakaszait, különösen pedig főbb eredményeit megismerni. Keleti Károly 1871-ben *Hazánk és népe* című írásában azt fejtegette, hogy a helytörténetírásnak le kell nyúlnia a községekig.³ Fraknoi Vilmos és Pesty Frigyes a vármegyék történeti monográfiájában látták a helytörténetírás célját és feladatát.⁴ Tagányi Károly nem vetette el a megyetörténet létjogosultságát, de a helytörténeti kutatások fő feladatát a falutörténetben jelölte meg.⁵

A XIX. század végén a gróf Károlyi Sándor alapította Magyar Gazdaszövetség mozgalmat indított falumonográfiák támogatására.⁶ A két világháború között Magyarországon folytatódott a kérdés körüli vita. Váczy Péter *A helytörténeti kutatás problémái* című átfogó tanulmányában⁷ különösen a helytörténetírás módszertani kérdéseit taglalta részletesen. Váczy túlzottan merev elgondolásait bírálva fejtette ki véleményét Mályusz Elemér, aki a falutörténet műfajban jelölte meg a helytörténetírás feladatát, és aki hangsúlyozta, „egy nép történetét úgy lehet a legpontosabban megismerni, ha az alkotórészek, a gyökérszálak egyenként vizsgálat alá vétetnek”, ugyanis csak így nyílik lehetőség, hogy „az egyes népcsoportok életének azon legsajátosabb, tipikus vonásai is előtűnjenek, amelyek az összesség, az egész nép vizsgálatánál rendszerint elmosódnak”.⁸

Domanovszky Sándor agrártörténeti iskolája és a Bodor Antal vezette magyar falukutatási mozgalom is a falutörténetnek kívánt elsőbbséget biztosí-

tani a helytörténetírásban. Ennek elősegítése érdekében 1940-ben Bodor Antal kiadta Magyarország honismereti irodalma 1527–1940 című munkáját,⁹ amely betűrendben közli a Kárpát-medence helységeinek történeti múltját tárgyaló főbb írásokat.

A II. világháború utáni években folytatódtak a szakmai pengeváltások a helytörténetírás kérdéseiben, és egyben széleskörű önismereti mozgalom bontakozott ki. Ennek eredményeként Magyarországon az 1960–80-as években a falvak és városok, kisebb-nagyobb vidékek, sőt, intézetek és vállalatok sokaságának történetét tárgyaló írás látott napvilágot. A helytörténetírás gyakorlata tisztánlátóbbakká tette a szakma művelőit elméleti kérdésekben is mind Magyarországon, mind a határokon túli magyar ajkúaknál.

Erdélyben Imreh István és Egyed Ákos fejtették ki véleményüket a kérdésben, és kísérelték meg nemzetközi beágyazásban – 1963-ban Olomoucban tartották az első nemzetközi helytörténeti konferenciát – elméleti megalapozást adni az erdélyi magyar helytörténeti kutatásoknak, mélyebben és részletezőbben taglalva a helytörténetírás fogalomrendszerét, a kutatások tárgyát, területeit és módszereit.¹⁰ Az 1969–1970-ben megjelent gondolatébresztő tanulmányaik mondanóját akkor azonban legfeljebb egyes szakemberek ismerték fel, és értékelték. Az uralkodó hatalmi rendszer körülményei között nem is lehetett ez másként.

Az eredményes helytörténeti kutatások, sikeres falutörténetek készítették a Magyar Történelmi Társulat helytörténeti osztályának elnökét, Szabad Györgyöt, hogy 1971-ben megfogalmazza: a helytörténeti feltáró-kutató, feldolgozó és bemutató munka a történettudomány egyenrangú szakága a nemzeti történelem más ágaival, a politika-, társadalom-, gazdaság-, technika-, népesedés-, népélet-, egyház-, iskola-, művelődés-, művészet-, stb. történettel. Sőt, állandó támogatást kell kapnia a többi szakterülettől. Ezt a helytörténetnek pedig egyenértékű teljesítménnyel kell viszonznia. 1971-ben Szabad György azt is hangsúlyozta, hogy a helytörténetírás szerepét egy-egy település, falu vagy város, esetleg tájegység mindenképpen jól meghatározott terület értelmezésében töltheti be.¹¹

Ismert azonban a helytörténetírás más értelmezése is. Így például az egyes történeti jelenségek feltárását szorgalmazó irányzat, amely az esettanulmányokra helyezi a hangsúlyt. Ez az értelmezés a fellelhető forrásanyag alapján, a lehetőség szerinti részletességgel vizsgálja a jelenségeket. A helytörténet ilyen értelmezését elfogadja Imreh István is. Sőt, kitér a kutatási tennivalókra és nehézségekre, illetve a közlési lehetőségekre is.¹²

A helytörténetírás újkori és legújabbkori vonatkozásait a Magyar Történeti Intézet munkatársai, a fentiekben már említett Stier Miklós és Szász Zoltán kísérelték meg 1980-ban általánosítani, midőn a helytörténetírás módszertani kérdéseiről értekeztek. Szándékuk hangsúlyozására 1984-ben újra kiadták Bodor Antal 1940-ben megjelent kötetét.¹³

A hosszas szakmai vita tisztázta a helytörténetírás több alapvető kérdését, de közel sem kimerítően és Erdélyt illetően közel sem kielégítően. Azonban azt minden kétséget kizáróan megfogalmazta, hogy a helytörténetírás a nemzeti történelem szerves része, és van létjogosultsága, akármelyik értelmezésben fogjuk fel a helytörténet tárgyának fogalmát. Elengedhetetlen követelmény azonban az, hogy a terület-, tájegység-, falu-, város-, intézmény-, jelenség- stb. történet ne legyen a nemzet vagy ország minitörténete. A helytörténetírás alapvető módszere valamennyi értelmezésben az adott kérdéskör lehetséges tárgyi és írásbeli forrásanyagának felkutatása, feltárása, sokoldalú vizsgálata és értelmezése, a helységhez kapcsolódó, a helyi viszonyok között kialakult és változó intézmények, jelenségek, történések minél teljesebb bemutatása lehet. Előadási módozatában a szerzők az adatbázis függvényében szabadon választhatják meg a leghatásosabb utat-módot.

A helytörténetírást illető vita során az is kiderült, hogy a falutörténet – Egyed Ákos „faluleírásnak” szerette volna nevezni – mindenkor a műkedvelők vadászterülete volt. Az volt a XIX. században, és maradt a XX. században is. Málvusz Elemér külön hangsúlyozta, hogy aki ennek művelésére vállalkozik, annak alaposan ismernie kell a nemzeti történelmet, és tájékozottnak kell lennie mind a falu, mind a város világában, a népeletben, a gazdasági-társadalmi viszonyokban, az egyházi életben, az egyházi szokásokban, a világi szokások, a népi lakáskultúra, étkezési és ruházkodási kultúra stb. kérdéseiben. Alkalmaznia kell a történeti leíró módszerek mellett az összehasonlító, a történeti statisztika, demográfia, néprajz, helynévkutatás stb. eljárásait, módszereit egyaránt. Értenie kell ahhoz, hogyan faggassa az okiratokat, adó- és úrbéri összeírásokat, testamentumokat, árvaszéki, birtokmegosztási, tanúkihallgatási jegyzőkönyveket, egyházi anyakönyveket stb. Mindehhez nélkülözhetetlen a kellő empátia és a falu, a város, terület, vagy intézmény, stb. világának alapos ismerete.

*

A vázolt elméleti vitából, illetve a magyarhoni önismereti törekvések eredményeként megjelenő írásokból a XX. század végén és a XXI. század elején élő erdélyi magyar tollforgató műkedvelő értelmiségi keveset ismert meg. Legfeljebb egy-egy falu vagy kisváros történetét kapta meg szülőhelyének magyarhoni „testvérfalujától” ajándékként. A tudós társadalom fogékonyabbnak bizonyult. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület, az erdélyi magyar tudományosság e fóruma Jakó Zsigmond kezdeményezésére megkísérelt létrehozni egy helytörténet-kutató munkacsoportot, és elindítani egy helytörténeti lexikon összeállítását szolgáló mozgalmat¹⁴ E mozgalom melléktermékeként Pál-Antal Sándor és Szabó Miklós munkálkodásának nyomán megszületett Backamadaras és Sá-

romberke története, majd úgynevezett „falumonográfiák” sokasága látott napvilágot: elsősorban az egykori Marosköz falvainak értelmiségei (lelkészek, tanárok, tisztviselők stb.) tollából. Marosvásárhelyi történészként Szabó Miklós, illetve levéltáros-történészként és helyi EME vezetőként Pál-Antal Sándor személyes tanácsokkal és helyi sajtóban közölt írásokkal kívánta támogatni, irányítani e törekvéseket, tisztázni a helytörténetírás fogalomrendszerét, a kutatómunka követelményeit, a kutatandó forrásokat, a kutatás útját, módját. Fülöp Mária könyvtáros *Maros megye könyvekben* című munkájában helytörténeti kutatásokat segítő könyvészetet is összeállított.¹⁵ A vállalkozó „helytörténészek”, illetve kiadók felfogását a pénz és a kibontakozódó sajtószabadság szabta meg. Így a helytörténeti kutatás a műkedvelők által terebélyesedett, és – sajnos – silányult. Az EME 2002-ben tartott közgyűlésén Egyed Ákos akadémikus méltán fogalmazott úgy, hogy Erdélyben „valósággal burjánzik a falumonográfiaírás”. Szavai érvényeseknek bizonyultak Maros megye tájaira is.

Ám a Marosvásárhely vonzáskörében kibontakozódó magyar helytörténeti kutatással kritikusnak kell lennünk. Az önismeret nemes szándéka a XX. század végén valóban felerősödött e tájakon. A tények azt mutatják, hogy egy olyan környezetben, ahol évtizedeken át nem lehetett kutatni, megismerni, megörökíteni a szülőfalut, a szülőföld történeti múltját, majd amikor 1990 után az ide látogató magyarok „testvérfalut” lakói vagy küldöttsége falujuk történeti múltját tárgyaló „csinos kis kötetel” dicsekedtek, az erdélyi értelmiségi arra gondolt, miért ne írja meg faluja „monográfiáját” ő is. Ha csak 25–50–100 oldalra van ereje, akkor is. Arra azonban már nem sokan gondoltak, hogy bármennyire nemes és mindenképpen dicséretes a szándék, hozzáértés hiányában az eredmény csak silány lehet.

A falutörténet kutatója az önismeret szép szándékától és a szülőföldhöz való ragaszkodás nemes érzésétől vezérelve – legyen műkedvelő vagy szakember – megalapozottan vallja, hogy minden ember szülőhelye „egy kis világ”, amely „olyan lelki útravalóval tömte tele batyunkat, amely az évek teltevel egyre többször figyelmeztet: emberi kötelességünk valamit, valamiként visszafizetni a csodás feltarisznyálásért. Mert ettől a földtől nem csak hamubasült pogácsát kapunk, hanem emberi tisztességet, őseink szeretetét és a tudás szomjúságát is”. A szakemberek mellett műkedvelők (lelkészek, papjelöltek, tanárok, orvosok, tisztviselők, sőt, a toliforgatáshoz alig értő kétkezi munkások) merészkedtek könyvtárakba és néha a levéltárakba adatot gyűjteni szülőfalujuk vagy lakhelyük történeti múltjának feltárása, illetve „monográfiája” megírása szándékával.

Vizsgálódásunkat Marosvásárhely kiadói vonzáskörére méretezve, másfél évtized alatt közel félszáz helytörténeti munka, sok szerző szóhasználatában falumonográfia vagy egyház- és iskolatörténet jelent meg. Ma már ilyen irománya van Abosfalva, Altorja, Akosfalva, Balavásár, Bolya, Bonyha, Búzásbese-

nyő, Csíkjenőfalva, Csikkarcfalva, Csíkmadaras, Csittszentivány, Disznajó, Erdőszentgyörgy, Gyalakuta, Gyergyóalfalu, Héderfája, Kend, Kibéd, Kilyénfalva, Magvaró, Makfalva, Mája, Márkod, Maroszentgyörgy, Maroskeresztúr, Maroszentkirály, Mezőbezgenye, Mezőkölpény, Mezősámsond, Nagyernye, Nyárádgálfalva, Nyárádselye, Nyárádszentlászló, Nyárádszereda, Panit, Póka, Rava, Rétv, Sáromberke, Sepsimagyaros, Siklód, Somosd, Szentháromság, Szederjes, Székelycsóka, Székelykál, Tancs, Vajdaszentivány stb. helységeknek.¹⁶

A helytörténeti kiadványok száma alapján elmondhatjuk, hogy Marosvásárhely szellemi vonzaskörében megnövekedett az önismeretet elősegíteni szándékozók tábora. Ez egyértelműen örvendetes jelenség. A jelzett tábor azonban alapvetően műkedvelő jellegű, még akkor is, ha jelen vannak abban a történelemtanárok, sőt néhány neves történész is. Ennek és a megjelent írások jellege alapján megállapíthatjuk, hogy a helytörténet-kutatást megalapozó falutörténetírás ma is a műkedvelők kedvelt foglalkozása, vadászterülete. Ez a tény alapvetően meghatározza a szövegek jellegét, a helytörténetírás minőségét.

Az igazsághoz tartozik, hogy a jelzett szerzők némelyike nem is ígért falumonográfiát. Például a *Csittszentivány az ezredfordulón* című kötet szerzői szerint 112 oldalnyira rugó kötetecskékük „rendeltetése az, hogy emlékeket és gondolatokat ébresszen, a családban pedig a fiatalok leüljenek az öregek mellé, együtt éleztgessék a múltat, tervezzék a jövőt”. És falutalálkozót ígérnek, örömmel hirdetve: „Ünnep lesz, falutalálkozó!”¹⁷ A kis kötet mintegy sugallja: „Íme, ez vagyunk mi az ezredfordulón, keressetek meg, ne feledkezzetek meg rólunk!”.

Elmondhatjuk, szakemberek és műkedvelők kezéből is kikerült több valószínűleg egyházközség-történet, iskolatörténet, falutörténet. A Maros megyei falvak történeti múltjának bemutatását felvállaló ismertebb írások között megemlítendő a Backamadaras, Sáromberke, Magyaró, Gyergyóalfalu, Csíkmadaras, Csíkjenőfalva, Vajdaszentivány történetét tárgyaló írásokat. Ezek közül a XIX-XX. századi hagyományos szellemben egyetlen helységnek, a felső marosmenti Magyarónak szentelt önálló kötetet Palkó Attila és Zsimond József.¹⁸ A Pál-Antal Sándor és társai Backamadaras és Csíkmadaras székely falvak történeti múltját tárgyaló kötetek alapvetően a nemzeti történelem nagyobb fejlődési szakaszai szerint vizsgálják a két falu történetét. Ezekről valamennyire eltér a Csíkmadarásról szóló írás: az *Egy felcsiki falu múltja és jelene* kötet második bővített kiadása, foglalkozik az élő és forgandó jelennel is, bár még nem látni, hogy ez a jelen valós hajnalhasadás-e, vagy csak egy csalóka délibáb?

Sáromberke, Csíkjenőfalva, Mezőbergenye, Székelykál stb. falutörténete tematikus szerkezetű. A helységek nevének, életterének alakulása, a népesedési viszonyok, a székely szabadságok, székelyek a közélet színterén, a helység önkormányzata, a birtokosok, a tulajdonviszonyok, az állattartás, földművelés, életmód, egyházi élet, oktatás, művelődés, a történelmi és mai helynevek, csa-

lád- és keresztnevek, az egyházi és világi szokások, hiedelmek, a helység közelmúltja stb. kérdéscsoportok szerinti megközelítésbe, és ezen belül fejlődési szakaszonként vizsgálja a jelzett faluk történeti múltját.

A két tárgyalási mód nem tételez fel eltérő algoritmusbeli felfogást, fogalomrendszerbeli különbségeket, vagy éppen eltérő ideológiai meghatározottságot. A tematikus felfogás talán hajlékonyabban követheti az adatbázis, a források adottságait, éppenséggel szeszélyeit (hiányukat vagy túltelítettségüket). Egyébként mindkét megközelítés alkalmas a valós régmúlt tudományos és hiteles bemutatására.

Tájainkon önálló szellemi alkotóműhelyként vált ismertté Péterfi László lelkipásztor kibédi paplaka. Péterfi tiszteletes az egyházközség és falutörténet sajátos ötvözetében mutatja be Balavásár, Bonyha, Gyalakuta, Héderfája, Kend, Kibéd, Nyárádselye és Siklód történeti múltját. A jelzett írások műfajilag nem sorolhatók a tipikus falutörténetekhez. Funkcionalitásuk azonban nem lebecsülendő, hiszen magyar egyházközségekről van szó, vagyis egy „szelet magyarságtörténetről”. Magyarok magyarul láttatják magukat az erdélyi valóság forrágatagában.

A „Péterfi-jelenség” ma már nem elszigetelt. Érettebb ikertestvére annak Coroj Artúr Altorjáról írt, Csíkszeredában kiadott írása, illetve Csáky Károly Marosszentkirálynak szentelt kötete. Függetlenül attól, hogy milyen érdemei vannak egyik vagy másik kötetnek,¹⁹ hasznosságuk vitathatatlan. Mindenképpen a romániai magyar sors termékei, szembenezés a múlttal.

A Marosvásárhely vonzaskörében kibontakozódó helytörténeti, falutörténeti kutatások talán legérzékenyebb pontja az adatbázis, a hasznosítható források kérdése. E tekintetben, a helytörténészek többségének nem sikerült felülemelkedni a „műkedvelők” igénytelen és tudománytalan felfogásán, hiszen Orbán Balázs és Benkő Károly mellett mindössze néhány általánosabb témájú munkát kísérelnek meg hasznosítani forrásként. Pedig a helytörténet-kutató olyan új forrásokat vallathat, és kötelessége megszólaltatni, amelyeket nincs módjában faggatni a nemzeti történelem művelőjének. A helyi (falusi) egyházközségeknél elfekvő, 1895 utáni egyházi anyakönyvek, családkönyvek, birtokösszeírások, számadások, az iskolák anyakönyvei, katalógusai, a közbirtokossági jegyzőkönyvek, falusbírói-falujegyzői iratok, könyvtári nyilvántartások, leltárkönyvek stb. néha meglepően gazdag források lehetnek mind a falutörténetnek, mind a táj történetnek. Egyben olyan részadatokat tartalmazhatnak, amelyek még a nemzeti történelmet is gazdagíthatják.

A műkedvelő helytörténészeknek is tudniuk kell, érdemes, sőt, kötelességük bemerészkedni az állami levéltárakba, hiszen közismert, hogy például a Román Országos Levéltár Maros megyei Igazgatósága Marosvásárhelyen őrzi Marosszék igen gazdag levéltárát, a Kolozs megyei Igazgatósága Udvarhely-

szék, a Hargita megyei Igazgatósága Csíkszék, stb. levéltárát őrzi és bocsáthatja a kutatók rendelkezésére. A székely székek és az 1876-tól helyükbe lépő megyei közigazgatási, törvényhozói, törvénykezési, adózási, árvaszéki stb. intézetek iratai a helységek, tájegységek, széki-megyei hatóságok tevékenységének tanulmányozásához nélkülözhetetlen forrásai. Ha szerencsés a kutató, talál ugyanott a helységek új- és legújabbkori történetének tanulmányozásához is nélkülözhetetlen falubírói-községi és körjegyzői iratokat. Nem is beszélve arról, hogy a jelzett levéltárak őrzik az 1895 előtti egyházi anyakönyveket, az iskolák fennmaradt irattárait, az erdélyi telekkönyvi hivatalok, az ipari és kereskedelmi társas- és magáncégek törvényszéki nyilvántartásait, sőt, a párt-állam korából ismert pártszervek irattárait, állambiztonsági hatóságok, termelőszövetkezetek, állami gazdaságok stb. iratanyagát. Az egyházközségek és iskolák régmúltját, sőt újkori és legújabbkori történetét tanulmányozó kutató egyházközségenként rendezett, adatokban gazdag forrásokat talál Marosvásárhelyen a Református Egyház Gyűjtőlevéltárában is.

A műkedvelő helytörténet-kutatóktól leginkább számon kérhető a begyűjtött adatok rendezése, faggatása, értékelése és hasznosítása, hiszen ennek során kell vizsgálat alá venniük a kordokumentumokat és ennek tükrében kimutatniuk a helység fejlődésbeli sajátosságait, bensőségesebb történéseit. A helytörténet-kutatás legigényesebb fázisa ez, ami során megmérettetésre kerül a helytörténet-kutató felkészültsége és történeti empátiája. A helytörténetírás gyakorlatának e fejezetében lehet számon kérni leginkább a műkedvelő történészek szakmai hozzáértését. A helytörténészek e területen általában adósok maradnak, nem felelnek meg az elvárásoknak.

Az tény, hogy a Marosvásárhely vonzásában kibontakozódó helytörténet-kutatás a XX. század végén és a XXI. század elején örvendetesen kiszélesedett. A megjelent írások többsége olyan úgynevezett „falumonográfia”, amelyek születését valamilyen pénzforrás határozta meg, olyan műkedvelői munka, melynek szerzői általában tájékozatlanok a kutatásban, az okiratok és más források adatainak értékelésében, a falutörténet-írás és szerkesztés tudományos követelményeiben. Nyomdafestéket láttak igénytelen, alacsony színvonalú írások. A Sepsimagyarósnak szánt írás alig 26 oldallal kíván megfelelni a követelményeknek. Ugyanakkor Makfalva „rendkívüli monográfiája” 467 oldalon tárgyalja Magyarországot, Erdélyt, a Székelyföldet, Kossuthot, Bolyait stb., majd a makfalvi Dósa nemzetség történetét, de tartalmaz mintegy 120 oldalnyi kevésbé értékelhető illusztrációs anyagot, továbbá a helységre vonatkozó, de értelmetlen adathalmazt is. Az ilyen írások arra szolgálnak példaként, miként nem szabad helytörténeti munkát, falutörténetet írni.

Emelkedett azonban azoknak a munkáknak a száma is, amelyek valós értékű falutörténeteknek tekinthetők. A szakemberek, de műkedvelő történészek

(Bartha Zoltán, Bartos Miklós, Botos Csaba, Suba Ferenc stb.) tollából is több olyan írás került ki, amelyek a tudományos követelményeknek megfelelnek.

Az elméleti viták, de főleg a helytörténet-kutatás gyakorlata arra figyelmeztet, hogy az erdélyi magyarok önismereti, önértékelési igényei megnövekedtek. Ezzel számolni kell, de nem a műkedvelő történészek „lebunkózásával”, hanem a szakmai felkészültség fejlesztésével, ahogyan azt Imreh István még 1969 körül megfogalmazta, helytörténeti egyetemi tanszékek létesítésével, szabadegyetemi felkészítő előadások tartásával stb.

¹ Dolgozatom elméleti megalapozásában Stier Miklós-Szász Zoltán: *A helytörténetírás módszertani kérdései. Új és legújabb kor.* (Budapest, 1981) írásának irodalmára támaszkodom.

² Egyed Ákos: A Székelyföld megismerésének forrásai. *Korunk*, XXVIII/1969. évf.4. sz. 519–521. *Századok*, 1968. 3. sz. 205–209.

³ Stier-Szász, 1981, 11.

⁴ *Századok*, 1872, 5 sz. 412–416.

⁵ *Századok*, 1894, 364–371.

⁶ *Magyar Gazdák Szemléje*, 1899.

⁷ Váczy Péter: A helytörténeti kutatás problémái. In: *Budapesti Szemle*. 1931, 647–649 sz. 53–82.

⁸ Mályusz Elemér: A népiség története, In: Hóman Bálint (szerk.): *A magyar történetírás új útjai*, Budapest, 1931. passim.

⁹ Bodor Antal: *Magyarország honismereti irodalma 1527–1940*. Budapest, 1940.

¹⁰ Imreh István: Múltismeret és helytörténet. In *Korunk*, XVIII/1969. 4. sz. 503–510. Egyed Ákos: A Székelyföld megismerésének forrásai. In *Korunk*, XVIII/1969, 515–523. Uő: A tájtörténet-kutatás néhány kérdése. In: *Korunk*, XIX./1970.12.sz., 1831–1836.

¹¹ Stier-Szász, 1981, 15–16. Szabad György: A Magyar Történelmi Társulat Helytörténeti Szakosztályának célkitűzéseiről. In: *Történelem*, 11, Bp.1971, 299.

¹² Imreh 1969, i.m.

¹³ Lásd: Stier-Szász, 1981.

¹⁴ Marosvásárhelyről Szabó Miklóst és Pál-Antal Sándort kérte fel e feladatra. A munkacsoport meg is alakult. Tartott néhány munkautlést, de az RMDSZ megyei vezetősége nem támogatta a munkacsoportot, mely beszüntette tevékenységét.

¹⁵ Fülöp Mária: *Județul Mureș în cărți. Maros megye a könyvekben*. 1990–1999. Târgu-Mureș, 2002. Fülöp Mária-Ferencz Klára: *Bibliografia locală retrospectivă a județului Mureș. Maros megye retrospectív helyismereti könyvészete*. Tg-Mureș, 2005.

¹⁶ A felsorolt irományok, kevés kivételével, a Marosvásárhelyi Impress Kiadó, Bölöni Domokos újságíró és Szabó Miklós nyugalmazott akadémiai főkutató személyi könyvtárában található meg.

¹⁷ Kovács Emese – idézi Balogh Károly: *Csittszentivány az ezredfordulón*. Marosvásárhely, 2000, 3.

¹⁸ Palkó Attila: *Magyaró. Egy felső-marosmenti falu évszázadai*. Bukarest, 1995. Palkó Attila-Zsigmond József: *Magyaró hétköznapjai. Népi foglalkozások, mesterségek*. Marosvásárhely, 1998.

¹⁹ Lásd: Coroj Artúr: *Altörja. A római katolikus egyházközség története*. Csíkszereda, 2000. Csáky Károly: *Marosszentkirály. Hitéleti és kultúrtörténeti adatok*. Marosszentkirály, 2004.

Asztalos Lajos

Kolozsvár utcanevei

Gyermekkorom egyik kedves élményét apámnak köszönhetem, aki szeretett sétálni a városban, s ha csak lehetett, engem is magával vitt. Az 1940-es évek elején ez a főutcákon is kellemes volt, mert alig közlekedett néhány gépkocsi. Akkoriban kezdtem felfigyelni az általa mondott utcanevekre, mint például: Víz utca, Holdvilág utca, Kőkert utca, Gyep utca, Hegyvölgy utca, Szappany utca. Vagy annak a nevére, melyben laktunk: Forduló utca. Egy vasárnap a Fűvészkertbe mentünk sétálni, de útközben, az egyik trafikban apám a cigaretta mellett térképet is vásárolt. A város térképét. Az akkori képes folyóiratokból megtanultam térképet olvasni, így a város térképén is eligazodtam.

Amerre jártunk, a névtáblákról elolvastam az utcák nevét. A háború után, 1945–46-ban csodálkozva vettem észre, hogy számtalan utca neve megváltozott, hogy a mi utcánknak is két neve lett, az addigi, magyar Forduló fölött megjelent a román Cotită is.

Az akkori utcanév-változtatás csak egy volt a sok közül. Időben visszatekintve ugyanis megállapíthatjuk, hogy térségünk más városaihoz hasonlóan, az elmúlt száz év politikai változásait Kolozsvárt is szolgáltaian követték az utcanév-változtatások. Annyira, hogy ez idő alatt nem egy utcának 4–5 vagy még több neve is volt. E változásokat illetően két nagy korszakot különböztethetünk meg:

1. A város létrejötte után területének növekedésével az utcák száma is gyarapodott. A tájékozódás végett szükséges lett az utcák megkülönböztetése, megnevezése. E neveket az illető utca vagy tér valamilyen jellegzetessége:

- nagysága, hossza – *Nagy* (piac, utca), *Kis*, *Hosszú*, *Hosszú*-(Szappany), *Kurta*-(Szappany),
- a talaj minősége – *Porond*, *Agyagdomb*, *Gödrös*, *Sáros*,
- a domborzat – *Hegyvölgy*, *Domb*,
- a szomszédos utcákhoz való helyzete – *Közép*,
- a város területén lévő helyzete – *Szélső*, *Belső*-(Magyar), *Külső*-(Magyar), *Alsó*-(Kereszt), *Felső*-(Kereszt), *Óvári* (piac),
- alakja – *Görbe*-(Szappany), *Könyök*, *Kígyó*,

- jellegzetes épülete – *Szentegyház, Görögök temploma, Torony, Lábasház, Dézsmacsúr, Malom, Fürdő, Templom, Gyár, Színház, Állomás, Klostrom,*
- városfal erősítése – *Torony, Bástya,*
- városfal építménye – *Híd, Kökert* ('kökerítés'), *Libucgát,*
- lakóinak nemzetisége – *Magyar, Zsidó, Oláh, Görögök* (temploma),
- lakóinak foglalkozása – *Fazekas, Kismester* ('tanító'), *Tímár, Kádár, Kalányos,*
- lakóinak vélt vagy valós eredetihelye – *Kandia* (krétai görög kereskedők),
- ipara – *Szappany, Szeszgyár, Sörház,*
- kereskedelme – *Piac, Ószer, Tizenháromváros* (a 13 szepességi város kereskedőinek raktárai),
- iránya – *Monostor, Torda, Györgyfalvi, Pata, Kajántói,*
- két nagyobb utcát összekötő jellege – *Kötő, Átjáró,* (Felső-, Alsó-) *Kereszt,*
- a népi humor – *Zsák, Gatyaszár* (elágazó, V alakú utca), *Boszorkány* stb. alapján századokig a lakosság adta.

A népi humor a közelmúltban is tevékeny volt, és ma is az. Példaként említhetjük Kolozsvárt a *Csalóközt* (ügyvédi irodák alapján a Szentegyház utca eleje), a *Drága Linát* (a Fellegvári út neve 1920 után a román Drăgălina név alapján), a *Tyúkszar utcáit*, a *Hányinger utcát* (több kocsmája miatt), Désen a *Szaros sikátort* (elhanyagolt sikátor). Ezek ma már általában csak az illető utca és a környék lakói által ismert nevek, nem maradnak fenn huzamosabb ideig, egy-két nemzedék múltán elenyésznek.

Ezek az utcával szorosan összefüggő ún. *beszélő nevek*, melyeket a városbeliek esetenként akár több száz évig használtak. A régi épületekhez hasonlóan műemlékek. Ezt számtalan olasz-, francia-, német-, spanyolországi, svájci stb. város utcanevei bizonyítják. A most Galego Önkormányzati Közösségnek nevezett spanyolországi Galícia fővárosában, Santiago de Compostelában pl. a Franco-rendszer kimúlása után az óvárosban minden utca és tér lecserélt vagy spanyolra fordított évszázados nevét visszatették a helyére: a *Plaza de España* 'Spanyolország tér' ismét *Praza do Obradoiro* 'műhely tér', a spanyol *Plaza de las Platerias* 'ezüstműves műhelyek tere' galegól megint *Praza das Praterias* 'ugyanaz', a *Calle Nueva* 'új utca', *Rúa Nova* 'ugyanaz' lett stb. Galícia önkormányzati törvénye egyebek mellett előírja, hogy a tartomány „helyneveinek egyetlen hivatalos alakja a galego”. Bilbóban (spanyolul Bilbao), a spanyolországi Baszkföld fővárosában az utcanevek baszk és spanyol, azaz kasztíliai nyelvűek. Asztúria legnagyobb városában, Xixonban ([sison], sp. Gijón [hion]) számtalan utca nevét csak asztúr nyelven írták ki. A Szovjetunió utódállamaiban, pl. Észtországban, Lettországban, Litvániában, Oroszországban, ahol léteztek, a régi utcaneveket vissza tették helyükre és műemlékké nyilvánították. Így pl. a moszkvai *Ulica Gorkovo* 'Gorkij utca', miként száz, kétszáz évvel ezelőtt, ismét *Tverszkaja*. Finnországban a svédek által is lakott településeken az utcaneveket a

finn alatt svédül is feltüntetik, ahol a svédek vannak többségben, ott felül van a svéd név. Az ország fővárosában, Helsinkiben is minden utcanévtábla kétnyelvű. Pl. a finn Korkeavuorenkatu svédül Högbergsgatan.

2. A XIX. század végén a lakosság névadó szerepét átvette a helyhatóság. Kolozsvárt ezt az is elősegítette, hogy több, nem bennszülött értelmiségi kifogásolta a számára „érthetetlen”, nehezen megjegyezhető *Bel-*, *Kül-*, *Alsó-*, *Felső-*előtagú ésszerű, a helybeliek által nyilvánvalóan értett utcanevet. A *Szén*-utcákat például úgy tekinthetjük, mint fát, melynek törzse az előbb *Széna*, később *Belső-Széna*, *Belső-Szén utca*, a városfalon kívül, folytatásaként rendre kinövő, kialakuló utcák, a *Külső-Szén* (Majális), *Külső-Alsó-Szén* vagy *Alsó-Szén* (Mikó), a *Külső-Felső-Szén* vagy *Felső-Szén* (Trefort), a *Felső-Külső-Szén* (Kökert), *Új-Szén* (Hajnal) pedig az ágai.

A hatóság által önkényesen vagy utasításra adott név lehet:

- személynév – politikusok, államférfiak, írók, festők, szobrászok, színészek, történészek, zeneszerzők stb. neve;
- elvont, jelképes fogalom – *Béke*, *Szabadság*, *Köztársaság*, *Hősök* stb.;
- jelentős dátum – *Május 1.*, *December 21.* stb. E névfajta Franciaországból a *14 Juillet* ('július 14.') meg az ehhez hasonlók alapján terjedt el. Ezek kimondása nehézkes, könnyen összetéveszthetők a házszámmal;
- egyéb köznév: növény, állat, foglalkozás, zeneszerszám, munkaeszköz – *Liliom*, *Rigó*, *Kapás*, *Cimbalom*, *Ásó* stb.;
- földrajzi név, bel- és külföldi városnév, országnév – *Kárpát*, *Borszék*, *Párizs* *Jugoszlávia*.

Ezek a történelmietlen szemléletet tükröző új nevek semmiféle kapcsolatban sem voltak és ma sincsenek az illető utcával. Vagyis néma nevek. E divat terjedésének egyik oka az ily módon való emlékéllítés. Magyarországon – beleértve természetesen Kolozsvárt is – már a folyamat kezdetén a települések utcanevekben tükröződő sajátos arculata eltűnt, mindenütt ugyanazokat a neveket adták: Deák Ferenc, Kossuth Lajos, Jókai, Vörösmarty stb. Kolozsvárt az első világháború után a román hatalom ezt arra használta és használja fel mind a mai napig, hogy a város múltjának, a régi beszélő neveknek meg mindenek, ami magyar, kénye-kedve szerint fittyet hányva, a magyarságot láthatatlanná tegye. A lakosság által adott régi nevek lecserélésével a város történetének nyelvi emlékeit pusztították el.

E második időszakban több hosszabb-rövidebb szakasz követte egymást, de egyik sem tartott huszonöt évnél tovább:

- a) Az első az 1848-as forradalom idején kezdődött. De a forradalom és szabadságharc vérbefojtása, majd az elnyomás hosszú évei után csak 1898-ban folytatódott. Ezután a helyhatóság teljesen átvette a lakosság-

tól az utcanévadás szerepét: 1899. április 17-én, a városi közgyűlés (ma sem sajnálhatjuk eléggé), a beszélő nevek többségét eltávolította. Így lett a *Bel-Közép* helyett *Deák Ferenc*, a *Kül-Közép* helyett *Honvéd*, a *Monostor* helyett *Unió utca*, a *Kül-Monostor* helyett *Monostori út* stb.

- b) A második 1920-ban kezdődött, amikor a hatalomváltozás után a román helyhatóság minden utcát átkeresztelt. A legtöbb beszélő nevet eltüntették (*Szentegyház*, *Kö kert*, *Holdvilág*, *Király* stb.). De véletlenül és lefordítva néhány megmaradt. Egyeseket tévesen fordítottak, mint 'a hónap első napja' jelentésű latin *Calendaeből* való *Kalandost* a *kalandból*.
- c) A harmadik 1940 szeptemberében kezdődött: a magyar helyhatóság, néhány kivételtől eltekintve – pl. Hitler, Mussolini, Horthy Miklós –, visszaadta az 1920 előtti utcaneveket.
- d) 1945-ben újabb változtatásra került sor: ismét lecseréltek több beszélő nevet – pl. *Szentegyház* helyett *Március 6.*, *Király* helyett *Augusztus 23.* lett. Egyidejűleg elhanyagolt történelmi személyiségek kerültek előtérbe – *Budai Nagy Antal*, *Dózsa György* stb. Orosz írókról – *Tolsztoj*, *Dosztojevszkij* –, a városba bevonuló szovjet csapatok parancsnokáról – *Malinovszkij* – is elkereszteltek néhány utcát, illetőleg teret. Az új utcanévtáblákon a neveket románul és magyarul tüntették föl. Pl. *Str. Dózsa György utca*, *Str. Cotitã – Forduló utca* stb. De volt, amelyiket csak románul: *Str. Regalã utca* (*regalã* 'királyi').
- e) 1948-ban, a kommunista hatalomátvétel után, egyebek mellett, a királyi család tagjainak nevét cserélték le: pl. *I. Mihály királyból* *December 30.*, *Regina Maria – Mária királyné Molotov* lett, ugyanakkor a beszélő *Majális* és a királysággal kapcsolatos *Regalã* a *Republiciinek*. adta át helyet. Több magyar név is eltűnt: *Bocskai*, *Reményik* stb. A háború előtt, alatt elpusztult kommunista áldozatok neve, illetőleg orosz vagy szovjet-orosz név követte őket: *Bernát Andor*, *Puskin* stb.
- f) 1958 januárjában, Petru Groza halálakor, a *Molotov (Deák Ferenc) utca* az ő nevét kapta. Ez idő tájt lett az addig *Masaryk* nevét viselő *Hosszú utcából* *Julis Fučík*.
- g) A szovjet csapatok 1958 júliusi romániai kivonulása után mind sovinsztábi parancsuralmi rendszer 1964 januárjában már nem rejtette véka alá igazi arcukat. A Nyugat által nagy örömmel fogadott ún. szovjetellenítés ürügyén, a kétnyelvű utcanévtáblákkal együtt a legtöbb magyar személyiség nevét is eltüntették (*Báthori*, *Bethlen*, *Kossuth Lajos*, *Vörösmarty*, *Fazakas Mihály* stb.). A helyhatóság, hogy mégis kimutassa a „kommunizmushoz” való „hűségét”, *Kossuth Lajos* és a *Vörös Hadsereg* helyébe *Lenin* nevét tette. Egy füst alatt, az ó-romániai nagyvárosi hóbortot követve, Kolozsvárt is felbukkant az első „bulevard”, amit a magyar sajtó

út helyett, sajnálatos módon, „sugárút”-nak fordított, amihez Kolozsvárnak semmi köze. Ekkor „derült ki”, hogy a XV. század végén, a XVI. elején élt *Dózsa György* tulajdonképpen *Gheorghe Doja* volt, csak senki, ő maga sem tudott róla, ekkor árasztotta el Kolozsvár utcáit a folyók, tavak, hegységek, hágók, szorosok, falvak, patakok, hegyek, gyárak, foglalkozások, gépek, gépalkatrészek, szerszámok, fémek, növények, állatok jellegtelen nevének több százás tömege.

1979 augusztusában a helyi újság, az *Igazság Új utca ez, legyen új a neve is* címmel rövid írást közölt. Szerzője javasolta, hogy a Monostori-negyedi lakótelep egyik utcájának nevét, a románra *Lingurarilor*nak fordított *Kalányost* meg kellene változtatni, mert nem illik az utcában újonnan épült tömbházakhoz. A névcserét megelőzendő írtam a szerkesztőségnek. Ebből idézem: „Kár volna veszni hagyni vagy tudatosan törölni a Kalányos nevet... Nem hihető, hogy valaki is sértőnek minősíthetné, hiszen az ott lakók közül senki sem kanálfaragással keresi a kenyerét... A XIX. század végén ’bölcs’ újságírók, közéleti személyek valósággal hadjáratot indítottak a régi, több százéves nevek ellen. És az ezt követő rendezésnek áldozatul is esett nem egy régi név. Amit nem lehet eléggé sajnálni mind a mai napig. Különösen ha tudjuk, hogy vannak városok, mint pl. Róma, ahol számos utcának ma is ugyanaz a neve, mint ezer vagy másfél-kétezer évvel ezelőtt. Legyünk kíméletesebbek, s amint a tárgyi emlékeket is tiszteljük, ugyanígy viseljük gondját az efféle szellemi műemlékeknek is. Mert nem csúfítják a város arculatát.” Javasoltam azt is, hogy ne külföldi személyiségek nevét adjuk utcáinknak, hiszen számtalan jeles személyiségünk van, aki itt született, itt élt, itt nyugszik, és ennek ellenére egyetlen utca sem viseli a nevüket. Az iránt érdeklődve, hogy megkapták-e írásomat, a szerkesztő megkérdezte: „Asztalos elvtárs, remélem nem gondolta komolyan, hogy ez meg fog jelenni?” Ezt válaszoltam: „Nagyon komolyan gondoltam, hogy nem fog megjelenni, de meg kellett írnom.”

- h) 1987 októberében az egyre sovínisztább parancsuralmi rendszer *Budai Nagy Antalt* – kolozsvári elestének 550. évfordulója előestéjén –, *Móricz Zsigmondot*, a beszélő *Kalányost*, *Dézsámát*, *Szoporit* stb. sem viselte el. Ugyanakkor a nagyzási hóbort szellemében szaporodásnak indultak a „bulevardok”, a „megsugarasodott” utak.
- i) 1989 végén a sebtében létrejött városvezetésnek, a benne lévő néhány magyarral együtt, elég gondja volt ahhoz, hogy ne az utcák átkeresztelésével foglalkozzék. Ezért csak két nevet cseréltek le (*Lenin* helyett *22 Decembrie* ’december 22.’, *Petru Groza* helyett *Eroilor* ’hősök’). Bár a kommunizmus megbukott, „hagyományaihoz” híven tovább szaporodtak a

„bulevard”-ok. Annak ellenére, hogy az illető utcák két oldalán a házak ugyanazok maradtak, vonaluk, szélességük, hosszuk sem változott.

1990. március 21-én a Hivatalos Közlönyben megjelent törvényerejű rendelet a közterület-nevek megváltoztatását tárgyalta. Kitért arra, hogy „a hagyományos román elnevezések mellett figyelembe kell venni a nemzeti kisebbségek hagyományos elnevezéseit is”. A rendelet alapján a megye- és városházák mellett 7–9 tagú történész, néprajzos, földrajzos, nyelvész, művész stb. szakemberből álló bizottságot kellett létrehozni. 1990 áprilisában megalakult a kolozsvári bizottság, melynek két magyar tagja Csetri Elek történész és Somai József közgazdász, akkori megyefőnök-helyettes (akkor megyei alpolgármesternek nevezett) lett. Ekkor olyan döntés is született, hogy a Petőfi–Avram Iancu utca csak Petőfi legyen. De ez nem került a megyei döntéshozó szerv elé. Ezután kétszer hívták össze a bizottságot, de mindig olyankor, hogy a magyar tagok ne lehessenek jelen.

- j) 1990 őszén, miután az ideiglenes polgármester már hónapokkal azelőtt támadta *Rákóczit* és *Petőfit*, a sovinizta rendszerben lejáratott személyek nevének lecserélése ürügyén, a kommunista-csausiszta „hagyományt” folytatva, törölték *Rákóczi* a fejedelem nevét, *Petőfit* pedig a *Dohány utcába* száműzték, a még meglévő beszélő nevek közül törölték a *Kőmálalját*, a *Patát*, a *Györgyfalvit*, a *Borhánccsot*.

Ezzel kapcsolatban egy 1980-ban papírra vetett, de „nyilván” nem közölt írásomat is felhasználva, felhívást közöltem a helyi magyar újságban (*Szabadság*: minél többen írjanak az illetékeseknek, és kérjék az utcanevek általam említett általános rendezését, a régi nevek visszaadását. *A régi kolozsvári utcanevek* című írásomat a felhívással együtt az újság 1990 december elejétől 1994 áprilisáig 58 részben közölte. Eredménye az lett, hogy ebben az újságban azóta a magyar neveket is feltüntetik.

1990. január 26-án az utcanévadó bizottságban egy ideig Csetri Eleket helyettesítő Kiss András főlevéltáros, Csetri Elek, Somai József, valamint a saját nevében nyilatkozatban fejtette ki: 1. minthogy a névadó bizottság nem tárgyalta az általuk benyújtott javaslatokat és nem hozott érvényes határozatot, minden névváltoztatás törvénytelen és önkényes; 2. feltétlenül közösen kell megállapodni a névadás elveiben; 3. feltétlenül figyelembe kell venni a magyar és a szász lakosságnak a város fejlődéséhez való hozzájárulását, a magyarság jelentős százalékarányát; 4. alapvető szempontnak kell lennie annak, hogy a századok során a város lakossága valamely sajátosságról nevezte el az utcákat, e nevek a város történelmének részei, s megőrzésre méltók; 5. feltétlenül figyelembe kell venni azokat a személyiségeket, akik a századok során hozzájárultak a város fejlődéséhez stb.

1991. február 14-én a Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) megyei vezetősége beadványt juttatott el a megyeházára, melyben megállapította, hogy az addigi utcanév-változtatás önkényes, mert az utcanévadó megyei bizottság nem az 1990/100-as törvényerejű rendelet előírásai szerint jött létre, a nem törvényesen létrehozott bizottságot nem a törvény által előírt írásbeli meghívóval hívták össze, az üléseken soha nem volt jelen a tagok többsége, a két magyar tagot – Csetri Eleket, Somai Józsefet, illetőleg Kiss Andrást – egyáltalán nem hívták meg. Amennyiben a megyeháza 10 napon belül nem tárgyalja újra az önkényesen megváltoztatott utcanévek ügyét, az RMDSZ megyei vezetősége az ügyészséghez fordul. Erre február 28-án összeült a bizottság, visszavették Somai Józsefet, a kizárt magyar tagot és megállapodtak az alapelvek kidolgozásában. Elhangzott, hogy az alapelvek kidolgozásáig Petőfi és Rákóczi neve maradjon a helyén. De a többség ezt elvetette. A következő ülést nem tartották meg.

1991. március 13-án, a bizottságban részt vevő Ion Aluș, Csetri Elek és Kiss András nyilatkozatot juttatott el a bizottsághoz. Kifejtették: 1) Március 27-ig, a következő ülésig, az illetékesek bocsássák a bizottság rendelkezésére a megváltoztatandó és az odaitéendő utcanévek jegyzékét, valamint a lakosság javaslatait; 2) A bizottság a munka áttekinthetősége végett ne csupán 2–3, hanem minél nagyobb számú változtatást tárgyaljon meg; 3) Minthogy a lakosság nemzetiségi összetételének aránya egyike a legalapvetőbb követelményeknek, az utcanév-változtatásoknál ezt a legmesszebbmenően figyelembe kell venni; 4) Az említett igényt a helység történelmének is meg kell erősítenie, hogy az egyes személyiségeknek a település fejlődéséhez való hozzájárulását ily módon ki lehessen emelni; 5) Az utcanévadásnál figyelembe kell venni azokat a helyneveket is, amelyeknek az adott helyen jelentőségük van; 6) Az új nevek adásánál figyelembe kell venni az egyetemes műveltség kiemelkedő személyiségeit. Folyamatban van az ország európai beilleszkedése, s ezt a nevek is jelképezhetik; 7) A bizottság ülésein csak annak tagjai vegyenek részt. Ez alapvető. A bizottság munkáját jegyzőkönyv rögzítse, amely bárkinek, a tömegtájékoztatásnak is rendelkezésére áll. Szükség esetén sajtóértekezletet is lehet tartani.

Mindez pusztába kiáltott szó maradt.

- k) 1992 februárja, a helyhatósági választások után a parancsuralmi rendszer eszmei örököséként tevékenykedő szélsőséges, magyargyűlölő-polgármester, Gheorghe Funar és az általa irányított városvezetés a még meglévő beszélő és magyar nevek közül többet lecserélt.

A megyei tanács hasonló módszerrel folytatta utcanévadó tevékenységét. Ezért Kötő Józsefnek, az RMDSZ akkori megyei elnökének java-

soltam: történeti bevezetővel ellátott pontos ajánlásokat kell benyújtani a megyeházára. 1993 február elejére elkészült a negyvenkét gépelt oldalas írásom, amelybe 106 beszélő utcanév megőrzése, illetőleg visszahehelyezése mellett, a város magyar lakosságának arányában 109 magyar és a magyarsághoz kötődő szász, zsidó, lengyel személyiség neve került. Válasz nem érkezett. Az anyag egy részét a Kolozs megyei RMDSZ román nyelvű lapjában, a *Punteaban* közöltük.

1993. november 15-én az utca-, tér-, negyed, park, tömegközlekedési megálló-névadó bizottság két magyar tagja, Csetri Elek és Kiss András nyilatkozatban jelentette be: amíg az 1991. január 26-i és az 1991. március 13-i nyilatkozatban kifejtettek a bizottság nem oldja meg, annak munkájában való részvételüket fölöslegesnek tartják, nem óhajtanak résztvevői lenni az ottani szavazógépezetnek. Egyetértettek a Győzelem tér nevének Avram Iancu térré változtatásával, remélve, hogy elvárásukat megértve, és megbékélési szándékát kifejezve, a bizottság visszaadja Petőfi nevét az előzőleg így nevezett utcának. Ez esetben kések a bizottság munkájában való tevékeny részvételre.

Válasz erre sem érkezett.

1995-ben és 1996-ban Moldován Béla, az RMDSZ egyik városi tanácsosa több ízben véleményemet kérte. Az általa javasoltakat sem vették tudomásul.

1998 tavaszán két ízben kiegészítést juttattam el a készülő műemlékvédelmi törvénytervezethez: javasoltam, hogy a századok során a lakosság által adott és századokig fennmaradt ún. beszélő neveket a törvény minősítse műemléknek, s mint ilyeneket, helyezték vissza őket eredeti helyükre. A törvényhozók ezt nem vették figyelembe.

1997-ben az új kormány, melyben az RMDSZ is részt vett, a 22-es sürgősségi rendelettel a város hatáskörébe utalta az utcanévadáást. Így 1998 áprilisában megalakult a városi utcanév-javasoló bizottság, melynek Mikó Lőrinc és Molnos Lajos tanácsos, valamint Gaal György mellett magam is tagja lettem.

A bizottság tevékenységének alapelveit azonban nem a bizottság, hanem előzetesen a városi tanács községgazdálkodási igazgatója dolgozta ki. Ennek 3. pontja szerint vissza kell térni az 1940 előtti meg az úgynevezett hagyományos román nevekhez, a 4. pont előírja a helyi és az erdélyi román sajátosságok tiszteletben tartását, az 5. Észak-Erdély 1940 és 1945 közötti „idegen megszállása” (értsd: Magyarországhoz csatolása) során „elkövetett igazságtalanságok” helyreállítását, az 1945 és 1948 közötti városvezetés által elkövetett „visszaélések” (értsd: a megmaradt magyar nevek) kiküszöbölését, melyek „sértették és sértik”

a román nemzeti tudatot és büszkeséget, a 6. a jelenlegi nemzedék felelősségtudatának ébren tartását a román nép „sok ezer” éves hagyományainak megőrzését illetően, a 9. Kolozsvár „ősi”, Kr. u. 108 előtti eredetének az utcanevekben való kiemelését stb. A névadás fő forrásai ugyanakkor a román nép történetének jelentős időpontjai, a román nép nemzeti egységéért, Erdély felszabadulásáért, a román nép nemzeti létének megőrzéséért harcoló kiemelkedő román személyek neve, a román nemzeti sajátosság kiemeléséhez hozzájáruló román tudósok, művészek neve, a bárhol élő románok, az erdélyi románok nemzeti tudatának ébresztéséhez, fejlődéséhez hozzájáruló román politikusok, katonák, papok, egyszerű emberek neve, végül a „román földön” élt és a román nép és a más nemzetiségűek együttéléséhez hozzájáruló, más nemzetiségű művészek, tudósok, politikai személyiségek neve.

A működési szabályzat előírta, hogy a bizottság akkor működőképes, ha tagjainak legkevesebb 60 százaléka van jelen, az ülés végén a titkár által szerkesztett jegyzőkönyvet valamennyi jelen lévő tag aláírja. A 34 tagú bizottságnak azonban egyetlen alkalommal sem volt jelen „legkevesebb 60 százaléka”. Ennek ellenére a román többség több ízben is döntött. Az ülések végét? soha senki nem írta alá az ülésről készült – ha egyáltalán készült – jegyzőkönyvet. Ezenkívül nem egy bizottsági tag helyett ún. helyettesítő vett részt és szavazott a változtatások ügyében. Nyilván szabálytalanul.

Az első ülésen részt vett egy tanácsos, aki nem szerepelt a névsorban, s aki erélyesen kifakadt az általa „románokat gyilkoló”-nak mondott Bem tábornok, az 1848–1849. évi magyar szabadságharc egyik hőse ellen. Sikertült meggyőzni, hogy nem így volt, s a bizottság úgy határozott, a tábornok neve marad. Ezen az ülésen három román tanácsos is kiállt amellett, hogy a hagyományos neveket, mint Törökvágás, Kövespad, meg kell őrizni. Az említett Bem-ellenes tanácsos ezzel szemben azt firtatta, mi közünk nekünk a törökökhöz, meg miért Pietroasa a Kövespad, ha egyszer le van aszfaltozva (a pietroasa ’köves’, a Kövespad ’lapos, köves magaslat’ csonka fordítása), továbbá, amikor Dosztojevszkijre került sor, azt mondta: „na és, mi van, ha Dosztojevszkij klasszikus?” Bár a bizottság egyetértett azzal, hogy a hagyományos nevek maradjanak, a Kövespad esetében a román többség más nevet fogadott el. Ugyanakkor a bizottság elfogadta azt a javaslatot, hogy a lecserélt magyar revek helyett a magyar tagok ajánljanak más magyar nevet, meg azt, hogy az utcák nevében a magyarság aránya tükröződjék. Szó sem hangzott el viszont arról, milyen éles amerikai tiltakozást váltott ki a főügyésznek a háborús bűnös Antonescu egyes munkatársai

rehabilitálását célzó ötlete, s a román többség minden további nélkül helybenhagyta, hogy a volt Kalányos utca az ő nevét viselje.

Látva, hogy a bizottság román tagjai között vannak, akik fogékonyak a beszélő nevek iránt, a következő ülésen több példányt osztottam szét az 1993-ban a megyeházára benyújtott javaslatból. Fölvettem, hogy a volt Vörösmarty utca, mivel közel van a Bethlen-bástyának is nevezett Szabók tornyához, viselje a fejedelem Bethlen Gábor nevét. Az ezt követő vitának köszönhetően a bizottság úgy döntött, hogy a belvárosi Vár utca legyen Bethlen Gábor. Bármily hihetetlen, ezt a jelen lévő polgármester, a szélsőséges, magyargyűlölő Funar is megszavazta. Persze semmi sem lett belőle.

1998-ban még két ülést hívtak össze, de a kis létszám miatt egyiket sem tartották meg. 1998 decemberében Gaal György írásban javasolta, hogy a Gaál Gábor (Főtanoda, Sámi) utca viselje Kristóf György, a két világháború közti román egyetem egyetlen magyar tanárának a nevét, valamint azt, hogy a Majális utca Bilaşcu helyett továbbra is Köztársaság maradjon. Kristóf György nevéből azóta sem lett semmi, a Köztársaság (Republicii) viszont maradt. Ezt javasolta a Fűvészkert (Botanikus kert) vezetősége is.

1999-ben az utcanévadás ismét a megyei tanács hatáskörébe került, de májusban összehívták a városi bizottságot. Tizenhat személy volt jelen. Névsorolvasáskor kiderült, hogy csak nyolc a bizottság tagja. A többi úgynevezett helyettesítő volt, ami szabálytalan, az üléseken szavazati joggal csakis a tagok vehettek részt. A jelenlevők úgy vélték, hogy a 34 tagú bizottság nem működőképes, mert a tagok fele sem gyűlt össze. 15–16 személy is elegendő, azok, akik az ülések nagy részén jelen voltak. Akár azelőtt, ismét elhangzott a kérdés: az ország súlyos gazdasági helyzetében a városháza legfőbb gondja az utcanevek sorozatban való megváltoztatása? Ami fölösleges költségbe veri az érintett lakosokat: ki kell cserélniük személyi igazolványukat, telekkönyvezniük kell az új utcanevet, akinek van, ki kell cseréltetnie gépjárművezetői jogosítványát, a cégeknek új fejléces levélpapírt, bélyegzőt meg egyebet kell készíttetniük. A bizottság elhatározta, hogy jegyzékbe veszi a város valamennyi utcáját, és csak ott fogad el, illetőleg javasol névcserét, ahol az feltétlen szükséges.

A városi bizottságot ezután nem hívták össze, csak a megyeit. A Gh. Funar által vezetett polgármesteri hivatal kihasználta az alkalmat: sutba vágta a magyar tagok városi bizottság által elfogadott ajánlásait meg benyújtott javaslatait, és mindent előkapart, amit az amúgy is szabálytalanul működő városi bizottság nem fogadott el – mint pl. Bem nevének

törlését vagy meg sem tárgyalt, és benyújtotta a megyei bizottságnak, amelyik, letorkollva a magyarság képviselőjének javaslatait, ellenvetéseit, valamennyit, több mint harmincat, lelkesen elfogadta. Az akkori polgármester-helyettes nem átalotta kijelenteni, hogy a magyar tagok egyetlen javaslatot sem tettek vagy nyújtottak be. Nem sokkal ezután a megyei tanács, a következményeket látva, „megbánta” elhamarkodását, s úgy döntött, hogy a helyi közigazgatási törvény véglegesítéséig egyetlen utcanevet sem változtat meg.

A 2000 júniusában tartott helyhatósági választások után megalakult az új megyei tanács, majd az új megyei utcanév-javasoló bizottság. Ennek magam is tagja lettem. Ez azóta sem ült össze, mert az új helyi közigazgatási törvény ismét a városi tanács hatáskörébe utalta az utcanévadás jogát. 2001 októberében a polgármesteri hivatal kinevezte az új bizottság tagjait, köztük engem. A 2001. október 22-én összeült bizottság a Szelicsei és a Tordai út között épülő lakótelep egyik jövődó utcájának Márton Áron, a kommunista rendszerben súlyos börtönbüntetést szenvedett római katolikus püspök, a Bükki út mellett építendő lakótelep egyik utcájának Haller Károly, Kolozsvár egykori polgármesterének nevét javasolta. A tanács mindkettőt elfogadta. 2002 április végén ismét összehívták a bizottságot, amikor a polgármester mindenkori elképzelésének megfelelően, az újabb „emlékállítás” jegyében, 64 utca átkeresztelése volt a terv. Minthogy alig néhány tag volt jelen, az ülés elmaradt. 2004. április 5-i ülésén a városi tanács több új utca nevééről szavazott. Eszerint az épülő villanegyedekben utcát neveztek el Kós Károly építészről, íróról, grafikusról, politikusról, Dsida Jenő költőről, II. Rákóczi Ferenc erdélyi fejedelemről, Móricz Zsigmond íróról, Bethlen Gábor erdélyi fejedelemről és gróf Mikó Imréről, az Erdélyi Múzeum-Egyesület alapítójáról, a tudomány nagylelkű támogatójáról. Valamennyi a Békásban, Kardosfalván stb. lévő városszéli, nyomorúságos dűlőút.

A 2004 júniusában tartott helyhatósági választások eredményeként, tizenkét év után megbukott a magyargyűlölő polgármester, s apránként szekértolói is távoznak a városházáról. Remélhetőleg ezzel vége szakadt az esztelen, tömeges utca-átkeresztelésnek, s ha valóban felülkerekedik a józan ész, talán arra is sor kerül, hogy a régi, százados utcanevek visszakerülnek az őket megillető helyre. De sajnos, a legújabb utcanévadás az eddigi gyakorlat folytatása: 2005 tavaszán a tervezett 30 új utcának adott név közül egyetlen egy volt magyar.

A jelenlegi 805 kolozsvári közterületnévből – Gheorghe Doját (vagyis Dózsa Györgyöt), Iancu de Hunedoarát (vagyis Hunyadi Jánost), Viteazu Iont (vagyis János vitézt, Petőfi költeményének hőst) nem számítva – 33 magyar,

vagyis még 4% sem. Miközben az 1992. évi népszámlálás szerint a város lakosságának 22,78%-a, a 2002. évi népszámlálás szerint 18,96%-a magyar. Mindössze 3 belvárosi utca viseli magyar személyiség nevét (Bolyai, Arany János, Kovács Dezső), de mindegyik mellékutca. A Kovács Dezső utcában egyetlen ház áll, de azon sincs ilyen nevű tábla.

Több név magyar vonatkozású földrajzi, illetőleg a magyarból átvett és lefordított vagy le nem fordított név. Mint pl. *Aiudului* (Nagyenyed), *Aleşd* (Élesd), *Becaş* (Békás), *Borsec* (Borszék), *Harghita* (Hargita) stb., illetőleg *Fabricii de chibrituri* ('Gyufagyár'), *Fabricii de zahăr* ('Cukorgyár'), *Lombului* ('Lomb'), *Taberei* ('Táborhely'), *Zorilor* ('Hajnal') stb. Ugyanakkor világos, hogy az állandó, esztelen változtatásnak csak úgy lehet véget vetni, ha egy általános rendezés keretében a város visszatér a régi, beszélő nevekhez. A személyiségeknek pedig – köztük a városhoz kötődő magyaroknak – az újabb utcák nevében állít emléket, melyekben a jellegtelen nevek tömege éktelenkedik.

A főleg az utca elején és végén elhelyezett kőtáblákba vésett beszélő nevek ékességei lehetnének a városnak és növelnék patináját, idegenforgalmi vonzerejét. Románra könnyen lefordíthatók. Ezzel megoldódna a kétnyelvű utcanévtáblák kérdése. A román és a magyar változat alatt föl lehetne tüntetni a név első okleveles említésének évét is. Például: *Str. Lupilor* (vagy *Lupului*), alatta *Farkas utca*, alatta 1453. Ahol létezett, a szász nevet úgyszintén: *Str. Bisericii vagy Sfântei biserici / Szentegyházutca / Kyrgas / 1482; Str. Dascălului / Kismester utca / Kleyn meister gasse / 1451; Str. Nouă / Új utca / Neugas / 1566* stb.

Ehhez viszont szükséges lenne az, hogy az utóbbi évtizedekben a várost elárasztók megismerjék ennek hiteles történetét, azt, hogy ez már századokkal betelepülésük előtt létezett, s ne akarják a maguk elképzelése szerint, minden áron átalakítani. De elengedhetetlen egy olyan műemlékvédelmi törvény is, amelyik elismeri a beszélő utcanevek műemlékjellegét, előírja helyükre való visszatételüket és mindenkori védelmüket.

Szócs Lóránt

Hargita megye kultúrházainak állapotáról és tevékenységükről

Nehéz dolga van annak, aki közművelődési felmérést kíván készíteni. A kvantitatív módszereken alapuló felmérés ugyanis a mérhető és számszerűsíthető jelenségekkel tud foglalkozni. Közművelődési téren pedig sokféle esemény van, amelyek nehezen mérhetők, vagyis egyszerre több kategóriába is sorolhatók. További relativizáló tényező az adatközlő szubjektivitása. Például egy színházi előadáson résztvevő közönség számát másként becsüli meg a rendező, az újságíró és a jegyárus. A rendező – akit „elvakít” a siker – mondja a legnagyobb számot, ez áll a legtávolabb a valóságtól. Az újságíró, aki maga is a közönség része, feláll, körülnéz és mond egy hozzávetőleges számot. A közönség számát a jegyárus közelíti meg a legjobban, az eladott jegyek száma nagyjából ezt tükrözi.

Mit tehet az, aki a vidéki közművelődési életet akarja felmérni? Milyen adatokat vehet „készpénznek”? Mi mérhető? Miből lehet statisztikát készíteni? Kik lehetnek „megbízható” adatközlők? Azt, hogy hányan vesznek részt egy közművelődési eseményen, nem lenne értelme mérni, mivel a vidéki előadások legtöbbször spontánok és ingyenesek, és a hozzávetőleges számokat megyeszinten összesíteni nem volna célszerű, mert nagyon messze állnának a valóságtól.

Az statisztikailag elemezhető, hogy milyen típusú közművelődési eseményeket szerveznek, kik szervezik. Azokat kell tehát megkérdezni, akik szerveznek és támogatnak.

Magyarországon az önkormányzatokat, a művelődési intézményeket és szervezeteket törvény kötelezi az adatok beküldésére, mint az alábbi, a *Tolna Megyei Kulturális Intézet* honlapján megjelenő szövegrész is bizonyítja:

„Közművelődési statisztika 2005.

Intézményünk ebben az évben is elvégezi a statisztikai adatgyűjtéssel kapcsolatos feladatokat a KSH és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma felhívására, a – 198/2001. (X.19.) sz. Kormányrendelet alapján. Az adatszolgáltatást az 1993. évi XLVI. tv. írja elő. Adatszolgáltatásra kötelezettek: A kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL törvény értelmében – alaptevékenységként – közművelődési – kulturális feladatokat ellátó valamennyi:

- jogi személy (kölségvetési szerv által fenntartott művelődési ház, egyéb fenntartású intézmény, Bt., Kht., alapítvány, közalapítvány, társadalmi szervezet, párt, szakszervezet),
- jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet, valamint
- gazdasági tevékenységet folytató természetes személy, kulturális – közművelődési vállalkozó (pl.: rendezvényszervező iroda)...”¹

Magyarországon létezik egy formalizált adatlap, amit az önkormányzatok és a közművelődési intézmények és szervezetek évente kitöltenek és beküldenek, és amelyek alapján viszonylag egyszerű statisztikákat készíteni. Romániában hiányzanak a hasonló, törvény által előírt kötelezettségek és formalizált adatlapok. Az Országos Statisztikai Hivatal Intézete honlapján kevés közművelődésre vonatkozó adatot találunk. Az intézet évente megjelenő jelentésének adatait csak a nagyobb közművelődési intézményektől gyűjti, ilyenek: a múzeumok, könyvtárak, folyóirat- és lapkiadók, mozik, tévétársaságok, rádiótársaságok, zenekiadók, könyvkiadók, hivatásos színházak, újságok stb.² Tehát e kimutatásokból hiányzanak nemcsak a vidéki szervezetek, hanem olyan városi önszerveződő formák, mint például a közművelődési civil szervezetek.

Milyen témakörök szerint lehetne vidéken vizsgálni a közművelődést?

Kiindulásként két nagy témakörre összpontosítottunk: a Hargita megye vidéki önkormányzatainak művelődési téren kifejtett tevékenysége; illetve a megye vidéki kultúrházait irányító személyek és az épületeket használó közösségek, valamint az épületek termei, funkciói és felszereltségük. Két adatlapot dolgoztunk ki: az önkormányzatok és a kultúrházak részére. Az adatlapokat a polgármesternek és a kultúrfelelősnek, vagy kultúrigazgatónak szántuk. A kultúrigazgató és kultúrfelelős között az a különbség, hogy a kultúrigazgató az önkormányzat alkalmazottja, míg a kultúrfelelős az önkormányzat által megbízott vagy felhatalmazott személy, aki önkéntesen végzi a tevékenységét.

A megye 4, tízezer lakosnál kisebb kisvárosát (Balánbánya, Borszék, Szentegyháza, Tusnádfürdő) és 58 községét vizsgáltuk.³ A kisvárosok a közművelődés szempontjából inkább hasonlítanak a nagyobb községekhez, mint a nagyobb városokhoz. A felmérésből kiesett a megye öt nagyobb városa: Csíkszereda, Székelyudvarhely, Gyergyószentmiklós, Székelykeresztúr, Maroshévíz és a hozzájuk tartozó települések, ahol jelentősebb anyagi és intézményi háttérrel működő szervezetek léteznek. Az adatlapokat levélben minden Hargita megyei községi önkormányzatnak elküldtük.

Miután lejárt a kiküldött adatlapok visszaküldésének határideje, a kérdőíveknek csak mintegy fele érkezett meg. Ez az elemzés elkészítéséhez nem volt elegendő. Még egyszer elküldtük postán, és megint csak a megmaradt önkormányzatok mintegy fele küldte vissza. További felkérések – elektronikus levél,

fax-levél, telefonálás – nyomán az adatlapokat végül a 62 önkormányzat közül 55 küldte vissza. Ez azzal magyarázható, hogy sok helyen nincs kultúrigazgató, illeme gyenge az érdeklődés, vagy csak egyszerűen az önkormányzat szintjén nem működik a kommunikáció.

A megye 4 kisvárosához és 58 községéhez tartozó 242 település közül – a múlt század elejétől 1977-ig – 178 kultúrház létesült.⁴ A kultúrház jelenthet épületet is, de jelen esetben intézményre utalunk. Volt egy olyan időszak a megysítés (1968) után, amikor az épületek száma tényleg megegyezett az intézmények számával. Ekkor történt az is, hogy még a kicsi településeken is (főleg az üdülőtelepeken) az akkori hatalom kötelezte, hogy „kultúrintézményeket” hozzanak létre. Ilyen körülmények között ott, ahol nem volt megfelelő épület, „a kultúrház létrehozása” legtöbbször azt jelentette, hogy egy terem berendeztek úgy, hogy ott előadásokat és gyűléseket lehetett tartani.

1989 után a kultúrházak átkerültek az önkormányzatok hatáskörébe, és a kultúrházak mint intézmények száma jelentősen lecsökkent. Manapság sok helyen még a községközpontok kultúrházainak a felügyeletére sem tudnak egy alkalmazottat fizetni. Az önkormányzatok tanácsainak mintegy fele nem tartja szükségesnek a kultúrigazgatói állás létrehozását.

A vizsgált 242 településen 171 épület van, és az önkormányzatok összesen 147-ről küldtek vissza adatokat. Sok esetben az adatok hiányosak. Vidéken a közművelődés nem intézményesített. Sokszor a községek és kisvárosok szintjén a „szerepleosztás”, vagy a „szerepfelvétel” nem történik meg. A kultúrigazgatói szerepkör nincs egyértelműen meghatározva, de a kulturális intézmény létrehozható, ezt a *kulturális létesítmények törvénye* szabályozza. A kulturális intézmények működésére vonatkozó 2003/292-es számú törvény a helyi közigazgatás keretében szakintézményként működő kultúrotthonok, kultúrházak, népiszobák, népi egyetemek, kulturális központok, népi hagyományok házai, valamint a felnőttképzési és módszertani központok létrehozási és működési elveit tartalmazza. A működési engedélyt a Művelődési és Egyházügyi Minisztérium adja meg. Ahhoz, hogy valaki működési engedélyt kapjon, rendelkeznie kell székhellyel, bélyegzővel, folyószámlával a bankban és a tevékenység biztosítása érdekében lennie kell szakképzett személyzetnek, valamint igazolnia kell, hogy saját jövedelmet tud megvalósítani. A helyi önkormányzat a saját költségvetési keretéből fizetheti az engedéllyel rendelkező kultúrház fenntartási költségeit, sőt az ott zajló kulturális tevékenységeket is korlátlan mértékben támogathatja. A megyében nincs egyetlen egy olyan vidéki kultúrház sem, amely a Művelődési és Egyházügyi Minisztérium működési engedélyével rendelkezne.

Ezt fontos megemlíteni, mert ha intézményen egy stabil anyagi háttérrel és meghatározott állandó tevékenységi körrel működő szervezeti formát értünk, ahol legalább egy alkalmazott dolgozik állandó jelleggel, akkor a vizsgált 63 ön-

kormányzat esetében kb. 20 kultúrházról beszélhetnénk intézményként. A vizsgált önkormányzatokhoz viszont épületként 171 kultúrház tartozik. Mi lehet ezeknek az épületeknek a sorsa? Ezek a megfontolások készítették arra, hogy a kultúrházakat nem mint intézményeket, hanem mint épületeket vizsgáljuk.

A kultúrházra vonatkozó kérdőívben arra voltunk kíváncsiak, hogy:

- Ki és milyen minőségben van megbízva a kultúrház igazgatásával?
- Mire használják a kultúrház termeit, és milyen a kultúrház felszereltsége?
- Milyen típusú rendezvényeket szerveznek ott?
- Milyen közösségek használják a kultúrházat?

A másik típusú kérdőív az önkormányzatokra vonatkozik. Már említettem, az önkormányzatok nagy részének nincs „művelődéspolitikája”, nemcsak azért, mert az éves költségvetési keretükből általában keveset költenek a művelődésre, hanem azért is, mert a tanácsok szintjén hiányzik az előrelátás és a tervezés. A közművelődésre fordított keretet néhány rendezvény támogatására és a kultúrházak tatarozására fordítják. Ez nem azt jelenti, hogy az önkormányzatok nem akarják támogatni a közművelődést, hanem inkább azt, hogy nem rendelkeznek megfelelő anyagi és humán erőforrásokkal.

Másrészt az intézményesítés hiánya azt is jelenti, hogy a kultúrigazgatók és kultúrfelelősök legtöbbször „magukra vannak hagyva”, ami egyszerre előnyt és hátrányt is jelenthet számukra. Előnyükre válik az, hogy hiányzik a merev munkaköri leírás, a kötelező tevékenységi terv és a kötött munkaidő, mert az idejüket így az események függvényében oszthatják be. Hátrányos olyan szempontból, hogy alacsony a bérük, nem köztisztviselők és nincs megfelelő hatalmuk, hogy az épületek és a benne levő eszközök állapotáért feleljenek, felelősségre vonjanak, és hiányzik az anyagi háttér is, aminek függvényében előre tervezhetnek.

Harmadsorban ha a községek közművelődését vizsgáljuk, nem hagyhatjuk ki az önszerveződéseknek két formáját: a civil szervezeteket és a hagyományörző és műkedvelő csoportokat. Ezeknek a társadalmi szereplőknek a száma az utóbbi időben jelentősen megnőtt. A községek és a kisvárosok közművelődését az önkormányzati hivatalok támogatáspolitikája, a helyi kultúrigazgató vagy kultúrfelelős, a civil szervezetek és a csoportok közti együttműködés vagy konfliktus határozza meg.

Az önkormányzatra vonatkozó kérdőívben tehát azt kérdeztük, hogy:

- Az önkormányzatok költségvetésükből milyen összeget fordítanak a közművelődési tevékenységek finanszírozására?
- Milyen típusú közművelődést rendezvényeket támogatnak?
- Az önkormányzatokhoz tartozó településeken hány és milyen típusú civil szervezet működik?

- Hány és milyen típusú hagyományörző és műkedvelő csoport tevékenykedik vidéken?

Mielőtt elkezdeném az adatlapok nyomán készített statisztikák felsorolását, még néhány módszertani megfontolásra és a Hargita megye nagyobb régiói közti statisztikai-demográfiai különbségekre szeretném felhívni a figyelmet, amelyet a népszámlálási adatok alapján készítettem.⁵

Régió	Vizsgált önkormányzatok száma	Falvak száma	Száznál kevesebb lakosú falvak száma	Település összesen	Lakosság száma
Csíkszék	24	51	20	71	115433
Udvarhelyszék	24	88	37	125	121586
Gyergyói-medence	14	28	18	46	88991
Összesen	62	167	75	242	326010

Láthatjuk, hogy Csíkszék és a Gyergyói-medence esetében az önkormányzatok tömörebbek, vagyis egy községközpontoz keves település és így kevesebb kultúrház is tartozik. Ezen kívül ezek a települések népesebbek is, mint az udvarhelyszéki települések. Másrészt infrastruktúra szempontjából is jobban elvannak látva (aszfaltozott út, vezetékes víz és gáz). Ilyen körülmények között a régiók kultúrházai közti gazdasági különbségek sokszor ezeknek a tényezőknek a következményei és nem szubjektív tényező – teszem azt nemtörődömség – rovására írhatóak. Ezen kívül, mint a későbbiekben látni fogjuk, vannak olyan kulturális sajátosságok is, amelyek alapján a régiók közti különbség észlelhető.

A civil szervezetekre és a hagyományörző és műkedvelő csoportokra mindkét adatlapon rákérdeztünk: ami a kultúrigazgatónak vagy kultúrfelelősnek nem jutott eszébe, az többnyire eszébe jutott a polgármesternek. A kultúrfelelősök általában a csoportokat ismerik, míg a polgármesterek a civil szervezeteket.

A kérdést úgy fogalmaztuk meg, hogy a kimutatásoknál reális számokból tudjunk dolgozni. Például a kultúrházra vonatkozó adatlapon a kérdés az volt, hogy: „Kérjük, írja le a kultúrházban tevékenykedő csoportok nevét: (néptánc, színjátszó csoport, kórus, modern tánc, klub stb.)”. Az adatközlők tehát megnevezték a csoportokat. Máskor, ha nem tudták a csoportok nevét, vagy ha a csoportoknak nem volt nevük, felsorolták őket. Ez nagyon lényeges dolog, mert ha úgy kérdeztük volna, hogy hány színjátszó csoport van, akkor egy nagyobb község esetében, amihez sok település tartozik, az adatközlő mondhat egy légből kapott számot.

Az önszerveződő társadalmi szervezetek esetében más nehézségek is felmerülnek. A csoportok egy meghatározott tevékenység körül szerveződnek (színjátzás, néptánc stb.), de sokszor alkalmi jellegűek. Volt rá példa, hogy egy kultúrfelelőst megkérdeztünk, van-e a faluban amatőr színjátzó csoport, és azt válaszolta: nincs, de ha nagyon szükséges, össze tud hozni egyet...

A civil szervezetek jogilag bejegyzett, formalizált, nagyjából állandó tagsággal rendelkező szervezetek, akik általában a jogi dokumentumokban, de élő szóban is célkitűzéseiket úgy fogalmazzák meg, hogy „minden beleférjen”. Ezért ha csak tevékenységi kritériumok szerint csoportosítanánk, néhány szakmai, közművelődési, sport vagy szociális tevékenységű civil szervezeten kívül csak komplex tevékenységű civil szervezetekkel találkozánk. A civil szervezeteket ezért nem kizárólag a tevékenységük szerint, hanem az alapító(k) szerint osztályoztam: egyházi, önkormányzati, ifjúsági, sport, közművelődési és szociális stb.

A kultúrházak igazgatása

147 kultúrház igazgatásáról érkezett adat. Egyes önkormányzatoknál a kultúrigazgató, vagy kultúrfelelős több kultúrházért is felel.

Kultúrigazgatók: Megyeszinten összesen 29 önkormányzat alkalmazott kultúrigazgatót, akik 41 kultúrházért felelnek. Ezek közül 18-an egész normával alkalmazottak, míg 11-en félállásban kultúrigazgatók és félállásban könyvtárosok. Ez azt jelenti, hogy a helyi önkormányzatoknak sajnos nincs annyi pénzük, hogy külön kultúrigazgatói és külön könyvtárosi állást tartsanak fenn.

Kultúrfelelősök: A 67 kultúrfelelős 69 kultúrházért felel. Tizenötön tanácsosok, a többiek többnyire olyan önkéntesek, akik valamilyen közművelődési szempontból érdekeltek (tanárok, akik iskolai előadásokat szerveznek, vagy hagyományörző, műkedvelő csoport vezetői).

Mások: Ebbe a kategóriába a *kulcsos emberek* és a *takarítók* tartoznak. A kulcsos emberek általában gondnokok, akik esküvők, torok stb. esetén bérbe adják a kultúrházat. A más kategóriába tartozik az is, hogy egy-két helyen nem személyek, hanem közösségek gondozzák a kultúrházat, ezek: a helyi *közbirtokosság* vagy egy helyi *civil szervezet*. A közbirtokosság inkább gazdasági szinten támogat, míg a civil szervezetek képesek klubtevékenységeket és közművelődési tevékenységet is biztosítani.

Nincs: Sok helyen azt nyilatkozták, nincs kultúrigazgató vagy kultúrfelelős. Ez nem azt jelenti, hogy nincs senki, aki a kultúrházért felelne, mert a kultúrházakat lakodalmak és torok esetén szinte mindenhol használják, és valaki mindig felel értük. Ez a nyilatkozat azt jelenti, hogy ezeken a településeken nincs olyan személy, aki egy kulturális műsort szervezne.

Kultúrház összesen	Kultúrigazgató	Kultúrfelelős	Más	Nincs
147	41	69	11	26

A kultúrházak termei: funkció és felszereltség

Összesen **135** kultúrházzal, termeiről és ezek funkciójáról érkezett adat. A termek számának függvényében a kultúrházakat három kategóriába osztanám.⁶

Kultúrház összesen	Kicsi (1–2 termes) kultúrház	Közepes (3–4 termes kultúrház	Nagy (4-nél több termes) kultúrház
135	45	44	46

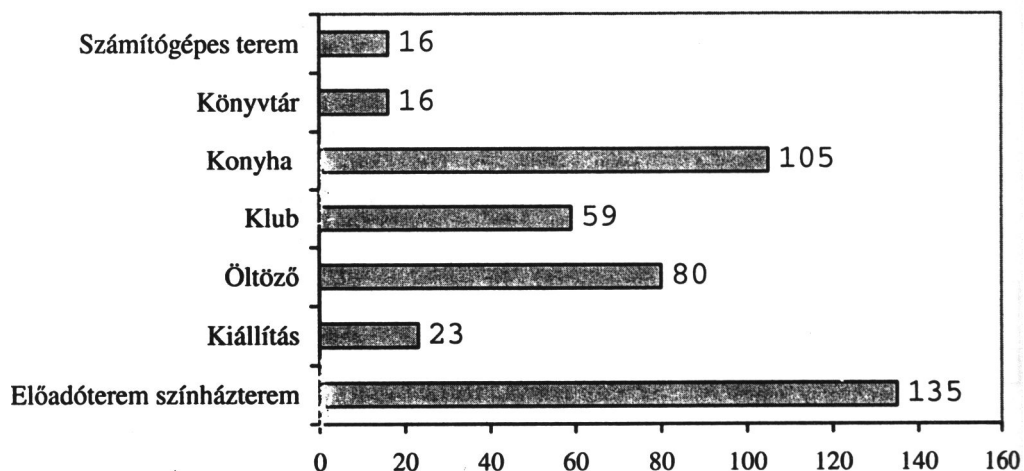
Általában a kis népességű településeken kicsi a kultúrház, a közepes népességű településeken közepes méretű a kultúrház és a községközpontokban, valamint a nagyobb lélekszámú településeken nagy méretű kultúrház található.

Előadóterem/színházterem: Minden kultúrháznak van egy nagyterme, amelynek a neve még ha előadóterem vagy színházterem is, kevés helyen használható erre a funkcióra. Összesen 7 kultúrház rendelkezik hangosító felszereléssel és 16 kultúrház fénytechnikával – ez is azt igazolja, hogy sok helyen a színháztermet nem lehet előadások megtartására használni. Általában a községközpontok és a népesebb lakossággal rendelkező települések szerelik fel jobban a kultúrházakat. Ezekkel a községekkel köt bérletes előadási szerződést a Csíki Játékszín és itt tud előadásokat tartani a Hargita Nemzeti Székely Népi Együttes.

A fűtés az épületek 81%-ában fával történik, ezért az épületek télen nehezen fűthetőek. A gázzal vagy központi fűtéssel csak az épületek 14%-a van felszerelve, az esetek 5%-ában egyáltalán nincs fűtés. Vidéken inkább télen tudják használni a kultúrházat, mivel az emberek nagy része itt mezőgazdasági tevékenységgel foglalkozik és télen rendelkezik szabadidővel. Ha télen a kultúrházat nem fűtik, akkor jórészt nincs tevékenység ott, mivel nyáron kevés az érdeklődő.

Konyha és öltöző: A konyhák magas száma azt igazolja, a vidéken a kultúrházak fő funkciója az, hogy a lakodalmat, a tort és a keresztelőt itt szokták tartani. Ezt bizonyítja az a tény is, hogy a kultúrházak mintegy felében van vezetékves víz. Kis népességű falvakban általában a két termes kultúrházat találjuk meg, ahol az egyik termet felváltva konyhának és öltözőnek használják. Egyes helyeken teljesen felszámolják a színháztermet, vagyis a színpadot is szétszedik, hogy lakodalmak, torok stb. alkalmából több embert tudjanak asztalhoz ültetni. Az előadótermen kívül tehát minden kultúrház rendelkezik egy-két öltözővel, amit konyhának is használnak.

Termek funkciói

Kiállító terem és klubterem: A vidéki kulturális házakban egyelőre kevés a kiállító terem és a klubterem. A klubteremek száma talán azt is mutatja, hogy hány helyen használja a közösség az épületet állandó jelleggel. Az épületek 41%-a Udvarhely széken, 54%-a Csíkszéken és 40%-a a Gyergyói-medencében rendelkezik legalább egy klubteremmel.

Számítógépes terem: Számítógépes termeket inkább Csíkszéken találunk. Itt 14 kulturális ház esetében (azaz az esetek 42%-ában) van számítógépes terem és egyben internet hozzáférési lehetőség is. Ezek a termek többnyire a *Hargita Háló* program keretében működnek.⁷ Udvarhelyszéken nincs egyetlen számítógépes terem sem, míg a Gyergyói-medencében magyar többségű településeken két helyen (azaz az esetek 20%-ában) találunk számítógépes termet.

Könyvtár: 16 esetben a községi könyvtár a községi kultúrotthonban van⁸, tehát a községi kulturális házak épületének 27%-ában van könyvtár.

Közművelődés, hagyományőrző és műkedvelő csoportok

Az eseményeket két szempont szerint vizsgáltuk. Az önkormányzati adatlapon az önkormányzat által szervezett vagy támogatott eseményekre voltunk kíváncsiak, a kulturális házason pedig azokra, amelyeket a kulturális ház keretében szerveznek. Természetesen vannak átfedések, vagyis egy kulturális házban megszervezett eseményt támogathat az önkormányzat is. 63 önkormányzat közül 52 küldött be az általa szervezett eseményekre vonatkozó adatot.

Először is arra voltunk kíváncsiak, hogy mennyit fordítanak az egyes önkormányzatok az éves költségükből a közművelődési események támogatására:

1. Az évente 0–10.000 RON támogatást nyújtó önkormányzatok száma 37.
2. Az évente 10.000 RON feletti támogatást nyújtó önkormányzatok száma 15.

Az adatok azt mutatják, hogy az önkormányzatok elsősorban falunapokat, megemlékezési ünnepeket (1848-as forradalom, '56-os forradalom stb.), hagyományörző eseményeket, műkedvelő tevékenységeket, bálakat és fesztiválokat támogatnak. Többségben a falunapok és hagyományörző események jelennek meg, ha a megemlékezési ünnepeket is ebbe a kategóriába vesszük, megállapítható, hogy az önkormányzatok által szervezett eseményeknek mintegy kétharmada játszik szerepet az identitásépítésben és -megőrzésben.

Az önkormányzatok által támogatott események

	Falunapok	Megemlékezés	Hagyomány- örzés	Műkedvelés	Bálók	Más
Csíkszék	22	7	14	13	1	8
Udvarhelyszék	19	8	18	11	17	4
Gyergyói- medence	7	5	10	11	3	6
Összesen	48	20	42	35	21	18

A régiók közti összehasonlításban – ha az ott található települések számát is figyelembe vesszük – látjuk, hogy:

- ⇒ Csíkszéken a falunapok „vezetnek”
- ⇒ Udvarhelyszéken a bálakat önkormányzatiilag is támogatják, míg a másik két régióban nem nagyon.
- ⇒ A Gyergyói-medencében a műkedvelő (fúvószena, színjátás, képzőművészet stb.) tevékenységeket támogatják a legnagyobb mértékben.

Az önkormányzatok által szervezett vagy támogatott események százalékos megoszlása a települések számának függvényében:

	Falunapok	Megemlékezés	Hagyomány- örzés	Műkedvelés	Bálók	Más
Csíkszék	31%	10%	20%	18%	1%	11%
Udvarhelyszék	15%	6%	14%	9%	13%	3%
Gyergyói- medence	15%	11%	22%	24%	6%	13%

A kultúrházban szervezett eseményeket két fő kategóriába osztottam. Az első kategóriába tartoznak azok az események, amelyeket nem hagyományőrző és műkedvelő csoportok részére szerveznek. Ide tartoznak: *a családi események* (lakodalom, tor, keresztelő), *a bálók* (farsangi, szüreti, szilveszteri stb.), *az iskolai események* (évnyitó, évzáró, ballagás stb.). 126 kultúrházról beküldött adatok alapján megállapíthatjuk, hogy egy vidéki kultúrháznak mint épületeknek a közösségben betöltött szerepe az, hogy az előbb felsorolt eseményeknek helyszíne legyen.

A kultúrházban tartanak-e lakodalmat, tort, keresztelőt?

Régió	Nem	Igen
Csíkyszék	3	31
Udvarhelyszék	10	69
Gyergyói-medence	1	12

A kultúrházban tartanak-e bált?

Régió	Nem	Igen
Csíkyszék	2	32
Udvarhelyszék	3	76
Gyergyói-medence	1	12

A kultúrházban tartanak-e iskolai rendezvényeket (évnyitó, évzáró)?

Régió	Nem	Igen
Csíkyszék	2	32
Udvarhelyszék	29	50
Gyergyói-medence	2	11

Ha lakodalmat nem is, de legalább egy bált a kevés és előregedő lakossággal rendelkező szórványtelepüléseken is – ha nem évente, de kétévente – szerveznek. Az iskolai rendezvények száma is azért kevesebb, mert vannak olyan kis lélekszámú falvak, ahol nincsenek iskolák.

Hagyományőrző és műkedvelő csoportok

A továbbiakban a településeken tevékenykedő hagyományőrző és műkedvelő csoportokat vizsgálom. A csoportokat nem lehet különválasztani az eseményektől, hiszen ezeknek ők vagy a szervezői, vagy a szereplői. A csoportok esetében a kimutatásokban felsorolt százalékok esetén a tendenciára kell figyelni, mert – mint már említettem – a csoportok sokszor gyorsan létrejönnek, és nagyon hamar megszűnnek.

Színjátszás: A megye településeinek 60%-ában van amatőr színjátszó csoport. A színjátszó csoportok legtöbbször alkalmi. Udvarhelyszéken például divatosak a színdarabos bálók, amelyeket húsvétkor, farsangkor, karácsonykor és szilveszterkor szoktak előadni. Ilyenkor összegyűl a fiataloknak egy része, gyorsan betanulnak egy darabot és előadják, de a következő alkalommal már mások lépnek színpadra.

Amatőr színjátszófesztiválok vannak Alsóboldogfalván, Csíkszentmihályon, Kászontizen stb., amelyeket évente megszerveznek. Ezekre a fesztiválokra bizonyos csoportok minden évben készülnek, ezért ezek hosszabb életűek. Általában olyan ifjúsági csoportokról van szó, melyek akkor szűnnek meg, ha tagjai elmennek városra tanulni, dolgozni vagy megházasodnak.

Hagyományörzés: A települések 56%-ában – a gyergyói és csíki régióban szinte minden településen, az udvarhelyi települések mintegy felében – van *néptáncscsoport*. Ezek a csoportok olyan helyeken, ahol nincs komoly táncscsoport vezető vagy tánctanító, aki állandó jelleggel foglalkozna velük, szüreti bálók vagy például testvértelepülések cserelátogatása kapcsán alkalmilag jönnek létre.

A népzeneiséket és/vagy zenekarokat 33 helyen említik. Ez nem azt jelenti, hogy kevés a zenészek és a zenekarok száma, mert mindenhol van egy-két amatőr zenész, hanem inkább azt, hogy a népi zenekarok általában nem szervezettek – a zenészek nem tartanak közös próbákat a kultúrházban – alkalom-adtán, vagyis szüreti bálon, lakodalmakon, farsangtemetéseken zenélnek.

Az adatok alapján a települések 46%-ában van farsangoló vagy betlemező csoport. Ahol él a hagyomány, ott minden évben ugyanazok a csoportok szerepelnek. Más esetben iskolai tanítók vagy tanárok, vagy a kántorok tanítanak be egy gyerekcsoportot, amely karácsonykor és farsangkor szerepel.

Fúvószenekarok: A megyében 22 fúvószenekar működik, a fúvószenesi tevékenység főleg a Gyergyói-medencét jellemzi, ahol a 14 önkormányzat közül 7 esetében van fúvószenekar.

Kórusok: A települések 34%-ában van kórus vagy dalkör. Ezek a kórusok többnyire az egyházhoz tartoznak, és a kántorok foglalkoznak velük. Megyénkben három fontos egyházi kórustalálkozó szokott lenni: az alsíki kórustalálkozó, a felcsíki és a gyergyói kórustalálkozó. A kórusok többi része az iskolához tartozik. Ezenkívül még egy-két helyen dalárdázni szoktak az idősebb emberek.

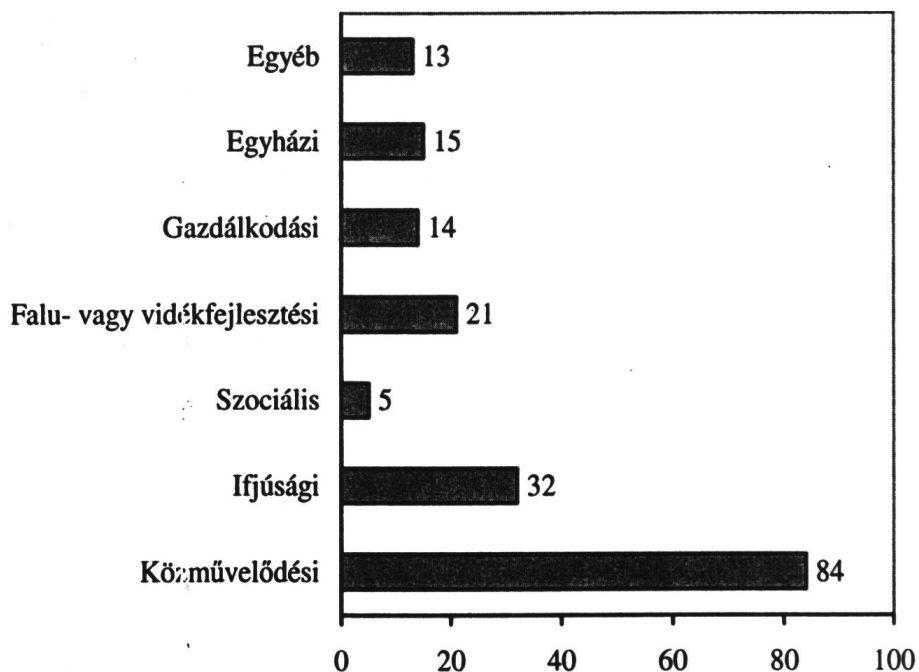
Civil szervezetek

Civil szervezetekre vonatkozó adatot a 62-ből 52 önkormányzat küldött be. Jeleztem, a civil szervezetek kategóriába való besorolásával nehézségek merülnek fel. Bevezetőként néhány dolgot szeretnék tisztázni.

Nem csak a közművelődési szervezetek foglalkoznak közművelődési tevékenységgel. Az ifjúsági szervezetek általában közművelődési és sporteseményeket is szerveznek, mint ahogy az egyházi egyesületek is szerveznek szociális és közművelődési eseményeket. A falu- vagy vidékfejlesztési szervezetek is szerveznek, többek közt, közművelődési eseményeket. Tehát majdnem minden civil szervezet foglalkozik közművelődési tevékenységgel. Ez főleg azért történik, mert a magyarországi pályázatokat elsősorban közművelődési események szervezésére írják ki. Ugyanakkor a válaszok alapján kialakult lista aligha teljes. Minket inkább a közművelődési civil szervezetek érdekeltek, ezért ezek jelennek meg többségben. Ha teszem azt, az ifjúsági szervezetek érdekeltek volna, biztos, hogy ebből többet soroltak volna fel. A régiók szerinti összehasonlítást csak a közművelődési tevékenységű szervezetek esetében végeztük el. Természetesen bevettük az ifjúsági, az egyházi és településfejlesztési szervezeteket is.

A civil szervezetekre vonatkozó kérdésnél nem voltak zárójelben felsorolva a gazdálkodással kapcsolatos érdekvédelmi szervezetek (gazdakörök, szarvasmarha-tenyésztők, juhtenyésztők stb.) és az egyházi szervezetek. Ezeknek a száma itt nem releváns (több ilyen civil szervezet létezik).

A civil szervezetek tevékenységi területek szerinti megoszlása

A közművelődési civil szervezetek régiók szerinti megoszlása

Régió	Közművelődési civil szervezetek száma	Települések száma	Civil szervezetek a településszám függvényében
Csíkszék	55	71	77%
Udvarhelyszék	74	125	59%
Gyergyói-medence	25	46	54%
Összesen	154	242	

Következtetések

A bemutatott adatokat nem önmagukban, hanem folyamatok, tendenciák jelzéseként kellene értelmezni – ha vannak a viszonyításhoz adatok. A vidéki közművelődési élet jelenségeit és szereplőit nehéz egyértelmű kategóriákba besorolni, és ez nem baj. A legtöbb esemény hagyományos és bármi történik, ezeket pénz hiányában is megszervezik. Ezenkívül olyan alkalmak születnek – mint például a testvértelepülési cserelátogatás esetén –, amikor valamivel színpadra kell lépni, és ilyenkor mindig színre tudnak állítani egy csapatot.

A kultúrigazgatók és kultúrfelelősök azok, akik valamilyen szinten tartják a kapcsolatot az önkormányzat, a civil szervezetek és hagyományörző megműködvelő csoportok között. Sok az esetlegesség.

A jövőre nézve vagy megerősödnek a kultúrházak mint intézmények és bekebelezik a társadalmi önszerveződő formákat, vagy pedig, ha ezek az intézmények továbbra is gyengülnek, éppen a szervezetek és csoportok fogják átvenni a kultúrházak szerepét.

¹ Forrás: <http://www.tmamx.hu/kulti/statisztika/statisztika.html>, letöltve 2006.06.15.

² Forrás: http://www.insse.ro/publicatii/Romania_in_cifre.pdf, letöltve 2006.06.10..

³ Az 1992-es népszámlálás adatai alapján: Balánbánya – 10937, Szentegyháza – 7667 lakosú. A 2002-es népszámlálás adatai alapján: Balánbánya – 7902, Szentegyháza – 7042, Csíkszentdomos – 6401, Borszék – 2864, Tusnádfürdő – 1728 lakosú.

⁴ A Hargita Megyei Művelődési Igazgatóság nyilvántartása alapján.

⁵ A 2002-es népszámlálási adatok alapján.

⁶ Természetesen a termék száma az épület méretét is jelzi: a kicsi kultúrházakat 84–150 m², a közepes kultúrházakat 151–350 m², a nagy kultúrházakat pedig 350 m² feletti kategóriákba lehetne beilleszteni.

⁷ Forrás: <http://www.hargitahalo.ro>, letöltve 2006.06.20.

⁸ A Hargita Megyei Könyvtár honlapján létező adatok alapján a vizsgált 63 önkormányzat esetében 45 községben és mind a 4 kisvárosban van könyvtár. Forrás: <http://bibliohr.topnet.ro/megyeikonnyvt.php?Lang=Hu>, letöltve 2006.06.15.

Váry O. Péter

Újkori¹ templomépítés Háromszéken

1990 júniusában közepes földrengés rázta meg Háromszéket, jelentős károkat nem okozott, kisebb mértékben inkább a régebbi, a 20. század közepétől szerkezet-megerősítési munkálatokban elhanyagolt(atott) épületek rongálódtak meg: templomok, tornyaik. A földrengés után egy hónappal dr. Csiha Kálmán, az (akkori) belső-erdélyi református egyházkerület püspöke Háromszékre utazott. „Az évtizedek óta tartó egyházrombolás «földrengése» milyen károkat okozott a református közösségnek?” – indította interjúját a Háromszékben Magyar Lajos.² A püspök úr válasza: „Anyagilag is, lelkileg is sok kárt okozott ez a «lassú földrengés». Anyagilag, vagy mondjuk, egyházépítésben azért, mert több mint 40 éven át nem tudtunk új templomokat, gyülekezeti termeket építeni, és ezért nagyon sok felépítendő dologgal el vagyunk maradva. A lényegesebb a lelki. Az egyház le volt szorítva... Úgy gondolom, hogy nekünk első feladatunk most az, hogy nemcsak a földrengés által megrongált templomokat állítsuk helyre, hanem a lelkek repedéseit is beépítsük.”

Az egyház fizikai értelemben vett talpraállása egy követhető folyamat, tanulmányomban a közel fél évszázadig befagyasztott egyházi építkezés háromszéki feléledését, buktatókkal, akadályokkal, pénzhiánnyal teljes kiteljesedését, vagy éppenséggel erőltetett terjeszkedését követem végig 1990-től 2006 végéig. Tizenhét esztendő eseményeinek felidézésére legfőbb forrásomul a Háromszék című napilap szolgált, mely érzékenyen reagált mindvégig az egyházi élet rezdüléseire. Kategorizálásként a felekezetek szerinti felosztást választottam.

Ódon papirosokról lefújni a port

Közel fél évszázad alatt csak elenyésző számban épültek új templomok Románia-szerte, s Háromszéken éppenséggel egy sem. A sepsiszentgyörgyi ortodox katedrális felépítését még az 1940-es években kezdték el, s majd csak az 1980-as évek közepén fejezték be, az ugyancsak sepsiszentgyörgyi Csíki utcai római katolikus gyülekezet az 1980-as évek közepén alakult, templomot nem építhettek, csak egy régebbi épületük renoválására kaptak engedélyt. 1990-

ben a tervezők egy számukra ismeretlen „műfajjal” szembesültek: egyetemen nem tanítottak templomtervezést, így hát maguknak kellett kitalálniuk a hogyanokra a válaszokat. Ráadásul a klasszikus templomok ideje is túlhaladottá vált, a 20. század végén egy istenházának nem csupán a szentélyből, hajóból, toronyból kell összetevődnie. Sepsiszentgyörgy első újkori templomának tervezője, Zakariás Attila ekképp vallott minderről:³

„Templomtervezést nem tanítottak, a gyakorlatban sem csináltuk mostanig. Nem lehet kizárólag a régi templomokat másolni, a kor is, a szemlélet is nagyon változott. Kolozsváron kialakult egy érdekes szakmai csoport, a püspökségen Daróczi Mikiós összehozta az «erdélyi templomépítők körét» – persze, nem így hívják, nincs is neve. Úgy havonta van egy szakmai beszélgetés, mindenki hozza a javaslatát. A cél az, hogy erre a témára megoldásokat keressünk. A templomépítést ma nálunk helyi jelleggel és technológiával kell megoldani, alkalmazkodva a jelenlegi körülményekhez, és egyúttal felzárkózva a mai európai építészeti minőséghez, mércéhez. Az erős hagyományokat a Kós Károly-i szecesszió a század elején még inkább felerősítette, kialakítva az erős népi stílust. Akkor még építettek új templomokat, de azok stílusban ma már nem átvehetők egy az egyben. Az annak a kornak volt a szemlélete. Most a posztmodern korban vagyunk, amikor ismét erősödnek a nemzeti jegyek, új ruhában ismét megjelennek a régi formák.”

Ezek lettek az újkori templomépítés vezérelvei. Több-kevesebb következetességgel a Háromszéken 1990 után épült templomok tervezői többnyire követték a Zakariás Attila által megjelölt utat, persze, minden felekezet a sajátos stílusjegyeihez ragaszkodva. Ahol lehetett, mélyebben nyúltak a gyökerekhez, mint például Baróton a reformátusok, akik egy Kós Károly-tervrajzot aktualizáltak. Másutt, főképp faluhelyen, még erősebben ragaszkodtak a hagyományokhoz, külsejében is teljességgel a középkori épületeket idéző formát adva az újonnan épülő templomnak. És ismét másutt egy helyidegen műfajt fogadtak be, az organikus építészeti iskola sajátos, az erdélyi jegyeket őrző, s épp ezért egyedi református templomot tervezett Makovecz Imre Vargyasra, ravatalozóházat Sepsiszentgyörgyre.

Az újkori templomépítéseknek azonban nem csak a fél évszázados kihagyás lett akadálya. Az időközben megváltozott számú és összetételű gyülekezeteknek kellett volna meghatározniuk, hova milyen templomot kell építeni – de erre sem voltak megbízható adatok. A kommunizmus népszámlálásai nem tartalmaztak felekezeti hovatartozásra utaló adatokat. A bevezetőben már idézett Csiha Kálmán-interjú egy másik részlete épp erre utal.

Nos, az évek során minden felekezet felmérhette hívei számát, legkésőbb 1992-ben, az első népszámláláskor kiderült, ki milyen vallásának tartja magát. Ennek ismeretében kezdődhettek a templomépítések – bár néhány esetben még-

sem ez az adat volt a meghatározó. Az erőszakos terjeszkedést követő állami egyház például aszerint épített és épít templomot, miként érdekei megkövetelik – de erről később. A felekezetek templomépítéseit a történelmi magyar egyházakkal kezdem, azon belül is az egymásutániságot lélekszámuk határozza meg.

Erős vár a mi Istenünk

A háromszéki evangélikusok nem siették el templomuk építésének elkezdését. Az első templomépítési hullámba (1990–2000) épp csak belefértek, a sepsiszentgyörgyi épület alapkövetételére 1995. szeptember 24-én került sor. „(...) A közel 1000 lelkes gyülekezet ezzel hozzáfoghat a Lázár Mihály és Széna utca közötti telken a Makay Tamás műépítész tervezte új temploma megépítéséhez. Ezerkilencszáznegyven augusztusáig a Brassói Magyar Evangélikus Egyház gondozta a székelyföldi evangélikusokat, s csak a bécsi döntés után alakult itt missziói egyházközség.”⁴ – így harangozta be a *Háromszék* a templomépítés jelképes kezdetét, majd az eseményről is beszámolt: „Ünnepi beszédet mondott főtisztelendő Mózes Árpád püspök, aki Isten áldását kérte a nagy vállalkozásra, az évtizedes álom beteljesülésére.”⁵ Mekkora nagy vállalkozás a templomépítés, azt akkorra már az evangélikus gyülekezetnek tudnia kellett, hiszen látták-tapasztalták: az évekkel korábban megkezdett templomok közül igen kevés építését tudták befejezni a tervezett határidőre. Állandó gondná vált a pénzhiány, az állam édeskevésével, inkább csak látszatra támogatta a Háromszéken épülő templomok legtöbbikét, a hívek adakozása is csak csepp volt a tengerben.

Végül három év alatt elkészülhetett a sepsiszentgyörgyi evangélikus templom. Mint a későbbiekben is látni fogjuk, a templomépítésekhez – a magyar történelmi egyházak esetében – a leghathatósabb segítséget a külföldi testvéregyházak adták. „Az anyagi költségekhez adományokkal hozzájárult a macklenburgi evangélikus egyházkerület, a Martin Luther Bund, az evangélikus világszövetség, az Illyés Alapítvány, magyarországi és erdélyi evangélikus egyházközségek, valamint a helybeli hívek. A befejezéshez szükséges nagy összeget még segélyből várják. Ígéretet kaptak a norvég és finn evangélikus egyháztól, de további adományokat is vár az egyházközség.”⁶ A Lázár Mihály utcai új templomot szinte teljes egészében kül- és belföldi összefogással építették fel, körülbelül 3,5 milliárd lejt adakozásból gyűjtöttek össze. Az állam mindössze 10 millió lejt szánt a célra. Ajándékozott az ország valamennyi evangélikus gyülekezte, és jelentős külföldi segély is érkezett. A legnagyobb anyagi erőfeszítést a helybeli evangélikusok tették – tájékoztatott Zelenák József, a templom lelkésze. A harangokat és az orgonát az erdélyi szász evangélikus egyház püspöke ajándékozta, elnéptelenedett szász falvakból hozták.”⁷A templom bejárata fölé kőbe vésték az evangélikusok jelmondatát: erős vár a mi Istenünk.

Aki tornyot épít, az vessen számot önmagával

A kicsinyke háromszéki evangélikus gyülekezet erejét meghaladó, ám sikerre vitt vállalkozásának bemutatása után kis közbeiktatásként egy riportrészlet következik,⁸ mely átfogóan taglalja a templomépítési gondokat, akadályokat. A riport 1991 nyarán készült, az első templomépítési hullám kezdetén – amikor már nyilvánvalóvá vált, milyen gátakat kell leküzdenie annak, aki templomépítéshez fog.

„Rendhagyó építőtelepek nyíltak megyszerte, tervezők-műépítészek fogtak különleges munkához: templomépítéshez. (...) Kinek mi és mennyi a gondja, mi a nehézsége? Mikorra sikerül tető alá kerülnie egy-egy imaháznak vagy éppen egy monumentális templomnak? Ezekre a kérdésekre kerestük a feleletet Erdővidéken és Háromszéken. (...) Nyakunkon egy elképesztő vágtában aszcendensnek bizonyuló árpolitika. «Áldásos» eredménye könnyen summázható: annak a költségvetésnek, ami eredetileg 10 millió lejre rúgott, ma három-négyszeresével kell számoljanak egyházközségeink! S ez pedig előbb-utóbb az anyagi gondok és nehézségek kátyújába süllyesztí a kezdeti lelkesedést, a jóakaratot, anyagi áldozatra kényszeríti – sokszor erején felül – a lelki közösségeket. Van egy jó régi és bevált szokás: ha valaki valamit el akar érni, vágjon bele. Ha a tánc megkezdődött, járni kell azt.(...) Az adakozólelkűeknek is jobb, ha látják: pirosuló, emelkedő falakra donálják arra szánt pénzeszkőjüket. (...) Ha nem csurran, hát cseppen a felebaráti adakozás, s ha dőcögve is, de halad a szekér. Kisebb eltéréssel mind erre a kaptafára húzható mindahány közösség küzdelemnek nevezhető erőfeszítése. Mert az igény az megvan. (...) Ha az itt-ott ígért anyagi segítség, külföldi segítség nem «fut be», bekövetkezik az általános jelenség – ami már a többi egyházak épülő objektumainál is mutatkozik –: lassítani kell az építkezés ütemét, vagy pedig egy adott fázisnál – újabb erőgyűjtésig – időlegesen le kell állítani. (...) Mennyi összeget adnak egyenként az egyházközségeknek a Főhatóságok, a püspökségek? (...) Tudjuk, hogy van ezen a szinten is gond. (...) Nos, Erdélyszerte még sok más templom épül. A templomépítés kérdése nem lehet itt és ma csak az egyházközségek gondja. Közös gondja kell, hogy legyen a városok, a környék, a Székelyföld és az össz-erdélyi magyarságnak, hívő lelkeknek. Összefogásra, anyagi áldozatra kell kötelezzen: a miénket emeljük fel, építsük és ne hagyjuk.”

Egy az Isten

Háromszék két, 1990 után épült unitárius temploma: a baróti és a sepsiszentgyörgyi. Előbb a baróti gyülekezet fogott hozzá temploma felépítéséhez,

két esztendőbe tellett, mire tető került az épületre. Bár a statisztika, egy 2004-ben a megyei kulturális örökségi, vallásügyi és művelődési hivatal és a prefektúra által közösen készített templomépítési lustra úgy tartja, ezt a templomot az állami költségvetésből és hívek adakozásából építették fel, a valóság más.

„Apró cseppekből lesz a zápor – tartja a közmondás. És íme, az áldozatos munka, az önzetlen adakozók adományainak s az építők keze munkájának eredményeként áll a baróti unitárius egyházközség közel 850 lelkes gyülekezetének első temploma. Az egészen különleges, nonkonformista stílusban épült templomot Kiss Alpár, a gyülekezet lelkésze elképzelései alapján tervezte Kovács Kázmér.(...) S hogy az említett apró cseppekhez visszatérjünk, hadd álljon itt örök emlékezetül azon szervezetek, személyek neve, amelyek és akik pénzádómányaikkal hozzájárultak Isten házának felépítéséhez: EUU (Európában élő amerikai unitáriusok szervezete), HEKS (svájci evangélikus szervezet), az angliai unitárius egyház, Roy Smith úr révén, UU Fallowship (amerikai unitárius szervezet, Eugene Pickett úr révén), UUA (amerikai unitárius egyházi szervezet), az egyesült államokbeli Summit város egyházközsége, Ruth M. Shaw (Egyesült Államok), John Gilhuis (Hollandia), Chris Billings (Hollandia), Peter Hewis (Egyesült Államok), az angliai unitárius egyház elnöke, a montgomery-i unitárius lelkész és sokan mások. Külön ki kell emelnünk Gyarmaty György úr nevét, akinek szervezése révén Svájcból érkezett az első adomány, valamint dr. Donald Szánthó Harrington és neje, Anikó, Gellérd Judit (Zizi) nevét, akiknek szervezése tízezer dollárt hozott a templomépítési alapokba.”⁹

A kérdésre, hogy ennyi s ennyi helyről érkező segítséget hogyan képes valaki összeszedni, arra Benkő Levente egy történelmi felelevenítő portréírásban¹⁰ ad választ: „Az arra járó fejét csóválja furcsállva a csavart torony látán: olyan ez az épülő templom, mint a papja. A szabványost el nem fogadó. Milyen pap is az, aki fényes nappal, odanézz, farmernadrágban, pólóban, téli zimankóban sportdzsekiben Barót utcáján elindulni képes? Suttogják (tán) kapualjakon. Pedig ő az, aki levelet ír naphosszat, ha kell, Amerikába, Angliába, Hollandiába, Svájcba, Magyarországra, Franciaországba: ha tudtok, segítsetek. A templomépítőkön. Egyetemes egyházunk egyik legfiatalabb, baróti unitárius gyülekezetén, amelyik lám, százhetven esztendőnyi küzdelem után lassacskán valóra váltja álmát: saját templomot épít. (...) Aki hétköznap farmernadrágot, pólót visel. Aki templomot épít. Híveivel. Aki 1984 márciusában amerikai tanulmányútról, egyenesen Chicagóból landolt Barótra.

Ekkor kereken ezerötven leje volt az ekléziának. Ennyi pénzzel, de töretlenül látszó hittel láttak hozzá a templomépítéshez Alpár tiszteletesék. Elődeik örökségével, azok nyomdokain lépkedve. Mert, mint vallja, Barótra érkezése első pillanatában már az volt legfőbb gondja: Istennek házat építeni. Az akkor háromszáz családgyülekezet testületileg bólintott rá az ötletre.

Nem úgy a megyei főfők, akik végül is, hároméves kálvária után megadták az engedélyt: gyűlésteremre. «Sală de ședințe» – így állt, fekete fehéren. Naná, hogy magyar templomot! S azt is eldugva a papilak mögé, az udvar hátuljába. '89 decembere után lehetett változtatni – így a nonkonformista tiszteletes. – Elhatároztuk, hogy márpedig azért is templom lesz, háromszáz férőhelyes, tornyos, harangos, ráadásul fenn, a dombtetőn. Ekkor már folyt a gyűjtés, bár sokan szkeptikusnak mutatkoztak. (...) 1995. szeptember 10-én felavatták a baróti unitárius templomot. A templomszentelésen még nem kondult meg saját harangjuk, arra újabb egy esztendőtt kellett várni.»¹¹

Háromszék másik újkori unitárius temploma Sepsiszentgyörgyön épült fel – a barótihoz hasonlatosan lassú ütemben, keserves küzdelmek árán. A gyűlekezet már 1973-ban döntött a templomépítésről, hiszen már akkor szűkösnek bizonyult az imaterem – a megvalósításra viszont sokat kellett várniuk. „Nagyon konkrétan csak a forradalom utáni hetekben határozta el a gyűlekezet – keblitanácsi és közgyűlési határozat alapján –, hogy anyagilag is rálép a terv megvalósítására. Lényegében 17 éve várják már híveim ezt az alkalmat, hisz a múltban még ide az udvarra egy harangláb építését sem engedélyezték.” – mondta egy interjúban Török Áron lelkész.¹² Az építkezéshez szerény anyagi alapokkal fognak hozzá. „Híveink azonban mellettünk állanak. Megkezdődtek már az adakozások. (...) Nem volna igazságos elhallgatnunk, hogy a külföldi, a svájci, angol és az amerikai unitárius testvérek segítségére is számítunk”, folytatta a lelkész. A pénz azonban meglehetősen lassan csordogált be az egyházi kasszába, s lehet, a külföldi mozgósítás sem sikerült olyan mértékben, mint a barótiak esetében.¹³ „A hívek évente 7–8 millió lejüket adják össze az építésre. Elengedhetetlenül szükséges a püspökség biztosította 15 millió lej is. Az egyháznak az Illyés Alapítványhoz benyújtott kérésére pozitívan válaszoltak. Ezek ellenére sem lehetne megmondani, hogy mikor lesz kész ez a templom. Ehhez még mindig több kell, mint akarat: adományok és anyagi áldozat. (...) «Menet közben» megkétszereződött az építőanyagok ára. Az állam anyagi segítsége csak ígéret maradt. A hívektől, alapítványoktól, amerikai testvérgyülekezetektől begyűlt 120 millió lej dacára is adós az egyház. «Itt csak a közös lelki és anyagi erővel való összefogás lehet a biztos fogódzó» – mondta a lelkész.»¹⁴

Több év szünet következik, a munkálatok haladnak-haladgatnak, míg nem az első templomépítési hullám lejártával újabb impulzust kapnak az unitáriusok: 2001 februárjában leszerelik a Vártemplom tornyából az egykor kölcsönadott harangot. „A város unitáriusai 1956-ban öntettek maguknak harangot, ám az akkori kommunista rezsim nem engedélyezte, hogy haranglábát építhessenek. Ekkor született a református gyülekezettel közös egyezség, hogy – megőrzés és használat céljából, ideiglenesen szereljék fel az egyébként némaságra ítélt s ekképpen száműzött harangot a református vártemplom tornyába.

(...) Felirata: «A hit Isten ajándéka». (...) A vártemplomi református egyházközség más harangot öntet a megüresedett helyre.»¹⁵ A harang hamarosan helyére került. „Háromszék legnagyobb, 1106 kilós, 120 cm palástátmérőjű harangját Muntean Zsolt ipari alpinizmusra szakosodott cége, a PNG Kft. szerelte fel – adományként.»¹⁶

1998-ban Török Áron nyugdíjba vonult, s utóda Kovács István korábbi sepsiszentkirályi lelkész lett. „Ekkor új pályázatot írtak ki a templombelső berendezésére és a külső környezet kialakítására, melyet Makay Tamás erdélyi származású magyarországi építész, a sepsiszentgyörgyi evangélikus templom tervezője nyert meg. Kovács István elképzelése, hogy a templom ne csak vasárnapi istentiszteleti hely, hanem az egész hét folyamán a gyülekezet művelődési, szellemi központja legyen, és a város kulturális életét is gyarapítsa. A már két éve használatba vett földszinti tanácsterem állandó tevékenységeknek ad otthont. Itt működik többek között a dalárda, a cserkészkor, az ifjúsági egyesület. (...) A sepsiszentgyörgyi unitárius gyülekezet mintegy 3500 lelket számlál. A több mint háromszázezer dollárba került templomban ötszáz ülőhely várja a híveket.»¹⁷

Ha az Isten velünk, kicsoda ellenünk?

Háromszék második legnépesebb felekezete, a reformátusok, szintén az első templomépítési hullámban kezdtek építkezni. Első újkori templomuk felépítésének szándékáról már 1990 legelején hírt ad a Háromszék – ez az első újsághír arról, hogy fél évszázadnyi tiltás után ismét templomépítés kezdődik Háromszéken. Jellemző erre az időszakra a lelkesedés és az információ hiánya.

„A mostani gyülekezet óriási. Ketté kell osztani. Hat-hét ezer ember van most együtt. A templom elégítsen ki minden igényt. A tulajdonképpeni templom mellett legyen tanácsterem, lelkészi lakás, s minden, ami az egyházi szolgáltatásokhoz és az egyházközség teljes életéhez szükséges. Legyen a város díszje is ez az épületegyüttes. Körülötte ne legyenek szürke tömbházak, inkább villaszerűek.»¹⁸

Év végére a dolgok letisztulnak. Közben elkészülnek a tervek, ekkorra kiderül az is, nem épp könnyű feladat templomot tervezni. És még nehezebb az építkezéshez szükséges anyagi alapokat előteremteni.

Az Olt utcai református egyházközség lelkipásztora, Pap Sándor tiszteletes az új templom építésének előestéjén elmondja, hogy: „1981-ben önálló egyházközség lettünk, (...) a gyülekezet nagyon fiatal, az évi átlagos keresztesítés és konfirmálás úgy 135 körül mozog. A templomba járás is nőttön-nőtt, mondták is a hívek, hogy szűkös már a hely, de hát azt nem kellett mondani, láttuk mi is.

Akkor azzal bíztattam a híveket, mert templomépítés eszünkbe sem juthatott, hogy ha ilyen sokan jövünk, valahogy szétfeszítjük, és meg fog nőni a templom, mert az Isten csodát is tud tenni. Hát szétfeszítettük annyiban, hogy 1986-ban két mellékszobát csatoltunk oda, és így 130 férőhellyel bővült a templom. Aztán a nyolcvanas évek végén fölmerült a bontás, illetve a csereépület kérdése. A Sport utcai egykori vágóhidat kaptuk volna... A jó Isten azonban jobb lehetőséget kínált nekünk fel a forradalom utáni időben, (...) így kaphattuk meg a Forradalom útja és a Bălcescu utca kereszteződésében üresen álló területet, ami fekvése, nagysága szerint is megfelel a célnak.”¹⁹

Még 1990. december 9-én megszentelték az új templom alapkövét, következő tavasszal megkezdtek a templom alapjainak ásását. És következnek a csendes, munkás esztendő. Három év alatt felhúzzák a falakat, felkerül a tető az új templomra. Cserépnek nyoma sem, és a torony is csak csonkán, csupasz falaival tátong, amikor megtartják az első istentiszteletet a belvárosi református templom nevet kapó épületben: „Vasárnap délelőtt első ízben csendült fel a zsoltár az épülőben levő új sepsiszentgyörgyi református templomban. A közös istentiszteleten részt vettek mindhárom sepsiszentgyörgyi református egyházközség hívei. (...) A több száz résztvevővel gondolatban, lélekben együtt volt a hollandiai testvéregyházközség, Gouda református gyülekezete is, ahol szintén az új sepsiszentgyörgyi templom javára gyűjtöttek Szentháromság vasárnapján. Ezért az Úr imája itt is elhangzott hollandul, amott pedig magyarul.”²⁰ Még az év késői őszen felkerült a torony tetőzete is, és elhangzott az ígélet: „Az 1991-ben megkezdett építkezési munkálatokat 1996. augusztus 10-re, a 3. Református Világtalálkozó idejére szeretnék befejezni.”²¹ A templomavatóról szóló tudósításbéri érdemes beidézni két részt: „Pap Sándor lelkipásztor (...) beszámolt a templom építésének történetéről és költségeiről, amelyek 160 ezer dollár fölé rúgtak.”, és „A sepsiszentgyörgyi keresztény egyházak képviselőinek áldása következett. (...) Răţulea Gheorghe atya azért könyörgött, hogy a templomban elhangzott szavak az emberi lelkeket nemesítsék. Cucu Ioan magyarul szólt az egybegyűltekhöz: a templom a mennyország felé vezető utat mutassa mindnyájunknak.”²² A templomavatással azonban még korántsem fejeződött be az épületegyüttes véglegesítése, a telket övező kerítés csak három év múlva készült el – a megfogyatkozott pénzalapok miatt. A kőalapzatot Nyáguly Ferenc kőfaragómester készítette, minden más munkálatot a presbitérium és az egyháztagek közmmunkában végeztek el.”²³

Az újabb református „osztódásra” sem kellett sokat várni. Pap Sándor tiszteletes már a templom építésének megkezdésekor elmondta, a gyülekezet meghaladta a hétezres lélekszámot. A 2002-es népszámláláskor Sepsiszentgyörgy 61 543 fős lakosságából 22 805 vallotta magát reformátusnak ²⁴ – az egyház döntött, és megalakította a sepsiszentgyörgyi negyedik egyházközséget

– ami a hívek egy részének ellenkezését váltotta ki, és más bonyodalmakhoz is vezetett. Még 2005-ös hivatalos megalakulása előtt, 2001-ben, a negyedik sepsiszentgyörgyi református gyülekezet templomépítés céljából a helyi önkormányzathoz fordult helyigényével: „A helyi tanács a Gyöngyvirág utca és az Olt töltése közötti részen egy 11 814 négyzetméteres területet bocsátott a püspökség rendelkezésére azzal a feltétellel, hogy legfennebb két éven belül hozzákezdenek az építkezéshez.”²⁵ A második templomépítési hullámban, 2000 után a hatalom ismét akadályozni próbálta a magyar egyházak építkezési szándékát, az önkormányzatnak a terület-felajánlási szándékát a szociáldemokrata párti kormány megbízott, Horia Grama igyekezett megghiúsítani, sikertelenül.²⁶

Az építkezés elkezdődhetett, de a második templomépítési hullámban sem haladnak gyorsabban a munkálatok, mint az elsőben, holott 2000-re az első hullám, amikor Erdély-szerte rengeteg templom építését kezdték meg, nagyjából lezárult, erre az időszakra, a legsürgősebb igények kielégítésének végére, már sokkal kevesebb templomépítéshez kellett a pénz. Végül az egyházközpont első épületének avatására 2006. április 30-án került sor: „Avatóünnepség keretében szentelte fel vasárnap Ft. Pap Géza, az Erdélyi Református Egyházkerület püspöke a tavaly létrehozott, negyedik sepsiszentgyörgyi gyülekezet Gyöngyvirág utcai otthonát. Az egyházkerület ajándékként felépített ifjúsági központot mindaddig használhatja gyülekezeti házként a körzet református közössége, amíg ennek szomszédságában felépíti a saját templomát. (...) Mielőtt megáldotta az új létesítményt. Ft. Pap Géza püspök leszögezte, azoknak a reformátusoknak, akik a negyedik gyülekezet körzetében laknak, tudomásul kell venniük, hogy ide tartoznak. (...) A legfontosabb, hogy legyen lelkipásztora a gyülekezetnek – hangsúlyozta Pap Géza, és utalt a sikertelen papválasztásra. (...) Ft. Kató Béla egyházkerületi főjegyző szimbolikus kézfogással adta át a gyülekezeti otthonot Domokos Ferenc gondnoknak, és hangsúlyozta, nem lehet csak vasárnaponként pásztorolni, ezért építi fel az egyház a fogyatékkal élők foglalkoztatási központját, illetve az idős betegek otthonát, és ezért karolja fel az ifjúságot, akinek az új épület földszintjén közösségi termet alakítottak ki.”²⁷

A baróti reformátusok évtizedek óta tervezték egy nagyobb templom építését. 1927-ben Kós Károly készített tervet számukra, akkor az építkezés anyagi gondok miatt nem kezdődhetett el. Aztán évtizedekig gondolni sem merhettek templomépítésre, holott régi hajlékukat rég kinőtték. Az első templomépítési hullám közepe táján jutottak el oda, hogy véglegesítsék tervüket, és elhelyezhessék az új templom alapkövét.

Krizbai Imre lelkész, a gyülekezet lelkipásztora: „Eredetileg úgy gondoltam, hogy az 1927-ben elkészült Kós Károly-terv felhasználásával erdélyi szakemberekhez fordulunk. Végül holland barátaink, Dan Klap és Lewin de Putter áttanulmányozták a Kós-émlékkönyvben lévő eredeti tervet, s 1992 februárjára elkészítették az első vázlatokat. A presbitérium javaslatai alapján egy második

tervváltozat is elkészült, a véglegest de Putter úr személyesen hozza Barótra. (...) Szeretnénk, ha a honfoglalás 1100. évfordulójára, a budapesti világkiállítás alkalmával felavathatnánk új, 500 férőhelyes templomunkat.”²⁸

Az elképzelések ebben az esetben is módosultak, a határidők csúsztak, a budapesti világkiállítás elmaradt, a baróti református templom nem készült el a tervezett időpontra. Sőt, alapkövetétele is késett egy évet, csak 1994. május 28-án, Szentháromság vasárnapján került rá sor. Ez volt akkor az Erdélyi Református Egyházkerület 1990 után elkezdett 26. temploma. Az első templomépítési hullámra jellemző, amit dr. Csiha Kálmán püspök a baróti református templom alapkövetételeinek alkalmával adott interjúban elmondott: „Az a nép, amelyik templomot épít, az a jövőre gondol, és élete lesz. El kell mondanom azt is, hogy a téli egy-két hónapot kivéve minden vasárnap templomszentelésen vagyok, ami azt jelenti, hogy javítanak is templomokat.”²⁹

Ha a baróti református templom alapkövetétele egy évet csúszott a tervezetthez képest, avatása az elképzelt dátumhoz viszonyítva éppenséggel tíz évet késett: 2006. július 2-án kerülhetett végül rá sor. „Krizbai Imre lelkész az új hajlék tizenkét esztendőn keresztül folyó építését összefoglaló ismertetőjében egy 1990-ben keltezett püspöki körlevélre emlékezett, melyben a templomépítésen gondolkodó gyülekezeteket arra kérték fel, hogy az erdélyi építészet szellemében, különösképpen a Kós Károly-féle hagyományokat figyelembe véve dolgozzanak. Ennek hatására egy eredeti Kós Károly-tervből inspirálódva készült el a Livien de Putter által készített, még Makovecz Imre által is kiemelkedőnek tartott terv.”³⁰

Hasonlóképpen lassú ütemben készült el Háromszék 1990 után épült negyedik református temploma is, a vargyasi különleges formájú, Makovecz Imre által tervezett épület. Ennek építésénél az első csúszást a régészeti feltárás jelentette: „A maroknyi református gyülekezet istenházát óhajtván építeni, megszegődör ásásába fogott a saját telkén. Hamarosan kőfalra bukkantak, ahonnan az elegendő köztani összetételű kövek közül egykor rendkívül gondosan megmunkált, méreteikben is meglepő kövelemek kerültek elő. (...) A munkálatokat felfüggesztették, a nagy értékű építészettörténeti leleteket pedig átmeneti megőrzés céljából a vargyasi hívek az unitárius lelkészi lakás udvarára nyomban beszállították.”³¹ A leletek szakszerű leírása, a vélhetőleg egykor keresztelődencének használt kövedényen található rovásírás értelmezési kísérlete következik, a templomépítést (...) leállították a régészeti feltárások befejeztéig. A feltárás lassú ütemben haladt, sőt: teljességgel mai napig sem fejeződött be, csupán azt a részt kutatták át, ahová az új templomot építeni szándékoztak, aminek az lett a következménye, hogy már a felszentelés után, a „templom kerítése előtt, a vízvezeték számára ásott árokban sírokra bukkantak. Bár köztudott volt, hogy a Makovecz Imre-tervezte istenháza egy középkori templom romjaira épült, ezt

a kivitelezők nem vették figyelembe, így az erőgépek használata értékes régészeti információkat semmisített meg.³² 1997. május 31. a vargyasi református templom alapkövetételének pillanata: „Az 1994-ben feltárt XIII. századi templom helyére új istenházat építi fel a vargyasi református leányegyház. Az ősi romokra Makovecz Imre és munkatársa, Müller Csaba kolozsvári építész tervezett kő és fa összeillesztésű, zsindeletű új templomot.”³³ Vargyas reformátusainak az, hogy meg tudták nyerni maguknak Makovecz Imrét, anyagi előnyöket is jelentett. Olyannyira, igen rövid idő alatt fel tudták építeni a templomot, 2005. október 2-án felavatták. „Jelentősen támogatta őket a holland Karmel International Alapítvány, az Orbán-kormány, és igen jelentős volt Makovecz Imre segítsége, aki nemcsak a terveket készítette ingyen, de jelentős adományokkal, munkatársai önzetlen segítségével is hozzájárult a templom elkészüléséhez. «Úgy nézzenek a tetőszerkezetre, mintha felülről ereszkedne le. Így a föld és az ég találkozik, visszaépítettünk mindent a falakba, amit a földben találtunk» – mondotta a tervező az avatónnepezen.”³⁴

A vargyasi református templom mellett még egy Makovecz-tervezésű épülettel büszkélkedhet Háromszék, a sepsiszentgyörgyi szemerjai egyházközség számára tervezett ravatalozóházzal. Ennek avatására is a vargyasi temploméval egy napon került sor, s bár méreteiben annál jelentősen kisebb, felépítése mégis majdnem annyi időbe tellett. „Sepsiszentgyörgyön, ahol reprezentatív épületnek tekinthető a Kós Károly által életre hívott Székely Nemzeti Múzeum, kell lennie egy épületnek, amelyet a Kós egyik legjelesebb utódjának tekintett Makovecz tervezett – ezzel a gondolattal kereste meg a neves építész a szemerjai egyházkerület ma nyugalmazott lelkésze, Incze Sándor, és hét évnek kellett eltelnie, sokak áldozatos munkájára volt szükség, hogy álljon «a vigasztalás háza».”³⁵

A háromszéki reformátusok erejéből négy templom felépítésére futotta tizenhét esztendő alatt. Faluhelyen az egy Vargyas kivételével imatermeket építettek, vagy többnyire más rendeltetésű épületeket alakítottak át gyülekezeti teremmé. Ezek a munkálatok is felettébb lassan haladtak, ahol a helybéli hívek segítségére lehetett valamely külföldi testvérgyülekezetük, esetleg kicsit gyorsabban. Bikfalván például hét esztendőbe tellett a gyülekezeti ház kialakítása: „Még 1993-ban megkezdte a helybeli egyházközség világi vezetősége és annak lelkipásztora, t. Szász Tibor egy régebbi egyházi épület átalakítását, lassú ütemű bővítését abból a célból, hogy megfelelő helyet teremtsen a téli istentiszteletek számára, középkori templomát ugyanis kifűteni nagyon nehéz lenne. (...) Az anyagiak állandó hiánya miatt csak 2000 nyarára lett valóság a bikfalvi álom: az épület hátsó fele fölé újabb vendégszobasor termett. Kora ősztől újra helyi és megyei rendezvények színhelye lesz ez a kis oázis, melyben IKE-terem is van.”³⁶

Ha nem imatermet, hát harangláb helyett tornyot építenek falun: a 426 lelket számláló árkosi református gyülekezet egyúttal újraöntette régi, megre-

pedt harangjait is. „Mérőföldkö a 18. század derekán alakult református gyülekezet történetében, hogy temploma mellé ízlésben hozzá illő harangtorony alapkövét tettek le április 19-én, vasárnap. Az új harangok nemrég készültek el a marosvásárhelyi Rácz Sándor és Fiai Rt. műhelyében. A hálaadó istentiszteleten főtiszteletű d. dr. Csiha Kálmán, az Erdélyi Református Egyházkerület püspöke hirdette Isten ígését, és a nagyszámú gyülekezet jelenlétében felavatták az új harangokat. Egyikben hallani vélte a gyülekezet a régi, 1822-ben a sepsiszentgyörgyi Kiss János műhelyében öntött műemlék kisharang hangját.”³⁷

Másutt csak álmodnak új templomról. Málnásfördön „A református közösség a Málnás községi egyház leányegyháza, ahol a szolgálatot t. Márk László Gyula lelkipásztor végzi. (...) a reformátusok új templomról álmodnak.”³⁸

Dicsértessék a Jézus Krisztus

Háromszéken a katolikusok vannak legtöbben, a megye 222 449 fős lakosságából 2002-ben 80 432-en vallották magukat római katolikus vallásúnak – illetett hát, hogy az első templomépítési hullámban ők is hozzáfogjanak a maguk templomaihoz. Szükségük is volt rá, Sepsiszentgyörgyön például ugyancsak 2002-ben a város 61 543 fős lakosságából 20 507-en a római katolikusak, és 1990 előtt csupán két gyülekezettel rendelkeztek. Ezekből az egyiknek volt temploma, a városközponti Szent József plébániatemplom, az 1986–1987-ben épült Csiki utcai épület csak imaháznak nevezhető.

Mindjárt 1990-ben elkezdték az építkezést, Sepsiszentgyörgyön egyszerre két helyszínen is. Előbb az Őrkő negyedben, a város zömmel romák lakta szegénytelepén – s éppen ezért ide nem csupán istenházát terveztek, de annál nagyobb épületkomplexumot. A templomalapításba bekapcsolódtak Teréz anya apácái, s mert a szeretetmisszionárius rend is beszállt az építkezés finanszírozásába a gyulafehérvári főegyházmegyével karöltve, a Mária Világ Királynője római katolikus templom és a rendház igen rövid idő alatt, 1992-re elkészült. Ennél nagyobb vállalkozásnak bizonyult a központ kiteljesítése: az iskola felépítése. „Ha minden jól megy, november közepére átadhatják a cigány gyerekeknek a római katolikus egyház által számukra építtetett elemi iskolát Sepsiszentgyörgy Őrkő alatti negyedében. Az egyház – küldetését kívánván teljesíteni – külön plébániát hozott létre itt Márkus András volt csiki utcai plébános javaslatára. A tisztelendő úr vállalta, hogy maga alapítja meg az új egységet, s kiköltözvén a telepre, évek óta az áldozatos munkának szenteli magát. Nagyszabású tervei közül egyelőre a cigányiskola valósult meg, a befejezéshez most nyújtott a linzi Caritas gyulafehérvári testvérszervezetének újabb 35 ezer márkát, a régi padok mellé pedig Írországból érkezett 50 asztal és szék, lesz tehát,

amivel berendezni a termeket. Az iskola különben 1993. január elseje óta hivatalosan bejegyzett intézményként működik, s a hozzá fűzött remények beteljesülése lemérhető a gyerekek viselkedésén, a szülői mentalitás változásán.³⁹ Az építkezésbeli nehézségek ekkor már megmutatkoztak, az iskola teljes elkészültére egy évvel később került sor. És így, templommal, rendházzal, benne Teréz anya apácaival, talán megvalósul a lakótelep plébánosának, Márkus Andrásnak a terve: a cigányság felemelése, számukra emberi életfeltételek megteremtése.

Egy másik sepsiszentgyörgyi templom építésébe is belevágott 1990-ben a katolikus egyház. A város Rét nevű lakónegyedében, az 1980-as években kiépült tömbházrengeteg szélén 1990 novemberének utolsó vasárnapján, Krisztus Király napján tették le a templom alapkövét, következő évben be is öntötték az épület alapját – aztán hosszú, hosszú csend következett. Akkoriban hirtelenjében több építkezéshez fogott hozzá a katolikus egyház, az 1990-es rendszerváltoztatással a buldózerektől épp csak megmenekült Szent József plébániahivatali hittantermet kellett befejezni, a szépmezői filiának kápolnát kellett építeni, és közben az Örkön is épült a kolostor-templom – a pénz nagyon hamar elfogyott, Krisztus Király templomának építését le kellett állítani. Éppenséggel hét esztendő szüneteltek a munkálatok, mire a katolikusok újra erőt gyűjtöttek. „Épül Sepsiszentgyörgy negyedik római katolikus temploma a Rétben. Az új templom a maga hatszáz férőhelyével a város legnagyobb ilyen létesítménye lesz. A munkálatok többévi egy helyben topogás után idén nyáron vettek lendületet, a haladás ritmusából ítélve hamarosan tető alatt lesz az épület. Tervezője Lestyán Andrea (...) A templom a posztmodern áramlat stílusjegyeit viseli magán, a lakótelep levágott oromfalas tömbházai közé kellett az építésnek beillesztenie úgy, hogy a homlokzatot az utca tengelye felé helyezze, egyszerű, egyhajós épület a központ felé eső harmincméteres oldaltoronnyal – utóbbi a hajóval a kórus szintjén van összekötve –, homlokzatán, tornyán a felekezeti hovatartozásra utaló jellel.”⁴⁰

A templom felszenteléséig újabb nyolc esztendőnek kellett eltelnie, és még ekkorra sem készült el teljességgel. „A Krisztus Király nevét viselő istenházát dr. Jakubinyi György gyulafehérvári érsek hálaadó szentmise keretében szentelte fel. (...) Legyetek büszkék új templomotokra, koptassátok azt, hogy a város ezen részén is folytatódjék a magyar és katolikus jelenlét – mondta Jakubinyi György, aki a templom világi építői közül monsignior Csató Béla főesperes és Szabó Lajos kanonok-plébános nevét emelte ki. A szentmiseáldozat végén Szabó Lajos megköszönte a híveknek, az adományozóknak, a támogatóknak a segítséget. (...) A templom több mint 30 milliárd régi lejes beruházásból valósult meg, amelynek mintegy 15 százalékát a hívek adakozásából gyűjtötték, ugyanilyen mértékű volt az állami támogatás is. Jelentős segítség jött Németországból, a Kirch In Not és a Renovabis egyházi szervezetektől, Hol-

landiából, az amerikai püspöki kartól, a magyar állam pályázatok révén támogatta a templomépítést. A városi és a megyei önkormányzat szintén jelentősen hozzájárult az anyagiak előteremtésébe.”⁴¹ A Háromszék 1990 utáni történetében leghosszabb ideig készülő templomban, mihelyt befődték, miséket tartanak minden vasárnap, a templom névadójának ünnepén pedig évente búcsút szerveznek – idén, 2006. november 26-án a Németországból hozott, elektronikus vezérlésű harangokat szentelik fel. Ezután már csak saját plébánost kell kapnia Krisztus Király templomának.

Kicsit különlegesebb Sepsiszentgyörgy harmadik 1990 után épült katolikus temploma. „A vasútállomáson és környékén élő magyar és román anyanyelvű katolikus hívek alkotják a város egyik legfiatalabb hitközösségét, az alig 6 éves Szent Benedek-plébániát. Az autóbusz-állomás északi szomszédságában van imaházuk és a lelkészi hivatal. 1579 magyar katolikus lelket tartanak itt nyilván, és ez a város egyetlen úgynevezett «román nyelvű személyi plébániája». A városban és környékén élő román ajkú katolikusokat hivatott szolgálni. Utóbbihoz 1134 bejegyzett lélek tartozik, és mondanunk sem kell – s ez kissé meggondolkoztató –, hogy zömük a román liturgiát jobban ismerő moldvai magyar-csángókból verbuválódik. Hajdú János plébános székelyvéckei származású, Zernyest és Gyergyószentmiklós után lett ennek az új plébániának az első állandó papja. Mater ez, vagyis anyaegyház, hisz még van két filiája: Kilyén és Szépmező. (...) Tervezőnek olyan műépítésztt választottunk Timár János személyében, aki a gyakorlati kivitelezésben is mellettünk marad. Tavaly megvásároltuk a szomszédos telket, s így 5 árral bővült a fundus. Ide épül most a 28,5 m hosszú és 13,5 m széles, harangtoronnyal ellátott templom. Mellette sekrestye, iroda és kazánház lesz. Az eddigi költségekben a hívek áldozatos adománya az oroszlánrész. Egy családra 100 000 lej esne, egy személyre természetesen a fele. Hogy anyagi támogatásra lenne szükségünk, az nem titok, hisz kiadásaink százmilliókra rúgnak. Harangjaink vannak, Tenkén készültek. Az új templom diadalívén ez lesz majd olvasható: «ora et labora» – «imádkozzál és dolgozzál». Nos, aki ezt vallotta, nursiai Szent Benedek, a bencés rend alapítója, ennek a templomnak a védőszentje. Szent Cirill és Metód mellett ő Európa védőszentje is. Így hát nem véletlen, hogy éppen az ő nevének tiszteleg majd az állomási új templom.”⁴²

Bő egy év alatt felépült, következő év karácsonyára már kívülről teljesen elkészült, és nagyjából bent is, a következő évi májusi templomszentelési ígéretet is tartani tudták. „Szombaton, május 16-án 17 órakor dr. Jakubinyi György római katolikus püspök hívek és külföldi vendégek jelenlétében átveszi a sepsiszentgyörgyi Állomás negyedi Szent Benedek-plébánia új templomának kulcsát, és háromnyelvű szentmise keretében felszenteli az Úr új hajlékát, elhelyezi oltárán a templom ereklyéjét.”⁴³

Ugyancsak 1996-ban kezdték el építeni templomukat a vargyasi katolikusok is. Kétszeresen vált templomépítővé ez a falu, a református templom építéséről már írtunk. A zömmel unitárius faluban még a reformátusoknál is kisebb lélekszámú a római katolikus gyülekezet, a baróti egyházközség filiája szentmiséi temploma felépítése előtt a Daniel-kastélyban tartotta. És ez a kicsinyke gyülekezet képes volt arra, hogy saját erejéből templomot építsen magának! „Szombaton felavatták a vargyasi 85 lelkes római katolikus gyülekezet templomát. Az alkalomra több mint 300 hívő és 20 pap érkezett. A felszentelő misét dr. Jakubinyi György gyulaféhvári érsek celebrálta, aki az Isten iránti szeretetet emelte ki alapüzenetként. (...) A Szent Antal tiszteletére épült római katolikus templom a gyülekezet áldozatos munkája, kitartása, Ferencz István baróti plébános szervezőkészsége, összetartó ereje és Istenbe vetett hite bizonyítja, hogy bár a gyülekezet élete nehéz, van remény a megújulásra és megmaradásra. Dr. Kozák Pavel orvos 120 millió lejmel támogatta a templomépítést, további támogatók: az erdélyi római katolikus érsekség, Ferencz István plébános, a bécsi Erika és Eduard Kainz, a baróti anyaegyház, Daniel Polixénia, Steinberg Németh Klára, Nyerges Enikő, Simon Attila, Szabó Viktória, Varga László, Antal Imre Sándor.”⁴⁴

Páván a második templomépítési hullámban fogott hozzá a száznál valamivel több lelket számláló helyi római katolikus gyülekezet istenházának felépítéséhez. Különleges módját választották a templomépítésnek: anyagául a tát alkalmazták. Ez az egyetlen 1990 után épült fatemplom Háromszéken – és tették ezt az erdélyi építészeti hagyományok folytatásának jegyében. A templom alapkövét 2002-ben tették le, az építkezés hamar megtörtént, a befejezés azonban még várat magára: belül nagyjából elkészült, bár lepadolva még nincs, a padok sem elegendőek, kívül meg hátravan a környezetrendezés, a telket övező kerítés építését idén kezdték el. A templom kizárólag a hívek adakozásából és alkalmi adományokból épül, jelentősebb összegekkel a községközpont, Zabola önkormányzata támogatta a templomépítést. Szentmiséket 2004 végétől tartanak benne, felszentelve még nincs, védőszentjének kilétéről még nem döntöttek.

A római katolikus egyháznak, Háromszék legnépesebb vallási felekezetének öt templom felépítésére tellett Háromszéken 1990 után. A reformátusoknak, a második legnépesebb felekezetnek négyre. Az ortodoxoknak, kik harmadannyian vannak, mint a katolikusok és reformátusok együttvéve, tizenötre.

Ortodox terjeszkedés – kettős mérce

„Az elmúlt tizenöt év során Háromszék-szerte több ortodox templom építését kezdték meg, mint az erdélyi történelmi egyházakhoz tartozó felekezetek összesen – derül ki a Kovászna megyei kulturális örökségi, vallásügyi és

művelődési hivatal és a prefektúra által közösen készített összesítéséből. Eszerint 1990–2004 között 12 ortodox (közülük egyik óhitű ortodox), öt római katolikus, három református, két unitárius és egy evangélikus, illetve három pünkösdista és egy Jehova tanúi templom építése kezdődött el a megyében. Érdekes időszakonként vizsgálni a templomépítéseket: a legnagyobb hullám a rendszerváltást követő években volt, 1990-ben hat templom építéséhez fogtak hozzá: Sepsiszentgyörgyön két római katolikushoz, Baróton az unitáriushoz, Vajnafalván az óhitű ortodoxhoz, Uzonfüzesen az ortodoxhoz, Zágombárcánban a pünkösdistához. 1991-ben csupán Sepsiszentgyörgyön kezdtek templomot építeni, a belvárosi reformátust és az unitáriust, következő évben két pünkösdista templom építése kezdődik Arapatakon és Magyarhermányon, valamint egy ortodoxé Márkosfalván, 1993-ban már csak egyetlen, a kézdivásárhelyi ortodox templom építéséhez fognak hozzá. 1994-ben ismét ortodox templomok építése kezdődik el, egyik Vajnafalván, a másik Bodzafordulón, ezekhez adódik a baróti református templom. 1995 ismét szegény esztendőnek bizonyul, csupán a sepsiszentgyörgyi evangélikus templom alapkövét helyezik el. Aztán 1996-ban egy újabb pezsgési korszak következik, két római katolikus (Vargyas, Sepsiszentgyörgy) és egy református (Vargyas) istenháza építése kezdődik meg. Érdekes módon (?) ezután újabb «ortodox» esztendők sorakoznak, a konvenciók kormányzási ciklusban, mikor az RMDSZ is kormányon volt, négy év alatt csupán ortodox templomok építését kezdik el Háromszéken: 1997-ben a szitabodzait, 1998-ban a nagypatakit, 1999-ben a zágonit, 2000-ben a másik nagypatakit, a bélmezőit és az egrestőit (bár ez utóbbi a Brassó megyei Bodzavám községhez tartozik). A következő négy év nagyon szegényes templomépítésekben, 2002-ben a pávai római katolikust, 2003-ban a baróti Jehova tanúi templomot kezdik építeni. Mindezedig az építkezések kezdetéről írtunk – a templomok befejezése ugyanis sokszor évekig, vagy akár évtizedekig is várat magára. A kimutatás szerint az 1993-ban elkezdett kézdivásárhelyi ortodox templomot, az 1994-ben elkezdett bodzafordulói ortodox és baróti református, az 1996-ban elkezdett vargyasi református, az 1997-ben elkezdett szitabodzai ortodox, az 1999-ben elkezdett zágoni ortodox, a 2000-ben elkezdett mindenik ortodox templom befejezése még várat magára, miként a pávai római katolikusé is. Leggyorsabban a baróti Jehova tanúi templom épült fel, az alapköletétel évében már be is fejezték az épületet. Még egy figyelemreméltó adattal szolgál a kimutatás, éspedig a templomépítési pénzek származási forrásának megjelölésével. Hívek adakozásából épült fel a pünkösdista templomok mindenike és Jehova tanúinak istenháza, valamint az óhitű ortodoxoké, az «állami vallások» felekezetei közül csak a római katolikusok fogtak hozzá saját erejükből a templomépítéshez, a vargyasi Szent Antal templomot két év alatt fejezték be, a pávai templom még nem készült el. Az összes többi elkezdett templomot állami támogatással és a hívek adományából építették-építik, hogy milyen arányban

jutott az állami büdzből az építkezésre, és mekkora áldozatot hoztak a hívek, esetenként a külföldi testvéregyházi gyülekezetek, annak kiderítése legtöbb esetben lehetetlen.”⁴⁵

Az idézett kimutatás elkészülte (2004 nyarára, a választási kampányra rendelték Bukarestből) után a helyzet keveset változott. Nem tartalmazott három kápolnát, a szépmezői római katolikust, a sepsiszentgyörgyi hegyivadász katonai alakulat laktanyájának ortodox-ökumenikus kápolnáját és a kilyéni ortodoxot. A kimutatás elkészülte után fogtak hozzá a sepsiszentgyörgyi negyedik református gyülekezet röbbrendeltetésű épületközpontjának építéséhez, illetve helyezték el három ortodox templom alapkövét: Arapatakon, Sepsiszentgyörgyön és Kovásznán (ez utóbbiak egymástól különböző, de mindkettő rendkívül érdekes történet).

Az első ortodox templomépítésről már 1990 elején tudósítanak: „Kovásnán két ortodox templom építésére kértek engedélyt”.⁴⁶ A templomépítés nem zajlott simán. „Fellángoltak az ellentétek a vajnafalvi katonai emlékmű helyén épülő ortodox templom körül. Vannak, akik az emlékmű elköltöztetése ellen érvelnek, mások a templom mihamarabbi felépítése mellett kardoskodnak. A vita ellenére az építkezés megkezdődött, a szobrot körülbelül félszáz méterrel költöztetik előbb. Annak ellenére, hogy a helyi tanács nem bocsátott ki építési engedélyt.”⁴⁷ E rövid hír két elemét kell kiemelni: az ortodox hitű közösségen belüli nézeteltéréseket, és az építkezések engedély nélküli elkezdését – mindkettő jellemző lesz a későbbiekben is a háromszéki ortodoxok templomépítésére.

„A vajnafalvi ortodox templom körül kialakult vitát, illetve annak nyilvánosságra került részét olvasva önkéntelenül is kikívánczik a kérdés: honnan is erednek az ellentétek, amikor a templom szükségességét senki nem vonja kétségbe? (...) Ismert, az építkezés beindult anélkül, hogy az engedélyek rendben lennének. Előbb a műemlékvédelem, sőt, a katonaság is beleegyezett az első világháborús emlékmű elköltöztetésébe, a megyei szakintézmény pedig első pillanatban a templom építésére is áldását adta, aminek alapján a polgármesteri hivatal kiadta az építési engedélyt megelőző bizonylatot. Utólag, szakmai okokra hivatkozva (egy templom körül zöldövezet szükségeltetik, stb.), a megyei intézmény a jóváhagyását visszavonta, s így a helyi is érvényét veszítette. Arról nem is beszélve, hogy az építés megkezdéséhez elengedhetetlen építési engedélyt nem bocsátotta ki a polgármesteri hivatal. Mindezek ellenére már javában ássák az alapokat, a szobor új helye is elő van készítve. Büntetést is fizettek már a tulajdonosok, de az nem zavarta lényegesen az építkezési folyamatot.

Az engedély nélküli templomépítés – úgy látszik – «régi» hagyományokra tekint vissza Vajnafalván. És valószínű, az ellentétek, na meg a töretlen elszántság is innen eredeztethető. A kovásznai ortodox hívők ugyanis két, jól elkülö-

níthető egyházhoz tartoznak. Vannak ugyanis úgynevezett óhitű ortodoxok, akik a lakosság közel 20 százalékát teszik ki. Ők már '90-ben nekifogtak – szintén építési engedély nélkül –, és fel is építették, más terület nem lévén, egyik hívő kertjében a saját templomukat. Az «újhitűek» valószínű példát véve «ve-télytársaiktól», nem szeretnék lemaradni.⁴⁸

A harmadik 1991 után épülendő kovásznai ortodox templomnak hosszú előtörténete van. „(...) Legutóbb Kovásznán merült fel egy újabb ortodox templom építése, de az önkormányzat egyelőre elnapolta az ügyet. A '90-es években Kovásznán, a meglévő régi templom közelében építési engedély nélkül rittyentett fel egy óriási katedrális a görögkeleti egyház. Az akkori polgármester szemmet hunyt a törvénytenség felett, s nem tett semmit. Épült még egy templom magánterületen is, ez az óhitű görögkeletieket szolgálja. Most meg a központba kívánnak egy újabb hatalmas katedrális emelni a mintegy 3500 románnak. Csak összehasonlításképpen: Sepsiszentgyörgyön a 25 ezer reformátusnak is három temploma van!⁴⁹ Egyelőre úgy tűnik, a központi Pitroff-területet nem kapja meg az ortodox egyház, az önkormányzat elszántnak látszik, hogy nem ad zöld utat az ottani templom építésre, de – bizalmas információk alapján – úgy tudjuk, hogy előbb-utóbb engedélyezik egy újabb templom építését, s arra a Cserépgyár oldalában, a szakszervezeti szálloda közvetlen közelében ajánl fel területet a város.”⁵⁰

Még a helyi ortodox közösség ellenkezését is kiváltotta az újabb templom építésének terve, a következő tudósításból egyértelműen kiderül, az ortodox egyházi terjeszkedést szolgálja az újabb templomépítés. „A helyi tanács Dorel Lungu demokrata párt képviselő javaslatára elnapolta a Kovászna és Hargita megyei ortodox püspökség február 15-én kelt kérésének megvitatását, amelyben Ioan Selejan püspök 15 ár területet kér az önkormányzattól egy ortodox templom és papi lakás építésére. Az újabb templomépítési tervről és az építkezés esedékes helyszínéről immár korábban is lehetett hallani a városban. Az eredeti elképzelés szerint a templomot arra a sétatéri telekre építették volna, amelyért a 10-es törvény értelmében a Pitroff család is perelt, viszont a Zsuffa Levente polgármester által előterjesztett határozattervezetben egy, a Montana Szálló közvetlen szomszédságában levő terület szerepel. (...) Selejan püspök kérésében az áll, hogy inkább a városban tartózkodó ortodox vallású, többnyire nyugdíjas fűrdővendég számára – és az ő kérésükre – építenék a templomot (ezért is kérték, hogy a terület a szállodák és/vagy a kezelőközpontok közelében legyen), azonban gyülekezet lelkésze és a helyi ortodox egyházközség vezetői nem örülnek az új templomépítési tervnek, ugyanis amint nevük elhallgatása mellett elmondták: a város alsó részében is laknak ortodoxok, s ha a központban egy újabb templom felépül, akkor megoszlik a nyáj. Értesüléseink szerint a kovásznai románok közül a negyedik ortodox templom felépítésének

a tervét csak a Montana Szálló igazgatója, Ioan Calu és még két-három olyan vállalkozó támogatja, aki a város központjában lakik.”⁵¹

Mivel az önkormányzat nem adott telket az ortodoxoknak, azok vásároltak maguknak. És az egyházközségbeli ellenkezés sem tántorította el a püspökséget tervének kivitelezésétől. „A Hargita és Kovászna megyei ortodox püspökség kérelemmel fordult a kovásznai tanácshoz építkezési engedélyek beszerzése végett fatemplom felépítésére a Montana Szálló mellett. Ioan Mugur Topolnițchi, a helyi tanács SZDP-s képviselője szorgalmazta, hogy a kérést tüzzék a következő tanácsülés napirendjére. (...) A tervekről Ioan Selejan, Kovászna és Hargita megyei ortodox püspök tárgyalt Zsuffa Levente polgármesterrel is, de mivel a sétatéri terület per alatt állt – a 10-es törvény értelmében a régi tulajdonosok visszaigényelték –, az előljáró elutasította a kérést. Aztán egy helybeli magyar ember az őseitől örökölt földjét, amit a Montana Szálló mellett szolgáltattak vissza, 900 millió régi lejért eladta az ortodox egyháznak. Ez bekerítette és egy ortodox hármast keresztet is állított a területre. Sőt, az engedélyek beszerzése előtt már az alapokat is ássák. (...) A vajnafalvi ortodox egyháztanácsosok szerint Kovásznán nem lenne szükség még egy templomra, ugyanis amelyet pár évvel ezelőtt felavattak, elég tágas, itt elférnének a fürdővendégek is, a központban lakó románok is, akik egyébként nagy ünnepekkor sincsenek száznál többen. (...) A helyi önkormányzat rendkívüli ülésen vitatta meg az ortodox egyház templomépítési kérelmét. Ezt megelőzően a tanács városrendezési bizottsága is letárgyalta az ügyet. Utóbbi RMDSZ-es tagjainak álláspontja – és ezt a városháza jegyzője is megerősítette –, hogy a templomépítéssel kapcsolatosan ki kell kérni a szakembereket, illetve a város lakosságának a véleményét. A szakbizottság azt is megállapította, hogy az általános városrendezési terv szerint arra a területre, ahová a templomot akarják felhúzni, csak lakóházak építhetők. A plénumbeli szavazásakor az RMDSZ frakciója és a két független tanácsos tartózkodott, így nem született érdemi döntés. A testület román és magyar táborában annyiban viszont megegyezett, hogy ha az előterjesztő kellőképpen és a törvényes előírásoknak megfelelően előkészíti a határozattervezetet, s a lakosság véleményét is megtudják, újból napirendre kerülhet a kérdés. Ennek ellenére az ortodox egyház november 12-én ünnepélyes egyházi szertartás keretében a Montana Szálló melletti területen leteszi a máramarosi stílusban felépítendő fatemplom alapkövét.”⁵²

Megtették, magas rangú, de Kovásznához semmivel sem kötődő politikusi asszisztenciával: „A kovásznai Montana Szálló szomszédságában – azon a telken, amelyet Csutak Dénes és Ferenc, illetve Farkas Erzsébet a nagyapjuktól örökölték, és amelyet eladtak az ortodox egyháznak – tegnap Ioan Selejan Kovászna-Hargita megyei ortodox püspök a sepsiszentgyörgyi és bodzafordulói esperesek, illetve a környék ortodox papjainak segédletével, számos fürdőven-

dég és a városközpontban lakó románság jelenlétében megszentelte a felépítendő ortodox templom alapkövét, amelybe a templom alapítólevelét is bebetonozták. Az eseményen templomalapítóként jelen volt Teodor Meleşcanu és Radu Câmpeanu liberális szenátor, Ioan Ursache alprefektus, valamint a templomépítést szorgalmazó Ioniță Condrea, Maria Chirculescu, Ioan Calu és mások.”⁵³

Térjünk vissza Sepsiszentgyörgyre. A kommunista rendszer ateista nevelésének egyik bázisában, a katonaságnál csak meglehetősen későre, 1996-ban építettek kápolnát. „Kápolnát avattak a sepsiszentgyörgyi hegyivadászegység laktanyájában. A katonai alakulat lelkésze, Ioan Cucu atya ezentúl minden vasárnap templomi szolgálatot tart – természetesen ortodox szertartás szerint. Az oltár elé – más felekezetek istentiszteletei idejére elhúzzható – függönyt szereltek. Mert a sorkatonák szabadon gyakorolhatják vallásukat, s ha igény van rá, más felekezetű lelkészeket is meghívhatnak istentiszteletet gyakorolni.”⁵⁴

A megyeközpontban 1990-ben két ortodox templom állt, egy egykori görög katolikus, és a központbeli katedrális. Ez utóbbin két gyülekezet osztozik. A város 12 532 fős ortodox lakossága az első templomépítési hullám végén döntött harmadik templomépületük alapításáról, saját területtel nem rendelkezvén a városban, igényükkel az önkormányzathoz fordultak. „Az egyház eredetileg a vasútállomáshoz vezető főutca nagyhídja melletti zöldövezeti szemelteme ki magának, erre tervezett felhúzni egy fatemplomot tekintettel arra, hogy nagyszámú híve él az Olt negyedben. A városi tanács más helyet javasolt. (...) Időközben az ortodox igények megváltoztak, nyilván központi sugallatra és nagy állami támogatás reményében az egyház már egy második görögkeleti katedrális felépítését tervezi a megyeszékhelyen. A város földrajzi középpontjában emelkedő bizánci stílusú óriástemplom nyilván a városkép szempontjából is meghatározó, jellegadó épület lehet.”⁵⁵ A helykeresésben végül kiegyezett az egyház és az önkormányzat: „A görögkeleti egyház többszöri kérésének eleget téve Sepsiszentgyörgy tanácsa tegnapi ülésén telket utalt ki templomépítésre. A Grigore Bălan és Nicolae Iorga utak kereszteződésében, a beépítetlen sarkon a csendőrlaktanya előtt, az Europiac szomszédságában levő 2200 négyzetméteres terület a város tulajdona, melyet az ortodox egyház ingyenes használatába adtak. A tanácshatározat kimondja, hogy a templomépítésnél be kell tartani a mellékelt városrendezési bizonylat előírásait, mely azt is megszabja, hogy a terület legtöbb húsz százaléka építhető be. (...) A parcellát korábban Shell-benzinkút létesítésére utalták ki, de a belügyminisztérium nem járult hozzá megépítéséhez.”⁵⁶ Nemsokára az önkormányzat módosítani kényszerült terület-kiutalási határozatát, a telek határait rajzolták úgy át, hogy a felépítendő templom hossz tengelyét a térre sugárirányba lehessen elhelyezni. Az időközben megalakított negyedik sepsiszentgyörgyi ortodox gyülekezet 2001. szeptember 27-én kapott építkezési engedélyt, de évekig vártak az alapkövetélevel. Végül 2005 őszén

bekerítették a telket és felszentelték a helyet: „A csendörkaszárnya mellett letették az alapkövét a harmadik sepsiszentgyörgyi ortodox templomnak, az építkezésnek jövőben fognak hozzá. A telket a megyeszékhelyi önkormányzat ingyenes használatra az ortodox egyháznak adta át, a templom építésének azonban az előírt kétéves határidőn belül nem kezdett neki a román állami egyház. Az önkormányzat ennek ellenére nem hatálytalanította a telekodaadásról szóló határozatát, holott a terület iránt időközben egy befektető is érdeklődött.”⁵⁷

A sokévi odázásnak, majd hirtelen nekibuzdulásnak ez utóbbi információ a magyarázata. Az ortodox egyház ugyanis következt évben sem fogott hozzá az építkezésnek, hanem a megfelelő ajánlatra vártak. Ami nemsokára meg is érkezett: „Az üzleti érdek mindennél erősebb, akár templomokat is képes arébb költöztetni – a szó fizikai értelmében. Bár a sepsiszentgyörgyi leendőbeli ortodox templom esetében nem épület elmozdításáról, «csupán» a felszentelt hely odahagyásáról van szó. Az ortodox egyház több mint fél évtizede kért és kapott helyet a városi tanácstól templomépítésre, miután évekig semmit sem kezdtek a hellyel, tavaly bekerítették a csendörkaszárnya melletti telket, és templomuk alapkövét megszentelték. Időközben beindult Sepsiszentgyörgyön a raktáruházak építése, több cég a csendörkaszárnya körüli terepre is szemet vetett – elkezdődtek hát a tárgyalások, az ortodox egyházzal is, hiszen a nekik odaadott városi terület útjában állott az áruházeépítéseknek. Az egyezkedések eredményesen zajolhattak, merthogy az ortodox egyház belement a költözésbe, az önkormányzat pedig egy ugyanakkora telket biztosított templomépítésre, mint amekkorát odahagytak a sarkon.”⁵⁸

Különleges „színfoltja” az újkori háromszéki templomépítéseknek az ortodox kolostorépítés – szintúgy az ortodoxia terjeszkedésének jellemző esete.

„Erdélyben a kolostorok, monostorok, szerzetesrendi létesítmények körát évszázadokban szokás mérni – a nagy kivételt a görögkeleti egyház ilyen jellegű alapítványai jelentik. Aki gépkocsin szeli át, mondjuk, mitőlünk Szatmárig e provinciát, elhülhet azon, hány ortodox templom, katedrális és kolostor épül szerte Transzszilvániában, nem egy kimondottan óriáskomplexum, mint a receai például, mely egy egész széles domboldalt kitölt, s miként gyakran tapasztalni, építészei nem mellékesen törekedtek a lenyűgöző vagy lehengerlő monumentalításra. Jakó Zsigmond egyik történeti vázlatában olvastam, hogy Erdély históriájának e századi, egyik legjelentősebb változása a görögkeleti egyház térhódítása a térségben. Ami az építményeket illeti, ’89 valóban mintha arra lett volna jeladás az ortodox államegyház számára, hogy a nagyarányú népesedési átalakulást, amit e század produkált a transzszilván társadalomban, a fogyó és gyarapodó, az el- és bevándorló nemzetek új konstellációját mintegy szentesítse, látványként, betonba öntött saját intézményei formájában is megjelenítse. Nagy erők fogtak össze, az államegyház a költségvetés teljes bizalmát és támogatását

élvezi – miként arra a sajtó nemegyszer felhívta már a figyelmet. Így történt, hogy a keleti ihletettségű építészeti stílus előrenyomult egészen a magyar határig ama földön, melyet eddig a gótika és az azt követő nyugati művészeti esz-köztár befogadásaért tartottak számon a reneszánsztól a szecesszióig és tovább.

Nos, a márkosi kolostor, amiről az alábbiakban szó lesz, minden csillogó-villogó tükrös tetőzet ellenére szerény kis társa az említetteknek. (...) Markos, a takaros, mutatós; kis román falu Dobollóhoz tartozik, noha mindössze százhusz portából áll, előnyösebb fekvésével, módosabb házaival, csinosabb küllemével lekörözi a községközpontot – módfelett büszke a négyéves kolostorra, s nem ok nélkül, rendkívüli története van annak, hogy milyen helyi kezdeményezésre megy vissza annak alapítása. A telket adományozó, '94-ben elhunyt idős parasztasszony leánya meséli édesanyjáról: Őneki valamikor a negyvenes évek végén lehetett valami megvilágosodása (descoperire-t mond), hogy az csodatevő és alkalmas hely lehetne. Erre keresztet állított fel a kaszálónkon, kis kétszobás kunyhót (bordei) is épített, s a faluban tudták, mit tervez (...) A történet '89-ben folytatódik, mikorra már a Comşa családnak volt valahol egy szerzetesi sorban élő tagja, aki elfogadtatta az egyház illetékeseivel a kolostoralapítás ötletét, megtörtént hát a hivatalos adományozás, és beindult az építkezés. Ráadásul akadt a csalámban egy elhivatottságot érző lány, az adományozó testvérének gyermeke, aki ma Serafina nővér néven főnökasszonya a kolostornak.

Az imént szerény apácakolostort mondtam. A kisszámú lakó valóban másod-harmadrendű remetelakszerűségeire vall, de az emeletes és korszerű épület, a sok helyiség, a vendégszobák, mellette a közepes nagyságú istenháza nem akármilyen befogadóképességű zarándokhelyé teszik, s ha az egyházi propaganda és a népi meggyőződés majd hírnevet is von köréje, nem akármilyen presztízs várományosa lesz. Az erdőn át már áll a keresztút, már búcsújáróhely, időnként tömegeket mozgat. Két tornya ablakaiban piros-sárga-kék színek jelzik, nem hiába szentelték A ROMÁN SZENTEKNEK is AZ ÚR ANYJA mellett. Az épület maga négy-öt év alatt készült el, s rendkívül sokba kerülhetett. E milliárdokat – noha adományokról is mesélnek a faluban, két héttel korábban egy egész kamion adományt szállítottak fel a falu traktortulajdonosai a meredek úton a településről a hegytetőre – csakis az állam fizethette ki. (...) Nagypatak hasonló alapítás színhelye. Hargita megyéből ugyanilyen hírek érkeznek. Az új görögkeleti püspökség évi közgyűlésén arról számoltak be, hogy a két megyében összesen száz építőtelepen tataroznak meglévő vagy húznak fel teljesen új egyházi épületet.”⁵⁹

Az ortodox templomok építését többnyire állami alapokból finanszírozzák, a pénz vagy az egyházi csatornákon keresztül, vagy alapítványok közbeiktatásával érkezik Háromszékre – követhetetlen módon. Erről nagyon kevés adat kerül nyilvánosságra. „A Román Nemzeti Egységpárt képviselőházi Har-

Kov-indítványában szerepelt, hogy a két megye területén, mely «a román nép és nyelv kialakulásának ősi földje», nagyon sok a siralmas állapotban levő ortodox templom. Az indítvány a parlamentben megbukott ugyan, de a kormány 1,175 milliárd lej gyorssegélyt utalt ki a Kovászna és Hargita megyei ortodox püspökségnek templomok javítására és az épületek befejezésére. Az *Adevărul* című országos napilap külön gyűjtést szervezett a célra, s eddig 400 millió lej adomány folyt be a számlára. De lássuk, hogyan osztották el pénzünket, az adófizetők pénzét?! 100–100 millió lejt kap a kézdivásárhelyi, magyarhermányi és bodzafordulói egyházközség, 50–50 millió kerül Vajnafalvára és Sepsiszentgyörgyre; egyenként 25 milliót kap Székelyszáldobos, Szárazajta, Nagyajta, Bodos, Bölön, Árkos, Nagybacon, Barót görögkeleti gyülekezete, valamint a szita-bodzai és márkosi kolostor, továbbá a püspökség és a két egyházmegye még 325 millió lejen osztozik.»⁶⁰

Bár az egész év folyamán ad pénzt az állam az államegyháznak, a mikulási-karácsonyi ajándékozás szokásává vált a mindenkori kormányoknak: „Tudjuk, megalakulása óta a Hargita-Kovászna megyei püspökség különféle kormányrendeletekkel több százmilliárd lej értékű vagyon tulajdonosa lett, nagy erővel nyomul be a Székelyföld falvaiba, tucatnyi hívének színmagyar településeken épít grandiózus templomokat, újabb és újabb katedrálisokat akar felhúzni Sepsiszentgyörgyön, Csíkszeredában, s vallás- és ortodoxiaellenes cselekedetként könyveli el, ha a helyi lakosság ellenállásába ütközik(...) Az ortodox egyház Trianon óta a mindenkori kormányok kitüntető támogatását élvezi. Jöhet posztkommunista hatalom, vezethetnek demokratikusok, az ortodox egyház kitüntető támogatását valamennyi küldetéses feladatának tekinti. Az Isărescu-kormány december végi rendelete csak egy példa a számtalanból. Hatalmi szóval elrendeltetett: az alig 70 000–80 000 hívet számláló Kovászna-Hargita megyei ortodox püspökség 250 laikust alkalmazhat, s ezek fizetését az állam biztosítja. Ez országos minimálbérrel számolva havi 185 500 000 lejt jelent. A mi adónkból is.»⁶¹

Politikusok is tiltakoznak a követhetetlen, preferenciális pénzosztások ellen: „A Magyar Polgári Szövetség tiltakozik a kormány azon törekvése ellen, hogy privilegizált módon kezeli a görögkeleti egyházat. Gazda Zoltán sepsiszéki elnök elmondta: tudomásukra jutott, hogy állami költségvetésből finanszírozzák a közigazgatásilag Sepsiszentgyörgyhez tartozó Kilyénben egy ortodox templom építését. Ugyanakkor a területi elnök ismételten felhívta a figyelmet arra, hogy a Hargita-Kovászna megyei Görögkeleti Püspökség költségvetése nem áttekinthető, a kormány költségvetésében erre nem szerepel tétel, ezért egyértelmű, hogy titkos alapokból finanszírozzák. «Ha a demokrácia egyik alapfeltevétele a vallásszabadság biztosítása, akkor kérjük, hogy azt hasonló módon biztosítsák a történelmi magyar egyházak számára is, miképpen azoknak a kor-

mány általi támogatását is» – hangsúlyozta Gazda. Aggasztónak tartja, hogy miközben műemlék templomaink sorra mennek tönkre, «ortodox testvéreinknek rejtett állami alapokból, vagyis a mindnyájunk által befizetett közpénzekből építenek templomot egy majdnem színmagyar faluban».⁶²

Ha már annyi templomot, kolostort, kápolnát építettek az ortodoxok Háromszék-szerte, oda egyházi személyzetet is hoztak. „Terjeszkedni akar az alig kétéves Kovászna-Hargita megyei ortodox püspökség, idén ötven építőtelegen dolgoztatnak Székelyföld eme zugában. Tatarozzák a régi templomokat, s újakat építenek Kézdivásárhelyen, Kovásznán, Bodzafordulón és Uzonfüzesen. Apácaklastrom épül Marosfőn és Dobolló-Márkoson, s tervezik, hogy a málnásfürdői templom mellé is szerzetesothont építenek, valamint Nagypatak határában új kolostort alapítanak. Tavaly tíz új ortodox pópa érkezett Háromszékre, elégedetlenek jövedelmükkel, mert alacsony a parókiák saját bevétele, amin nem lehet csodálkozni, ha van olyan falu, ahol az ortodox pópa az egyetlen román».⁶³

Mindezek ellenére az 1990 után elkezdett ortodox templomok sem épültek fel egyik napról a másikra. A kovászna-vajnafalvi óhitű ortodoxok, akik egyik hívük magánterületén kezdték el építeni templomukat 1990-ben csak saját erejükből, 1996-ra készültek el. A kovásznai, szintén 1990-ben elkezdett ortodox templomot 1997-ben avatták fel. A márkosi kolostor és templom 1992–1998 között készült el, a kézdivásárhelyi ortodox templom is hét évig épült. A másik kovászna-vajnafalvi ortodox templom 1994–2002 között épült, a bodzafordulói ortodox templomot 1994-ben kezdték el, 1999 végén még épülőben volt: A szitabodzai ortodox templomot 1997-ben kezdték építeni, az egyik nagypatakot Keresztelő Szent János születésére szentelték fel két évi munka után 2000-ben, s rögtön hozzá is fogtak a faluban a másik ortodox templom építéséhez. A zágoni Szentháromság templom építését 1999-ben kezdték el, 2004-ben még fedetlen állott, a munkálatok menetéről Nicolae Hagiú pópa ekképp vallott: „A tavasszal már elő volt készítve a tetőfödéshez szükséges anyagok egy része, de adósai voltunk az építő cégnek. Májusig kifizettük az adósság egy részét, mintegy 40 millió lejt, a maradékot most nyáron. (...) Idén, az őszig be szeretnénk fejezni a tornyok vakolását és beszereltetni a termopán ablakokat, amelyeket egy zágoni nagyszülőkkel rendelkező brassói fiatalember adományként ígért számunkra. Ezidáig a zágoni ortodox templom építése, az építőanyagok közel másfél milliárd lejbe kerültek. A Kovászna-Hargita megyei püspökség támogatása mellett és a helybeli hívek adománya, illetve a zágoni önkormányzat támogatása mellett jelentősebb segítséget adtak a kovásznai Ardealul Kft., a sepsiszentgyörgyi Terracota Star Kft. igazgatója, Aurel Gheorghiu, aki a zoltáni homokbányát is működteti, Mihai Dițu úr, a Kolozs megyei Mărișel hívei (onnan való Livia Hagiú tiszteletes asszony, a zágoni általános iskola tanára).

Nicolae Hagiu atya elmondta, várják két kis harang érkezését Nagybányáról. Miért éppen onnan? Mert ezeket a harangokat egy Zágomból elszármazott, a nagybányai tájakon megtelepedett asszony, Maria Mărieș adományozza.”⁶⁴

A Bácsstelekkel összenőtt fiatal Bélmezőn a település első ortodox templomának építését 2000-ben kezdték el. A helybéli pópával készült interjú sok érdekes részletet tartalmaz: „1999-ben alakult egy kezdeményező bizottság élén a jelenlegi alpolgármesterrel, Mihail Vrânceanuval. Az ellentmondások, melyek akkor felmerültek, életképes megoldásokat hoztak, melyek végül a templom építéséhez vezettek. A történelem Nicolae és Elena Adam nevét fogja megörökíteni, akik beltelkükből 45 árnyit szakítottak ki, és az egyháznak adományozták a falu templomának felépítésre, holott két fiúgyermekük van. Egy másik hívő, Olimpia asszony, nagy összegű pénzt adakozott. Mikor a templom befedéséhez jutottunk és ismét nehézségeink adódtak, egy bredéti asszony eladta a házat, árát a templom befedésére felajánlotta, ő pedig ideköltözött a faluba egyik unokájához. De a falu minden hívője segített, ki ahogy tudott, nem is beszélve arról, hogy mindannyian másfél millió lejjel járultak hozzá a templom fűtésrendszerének beszereléséhez. (...) Mielőtt ide jöttem, nehezen felejthető élményben volt részem Mikóújfaluban. Ott öt éven át magyarul prédikáltam. A mikóújfalusi ortodox hívek csak magyarul értenek, nem volt más választásom, még ha egyesek kritizáltak vagy éppenséggel megszóltak is, én úgy gondoltam, így ezek az emberek nem veszítik el ortodox hitüket. Nem kell mondanom, mennyire nehéz volt. Volt egy hívem, Árpai bácsi, aki mondogatta: «Tiszteletes úr, jöttek a magyarok, megvertek, mert románok vagyunk; jöttek a románok, megvertek, mert magyarok vagyunk. Hát kik is vagyunk mi?» Azt válaszoltam volna, hogy jó ortodoxok. Most a bélmezői 250 lélek papja vagyok, itt kölcsönösen tiszteljük és kiegészítjük egymást.”⁶⁵

A legutóbb elkezdett ortodox templomépítés Arapatakon zajlik, ahol, akárcsak Kézdivásárhely esetében, nem a régi templomukat renoválják, hanem újat építenek. A régi templomok azonban műemlékek, később kerül majd pénz helyreállításukra is – a történet kísértetiesen hasonlít az első román világbeli időkre, mikor Háromszéken minden faluban, még ott is, ahol a XIX. században már épültek ortodox templomok, a falusiak közmunkájával újabb ortodox templomokat építettek. Az arapataki templomépítést ekképp harangozták be: „Mindazok, akik legalább egyszer átutaztak Arapatakon, megcsodálhatták, legalább kívülről, a két világháború között épült ortodox templom impozáns épületét. Sajnos, a templom szerkezetét nagyon megrongálta az 1977. március 4-i erős földrengés. Helyreállítása már lehetetlen. De, mint Dumitru Marinescutól, Előpatak polgármesterétől megtudtuk, ebben az évben Arapatakon egy új ortodox templom építését kezdik el. Tervét Ritti Olivér készítette. Egy támogató is jelentkezett már, a brassói Remat biztosít 2000 kiló vasbetont és más szüksé-

ges anyagokat a leendő templom építéséhez, amely, mikor elkészül, mintegy száz hívő befogadására lesz alkalmas.”⁶⁶

Az első román világ templomépítési hulláma, annak az időszaknak a visszasszássa másként is visszaköszön. A „kicsi magyar világban”, 1940–44 között néhány ilyen erőszakkal felépített ortodox templomot leromboltak a helyi közösségek. Ezek emlékét nem feledi az ortodox egyház. Egyet épített újra, az eredetileg 1920-ban épült, majd 1940-ben elbontott székelyszáldobosit 1998-ban. Másutt keresztel jelölik meg egykori templomaik helyét: „Vasárnap Vargyaszon keresztet szentelnek fel az 1940-ben lebontott ortodox templom emlékére. Mint ismeretes, a trianoni békediktátumot (1920) követő években Székelyföldön egész sor ortodox templomot építettek a székelymagyarokkal erőszakos köz munkával. Erdővidéken az elmúlt néhány évben ortodox templomok javítására Székelyszáldoboson, illetve Magyarhermányban fordított jelentős összegeket az 1990-es években létrehozott Hargita-Kovászna ortodox püspökség. Ebben a két faluban az ortodox hívek 7,9, illetve 1,3 százalékát teszik ki a lakosságnak. Néhány éve Köpecen állítottak keresztet a harmincas években kényszerköz munkával felépített és a második bécsi döntést követően a néhány évvel korábbi építők által lebontott ortodox templom emlékére. Köpecen az ortodoxok a lakosság 1,6 százalékát teszik ki. Vargyaszon a Borbáth Károly Általános Iskola mai udvarán, az unitáriusokétól 50 méterre állt az ortodox templom, amelyet a többihez hasonlóan erőszakos köz munkával építettek fel a helybeliekkel 1935–37 között, majd 1940-ben lebontottak. A község mai 1983 lakosából 35 (1,7 százalék) román ajkú, a többségében (1652 fő) unitáriusok lakta helységben 92 ortodox (4,6 százalék) vallású él. A különbség abból adódik, hogy a helybeliek tanúsága szerint a két világháború között több unitárius vallású, de szegényebb sorban élő magyar a román királytól kapott földek fejében áttért a keleti vallásra. A vargyasi keresztállítást 1997-ben az Andrei Şaguna keresztyén-kulturális liga, az ortodox esperesi hivatal, az N. Colan egyházi és dokumentációs központ és az ASTRA tömörülés kezdeményezte, a közvetítő szerepét pedig Gheorghe Tatu korábbi prefektus játszotta. A kezdeményezőkhöz kérvényét Vargyas előző községi tanácsa hagyta jóvá. Az emlékjel az iskolaudvar kerítésén kívül fog állni, a testület ezt a szöveget fogadta el: «Ezt a keresztet a vargyasi volt ortodox templom emlékére szentelték fel (1938–1940)».”⁶⁷

S bár nem tartozik szigorúan a templomépítések témájához, végezetül szükségesnek tartom felemlíteni az ortodox egyház néhány jellegzetes, ugyan csak az erőszakos terjeszkedést igazoló tettét. Egyik ilyen jellemző a jelenlétük nyomtatékosítása: „Olykor nehéz egy panaszt szóvá tenni. Nehéz, bár a sirám jogos. Nehéz, mert félő: nemzetiségi ügyet csinálnak belőle. (...) Templomról van szó, a Várad József utcai egykori görög katolikus, most ortodox hívők házaról. Az ott szolgáló pópáknak a városvezetés akaratával szembeszegülő

cselekedetükről annak idején beszámoltunk: a templomot műemlékként megjelölő táblán előbb a magyar feliratot fekete festékkel bemázolták, majd a rézlemez is eltávolították az épület faláról (a városban megjelölésre érdemesített műemlékek között ez az egyetlen, mely nem viseli a háromnyelvű felirattal ellátott, ízléses kivitelezésű táblát). (...) A nehezen szóvá tehető panasz azonban nem a felsoroltakra vonatkozik. Hanem egy hangosító berendezés végső mailványaira: két darab kürtszerű hangszóróra. Melyek nemrég jelentek meg a templom bejárata fölött, s melyeknek hála a környék vasárnap délutánonként (olykor még éjszaka is) visszhangzik a benn zajló litániától. Hát erről szól a nehezen szóvá tehető panasz: a templom közelében lakók (a széljártástól függően a szermerjaiak vagy a Borvíz utcaiak is) sérelmezik azt, hogy vasárnap délutáni pihenőjük (olykor még az éjszakai is) szertefoszlott. Megértenék – mondják –, ha olyan ünnepek alkalmával, mikor a templom zsúfolásig megtelik, s a hívők már nem férnek a felszentelt hajlékban, tehát ha ilyenkor kihangosítanák az istentiszteletet – de mindig, minden egyes alkalommal, amikor a pápa megszólal a templomban, azt miért kénytelenek végighallgatni a környék lakói: nos, ez az, ami nem fér a panasztevők fejébe.”⁶⁸

További kérdés a műemlékes visszaéléseké. Országos műemléklistára felkerülni csupa előnyökkel járó dolog, állandóan pénzt lehet kérni javításra- karbantartásra külön alapokból, a műemlékhez hozzányúlni viszont semmilyen szándékkal sem lehet, de még környezetének módosítása is körülményes. Ezeket az előnyöket az ortodox egyház igyekezett kihasználni: „A három éve létező, szakemberekből álló megyei műemlékbizottság a napokban újraalakult, és a minisztérium főlészítésére gyors ütemben hozzáfogott a megye műemlékeinek számbavételéhez. Mint kiderült, eddig még ismeretlen személyek külön műemléklistát állítottak össze, amit – nehezen magyarázható módon – a megyei művelődési igazgatóság továbbított a minisztériumhoz. Ezen a listán műemlékként szerepel minden ortodox templom és templomocská, a más felekezetek templomai közül csak a kökösi kapott helyet. Az újraeltárolás tehát nagyon fontos, mert ettől a leltártól függ, hogy melyik templom kap minisztériumi pénzt javításra.”⁶⁹ A megyei műemlékjegyzék végül elkészült, megjelent a Hivatalos Közlöny 646 bis/2004.06.14. számában, „alapjául egy 1992-ben készített, nem kizárólag szakmai szempontokat figyelembe tartó összeállítás szolgál. Bár a jegyzék szakmai felülvizsgálata és aktualizálása az eltelt 12 év folyamán több ízben is megtörtént (1996-ban a Kovászna Megyei Műkincsvedelmi Hivatal és 2000-ben a Megyei Művelődési Felügyelőség szakemberei készítették), a Művelődési Minisztérium illetékes szakosztálya a korrigálásokat nem vette figyelembe, így az érvényes jogszabály az 1992-es állapotot szentesíti”, írja Hlavathy Izabella, a művelődési, vallásügyi és nemzeti kulturális örökség megyei igazgatóságának szakfelügyelője a műemlékjegyzék előszavában.⁷⁰ Az átfogó, régészeti emléke-

ket, építészeti emlékeket, köztéri szobrokat és emlékműveket, emlékhelyeket és temetőket tartalmazó 314 pozíciós jegyzék összesen 78 ma is működő templomot tartalmaz, ebből 36 református, 19 ortodox, 16 római katolikus, 7 unitárius.

Helyi műemléklistára felkerülni viszont semmilyen előnnyel nem jár, sőt: az ortodox egyház számára mondhatni hátrányos. Merthogy magyar nyelvű felirat kerülhet ily módon templomuk falára-közelébe: „Sepsiszentgyörgy városának egyik műemlék épületét jelző tábla visszakerült a polgármester asztalára. A rézlemezre gravírozott feliraton a «műemlék» szót valaki(k) fekete festékkel bemocskolták. A tábla magyar nyelvű felirata: Szent György ortodox templom, épült 1872-ben. (...) A táblának története van. Nemrég szóban értesítettek a polgármesteri hivatalt, hogy a Várad József utcai ortodox templom faláról eltűnt a műemlék-megjelölő felirat. A városháza a helyszínre küldte emberét, tájékozódna a tábla sorsáról. Az eredmény lesújtó volt: az ortodox pópa szereltette le a feliratot, mert sértette, hogy a tábla felső részén – ahol egy stili-zált panteon mellett három nyelven a műemlék szó van a rézlemezbe vésvé – a magyar szó a román fölött szerepel. A mélységesen sértett pópa előbb fekete testéssel lemázolt(atta) a műemlék szót, ám az eredménnyel sem lévén elégedett, utólag le is szerelt(ett)e a feliratot, majd a táblát készségesen visszaszolgáltatta a városházának.

A régi épületeket megjelölő táblákon nem véletlen kerültek a felírt sorrendbe a szavak: «műemlék», «monument» és «denkmal» egymás alá írva (rövid – hosszú – rövid szó) esztétikailag kerek, egész képet nyújt – ebben az esetben ez volt a vezérelv. Az egységesség kedvéért aztán a háromnyelvű megjelölő feliratok esetében is betartották a magyar, román, német sorrendet, kivéve azokat a táblákat, amelyek román épületekre (templomok, iskolák) kerültek: ezeknél a román felirat megelőzi a magyar nyelvűt. A műemlék-épületek megjelölését tanácsi határozat szabályozza, akár a táblák alakját, méretét és feliratát. Igaz, a táblák felhelyezéséhez a tulajdonosok beleegyezése szükségeltetik – a régi ortodox templom esetében a pópa (szóban!) áldását adta rá. Utólag azt állította, nem tudta, mi van a táblára vésvé, ha ismerte volna tartalmát, nem engedélyezi a felszerelést. Mivel a régi ortodox templom rajta van a város műemlékeinek listáján, megjelölésétől nem tágítanak – mondta a polgármester. Valószínűleg úgy fog ez sikerülni, hogy közterületen – a kerítésen kívül, a bejárat mellett – talapzatot fognak építeni, és arra helyezik el a réztáblát.”⁷¹

Ugyancsak jellemzője az ortodoxok hatalmi fölényének az engedély nélküli, illetve a megadott engedély semmibevételével, saját elképzelésük akár törvénytelenység árán is való kivitelezésének módjával történő építkezések. Láthatuk, templomokat építettek vagy kezdtek el építeni a szükséges engedélyek kibocsátása előtt. A helyhatóságok pedig tétlen asszisztálnak az ilyen jellegű törvényteleniségekhez: az ortodox egyházzal nem mernek szembeszegülni. De

nemcsak templomok, más egyházi épületek esetében követ el törvénytelenséget az ortodox egyház: emlékműveiket is ekként emelik. Erre egy példa:

„Engedélyük van ugyan az emlékműállításra, de nem ebben a formában – mégis felavatták szombaton az Astra (a Román Irodalom és Kultúra Erdélyi Egyesülete) sepsiszentgyörgyi emlékművét, ráadásul olyan helyen, ahol az Astra helyi fiókszervezete sohasem működött. Az Astra-emlékmű állítását Sepsiszentgyörgyön az 1990 után újjáéledt egyesület több mint tíz éve kezdeményezte, az egykori Román Nemzeti Bank előtti füvesített háromszögben 1997. október 17-én helyeztek el egy kis márványtáblát, «lefoglalva» a helyet, ahol a majdani emlékművet elhelyezik. Évekig nem történt semmi, aztán két eszendeje kértek és kaptak jóváhagyást az emlékmű felállítására, mely az engedély szerint egy asztalon fekvő nyitott könyvet ábrázol, az asztalra felerősítve a felirat. Ezzel szemben két külön talapzatra helyezték a bronzból készült, szegekkel lefogott, nyitott könyvet és a bronztáblát, melynek felirata szerint az egyesület sepsiszentgyörgyi fiókja «ezen a helyen működött 1929–1940 között». A módosítást az önkormányzat városrendezési bizottsága nem hagyta jóvá. Baj van az emlékmű számára kért hellyel is, ugyanis az Astrának ott sohasem volt székhelye: az általuk megjelölt időszakban a sarkon a Gyárfás Árpád-féle ház állott, melyben posta és távirda működött. Való igaz, hogy az Astrának volt Sepsiszentgyörgyön fiókszervezete, székhelye egy időben a Bazárban is volt, később kiadványukon, az *Era Nouă* lapon a szerkesztőség címeként a mostani Kossuth Lajos utca 10. számot tüntették fel, ez a ház azonban a Beör-palota és az eredetileg bankszékháznak épített tömbház közötti részen található.”⁷²

Másik a tulajdonjogi kérdés. Az ortodox egyház túlzottan nagy vagyonnal sem ingatlanokban, sem földterületekben nem rendelkezett Háromszéken. Hogy egykori tulajdonát visszaköveteli, az jogos. Ám a Kovászna-Hargita megyei ortodox püspökség ennél sokkal többet akar. Erre jellemző példa a Sepsiszentgyörgy egyik tömbházának alsó két szintjén egykor a Román Nemzeti Bank székhelyéül szolgáló épületrész története. Banképületeknek az ortodox egyház tulajdonába juttatása kormányhatározattal nem egyedi eset Sepsiszentgyörgyön, először 1995-ben történt meg: „Tegnap érkezett, és június 29-én kelt a 465-ös számot viselő kormányhatározat, melyben a Văcăroiu-kabinet úgy rendelkezett, hogy a Román Fejlesztési Bank Kovászna megyei fiókja sepsiszentgyörgyi, Iskola utca 2. szám (közismert nevén az ADAS-tömbház) alatti volt bankszékház és a hozzá tartozó területet díjmentesen a bank tulajdonából az államába helyezi át, amelyet a Hargita és Kovászna megyei ortodox püspökség rendelkezésére bocsát. Az ingyen kapott ingatlant az ortodox püspökség meghatározatlan ideig és természetesen díjmentesen használhatja. A bank álláspontja tegnapig még nem volt ismeretes. A napnál világosabb, hogy a Văcăroiu-kabinet hadjáratot folytat a tömbmagyarság lakta vidékek etnikai összetételének meg-

változtatására. E különös hír hallatán egyelőre csupán annyit jegyeznék meg, hogy miközben a kormány ily módon javakat vesz-ad, a magyar egyházi birtokok visszaszolgáltatásáról hallani sem akar.”⁷³ Az ortodox egyház háborítatlanul beköltözhetett a bankszékházba, itt működik a Nicolae Colan Egyházi Dokumentációs Központ.

A másik bankszékházás intézkedés már korántsem bizonyult ennyire sikeresnek az ortodox egyház számára, mert ezúttal a kormány törvénytelenséget követett el: „A Román Nemzeti Bank volt sepsiszentgyörgyi székháza visszakerül a megye tulajdonába. Erről a tegnapi kormányülésen született határozat. A Kossuth Lajos utcai ingatlan emeleti részét a Năstase-kabinet egyszer már a megyének adományozni, ám minekutána a Szociáldemokrata Párt elvesztette a választásokat, az ügyvivő kormány az épületrészt visszavette, s az ortodox egyháznak utalta át. Az RMDSZ közbenjárására, Cseke Attila kormányfőtítkárhelyettes hathatós segítségével a kérdés tegnap a Tăriceanu-kormány napirendjére került – tudtuk meg a megyei tanács elnökétől. Demeter János érdeklődésünkre elmondta, az eredeti terv szerint kortárs művészetek galériáját képezik ki az ingatlanban, s oda költözik majd át a Magyar Kulturális Intézet székhelyföldi kihelyezett irodája, melyet a tanácselnök reményei szerint két hónapon belül felavatnak a Megyei Könyvtár két emeleti helyiségében.”⁷⁴

Ugyan a beköltöztetési tervek nem úgy alakultak, ahogyan a megyei tanács elnöke 2005 novemberében elképzelte, többek között azért, mert a Magyar Kulturális Intézet kihelyezett irodáját csak 2006 novemberében avatták fel a Bod Péter Megyei Könyvtár épületében, a kortárs művészeti galéria helyett pedig a terjeszkedő megyei intézmény néhány irodájának kellett helyet találni, az épületrészbe való beköltöztetést késleltette az is, hogy az ortodox püspökség pert indított. „Benépesítik a Román Nemzeti Bank volt sepsiszentgyörgyi székházát. A megyei tanács tegnapi ülésén úgy határozott, az emeleten a Megyei Művelődési Központ kap helyet, a földszinten több intézmény osztozik: a vidékfejlesztési és halászati kifizetési ügynökség, az országos lakásügynökség megyei kirendeltsége, a középrégió területfejlesztési ügynökségének megyei fiókja, az Európai Unió információs központja, valamint a megyei tanács turizmusfejlesztési irodája és levéltára. A határozattervezet ismertetése után Sabin Calinic és Valeriu Șerban tanácsstagok szóvá tették: úgy hallották, az ingatlan fölötti tulajdonjogért per folyik. Demeter János, a megyei tanács elnöke eloszlatta a kételyeket: a per az ortodox egyház és a kormány között folyik, a megyeházának semmi köze hozzá. Az ingatlant eredetileg a Năstase-kormány a megyének utalta ki, aztán a 2004-es választások után, amikor már csak ügyvezető kormányként működött, ugyanazt az épületrészt kormányhatározattal átadta az ortodox egyháznak. Az átadás és átvétel egyik esetben sem történt meg. A Tăriceanu-kabinet az ingatlant ismét a megyei tanácsnak utalta. Közben az or-

ortodox egyház telekkönyvi bejegyzést eszközölt, de átadási-átvételi szerződés hiányában csupán az épület fölötti adminisztrációs jogot jegyezték be. A megyei tanács már az új jogszabály és az állami protokollügynökséggel kötött szerződés alapján telekkönyvezte a tulajdonjogot.”⁷³ Az ortodox egyház vesztésként került ki, bár a pereskedés zajlik.

Más jellegű vagyoni kérdésekben is pereskedik, vagy pereskedni szándékoszik az ortodox püspökség: „Négy Kovászna megyei polgármesteri hivatal fogna perbe a Román Ortodox Egyház, mert azok – állítólag – megtagadták az ortodox egyház földjeinek és ingatlanjainak visszaszolgáltatását. A sepsiszentgyörgyi ortodox esperes, Florin Tohăneanu kijelentette, hogy a bíróság elé citálja Maksa, Csernáton, Uzon és Ozsdola elöljáróit. Az állítja: a felsorolt hivatalok évek óta szándékosan késleltetik az őket megillető mezőgazdasági területek és épületek visszaszolgáltatását. Az esperes Maksától 1,25 hektár területet, Csernátontól közel öt hektárt kér vissza. Tohăneanu azzal vádolja a fenti önkormányzatokat, hogy rosszindulatúan kezelték az ügyet, és ebben a szándékosságban etnikai okokat vél felfedezni. Kovács Géza ozsdolai polgármester szerint az ortodox egyháznak semmi jogos követelése nem lehet Ozsdolán. Akad viszont egy «tenyérnyi» föld, ami a görög katolikusokat illeti, egyes területeket ki is mértek, a visszaszolgáltatás soron következik. Nem ijedt meg különösképpen a pápa fenyegetőzésétől Csernáton község polgármestere, Bölöni Dávid sem. Pereljen, ha akar, de veszíteni fog. Az ortodox egyháznak valóban van öt hektár területe, de azt már a 18-as törvénnyel visszakapta. A görög katolikusoknak még jár 32 ár terület, amin az ikafalvi temető fekszik, és még 52 négyzetméter, ahol egykor a harangláb állt, azon viszont egy magánház található, így egyikük sem visszaszolgáltatatható természetben. Hasonló a helyzet Maksán is. Oláh Badi Álmos elismerte, az ortodox egyháznak papírja van a szóban forgó területről, csak hogy az nem visszaszolgáltatatható. Egy hektár köztulajdon tárgyát képezi, ugyanis a község sportpályájának szerepét látja el, a hátralevő 25 ár pedig magántulajdonban van. Az önkormányzat hajlandó a területekért kártérítést fizetni, az esperes azonban nem hajlandó egyezséget kötni. Az ügyről György Ervin kormány megbízott is értesült, csodálkozni azonban nem csodálkozott. Egyrészt, mert elmondása szerint nemcsak az ortodox egyház küzd ezzel a problémával, de más egyházak is, másrészt nem ez lenne az első eset, hogy a sepsiszentgyörgyi esperes perbe hívja a hatóságokat. A múlt hónap végén például a kormányt és Kovászna megye tanácsát perelte be a Román Nemzeti Bank volt székhelye miatt. Sokakban felvetődik a kérdés, hogy az oly vehemens követelt területek hogyan kerültek az ortodox egyház tulajdonába? Bölöni Dávid polgármester szerint a csernátoni területek a református egyház tulajdonát képezték egészen addig, amíg az állam elvette, és az ortodoxoknak adományozta.”⁷⁶

Az esperes beváltotta fenyegetését: elindult hát a pereskedés.

Más felekezetek építkezései

Nem lehet teljes a háromszéki újkori templomépítésekről szóló elemzés, az államilag el nem ismert vallások templomépítései számbavétele nélkül. A szombatisták egykoron nagy vagyonnal rendelkeztek, 1990 után néhai ingatlanok egy részét visszakapták, Sepsiszentgyörgyön egy központi épülettömbben alakították ki maguknak imaházat. Rohamosan megnövekedett a pünkösdisták száma, híveik nagyrészt a szegényebb sorú, főként cigány nemzetiségűek közül került ki – nem titkolják, leginkább a gyakori és jelentős külföldi segélyek reményében hagyták oda ősi vallásukat. A 2002-es népszámláláskor Háromszék 222 449 fős lakosságából 3 131-en vállalták a pünkösdista vallást, számuk azonban ennél nagyobb, sokan régi vallásukat is tartják, de a pünkösdista templomokat látogatják. Ők külföldi adományokból építik templomaikat, rendszerint igen rövid idő alatt. 1990 után Zágonbárkányban, Magyarhermányban, Árapatakon, Bölönben építettek templomot, imaházat. A Jehova tanúinak számát még nagyobb titok övezi, a népszámlálási íveken nem tüntették fel vallási hovatartozásukat. A megyei kulturális örökségi, vallásügyi és művelődési hivatal és a prefektúra által közösen készített templomépítési kimutatáson egyetlen templom építésével szerepelnek, Baróton. A zsidók száma erősen megfogyatkozott a negyvenes évek üldözései következtében, majd a kommunista diktatúra ideje alatt, a 2002-es népszámláláskor számuk 19. Háromszék egyetlen zsinagógáját, a sepsiszentgyörgyi Csiki utcai templomukat a nagyváradi hitközség eladta a kisipari termelőszövetkezetnek, amely 1971-ben lebontatta, anyagát építkezésre felhasználta. Az izraeliták nem építettek új templomot maguknak.

Végezetül következzen egy építésről szóló hír. A Dr. Fogolyán Kristóf Megyei Kórház vezetősége vette tervbe, hogy egy ökumenikus kápolnát építenek a kórház udvarán mert „ahol a test gyógyulást keres, ott a léleknek is gyógyulnia kell”. Tervek nem új keletű, a „Kós Károly által tervezett pavilonrendszerű épületgyüttesben helyet kapott volna egy ökumenikus kápolna is. A háborús idők miatt nem készült el minden Kós-épület, de a kápolnát nem felejtették el. (...) Az alapkövet már letették, Zakariás Attila elkészítette a kápolna tervét, és megkezdődött az építéshez szükséges pénz összegyűjtése. (...) A kezdeményezők arra számítanak, az összefogásnak eredménye lesz, és a kórház fennállásának 155. évfordulójára, 2008-ra elkészül a kápolna.”⁷⁷

¹ A tanulmányban az újkor az 1989 utáni időszakra értendő.

² Magyarai Lajos: Újjáépítem és építkezni – lélekben, anyagiakban. Beszélgetés dr. Csiha Kálmánnal, a belső-erdélyi református egyházkerület püspökével. *Háromszék*, 1990. július 24.

- ³ (F.CS.): Egy templomtervező dilemmái – A tér drámája. *Háromszék*, 1990. december 8.
- ⁴ (Kgy.Z.): Sepsiszentgyörgyön új templom alapkövétele. *Háromszék*, 1995. szeptember 23.
- ⁵ (Kisgyörgy): Új Béthel. *Háromszék*, 1995. szeptember 25.
- ⁶ Sz. A.: Tavaly áprilisban kezdtek el Sepsiszentgyörgy evangélikus templomának építését. *Háromszék*, 1997. szeptember 3
- ⁷ (P.M.): Holnap Sepsiszentgyörgyön evangélikus-lutheránus templomszentelés. *Háromszék*, 1998. október 24.
- ⁸ Kisgyörgy Zoltán: Háromszék épülő templomtelepein – Aki tornyot épít, az vessen számot önmagával. *Háromszék*, július 30
- ⁹ Benkő Levente: Új templom Baróton – Tető alatt Isten háza. *Háromszék*, 1992. június 20.
- ¹⁰ Benkő Levente: A templomépítő. *Háromszék*, 1993. december 24.
- ¹¹ Benkő: Megkondul a harang. *Háromszék*, 1996. december 21.
- ¹² Kisgyörgy Zoltán: Egy gond a sok közül – Új templom a belvárosban – kérdéseinkre Török Áron unitárius lelkész és ifj. Bíró Gábor építészmérnök válaszol. *Háromszék*, 1990. augusztus 4.
- ¹³ Kisgyörgy Zoltán: Egyházi élet. Az új templomért. *Háromszék*, 1992. március 26.
- ¹⁴ (Kisgyörgy Z.): Épülő templom. *Háromszék*, 1995. szeptember 11.
- ¹⁵ Kisgyörgy Zoltán: Hazatér egy száműzött harang. *Háromszék*, 2001. február 24.
- ¹⁶ (Szekeres): Hazatért a harang. *Háromszék*, 2001. június 29.
- ¹⁷ Szekeres Attila: Vasárnap unitárius templomot avatnak. *Háromszék*, 2001. november 16.
- ¹⁸ Sylvester Lajos: Végvárunk a hit – beszélgetés Dezső Andrással, a sepsiszentgyörgyi vártemplomi egyházkerület lelkipásztorával. *Háromszék*, 1990. február 4.
- ¹⁹ Ferencz Csaba: „Ím e szegelet követ tesztek Sionban...” Miért s hogyan építünk? *Háromszék*, 1990. december 8.
- ²⁰ *Háromszék*, 1994. május 3.
- ²¹ (D.P.): Torony a templomnak. *Háromszék*, 1994. november 16.
- ²² Szekeres Attila: Templom avató. *Háromszék*, 1996. augusztus 12.
- ²³ *Háromszék*, 1999. november 23.
- ²⁴ Forrás: Etnokulturális Kisebbségek Forrásközpontja. Románia etnodemográfiai összetétele. A továbbiakban közölt 2002-es népszámlálási adatok ugyanonnan.
- ²⁵ (vop): Sepsiszentgyörgyön református templom és egyházközpont épül. *Háromszék*, 2001. február 28.
- ²⁶ (vop): Sepsiszentgyörgy – Elszámolt a polgármester. *Háromszék*, 2001. május 3.
- ²⁷ Fekete Réka: A Sepsi-egyházmegyében református gyülekezeti otthont avattak. *Háromszék*, 2006. május 3.
- ²⁸ Benkő Levente: Istennek házát építeni. *Háromszék*, 1993. február 12.
- ²⁹ Benkő Levente: A kereszténység ne csak szokás maradjon – interjú dr. Csiha Kálmánnal, az Erdélyi Református Egyházterület püspökével. *Háromszék*, 1994. június 4.
- ³⁰ Hecser László: Isten új hajléka. *Háromszék*, 2006. július 3.
- ³¹ Kónya Ádám: Vargyas újabb kincsei. *Háromszék*, 1994. július 30.
- ³² (hecsér): Vargyas – Középkori sírokra letek. *Háromszék*, 2006. június 20.
- ³³ (R.): Új templom régi romokon – Alapkövetétel Vargyason. *Háromszék*, 1997. június 2.
- ³⁴ Farkas Réka: Református templomot avattak Vargyason – Föld és ég találkozása. *Háromszék*, 2005. október 3.
- ³⁵ Farkas Réka: Felavatták a vigasztalás házát. *Háromszék*, 2005. október 3.
- ³⁶ (Kgy Z.): Élő egyház. Befejezték a bikfalvi református gyülekezeti házat. *Háromszék*, 2000. július 8.

- ³⁷ (Kisgyörgy Z.): Erdély püspöke részvételével – Alapköletétel és harangavatás Árkoson. *Háromszék*, 1998. április 21.
- ³⁸ Kisgyörgy Zoltán: Turul bronzból, fönixmadár kőből. *Háromszék*, 2006. november 15.
- ³⁹ (B. Kovács): Az örköi elemi. *Háromszék*, 1998. augusztus 25.
- ⁴⁰ (B. Kovács): Új katolikus templom épül. *Háromszék*, 1998. augusztus 6.
- ⁴¹ Ferencz Csaba: Felszentelték Krisztus Király templomát – Harangozzék e helyen mindig Isten igéje. *Háromszék*, 2006. szeptember 4.
- ⁴² Kisgyörgy Zoltán: Új római katolikus templom épül Sepsiszentgyörgyön. *Háromszék*, 1996. július 1.
- ⁴³ Templomszentelés Sepsiszentgyörgyön. *Háromszék*, 1998. május 15.
- ⁴⁴ Pethő Réka: Templomszentelés Vargyason. *Háromszék*, 1998. október 28.
- ⁴⁵ (vop): Ortodox terjeszkedés Háromszéken – Több templomot építettek, mint a többi felekezet. *Háromszék*, 2005. március 25.
- ⁴⁶ Torma Sándor: Miről beszélnek Kovásznán? *Háromszék*, 1990. május 3.
- ⁴⁷ *Háromszék*, 1993. augusztus 26.
- ⁴⁸ Ferencz Csaba: Templomépítés? *Háromszék*, 1993. augusztus 28.
- ⁴⁹ A 2002-es népszámlálás adatai szerint Kovásznán 3673 román nemzetiségűt számláltak össze, ortodoxnak – a statisztika nem tesz megkülönböztetést az óhitű és újhitű ortodoxok között – 3303-an vallották magukat; Sepsiszentgyörgyön pedig ugyanazon népszámláláskor 22 805 reformátust számláltak össze – pontosítás V.O.P.
- ⁵⁰ Gazda Zoltán: Hagymakupola a Cserépgyárnál? *Székelly Hirmondó*, 2005. április 8–14.
- ⁵¹ Bodor János: Kovászna – Újabb ortodox templomért a helyi románság sem lelkesedik. *Háromszék*, 2005. április 29.
- ⁵² Bodor János: Új templomot az új papnak? *Háromszék*, 2006. november 3.
- ⁵³ Bodor János: Ortodox templomot építenek. *Háromszék*, 2006. november 13.
- ⁵⁴ (Sz.): Templom a katonáknak. *Háromszék*, 1996. október 29.
- ⁵⁵ (kilyén): Új ortodox katedrális Sepsiszentgyörgyön. *Háromszék*, 1999. augusztus 12.
- ⁵⁶ (sz.): Új ortodox templom épül. *Háromszék*, 2000. január 29.
- ⁵⁷ (vop): Sepsiszentgyörgy – Még egy ortodox templom. *Háromszék*, 2005. december 13.
- ⁵⁸ (vop): Költözik a leendő ortodox templom. *Háromszék*, 2006. július 28.
- ⁵⁹ B. Kovács András: Kolostoralapítás Háromszéken. *Háromszék*, 1999. július 29.
- ⁶⁰ (Szekeres): Segély ortodox templomokra – Hová kerül a pénzünk... *Háromszék*, 1997. december 6.
- ⁶¹ Simó Erzsébet: Az ortodox egyháznak adózzunk? *Háromszék*, 2000. február 23.
- ⁶² Kiss Edit: Titkos állami alapok Kilyénnek – Ortodox lelki gondozás. *Székelly Hirmondó*, 2005. október 7–13.
- ⁶³ Tíz új pópa Háromszéket. *Háromszék*, 1997. február 22.
- ⁶⁴ Aurel Golciu: Azt szeretnénk, Isten új hajléka ne csak szép, de időtálló is legyen, századokig tartó. *Cuvântul Nou*, 2004. szeptember 2.
- ⁶⁵ Angela Negoită: Egy régi álom megvalósul – A bélmezői híveknek saját templomuk van. *Cuvântul Nou*, 2006. augusztus 4.
- ⁶⁶ (A. Golciu): Árapatakon idén leteszik az új ortodox templom alapkövét. *Cuvântul Nou*, 2005. április 13.
- ⁶⁷ (a-i): Vargyas – Keresztet állítanak. *Háromszék*, 2001. július 7.
- ⁶⁸ Váry O. Péter: A nehezen szóvá tehető panasz. *Háromszék*, 2002. május 8.

- ⁶⁹ Simon: Műemlékes furcsaságok. *Háromszék*, 1996. március 7.
- ⁷⁰ *Kovászna megye műemlékjegyzéke*. A Művelődési, Vallásügyi és Nemzeti Kulturális Örökség Kovászna Megyei Igazgatóságának kiadása, Sepsiszentgyörgy, 2004.
- ⁷¹ (vop): Megjelölt műemlékeink – Fellázdát az ortodox pópa. *Háromszék*, 2000. június 16.
- ⁷² (vop): Sepsiszentgyörgy – Három kövön az Astra. *Háromszék*, 2006. július 4.
- ⁷³ (-n-): Bankfosztás Szentgyörgyön. *Háromszék*, 1995. július 5.
- ⁷⁴ (sz.): Visszakerült a banképület. *Háromszék*, 2005. november 25.
- ⁷⁵ Szekeres Attila: Vitatott ingatlan – Elfoglalják a banképületet. *Háromszék*, 2006. március 31.
- ⁷⁶ Dimény H. Árpád: Földet követel az ortodox egyház – Etnikai alapon mellőzik? *Székely Hírmondó*, 2006. július 14–2C.
- ⁷⁷ (fekete): Kápolna a kórház udvarán. *Háromszék*, 2006. október 6.

Társadalmi kihívások és válaszok

Veress Enikő

„Új középkor” avagy városfejlődés 1989 után Székelyföldön

Az első látásra talán meghökkentő állítás elsőként kilencvenes évek európai városfejlődési tendenciájára vonatkozó, a francia Alain Minc könyvében fogalmazódott meg.¹ A kilencvenes évek második felétől egyre gyakrabban elhangzó értékelés az európai kommunista rendszer összeomlás utáni Európájában uralkodó állapotokat egy, a római birodalom bukása utáni általános fel forduláshoz, illetve a középkori állapotokhoz hasonlítja. A nyugati megfigyelők szerint az európai társadalmak (a nyugat-európaiakat is beleértve) fejlődésének mai szakaszát az Ottomán- és Habsburg-birodalom bukása utáni állapotokhoz hasonlíthatjuk, elsősorban ami a változások súlyát illeti. Annak ellenére, hogy a nyugat-európai társadalomtudósok jelentős része nem osztja ezt a nézetet, abban mindannyian egyetértenek, hogy nem létezik olyan egységes urbanizációs modell, amelyet a poszt-szocialista városok esetében alkalmazni lehetne. Természetesen differenciáltan kell elemeznünk a nyugati (fejlett) és a közép- és délkeleti városokban 1989 után végbement változások következményeit.

Azok a folyamatok, amelyek a mai városfejlődést jellemzik Romániában, és a kelet-közép-európai volt szocialista blokk többi államában – népességfogyás, a gazdasági struktúra átalakulása az ipari szektor jelentőségének csökkenése eredményeként és a terciér és kvaterner szektor megerősödése – már jelen voltak az 1980-as években a fejlett Európa szinte minden országában. A nagyvárosok népességfogyása ebben az időszakban a fejlett országok „privilegiuma” volt.

Eközben Kelet- és Kelet-Közép-Európában is jelentkeztek a korra jellemző változások. Szembetűnő a rendszerváltozást megélt nagyvárosokban a népességcsökkenés, ami azt jelzi, hogy a korábbi évtizedek agglomerálódási, koncentrációs folyamatait felváltja a szuburbanizáció jelensége. Ennek a helyzetnek a kiértékelése igen nehéz feladat elé állítja a városfejlődést kutató szakembereket, akiknek erre az időszakra (az 1989 utánira) nem sikerült össz-európai egységes modellt kidolgozni. Mind a nyugat-európai, mind a kelet- és közép-európai városok fejlődésében létezett egy olyan szakasz, amelyet a népességcsökkenés² jellemezett.

A szocialista országok nagyvárosaira 1989 előtt eleve egy megkésett agglomerációs szakasz volt jellemző, amelynek háttérében a szintén megkésett ipari forradalom állt. A hetvenes-nyolcvanas években a településfejlesztést a mindenhol nagy hatalommal rendelkező központi tervehivatal irányította. A központi hatalom érdekeit a vertikálisan alárendelt szervezetek érvényesítették, ez vonatkozott a területi-közigazgatási beosztásra is. A központi hatalom akaratának érvényesítéseket rendre figyelmen kívül hagyták a helyi sajátosságokat, ennek eredményeként az extenzív iparosítás és településfejlesztés sok esetben torz regionális fejlődéshez vezetett.

A szocializmus időszakában Románia egyik fő célkitűzése az volt, hogy az iparosodás és urbanizáció segítségével behozza a nyugat-európai társadalmakkal szembeni több évtizednyi lemaradást, miáltal Románia egy túlnyomóan agrárgazdaságú országból fejlett, ipari országgá váljon. A modernizáció a múlt rendszerben az erőltetett iparosodás és urbanizáció révén valósulhatott volna meg. Csakhogy ez az urbanizáció inkább mennyiségi, mint minőségi jellegű volt, tehát Romániát a „városodás” (a városi népesség növekedése) és nem a „városiasodás” (a település városias jellegének erősödése)³ jellemezte. Amikor bizonyos településeket várossá minősítettek, elsősorban a mennyiségi mutatókat vették figyelembe. Ennek eredményeként az 1968-as közigazgatási átszervezéskor sok olyan mondvacsinált város jelenik meg a statisztikákban, amelyek a városi jellegű település alapkritériumainak egyáltalán sem feleltek meg, legjobban esetben egy minimális fizikai és humán infrastruktúrával rendelkeztek.

Az erdélyi, ezen belül a székelyföldi városok nagy része is ebbe a kategóriába tartozott. Mivel minden megyének kötelező módon bizonyos számú megyei jogú várossal, illetve városi jellegű településsel kellett rendelkeznie,⁴ 1968 után sok város vagy éppenséggel falu mesterséges túlfejlesztés – olykor egyszerű „átnevezés” – helyszíne volt.

Az 1989 utáni politikai-gazdasági rendszerváltás egyik következménye a szocializmusban elkezdett, erőltetett ritmusú urbanizáció megtorpanása, illemteljes leáll(it)ása volt. A hierarchikus, végrehajtó jellegű tanácsrendszer helyébe az önkormányzatnak mondható struktúra lépett,⁵ 1992 után az új helyhatósági törvény a települések gazdasági, kulturális, lakóhelyi funkcióit módosította. Az állami beruházások megszűntével és a helyi források szűkössége miatt sok város nem tudott talpra állni a gazdasági szerkezetváltáskor.

Ugyanakkor Romániában is igen jelentős regionális különbségek léteznek, az alábbiakban egy székelyföldi kisváros (Székelykeresztúr) fejlődésének példáján keresztül szeretném érzékeltetni azt, hogy mennyire kiszolgáltatott volt ez a kisváros a XIX. századtól kezdve napjainkig a sorozatos adminisztrációs átrendezéseknek, sokszor egyáltalán nem vették figyelembe, hogy milyen erőforrásokkal rendelkezik.

Székelykeresztúr – várostörténeti elemek

Székelykeresztúr a Székelykeresztúri-medence, Keresztúr vidékének legjelentősebb gazdaság-szervező és művelődési központja. Városi szerepköre sajátosan alakult. A középkorban a kistérségnek ez volt a központja, majd a XVIII. századtól Székelyudvarhely. Volt járási székhely, rajonközpont és nagy („polgári”) község. 1956-ban kapott újra városi rangot és azóta is Hargita megye egyik kisvárosa.

Az udvarhelyi szubkárpati dombvidék és a Küküllő menti fennsík találkozásánál, a Nagy-Küküllő völgyében a Gagy-pataka és a Nyikó beömlése között, 390–395 m tengerszint felett, a 46° 17' északi szélességi és a 25° 2' keleti hosszúsági körök találkozásánál, 4526 hektáron terül el. Keleten Rugonfalva, Betfalva, Kisgalambfalva, délen Felek, Szederjes, nyugaton Újszékely, Alsóboldogfalva, Szentersébet északon Kissolymos, Szentábrahám, Csekefalva települések környezik. A medence körül 600–750 m magas dombok emelkednek: Kopacz-tető (717 m), Jézuskiáltó (537 m), Hosszúláb (556 m), Galat (720 m). A térség domborzatát a Nagy-Küküllő K-Ny-i völgye szabja meg, melynek 200–400 m széles völgyésíkje Keresztúrnál szélesedik ki.

Székelykeresztúr Marosvásárhelytől 64, Székelyudvarhelytől 26, Segesvártól 22 km-re, a 137-es megyei út mentén fekszik.

A 136-os megyei út a város központjában ágazik el északra (jobbra), Csekefalva–Gagy–Etéd felé. Keleti bejáratánál északkeletre ágazik el a 137B megyei út a Fehér-Nyikó völgyében Székelyszentlélekig, ahol a 13A országút csatlakozik. A 136-os jelzésű megyei úton Kissolymosba juthatunk. A várost vasúton a Héjjasfalva–Székelyudvarhely szárnyvonal érinti (vasútállomása a központtól 1 km-re van).

Székelykeresztúr Keresztúrszék központjaként vált ismertté a XV. századot követő időszakban. A fiúszék keletkezésének időpontja a múlt homályába vész, létezéséről az első adat 1505-ből való. Feltételezhetően saját törvénykezése volt, önálló törvényszéke egészen 1764-ig működött. Keresztúr a névadó városból, valamint Keresztúrfalvából és Timafalvából alakult ki, amelyek 1848–1850-ben egyesültek, majd 1861-ben szétváltak. Az újraegyesítés 1886-ban valósult meg.

A vármegyerendszer bevezetése után (1876) megszűnik a székekbe való szervezés, ennek helyét a megyék, járások közigazgatási formái veszik át. Székelykeresztúr mint járási székhely közigazgatási központtá válik.

A Magyar Autonóm Tartomány megalakulását követően Székelykeresztúr a keresztúri alsó és felső járási, majd rajoni székhellyé válik: 1956. január 12-én a megalakult rajoni néptanács várossá nyilvánítja. 12 község tartozik

hozzá: Rugonfalva, Siménfalva, Kobátfalva, Tarcsafalva, Újszékely, Román-(székely)andrásfalva, Kissolymos, Vécke, Etéd, Firtosmartonos, Szentábrahám, Nagyalambfalva. 1960. december 31-én megszűnik a rajon. Teljes szövetkezesítést – kollektivizálást – hajtanak végre, ehhez kapcsolódóan alakítják át azt a piacteret, ahol azelőtt a vásárokat tartották. Itt még a negyvenes évek végén is kisiparosok árulták termékeiket (lábbeli, szita, mézeskalács, pecsenye stb.).

Székelykeresztúr első okleveles említése 1333-ból való, amikor a pápai tizedjegyzékben „Jacobus sacerdos de Sancta Cruce solvit XXIII banales” alakban szerepel. Ekkor a környék falvainak többsége egyházi adót fizet, tehát jelentős katolikus plébániája volt. Ezt követően mezővárosi státusát már 1459-ben említi oklevél, majd egy 1503. évbéli okirat keltezésében újra szerepel Keresztúr mezőváros neve.

A helynév eredetét többféleképpen magyarázzák. Egy változat szerint az elnevezés összefügg azzal, hogy a helységet, melynek gótikus katolikus templomát a Szentkereszt tiszteletére emelték, a Székely előnévvel látták el (először 1548-ban említik), de szerepel a „Szitás-Keresztúr” elnevezés is. Egy más elképzelés szerint a város elnevezésének köze lett volna ahhoz, hogy a szász kereszties lovagok Erdély területén több Keresztúr nevű települést alapítottak, és amint azt több erdélyi szász író is állítja, a mai Székely-keresztúr is ezek egyike lett volna. Ezt a magyarázatot azonban Orbán Balázs nem tartotta összeegyeztethetőnek a város első okleveles említésének időpontjával (a település első okleveles említése jóval a szász lovagok barcasági megtelepedését követően, 1332-ből származik. A város sokáig Keresztúr-szék központja volt. Mezővárost rangját 1886-ig megőrizte. Az 1556 előtti, II. János király hadában híven szolgált udvarhelyszéki főemberek és lófők névsorában Keresztúrfalva (1566: Kereztrwrfalwa) és Timafalva (1566: Thijmafalwa) egy-egy résztvevővel szerepel. Előbbi a mai város délnyugati, utóbbi pedig keleti oldalán feküdt.

1567-ben, a 25 dénáros adóösszeírásban az „Oppidium Kereztrw” néven szereplő mezővárosbal: 15 portát írtak össze, míg 1576-ban az 50 dénáros adóösszeírás tanúsága szerint „Oppidium Keresztur”-on a fejedelem jobbágytelekkel rendelkezett, az 1562 utáni tömeges jobbágyosítás világos példajaként. 1602-ben már „Keresztúr városa” néven jön elő (a Básta-jegyzékben), és ekkor összesen 15 személy esküdött fel a császár és király hűségére, de akkor főember nem élt Keresztúron.

Keresztúr mezőváros képe a 15. században nagyot változik. A földbe mélyített házak helyét többosztatú, immár a földfelszínre épített, idővel alpin-cézett házak váltották fel, régészeti leletek utalnak számos mesterségre, a század közepén pedig sorra kerül a plébániatemplom újabb nagyszabású átépítése is. Az új gótikus szentély zárókövén az 1458-as évszám olvasható. Amikor a települést először írták oppidiumnak, Keresztúr mezővárosi előzményei már

több mint egy évszázadra tekintettek vissza. Helyi jelentőségét jól mutatja, hogy 1477 januárja előtt már másodszor tartottak generális széklet itt a székek vénei, 1503-ban pedig a hétszékbeli székelyek tanácskozásának volt a helyszíne.

Adatok híján csak találgathatjuk, hogy Keresztúr mezőváros mikor nyert vásárjogot. Mivel az először 1590-ben említett keresztúri sokadalom Szent Kereszt napján, az Árpád-kori eredetű templom titulusának ünnepén volt, feltételezhetjük, hogy már ekkor nagy múltra tekintett vissza.

A nem jelentéktelen előzmények ismeretében elgondolkodtató, hogy miképpen törhetett meg Keresztúr fejlődése a XVI-XVII. század folyamán, a dinamikusabban emelkedő székközpont, Székelyudvarhely árnyékában. Forrásadatok hiányában feltételezhetjük, hogy ez a folyamat párhuzamosan haladhatott Keresztúrszék jelentőségének csökkenésével, amely a XVI. század végére már Udvarhelyszék fiúszéke lett. Keresztúr azon székelyföldi mezővárosok közé tartozott, melyeket Izabella királyné felmentett valamennyi adó, díj és a kamarai jövedelmek fizetése alól, a török szultánnak járó adó kivételével. A városi rang elvesztése és a helység „polgári községgé” való visszaminősítése negatív következményekkel járt a településfejlesztési stratégiákban.

Habár a kistérség központja volt, Székelykeresztúr nem emelkedett Székelyudvarhely fejlődési szintjére, melynek – lévén Udvarhely vármegye urbánus pólusa, hajtóműve – városi (közigazgatási, gazdasági, kulturális, politikai) funkciói sokrétűsödtek s ez összefüggésben volt Székelykeresztúr funkcióvesztésével.

Az 1968-as megyesítés után Székelykeresztúr városi státusát megerősítik, így a térségközpont teljes jogú városi település lesz. Ezt követően erőteljesebb iparosodásának lehetünk tanúi, mely urbanizációját is elősegíti. Ez a gazdasági fellendülés a nyolcvanas évek közepéig tartott. A városban új ipari egységeket létesítenek, például az acélműveket (1977-től termel), a cipőgyárat (igen hírneves volt, 1985-ben havonta 50 000 pár cipőt gyártott, főleg külső megrendelésekre), de volt műtrágyagyára, 1967-ben megalakult a bútorgyár (200 munkással), 1972-ben felújították a kendersiződét (az 1901-ben létrehozott kenderes lengyár jogörököse, mely az 1930-as csődig csehországi piacra termelt).

Az aktív lakosság a hatvanas évekig nem mutat túlsúlyos ipari foglalkoztatást. Ekkor a mezőgazdaságban 671, az iparban 896, a szolgáltatásban 707 személy dolgozott. 1971-ben az aktív lakosság struktúrája az iparban foglalkoztatottak számának növekedését bizonyítja, ekkor 1000-nél több személy dolgozott ebben az ágazatban. Székelykeresztúr urbanizációs ütemét vizsgálva elmondhatjuk, hogy a megye többi városi településével szemben lemaradást mutat. Ezek a városok 1958–1977 között, de főként 1968 után, robbanásszerű lakosságnövekedést regisztráltak az erőltetett iparosítási gazdaságstratégia eredményeként.

1. táblázat – *Székelykeresztúr lakossága 1940–2002 között*

1941	1956	1966	1977	1992	2002
5624	5194	5942	7197	10611	9672

Forrás: Varga E. Árpád: Erdély etnikai és felekezeti statisztikája, I. Kötet.

Székelykeresztúr esetében csak városodásról, tehát mennyiségi urbanizációról beszélhetünk. Amint láthatjuk, Székelykeresztúr népességgyarapodási ritmusa a szocialista iparosodás idejében (1956–1977 között) volt a legnagyobb, ebben az időszakban a város gazdasági fellendülését a '70-es és '80-as években olyan mezőgazdasági–ipari létesítmények hozták, amelyek az 1989 utáni új gazdasági körülmények között nem találták meg a helyüket.

A lakosság számának növekedése ugyanis nem járt együtt a városias jelleg kialakulásával, urbanisztikai szempontból ugyanis még mindig jelentős mértékben megőrizte a 19. század polgárosultabb kisvárosának az arculatát.

Összeroppanás vagy átalakulás?

Székelykeresztúr a hetvenes-nyolcvanas években sem kerül a Hargita megyei városok élvonalába, a lakosságrobbanás eredményeként megvalósuló növekedés és az 1989 utáni gazdasági-politikai átmenet időszaka nagymértékben megviseli a város gazdaságát. 1990-ben a 15-ös törvény alapján az állami vállalatok részvénytársaságokká alakultak. Ezek a vállalatok jelképes kamatú hitelkerettel dolgoztak az átalakulásig, saját forgótőkével nem rendelkeztek, nem rendelkezhetek. Részvénytársaságként hitelekkel kellett forgótőkét képezzenek. Legtöbb vállalatnak ez volt a halálos ítélete, ugyanis – főleg a mezőgazdasági jellegű vállalatoknál – a termelési ciklus több hónapra kiterjedő, vagyis a pénz forgása lassú, a kamatok gyakorlatilag felemésztették a nyereséget, illetve veszteségbe vitték a vállalatokat. Ezzel megkezdődött a vállalatok összevonása, a termeléseszközt, megjelent a munkanélküliség.

Nagyon hamar látni lehetett, hogy pénz nélkül, tőke nélkül a piacgazdaság nem működik. Úgymond szabad döntési jogot kaptak az állami részvénytársaságok, de indulásból tőkehiányban szenvedtek, ugyanakkor a mindenkori kormányok nem dolgoztak ki gazdasági stratégiát. A megváltozott gazdasági helyzet, a privatizáció következtében teljesen új helyzet alakult ki. A korábbi nagy vállalatok kisebb létszámúvá váltak és megjelentek a gazdasági társaságok, egyéni vállalkozók. A gazdasági átalakulás magával hozta a létszámcsökkentést. Léteznek olyan gazdasági egységek, mint a Lengyár, ahonnan 1991–1993 között 126 személyt bocsátottak el.

A városban kb. 195 munkáltató, 1816 egyéni vállalkozó működik, ezen kívül 39 állami egység. Ezek összesen 2665 személy foglalkoztatnak, ami az összlakosság 24,60%-át, a munkaképes lakosság kb. 48,97%-át teszi ki. A privatizáció a kiskereskedelem és vendéglátás terén volt a legteljesebb, és most is ez a legjobban fejlődő szektor.

A kisváros fejlődése szempontjából fontos szerepet játszhat az, hogy a székelykeresztúri kistérség központjaként kiemeltebb státusza lett, új infrastrukturális beruházások célpontja lehet. Lehetséges, hogy a nyugat-európai városokhoz hasonlóan, a településfejlődés hangsúlya áttevődjön a várost körülvevő rurális településekre, és a gazdasági létesítményeket is a környező falvakban fogják telepíteni.

Az EU-s rendelkezések értelmében ez pozitív változást jelenthet az eddig hátrányos helyzetben levő székelyföldi kisvárosok, így Székelykeresztúr számára is. Visszatérve a címhez, eljátszhatunk azzal a gondolattal is, hogy végigkövetve Székelykeresztúrnak a történelem folyamán a térségen belül játszott szerepét, amikor is a középkorban elismerten a kistérség multifunkcionális központja volt, ez az „új középkor” e kisváros számára jót is jelenthet....

Irodalom

Andorka Rudolf: *Bevezetés a szociológiába*, Osiris, Budapest, 2002.

Jonsson, Christer–Sven Tagil–Gunnar Törnqvist: *Organizing European Space*, Sage Publications, London, 2002.

Minc, Alain: *Le Nouveau Moyen Age*, Gallimard, Paris, 1993.

Raulin, Anne: *Anthropologie urbaine*, Armand Colin, Paris, 2001.

Varga E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája*, Pro-Print, Csíkszereda, 1998.

¹ Alain Minc: *Le Nouveau Moyen Age*, Paris, Gallimard (1993).

² A legtöbb városszociológus szerint ez az urbanizációs ütem mérésének az egyik legfontosabb fokmérője.

³ Andorka Rudolf: *Bevezetés a szociológiába*, Osiris, Budapest, 2002.

⁴ A román szaknyelvben használatos municipiu = municípium és a magyar szaknyelvből ismeretes megyei jogú város kifejezések nem egyenértékűek. Bár a sajtó – nyelvi igényességből egyenértékűként használja, román terminus bizonyos értelemben emelt rangú várost jelent, a magyar pedig azt, hogy az illető – szintén emelt rangú – város közigazgatásilag nem tartozik a megye fennhatósága alá („megyei jogú”), ezzel a jogosítvánnyal a román municípiumok nem rendelkeznek.

⁵ A román közigazgatási rendszer helyi és megyei tanácsokat ismer és nem önkormányzatokat. Amennyiben a szerepkörök és jogosítványok szerint vizsgáljuk a helyzetet, ez a rendszer igen

kevésbé különbözik a magyarországi önkormányzati rendszertől – ennek ellenére nem önkormányzati. Ugyanis a magyar közjog filozófiája szerint a helyi közösségek öngazgatják magukat, s ennek megfelelően rendelkeznek jogosítványokkal, miközben a román közigazgatásban az ország területi egységeinek választott hatóságai felelősek a helyi ügyek intézéséért, vagyis itt a központi hatalom osztja le a szerepeket, a törvények szerint kijelölt területi közigazgatási szereplőknek.

Derzsi László

SAPARD-pályázók Erdélyben 2002–2005 között

Bevezetés

A SAPARD-programot az ország rurális vidékeinek fejlesztése céljából 2002-ben hirdette meg Románia Kormánya az Európai Bizottsággal partnerségben.¹ A programnak több alpontja van, amelyek által részben az Unió, részben a kormány különböző területeken végzett befektetésekhez nyújtanak támogatást önkormányzatoknak, illetve vállalkozásoknak. A SAPARD-program a projektek költségvetésének 50%-át finanszírozza, a többit, az önrészt a pályázónak kell biztosítania saját vagy egyéb forrásból. A SAPARD 2.1 alpont esetében, amelyre községek önkormányzatai pályázhatnak infrastrukturális fejlesztésre (községi utak modernizálása, vízhálózat illetve csatornahálózat kiépítése, modernizálása) nincs önrész, hanem a községeknek pusztán a nyertes pályázat munkálatai első fázisának a költségeit kell fedezniük, ezután a SAPARD-program szakaszonként támogatja (utófinanszírozással) a projekt kivitelezését. Ennek ellenére az a bizonyos összeg, amelyet az önkormányzatok a projekt során saját forrásokból kell kifizessenek elég nagy ahhoz, hogy az adott önkormányzat saját költségvetésből ne legyen képes azt elkülöníteni.² Ebből kifolyólag feltételezhető, hogy a kis lélekszámú településeknek a saját forrásokból kifizetendő menedzsment-költségek miatt kisebb az esélyük arra, hogy a feltételeknek megfelelő projekttel tudjanak pályázni infrastrukturális fejlesztésre.

Bár a SAPARD-program nem zárult le, valószínűleg 2007-ben is meghirdetik, bizonyos következtetéseket le lehet vonni az elmúlt négy év eredményeiből. Jelen dolgozat első részében SAPARD-program erdélyi felhasználását mutatom be, különválasztva az önkormányzatokat és gazdasági társaságokat. A második részben egy esettanulmány olvasható, amely arra vonatkozik, hogy Hargita megyében milyen tényezők határozzák meg azt, hogy egy település önkormányzata megír egy pályázatot, vagy sem.

A dolgozatomban bevezetem egy fogalmat, a *pályázási hajlam* fogalmát, amely az adott területen, adott periódusban projektet – és ezzel együtt pályáza-

tot – író, adott kategóriájú entitások (önkormányzatok, gazdasági egységek stb.) és a területen lévő, ugyanahhoz a kategóriához tartozó összes entitás aránya. A pályázási hajlam megmutatja, hogy milyen arányban élnek egy pályázati célcsoport alanyai a pályázat nyújtotta lehetőséggel.

A dolgozatomban megfogalmazott következtetések módszertani hűségéhez szükség van egy előfeltevésre: Erdély minden településének szüksége van – vagy volt 2002-ben – a SAPARD-program nyújtotta lehetőségekre. Ez főleg az önkormányzatok által megpályázható 2.1-es alpontra vonatkozik, amely három fő fejlesztést támogat: községi utak modernizálása, vízhálózat kiépítése/modernizálása, csatornázás kiépítése/modernizálása. Ennek segítségével kizárható az a hipotézis, hogy egy önkormányzat azért nem pályázott a SAPARD-programra, mert az adott községnek nem lett volna szüksége az előbb említett fejlesztések valamelyikére.

A SAPARD-pályázatokat a pályázó jellege szerint két alaptípusra osztottam: önkormányzatok és gazdasági – profitorientált – társaságok által megpályázott és kivitelezett beruházások. Pályázási hajlamot csak az önkormányzatokra számoltam ki, a gazdasági szereplőkre képtelenségnek tartom kiszámolni, ugyanis – bár a SAPARD-program különböző alpontja tételesen meghatározott típusú befektetésekre vonatkoznak – a célcsoportot pontosan behatárolni lehetetlen, mivel egyrészt potenciálisan az ország minden kereskedelmi társasága pályázhat(na) a SAPARD-programra, másrészt pedig az országban a cégek száma nagyon dinamikusan változik.³

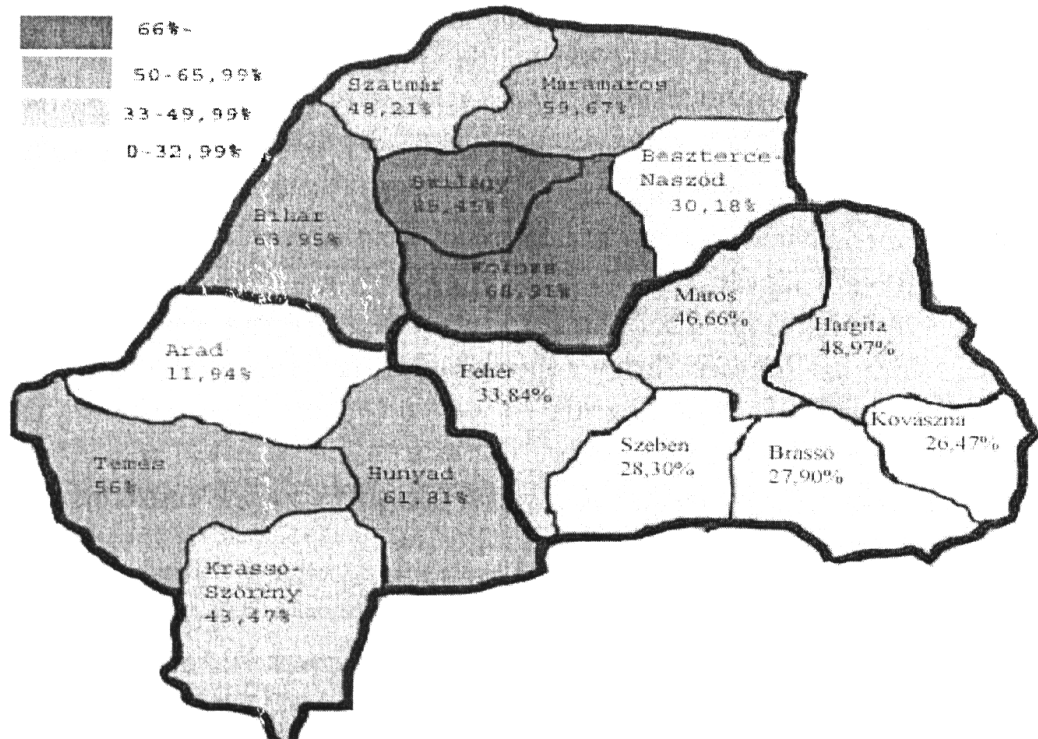
A SAPARD-program Erdélyben

Az önkormányzatokra vonatkozó pályázási hajlamot az 1. ábra mutatja. Megfigyelhetjük, hogy az egyes régiókban a megyék között óriási eltérések lehetnek (pl. a Nyugat Régióban Temes és Arad megye között).⁴

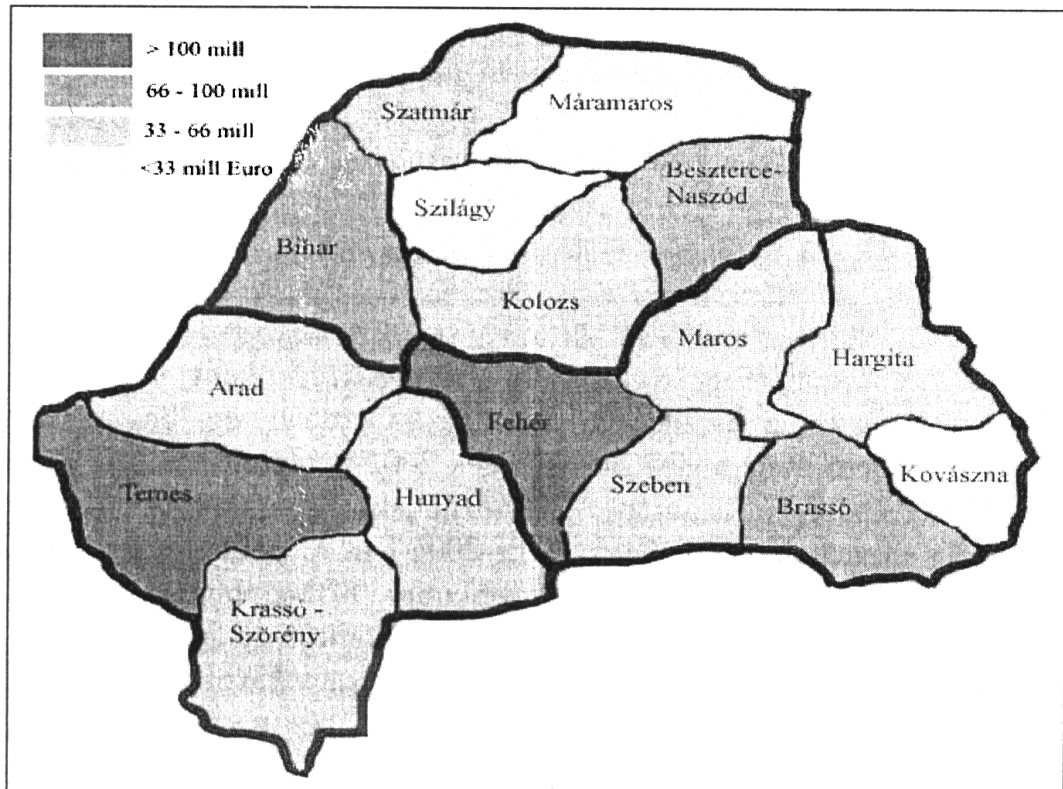
Erdély három régiója közül kettőben igen, a harmadikban (Északnyugati Régió) nem szerepel a fejlesztési régió központjának helyet adó megye az első helyen, ugyanis a pályázási hajlam szempontjából Nyugati Régióban Temes, Északnyugati Régióban Szatmár, Közép Régióban Fehér áll az első helyen.

A 2. ábra az erdélyi gazdasági társaságok által a SAPARD-programmai lehívott összegek megyénkénti bontását láthatjuk. Először azt gondolhatnánk, hogy egy adott megyében az önkormányzatok pályázási hajlama és a megyében lévő gazdasági társaságok által lehívott összeg mértéke között összefüggés van.

1. ábra – Pályázási hajlam erdélyi megyékben

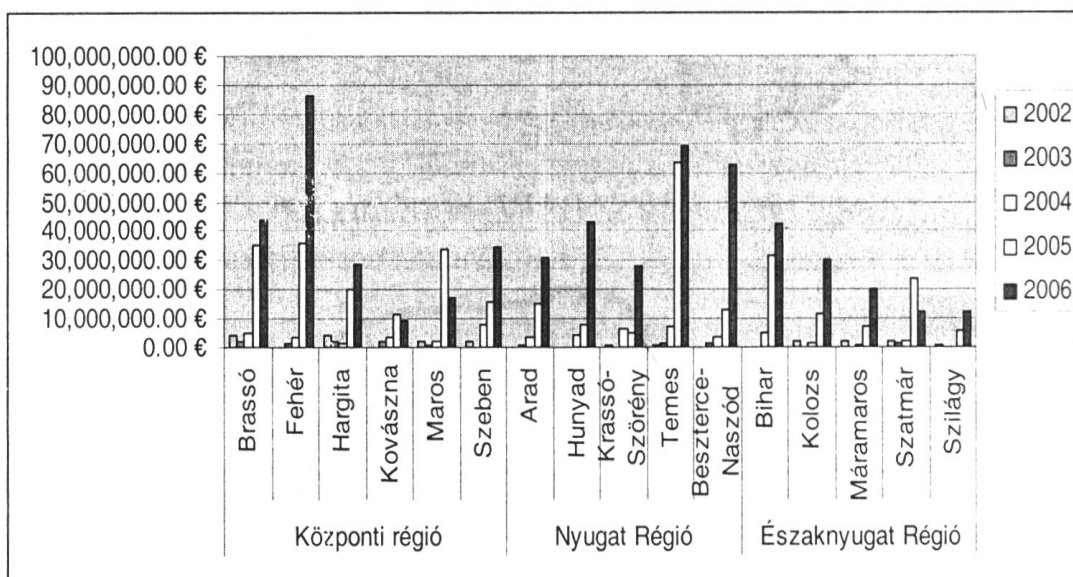
2. ábra – Gazdasági társaságok SAPARD-pénzlehívásai

A két ábra összehasonlítása más következtetéseket enged levonni. Több megyében is, amelyekben az önkormányzatok pályázási hajlama magas volt, a gazdasági társaságok által lehívott összeg alacsony a többi megyéhez képest (pl. Szilágy megye, amelyben a pályázási hajlam a legmagasabb Erdélyben, közel 20 millió eurót hívtak le 2002–2006 között). Ebben az esetben két régióban (Nyugati és Közép) a regionális tanácsnak székhelyet adó megyében sokkal több pénzt hívtak le a gazdasági társaságok, mint a régió többi megyéjében. Ez valószínűleg az információáramlás a regionális központot képező megyén belüli egyszerű voltával magyarázható, ellenben ez nem kielégítő magyarázat erre, ha figyelembe vesszük, hogy a szóban forgó adat négy év folyamatát mutatja.

A 3. ábra azt mutatja, hogy a gazdasági társaságok által lehívott összegek miként változtak 2002–2006 között.

3. ábra – *A gazdasági társaságok által lehívott összegek változása 2002–2006 között*

Az ábrán látszik, hogy a gazdasági társaságok évenként nem egyenletes mértékben hívták le az összegeket. Mindhárom erdélyi régióban ugyanazon tendencia figyelhető meg: a lehívott összegek 2002-ben általában alacsonyak (a későbbiekhez képest), úgyszintén a 2003-ban lehívottak, míg 2006-ig ezután exponenciális növekedés észlelhető. 2005–2006-ban a gazdasági társaságok az összes (2002–2006 közötti) összegek több mint 90%-át hívták le. 2005-ben exponenciális növekedés volt a korábbi évekhez képest, és 2006-ban ez a növekedési arány az esetek nagy részében megmaradt vagy fokozódott.⁵

Hargita megye

Hargita megyét érintő kutatásom elsősorban azt a kérdést célozta meg, hogy milyen tényezők befolyásolják az önkormányzatot a pályázásban? Hargita megye 326222 főnyi lakossága⁶ 2 municípiumban, 7 városban és 49 községben él, tehát összesen 58 önkormányzat található a megyében, ezekhez számos falu és tanya tartozik.

Az önkormányzatok pályázási hajlamának megyén belüli vizsgálatakor arra kerestem a választ, hogy a Hargita megye területén létező önkormányzatok mennyire egységesen használták ki a SAPARD-program nyújtotta lehetőségeket, vagy léteznek olyan kistérségek, amelyek nagyobb összegű beruházásokat hajtottak végre, és olyanok, amelyek egyáltalán nem fejlesztették az infrastruktúrájukat. Ide kapcsolódik a kérdés, hogy ez utóbbi miként korellál az adott települések lélekszámával. Ezért a községeket a lakosság száma szempontjából két csoportba osztottam, közöttük a határt 3000 főben határoztam meg. A kutatás során nemcsak a pályázatok számát tekintettem relevánsnak, hanem az egyes beruházási projektek teljes költségvetését is.

A pályázatok eloszlásának földrajzi homogenitását/heterogenitását a megye három történelmi régiója szerint vizsgáltam, ezek Udvarhelyszék, Csíkszék, Gyergyószék. A munkahipotézis az volt, hogy a megye különböző régióinak önkormányzatai eltérő méreteken képesek projekteket készíteni. Alap feltevésként arra számítanánk, hogy a megyeközpont (Csíkszereda) és térsége jelentősebb politikai-gazdasági potenciállal, ezáltal pedig nagyobb pályázási hajlammal rendelkezik, mivel képes (volna) nagyobb méretű befektetésre. Ez túlmutat a fent tárgyalt demográfiai problémán, hiszen számításba veszi, hogy bizonyos tényezők hatására (amelyekre később visszatérek) egyes települések lélekszámuktól függetlenül hatékonyabbak a többinél.

A három régió alapvető demográfiai és közigazgatási adatait a 4. táblázat mutatja meg. Megfigyelhető, hogy két (Csík- és Udvarhelyszék) régió lakossága csaknem egyenlő, a Gyergyószéké lényegesen kisebb. A térségek településeinek eltérő száma azt jelzi, hogy a települések nagysága is különbözik régiók szerint.

4. táblázat – *Hargita megye régióinak fő demográfiai jellemzői*

Régió	Települések száma	Lakosság (%)
Csíkszék	19	36,31%
Gyergyószék	15	26,40%
Udvarhelyszék	24	37,27%
Összesen	58	99,98%

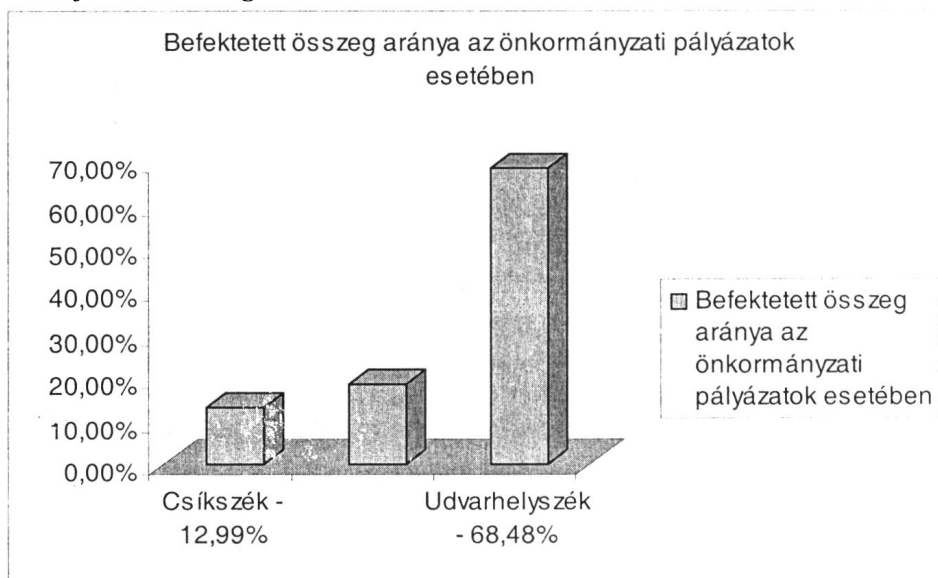
A gazdasági egységek által futtatott projektek esetében megvizsgáltam a három régióban lévő beruházások mértékét, és egymáshoz viszonyított arányát. Érdeemes a pályázási hajlam mutatóját Hargita megye régióira kiszámítani:

5. táblázat – *Pályázási hajlam régióként*

Régió	Pályázási hajlam
Csíkszék	20,00%
Gyergyószék	53,84%
Udvarhelyszék	66,66%

Amint az 5. táblázat azt mutatja, hogy a pályázási hajlam Udvarhelyszéken a legmagasabb, Gyergyószék is átlagon felüli, míg Csíkszéken a térségben lévő községek önkormányzatainak alig 20%-a pályázott a SAPARD-programra. Ebben kategóriában Udvarhelyszékre került a legtöbb, fejlesztésre fordítandó tőke. Érdeemes erre felfigyelni, ugyanis – mint már említettem – a pályázatok száma nem korellál teljes mértékben ezzel a mutatóval. (6. ábra)

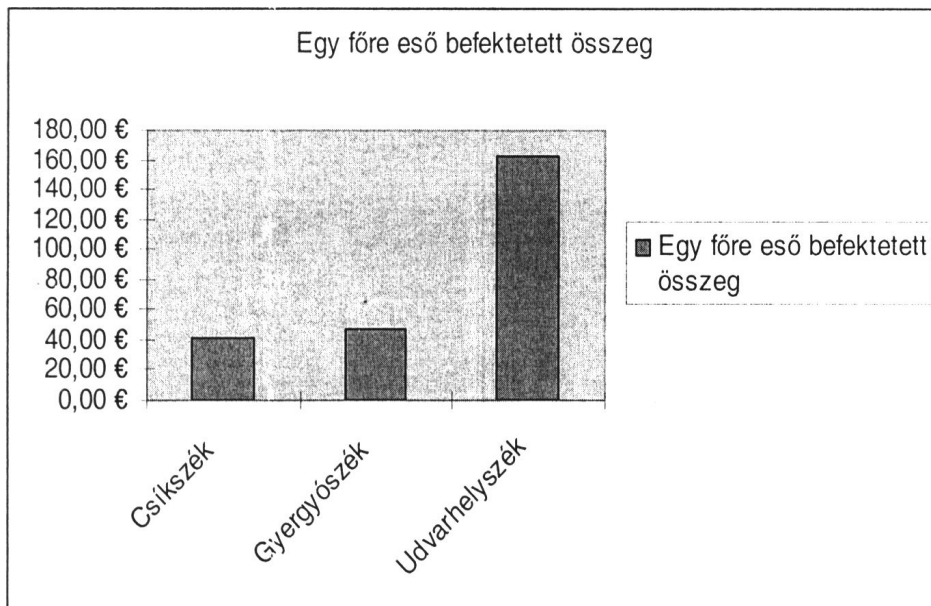
6. ábra – *Befektetett összegek*

Ha összevetjük az előbbi táblák adatait, kiderül, hogy az infrastrukturális fejlesztésre befektetett tőke alapján Udvarhely messze megelőzi a másik két régiót. A különbségsökkenés Csík- és Gyergyószék között annak tulajdonítható, hogy Gyergyószéken 5 önkormányzat – társulási alapon – két pályázatot adott

le. A két pályázatnak viszont a többi önkormányzathoz képest nem volt többszörösen nagyobb költségvetése. A régiók közti különbségek még meglepőbbek, ha megvizsgáljuk az egy főre eső befektetett összeg mértékét.⁷ (7. ábra).

7. ábra – *Egy főre eső befektetett összeg*

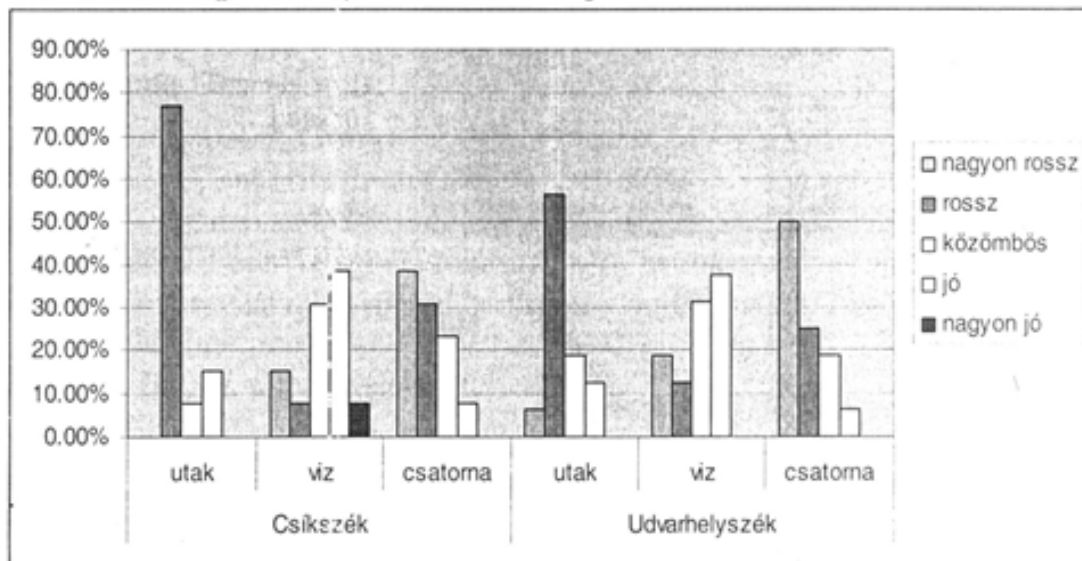

A pályázási hajlamot potenciálisan befolyásoló tényezők közül először vizsgáljuk meg, hogy létezik-e összefüggés az önkormányzatok pályázási hajlama és a települések lélekszáma közt. A második fejezetben leírt felosztás szerint a Hargita megyei településeket két csoportra osztottam. Az első csoportba 30 település került, míg a másodikba 19. A mellékletben feltüntettem, hogy melyik település önkormányzata pályázott és melyik nem. Ennek összesítéseként elmondható, hogy az első csoport esetében a 30 település önkormányzata közül 18 pályázott valamilyen SAPARD-támogatásra (60%-os pályázási hajlam), míg a másodikban ez az arány 19/5 (26,31%-os pályázási hajlam). Tehát a második csoportban lényegesen kisebb a pályázási hajlam, mint a nagy lélekszámú települések csoportja esetében.

Közpolitikai szempontból lényeges, hogy az önkormányzatok SAPARD támogatásra benyújtott projektjei milyen adott (infrastrukturális) problémát hivatottak megoldani. A pályázási hajlam egy másik összetevője lehet az infrastruktúra fejlesztésére vonatkozó közpolitikai probléma. Ezt kérdőíves módszerrel vizsgáltam. A kérdőíveket a községek polgármesterei vagy alpolgármestereivel töltötték ki. Gyergyószéken sajnos csak két község vezetőjével sikerült kitöltetni a kérdőíveket, ebből kifolyólag a megyének csak a másik két régiójára vonatkozóan vonok le következtetéseket a kérdőíves kutatás alapján.

A polgármestereknek arra a kérdésre kellett választ adniuk, hogy a község lakói hogyan ítélik meg az utak minőségét, a vízhálózat illetve a csatornahálózat minőségét és/vagy hiányát. A kérdések során arra voltam kíváncsi, hogy a község lakói gyakorolnak-e érzékelhető nyomást a polgármesterre, annak érdekében, hogy az adott helyzet/probléma megváltozzon. A kérdésre öt válaszlehetőség volt: a lakosság szerint a helyzet lehet „nagyon rossz”, „rossz”, „jó”, „nagyon jó”, illetve a lakosság viszonyulása „közömbös”.

8. ábra – A települési infrastruktúra megítélése

A grafikon mutatja, hogy mindkét térségben a lakosság rossznak tartja az utakat, Udvarhelyszéken egy kicsivel nagyobb az ezirányú közöny, mint Csíkszéken. Más a helyzet a vízhálózat minőségének vagy adott esetben a hiányának a lakosság általi értékelésével. Látható, a lakosság többsége vagy közönyös ezzel szemben, vagy pedig jónak tartja az aktuális helyzetet. Ez nem azt jelenti, hogy a községek többségében van minőségi vízhálózat, az adat sokkal inkább arra vonatkozik, hogy a két régióban a lakosság miként értékeli a vízhálózat hiányát. A polgármesterek – akik viszonylag sokat utaznak, tisztában vannak a trendekkel és a lehetőségekkel, helyzetükből fakadóan is szükségesnek érzik a fejlesztéseket –, másként látják a helyzetet: Csíkszéken 40%-uk, Udvarhelyen 54,54%-uki véli úgy, hogy alapvető szükséglet a vízhálózat kiépítése, illetve fejlesztése.

A csatornahálózat minőségére, vagy annak hiányára vonatkozó válaszok összesítése azt mutatja, hogy Udvarhelyszéken és Csíkszéken a települések többségében a lakosság nagyon rossznak, illetve rossznak tartja a helyzetet. A meglévő közöny analógiájára úgy értelmezem, hogy a lakosság a faluturizmus fejlődésének köszönhetően igényli a szennyvízhálózat fejlesztését.⁸

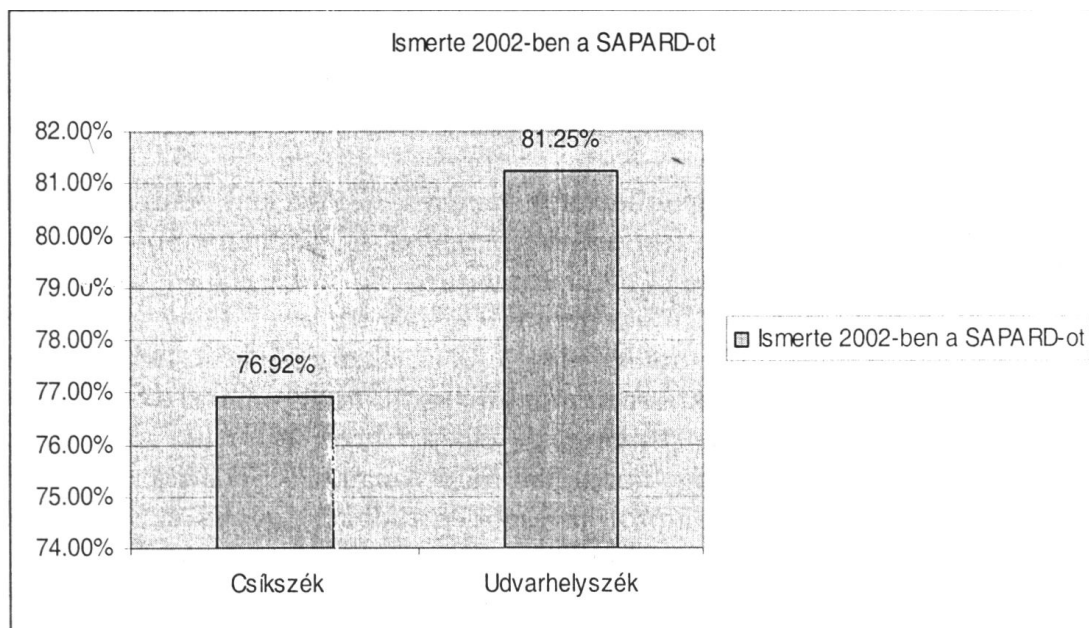
Az adatokból látszik, hogy a két régió közti pályázati hajlambeli különbség nem a probléma tematizáltságával van összefüggésben. Csíkszéken, bár alacsony a pályázási hajlam, egyes esetekben nagyobb mértékű az elégedetlenség, illetve kisebb a közöny a meglévő helyzetekkel szemben, mint Udvarhelyszéken.⁹ Megfigyelhető azonban, hogy az utak minősége mindkét helyen nagy elégedetlenséget vált ki, ennek ellenére a benyújtott SAPARD-projektek közül csak 30% vonatkozik a községi utak javítására, azaz nincs nagy különbség a másik két terület fejlesztését célzó projektek számához képest.

A pályázási hajlam eltérő mértéke abból adódik, hogy a polgármesterek nem ismerik/ismerték a SAPARD-programot, illetve a különböző pályázási lehetőségeket. Ezt kétféleképpen mértem fel a kutatás során:

- Egy arra vonatkozó kérdéssel, hogy az illető polgármester ismerte-e a SAPARD-programot 2002-ben.
- A másik kérdés arra vonatkozott, hogy a polgármester mit tud arról, hogy léteznek-e európai uniós támogatások az infrastrukturális problémák kezelésére.

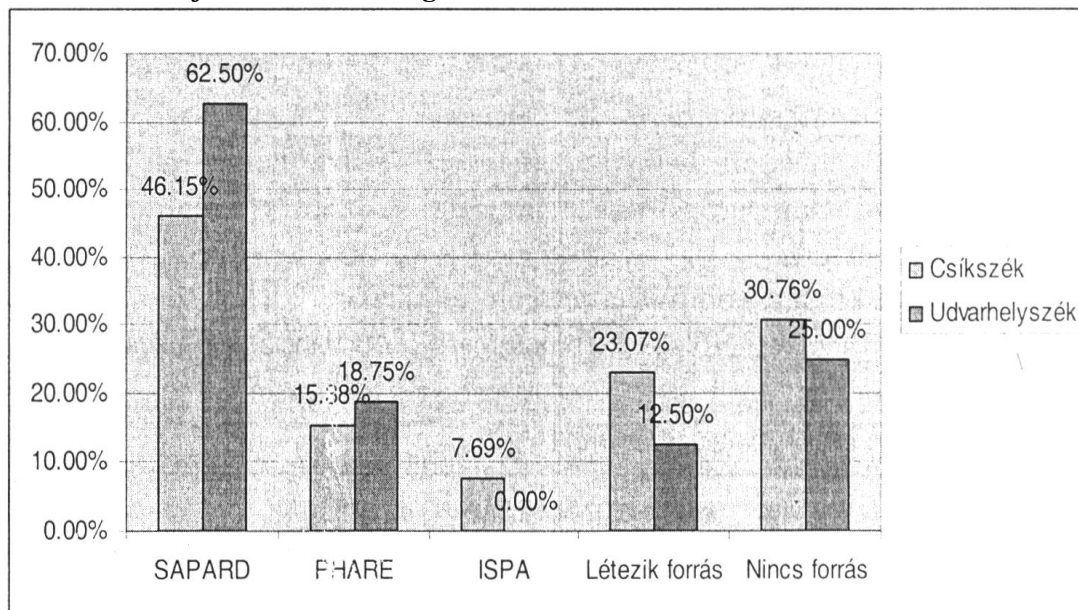
Az utóbbi kérdést kontrollkérdés volt, és nagyon érdekes eredmény született. Az alábbi ábrán látható az előbbi kérdésre adott válaszok összesítése.

9. ábra – *A SAPARD-program ismertsége*

Ha megvizsgáljuk a 9. grafikont, akkor arra kell gondolnunk, hogy a kérdezettek azt felelték, ami szerintük pozitív – vagy megfordítva: nem annyira negatív – fényben tünteti fel őket.

Arra a kérdésre, hogy létezik-e uniós forrás az infrastruktúra fejlesztésére – és ha igen, akkor mi a neve –, Udvarhelyszéken a polgármesterek 62,5% említette meg a SAPARD-programot, míg Csíkszéken ez az arány csak 46,15%. A PHARE-programot még kevesebb polgármester ismeri, míg az ISPA-programot, már csak nagyon kevesen említették – Udvarhelyszéken egy sem. Ez utóbbi természetesen jelen dolgozat szempontjából irreleváns, ugyanis az ISPA-program nagyméretű beruházások támogatását jelenti, amelyek meghaladják egy község, vagy községi önkormányzatok társulásának a pénzügyi potenciálját.

10. ábra – *EU-s források ismertsége*

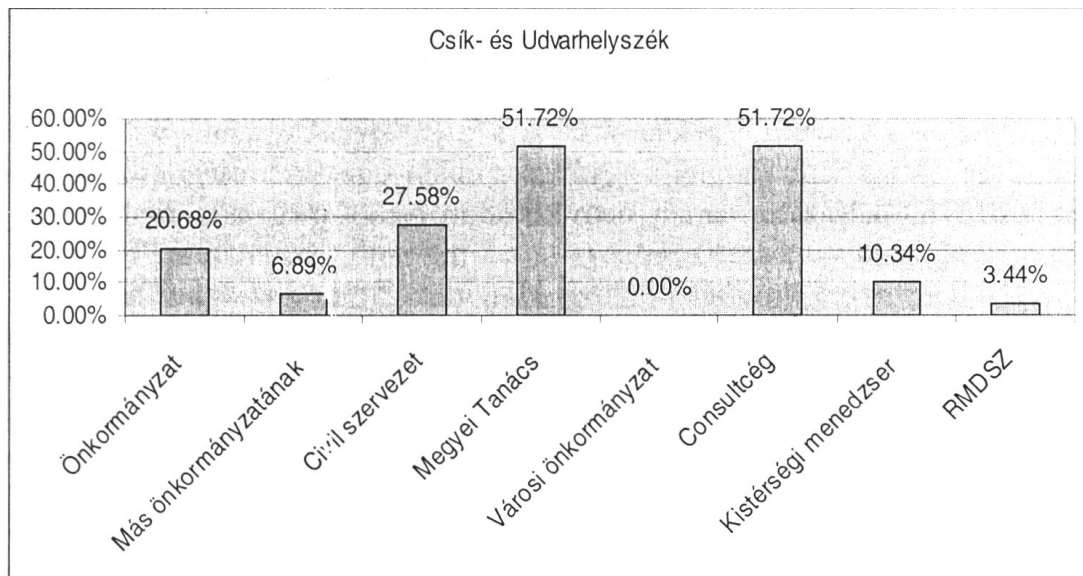
Udvarhelyszéken a megkérdezettek 12,5%-a, Csíkszéken pedig 23,07%-a tud arról, hogy léteznek uniós források a fejlesztésekre, ellenben nem tudott felsorolni egyet sem, vagy pedig egyebet említettek. Továbbá 25%-a Udvarhelyszéken, Csíkszéken pedig 30,76%-a nem tud egyáltalán arról, hogy az Európai Unió támogatja az infrastrukturális fejlesztéseket. Természetesen nem zárható ki, hogy az a polgármester, aki azt mondta magáról, hogy ismerte a SAPARD-programot 2002-ben, valóban ismerte, de elképzelhető, hogy ha hallotta is a program nevét, nem tudta, hogy konkrétan mire vonatkozik. Természetes, hogy a PHARE- és az ISPA-programról kevesebben tudnak, ugyanis ezek elsősorban nem a vidéki térségek fejlesztésére vonatkoznak, mint a SAPARD.

Kikre számítanak a Hargita megyei községi polgármesterek, ha egy pályázatot kell megírniuk? A kérdésre a válaszok összesítése a 11. ábrán látható.

A grafikonon látható, hogy a Megyei Tanács és a pályázati tanácsadó cégek potenciális szerepe jelentős az önkormányzatok pályázásában. Meglepően kevés polgármester fordul a kistérségi menedzserekhez, ami a kistérségek valódi szerepét mutatja.¹⁰ A pályázási hajlamot a két régióban az a tény is befolyá-

solja, hogy az önkormányzatok nem rendelkeznek megfelelő szakértői apparátussal. Ezt mutatja, hogy a polgármestereknek csak 20%-a fordul az adott önkormányzat munkatársához.

11. ábra – *Pályázattal kapcsolatos információk forrása*

Következtetések

A fenti empirikus adatok alapján több lényeges következtetés is levonható. Első észrevételünk az, hogy Erdélyben a SAPARD megjelenésekor a gazdasági szereplők kevés pályázatot adtak be, minimális összegre. 2002-ben a SAPARD-program iránti bizalmatlanság általános volt.¹¹ 2005 után a bizalom nőtt a SAPARD-kiírás iránt, és ez meglátszik a lehívott összegek nagyságán.

Második észrevételünk, hogy az önkormányzatok pályázási hajlama nagyon heterogén egy statisztikai-fejlesztési régió belül.

Az erdélyi összesítéshez képest Hargita megye községi önkormányzatainak pályázási hajlama a SAPARD-program esetében nem mondható alacsonynak. Ellenben a pályázási hajlam mértéke a megye három térségben nagyon eltér egymástól. Az udvarhelyszéki magas pályázási hajlam következtében a megye által lehívott fejlesztési alapok több mint 2/3-a Udvarhelyszékre került, a maradék nagyjából arányosan oszlott meg a másik két régió között.

Hargita megyében az önkormányzatok pályázási hajlama függ a községek összlakosságának számától. Ide kapcsolódik az a tény, hogy a megyében pusztán két pályázatot adtak le önkormányzati társulások, tehát a kisebb települések nem használták ki a társulások adta lehetőségeket.¹²

A pályázási hajlandóság elsősorban a polgármesterek tájékozottságától függ, ugyanis az önkormányzatok nem rendelkeznek a szükséges szakértői apparátussal. Javítani lehetne a helyzeten, ha a polgármestereket a különböző állami szervek vagy civil szervezetek megfelelően tájékoztatnák az aktuális pályázati lehetőségekről. A kutatás valószínűsíti, hogy a faluvezetők nem ismerik a SAPARD-programot, nem tudják, hogy egyáltalán létezik uniós forrás infrastrukturális fejlesztésekre.

Ha egy pályázatot kell megírni, a községi vezetők többsége a megyei tanácstól illetve a gazdasági szférától várja a segítséget. Ugyanakkor 2002-ben több olyan eset is volt Hargita megyében, amikor egy értelmiségi csoport írta meg SAPARD-pályázatot, amely nem kötődött sem a megyei tanácshoz, sem más intézményhez vagy szervezethez.

Összességében elmondható, hogy Hargita megyében az önkormányzatok körében a pályázási hajlam alacsony, ráadásul ez rendkívül ingadozó az egyes régiók esetében. A megyét tekintve pedig a pályázási hajlam empirikusan egyúttjár a települések lakosságával, azaz a nagyobb települések nagyobb valószínűséggel írnak meg és menedzselnek le egy projektet, mint a kis települések.

¹ A program különböző alpontjainak meghirdetése: a 2.1 2002 augusztus – november között, az 1.1 2002 augusztusától, a 3.1 és a 3.4 pedig 2003 decemberétől a jelen pillanatig.

² Bunta Levente, Hargita Megye Tanácsának elnökének szóbeli közlése. Neki ezúton szeretném megköszönni a kutatáshoz nyújtott segítséget.

³ Több eset van Hargita megyében, amikor egy gazdasági társaság leányvállalatot hozott létre, a SAPARD-program valamelyik alpontjának megfelelő tevékenységgel. Más esetben a kereskedelmi társaság tevékenységi területet váltott, és így pályázott a SAPARD-programra.

⁴ Figyelembe kell venni, hogy ez az ábra a 2002-es állapotokat tükrözi, ugyanis a SAPARD 2.1-es alpontot, amelyre a községi önkormányzatok pályázhattak csak 2002-ben hirdette meg Románia Kormánya és az Európai Bizottság.

⁵ Három megye (Maros, Kovászna és Szatmár) 2006-ban kevesebb pénzt hívott le, mint 2005-ben.

⁶ A kutatásom során a demográfiai adatokat a 2002-es népszámlálás mutatóiból vettem, forrás: <http://nepszamlalas.adatbank.transindex.ro/> (letöltés: 2006. június 3.)

⁷ Ebben az esetben minden régió esetében csak a községek lakosságának az összegét vettem figyelembe, ugyanis ezek a fejlesztési támogatások csak rurális településekre vonatkoznak.

⁸ A 5.1. mellékletben szereplő SAPARD 3.4 alpont nyertes pályázatait a faluturizmusra vonatkoznak. Bár nincs összehasonlító adatom a Románia egyéb területeivel, a listából mégis látszik egy bizonyos fejlődés a vizsgált periódusra vonatkoztatva ebben a régióban is.

⁹ Ez nem az Udvarhelyszéken SAPARD-programból végzett fejlesztésekből adódik, ugyanis ezen beruházások nagy része jelenleg a beruházás utolsó fázisánál tart.

¹⁰ Nem a potenciális helyzetre utalunk, mert az jelentős, hanem arra, ahogyan ezt éppen a legilletékesebbek, a polgármesterek látják.

¹¹ Ehhez természetesen hozzájárul a szakosodott projektmenedzserek hiánya is.

¹² Tudni kell, Hargita megye az országban élen járt a kistérségek kialakításában. Azáltal, hogy a kisebb települések nem használják ki ezt a lehetőséget, megkérdőjeleződik ezek jelentősége.

Nagy Egon

Határmenti együttműködés a Kárpátok Eurorégió román és magyar megyéiben

Az Északnyugati Fejlesztési Régió kiterjedt külső államhatárral rendelkezik nyugat-északnyugat irányban: Bihar és Szatmár megyéknek Magyarország felé, Szatmár és Máramaros megyéknek északon Ukrajnával van külső határa.

Jelen tanulmány társadalmi-gazdasági mutatószámok révén kívánja feltárni a romániai Bihar, Szatmár és a magyarországi Hajdú-Bihar illetve Szabolcs-Szatmár-Bereg megyék mintáján és összehasonlításán keresztül az együttműködés alapjait, egyben regionális leltárt is készítve az együttműködés társadalmi-gazdasági hátteréről. Az esettanulmány a határ által kiváltott területi egyenlőtlenségekre is rávilágít, ezen kívül a vizsgálat a négy megye belső területi differenciálódásaira is koncentrálna. Bár a rendelkezésre álló adatok csak a fejlesztési régió nyugati határszakaszának részletekbe menő vizsgálatát teszik lehetővé, biztonsággal megállapítható, hogy az általános fejlettségi viszonyok tekintetében a fejlesztési régió határ menti megyéi jócskán le vannak maradva a magyarországi szomszéd megyéktől, ugyanakkor társadalmi-gazdasági indikátoraik kedvezőbbek, mint az igen periférikus Kárpátaljáé. Ilyen vizsgálatok szükségesek, hogy megállapítható legyen az államhatár két oldalán a társadalmi-gazdasági kohézió mértéke, a helyi konvergencia lehetősége, valamint az, hogy a területi egyenlőtlenségek az interregionális együttműködésben milyen zavarokat okozhatnak.

A négy vizsgált megye elhelyezkedése periférikus, de pozicionális periféria jellegük mellett a társadalmi-gazdasági periféria-karakterük is előtérbe kerül. Magyarországon ez elsősorban Szabolcs-Szatmár-Bereg megyére érvényes, Hajdú-Bihar megye Szabolcs-Szatmár-Beregnél kedvezőbb gazdasági helyzetű, közepesen fejlett megyének számít; ebben nagy szerepet játszik az is, hogy a megye székhelye Debrecen, az ország második legnagyobb városa.

Romániában Szatmár megye a közepesen fejlett megyék közé sorolható, a külföldi befektetők érdeklődése iránta növekszik az EU-hoz való relatív közelsége folytán, illetve közmű-infrastruktúra ellátottsága is jobb a romániai átlagnál. Ugyanez elmondható Bihar megyéről, melynek Szatmár megyénél sokkal jobb a közlekedés-földrajzi helyzete, és Nagyvárad, a megyeszékhely, mint

teljes értékű regionális központ Bihar megyét előnyösebben pozicionálja, mivel a romániai településhierarchia második kategóriájába tartozik.

1. táblázat – A megyék fő paraméterei

	Terület (km ²)	Népesség (fő)	Városok (%)	Falvak (%)
Románia	238 000	21 600 000	52,7	47,3
Bihar megye	7544,3	600242	49,5	50,5
Szatmár megye	4417,8	367281	46,4	53,6
Magyarország	93 032	10 120 000	64,4	35,6
Hajdú-Bihar m.	6211	545700	75,6	24,4
Szabolcs-Szatmár-Bereg m.	5937	572500	46,6	53,4

Forrás: Anuarul Statistic al României 2003 és www.ksh.hu

A négy megye aktív határ menti együttműködés formájában sokrétű kapcsolatrendszert épített ki.

2. ábra – A Kárpátok Eurorégió területegységei

Forrás. A térképet szerkesztette Man Titus és Kurkó Ibolya.

A román oldalon a dél-szatmári, és észak-bihari – többségében magyarok által lakott területei – vesznek részt az együttműködésekben (a kapcsolatok nyelv-

vi-kulturális, illetve szocio-kommunikatív dimenziója érvényesül itt). Kutatások kimutatták, ezek meglehetősen egyoldalúak, és jobbra az anyaországi magyar-határon túli magyar kapcsolatrendszerre korlátozódnak (Baranyi B., 1999), ami nem tesz lehetővé egy valós és szükséges etnikumközi párbeszédet. A kapcsolatok, főként 1997 után látványosan fejlődtek, miután a romániai megyék is részt vehettek a Kárpátok Eurorégió együttműködésben.

A határ menti térség fő társadalmi-gazdasági jellemzői

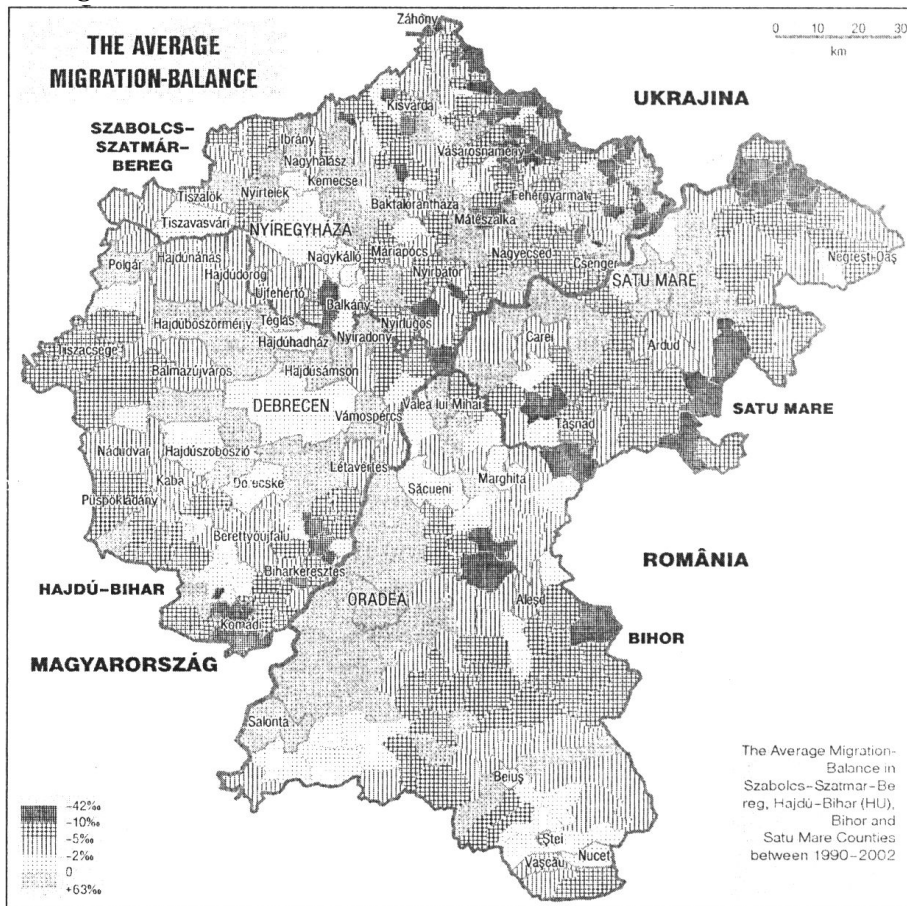
A vizsgált terület román oldala, főleg a falusi térségei, általában kedvezőtlenebb szocio-ökonómiai indexszámokkal írhatóak le, mint a magyarországi megyék. Ez érvényes a demográfiai tendenciákra is.

3. ábra – A határ menti megyék átlagos népességnövekedési üteme az 1990–2002-es periódusra községi szinten

Forrás: A vizsgált megyék Megyei Statisztikai Hivatalai. (A térképet készítette Bartos-Elekes Zsombor és Magyari-Sáska Zsolt).

4. ábra – A határ menti megyék átlagos vándorlási mérlege az 1990–2002-es periódusra községi szinten

Forrás: A vizsgált megyék Megyei Statisztikai Hivatalai. (A térképet készítette Bartos-Elekes Zsombor és Magyarai-Sáska Zsolt)

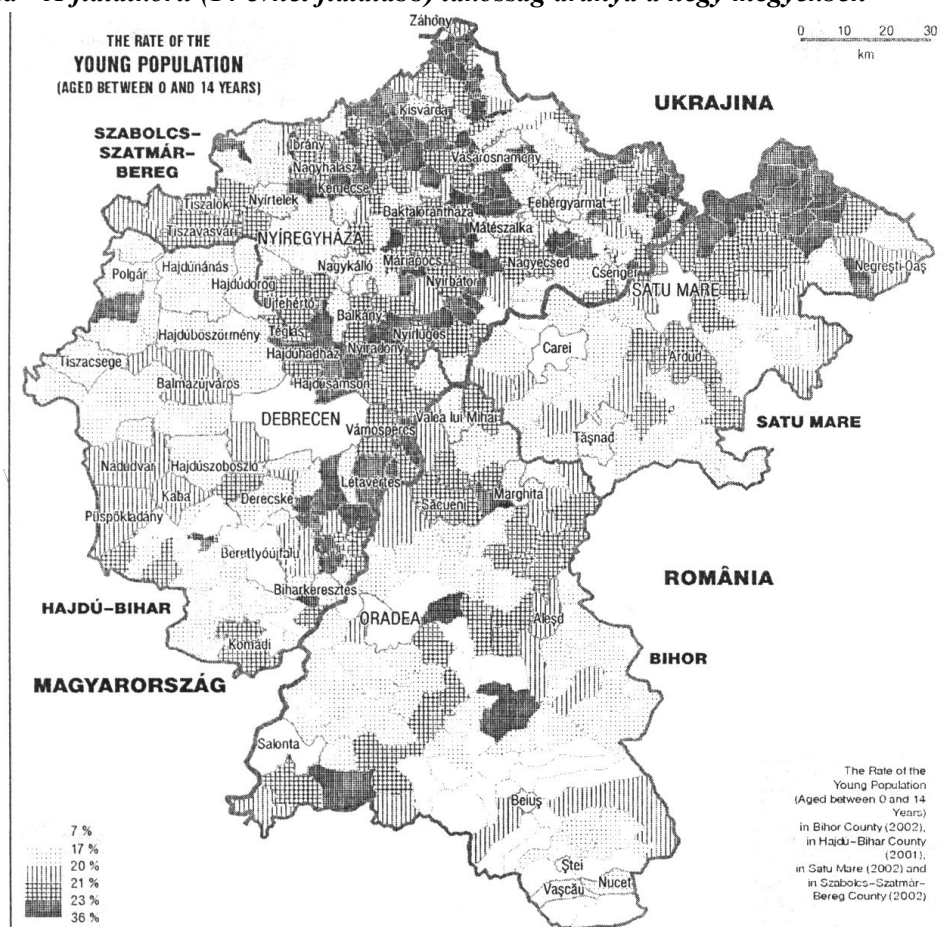
A népességnövekedés viszonylatában megállapítható, hogy a klasszikusan gyorsabban növekvő Avas-vidéki (Țara Oașului) román települések északon és északkeleten és az előregedett dél-szatmári területek kontrasztja határozza meg a romániai Szatmár megye népesedési viszonyait. Bihar megye, néhány sziget-szerű keleti hegyláb- és dombvidéki település kivételével, erőteljesen veszít népességéből. Ezzel ellentétben a magyarországi Szabolcs-Szatmár-Bereg megye általában véve gyorsabban növekszik, éppen a román illetve ukrán határszakasz kivételével, következésképp a népességdinamika szempontjából a Szabolcs-Szatmár-Bereg megye nem nevezhető egyértelműen demográfiai peremvidéknek.

A magyar oldalon szigetszerűen kitűnnek gyorsabban növekvő, nagyobb arányú roma lakossággal rendelkező aprófalvak, elsősorban a szatmár-beregi térségben (kelet, északkelet). Hajdú-Bihar megye esetében egyértelműen a roma

lakosság által nagyobb számban lakott, a megye középső, északi és néhány keleti, határ menti települése rendelkezik pozitív népességszaporulattal.

A vándorlási különbözet – lásd 4. ábra – negatív mérlege néhány kivétellel pregnánsan megjelenik a magyar oldal határ menti sávjában és a román-ukrán határ mentén, valamint Szatmár megye keleti dombvidéki peremén (Bükkalja – Culmea Codrului). Feltűnő jelenség a határ mindkét oldalán a városkörnyéki községek pozitív vándorlási mérlege, amely feltételezéseink szerint egy fokozódó szuburbanizáció jelei is lehetnek. Bihar megyében a keleti, délkeleti hegyvidéki térségek rendelkeznek nagyobb vándorlási veszteséggel, míg Hajdú-Bihar megye esetében a Hortobágy tájegységének és a déli peremnek alacsonyabb a népességmegtartó ereje (belső, városiánys perifériák).

5. ábra – *A fiatalkorú (14 évnél fiatalabb) lakosság aránya a négy megyében*

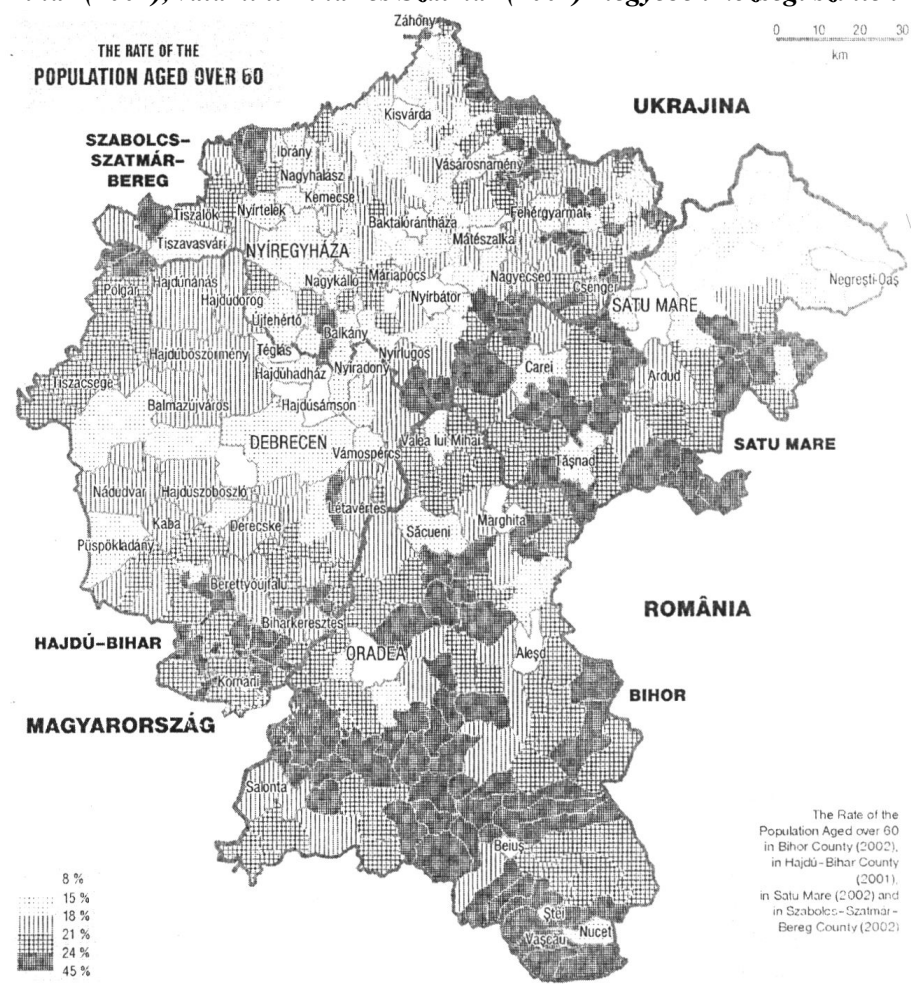

Forrás: A vizsgált megyék Megyei Statisztikai Hivatalai. (A térképet készítette Bartos-Elekes Zsombor és Magyarai-Sáska Zsolt).

A népegy szerkezeti elemek közül azokat vizsgáltuk elsősorban, amelyek a humán erőforrások állapotát határozzák meg, összefüggenek a képzett-

seggel, korszerkezettel és ezáltal a munkaerő-piaci viszonyokat is meghatározzák távlatilag. Ilyen értelemben fontos a fiatal- és időskorú népesség aránya. Fiatalos korszerkezettel rendelkeznek a demográfiailag dinamikus észak-szatmári községek, a magyar oldal határvidékén pedig a roma többségű falvak, melyek ebből a szempontból inkább a hármashatár közelében alkotnak összefüggő sávot. Ennek az ellentétéként jelenik meg az időskorúakat ábrázoló helyzet, mely kiemeli Szatmár megye déli és keleti peremeit, valamint nagy vonalakban a teljes magyar államhatár menti zónát. Ezekben a községekben az idősök aránya kiugróan magas, meghaladja az összlakosság negyedét, távlatokban az elnéptelenedés veszélyét is magukban hordozzák.

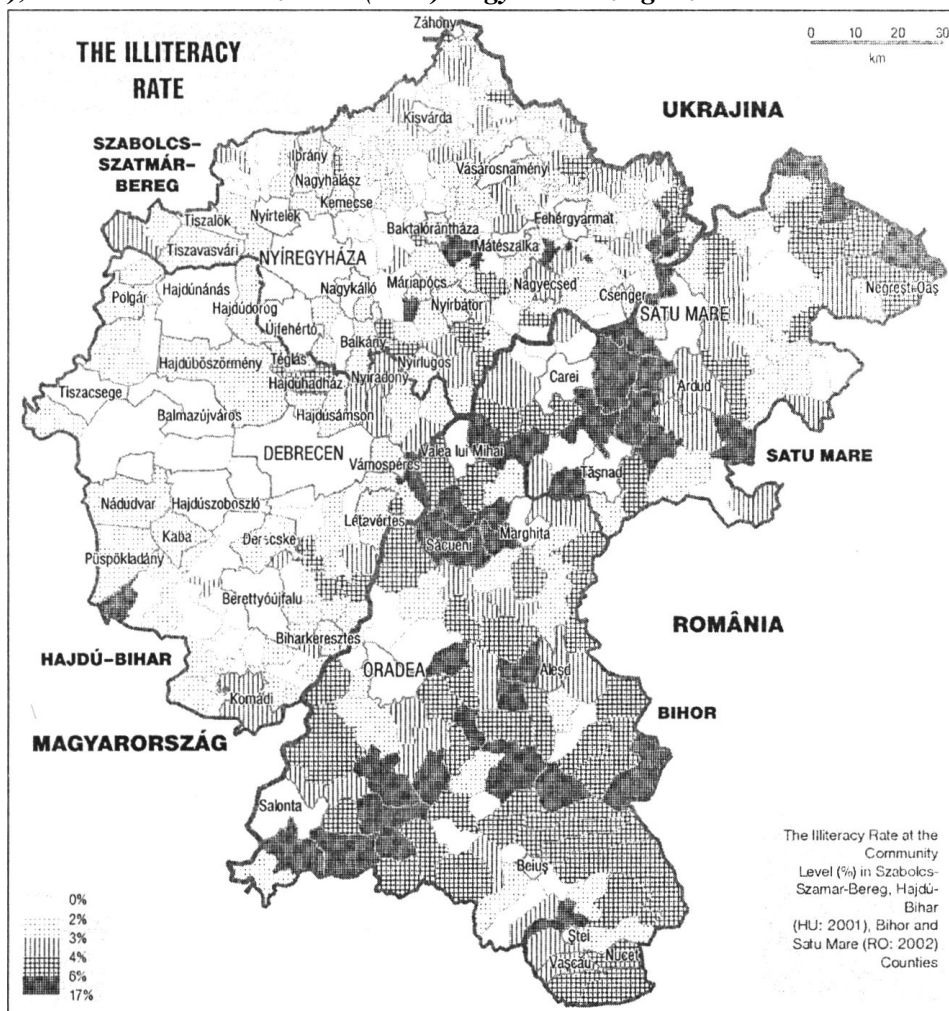
6. ábra – Az időskorú (60 év feletti) lakosság aránya Szabolcs-Szatmár-Bereg és Hajdú-Bihar (2001), valamint Bihar és Szatmár (2002) megyében községi szinten

Forrás: A vizsgált megyék Megyei Statisztikai Hivatalai. (A térképet készítette Bartos-Elekes Zsombor és Magyarai-Sáska Zsolt).

A képzettségre vonatkozó mutatók közül az írástudatlanságot és a felső-fokú végzettséget megjelenítő viszonyszámokkal operáltunk. Az írástudatlanok aránya Magyarországon a hét évnél idősebb korú lakosságra vonatkozik, Romániában pedig a tíz év felettire, ezért nehezebben összehasonlítható.

7. ábra – Az írástudatlanság mértéke Szabolcs-Szatmár-Bereg és Hajdú-Bihar (2001), valamint Bihar és Satu Mare (2002) megyében községi szinten

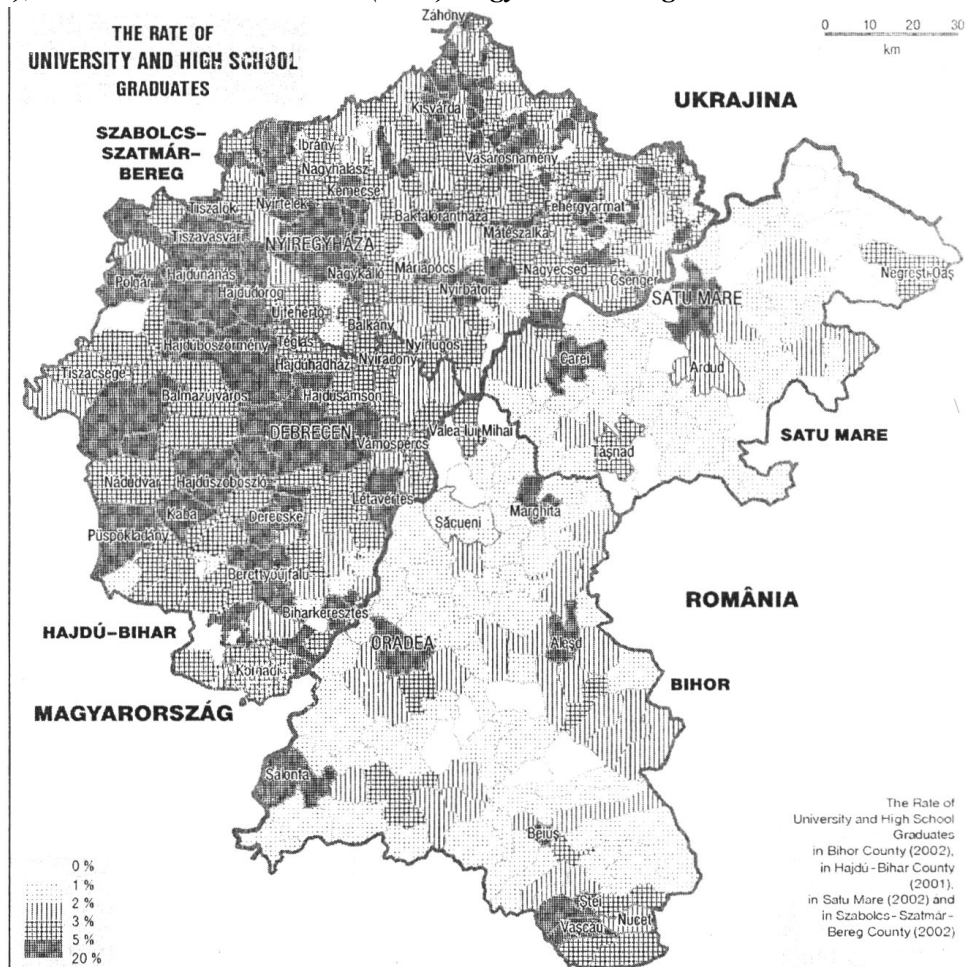

Forrás: A vizsgált megyék Megyei Statisztikai Hivatalai. (A térképet készítette Bartos-Elekes Zsombor és Magyarai-Sáska Zsolt).

Mindazonáltal jól körülírják a két megyében az ebből a szempontból hátrányos helyzetű területeket. Szatmár megyében ide tartozik az északi államhatár perem és a belső perifériák. Bihar megyében a déli és a keleti hegyvidéki, hagyományosan elmaradottabb területek írástudatlansága kiemelkedőbb, valamint a romák által nagyobb számban lakott északi körzetek. Szabolcs-Szatmár-Bereg esetében ezúttal is az északi és keleti határsáv a legkedvezőtlenebb helyzetű,

kiegészülve néhány Mátészalka környéki, romák által sűrűbben benépesített településsel. Ugyanez érvényes Hajdú-Bihar megyére is, ahol a határ mente mutat kedvezőtlenebb képet. A roma kisebbség hátrányos helyzetét mindkét országban ez a mutatószám hangsúlyosan kiemeli, különösen a hiányos képzettségük és munkaerő-piaci diszkriminációjuk vezet nehezen feloldható ördögi körhöz.

8. ábra. *A felsőfokú végzettség aránya Szabolcs-Szatmár-Bereg és Hajdú-Bihar (2001), valamint Bihar és Satu Mare (2002) megyékben községi szinten*

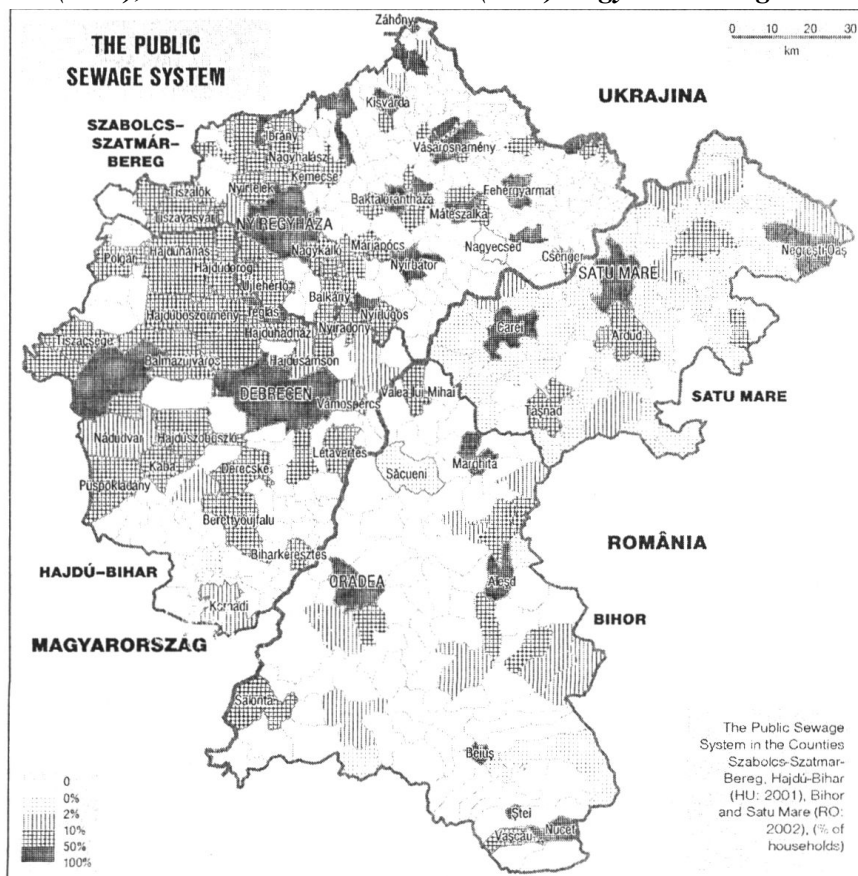

Forrás A vizsgált megyék Megyei Statisztikai Hivatalai. (A térképet készítette Bartos-Elekes Zsombor és Magyarai-Sáska Zsolt).

A felsőfokú végzettség esetében nehéz az összehasonlítás, mivel Magyarországon ezt a 25 évnél idősebb lakossághoz viszonyítják, míg Romániában a tíz év felettihez, ezért a magyar megye relatív jobb állapotban tűnhet fel. Ezzel együtt látható mindkét megye esetében a városi települések egyértelműen kedvezőbb helyzete a diplomások számarányát tekintve.

Az általánosan értelmezett fejlettség szempontjából fontosak az életmónási mutatók, azon belül is a közműellátásra vonatkozó adatok (egy községben közműellátásba bevont háztartások száma). Ebben a tekintetben egyértelműek a magyar oldal előnyei, a csatornázottsági értékek kivételével. A csatornázottság mértéke Magyarország EU-csatlakozásakor neuralgikus pont volt. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében az országos értékektől is lényeges az elmaradás, főképp a határövezetben, a városi térségek kivételt képeznek. A romániai Szatmár megye esetenként jobb helyzetben van, bár országos összehasonlításban a magyar értékek jobbak a romániaiaknál. Hajdú-Bihar helyzete az előbbieknél jóval pozitívabb: az erősen városiasodott megyében magas a csatornázottsági érték. Ezzel szemben Bihar megye csatornaellátottsága rendkívül szerény. Általánosságban megállapítható, hogy mind a magyar, mind a román oldalon magasabb ellátottsággal a városi települések rendelkeznek, minthogy a magyar oldal erősebben urbanizált, ezért ebből a szempontból is kedvezőbb helyzetben van.

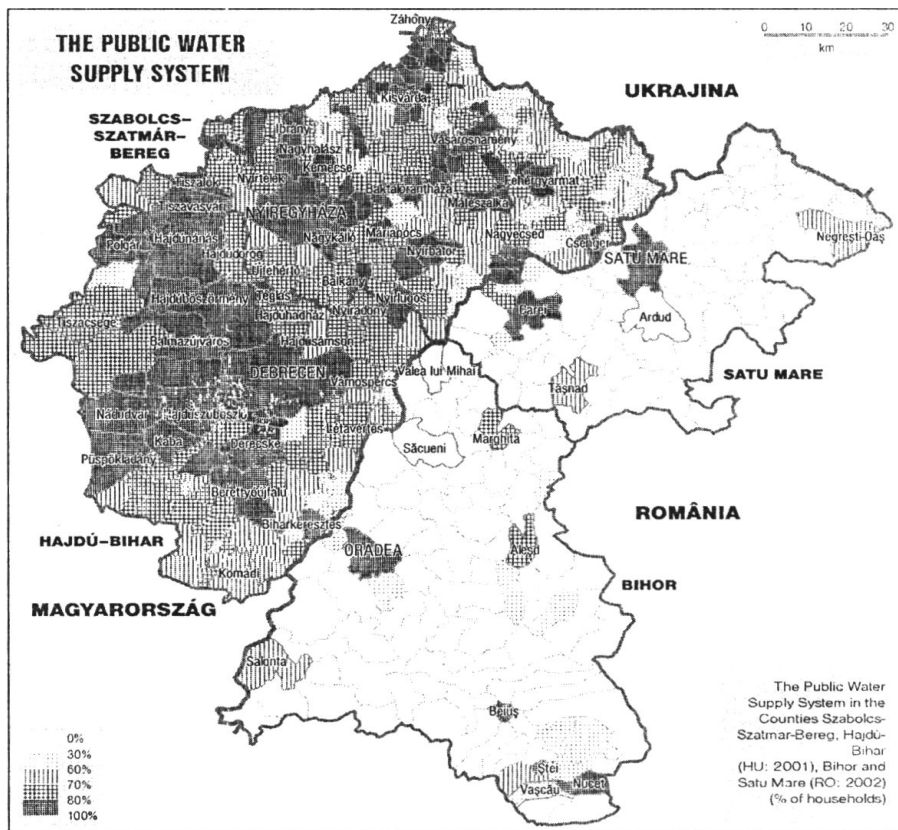
9. ábra – A közzemű csatornahálózat kiépítettsége Szabolcs-Szatmár-Bereg és Hajdú-Bihar (2002), valamint Bihar és Szatmár (2002) megyében községi szinten

Forrás: A vizsgált megyék Megyei Statisztikai Hivatalai. (A térképet készítette Bartos-Elekes Zsombor és Magyarai-Sáska Zsolt).

A vezetékes vízzel ellátott háztartások tekintetében a magyarországi megyék települései viszonylagosan homogén és a román oldalnál kiemelkedően jobb ellátottsági állapottal írhatóak le. A határ menti települések Magyarországon enyhén hátrányosabb helyzetűek e tekintetben, Romániában a viszonyok a klasszikus város-falu lejtővel írhatóak le.

10. ábra – *A vezetékes vízhálózat kiépítettsége Szabolcs-Szatmár-Bereg és Hajdú-Bihar (2002), valamint Bihar és Satu Mare (2002) megyében községi szinten.*

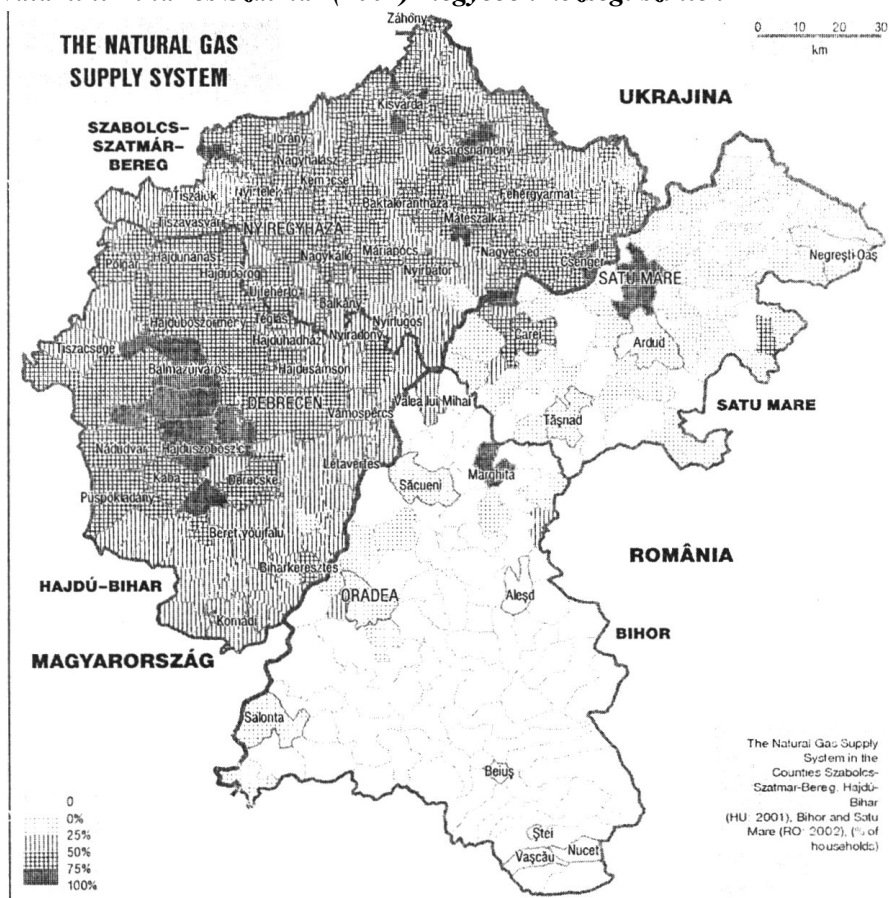

Forrás: A vizsgált megyék Megyei Statisztikai Hivatalai. (A térképet készítette Bartos-Elekes Zsombor és Magyarai-Sáska Zsolt).

A gázellátás szempontjából a szabolcs-szatmár-beregi falvak a kilencvenes évek elejének önkormányzati beruházásai nyomán (jelentős központi támogatással) kiugróan jó helyzetbe kerültek, összehasonlítva a romániai szatmári, de még inkább a bihari viszonyokkal. A gyors ütemű gázbevezetésnek különben sok kritikusa van, mert termelői beruházások helyett presztízsberuházásként értékelhetők. Az elmúlt évtized világszerte gázár-robbanása egyre nehezebbé teszi sok háztartás számára ennek az energiafelhasználási formának a

finanszírozását. A rendszerváltást követő gazdasági válság kiváltotta jövedelmi visszaesés közepette ez különösen érvényes megállapítás.

11. ábra – *A vezetőkes gázellátottság Szabolcs-Szatmár-Bereg és Hajdú-Bihar (2002), valamint Bihar és Satu Mare (2002) megyében községi szinten*

Forrás A vizsgált megyék Megyei Statisztikai Hivatalai. (A térképet készítette Bartos-Elekes Zsombor és Magyarai-Sáska Zsolt).

A gazdasági indikátorok közül csupán eggyel kívánunk foglalkozni, éspe dig a közvetlen külföldi tőkebefektetések állományával. Ez jól tükrözi az egyes községekben a szerkezetváltás mértékét és a világgazdasági beágyazottság fokát is. Érdeemes ebben a kontextusban megvizsgálni azt is, hogy melyek a legjelentősebb külföldi befektetők a határ két oldalán, és milyen mértékben befolyásolták a gazdasági profil átrendeződését. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében az FDI-stock 2002-ben elérte a 241 millió amerikai dollárt; ugyanez az érték Szatmár megyében 2004 végén 58,4 millió euró. Ugyanezek az értékek Hajdú-Bihar megye esetében 952 millió amerikai dollár 2002-ben, Bihar megyében pedig 212,3 millió euró 2004-ben.

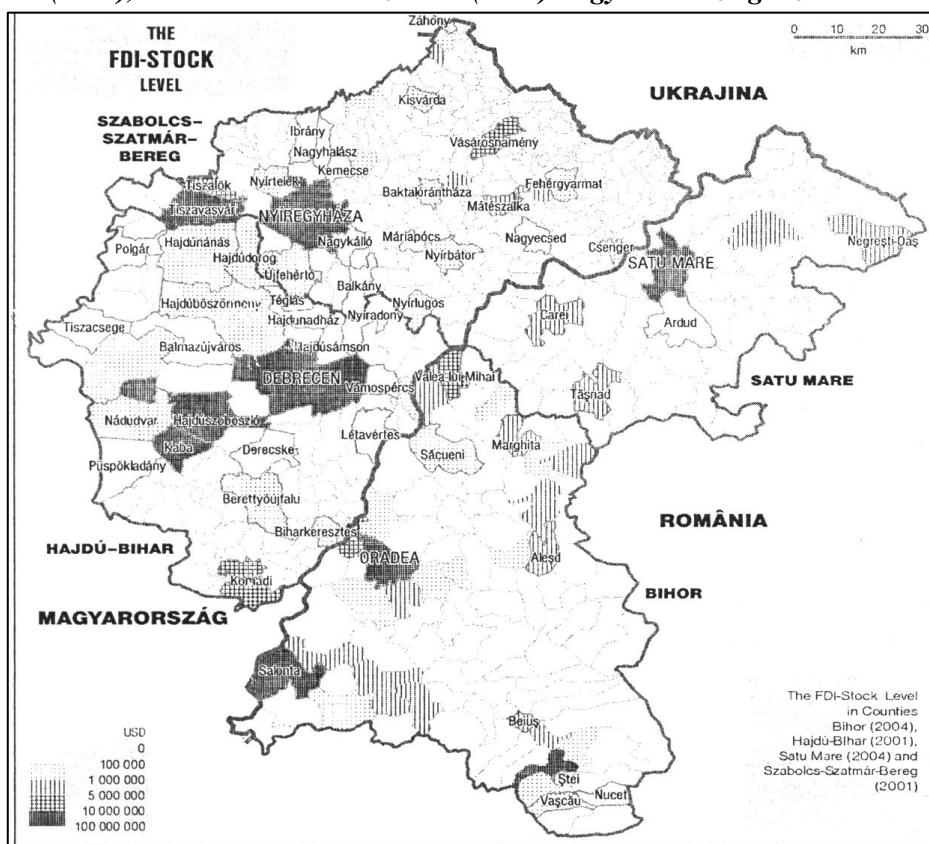
A legjelentősebb befektető a régióban a svéd Electrolux elektrotechnikai multinacionális vállalat, mely Nyíregyházán hűtőgépgyárat épített, Szatmárnémetiben gáztűzhelygyártó kapacitást vásárolt. Hajdú-Bihar megyében a legjelentősebb külföldi befektetések a gyógyszeriparban valósultak meg a Biogal Rt. esetében Debrecenben, melyet neves izraeli befektető, a TEVA vásárolt meg. Ezen kívül az elektronikai iparban eszközölte befektetést: General Electric Lightning Tungstram Rt. az izzólámpagyártásban Hajdúböszörményben, a National Instruments egy amerikai elektronikai nagyvállalat debreceni telephellyel. Megemlítenéd még a golyóscsapágy gyártásában kiemelkedő FAG Automatív Hungary Kft.-t, mely dél-koreai befektetés révén privatizálta az egykori debreceni csapágygyárat. Jelentős beruházásnak bizonyult Tiszavasváriban a helyi Alkaloida nevű vegyipari vállalat (elsősorban gyógyszeripari tevékenységi körtei) felvásárlása egy amerikai nagybefektető által. Ugyancsak nagy értékű beruházás a Flextronix amerikai számítástechnikai óriásvállalat nyíregyházi beruházása, valamint a Kari Zeiss német optikai cég mátészalkai üzeme. Ez utóbbi 2005 második felében jelentette be, hogy újabb gyártókapacitások áthelyezését kívánja végrehajtani a németországi anyauzemből Mátészalkára. Mindezek kiegészülnek közepes léptékű külföldi tőkebefektetésekkel, mint például az ULT Magyarország dohányipari vállalat Nyíregyházán; az olasz Benetton textilipari nagyvállalat ugyancsak Nyíregyházán; az MSK Hungary, mely csomagológépeket és szállító berendezéseket gyárt Nyírbátorban, valamint az INTERSPAN Kft., mely bútortalpa gyártásban érdekelt Vásárosnaményban.

A Szatmár megyei Nagykárolyban a helyi étolajgyárat vásárolta fel jelentősebb külföldi befektető. Szatmárnémetiben kiemelkedik még a német Drexlmaier cég befektetése, mely, a Romániában az utóbbi években nagyon elterjedt, autópári alkatrészgyártásban specializálódott. A legsikeresebb Bihar megyei külföldi befektetések közül megemlíthetjük az elektronikai iparban megvalósulókat Nagyváradon, ahol a kanadai Celestica cég hozott létre gyártóbázist a megyeközpont nyugati iparnegyedében. Ez kiegészül az amerikai Artesyn cég beruházásával, mellyel szoros kooperációban fog működni a távközlési elektronikai eszközök gyártásában. És a nemzetközi tőkemozgások hatékonyságát aláhúzó, meg kell jegyeznünk, hogy az Artesyn által létrehozandó 300 új munkahely a korábbi magyarországi, tatabányai termelés relokalizációjával történik. Egy másik jelentős befektetés a bihari oldalon az élesdi cementgyár privatizációjával függ össze, ahol a svájci multinacionális cég, a Holcim működik. A román oldalon általában széles körben vannak jelen alacsony hozzáadott értékű termelő, bérmunkára építő könnyűipari beruházások a textil- és lábbeli-iparban, melyek jórészt olasz illetve német tőkével működnek.

A külföldi beruházás révén megtelepedett cégek általában exportorientáltak, tehát a fenntartható, nem adósság generáló gazdasági növekedés motorjai,

melyek létfontosságúak a két, kisméretű belső piaccal rendelkező, és a világ-gazdaságra nyitott ország, Románia és Magyarország számára. A magyar megyék magasabb FDI állománya a két romániai megyével összehasonlítva még olyan összefüggésben is figyelemre méltó, hogy Szabolcs-Szatmár-Bereg megye esetében az ország egyik leghátrányosabb helyzetű megyéjéről van szó. Ebben a kedvezőbb befektetési légkör mellett az is szerepet játszik, hogy a térséget autópályával kapcsolják be a fejlődési vérkeringésbe, mely 2007-ig a megyeszékhelyet, Nyíregyházát is eléri. Az arányok tükrözik az országos viszonylatokat: Magyarországra 2005 első félévéig 52 milliárd euró FDI állomány halmozódott fel, Romániában ugyanaddig a dátumig 15 milliárd euró. Az utóbbi évben, a nagyprivatizáció felgyorsulása eredményeképpen nőtt Romániába a tőkebeáramlás, 2004-ben így lett az ország kelet-közép európai éllovas 4,1 milliárd euró flow-jellegű közvetlen külföldi tőkebefektetéssel.

12. ábra – *A közvetlen külföldi tőkebefektetések Szabolcs-Szatmár-Bereg és Hajdú-Bihar (2001), valamint Bihar és Satu Mare (2004) megyében községi szinten*

Forrás: APEH, Oficiul Registrului Comerțului Bihor, Satu Mare. (A térképet készítette Bartos-Elekes Zsombor és Magyarai-Sáska Zsolt).

A külföldi befektetések térbeli terítéséről megállapítható, hogy a vizsgált területen a koncentrátsági fokuk igen figyelemre méltó – jórészt csupán a négy megye városi térségei részesülnek belőlük és egy-egy sikerebb nagyközség, melynek képzetebb a munkaereje, jobb a közlekedésföldrajzi helyzete, vagy jelentősebb helyi természeti erőforrással rendelkezik.

Összegzésként megállapítható, hogy Romániában, az átmeneti gazdaságok többségére és a harmadik világra jellemző módon, a területi fejlettségbeli különbségek elsősorban az eltérő településkategóriák között hangsúlyozottabbak (város-falu szakadék), és az interregionális fejlettségi különbségek kevésbé markánsan jelennek meg. A regionális diszparitások akkor kezdenek növekedni, amikor a gazdasági átalakulás és a stagnálás utáni növekedés újra beindul (Romániában ez a folyamat felerősödőben van). Ezek után jelenik meg térben szembeötlőbben a fejlett és elmaradott régiók kettőssége, a város és falu közötti fejlettségi különbségek pedig veszítenek jelentőségükből. A fejlettség hálózat-szerűen kezd terjedni a vérben, ami a régióon belüli kiegyenlítődést szolgálja (ez inkább az érett piacgazdaságokra jellemző állapot).

Kelet-Magyarországon a társadalmi-gazdasági mutatók egyértelműen hátrányosabb helyzetben tüntetik fel a határsávot, ami az itteni településállomány helyzeti és társadalmi periféria jellegét húzzák alá. Az itteni községek kedvezőtlen helyzetét az egykori vonzasközpontjuk elvesztésével magyarázhatjuk az első világháborút lezáró Párizs környéki békeszerződésekben. Ezzel ellentétben a romániai oldalon a határmezsgye a legfejlettebb sáv, mivel egybe esik a partiumi-bánsági városvonallal, és viszonylag fejlett összekötő vonalas infrastruktúrával rendelkezik. Itt a kiterjedt, elmaradott vidéki térségek vagy belső perifériákként funkcionálnak, vagy Szatmár megye keleti, észak-keleti peremén jelennek meg, egy elszigetelt hegy- vagy dombvidéki területen.

A főbb regionális fejlettségi különbségek a következő területi szinteken jelennek meg:

- ⇒ *város és falu* között a határ mindkét oldalán a városi települések javára;
- ⇒ *a határközeli és belső területek között* az utóbbiak javára, a határsáv hátrányára a magyar oldalon;
- ⇒ *a határközeli és belső területek között* az előbbiek javára, a belső területek hátrányára a román oldalon;
- ⇒ *a négy megye között* a magyarországi megyék előnyére;
- ⇒ és kihangsúlyozódik még egy *demográfiai választóvonal*, mely a romániai Szatmár megyét hangsúlyos módon egy dinamikus északi részre és egy stagnáló-regresszív déli részre osztja a megye mediánvonalára mentén.

Az Északnyugati Fejlesztési Régió Ukrajnával határos térsége román oldalon, Szatmár megyében a Túr alföldjének északi sávjával és az Avas-vidékkel

esik egybe, valamint Máramaros megyében az Avas hegységgel, a történelmi Máramaros-medencével és a hegységgel. Az ukrán oldalon a romániai megyékkel Zakarpatszka régió két járása határos közvetlenül: a Nagyszöllősi járás nyugaton, valamint a Huszti, Técsői és Rahói járás keleten. Az ukrainai járasok mindegyike az elmúlt évtizedben népmozgalmi szempontból szaporulatot könyvelt el. Vélhetően zárt, tradicionálisabb kisközösségi viszonyaik miatt a demográfiai magatartásuk is premodernebb állapotokat tükröz (2001-ben volt az utolsó népszámlálás). Vándorlási mérlegük a területek izoláltsága és gyenge népességeltartó képessége miatt kivétel nélkül negatív. A településállományt a falusi települések uralkják, az urbánus helységek a kis- és középvárosi kategóriába tartoznak a határsáv mindkét oldalán. Elszigeteltségük a román oldallal való kevés kommunikációs lehetőség formájában is érvényesül: a határátkelők száma korlátozott, egyetlen helyi igényeket (kishatárforgalom) kielégítő közúti átkelő működik Máramarossziget és Aknaszlatina között, a felújított híd igénybevételével. A vasúti átkelők száma is alacsony, és csak a teherforgalomra korlátozódnak (két ilyen átkelő működik: Hosszúmezőnél és Halminál). Az izoláltságot, nem utolsósorban, az ebben az esetben is az első világháborút követően ésszerűtlenül meghúzott országhatár idézi elő, mely a román-magyar határszakaszhoz hasonlóan jól működő hátorszakákat, vonzaskörzeteket szabdalt ketté brutálisan a Tisza vonalán, megosztva az organikusan egybefüggő Máramaros-medencét. A határ menti együttműködés csekély mind mennyiségi, mind minőségi tekintetben, jobbra a protokolláris kapcsolatfelvételekre korlátozódik, euroregionális kooperáció nem alakult ki. A nemzetiségi szerkezet itt is biztosít egyfajta „átjárhatóságot”, bár korántsem oly mértékben, mint a vizsgált román-magyar határszakaszon. A határon átnyúló kommunikációt és kapcsolatépítést segíteni tudják az ukrainai Máramarosban élő románok (Szorospatakon, Alsóapsán, Középsán, Aknaszlatinán, Tetősön, Pestyerán, Pogyisoron, Tiszaféjéregyházán, Dobricon). Román oldalon, a Máramarosi-medencében nagyobb számú rutén közösség él Havasmezőn, Oroszkön, Visóoroszin, Visóvölgyön, Felsőronán, Pálosremetén (Cocean, 2004, Boar, 2005).

A határ menti együttműködések az Északnyugati Régióban

A határ menti együttműködések Európában szorosan összefüggenek az európai integráció elmélyülésével párhuzamosan a nemzetállamok jelentőségének visszaszorulásával és ezzel egyidejűleg a regionalizmus előtérbe kerülésével. Regulációs szempontból a határ menti együttműködések (melyeknek intézményesített formái az úgynevezett eurorégiók) fő filozófiája az alulról építkező kezdeményezésekre, szubszidiaritásra épül (a döntéshozatali illetékesség lokális

és regionális szintre helyezése) illetve a decentralizációra. A határ menti régiók komplex együttműködéseket kialakító területi-adminisztratív egységek az európai országok közös határszakaszain, melyek két vagy több ország szomszédos régióinak részvételével működnek.

A vizsgált terület határ menti együttműködései a kilencvenes évek során hosszú ideig a *Kárpátok Eurorégió* nevű nemzetközi interregionális együttműködés keretein belül valósultak meg. A szervezet 13 éves múltja tekint vissza, alapításának időpontja 1993. február 14. Öt országból csatlakoztak hozzá adminisztratív terület egységek (Lengyelország, Magyarország, Románia, Szlovákia és Ukrajna), és mint együttműködési forma sok szempontból életképtelennek bizonyult. A *Kárpátok Eurorégió* a klasszikus eurorégiók működéséhez szükséges összes intézményi „kellékkel”, szervezeti struktúrával rendelkezik, vagyis vezető tanáccsal, bizottsággal, tematikus munkacsoportokkal és titkársággal. A diszfunkcionalitást az eurorégió esetében a túlméretezettségből eredő koordinációs problémák jelentették (területi kiterjedése 161192 km², a résztvevő régiók összlakossága 16051000). Ebből az okból kifolyólag új regionális együttműködések jöttek létre, mint a *Bihar-Bihar Eurorégió*, melyet 2003-ban alapítottak, vagy az *Interregio*, mely a román-magyar-ukrán hármashatár térségére terjed ki.

A kommunizmus idején a három ország (Magyarország, Románia és a Szovjetunió) határ menti interakciói statikusak vagy teljességgel hiányoztak (Aschauer, 2001). Ebben az időszakban az izolacionizmus és a permeabilitás hiánya az államhatárok mentén jóval hangsúlyosabb volt, mint a két világháború közötti időszakban, vagy a kilencvenes években, mikor politikai és etnikai feszültségek egész sorát tapasztalhattuk az illető államok között. Annak ellenére tehát, hogy a „béketábor testvéri államait” választotta el ez a határ, átjárhatatlansága tulajdonképp a vasfüggönnyel konkurált. (Süli-Zakar, Grimm, 1998). A közvetlen kontaktusok nem léteztek a közvetlenül határos regionális és helyi területi-adminisztratív egységek között. Amennyiben helyi szinten határon átnyúló kapcsolatba kívántak lépni egymással, a saját országuk központi szerveihez (általában külügyminisztériumához) folyamodtak engedélyért, és miután a két ország miniszteriális szinten egyeztetett, valamint megadta a jóváhagyásokat, csak azt követően vált lehetségessé a közvetlen kapcsolatfelvétel (Tóth, 1996).

A politikai, gazdasági és történelmi realitásokat figyelembe véve, a határ menti kapcsolatokat román-magyar vonatkozásban több időfázisra oszthatjuk. A kommunista időszakban a határ menti interakciók gyengék voltak, vagy teljességgel hiányoztak. Az 1989-es politikai változások után a román hatóságok részéről együttműködéssel szembeni ellenállás majd tapogatózás volt tapasztalható elsősorban a vélt magyar revizionista veszélytől való félelmükben, a határon átnyúló kapcsolatok mögött ugyanis a magyar kormányok burkolt irredenta szándékait gyanították. Jól illusztrálja ezt a helyzetet, hogy a Kárpátok Euro-

régió alapításakor a nemzetközi találkozókön belépési szándékkal részt vevő Szatmár és Máramaros megyei vezetőket a román központi hatalom megfenyegette és szándékuk feladására kényszerítette. Változást ebből a szempontból az 1996-os parlamenti választások hoztak, mikor egy jobboldali orientációjú demokratikus kormány került hatalomra Romániában, és ez 1997-től kezdődően lehetővé tette a határon átnyúló kapcsolatokat. A határ menti interregionális együttműködés a két résztvevő állam geopolitikai státusza alapján a következő kronológiai szakaszokra osztható:

- Az első periódusban (1997 és 2004 között) mindkét ország EU tagjelölti státussal rendelkezett, amely fázis arra szolgált, hogy az eurorégióban megalapozzák a későbbi hatékony együttműködés feltételeit, arra is felkészülve, amikor bizonyos régiók már betagozódnak az EU-ba, mások még kimaradnak ebből. Erre mintaként szolgálhatott az osztrák-magyar West-Nyugat-Pannónia Eurorégióban lezajlott integrációs folyamat. Az időszak félsikerként (vagy félkudarcként) értelmezhető, mivel a Kárpátok Eurorégióban az együttműködést nem sikerült a nyugat-európai standardok színijén elmélyíteni a belső struktúrából adódó funkciózavarok miatt, és főként amiatt, hogy a partnerség kiüresedett a protokolláris jellegű találkozókban, melyeken jobbra csupán a belső szervezeti-működési rendszer, a reguláció alakítgatásaival voltak elfoglalva.
- Az átmeneti időszakban (2004. május 1-től) Magyarország teljes jogú EU-tagállam, Románia (2007. január 1-ig) kimarad az integrációból. Ez az időszak jó esély a felzárkózásra, melyet csak részlegesen sikerült kihasználni. Az esély abban mutatkozott meg, hogy a magyar oldalon számottevően megnövekedett strukturális alapokból származó támogatás nagymértékben segítette volna a határ menti kapcsolatok felfuttatását és főként az infrastruktúra-beruházásokat (általában a komplex területfejlesztési tevékenységet), melyek a határ menti együttműködés sarkalatos elemei. E lehetőségek nem teljes körű kihasználása mellett a felmerülő rizikók sem igazolódtak be, ugyanis a magyar oldal EU-ba kerülésével a korábbi határ menti forgalom nem esett vissza érzékelhetően. A román állampolgárok számára a vízumkényszer 2002-es eltörlése után az EU-ba való beutazás komoly akadályokba már nem ütközik.
- A harmadik időszak a két ország együttes teljes jogú EU-tagságát jelenti, 2007. január 1-jétől. Ez tekinthető az integráció szempontjából a beteljesedésnek, amikor a strukturális és kohéziós alapok kiterjednek a román oldalra is, segítve a térségi társadalmi-gazdasági homogenizációt, a régió belső kohéziójának növelését. Technikai szempontból ez az időszak (egy rövidebb átmenet után, amíg a határőrizet ideiglenesen fennmarad) a határ teljes eltűnését és oly régóta várt spiritualizálódását fogja

jelenteni. Az még nyitott kérdés, hogy ez milyen hatással lesz az illegális migrációra (gondolunk itt elsősorban a gazdasági menekültekre), valamint a határ menti bűnözésre.

A konkrét határ menti együttműködési lehetőségek és területek, fontossági és gyakorisági sorrendben a következők (ehhez még hozzáadódhatnak az egyes határ menti régiókra jellemző specifikus együttműködési típusok):

- regionális fejlesztés,
- gazdaság,
- természet és környezetvédelem,
- természeti és ipari katasztrófa-megelőzés,
- kulturális és nevelésügyi együttműködés.

A határ menti együttműködések számtalan kockázat is veszélyeztetheti, amelyek román-magyar viszonylatban a következők lehetnek:

- Határon átnyúló hatású ökológiai rizikók, amelyek elsősorban a vízi környezetet veszélyeztetik a bányavidékek és az ipari régiók részéről, vagy a szennyvízből eredő és hulladéktárolókból származó vízszennyezések. (Ebben a kontextusban elegendő csak megemlítenünk a 2000 januárjában bekövetkezett katasztrófális következményekkel járó nagybányai ciánszennyeződést, mely a Szamos és a Tisza élővilágát érintette).
- A nagyvárosi iparnegyedekből eredő lehetséges levegőszennyezések.
- A növekvő illegális vándorlások és az ehhez is kapcsolható határ menti bűnözés gyakoribbá válása.
- Az együttműködés és a verseny közti egyensúly felbomlásának lehetősége, amely nem hagyhatja figyelmen kívül azt a tényt, hogy a határ menti régiók és települések egyszerre kooperálnak és versenyeznek is egymással (a befektetőkért, a fejlesztési forrásokért, a turistákért stb.).

Mindezekhez hozzáadódik még a gazdasági divergencia kockázata az együttműködésben résztvevő államok esetében. Ez leginkább Ukrajnát veszélyezteti, amennyiben a tágabb határ menti együttműködést tekintjük, amely a legjobb esetben is csak középtávon integrálódhat az EU-ba. Az ukrajnai gazdasági leszakadást elsősorban a belső politikai instabilitás idézheti elő, amely az ország területi feldarabolódását is eredményezheti, bizonytalanná téve a jövőbeli partner „kilétét” is, amellyel a határ menti kooperációt le lehetne bonyolítani. A gazdasági leszakadás újabban Magyarországot is fenyegeti, nemcsak Romániát. Romániában a politikai instabilitás a fő veszélyt generáló tényező, míg Magyarország esetében a fegyelmetlen költségvetési politika által előidézett végzetes eladósodás és gazdasági egyensúlyvesztés. Románia gyors gazdasági fejlődése ellenére a fő politikai bizonytalanságot az okozza, hogy Szlovákia

példája szerint az EU-csatlakozás után teret nyerhetnek a szélsőségesen nacionalista pártok, melyek magyarellenessége a határ menti együttműködésekre is bénítólag hathat. Magyarországon a konvergencia program és az államháztartási reform esetleges kudarca előrevetíti az államcsőd fenyegető rémét, melynek következtében Magyarország véglegesen leszakadhat közép-európai versenytársaitól. Mindkét forgatókönyv magában hordozza az együttes leszakadás veszélyét egyfelől, másfelől pedig újabb gazdasági vasfüggöny kialakulását a határok mentén, amelyek természetesen nem kedveznek a kooperációnak.

Az interetnikai konfliktusok lehetősége Romániában még akkor is fennáll, ha az agresszív nacionalista erők nincsenek kormányon, hiszen folyamatosan a magyarok és románok között a tárgyalás alatt álló kisebbségi törvényhez köthető disputák. A legfontosabb nézeteltérések a területi- és kulturális autonómia, valamint az önálló magyar nyelvű felsőoktatás kiszélesítése körül jelentkeznek. A nacionalista erők ezeket a nézeteltéréseket felnagyítják és állandó uszításra használják ki. Mindezek negatívan hathatnak a határ menti együttműködésekre is, végletes esetben befagyaszthatják azokat.

Az intézményesült kapcsolatok 1997 óta léteznek, mióta Szatmár és Bihar megyék beléptek a *Kárpátok Eurorégióba*. Azóta – különösképp a PHARE CBC-program finanszírozásával – kiszélesedtek és elmélyültek a kapcsolatok elsősorban Szatmár és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyék viszonylatában egyfelől, valamint Bihar és Hajdú-Bihar megyék viszonylatában másfelől. Közös szemináriumokat rendeztek a európai integráció témakörében, kölcsönös hivatalos viziteken ismerkedtek egymással a megyék elöljárói, a helyi önkormányzatok vezetői, az állami intézmények és nemkormányzati szervezetek képviselői határ menti együttműködésben vesznek részt.

Összességében a tanulmányozott terület határ menti magyar és román megyéi, valamint az ukrainai területek a következő célkitűzések megvalósítását tartják szem előtt a határon átnyúló kapcsolatokban:

- a határ menti együttműködéseknek kedvező politikai-kulturális légkör megvalósítása a történelmi megbékélési folyamat továbbvitelével;
- az érintkezések gyakoriságának növelése a települések, gazdasági, kulturális, közművelődési, oktatási stb. intézmények között, annak érdekében, hogy minél hatékonyabban pályázhassanak közösen az elnyerhető európai uniós támogatások megszerzéséért;
- a határ menti régiók közlekedés-földrajzi feltárhatóságának növelése, a határ áteresztőképességének növelése, eljutva annak teljes felszámolásáig;
- a gazdaság versenyképességének növelése;
- az intenzív infrastrukturális, a humán erőforrásokat és a szolgáltatási szektort érintő beruházások előmozdítása;

- a regionális fejlesztés eszközrendszerével, a területi marketing és a környezetvédelmi beruházások segítségével egy pozitív, vonzó kép kialakítása a határ menti régióról.

Megsokasodtak a közvetlen településközi együttműködési projektek és a testvértelepülési kapcsolatok is. A testvértelepülési kapcsolatok keretében a Szatmár megyei települések összesen 44 külföldi helységgel tartanak fenn ilyen kapcsolatot, amelyek közül 14 magyarországi helységgel, hét település Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei. Egy külföldi testvértelepülés Szatmár megye esetében a szomszédos Kárpátalján található. Bihar megye települései 53 külföldi településsel tartanak fenn testvértelepülési viszonyt, ezek közül 32 található Magyarországon, éspedig 13 Hajdú-Bihar megyei és 1 Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei, míg ukrainai településsel nem ápolnak ilyen jellegű kapcsolatokat.

Jelenleg a határ menti együttműködések szolgáltató előcsatlakozási programok közül a PHARE CBC a következő projektek megvalósítását támogatja:

- egy radar-alapú megfigyelőrendszer kiépítése a Tisza vízgyűjtő területének felső szakaszán az árvízmegeelőzés érdekében;
- a petei nemzetközi határátkelőhely modernizálása;
- a Túr folyó ökológiai rehabilitációja;
- a vasút fölötti közúti felüljáró megépítése, mely része lesz a Szatmár-németit északról elkerülő útszakasznak;
- „soft”-jellegű projektek, kulturális megnyilvánulásokat finanszíroznak, mint például népi táncegyüttesek fellépését, valamint színházak turnéit.

A helyi közigazgatási egységek közötti együttműködési megállapodások nagy vonalakban igazodnak az általános nemzetközi kooperáció sarokpontjaihoz. Például a Szatmár és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyék között 2000-ben megkötött partnerségi konvenció a következőket irányozza elő:

- periodikus konzultációk és tapasztalatcserek megtartását az együttműködés aktuális problémáiról és lehetőségeiről;
- támogatják a kapcsolatfelvételt az önkormányzatok, kistérségek és különböző szervezetek között;
- segítik a kapcsolatok kialakítását a gazdaság szereplői között, az ipari és kereskedelmi kamarák, a vállalkozói tevékenységet támogató alapítványok, a megyei és regionális fejlesztési ügynökségek között;
- elősegítik az európai fejlesztési pénzek megszerzéséért pályázó intézmények tevékenységét;
- prioritásszerűen támogatják azokat a katasztrófa-megeelőző intézkedéseket, melyek a vízi környezet megeóvását szolgálják (szennyeződések, árvizek);

- felkarolják a szociális és egészségügyi intézmények tapasztalatcseréjét;
- támogatják a tanintézmények közötti kapcsolatteremtést;
- közösen óvják a két megye kulturális örökségét és kisebbségi kultúráit.

A szintén 2000-ben Szabolcs-Szatmár-Bereg és Szatmár megyék valamint Zakarpatszka ukrán régió között megkötött Interregio megállapodás a következő területeket tekinti prioritásszerűen fejlesztendőnek:

- a határátkelőhelyek infrastruktúrája;
- az európai ötös számú közlekedési folyosó kiépítése;
- természet-, környezet- és vízvédelem;
- a térség nemzetiségi kulturális hagyományainak ápolása;
- oktatás és szakképzés.

Ezeknek az alapelveknek a részletes kifejtésére került sor az említett határ menti régió stratégiai fejlesztési koncepciójának kidolgozásakor 2003-ban, melyet Zakarpatszka régió Regionális Tanácsa és a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Fejlesztési Ügynökség dolgozott ki.

A Bihar–Bihar Eurorégió 2003-ban alakult Hajdú-Bihar és a romániai Bihar megyék közreműködésével, az Együttműködési Egyezményben a következő célkitűzések megvalósítását tartja alapvetően fontosnak:

- az eurorégió biztosítson hatékony keretet a határ menti együttműködések megvalósításához;
- széleskörű információcsere biztosítása a határ menti együttműködés témaköréből és a vonatkozó információkhoz való hozzáférés biztosítása minél szélesebb körben;
- a természet- és környezetvédelem, a vízgazdálkodás, az árvízvédelem és -megelőzés terén a kooperáció elmélyítése, illetve olyan típusú befektetések vonzása, melyek a természeti és antropikus környezet értékeinek megóvását segítik elő.

A gazdasági együttműködés terén a hangsúly a következő területekre esik:

- az eurorégió gazdasági teljesítőképességének növelése a határ menti kapcsolatok kiterjesztése révén;
- minőségi gazdasági szolgáltatások biztosítása és a partnerség kialakítása a gazdasági tevékenységet támogató szervezetek között;
- életképes és jövőorientált gazdasági tevékenységeket felkaroló projektek kiemelt támogatása;
- a kis- és közepes vállalkozások „helyzetbe hozása”, melyek kiemelkedő szerepet játszanak a lokális gazdaságban és a határon átnyúló gazdasági kapcsolatok főszereplői lehetnek;

- a turizmus nyújtotta fejlődési lehető legteljesebb kihasználása és közös fejlesztési projektek kidolgozása ebben az ágazatban.

A humán erőforrás-fejlesztés területén a Bihar-Bihar Eurorégió Együttműködési Egyezménye a következő területekre koncentrál:

- az együttműködés szociális alapjának megteremtése, amely alapul szolgálhat a társadalmi-gazdasági együttműködésnek is;
- az oktatási intézmények közös támogatása és a tanerők szakmai együttműködésének biztosítása;
- az oktatási és kulturális kapcsolatok előmozdítása és a feltételek megteremtése az ifjúsági- valamint sportszervezetek kapcsolatteremtéséhez;
- a szociális ellátórendszer közös fejlesztése, tapasztalatcserék ebben a témakörben az eurorégió lakossága szociális és egészségügyi helyzetének a javítása érdekében.

Kiegészítő adalékul szolgálhat a leírtakhoz a Baranyi Béla által a Regionális Kutatások Központja keretében 1999-ben végzett felmérés, amely Magyarország északkeleti határai mentén a határon átnyúló kapcsolatok minőségi és mennyiségi jellemzőit veszi számba. A felmérés 119 települést vizsgál a magyar-román és magyar-ukrán határ mentén a Kárpátok Eurorégióban. A vizsgálatból kiderül, hogy a magyarországi településeknek mindössze 31%-a tart fenn határon átnyúló kapcsolatot valamelyik a határ túloldalán található helységgel. A vizsgált települések a következő típusú együttműködési formákat gyakorolják: kereskedelmi 9%, gazdasági 9%, oktatási 17%, vallási 19%, sport 28%, kulturális 64%. A települések 14%-a ítélte meg úgy, hogy a határ közelsége pozitív hatást gyakorol a település fejlődésére elsősorban a bevásárló-turizmus és a munkahelyteremtés többletlehetőségei miatt. 23%-a kedvezőtlennek ítélte meg a határ közelségét az elszigeteltség és a tranzit jellegű közlekedés miatt megnövekedett bűnözés okán, a többiek vagy pozitív és negatív hatásokat is felfedezni véltek, vagy nem válaszoltak. A szerző következtetése szerint a kapcsolatok sem mennyiségi, sem minőségi aspektusból nem jelentősek, legnagyobb hányaduk formális, protokolláris jellegű (Baranyi, 1999).

A személyi határforgalom a bevásárló-turizmuson kívül még kiterjed a diákok napi, vagy havi rendszerességű utazásaira, akik legnagyobb részben a román oldalon élők, a magyarországi köz- vagy felsőoktatásban tanuló magyar kisebbség soraiból kerülnek ki. Nem ritkák az olyan utak, melyek a romániaiak részéről a magasabb színvonalú magyar egészségügyi szolgáltatásokat veszik igénybe a határ túloldalán, vagy a jobb magyarországi gyógyszerválaszték miatt keresik fel a szomszéd országot. A határőrizet megléte miatt az ilyen jellegű határforgalom még nehézkes, Románia EU-csatlakozása és a határ távlati felszámolása akadálytalanabbá teszi a napi ingajaratokat is.

Következtetésként megállapítható, hogy a hivatalos és jószerevel protokolláris jellegű kapcsolatokon túl, a még szerénynek mondható gazdasági kapcsolatok fellendítése prioritásszerű célja kell, hogy legyen a román-magyar határmenti együttműködéseknek. Az ilyen típusú kapcsolatok szerepe jelentős, mert a leghatékonyabban segítik a nyelvi és kulturális akadályokat mellőző nexusokat, a közös jól felfogott anyagi érdek áll a középpontjukban, valamint a gazdaság párbeszédteremtő ereje történelmi tapasztalatok alapján is jól ismert. Ezen a területen nehezebb a tervezés, mert nem lehet a gazdaság szereplőit erőltetetten rákényszeríteni egyfajta a szomszédos régiók gazdasági profiljához igazodó komplementer specializációra, főként szabadpiaci kapitalista viszonyok között.

Sok függ a két szomszédos ország makrogazdasági környezetétől is, és utalnunk kell a piacbarátabb román eljárásra, az egykulcsos, viszonylag alacsonynak mondható adózásra. Példának okáért, ismerve az elmúlt évek romániai külföldi befektetési boom-ját, nem kizárt, hogy az urbanizáltabb és ezért potenciálisan nagyobb tőkevonzó képességű román oldal a jövőben hatékonyabban felszívhatja a magyar oldal határ menti egyoldalúan agrárjellegű rurális településeinek krónikus munkanélküliségtől szenvedő munkaerejét. A kiegészítő jelleg ezáltal inkább a termelési tényezők különböző szintjein érvényesülhet. Ehhez azonban látni kell, hogyan alakul a munkavállalással kapcsolatos szabályozás Románia EU-ba való belépése után, előállnak-e a magyar oldalon a belső munkaerőpiac védelmét szolgáló restriktívok és ugyanezek megjelennek-e román oldalon is. Az infrastruktúrális, különösen a vonalas közlekedési infrastruktúrát illető beruházások a határ menti együttműködések központi eleme marad, itt nagy az igény a projektek összehangolására. Ezek a stratégiai fontosságú elemek, a környezetvédelemmel kiegészülve mindenképp nagyobb hangsúlyt kell kapjanak a jövőben, mert gyakorlatorientáltak és jól kiegészíthetik a már most is hatékony kulturális és sport jellegű együttműködések.

A határ túloldaláról származó befektetéseket és általában a gazdasági együttműködést tekintve, az Északnyugati Fejlesztési Régió külső határral rendelkező megyéit illetően a következő adatokkal szolgálhatunk (2006 első félévében): Máramaros megyében 19, többségében kárpátaljai vállalkozás fektetett be összesen 23090 új lej értékben, míg Bihar megyében Hajdú-Bihar megye városaiból 184 vállalkozás fektetett be összesen 7162847 amerikai dollár értékben. A romániai Szatmár megyében a szomszédos Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből 37 cég fektetett be összesen 136022 amerikai dollár értékben, míg Zakarpatszka régióból mindössze 3 cég 500 amerikai dollár értékben.

Az intézményesített kapcsolatok is kedvezően alakultak a román-magyar határ mentén amennyiben a vízfaj-jellegű és tetszhalott Kárpátok Eurorégió helyett kisebb dimenziójú, jóval eredményesebb bilaterális vagy trilaterális euro-regionális együttműködések kerülnek előtérbe, melyek már túl vannak a köl-

csönös megismerésen és tapogatózó útkeresésen. Elindult a gyakorlatias, konkrét projektekre koncentrááló együttműködés, a résztvevő felek hosszú tanulási folyamat gyümölcseként egyre sikeresebben pályáznak az együttműködést előrevivő uniós Előcsatlakozási Alapokra (PHARE) vagy Közösségi Kezdeményezésekre (INTERREG). Ilyen szövegösszefüggésben tettünk említést a jóval operatívabb *Bihar-Bihar Eurorégióról* vagy az *Interregio* kezdeményezéséről.

Meg kell állapítanunk, hogy az Északnyugati Fejlesztési Régió részéről nem sikerült a határmenti együttműködésekbe eredményesen bevonni a szomszédos ukrán területeket, ami nagyban magyarázható a határ menti kárpátaljai területek elszigeteltségével, rossz közlekedéscsoporthalmozási elérhetőségükkel. Érezni ezen a határszakaszon egy, a történelmi Máramarosra kiterjedő euroregionális együttműködés akut hiányát. Ehhez járul még hozzá az ukrán fél kisebb fokú nyitottsága a határ menti együttműködési kezdeményezésekre a szovjet időkből örökölt centralizmus és bizalmatlanság-reflexek kifejeződéseként.

Könyvészet:

- Aschauer Wolfgang (2001), *Das ungarisch-rumänische Grenzgebiet in der Transformation – die Bedeutung der Grenzüberschreitenden Beziehungen seit den 80er Jahren*, In: Gernot Erler–Cay Lienau (szerk.), *Raumstrukturen und Grenzen in Südosteuropa*, Südosteuropa-Gesellschaft, München.
- Baranyi Béla (1999), *A „periféria periferiáján” – a határmentiség kérdőjelei egy vizsgálat tükrében az Északkelet-Alföldön*, In: *Tér és társadalom*, Győr.
- Boar Nicolae (2005), *Regiunea transfrontalieră româno-ucraineană a Maramureşului*, Presa Univeritară Clujeană, Cluj-Napoca.
- Cocean Pompei (coord.) (2004), *Relațiile transfrontaliere ale județului Satu Mare ca premisă a integrării euro-regionale*, Proiect PATR, Cluj-Napoca.
- Golobics Pál-Merza Péter (2005), *Euroregionális együttműködési szervezetek Magyarországon*, In: Papp N – Tóth J. (szerk.), *Terület- és településfejlesztés I.*, Alexandra kiadó, Pécs.
- Grimm Frank-Dieter, (1998), *Auswirkungen der Grenzöffnungen der 90er Jahre*, Geographie und Schule.
- Süli-Zakar István (1998), *A Kárpátok Eurorégió geopolitikai jelentősége*, *Közlemények a Kossuth Tudományegyetem Földrajzi intézetéből*, Debrecen.
- Tóth József (1996), *A regionális fejlődés kezdetei és mai problémái a Kárpát-medencében*, In: Pál Ágnes– Szónokiné Ancsin Gabriella (szerk.), *Határon innen – határon túl*, Szeged.
- Filepné Dr. Nagy Éva (Hg.) (2002), *Nordost-Ungarn: An strategischer Stelle in Europa*. Entwicklungsrat im Komitat Szabolcs-Szatmár-Bereg, Nyíregyháza.

Zakota Zoltán

Informális gazdaság az 1989 utáni Romániában

Fekete, szürke, földalatti, árnyék-, informális gazdaság. Egymással rokon, egymással sokszor (tévesen) felcserélt terminusok, amelyeknek alapvetően egy közös vonásuk van: a gazdaság olyan szegmentumait jelölik, amelyek a „hivatalos” gazdaságból többé-kevésbé kimaradtak, vagyis nem, illetve csak részben szerepelnek a hivatalos statisztikákban. Mindazonáltal nem ugyanarra a jelenségre vonatkoznak, a köztük lévő különbség főként a kriminalitáshoz való viszonyukban nyilvánul meg. Míg a fekete jelző a törvényes kereteken kívül, a szürke pedig a határmezsgyén folytatott gazdasági tevékenységekre utalnak, addig az informális jóval általánosabb terminus és a statisztikákban meg nem jelenő, nem kontabilizált tevékenységeket jelöli. Legjobb, ha a téma két élvonalbeli szakértője által használt egyszerű, világos elhatárolást követünk:¹

Gazdaság típusa	Javak és szolgáltatások termelése és elosztása	Végtermék
Formális	+	+
Informális	-	+
Törvénytelen	-	-

Megjegyzés: „+” = törvényes, ” – törvénytelen

A másik végletet a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal (ILO) által használt meghatározás képviseli, mely szerint az informális gazdaság alanyai „a kisméretű gazdasági egységek, melyek javakat és szolgáltatásokat termelnek. Ezek a fejlődő országok városi zónáiból származó független termelőkből állnak, akik időnként önmagukon kívül saját családtagjaikat és/vagy néhány alkalmazottat vagy segédet is alkalmaznak. Nagyon kevés vagy egyáltalán semmilyen tőkével sem rendelkeznek, alacsony technológiai és, következésképp, alacsony termelés-

kenységi szinten állnak: alacsony jövedelmeket generálnak és hozzáférésük a szervezett piacokhoz, a hitelintézményekhez, az intézményes oktatáshoz és a közszolgáltatások jórészéhez nehéz vagy épp lehetetlen. Gyakran arra kényszerülnek, hogy a törvényes kereteken kívül működjenek, vagy ha be is vannak jegyezve, szinte lehetetlen, hogy a munkaügyi és munkavédelmi szabályozásokat alkalmazzák. Az informális szektor alkalmazottai általában nem szerveződnek szakszervezetekbe. Ebből kifolyólag, a törvény védőernyője alól kikerülve, ezek az alkalmazottak borzalmas, gyakran veszélyes és egészségtelen körülmények között laknak és dolgoznak, alapvető egészségügyi ellátás nélkül.”²

A fogalmat a múlt század '70-es éveitől kezdték el módszeresen használni a társadalomkutatók a harmadik világ, elsősorban a poszt-koloniális Afrika, modernizációjának tanulmányozása kapcsán.³ Mivel az urbanizáció rátája meghaladta az iparosodáséi, a különböző fejlesztési kormányprogramok dacára a termelés, elosztás és fogyasztás jó része továbbra is a „hivatalos” kereteken kívül zajlott, megkérdőjelezve így a II. világháború utáni „gyorsuló növekedés” elméletének helyességét. Az informális gazdaság fogalmát Keith Hart brit közgazdász és antropológus vezette be a hetvenes évek elején⁴ a kormányzat által el nem ismert, szabályozatlan és statisztikailag nem rendszerezett tevékenységek jelölésére. Kezdetben a terminus minden negatív konnotációtól mentes volt, amolyan autonóm társadalmi puffernak – a formális gazdaságból kizárt lakossági kategóriát – jelölve, amely egyfajta munkaerő-tartalékot biztosít expanziós periódusokban, illetve ezek felszívását recesszió esetén. A fogalom értelmezésének idő- és térbeni változása elég egyértelműen tükrözte az őt használók elméleti, ill. ideológiai hozzáállását az állam és gazdaság viszonyához (centralisták vs. libertariánusok, mainstream vs. dependistas, stb.). Mindazonáltal a fogalom jelölte kérdéskör, ill. az általa generált kutatások igen pertinens kérdéseket vetettek fel, mint pl. az ipari szektor munkaerő-utánpótlása vagy az informális szektor olcsó inputokkal való hozzájárulása a gazdasági növekedéshez. Fontos elméleti kérdés, hogy az informális gazdaság természetes járuléka-e a kapitalista termelési módnak, avagy annak egy alternatívája, ill. az ebből következő gazdaságpolitikai kérdés: kell-e az informális szektort fejleszteni és tulajdonképpen mit fejlesztünk, amikor ezt megpróbáljuk? Mennyire lehet az informális szektor támogatása hatékony eszköze a kapitalista társadalomra jellemző jövedelmi aszimmetriák kiegyenlítésének?

A '80-as évek szemléletváltást hoznak a kérdéssel foglalkozó közgazdászok körében, akik felismerik, hogy az informális gazdaság nemcsak a harmadik világ szerves velejárója, hanem egyre inkább láthatóvá válik a fejlett országokban is. Ennek okait egyrészt a nyugati országok társadalmi szerkezetében a bevándorlók nagy tömege, ill. ezek gazdaságában a jóléti állam hanyatlása által indukált változásokban, másrészt az informális szektor által generált elő-

nyök felismerésében kell keresni. Ebben az időszakban tapasztalható a diskurzus árnyalása és a gyakorlati alkalmazások térnyerése. Ezen irányzat egyik legismertebb képviselője Hernando de Soto perui közgazdász, az *Instituto Libertad y Democracia* alapítója, aki a „hivatalos” gazdasághoz való hozzáférést meggátoló bürokratikus akadályok túlburjánzásában látja a legfontosabb problémát. A megoldás kulcsát, implicite, ezek lebontása, ill. a tulajdonjogok védelme és a piaci információkhoz való hozzájutás megkönnyítése jelentené. Liberális gazdasági nézeteit, melyeket több művében is kifejtett,⁵ megpróbálta gyakorlatba ültetni, mint számos latin-amerikai kormány tanácsadója, legismertebb ilyen jellegű kísérlete lévén az Alberto Fujimori elnöksége idején kezdeményezett államigazgatási reform.

Az informális gazdaság mind elméleti, mind pedig gyakorlati kutatásának új impulzust adott a kommunista rendszerek összeomlása a nyolcvanas évek végén. A felvetett problémák között olyanok szerepeltek, mint:

- az államszocializmus éveiben működő „földalatti” gazdaság mértékének felbecsülése, ill. továbbélésének kérdése a kialakuló piacgazdaságban;
- az informális szektor szerepe a privatizációban;
- az informális szektor és a gazdasági bűnözés összefonódása, különös tekintettel a korrupcióra;
- az informális gazdaság szerepe a redisztribúcióban és a társadalmi egyenlőtlenségek kiegyenlítésében;
- az informális gazdaság szerepe a munkaerővándorlásban;
- az informális szektor, mint társadalmi hálózat.

A problémák listáját lehetne még bővíteni, de ízelítőnek ennyi is megteszi. Mindezek dacára, relatíve kevés közgazdász, szociológus vagy antropológus van, aki behatóbban foglalkozott volna a kérdéskörrel. Ennek legfontosabb oka valószínűleg abban keresendő, hogy – a probléma jellegeből adódóan – az adatok jóval nehezebben hozzáférhetőek, pontatlanabbak és kevésbé megbízhatóak. Fokozottan jellemző ez Romániára. Azok között, akik legalábbis érintik a témát meg kell említeni az intézményi átalakulás, ill. a gazdasági átmenet elméleti kérdéseivel foglalkozó Daniel Dăianut,⁶ valamint a pénzügyi reformok kérdéseit taglaló Varujan Vosganiant.⁷

A kérdéssel mélyrehatóbban foglalkozó közgazdászok között említendői Emilian Dobrescu, aki általánosan elfogadott ökonometriai módszerekkel próbálta felbecsülni a román informális gazdaság nagyságát. A gyakorlati nehézségeket jól illusztrálja az általa is bemutatott, két módszer szerint készült becslést tartalmazó táblázat.

A különbség alapját az szolgáltatja, hogy „a törvényesen elfogadott, hozzáadott értéket tartalmazó tevékenységekre koncentrál, amelyekért nem adóz-

nak, amelyek nincsenek bejegyezve, és amelyeket leginkább illegális, vagy fekete munkának tekintenek. E szerint a háztartások nem fizetett „tisztá” termelése, az önkéntes nonprofit (társadalmi) szolgáltatások és a bűnöző tevékenységek ki vannak zárva az elemzésből.”⁸

A nem regisztrált adóköteles output aránya a GDP-hez viszonyítva (%)		
	Johnson	Laczkó
Átlag (1989–1990)	18,0	20,9
Átlag (1990–1993)	16,0	29,0
Átlag (1994–1995)	18,3	31,3

Az ún. „árnyékgazdaság” GDP-hez viszonyított arányára, a French-Bălaieș–Țicsa szerzőhármas monetáris ökonómiai módszereket alkalmazva, a következő értékeket kapta, egyenlő forgási sebességet feltételezve a pénznek mindkét, formális és informális, szektorban.⁹

	1993	1994	1995	1996	1997	1998
„árnyékgazdaság”/GDP	9.0	12.0	15.0	16.0	20.0	33.0

A már említett Dobrescu professzor, a villamosenergia-fogyasztásra alapozott módszert használva, 1985-öt tekintve bázis évnak, feltételezve egy 10%-os részesedést, a következő konklúziókra jutott:¹⁰

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
„árnyékgazdaság”/GDP	21.3	25.0	31.0	31.8	30.8	28.5	27.1	32.2	35.8	37.8	37.2

Az Országos Statisztikai Hivatal különböző – háztartási, munkaerő-piaci, vállalati, stb. – felmérésekre alapozva végez számításokat, amelyek egyrészt a nem-kontabilizált gazdaság (azon tevékenységek volumene és értéke, amelyeket nem lehet statisztikai inputokból kiszámolni), másrészt az informális gazdaság (olyan aktorok tevékenysége, amelyeket alacsony szervezeti készség, meghatározatlan munka/tőke arány és informális munkaszerződések jellemeznek) méretét hivatottak felbecsülni. A nem-kontabilizált gazdaság becslésére a munkaerő-piaci egyensúlytalanságokat használva, a következő eredményekre jutottak:¹¹

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
A nem-kontabilizált gazdaság részaránya	6.7	8.9	12.6	16.6	18.4	18.6	23.3	21.1	21.1

A Román Akadémiai Társaság kutatócsoportja (Alina Mungiu-Pippidi, Sorin Ioniță és Denisa Mândruță) kutatásának a célja a rejtett GDP felderítése volt.¹² Ehhez munkanélküliek nem hivatalos tevékenységét mérték fel két régióban: az egyikben a munkanélküliségi ráta alacsony volt (Bukarest: 5,3% 1999-ben), a másikban magas volt (Piatra Neamț: 18,5% 1999-ben). A mintában szereplő munkanélküliek 45,5%-a végzett valamilyen informális tevékenységet, 28%-uk többet is. A nem hivatalos munkaerőpiacnak a csoport által számított részesedése (1999-ben) átlagosan 5,5% volt (1,8% Bukarestben és 10,5% Piatra Neamțban). Végző következtetésként arra jutottak, hogy az „árnyékgazdaságban” dolgozók kb. 4–6%-ot adnak hozzá a hivatalos GDP-hez.

Említsük még meg Lucian-Liviu Albut, aki két háztartási felmérésre alapozva próbál meg választ adni kérdésünkre.¹³ Véleménye szerint a fő indok, ami az embereket az informális gazdaságban való részvételre rábírja: a túlélés. Becslése szerint, mindkét általa vizsgált időpontban (1996 szeptemberében és 2003 júliusában) a háztartások bevételeinek kb. negyede az informális szektorból származott. Az 1995 és 2002 közötti növekedés pedig átlagosan 2–2,5 % volt.

Végül nézzük meg, hogyan viszonyul Románia szomszédaihoz és a világ néhány más államához, a vizsgált kérdést illetően.¹⁴

Sajnos az alábbi táblázatban összefoglalt adatok nemcsak hiányosak, de nagyon sok forrásból származnak, és nagy valószínűséggel eltérő metodológiával számították ki őket. Ez nagy mértékben csökkenti az összehasonlítás értékét, így az egész inkább egyfajta „kuriózzummá” válik. Arra mindenesetre jó, hogy valamilyen relatív pozicionálást végezhesünk. Úgy tűnik, hogy legalábbis Európában valahol a középmezőnyben vagyunk, bár – amint azt már láttuk – nagyon sok függ attól, hogy milyen elemzési módszereket használunk, ill. hogyan értelmezzük a fogalmakat.

Bár a piacgazdaságra történő átmenetünk lezárultnak tekinthető, és az Unióhoz való csatlakozási folyamat is 2007 januárjával lezárul, az informális gazdaság kérdésköre távolról sem „lerágott csont”. Továbbra is komoly érdeklődésre tarthat számot mind a szakmabeliek (kutatók, gazdaságpolitikusok) mind pedig a művelt közönség részéről, feltöltődve új tartalommal az új körülmények között.

Az informális szektor aránya a GDP-hez és a foglalkoztatottsághoz viszonyítva (%)									
		Informális szektor (ISz) a teljes GDP %-ban				ISz % a teljes foglalkoztatottságnak	ISz % a nem-mezőgazdasági GDP-nek	ISz a nem-mezőgazdasági munkaerőnek	
		átlag '89-'90	átlag '90-'93	átlag '94-'95	1999	megírás időpontjában		'89-'90	'94-'95
1	Bulgária	24	26	30-35		ca. 33			
2	Románia	16	16	18	20-50				
3	Horváto.	23	24	29					
4	Cseh Közt.	6	1.3	15					
5	Magyaro.	28	31	ca. 30					
6	Lengyelo.	18	20	14					
7	Szlovákia	7	14	10					
8	Eszto.	20	28	18					
9	Litvánia	11	26	25					
10	Letto.	13	24	35					
11	Ukrajna								
12	Oroszo.	15	27	41	50-90	50-90			
13	Grúzia	25	44	63					
14	Azerbajdzsán	22	34	59					
15	Macedónia			20-30		30			
16	Albánia				50	40-80			
17	átlag 1–10	30-50				30-50			
18	átlag YU, Montenegr., Bosznia-H., FÁK	50-70				50-70			
19	Latin-Amerika		1					52	56
20	Fülöp-szigetek			25		34 (1995)	32 (1995)	67	67
21	Ázsia			28		34	37		67
22	Mali	23				13 (1989)	42 (1989)	79	90
23	Kenya				18	29 (1999)	25 (1999)	61	70
24	átlag – fejlődő országok	20-40					40-60	70-90	
25	Németo.			15	18				

¹ Castells, Manuel-Alejandro Portes: World Underneath: the Origins, Dynamics and Effects of the Informal Economy, In A. Portes, M. Castells, L. Benton, *The Informal Economy: Studies in Advanced and Less Developed Countries*, 1989.

² International Labour Office: *The dilemma of the informal sector*. Report of the Director-General. International Labour Conference, 78th meeting, Geneva 1991.

³ A fogalom használatának jó áttekintését adják a szerkesztők a Chelcca, Liviu és Mateescu, Oana (coord.): *Economia informală In România: Piețe, practici sociale și transformări ale statutului după 1989* c. kötet bevezetőjében (Colecția de antropologie, Ed. Paideia, București, 2004).

⁴ Hart, Keith: Informal Income Opportunities and Urban Employment in Ghana, *Journal of Modern African Studies*, Vol. 11, No. 1 (Mar. 1973), pp. 61–89.

⁵ Legismertebb ezek közül az *El Otro Sendero* (Sudamericana, 1992). A cím utalás a *Sendero luminoso* (Fényes ösvény) perui marxista terrorszervezet nevére. Az angol nyelvű kiadás címe: *The Other Path: The Economic Answer to Terrorism* (A másik ösvény: gazdasági válasz a terrorizmusra), explicite is megjeleníti a szerző egyik alapvető, témánkra vonatkozó álláspontját.

⁶ L. pl.: Dăianu, Daniel: *Transformarea ca proces real – de la comandă la piață*, IRLI, București, 1996,

ill. uő.: *Încotro se îndreaptă țările postcomuniste? Curențe economice în pragul secolului*, Polirom, 2000.

⁷ L. pl.: Vosganian, Varujan: *Reforma piețelor financiare din România*, Polirom, 1999.

⁸ Dobrescu, Emilian: Unele estimări ale economiei informale, In: *Tranziția în România – abordări econometrice*. Editura economică, București, 2002.

⁹ French, Richard E., Bălăiță M., Țicsa M.: *Estimating the Size and Policy Implications of the Underground Economy in Romania*, Study released by the Ministry of Finance in Romania, București, August 1999.'

¹⁰ Dobrescu, Emilian: *Macro models of the Romanian Transition Economy* (second and third ed.), EXPERT Publishing House, București, July 1998 and 2000.

¹¹ Institutul Național de Statistică, 2001.

¹² Pippidi, A., Ioniță, S., Mândruță, D., *In the Shadow Economy*, SOCO Project Paper No. 80, Vienna 2000.

¹³ Albu, Lucian-Liviu: Estimating the Size of Underground Economy in Romania; *The Economics of Transition*, June 2004.

¹⁴ Bettina Musiolek: *Decent Work in the Informal Sector. CEE/CIS Region*; International Labour Office Geneva, Employment Sector 2002/7.

Bárányi Ildikó

Románia szociálpolitikája, 1989–2006

A rendszerváltás óta eltelt 15 év átfogó szociálpolitikai elemzése lehetetlen egy rövid tanulmányban. Egyébként sem érzem magam szakmai szempontból eléggé felkészültnek arra, hogy tudományos igénnyel tehetném meg. Az Évkönyv szerkesztője 15 éves civil szervezeti vezetői tapasztalatom alapján kért fel arra, hogy vegyem számba a romániai magyar kisebbség szociális problémáit. Mindenekelőtt tisztázni szükséges, hogy ez elszakíthatatlan az általános, mindenkire érvényes gondoktól, ugyanakkor vannak súlyosbító nemzetiségi sajátosságok is, amelyeket kötelességünk számításba venni. Éppen ezért először az ország egészének helyzetét próbálom leírni az eltelt időszakban, majd foglalkoznék a magyar kisebbség sajátos állapotával. Mindezt a mindennapi gyakorlat illúzióromboló szemüvegén át vizsgálva, mert az elmélet szentségét és nagyszerűségét rendszerint a gyakorlat viszi halálba.

Tapogatózás félhomályban

A diktatúra „fényévei” utáni félhomályban való tapogatózás jellemzi talán a leginkább a rendszerváltást követő első időszakot. Egy egész ország, mi több az egész világ rádöbben, hogy Romániában igenis súlyos szociális problémák léteznek, amelyekről addig beszélni sem lehetett: az általános elszegényedéstől az embertelen körülmények között nevelt árva gyerekekig, a magukra maradt gondozásra szoruló öregektől az injekciós tűkkel befertőzött HIV-pozitív csecsemőig, az utcán csellengőktől és hajléktalanoktól az alkoholistáig, a szellemi vagy testi fogyatékkal élőkötől a csonka családokig. A megszapordott TV-csatornák csak úgy öntik a szörnyűségeket, a baleseteket, a bűnözési esetek minden válfaját. Mennél szörnyűsebb valami, annál érdekesebb!

Éppen csak a megnyugtató megoldás legkisebb reménye sincs sehol. A szenzációt hajszoló valóságfeltáró média hatására megmozdulnak ugyan a külföldi jótékonyági intézmények és tehetős magánszemélyek, elindul egy jelentős segítség-hullám az ország bizonyos vidékei felé. Főképpen a főváros, valamint azok a vidékek kapnak segílyt, ahonnan a diktatúra alatt jelentős számú nemze-

ti kisebbség távozott külföldre, legálisan vagy illegálisan. A református és katolikus vallási szervezetek, a neoprotestánok, a különböző szeretetszolgálatok jelentős pillanatnyi támogatást tudnak biztosítani, de egyre égetőbben érzi mindenki a biztonságot jelentő állami szociális háló hiányát.

A diktatúra évei alatt hivatalosan nem léteztek szegény emberek, szociális gondok, tehát nem voltak szociális törvények sem. Ha pár naiv jótékony hajlamú állampolgár felbuzdult a külföldi segélyszervezetek példáján és elhatározta, hogy ő is megpróbál valami hasonló hazai szervezetet létesíteni, társaságot vagy alapítványt, akkor azt egy 1924 óta érvényben levő egyesületi törvény alapján tehette meg. 2000-ben adták ki a 26. számú Kormányhatározatot, amely a régi törvényt módosította, ezt pedig 2003-ban a 37. számú Határozattal módosítják és egészítik ki, 2005-ben újból módosítják. Megjelenik a törvényben a közhasznú egyesület illetve alapítvány fogalma is, valamint a kormány által adott ezen minőség elnyerésének a feltételei, a megszűnés szabályozása. (Paradox helyzetre kell felhívni a figyelmet: bár a közhasznúvá nyilvánított szervezet létrehozatalában semmilyen állami hozzájárulás nincs, a közhasznú egyesület megszűnte után fennmaradó vagyon további sorsáról a társaság nem rendelkezhet, hanem állami hatóságok osztják szét hasonló profilú más intézményeknek!)

A kezdeti szociális útkeresést szociális törvény-gyártási láz váltja fel, igyekeznek mindent szabályokba gyömöszölni, a szabályok viszont képtelenek lépést tartani az új kihívásokkal, az inflációval, az eddig ismeretlen szociális gondokkal. Megjelenik a munkanélküliség, az utcagyerekek, a drogfüggőség, megszorodnak a nemi betegségek, a TBC. A társadalom polarizálódik, az eleddig mindenki szegénysége helyett megjelennek a hirtelen meggazdagodottak és az önhibájukon kívül elviselhetetlenül elszegényedettek. Miközben az üzletekben minden kapható – pénz nincs. Az a bizonyos társadalmi középréteg, aki valaha szerényen de biztosan megélt a nyugdíjából vagy a fizetéséből, rádöbben, hogy képtelen fizetni a lakás közköltségeit, a fűtést, a villanyt stb. Aki nem tud valamilyen plusz jövedelemhez jutni, az menthetetlenül elmerül.

Pedig az állam és a helyi közigazgatás látszólag igyekszik segíteni.

Törvények sorozatban

Elfogadják, majd módosítják az állami gyermeksegélyről szóló törvényt (egyik változata az 1993/61-es sz. Törvény), kialakítják a szociális segélyek rendszerét – ennek összege számtalanszor változott, jelenleg 97 új lej. Ezeket követi az 1997/208-as számú Törvény a szociális kantinekról. Ennek értelmében bizonyos kategóriák naponta ingyen meleg ételhez jutnak, a szociális segélyt meghaladó jövedelemmel rendelkező nyugdíjasok a nyugdíj 30%-át fizetik hoz-

zárulásként. Ugyancsak 1997 óta a sokgyermekes családok állami segélyét kiegészítik, megjelenik a 26-os Kormányhatározat a válságos helyzetbe jutott gyermekek védelméről, 8 különböző vonatkozó kiegészítéssel. A gyermekvállalási kedv fokozása érdekében 2005-ben bevezetik a gyermeknevelési járulékot olyan anyáknak, akik a szülés előtt legalább egy évig legális munkaviszonyban voltak és ez a 800 új lej gyakran sokszorosa az előzőleg kapott havi fizetésnek. A nagy árvaházakat fokozatosan megszüntetik és helyette családi, vagy családi típusú főállású szülők gondozására bízzák az árva gyerekek nevelését. Folyamatosan ellenőrzik és módosítják az örökbefogadási törvényt is. De nincs megnyugtató megoldás az árvaházi gondozásból kikerülő, felnőtté váló gyerekek további életvitelének a megszervezésére. Civil szervezetek próbálnak átmeneti támogatott lakást és munkahelyi elhelyezést biztosítani, változó sikerrel.

Az 1998/34-es törvény állami támogatást biztosít azoknak a civil szervezeteknek, amelyek szociális szolgáltató egységeket hoztak létre és folyamatosan működtetnek. Hallatlanul nagylelkű rendelkezésnek tűnik az első pillanatban. Csakhogy a törvény nem léphet életbe, amíg az 1153-as Kormányhatározat bő két év késéssel, 2001-ben meg nem jelenik! Ebben „megmagyarázzák a bizonyítványt”, mit hogyan kell érteni. Az állami szubvenció tulajdonképpen újfajta szociális segélyé válik a gondozott személyek részére, a civil szervezetnek a kiutalt pénzüsszeget minden hónapban meg kell előlegeznie, valamilyen juttatás formájában a kedvezményezetteknek átadnia, a felhasználást számlákkal igazolnia. Mindezt külön kell könyvelni, külön bankszámlán kezelni.

A valós szükségletek és az állami szubvenció közötti feltűnői aránytalanságot leginkább egy helyi példával tudnám illusztrálni. Amikor egy idős személy havi ellátása az *öregotthonban* 650 új lejbe kerül, akkor az állami szubvenció törvényileg megengedett szintje 85 lej. És mindebből a következő esztendőre 70 lejt ítél meg csupán egy gondozottra a támogatásokat elosztó temesvári Bizottság. De a *házi idősgondozó szolgálatunkban* egy gondozottra csak 30 lejt adtak, az *idősek napközi otthonában* gondozottakra pedig havi 20 lejt juttatást kapunk. A gyakorlat megöli a nemes szándékot.

1999-ben a 102 sz. Sürgősségi Kormányrendelettel szabályozzák a fogyatékkal élők speciális védelmét és munkába állásuk feltételeit. Ezt 2002-ben az 519-es számú törvényként elfogadja a parlament. A 2000/626-os Kormányhatározat rendelkezik a fogyatékos személyek besorolási rendjéről és a személyi gondozásra jogosultság feltételeiről. 2000-ben a 16 sz. törvény elrendeli az Idős Személyek Országos Tanácsának a létrehozását, a 17. törvény pedig az idős személyek szociális ellátásáról rendelkezik. A 886-os Kormányhatározat szabályozza az idős személyek rászorultságának felméréséhez használt kritériumrendszert.

A törvények betűje és szelleme

2001-ben jelenik meg a 416-os törvény, a garantált minimális jövedelemről, amelyet az 1037-es kormányhatározat értelmében havonta az infláció után kiigazítanak. Az igazi kérdés az, hogy a garantált havi 65 lejből hogyan él meg egy ember? Eszik, lakik, fűt, közköltséget fizet... Ugyancsak 2001-es a 705 sz. törvény a nemzeti szociális szolgáltatások rendszeréről, ezt követi a 2002-es kormányhatározat a szociális szolgáltatásokkal foglalkozó minisztériumok közötti bizottságról, 2003-ban megjelenik egy szabályzat, amely előírja a Közérdekű Szociális Szolgáltató Hivatal (Népjóléti Hivatal) megszervezését.

Egy 2003-as 360 oldalas szociális törvényeket tartalmazó gyűjteményben 22 fontos törvény illetve az ezek alkalmazására vonatkozó kormányhatározat szerepel. Törvény született a fűtési segélyről, az iskolai tej- és kifli-osztásról az első négy elemiben és óvodákban, a tanszersegélyekről, az ingyenes telefonálásokról és közúti bérletekről stb. És az Európai Unióhoz való csatlakozás érdekében történő törvénymódosítások, az uniós törvényekkel való szinkronizálási kísérletek még csak ezután kezdődtek el igazán. Mindezen törvények pontos ismerete, a módosításokkal együtt próbára teszi a szakembereket is. Az újonnan alakított különböző akkreditálási és ellenőrző bizottságok maguk sem mindig tudják, hogy mi a feladatuk és gyakorlatilag hogyan kivitelezhető.

Vannak a szociálpolitikának más, nagy lélegzetű vállalásai, mint például a szegénység felszámolására kidolgozott Országos Program, a Román Szociális Fejlesztési Alap 1998-ban elfogadott törvénye, továbbá a hitel-ügynökségek (agențiile de credit) akkreditálását és a mikro-hitelek pénzalapjait adminisztráló és kiosztó egységek működését szabályozó különböző sürgősségi kormányrendeletek és törvények 2000 és 2002 között. Ebbe a kategóriába tartozik az 1999/118-as sz. Sürgősségi Kormányrendelettel létesített Országos Szolidaritási Alap is. Az igazi nagy buktatók és sikertelenségek ezek tájékán jelentkeznek.

Csak az *Országos Szolidaritási Alap* kérdéskörét próbálom meg vázlatosan ismertetni. Az új egészségbiztosítási törvény első szakaszában jelentkezik először a társadalmi szolidaritás kérdése. Ez kezdetben azt jelenti, hogy minden megyei egészségbiztosító pénztár a havonta begyűjtött biztosítási összegekből elkülönít 7%-ot, amelyet egy országos központba továbbít, ahonnan a gyengébben fejlett és nagyobb pénzhiánnyal küzdő Kárpátokon kívüli megyék felé irányítják ezeket az összegeket, segítve ezen régiók felzárkóztatását. Két év múlva ez az összeg 15%-ra emelkedik, majd 1999-ben a Sürgősségi Kormányrendelet értelmében ez különálló pénz-alappá válik és az egészségbizto-

sításra begyűjtött pénzüsszegek 25%-át(!) teszik át egy központosított kasszába újraelosztásra.

Ezzel párhuzamosan az egészségbiztosító pénztár törvénybe foglalt autonóm működése is megváltozik. A biztosítónak járó pénzüsszegek begyűjtését átveszi a pénzügyminisztérium és a begyűjtött pénzekből a Szolidaritási Alap levonása után megmaradt összeget is az állami intézmény kezeli. Ily módon az *Egészségbiztosító Pénztár* nem rendelkezhet szabadon a saját pénzével! Csak annyit költhet, amennyit neki éppen kiutaltak. A helyzetből fakadóan az államkincstár több száz milliárdnyi régi lejjel tartozik az egészségbiztosítónak. A biztosító a maradék pénzből képtelen fedezni a jogosult gyógyszer-támogatásokat, az évente kötelező laboratóriumi szűrővizsgálatok költségeit, a drágább képpalkotó módszeres kivizsgálási procedúrákról nem is beszélve (röntgen- és komputertomográfiás felvételek, mágneses rezonancia vizsgálatok, csontsűrűség-mérés, stb.). A részleges támogatásra jogosult orvosi kiegészítők, protézisek és implantátumok jóváhagyása és a pénzüsszegek kiutalása fél-, egyéves várakozási idővel teszi próbára a végtag nélküli vagy vakká, süketté vált betegek türelmét.

A gyógyszerárak támogatott gyógyszer-ellátási pénzalapját maximálták, ily módon a krónikus kezelésre szoruló betegek csak a hónap első napjaiban reménykedhetnek abban, hogy a szakma szabályait százszázalékosan betartó orvosi receptjeikre gyógyszert is kapnak. Mindennapi gyakorlattá vált a „sámlis sorban ülés” késő estétől másnap délelőttig. És ezen a gyakorlaton semmilyen egészségügyi miniszteri vagy államelnöki ígéret nem tud változtatni mindaddig, amíg az újonnan megalkotott, EU-harmonizált törvényeinket a végrehajtó hatalom semmibe veszi.

Amíg a hatáskörök valódi szétoztása, egyes intézmények autonóm működése lehetővé nem válik, addig nincs megnyugtató megoldás ezekre a súlyos gondokra. Ha számításba vesszük, hogy egyes betegnyugdíjas vagy fogyatékkal élő személyek havi gyógyszer-szükségletének az ára többé kerül, mint a beteg egész havi jövedelme, akkor mérhetjük fel teljes tragikusságában a pillanatnyilag kialakult helyzetet.

A saját pénzalapok időszakos központi visszatartása szokásos gyakorlat más, ugyancsak működési önállósággal bíró intézménynél is, mint pl. a megyei munkaerő-elosztó és munkanélküliséget megelőző ügynökség. Az időnként beálló pénzügyi krízishelyzetekben képtelenek megkötni azokat a szerződéseket, amelyekkel a munkanélküliek bizonyos kategóriái (frissen végzett diplomások, bizonyos életkort betöltött munkanélküliek, átképzési tanfolyamok végzettjei, csonka családban élő munkanélküliek, stb.) azonnali munkalehetőséghez jutnának azáltal, hogy a munkaadót legális anyagi támogatással érdekeltté lehetne tenni a munkaerő alkalmazására.

Szakmaiság, civil tehetetlenség, méltánytalanság

A különböző egyházi vagy más jellegű jótékonyági intézmények külföldi támogatással és pályázati pénzekből igyekeztek átvenni az államtól a szociális terhek bizonyos részét, sok jól és az állami vállalatoknál sokkal gazdaságosabban működő szociális intézményt létesítettek és működtetnek. A legújabb törvény (2003/68) értelmében azonban csak azok a szociális szolgáltató egységek maradhatnak meg, amelyek teljesíteni tudják az uniós előírásoknak megfelelő kritériumrendszert és megkapják az állami akkreditációt. Az akkreditálást folyamatosan ellenőrzik és megfelelő működés esetén az engedélyt megújítják.

Ez minden bizonnyal így helyes és így lenne jó. Csakhogy a követelményekhez nem társulnak a működést biztosító pénzügyi alapok. Mert az állam előírja a feltételeket, ellenőrzi a működést, de pénzügyi segítséget a már említett szubvencionálási összegekig biztosít – ha biztosít. Ilyen módon egy sor, sok kinnal és áldozattal létesített intézmény kerül veszélybe. Az ott gondozott személyek ellátás nélkül maradhatnak. A külföldi támogatók – jogosan – mondják, hogy 15 év után itt lenne az ideje annak, hogy végre a saját lábunkra álljunk.

Bizonyos anyagi támogatást jelent a civil szervezeteknek az európai gyakorlathoz közelítő új (2003/571-es) adótörvény, amely a magánvállalatoknak megengedi, hogy jövedelmi adójuk terhére 20%-ig terjedő pénzbeli segítséget juttathassanak bizonyos közhasznú célokra, így szociális gondozást végző civil szervezeteknek is, vagyis a fizetendő jövedelmi adó bizonyos százalékát átirányítják a kedvezményezett intézmény számlájára. Ugyanez érvényes minden természetes személy jövedelmi adójának 2%-ára is. Ezt a szép lehetőséget is részben semlegesíti a gyakorlat. Ugyanis az ehhez szükséges adóbevallás időigényes, ha az illető több helyről kap jövedelmet. Az egy munkahellyel rendelkezőknek viszont nem is kötelező adóívet kitölteni, a vállalat hivatalból beküldi a pénzügynek. És az egész akció határidős. Az eredményességét vagy eredménytelenségét csak a következő év kezdetén tudja meg a kedvezményezett civil szervezet és akkor sem áll módjában a számlájára utalt pénzek sorsának az ellenőrzése.

A 15 év alatt létrehozott szociális intézmények működési költségeinek folyamatos előteremtése ma a legnagyobb feladat minden civil szervezet számára. A komoly intézményeknek jó része külföldi alapítványi vagy PHARE pályázati támogatással alakult meg, és sokszor teljesen újszerű szociális szolgáltatási modellnek tekinthető. Ennek ellenére a rendelkezésre álló működési pénzalap összehasonlíthatatlanul szegényesebb, mint az állami ellátó és szolgáltató egységekben. A PHARE Sesam pályázati pénzből beindított házi idősgondozó szolgálatunk a legelsők közé tartozott az országban, és 50 idős személy

otthoni ellátását vállalta fel akkor, amikor Temesvárott még semmilyen hasonló intézmény nem működött. Időközben a polgármesteri hivatal mellett megalakult Népjóléti Hivatal is szervezett házi idősgondozó szolgálatot, amely a miénkhez hasonló ellátást biztosít. A különbség csak az, hogy ők az idősgondozást végző alkalmazottaknak háromszor nagyobb fizetést tudnak adni, a mi munkatársaink a civil szervezet államilag akkreditált egységében éppen csak a minimálbért kaphatják meg ugyanazért a munkáért. Természetes tehát, hogy a legjobb gondozóink sorra elhagynak, és sikeres versenyvizsgálával az államilag működtetett gondozószolgálathoz kérik a felvételüket. Nem is lenne ez baj, ha az államilag finanszírozott szolgálat elégséges kapacitással rendelkezne egy majdnem félmillió város szükségleteihez képest. De ez sajnos nincs így.

A civil szféra támogatottsága nemcsak a gondozási normatívák teljes hiánya miatt szenved. Az adók és illetékek fizetése terén is hiányzik a pozitív diszkrimináció. A házadóktól az autódóig, a telefon, gáz és villanyáram árbesorolásáig ugyanolyan fizetési kategóriába tartozunk, mint bármelyik profitorientált vállalat. A szociális törvény-dömpingben a kapkodás és az átgondolatlan-ság teljes hiányát semmi sem jellemzi jobban, mint az a paradox helyzet, hogy a temesvári Máltai Szociális Központért, amely a szervezet saját tulajdona, ugyanolyan ingatlanadót fizetünk, mint bármely profitorientált cég egy hasonló nagyságrendű ingatlanért. Pedig itt működik a 20 ágyas öregek otthona, mely az érvényes törvények értelmében adómentességre jogosult. De mert ott nemcsak öregotthon van – érvel a hatóság –, hanem orvosi rendelő, szociális kázinó, idősök napközi otthona, segélyosztó központ raktárral, máltai kápolna is, akkor ne meséljünk, hogy ez öregotthon, és fizessük ki az adó teljes összegét! Így kell büntetni azt, aki nem elégszik meg egyetlen fajta szociális segítő tevékenységgel... Pedig az évente kifizetett ingatlanadó értékéből a házi gondozók egyhónapos béralapját lehetne fedezni. És hiábavaló volt minden kérvényezés és próbálkozás, a pénzügyminisztérium keményen betartatja a törvény betűjét. A törvény szelleme pedig valahol elveszett a nagy igyekezetben, hogy utolérjük Európát.

Reális gond, hogy a különböző EU-s vagy regionális együttműködéssel elnyerhető pályázati pénzeszegeket nem adják a meglévő egység folyamatos működtetésére! Minden új pályázathoz valami egészen új kitaláció szükséges tolvajnyelven megfogalmazva, amit pályázati szakzsargonnak nevezhetnék. Ennek ismeretéhez sok év (felsőfokú) szaktanulmány szükségeltetik, ehhez pedig különleges szakemberképzés, amire még kitérek a továbbiakban. Egyelőre maradjunk annyiban, hogy ezeknek a szakembereknek a megfizetése a civil szervezetek nagy többsége számára álom csupán. És akkor még nem is beszélünk a minden pályázat benyújtásához kötelező módon igazolandó önrész kérdéséről. Ha minden összejön, van sok új és jó ötlet, kiválóan képzett pályázatiíró szakember és elegendő anyagi fedezet az önrészhez, akkor már csak a lobb-

zás korántsem egyszerű feladata van hátra és a korrupció bugyraiban való biztonságos eligazodás, hova, mennyit, mikor és kinek érdemes adni, hogy sikerüljön. Mindezek ellenére pályázni szükséges, csak egyre nehezebb és reménytelenebb.

A magyar közösség szociális gondjai

Fontos tisztázni, hogy a nemzetiségi lét a közös nyomorúságban nem csak hátrányokkal, de néha előnyökkel is jár. Ezért külön elemezném.

Hátrányaink. A vidékenként változó túlzott nacionalizmusból származó hátrányos megkülönböztetést és marginalizációt egyéb esélyegyenlőtlenségek is súlyosbítják. Legfontosabb ilyen szempontból az anyanyelven történelmi középfokú szakoktatás hiánya, valamint az egyetemi anyanyelvi oktatás behatároltsága bizonyos szakokra. Emiatt két teljesen azonos értelmi képességű, azonos motivációjú és azonos szorgalmú fiatal közül a többségi szakképzést nyer, míg a magyar csak segédmunkásként kerülhet alkalmazásba. A magyarság részaránya az ország lakosságából 6,6% körül mozog, ezzel szemben a felsőfokú oktatásban a magyar anyanyelvű diákok százalékos aránya csak 4,4%! Tehát a fiatal magyar munkavállalónak 50%-kal kisebb esélye lesz arra, hogy felelős beosztásban vagy sikeres vállalkozóként vezető munkát végezhesen, mint a hasonló képességű többségi fiatalnak. Ez természetesen kisebb jövedelem megszerzését hozza maga után, tehát nemzetiségünk nehezebben tudja felküzdeni magát az anyagi biztonságot hordozó középosztályba.

Az állami árvaházakban nevelkedő magyar gyermekek automatikusan román iskolába kerülnek, rendszerint elveszítik nemzetiségi identitástudatukat, a magyar vallási- és kulturális közösségekből kiszakadva teljesen magukra maradnak. A fogyatékkal élő magyar gyermekek (vakok, süketnémák, autisták és enyhe szellemi fogyatékosok) speciális képzésére csak igen ritkán van lehetőség anyanyelven. Ezek automatikusan kiesnek a magyar közösségek hatóköréből és amúgy is nehezített társadalmi beilleszkedésüket nincs aki egyengesse. Vagy teljesen képtelenek lesznek az önellátásra és önálló életvitelre, vagy elveszítik nemzetiségi hovatartozásukat.

Jelentős hátrányt jelent néha a tömb-magyar vidékeken élők igen hiányos román nyelvtudása. Minden népességben vannak olyan egyedek, akik ha az anyanyelvüket nem ismernék, ugatni lennének kénytelenek, mert képtelenek egy második – idegen – nyelvet megtanulni. Az ilyen korlátozott képességű többségi egyed azonban türethetően elboldogul az ő egyetlen nyelvén, akár a hivatalokban, akár a munkahelyén. Ezzel szemben az egynyelvű kisebbségi egyén azonnal bajba kerül, ha valamilyen hivatalos dolgot kell intéznie, vagy olyan helyen kénytelen munkát vállalni, ahol a többségi nyelvet ismerik csupán.

Nem érti meg jól, hogy mi a feladata, nem tudja megkérdezni, amit nem ért, tehát eleve rosszabb munkát végez, és hamarosan az utcára kerül.

Előnyeink. Első pillanatban furcsának tűnik, de mégis el kell ismerni, hogy vannak ilyenek is. A nemzeti kisebbség közepes képességű egyedei rendszerint elfogadhatóan meg tudják tanulni a román nyelvet is, tehát eleve két-nyelvűek, a többségi nemzet hasonló képességű egyedeivel szemben, akik csak románul beszélnek. Ez egy kulturális és információs előnyt jelent, sőt a határok átjárhatóságának normalizálásával megnöveli a kisebbségi egyén boldogulási és kapcsolatteremtési lehetőségeit. Ugyancsak ez egyéni előnyök kategóriájába sorolnám a nemzetiségi fiatal motivációs elhivatottságát, rendszerint kénytelen szorgalmasabban és többet dolgozni, mert bizonyítani akarja, hogy semmivel sem értéktelenebb a többségi kortársainál.

A kisebbségi közösségi létből és közösségi tudatból származik az előnyeink legnagyobb része. Mindenekelőtt tudatos ragaszkodás bizonyos hagyományos életformához és munkaerőcsohoz már magában is indulási előnyt biztosít. De a kisebbségi megmaradás igénye sürgetően rákényszerít az érdekvédelem és az önszerveződés legkülönbözőbb formáinak a kidolgozására. Személyes és családi kapcsolataink az anyaországgal, valamint a távolabbi országokba menekültekkel jobb tájékozódási lehetőséget biztosítanak. Hamarabb ráérzünk a civil szerveződések jelentőségére, mint a többségi társaink. Hamarabb és pontosabban tudunk tájékozódni a fejlettebb országokban szokásos szociális gyakorlatról. Előbb hallunk a pályázati lehetőségekről, és személyes kapcsolataink révén könnyebben találunk jelentős támogatókat a tervezett projektek megvalósításához. Idejében képesek vagyunk megfogalmazni azt, hogy mit akarunk.

A kivitelezés mikéntjéhez jelentős szervezett szaktámogatást kapunk. Már 1993-ban az RMDSZ szociális kérdésekkel foglalkozó főosztálya kapcsolatot teremtett a magyarországi Mocsáry Lajos Alapítvány vezetőjével, a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Szociológia Karával és pár frissen alakult civil szervezettel, és megrendezték Torockón *Szociálpolitikai útkeresés* címen az első külföldi szakelőadókat is felsorakoztató tanácskozást. Már akkor felhívták a közvélemény figyelmét arra, hogy a szociálpolitika csak a politikum és a civil szféra partnerségével képzelhető el működőképesnek. Ezen a tanácskozáson hallottunk először a nagy nemzetközi pályázati lehetőségekről és kaptunk használható tanácsokat a PHARE-pályázatok megírásai rendszeréről. Itt ismerkedtünk a gondolattal, hogy a szociális segítő tevékenység nem csupán szeretet-szolgálati indítással felvállalt Istennek tetsző cselekmény, hanem kemény szakmai ismereteket követelő munkakör. Tájékoztattak továbbá a szociális munkás-képzés pillanatnyi helyzetéről és jövőbeni elvárásairól.

Ezt az első hasznos tanácskozást további, évente megrendezett találkozók követték, egyre tisztábban körvonalazódó elvárási megfogalmazásokkal és

egyre szélesebb külföldi szakmai és alapítványi támogatottsággal. Az erdélyi magyar civil szervezetek közös gondjainak megvitatására először 1999 januárjában kerül sor, amikor az EMKE, az EMT és KMDSZ elhatározza az Erdélyi Magyar Civil Szervezetekért Alapítvány létrehozását, mint az első civil összefogási kísérlet hordozóját. 2000-tól kezdve az EMARCISZA szervezésében évente megrendezik a Civil Fórum Konferenciákat, de csak 2003-ban hangzik el a civil egyeztető fórum létrehozásának a javaslata. Ezt követi egy hosszas vajúdási időszak, míg végül 2004. szept. 9-én megtartották a Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetségének alapító közgyűlését és a szervezetet hivatalosan bejegyeztetik. A tanácskozáson száznál több szervezet képviselője vett részt.

Ekképpen próbáljuk kihasználni helyzet adta előnyünket egy hatékonyabb szociálpolitikai gyakorlat kialakítása érdekében. Pillanatnyi nagy gond azonban, hogy Magyarország EU-csatlakozása és az azt követő intézményátalakítási reformok a jól-rosszul bejáratott támogatási rendszereket működésképtelenné tették, bizonyos támogató intézmények teljes megszűnésével fenyegetnek. Az új együttműködési stratégiák még átláthatatlanok. Annak ellenére, hogy a MCSZESZ vezetősége ilyen értelemben Magyarország főméltóságaihoz fordult nyílt levélben, és kérte a tervezett változtatások felülvizsgálását, egyelőre csak a saját belső anyagi forrásaink mozgósítására számíthatunk.

Legnagyobb karitatív szervezeteink, mint a Caritas Catolica Federáció, a Máltai Segélyszolgálat Romániában, a Kolping családok Szövetsége, a magyar anyanyelvű rászorulókkal mellett a társadalom minden rászoruló rétegének a gondját is felvállalta, éppen ezért joggal számíthat az ország minden tehető rétegének a támogatására is. De ehhez profi módon szervezett nyilvánosságra és transzparenciára van szükség az adományok mobilizálása érdekében.

Végül szólnom kell pár szót a szakember képzés pillanatnyi helyzetéről. Jelenleg Erdélyben felsőfokú szociológus, pszichológus és szociálmunkás-képzés létezik Kolozsváron, Temesváron, Nagyváradon, Nagyszebenben.

A kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemen van magyar képzés is, a nagyváradai Partiumi Keresztény Egyetemen ugyancsak magyar nyelvű szociálmunkás-képzés történik, a csíkszeredai Szociológia kar a kolozsvári Sapientia Egyetem kihelyezett magyar tagozata. Mindezek az egyetemek megfelelő külföldi kapcsolatrendszerrel bírnak, külföldi részképzést is biztosítanak. A nagyváradai egyetem társadalomtudományi kara román nyelvű euroregiós mesterképző kurzusokat is tart. Tehát a szociális szakemberképzés lépést tart a kereslettel, egyetlen hiányszakma kivételével: Romániában nincs szociális menedzserképzés. Ez komoly hiányosság. A kialakított szociális gondozószolgálatok folyamatos pénzügyi ellátása megköveteli ilyen szakemberek létezését. A jelenlegi – botosinálta – képzés nélküli, de jó gazdasági érzékkel bíró intézményvezetőktől nem lesz, aki átvegye a szolgálatok irányítását.

Következtetésként arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy a szociálpolitikai útkeresés 15 év után is éppen olyan aktuális, mint a rendszerváltást követő első napokban. Amennyivel többet tudunk és többet tettünk, annyival több és bonyolultabb új szociális és társadalmi kihívás jelentkezett, a globalizációtól kezdve a népesség elöregedéséig, a hagyományos családszerkezet felbomlásától az elmagányosodásig, olyan új gondok ezek, amelyekre érvényes gyakorlati megoldást kellene találni, hogy az emberi méltóság megőrizhető maradjon a fogantatástól az élet utolsó pillanatáig.

Sólyom Zoltán

A kollektivizálás és utóélete Felsőháromszéken

A tanulmány a háromszéki kollektív gazdaságokról szól, pontosabban a torjai, csernátoni, szentkatolnai, szentléleki, kollektív gazdaságról megalakulástól felbomlásukig, egészen a 2005/247-es törvényig, amely rendezni kívánja azt, amit a kommunizmus elvett. A folyamat szenvedő alanya a falusi gazdálkodásból élő társadalom volt. Bemutatom, hogyan vették el földjeiket, javaikat és mily nehezen kapják vissza, vagy néhány esetben még 16 évvel a rendszerváltás után sem rendeződnek a kommunizmus okozta problémák. A témát csak most kezdték el feldolgozni, aktualitását az mutatja, hogy még most sincs lezárva a javak teljes visszaszolgáltatása.

Előbb bemutatom a csernátoni, torjai, szentléleki, szentkatolnai kollektív gazdaságokat, majd azt elemzem, mi lehetett az oka annak, hogy egy településen mikor alakult meg a kollektív gazdaság. Vizsgálom a kollektívbe belépő személyek társadalmi helyzetét, és választ próbálok adni arra, hogy miért ezek a társadalmi rétegek vállalják a kollektívet kezdetben. Ezután a bemutatott kollektív gazdaságok összehasonlítása következik, milyen hasonlóságok és különbségek voltak köztük és megpróbálok választ adni az eltérésekre. Az utolsó rész a rendszerváltás utáni visszaszolgáltatásról szól.

1.1. A csernátoni kollektív gazdaság¹

Felsőcsernátonban 1950. július 9-én alakult meg a kollektív gazdaság, neve Augusztus 23. lett, 70 családdal, ebből 48 család középparaszt, 12 szegényparaszt és 10 földnélküli. A kollektív gazdaság 450 hektár mezőgazdasági területen jön létre. Ez a terület a kollektívbe belépett 70 család birtoka, meg akiktől az 1945/187-es törvény alapján a földet elvették, illetve az ezt kiegészítő 1949/83-as rendelet alapján elkobzott területeken. Az elkobzott területek mérete jóval nagyobb, mint az alapító 70 családé, amiből 10 nem is rendelkezik mezőgazdasági területtel és a 12 szegényparasztnak is jelentéktelen volt a földje. Felsőcsernátonban a következő személyektől vesznek el földet: dr K.

Kovács István, Végh András, dr. Kovács Lajos, Szöts Bálint. A kollektív gazdaság a Végh család – Végh Endréné és fia Végh Miklós bányász mérnök – birtokán jön létre. Vezetők a megalakuláskor: elnök Konnáth Zsigmond, könyvelő Tóth István, brigádosok Rákosi Károly, Szabó Kálmán. Még ugyanezen év őszén vezetőségváltás volt, az elnök Szabó Ferenc lett.

Alsócsernátonban 1952-ben alakult meg a kollektív gazdaság Új Élet néven néhány családdal. Első elnök Gaál Béla lett, őt követte Bakk Zsigmond. Könyvelő Konnáth Gerő, később Makó Pál.

1951 őszén változás történt, a Román Munkáspárt (RMP) utasítása értelmében a nagyobb gazdákat (12 családot) kuláknak nyilvánították, és egy közgyűlési határozattal kizárták a kollektívból. Ezeknek a családoknak a bevitt javait nem adták vissza, azok továbbra is a kollektív tulajdonában maradtak. Újból vezetőségcsere volt, néhány személyt kulákpártiság vádjával leváltottak, mivel tiltakoztak a családok kizárása ellen. 1952-ben az elnök Borsai Pál, főkönyvelő Kocsis Károly, segédkönyvelő Szabó Gábor, brigádosok: Dénes István, Csorba Vilmos, raktárnok Tóth István. 1954-ben elnök lett Veress Károly, főkönyvelő Kocsis Károly, brigádos Csorba Vilmos, raktárnok Dénes István. 1958-ban főkönyvelőcsere, Szabó Erzsébet lett a főkönyvelő, Kocsis Károly segédkönyvelő és pénztárnok.

1962 márciusában volt a teljes kollektivizálás, akik még nem léptek be, kénytelenek belépni a kollektív gazdaságba. Hat család nem lépett be a kollektív gazdaságba, akik minden módon ellenálltak a kollektivizálásnak, és inkább a bujdosást választották, semhogy belépjenek. Ekkor egy határozatot hoztak, hogy föld nélkül nem lehet belépni a kollektívbe, ezért a nagycsaládok földjeit szétosztották a földnélkülieknek, akik ezzel léptek be. Majd a kollektív felbomlásakor ezeket a földterületeket visszaigényelték olyan címen, hogy a belépési nyilatkozatában szerepel. A vezetőség ekkor: Kész Antal elnök, a kollektivizálás befejezésekor Szabó Kálmán váltott fel, Mátis Géza a főkönyvelő Szabó Erzsébet helyett, aki Szabó Kálmán akkori elnök felesége és azért nem lehetett továbbra is főkönyvelő. Ekkor Kászon Matild, Kónya Zsófia a segédkönyvelők, pénztárnok Bajka Károly, raktárnok Dénes István, brigádosok Veress Károly, Makó József, Lukács László, mérnök Mojzi Gyula.

1963 tavaszán Felsőcsernátont összevonták Alsócsernátonnal, ekkor Felsőcsernáton rendelkezett 1127 hektár szántóval és 215 hektár kaszálóval, Alsócsernáton pedig 1400 hektár szántóval és 129 hektár kaszálóval. Az egyesített gazdaság élére új vezetőséget választottak: elnök lett Makó Béla, alelnök Szabó Kálmán, főkönyvelő Mátis Géza, raktárnok Dénes István. Mérnök Mojzi Gyula és Bârsan Ioan, pénztárnok Konnáth Gerő.

1962-ig társulásba tömörültek az emberek mind Alsó-, mind Felsőcsernátonban. Ebben a formában a megtermelt javakat a bevitt földterület és az

elvégzett munka arányában osztották szét. 1962-ben az egész országban befejezték a kollektivizálást, a társulások beolvadtak a kollektív gazdaságokba, később a mezőgazdasági termelészövetkezet (MTSZ) nevet vette fel mindenik.

1968 februárjában történt meg az ország közigazgatási rendszerének átalakítása, a megyésítés. Ekkor Csernáton nagyközség lett, vagyis közigazgatásilag ide csatolták Albis falut, amely Dálnokhoz tartozott és Ikafalvát, majd 1969 telén közgyűlés határozata alapján az albisi és az ikafalvi termelészövetkezetet is a csernátonihoz csatolják. Albis 494 hektár szántó és 44 hektár kaszálóval, Ikafalva pedig 484 hektár szántóval és 76 hektár kaszálóval rendelkezett ekkor. Így lett a Csernátoni Termelő Szövetkezet a megye egyik legnagyobb gazdasága. Ezen a területen gazdálkodtak a tagok egészen az 1991-es felszámolásig. A vezetőség a következő személyekből állt: Makó Béla elnök 1982-ig, főmérnökök Mojzi Gyula, Szarvadi József, Hajdu Imre, Gyergyai Ernő, Péter József, Bajcsi Ákos, Ráduly Csaba. Farmvezetők: Enyedi Márton, Bálint József, Szilágyi István, Illés András. 1982 márciusától novemberig, haláláig elnök Molnár József. Utána Nagyoláh Dezső volt az elnök majd Bajcsi Ákos, Bodi Béla és végül Ráduly Csaba. Főkönyvelők: Szabó Erzsébet, Kiss Ödön, Mátis Géza.

Csernátonban ebben az időben az MTSZ átlagosan 3000 szarvasmarhával, ugyanennyi juhval és 200 sertéssel rendelkezett. A főbb termények a burgonya és a búza volt. Jelentősebb mennyiségben termeltek még cukorrépát.

1.2. A torjai kollektív gazdaság

1949. augusztus 14-én megalakult Torján a Dózsa György nevet viselő mezőgazdasági termelészövetkezet, Balázs Márton lett az elnöke. A kollektív a torjai Apor báró és még 3 nagybirtokos család a (Sólyom, az Imecs és a Fehér család) elkobzott birtokain gazdálkodott, az onnan ellopott felszereléssel és állatokkal. A Dózsa György kollektív gazdaságot Luka László² avatta fel 1949-ben. Egyike volt az első gazdaságoknak, alighanem az első 5 közé tartozott.

Báró Apor Csaba 1921. szeptember 20-án született, mezőgazdasági főiskolát végzett Kolozsváron. A kollektivizálási folyamat egyik torjai áldozata, a híres torjai Apor család leszármazottja a következőképpen emlékszik vissza a kollektivizálásra. Az Apor család 130 hektár mezőgazdasági területtel és 180 hektár erdővel rendelkezett a kollektivizálás előtt, több személyre volt osztva a telekkönyvezés. 1949-ben a család teljes vagyonát elkobozták. A mezőgazdasági területen és erdőn kívül az Apor család nagyszámú állatállománnyal (25 szarvasmarha, 150 juh, 20–25 disznó, 4 pár ökör, 3 pár ló) rendelkezett, ezt szintén elkobozták. Ezenkívül a teljes gazdasági felszerelést (traktor, cséplőgép stb.). 1949 márciusában egy este 30–40 kommunista (rendőr, párttag, szekuritátés, pártaktivista stb.) jelent meg a házuknál, közölték, vegyenek magukhoz pár

ruhát – ezenkívül semmit nem vihettek magukkal és menjenek velük. Váratlanul és felkészületlenül érte őket az esemény. Édesapjával, édesanyjával és testvérével egyetemben kitelepítették, teljes vagyonukat elkobozták, és Sepsi-szentgyörgyre szállították teherautón. Ott házörizetben voltak szinte egy évig, utána 1950. február 3-án Balázsfalvára szállították, itt kényszerlakhelyen tartózkodtak 1963-ig. Utána innen a szülők Kolozsvárra mentek.³ Apor Csaba több állami gazdaságban dolgozott, mivel mezőgazdasági mérnökre szükség volt, dolgozott: a balázsfalvi állami, a bethleni Szent Miklós gazdaságban, a régeni állami gazdaságban, a radnóti és a szépmezei állami gazdaságban. Összesen 35 évet dolgozott különböző állami gazdaságokban. Az Apor családdal együtt torjáról még a következő családokat telepítették ki: Imecs Gizellát és családját, Sólyom Miklóst⁴ és családját, Fehér Sámuel és családját, mindenik család egyenként 50 hektárnál több földdel rendelkezett.

Az Apor család birtokát alakították át kollektívnek, ez volt a legnagyobb és legközpontibb helyen. A kollektívbe belépők, akik nagyjából semmi nélkül léptek be, végigrabolták az Apor család lakhelyét, minden mozdíthatót elvittek. A bárói kúriában pedig a kollektív működésének idején csirkenevelde, asztalosműhely volt, és idénymunkások lakhelyéül szolgált. Nem csoda, ha a kollektív felbomlásáig az épület tönkrement, a kommunizmus áldozatá lett a családdal együtt.

Apor Csaba 1991. áprilisában tért vissza Torjára. 40 hektár földet visszakapott a család, személyenként 10 hektár volt a maximum, amit visszaadtak. A saját épületeket visszaadták, a volt kollektív többi részét átveresen vásárolta meg. Két évig tartott a földek visszaadása és egy évig az épületeké. A kézdivásárhelyi kísérleti állomás⁵ birtokolja jelenleg is az Apor család 42 hektár mezőgazdasági területét,⁶ amit nem akarnak visszaszolgáltatni. Most is pereskedik ebben az ügyben. Apor Csaba reménykedik, hogy visszakapja a Kísérleti állomástól a földet, és legalább részben az elkobzott 180 hektár erdőt is.

Fejér József 1947. augusztus 7-én született állattenyésztési agrármérnök, 1973–1979 között a torjai kollektív zootechnikusa, 1979–1991 között főmérnök ugyanitt, a következőképpen emlékszik vissza. A termelőszövetkezet körülbelül 5460 hektáron gazdálkodott, melyből 2580 hektár szántó, 2200 hektár legelő, 650 hektár kaszáló, 25–30 hektár gyümölcsös. A szántóterület a következőképpen oszlott meg termények szerint: 800 ha búza, 600 ha burgonya, 210 ha cukorrépa, 100 ha mák, 150 ha len, 400 ha árpa, 30 ha cikória, 15–20 ha répamag, 270 ha takarmánynövény. A takarmánynövények és a legelők, kaszálók 2100 szarvasmarhát (ebből 900 anyaállat), 3200 juhot (1600 anyaállat), 700 sertést (50 koca) tartottak el. A torjai területnek olyan az adottsága, hogy az állatok az év nagy részében a kinti legelőkön szinte ingyen tarthatók. Az állattartás így lehetett kifizetődő. A melléktermékeket (például a répafej, répalapi, kocsány, szal-

ma, stb.) hasznosítani lehetett, felhasználni az állatok takarmányozására. A mákot köztesen termelték takarmánykaralábéval, és főleg a mákfaj héja volt az értékes – amit az állami gyógynövénybegyűjtő vállalatnak kellett leadni. Legjövedelmezőbb termény a burgonya volt, Torja területét zárt zónának nyilvánították, ahol főleg vetőmag burgonyát állítottak elő. Legkevésbé kifizetődő a len-termelés volt, mert ennél a kultúránál a gépesítés hiánya miatt minden munkálattal kézzel kellett elvégezni. Országos szinten a torjai Dózsa György a jól menő termelősövetkezetek közé tartozott, megyei szinten az első öt között volt.

A kollektív gazdálkodás jó oldala volt, hogy biztos munkahelyet és biztos fizetést biztosított a tagok számára, ezen kívül minden tag 15 ár személyi parcellát kapott. A kaszálókon készített széna 30%-a szintén az egyéni gazdákat illette, amiből állatokat tarthattak. Az sem volt lényegtelen, hogy a megtermelt cukorrépa arányában személyenként évente 80–100 kilogramm cukrot is kaphattak (ez nagy szó volt, amikor havi fél kilogrammos cukorfejadagot adtak személyenként). A nagybani gazdálkodás is előnyt jelentett, a vegyszerezés olcsóbb volt, szakszerűen lehetett gazdálkodni, be lehetett tartani a vetésforgót, a kártevők és betegségek jobban féken voltak tartva. Permetezni akár légi úton is lehetett, nagyobb veszély esetén az állam ingyenesen is biztosította a védekezést. A kollektív gazdálkodás rossz oldala volt, hogy a termények nagy részét be kellett szolgáltatni az államnak nevetségesen alacsony áron. A tervek elkészítésekor a pártos elvtársak nem vették figyelembe a természeti adottságokat, így a kirótt terveket lehetetlen volt elérni, ezért az eredményeket állandóan szépítgetni, „kozmetikázni” kellett. Nagy gond volt az üzemanyaghiány. A termelősövetkezet felszámolásakor az állatlétszám rohamosan csökkent a községben. Nemcsak a szövetkezet állatállományát számolták fel, de az egyéni gazdaságokban is a korábbi 800 anyaállatról 500 alá csökkent a szarvasmarha állomány.

A torjai emberek, hogy elkerüljék a kollektívbe való belépést, és hogy földjeik állami tulajdonba kerüljenek 1958 és 1961 között, mezőgazdasági társulásokba tömörültek. Ilyen mezőgazdasági társulások voltak a Győzelem Útja, Rákóczi Ferenc, Virradat stb. Mégis ebben az időszakban a kollektívben 232 belépési nyilatkozatot iktattak.

1962-ben az általános kollektivizálással mindazok, akik még nem léptek be a kollektívbe, kénytelenek voltak beállni.⁷ Ebben az évben 1104 belépési nyilatkozat született, ezekben a földterület és gazdasági felszerelés mellett megjegyzik, ki melyik mezőgazdasági társulásnak volt a tagja. Annyira előkészítették a beléptetést, hogy nyomdai típusnyomtatványt készítettek, amit ha szükség volt, az agitáló elvtársak ki is töltöttek a „belépést kérelmező paraszt és családtagjai” csak alá kellett írják. Futásfalva Torja községhez tartozó falu. A mezőgazdasági társulás még külön működött Futásfalván, de az általános kollektivizáláskor Futásfalván és Torján egy kollektív gazdaságot alakítottak, Torja központtal.

1.3. A szentkatolnai kollektív gazdaság

Szentkatolnán csak az általános kollektivizáláskor jött létre kollektív gazdaság. Megalakulásának időpontja 1962. március 1., a neve Aranykalász. Kitelepítésre nem emlékeznek a községben. A szentkatolnai kollektív gazdaságban a következő személyek töltötték be az elnöki tisztséget: Kovács Mihály, Batinas János, Kovács István, Csákány Gergely, Hencs Perla. Főkönyvelők: 1962-től 1986-ig Nagy Kálmán, utána Lengyel Magdolna egészen a kollektív felszámolásáig. Külső brigádosok Barti László, Fülöp István, Fülöp György, belső brigádosok Ungurean István Nyáguly György. A kollektív összesen 1125 hektár területtel rendelkezett, melyből a legnagyobb rész szántó volt, 850 hektár, ezenkívül 125 hektár kaszáló és 250 hektár legelő. A gazdaság székháza a Tompa kúriában volt, ez jelenleg Bakk István tulajdonában van, aki a kollektív felbomlása után megvásárolta a területet, mivel senki nem igényelte vissza. A kollektív gazdaság állatállománya átlagosan a következő képet mutatta: 450 darab tehén, 50–100 sertés, és 50–100 juh.

A gazdaság sok hasonló társához hasonlóan általában veszteséges volt, kivéve az utolsó három évet. A főbb termesztett kultúrák a következők voltak: búza 450 ha, burgonya 250 ha, répa 50 ha. Ezen kívül takarmánynövények, silókukorica, lucerna stb. Zárt zónában volt, vagyis az átlagnál jóval magasabb árú vetőmag burgonyát is termesztetett, és a másik előnye az volt az eladott burgonyának, hogy a következő évi termést meghitelezték, és a rákövetkező évben kellett a hitelt terményben törleszteni. Ugyanígy történt a cukorrépa esetében is, a gazdaságot a bodfalusi cukorrépa feldolgozó vállalat mindig meghitelezte. A beszolgáltatás nehezé tette a megélhetést. Például a termésből a tagok évi 150 kilogramm búzát kaptak kenyérre, és 300 kilogrammot takarmánynak, a nyugdíjasok is 150 kilogrammot kenyérre, de csak 50 kg-ot takarmánynak. Ha reálisan vesszük a 150 kg búzát, amit kenyérre adtak és az év 365 vagy 366 napjával napi 0,41 kg búza jutott, ez körülbelül 0,3 kg kenyeret jelent napjára, ami kevés egy mezőgazdaságban kemény fizikai munkát végző személynek, ennek két-háromszorosára lett volna szüksége.

1.4. A szentléleki kollektív gazdaság

Szentléleken is csak az általános kollektivizáláskor alakult kollektív gazdaság, 1962. március 18-án Egyesített Barázda néven. A kollektív elnökei a következő személyek voltak: Szász Lukács, Barabás Ágoston, Szabó Miklós. A kollektív megalakulásakor és a következő években 831 belépési nyilatkozat született. A belépési nyilatkozatok között vannak formanyomtatványok is, de

vannak kézzel írottak is. A kollektív mezőgazdasági területeinek nagyjából a felén burgonyát termesztettek, 30%-án búzát, a maradékon répát, árpát, és nagyon kis mértékben ipari növényeket meg zöldséget. Az állatállomány a következő volt: 890 szarvasmarha, 4–5000 juh, 340 ló és körülbelül ezer sertés. A kollektívben létrehoztak egy bárányszarvasmarhát, mely nagyon jövedelmező volt. A tagok létszáma az 1970-es években csökkent, mert sokan más munkahelyre mentek, a legtöbben kézdivásárhelyi gyárakba, és fakitermelő és feldolgozó üzemekbe. 1968 februárjában a megyésítéssel ide csatolják Kövárt és Szárazpatakot, jelenleg is ide tartoznak közigazgatásilag ezen falvak.

A felbomláskor a melléképületeket eladták, a volt kollektív központi épületben jelenleg a Szent Klára öregotthon működik. Itt is nehezen ment az elvett földek visszaszolgáltatása, itt sem volt minden kérés teljesíthető vagy valós, több mezőgazdasági területet igényeltek, mint amennyi létezik, és ugyanazt a földet sokszor többen is igényelték, jogosan vagy jogtalanul. A 2005/247-es törvény szerint 50 hektár mezőgazdasági terület és az erdő korlátlan mértékben visszaigényelhető. A leadási határidő 2005. szeptember 22. volt, ezt meghosszabbították 2005. november 30-ig. Az adatok jelenleg még nincsenek feldolgozva, de hamarosan készen lesznek, és ezzel rendeződni látszik a kollektivizáláskor elvett területek ügye.

II. A háromszéki kollektív gazdaságok megalakulása

1953-ig 123-an kérnek felvételt a torjai kollektív gazdaságba. A belépési nyilatkozatokból kiderül, hogy belépéskor 49 személy semmilyen mezőgazdasági területtel sem rendelkezett, 43-an 1 hektárnál kevesebb földdel léptek be a kollektívbe, 22-en 1 ha fölöttivel, és csak 9 személynek volt 5 ha fölötti területe. Haszonállatot sem vittek be sokat a kollektívbe, az 5 ha fölöttiek mellett még 4-en rendelkeztek állattal. Ezen kívül néhányan rendelkeztek valamilyen felszereléssel, többnyire iparos (kovács, kerekes, asztalos) eszközökkel. Ezek az adatok azt szemléltetik, hogy nagyjából nincstelenek, szegények léptek be a kollektívbe, gazdagnak számító alig. Ismert, a társadalom középrétege hiányzott, az arisztokrácia vagyonát már 1949 márciusában elkobozták, sőt a négy fontos családot (Apor, Sólyom, Imecs és Fehér) már el is távolították kényszerlakhelyre.

A szegények és földnélküliek belépnek, mivel nincs veszténivalójuk, illetve mert éppen vagyontalanságuk miatt szimpatizálnak azzal a gondolattal, hogy mindenkinek legyen egyenlő vagyona, és örültek, hogy a gazdagoktól elveszik a földet, és így visszavághatnak a fölötte álló társadalmi rétegnek. A föld nélkül belépők lelkesek, legalábbis van olyan belépési nyilatkozat, amelynek a végén hosszan áradoznak, és ilyen szöveggel zárják: „Éljen a Román Munkáspárt” „Éljen

a torjai kollektív gazdaság” „Éljen a Román Népköztársaság” stb. Akiknek belépéskor 28 ár földjük van, azt az 1945-ös romániai földreformkor kapták. Állami alkalmazottak (tanítók, a néptanácsnál dolgozók stb.) belépnek, mert ha nem teszik meg, elveszítik állásaikat és kihívják maguk ellen a kommunistákat, egyik napról a másikra könnyen osztályellenségé válhattak. Ezek a személyek, az értelmiség rendelkezett valamennyi vagyonnal, földterülettel is. A módosabbak nem jószántukból, hanem azért lépnek be, hogy töröljék a kuláklistánól őket. Általában ezeknek a személyeknek van állatja és felszerelése. Akik nem léptek be a kollektívbe, kockáztatták, hogy jó minőségű földjüket elvették és helyette messze, akár más faluhatárban mértek rossz minőségű terméketlen földet.

Sok belépési nyilatkozatot nem a belépő írt meg, hanem valaki más, ő csak aláírta – ez jól látszik a belépési nyilatkozatokon. A papírok között innen-onnan kitépelt lapok vagy lapdarabkák is előfordulnak, egyik-másik csomagolópapírnak tűnik. Igaz, egy részüket viszont A4-es fehér ívpapírra írták. Sőt, van néhány írógéppel írt belépési nyilatkozat is. Ezek alapján kimondható, a kollektívbe a társadalom legalacsonyabb rétege lépett be önszántából, akinek jó volt, ha mindent elvesznek, mert neki nem volt majd semmije. A leggazdagabb réteget eltávolították. Az átlagnál gazdagabb családokat kuláklistas fenyegetőzésekkel, megfélemlítéssel, hátrányos megkülönböztetéssel vették rá a kollektívbe való belépésre, például személyüket és becsületüket sértő feliratokkal firkálták tele kerítésüket. A középréteg maradt fenn legtovább, szám szerint a legtöbben voltak, így nem lehetett őket egyszerűen a kollektívbe kényszeríteni, mint a csak néhány családból álló gazdag réteget. Ők önszántukból nem nagyon csatlakoztak, így csak idővel lehetett megtörni, amikor a kommunizmus eléggé megszilárdult, hogy ne lehessen ellenállni. Egy tucat év elég volt ehhez, és 1962-vel bekövetkezett a középréteg felszámolása is.

A kommunisták jól alkalmazták a stratégiájukat. Szerintem Torján azért alakult meg az elsők között a kollektív, mert a környék leggazdagabb családja, az Apor itt élt, és ezenkívül még három gazdag család, akiknek elkobzott vagyionából könnyedén lehetett kollektív gazdaságot beindítani. Országos szinten is kevés család volt olyan gazdag mint az Apor. Lelkes nincstelen, a kommunizmus eszméivel szimpatizáló tömegek minden helységben voltak kisebb-nagyobb mértékben, de ha nem volt gazdag család a településen, nem volt föld, amin megalakuljon a kollektív. Ha volt nagybirtokos a helységben, akkor elkobzott mezőgazdasági területei elősegítették a kollektív gazdaság megalakulását. És minél nagyobb volt az elkobzott mezőgazdasági terület, annál gyorsabban alakult meg a kollektív. Háromszéken, az általam vizsgált községekről feldolgozott dokumentumok alapján úgy látom, hogy a nagybirtokok helyén alakulnak meg leghamarabb a kollektívek. Valószínű, hogy országos szinten is hasonlóan ment a dolog, persze biztosan vannak kivételek, és nem lehet minden esetet kategorizálni.

A kezdetektől az általános kollektivizálásig, 1949–1962 között 355 belépési nyilatkozatot iktattak. 1962-ben 1104 született, vagyis az előzőek háromszorosa. Úgy néz ki, 12 év alatt a bekényszerített gazdagok és a lelkesen csatlakozó szegényeken kívül kevesen lépnek be. A propagandaszöveggel ellentétben tehát a valóság. Mert a kollektív gazdaságok nem működtek olyan fényesen és jól, ahogy azt terjesztették. A buzdító szöveggel házaló elvtársak eléggé rongyosak voltak, a közösen megmunkált kollektív gazdaságbeli földek nem néztek olyan jól ki, és nem hoztak olyan eredményt, mint a magánként műveltek, főleg az első években nem. Na de, ha jobbat hoztak volna is, az emberek függetlenségüket nem akarták feladni. Néhányan szóvá is tették az említett házaló elvtársaknak, hogy nem mind igaz, amit terjesztenek.⁸

Egy másik fontos tényező a település nagysága. Torján élt a leggazdagabb család, de ez a legnépesebb település is. Utána Csernátonban legnagyobb az elkobzott földek nagysága, és a népessége is nagy, itt is elég hamar alakult kollektív gazdaság. A két másik település kisebb és az elkobzott földek se voltak annyira jelentősek, így csak az általános kollektivizáláskor, 1962-ben alakult meg a kollektív. Mindenik kollektív gazdaságban 1969-ig nőtt a tagság, majd 1970-től csökkent, mivel sokan állami munkahelyekre mentek át.

III. A csernátoni, torjai, szentkatolnai, szentléleki kollektív gazdaságok összehasonlítása

A belépési nyilatkozatok a polgármesteri hivatalokban találhatóak, mivel ezek alapján szolgáltatották vissza a mezőgazdasági földeket a rendszerváltás után.

Csernátonban a belépési nyilatkozatok száma: Alsócsernátonban 661, Felsőcsernátonban 449, Albisban 191, Ikafalván 186. Tehát összesen 1487 belépési nyilatkozat létezik. Itt a belépési nyilatkozatok települések szerint ábécé sorrendbe vannak rakva a könnyebb kezelés érdekében, a visszaszolgáltatásnál így egyszerűbben el lehetett igazodni.

Torján a belépési nyilatkozatok évek szerint vannak rendezve, ezáltal valószínűleg nehezebb volt kikeresni személyeket a visszaszolgáltatásoknál, de megvan az az előnye, hogy könnyen áttekinthetőek a kutató számára, és könnyen oszthatóak, dátum vagy akár évenkénti belépő személyek mezőgazdasági területei szerint. Eddig csak a torjai kollektív gazdaság alapító okiratát vizsgáltam meg. 1949–1953 között 123 belépési nyilatkozat születik, 232-öt iktattak egészen 1962-ig. 1962-ben pedig újabb 1104 belépési nyilatkozat készül. Tehát összesen 1459 belépési nyilatkozat létezik. Ebből egy rész a futásfalvi lakosok belépési nyilatkozatai – mivel közigazgatásilag Torjához csatolták.

Szentléleken a belépési nyilatkozatok a régi házsám szerint vannak rendezve. Itt is azért rendezték így, mivel egyszerűbb volt így a dokumentumok kezelése, könnyebben meg lehetett találni a keresett személyt. Viszont évekre lebontva nagyon nehéz munka volna rendezni és összesítést készíteni belőle. Összesen 831 belépési nyilatkozat van Szentléleken.

Szentkatolnán a belépési nyilatkozatok házsám szerint vannak rendezve. Összesen 562 belépési nyilatkozat van.

A mezőgazdaságban természetű főbb kultúrák is azonosak, ami természetes, mivel szomszédos, hasonló adottságokkal rendelkező településekről van szó. A fő terményt a burgonya és a búza jelenti, amelyek mellett a többi ágazat eltörpül. A kollektív gazdaságok állattenyésztő részlegei mindenütt hasonló képet mutatnak: a szarvasmarha, juh, sertés állomány jelentékeny, a más állatok vagy nagyon jelentéktelenek vagy pedig idővel fel is számolódnak. Erre példa Torján a 20 család méh egy ideig megvolt, de felszámolták mivel nem volt jelentékeny és nem volt jövedelmező. Az állatállomány viszont nőtt a kommunizmus évei alatt minden községben. 1990 után nagyon megcsappant, mivel nagyon sokat eladtak, vagy levágtak, mert vagy nem volt mivel etetni, vagy nem értett a tenyésztéséhez az, aki megkapta a kollektívól. Sokan eladták a kollektívól kapott szarvasmarhát, juhot, mivel pénzt kaptak érte, és a továbbiakban nem okozott gondot az állat ellátása, de arra nem gondoltak, hogy a későbbiekben nem lesz, amit eladni, ha nem tenyésztenek állatokat.

Mivel az emberek egy része hozzászólt, hogy mindig megmondták, mit tegyen, önállóan nem tudott gazdálkodni, vagy csak nehezen szokott vissza az önálló gazdálkodáshoz.

A kollektív gazdaságok mezőgazdasági területeinek gyenge termései legtöbb esetben azzal magyarázhatóak, hogy az elején nem volt hozzáértés, mivel a legtöbb esetben korábban nem műveltek földet, a másik ok, hogy ami közös és nem magának csinálja az ember, a legtöbb esetben nem úgy áll hozzá, ahogyan kellene, főleg ha nincs megfizetve se. Van más ok is: mivel a világháború tönkretette az országot, a gazdaság legyengült, nem csoda, ha nem működtek jól a dolgok. Amit a háború nem tett tönkre, azt oda kellett adni a Szovjetunióknak fizetett háborús kártérítésként.

IV. A kollektív gazdaságok felbomlása, a javak visszaszolgáltatása

1989-ben a kommunista rendszer összeomlott Kelet-Közép-Európában, ennek következtében a kommunizmus szörnyszülőttei elpusztultak, így a kollektívek is felbomlottak. Az emberek visszakaphatták elrabolt földjeiket, állataikat, szerszámaikat, legalábbis részben. De rengeteg probléma is adódott a kol-

lektív felbomlásából. Az egyik probléma a földek visszaszolgáltatása az igazi tulajdonosoknak. Ez több ok miatt lehet problematikus: 1) olyan földet igényeltek vissza, amely nem volt az övék, mert eladták, és erről nem készült hivatalos irat, mivel utána a kollektívbe olvasztották mindenki földjét, tehát nem foglalkoztak a papírok rendezésével, 2) ugyanazt a földet ketten is visszaigényelik, akié volt, és akinek odaadták az 1945-ös földreformmal, miután elvették az eredeti tulajdonostól, 3) a föld nem volt telekkönyvezve, hogy el tudják rejteni a kommunisták elől.

Az 1991/18-as törvény alapján a visszaigényelhető 10 hektár mezőgazdasági terület, ebből maximum 1 hektár erdő. Elvben a régi helyen próbálták visszaadni az elvett földeket, ami eléggé nehezen volt megoldható. A törvény alapján 1991. február 1-től 1991. április 3-ig lehetett az igénylést beadni. A kérések összegyűjtésével és elbírálásával foglalkozó bizottság 19 tagú volt. Voltak hivatalból kinevezett és falugyűlés által választott személyek. A bizottságot a prefektúra nevezte ki. A hivatalból kinevezett személyek a következők voltak: a polgármester, a bizottság elnöke, az alpolgármester, a titkár-jegyző⁹ és a polgármesteri hivatal mezőgazdasági szakreferense. A többit a népgyűlés jelölte ki. A bizottság tagjai minimális javadalmazást kaptak a munkájukért. A kéréseket fel kellett terjeszteni jóváhagyásra egy⁷ megyei bizottsághoz, ennek határozata ellen fellebbezni lehetett.

A 18-as törvény a visszaigényléshez igazoló iratokat kért. Ezek a következők közül valamelyik: telekkönyvi kivonat, kollektívbe való belépési nyilatkozat, tanúvallomás,¹⁰ adásvételi szerződés. Az örökösödési jogot igazoló akta 3 típus lehetett: születési bizonyítvány, halotti bizonyítvány, házasságlevél.

A következőkben a visszaszolgáltatási folyamatot Torja esetében mutatom be, de a többi községben is hasonlóan zajlott, ezért fölöslegesnek tartom mindenik községet külön vizsgálni.

Torján összesen 14533 hektár mezőgazdasági terület létezik, melyből:

Szántó	Legelő	Kaszáló	Erdő	Belterület	Gyümölcsös
2829 ha	2167 ha	679 ha	8151 ha	492 ha	32 ha

A 18-as törvény alapján összesen 1340 visszaigénylő kérést adtak le:

Szántó	Legelő	Kaszáló	Erdő	Belterület	Gyümölcsös
3196 ha	951 ha	921 ha	68 ha	47 ha	-

A fenti táblázatból kitűnik, hogy 367 hektárral több szántóföldet igényeltek vissza a létezőnél. Ez a már ismertetett okok miatt történhetett meg. A burgonyakutató állami kísérleti állomás (SCPC) tulajdonában 369 hektár szán-

tóterületet hagytak, amely Torja községtől volt eltulajdonítva. Ebből 2001-ig fokozatosan visszapereltek 120 hektárt. 249 hektár ma is jogtalanul a SCPC tulajdonában van. 2001-ig akinek a földje itt volt, azok az állomás részvényeseinek számítottak, de a valóságban a földjükért semmit se kaptak, amit az SCPC azzal indokolt, hogy veszteségesen működik, és nem tud osztalékot adni.

Az igényelt földterületekből jóváhagytak:

Szántó	Legelő	Kaszáló	Erdő	Belterület	Gyümölcsös
2669 ha	951 ha	586 ha	66,25 ha	47 ha	-

A 951 hektár legelőből 734 hektárt a helyi tanács kapott a többi 217 hektárt magánszemélyek. Tehát az összes igényelt legelőt jóváhagyták, a kaszálót csak részben, a belterületet teljesen. Gyümölcsöst nem, mivel a kollektivizálási belépések ilyen tételt nem tartalmaztak. Viszont pár hektár kaszálót a kollektivizálás idején gyümölcsössé alakítottak, így volt egykori tulajdonos, aki kaszáló néven is gyümölcsöst kapott vissza. A visszaigényelt erdőt is szinte teljesen jóváhagyták, de 10 év alatt sem mérték ki.

A 18-as törvényt kiegészítő és módosító 1997/169-es törvény végrehajtása egybefolyt a 2000/1-es törvénnyel,¹¹ s ez utóbbi végrehajtása elindult, bár a korábbi vonatkozó törvények végrehajtása nem fejeződött be. A kettő együtt volt végrehajtva 2000 után, addig csak adatgyűjtés volt. Az 1997/169-es törvény alapján vissza lehetett igényelni a korábbi 10 ha-on túl még annyi földet, amennyit kollektivizáláskor elvettek, de maximum 50 ha mezőgazdasági területet és 10 hektár erdőt. A 2000/1-es törvény alapján az igénylés felső határa 50 ha mezőgazdasági terület és 50 ha erdő. A leadási határidő 2000. március 3. volt. Az igényléshez ugyanazokat a dokumentumokat kellett mellékelni, mint a 1991/ 18-es törvény esetében, és egy nyilatkozatot, hogy mit kapott vissza az eddigi földtörvényekkel. Elbírálták 2003. október 27-én.

Összesen 1889 igénylést adtak be, az alábbiak szerint:

Szántó	Kaszáló/legelő ¹²	Belterület	Erdő
237 ha	173 ha	2,4 ha	2629 ha

A fentiekből jóváhagytak:

Szántó	Kaszáló/legelő	Belterület	Erdő
0 ha	64 ha	2,4 ha	2595,41 ha

Torján erdőt egyáltalán nem szolgáltatottak vissza, azokat se, amelyeket az előző törvények alapján jóváhagytak. A Romsilva nem egyezett bele abba, hogy

külön kis foltokban visszaadja az eredeti helyen az erdőrészeket, azt akarta, egy helyen egy darabban mérje vissza az egészet. Ez még nem volna baj, de olyan helyen akarta adni, ahol csak bozótos van. Tehát a lehető legrosszabb helyen. Torján jelenleg nagyon nagy mértékben folyik az erdőkitermelés, árverésen eladott sok területet a Romsilva, és akiknek eladta, azok sietnek a kitermeléssel.¹³ Így mire sor kerül a tulajdonba helyezésre, nagyon sok ember csak bozótot vagy kitermelt erdőt fog visszakapni.

V. Következtetések

A gazdálkodással foglalkozó falusi közösségeket nagyon súlyosan érintette a kollektivizálás, minden átlagos középosztálybeli gazdálkodó család generációkon keresztül gyűjtögette áranként a földet, hogy nagyobb mezőgazdasági területe legyen. Ennek érdekében sokszor még nélkülöztek is, megtörtént, hogy a föld miatt nem tanult tovább az arra érdemes falusi ifjú, mivel szülei, nagyszülei nem áldoztak a tanulásra, mert így le kellett volna mondani új föld megvásárlásáról, vagy éppen a meglévő egy részéről (ha papnak akart tanulni az ember, akkor az egyháznak kellett adományozzon bizonyos földterületet). Persze nem általános ez a hozzáállás, de mutatja, hogy mennyire ragaszkodtak darabka földjükhöz a falusi székely gazdák. A föld státusszimbólum volt, elsősorban ennek mennyisége és minősége alapján sorolták be a falu társadalmába az embert. A háromszéki falvak agrártársadalmának elsődleges és szinte egyetlen megélhetési lehetősége a gazdálkodás volt, nem csoda, ha annyira nehezményezték a generációk munkáját tönkre tevő kollektivizálást/államosítást. Az államosítás nagy trauma volt a székely gazdálkodó társadalomnak. Mindezek után pedig a tőle elvett földön szinte ingyen kellett dolgoznia ahhoz, hogy megélhessen. A szinte ötvenévi kommunizmus keményen rányomta bélyegét a falusi társadalomra. Mindezek után a rendszerváltás sem szolgáltatott teljes kárpótlást.

A földek elvétele nem ment egyszerűen: a tulajdonos kényszer hatására írt pár soros kérést vagy töltött ki egy űrlapot, de sokszor elég volt aláírását adnia, és már nem is volt a tulajdonában, sem föld, sem mezőgazdasági felszerelés. A javak visszaszolgáltatása természetesen nehezebben megy: a volt tulajdonosoknak igazolniuk kell tulajdonjogukat, törvények mondják meg ki mekkora földterületet kaphat vissza eredeti jogos tulajdonából, számos bizottság kell jóváhagyja a kérést, sok aláírás és pecsét szükségeltetik. Így lehetséges az, hogy amit gyakorlatilag néhány hónap alatt elvettek, azt 16 év után sem lehetett még teljesen visszaszolgáltatni eredeti tulajdonosaiknak. Az előző rendszerben ledolgozott évek munkájáért nevetségesen alacsony nyugdíjat kaptak és kapnak, ami sok személy esetében a mindennapi kenyér megvásárlására se elegendő.

Irodalomjegyzék:**Levéltári anyagok**

1. Torja Polgármesteri Hivatala levéltári anyaga a helyi kollektív gazdaságról 1949–1989 között.
2. Csernáton Polgármesteri Hivatala levéltári anyaga a helyi kollektív gazdaságról 1950–1989 között.
3. Szentlélek Polgármesteri Hivatala levéltári anyaga a helyi kollektív gazdaságról 1962–1989 között.

Interjúk jegyzéke

1. Fejér József (született 1947. augusztus 7.) felsőtorjai lakos.
2. Báró Apor Csaba (született 1921. szeptember 20.) alsótorjai lakos.
3. Incze János (született 1933. április 1.) karatnai lakos.
4. Rózsa Gizella (született 1941. január 3.) felsőtorjai lakos.
5. Szabó Kálmán (született 1928. december 8.) felsőcsernátoni lakos
6. Szabó Erzsébet (született 1937. június 12.) felsőcsernátoni lakos

Közlönyök

1. Hivatalos Közlöny. Az 1992. január 7. népszámlálás adatai Kovászna megyében. 1994.
2. Anuarul Statistic al R.P.R 1957, Direcția Centrală de Statistică, Editura Științifică, București, 1957.
3. Anuarul Statistic al R.P.R 1958, Direcția Centrală de Statistică, Editura Științifică, București, 1958.
4. Anuarul Statistic al R.P.R 1963, Direcția Centrală de Statistică, Editura Științifică, București, 1963.

Szakirodalom

1. *A román Munkáspárt II. kongresszusa 1955. december 23-28.* Állami Politikai Könyvkiadó, Bukarest 1956.
2. Apor Péter: *Metamorphosis Transylvaniae*, Kriterion, Bukarest, 1978.
3. Ceaușescu, Nicolae: *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate Rapoarte, cuvîntări, articole, martie 1972-decembrie 1972.* Editura politică, București, 1973.
4. Coroi Artur: *Adalékok Altorja. és Háromszék történetéhez.* Erdélyi-történeti Alapítvány, Nyíregyháza, 2001.
5. Coroi Artur: *Altorja.* Pallas-Akadémia, Csíkszereda, 2000.
6. Dorin Dobriciu, Constantin Iordachi (editori) *Țărâtimea și puterea – Procesul de colectivizare în România (1949–1962)* Polirom, Iași, 2005.

7. Egyed Ákos: *Falu, város, civilizáció*, Kriterion, Bukarest, 1981.
8. Fejtő Ferenc: *A népi demokráciák története I-II. kötet*, Magvető kiadó. Budapest, Magyar Füzetek, Párizs, 1991.
9. Herber Attila – Martos Ida – Moss László – Tisza László: *Történelem 6, 1914-től 1990-ig*. 6. Kiadás. Reáltanoda Alapítvány, 2003.
10. Kisgyörgy Zoltán: *Kovászna megye*, 2. kiadás. Pallas-Akadémia, Csíkszereda, 2001.
11. Oláh Sándor: *Csendes Csatatér*. Pro-Print, Csíkszereda, 2001.
12. Orbán Balázs: *A székelyföld leírása*, Tettey Nándor és társa bizománya, Pest, 1871.
13. *România în anii socialismului 1948–1978*, Autori: Gheorghe Surpat, Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Gheorghe Ioniță, Constantin Mocanu, Paraschiva Nichita, Pamfil Nichițelea, Elisabeta Petreanu, Valeria Popot, Aurică Simion, et al. Editura Politică, București, 1980.
14. Tănase, Stelian: *Elite și societate. Guvernarea Gheorgiu-Dej 1948–1965*. București. Humanitas, 1998.
15. *V. I. Lenin: A szocialista gazdaság irányításáról*, összeállította: Vujovits Erzsébet, Kosuth könyvkiadó, Budapest, 1958.
16. Venczel József: *A falumunka útján*, Orbán Balázs Közművelődési Egyesület, Székelyudvarhely-Budapest, 1993.

¹ Az adatok nagy részét Szabó Kálmán (született 1928. december 8.) és felesége (Szabó Erzsébet született 1937. június 12.) szolgáltatta. Szabó Kálmán kollektív elnök, Szabó Erzsébet főkönyvelő volt.

² Lemhényi származású személy, akinek most is élnek torján leszármazottai. 1944-ben a Központi Bizottság letartóztatta, később a Szovjetunióba menekült, onnan orosz őrnagyként tért vissza. Aktívan részt vesz a kommunizmus építésében. Volt pénzügyminiszter, börtönben halt meg.

³ Itt is haltak meg, sírjuk a kolozsvári Házsongárdi temetőben található.

⁴ Sólyom Miklóst elsősorban politikai okok miatt telepítették ki és tartóztatták le. Az Imrédi pártnak volt tagja és kommunistaellenes volt. A letartóztatáshoz ürügyként szolgált az átlagosnál nagyobb vagyona.

⁵ S.C.D.P., hivatalos neve: „Societatea de cercetare și dezvoltare a cartofului”.

⁶ Ezenkívül Torja községnek még 250 hektár mezőgazdasági területe is itt van.

⁷ Ritka kivételnek számított, aki mégis megtagadta a belépést (Bodó Albert), akiknek a családja ellen retorziókat léptettek életbe.

⁸ Példa erre a dédnagymamám, aki amikor a propagáló elvtárs betért hozzuk és színesen ecsegtelte milyen szép és jó a kollektív, és akik ott dolgoznak, milyen jól megy soruk, azt válaszolta, hogyha olyan jó neki ott, akkor miért jár szakadt ruhában s nincs amit egyen. Erre az elvtárs eltűnt, dédnagymamámat másnap hivatták a néptanácsához. A dolog elsimult, de sok esetben ennyiért vagy kevesebbért sokan megjárták és munkatáborban, börtönben stb. találták magukat.

⁹ A magyar szaknyelv szerint jegyző, a román szerint titkár.

¹⁰ Kovászna megyében tanúvallomás alapján senkinek nem szolgáltattak vissza semmit. Így ez a lehetőség kizáródott, viszont sok más megyében elfogadták és alkalmazták.

¹¹ Ez a törvény összesen 3 jogszabályt von össze, illetve módosít, és pedig: 1991/18 tv, 1997/169 tv, 1999/1 tv, illetve megjelenése után 13 törvény illetve kormányhatározat született, amelyek valamilyen módon mind befolyásolják a végrehajtást.

¹² Nagyobbrészt legelő.

¹³ A Romsilva sem marad el ilyen téren a még igazgatása alatt álló erdők kitermelésével.

Kronológiák, dokumentumok

2005 kisebbségpolitikailag fontos belpolitikai eseményei

Január

6-7. A Vajdasági Magyar Szövetség meghívására az RMDSZ küldöttsége, azaz Marko Béla szövetségi elnök, Takács Csaba ügyvezető elnök, Varga Attila és Székely István jogászok részt vesznek a szerbiai Szabadkán tartandó Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT) ülésén. A tanácskozásra a MÁÉRT határon túli tagszervezeteinek képviselői hivatalosak.

7. A kormány 36 prefektust nevez ki. A Beszterce-Naszód megyei kormány megbízott Szilágyi János, a Kovászna megyei György Ervin, a Máramaros megyei pedig Böndi Gyöngyike lett. Az RMDSZ várományosa a Krassó-Szörény megyei prefektusi tisztségnek is. Ennek kinevezéséről a kormány a jövő héten dönt. Ugyancsak jövő héten születik döntés az alprefektusok kinevezéséről is.

11. Ajai Malhotra-át, India bukaresti nagykövetét fogadja, az RMDSZ bukaresti elnöki hivatalában Markó Béla szövetségi elnök, Románia oktatásért, művelődésért és integrációért felelős miniszterelnök-helyettese.

13. Madaras Lázár Mehedinți megye RMDSZ-es prefektusa – jelentette be Călin Popescu Tăriceanu miniszterelnök a kormányülést követően, amelyen a kormány kinevezte a még függőben lévő hét (Botoșani, Brăila, Krassó-Szörény, Călărași, Mehedinți, Vâlcea, Vrancea) megye kormánybiztosát. Madaras Lázár kinevezését illetően a kormányfő leszögezte, nem politikai vagy nemzetiségi hovatarozás, hanem szakmai szempontok alapján nevezték ki a prefektusokat.

14. Kovács Kálmán magyar miniszter meghívására Magyarországra látogat Nagy Zsolt távközlési és informatikai miniszter. A miniszter részt vesz a Budapesten tartandó „eHungary Special Day” című konferencián. A rendezvényen Nagy Zsolt átveszi a magyar minisztérium Neumann Díját. A miniszterek az infokommunikációs technológiák (ICT) területén való együttműködés kereteit meghatározó kétoldalú együttműködési egyezményt írtak alá, ezt követően

Nagy Zsolt Kóka János gazdasági és szállításügyi miniszterrel találkozik. A miniszterek megállapodást írtak alá.

- A kormány nyolc erdélyi megyébe nevezett ki magyar, RMDSZ-es alprefektust. A döntés értelmében: Arad megyében Horváth Levente-Ákos, Brassó megyében Szakái András Zsolt, Hargita megyében Dézsi Zoltán József, Kraszó-Szőrény megyében Seres Pétert Albert, Maros megyében Burkhardt Árpád, Szatmár megyében Riedl Rudolf, Szilágy megyében Végh Sándor, Temes megyében pedig Marossy Zoltán tölti be az alprefektusi tisztséget.

15. Marosvásárhelyen, a Bernády Házban Markó Béla szövetségi elnök részvételével ülésezett az RMDSZ Területi Elnökeinek Konzultatív Tanácsa.

17. Călin Popescu Tăriceanu román miniszterelnök hivatalos látogatása Magyarországon. Ez volt a román miniszterelnök első külföldi útja. A küldöttség tagja Markó Béla miniszterelnök-helyettes, az RMDSZ szövetségi elnöke, Mihai Răzvan Ungureanu külügyminiszter, és Sulфина Barbu környezetvédelmi miniszter. A román miniszterelnök szűk körű megbeszélést folytatott magyar kollégájával, Gyurcsány Ferenc miniszterelnökkel, aki a közös sajtóértekezlet keretében kijelentette: az idén ősztől kezdődően minden évben közös magyar-román kormányülést tartanak, az első ilyen Bukarestben tartandó ülés témája a következő évtized régiós fejlesztési programja lesz. Markó Béla Hiller István magyar kulturális miniszterrel, az MSZP elnökével találkozott, ami után az RMDSZ elnöke kijelentette: „A kettős állampolgárság kérdésében a nézetkülönbség közöttünk továbbra is megvan. De erről az elkövetkezőkben még lesz alkalmunk tárgyalni”

- Călin Popescu Tăriceanu miniszterelnök döntésének értelmében Markó Attila Gábort kinevezték a román kormány kisebbségügyi államtitkárának. A miniszterelnöki hivatalhoz tartozó Kisebbségi Hivatal új vezetője 2003 júliusától ugyanennél a hivatalnál államtitkár-helyettesi tisztséget töltött be, 2002 júniusától az Országos Restitúciós Bizottság alelnöke volt.

18-22. A Szállításügyi, Építkezési és Turisztikai Minisztérium Közmunkálatügyi és Területrendezési megbízott minisztere, Borbély László vezette romániai küldöttség részt vett Japánban az Egyesült Nemzetek Szövetsége (ENSZ) által szervezett, *Természeti katasztrófák, következményeinek megelőzéséről és csökkentéséről* szóló világkonferencián. Kobeban a világkonferenciát több mint ezer résztvevő jelenlétében tartották meg, a rangos eseményen megjelent a japán császár és Japán miniszterelnöke is.

19. Călin Popescu Tăriceanu kormányfő a következő, RMDSZ által javasolt személyeket nevezte ki államtitkári tisztségbe: Cseke Attila Zoltán – Kormány-

főtítkárság, Korodi Attila – Környezetvédelmi Minisztérium, Demeter Attila – Gazdasági és Kereskedelmi Minisztérium, Niculescu Tóni – Külügyminisztérium.

22. Markó Béla RMDSZ elnök találkozót hívott össze Kolozsvárra az Ügyvezető Elnökség székházába az RMDSZ által jelölt 4 prefektus és 8 alprefektus, az RMDSZ megyei tanács elnökei és alelnökei, illetve az Ügyvezető Elnökség (Takács Csaba ügyvezető elnök, Nagy Zsolt ügyvezető elnökhelyettes, Kerekes Gábor, Kovács Péter, Kötő József és Szép Gyula ügyvezető alelnökök) részvételével. A találkozón javaslatokat fogalmaztak meg a prefektúra intézményét, a megyei és helyi önkormányzatokat érintő sürgős tennivalókra vonatkozóan.

24. Az Európa Tanács (ET) parlamenti közgyűlése Strasbourgban a januári ülészek kezdőnapján a holland René van der Lindent választotta a testület új elnökévé, aki eddig az Európai Néppárt csoport elnöki tisztségét töltötte be. Frunda György RMDSZ-szenátort, Románia ET-küldöttségének tagját a monitoring bizottság elnökévé választották.

24-25. Călin Popescu Tăriceanu román miniszterelnök hivatalos brüsszeli látogatása. A küldöttség tagjaként a román kormányfőt Markó Béla oktatásért, művelődésért és integrációért felelős miniszterelnök-helyettes, Monica Macovei igazságügy miniszter, Vasile Blaga belügy- és Mihai Răzvan Ungureanu külügyminiszter kíséri el. A munkalátogatás során a delegáció tagjai az Európa Parlament (EP) vezetőivel, az EP külpolitikai bizottságának elnökével, az EP-ben képviselt pártok vezetőivel folytattak megbeszéléseket.

26. Călin Popescu Tăriceanu kormányfő az RMDSZ javaslatára államtitkárokat nevezett ki: Székely Ervin – Egészségügyi Minisztérium, Csutak István – Integrációs Minisztérium, Jakab István – Pénzügyminisztérium.

27. Călin Popescu Tăriceanu kormányfő államtitkári tisztségbe nevezte ki az RMDSZ által javasolt Birtalan Józsefet a Köztisztviselők Ügynökségének elnöki tisztségébe. A Szövetség jelöltje 2000. májusa és 2005. januárja között szintén a Közigazgatási és Belügyminisztériumhoz tartozó Köztisztviselők Ügynökségénél töltötte be az alelnöki tisztséget.

27-28. Bukarestbe érkezett a Csáky Pál szlovák miniszterelnök-helyettes által vezetett küldöttség. A kétnapos munkalátogatás során Csáky Pál kollégájával, Markó Béla oktatásért, művelődésért és integrációért felelős miniszterelnök-helyetessel, az RMDSZ minisztereivel, vezetőivel találkozik. A szlovák miniszterelnök-helyettest romániai útjára Berényi József külügyi államtitkár, Peczár

Károly irodavezető, valamint Martin Murvic szóvivő kíséri el. A küldöttséget Jan Soth, a Szlovák Köztársaság bukaresti nagykövete is elkíséri.

- Az EPP Politikai Bűrójának és az EPP Tanács közös ülése Brüsszelben. Az eseményen az RMDSZ képviselőjében Niculescu Tóni külügyi államtitkár vett részt.

29. Az Országos Önkormányzati Tanács (OÖT) ülése Kolozsváron. A tanácskozás napirendjén az OÖT új vezetőségének megválasztása, az önkormányzatok előtt álló feladatok áttekintése, valamint szakmai kérdések megvitatása szerepel. A testület Ilyés Gyulát választotta meg új elnökévé.

Február

2. A *Roma integráció évtizede 2005–2015* címmel Szófiában kétnapos konferencián vett részt a Markó Béla miniszterelnök-helyettes, és az általa vezetett romániai delegáció. A küldöttség tagjai: Markó Attila államtitkár, Sata Viktor és Eugen Susu tanácsosok. Szófiái látogatása alkalmával, Markó Béla miniszterelnök-helyettes tárgyalásokat folytatott Macedónia miniszterelnökével, Vlado Buchkovskival. A tanácskozáson jelen volt Jovan Manasijevski, makedón munkaügyi és szociális miniszter is.

4. Călin Popescu Tăriceanu miniszterelnök Asztalos Csaba Ferencet kinevezte az Országos Diszkrimináció-ellenes Tanács (ODT) elnöki tisztségébe. A jogi végzettséggel rendelkező Asztalos Csaba 2002-től az ODT kollégiumi tagja.

- RMDSZ és az erdélyi történelmi magyar egyházak közötti szoros és rendszeres konzultáció megteremtésében állapodtak meg Kolozsváron a Szövetség vezetői és a magyar egyházak püspökei. Szoros együttműködésre van szükség az RMDSZ és az egyházak között az egyházügyi törvény, valamint a felekezeti oktatás működését szabályzó törvény kidolgozása érdekében.

- Takács Csaba, az RMDSZ ügyvezető elnöke kinevezte és a szövetségi elnöknek megerősítésre javasolta Veress Emődöt az RMDSZ önkormányzatokért felelős ideiglenes ügyvezető alelnöke tisztségének betöltésére.

8. A Képviselőház végső szavazása értelmében a Szatmár megyei Sárköz és Udvari községek városi rangra emelkedtek.

10. Frunda György RMDSZ-es szenátort választották az Európa Tanács romániai küldöttségének elnöki tisztségébe. A szenátor kinevezését a román pártok képviselői is támogatták, első ízben történt meg, hogy egy Romániát külföldön képviselő testületnek RMDSZ-es a vezetője.

15. A 2005. év első ülését tartotta Bukarestben a Nemzeti Kisebbségi Tanács Pénzügyi bizottsága, melynek 2003-tól Winkler Gyula, kereskedelmi ügyekért felelős megbízott miniszter az elnöke. Az ülés napirendjén a nemzeti kisebbségi szervezetek 2005. évi működési keretei, valamint szervezési feladatok szerepeltek.

16. Nagy Zsolt romániai távközlési és informatikai miniszter munkalátogatása Magyarországon, Kovács Kálmán magyarországi informatikai és hírközlési miniszter meghívására. A találkozón több kérdés került napirendre, többek között a nemzeti kisebbségek információs társadalomba való bekapcsolását elősegítő közös programok, projektek.

17. Markó Béla miniszterelnök-helyettes Románia Kormányát képviseli Horvátország újráválasztott elnöke, Stepjan Mesic beiktatásán Zágrábban. A küldöttség tagjai: Andrei Pleșu államelnöki tanácsos, Niculescu Tóni külügyi államtitkár.

- Három ügyvezető alelnök feladatkörét bővítette ideiglenesen Takács Csaba, az RMDSZ ügyvezető elnöke. Kovács Péter ifjúsági ügyvezetés alelnököt a Szórvány és Szociális Főosztály vezetésével bízta meg. Kerekes Gábor gazdasági alelnök feladatköre az Integrációs Főosztály koordinálásával bővül, Szép Gyula pedig a Művelődési Főosztály további vezetése mellett, az egyházügyek irányítását is ellátja.

19. A 2005–2006-os tanévtől érvénybe lépő új felsőoktatási szabályozási rendszerről folytattak megbeszélést Marosvásárhelyen az RMDSZ, valamint a magyar nyelvű képzést biztosító felsőoktatási intézmények vezetői. A megbeszélésen részt vett Markó Béla miniszterelnök-helyettes, az RMDSZ elnöke, valamint Kötő József oktatásügyi államtitkár, ügyvezető alelnök.

22-23. Markó Béla miniszterelnök-helyettes hivatalos látogatása Budapesten. Tárgyalásokat folytatott Gyurcsány Ferenc magyar miniszterelnökkel, dr. Magyar Bálint oktatási miniszterrel, dr. Baráth Etele európai uniós ügyekért felelős tárca nélküli miniszterrel, valamint Somogyi Ferenc külügyminiszterrel. A miniszterelnök-helyettest Szász Attila, a kabinet Oktatási és Művelődési Igazgatóság vezetője, valamint Lengyel Erika sajtótanácsos kísérte el.

- Winkler Gyula kereskedelmi ügyekért felelős megbízott miniszter meghívására Bukarestbe látogatott Major István, a magyar Gazdasági és Közlekedési Minisztérium külgazdasági területet felügyelő államtitkára. A Gazdasági és Kereskedelmi Minisztériumban lezajlott megbeszélésen részt vett Demeter Attila integrációs ügyekért felelős államtitkár is.

23. A Képviselőház és a Szenátus együttes ülésén jóváhagyták a kinevezéseket közös parlamenti bizottságokba és nemzetközi küldöttségekbe: a Parlament Európai Integrációs Bizottsága, RMDSZ-tagjai: Eckstein-Kovács Péter szenátor, Tamás Sándor és Máté András képviselők; az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlés (Strasbourg), RMDSZ-tag: Frunda György szenátor, póttag: dr. Kelemen Atilla képviselő; a Román Hírszerző Szolgálat tevékenységét ellenőrző közös állandó Bizottság, RMDSZ-tag: Verestóy Attila szenátor; NATO Parlamenti Közgyűlési Küldöttség, RMDSZ-tag: Verestóy Attila szenátor, póttag: Márton Árpád képviselő; Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet Parlamenti Közgyűlési Küldöttsége, RMDSZ-tag: Kovács Attila képviselő, póttag: Varga Attila képviselő; Nyugat-Európai Unió Közgyűlési Küldöttsége, RMDSZ-tag: Szabó Károly szenátor, póttag: Székely Levente képviselő; Fekete-tengeri Gazdasági Együttműködés Parlamenti Közgyűlési Küldöttsége, RMDSZ-tag: Kerekes Károly képviselő; Bukarest-Chişinău Interparlamentáris Bizottság, RMDSZ-tag Seres Dénes képviselő; az Interparlamentáris Unió romániai csoportjának igazgatótanácsa, RMDSZ-tagok: Sógor Csaba szenátor, Király András képviselő.

25. Călin Popescu Tăriceanu miniszterelnök Borbély Károlyt kinevezte az Ifjúsági Minisztérium jogutódjaként működő Országos Ifjúsági Hatóság államtitkári rangú elnökének.

- Szilveszter Sándort nevezték ki a kazánokat és felvonókat ellenőrző állami hatóság (ISCIR) főfelügyelősége élére.

Március

8. Călin Popescu Tăriceanu miniszterelnök kinevezése értelmében Gyerkó László a Román Privatizációs Ügynökség (AVAS) alelnöke.

9. A Képviselőház és a Szenátus együttes ülésén közös parlamenti bizottságok összetételét hagyták jóvá, amelyek közül az alábbiakban vesznek részt az RMDSZ képviselői, szenátorai: a Számvevőszék 2003. évi költségvetésének végrehajtását ellenőrző: Erdei D. István képviselő; a képviselők és szenátorok státútmáról szóló törvénykezdeményezések kidolgozásának közös képviselőházi és szenátusi bizottsága: Kerekes Károly képviselő, Puskás Bálint szenátor; a Két Ház együttes üléseinek szabályzatát módosító és kiegészítő határozat kidolgozásának képviselőházi és szenátusi közös bizottsága: Varga Attila képviselő, Eckstein-Kovács Péter szenátor; a Román Rádió- és Televízió Társaság tevékenységét vizsgáló parlamenti bizottság: Kelemen Hunor képviselő. Sor került a Román Hírszerző Szolgálat tevékenységét ellenőrző közös Állandó

Bizottság vezető testületének megválasztására, amelynek eredményeként az alelnöki tisztséget Verestóy Attila szenátor tölti be.

- A Képviselőház és a Szenátus együttes ülésén újabb közös parlamenti bizottságok és nemzetközi küldöttségek összetételét hagyták jóvá, amelyek közül az alábbiakban vesz részt az RMDSZ-tag: az Interparlamentáris Unió romániai csoportjának igazgatótanácsa: Sógor Csaba szenátor.

- Takács Csaba, az RMDSZ ügyvezető elnöke kinevezte, és a szövetségi elnöknek megerősítésre javasolta Lakatos Andrászt az RMDSZ ideiglenes oktatási ügyvezető alelnöki tisztségébe.

10. Călin Popescu Tăriceanu miniszterelnök döntése értelmében újjáalakult az egyházi ingatlanok visszaszolgáltatását felügyelő Országos Restitúciós Bizottság. Markó Attilát, az Etnikumközi kapcsolatok Hivatalának államtitkárát újraszervezték a Restitúciós Bizottság alelnökévé.

10-16. Nagy Zsolt távközlési és informatikai miniszter részt vett a Hannoverben megszervezett CeBIT 2005 Nemzetközi IT vásáron. A CeBIT a világ legnagyobb informatikai szakkiállítás.

12. Kolozsváron sor került a Területi Elnökök Konzultatív Tanácsának ülésére. Napirenden: a kormányzati együttműködés országos és megyei szinten való lebonyolításának kérdései, a területi szervezetek belső gazdálkodása, valamint a területi szervezetek működésével kapcsolatos szervezési kérdések.

14. 2002 januárjától 2005. március 11-ig 500.185 személy nyújtott be magyar igazolvány iránti kérelmet. Ezzel párhuzamosan 38.920 diákigazolvány, 7.990 pedagógus-igazolvány és 563 oktatói kártya igénylést regisztráltak a Tájékoztató irodákban. Országos szinten a magyar nemzetiségűek 34,93%-a igényelt Magyar igazolványt, legmagasabb arányban a csíkszeredai tájékoztató iroda körzetében, ahol a magyar nemzetiségűek 52,55%-a nyújtotta be a magyar igazolvány megszerzéséhez szükséges papírokat. Szilágy megyében a kérelmek aránya 49,24 %, a kézdivásárhelyi tájékoztató iroda körzetében 48,71%. Legalacsonyabb az arány a Kárpátokon túli megyék esetében, ahol a magyar nemzetiségű személyek 10,42%-a igényelt magyar igazolványt. Szintén alacsony Temes és Szeben megyékben, ahol a magyar lakosság 16,02, illetve 16,32%-a nyújtotta be az igazolvány megszerzéséhez szükséges kérelmét.

14-15. Borbély László közmunkaügyi és területrendezési megbízott miniszter vezetésével román küldöttség részvétele Prágában az európai lakásügyi miniszterek XVI. találkozóján. A találkozó Jiri Paroubek cseh regionális fejlesztési

miniszter és Sybilla Deker holland lakás és területrendezési illetve környezetvédelmi miniszter vezetésével zajlik.

15. A bukaresti Képviselőházban megemlékeztek az 1848. évi magyar forradalom és szabadságharc évfordulójáról. Az RMDSZ részéről **B. Garda Dezső** képviselő méltatta az összmagyarság nemzeti ünnepét. A Szenátusban Németh Csaba Kovászna megyei szenátor beszélt március 15-e történelmi jelentőségéről az RMDSZ-frakció nevében.

16-17. Niculescu Tóni, a külügyminisztérium államtitkára brüsszeli útja során találkozott az Európai Parlament több képviselőjével. Az RMDSZ tisztségviselője Románia EU-csatlakozási menetrendjének a zökkenőmentes lebonyolítása érdekében folytatott tárgyalásokat Belgium, ugyanakkor Európa fővárosában.

17. Az RMDSZ szakemberei véglegesítették a kisebbségi törvénytervezetet. A Szövetség a kisebbségi törvénytervezetet nyilvános vitára bocsátja.

- Vidékfejlesztéssel és agrárkérdésekkel foglalkozó iroda kezdte meg működését az RMDSZ Önkormányzatokért Felelős Főosztálya keretében.

31. Az RMDSZ szenátusi és képviselőházi frakciójával történt egyeztetést követően, valamint a Kisebbségek Tanácsával folytatott konzultáció után a kisebbségi törvény tervezetét kormányülésen első olvasatra előterjesztette Markó Béla, az RMDSZ szövetségi elnöke, miniszterelnök-helyettes, Mihai Alexandru Voicu miniszter, kormányfőtitkár és Markó Attila, az Etnikumközi Kapcsolatok Hivatalát vezető államtitkár.

- A Mezőgazdasági, Erdőgazdálkodási és Vidékfejlesztési közleménye szerint Szabó Sámuel lett a romániai SAPARD Ügynökség vezérigazgatója.

Április

2. Marosvásárhelyen a Szövetségi Képviselők Tanácsa és a Szövetségi Egyeztető Tanács együttes ülése. Napirend: A szövetségi elnök politikai tájékoztatója; a 2005. évi költségvetés elfogadása; az Ügyvezető Elnökség működési szabályzatának módosítása; új ügyvezető alelnökök kinevezése.

5. Dáné Károly tölti be, az RMDSZ javaslatára, az Országos Tankönyvkiadó vezérigazgatói tisztségét.

6. Markó Béla szövetségi elnök Antonio Lopez Isturiz, az Európai Néppárt (ÉPP) főtitkárát és Kostas Sasmatzoglou ÉPP politikai tanácsost fogadta miniszterelnök-helyettesi kabinetjében.

- Budapesen Niculescu Tóni RMDSZ-es külügyi államtitkár Eörsi Mátyással, a magyar országgyűlés integrációs bizottságának elnökével, illetve Bársony Andrással, a magyar külügyminisztérium politikai államtitkárával találkozott.

6. Ülészett az Országos Restitúciós Bizottság (ORB), amelynek során 8 egyházi ingatlan dossziéját tárgyalták, 20 végleges határozatot fogadtak el, amelyekből 10 a magyar történelmi egyházakra, azaz 3 a Gyulaféhevári Római Katolikus Püspökségre, 7 pedig az Erdélyi Református Püspökségre vonatkozik. A végleges határozatok értelmében visszaszolgáltatandó ingatlanok között van a Gyulaféhevári Római Katolikus Püspökség tulajdonába tartozó nagy-szebeni Andrei Saguna Kollégium, a medgyesi Városi Múzeum, az Erdélyi Református Püspökség tulajdonába visszakérül a nagyenyedi Bethlen Gábor utca 6. és 8. száma alatti két ingatlan, amelyek a korábban visszaszolgáltatott Bethlen Gábor Kollégium épületegyüttesének részét képezték. Ugyancsak az Erdélyi Református Püspökség tulajdonába jut vissza a tordai iskola is.

9. Markó Béla szövetségi elnök képviselte az RMDSZ-t a Magyar Demokrata Fórum XX. Országos Gyűlésén, amelynek legjelentősebb eseménye a Magyar Demokrata Néppárt és a Magyar Demokrata Fórum újraegyesülése volt. Markó Budapesten találkozott Hiller Istvánnal, a Magyar Szocialista Párt elnökével.

13. Markó Béla szövetségi elnök, miniszterelnök-helyettes fogadta Bukarestben a Romániában három napos látogatáson tartózkodó Németh Zsoltot, a magyar Országgyűlés külügyi bizottságának elnökét.

- Az Európai Parlament (EP) Strasbourghban 497 mellette, 93 ellene szavazattal és 71 tartózkodással jóváhagyta Románia és Bulgária uniós csatlakozási szerződését, ezáltal lehetővé válik, hogy a két ország, illetve az Európai Unió képviselői április 25-én aláírják a csatlakozási megállapodásokat.

18–20. Borbély Károly, az Országos Ifjúsági Hatóság elnöke hivatalos látogatása Franciaországban, Párizsban. A látogatás során Borbély Károly megbeszélést folytatott a francia Ifjúsági, Sport és Civil Életért felelős Minisztérium képviselőivel, sor került egy ifjúsági csereprogramokról szóló egyezmény aláírására is.

21. Markó Béla miniszterelnök-helyettes csütörtökön kabinetjében fogadta dr. Schneider Mártát, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának művészeti és nemzetközi kapcsolatokért felelős államtitkárát, dr. Hajdu Nóra fősztályvezetőt, Beke Mihály Andrást, a bukaresti Magyar Kulturális Intézet igazgatóját, valamint Drávucz Herbertet, a Magyar Köztársaság Bukaresti Nagykövetségének sajtóattaséját. A találkozó napirendjén szerepelt a Magyar Kulturális Intézet

sepsiszentgyörgyi fiókjának megnyitásával kapcsolatos kérdések megbeszélése, valamint az őszi román-magyar közös kormányülés művelődési vonatkozásainak előkészítése.

25. Az oktatási tárca vezetője, Mircea Miclea aláírta a nemzeti kisebbségek nyelvén oktató iskolák tankönyvellátásának szabályozásáról szóló miniszteri rendeletet. A miniszteri rendelet orvosolja a kisebbségi oktatásban 2001 óta tapasztalható hátrányos helyzeteket, biztosítja az anyanyelvű tankönyvírás törvényes kereteit Romániában.

25–26. Budapestre látogatott a Gazdasági és Kereskedelmi Minisztérium küldöttsége, Koka János Gazdasági és Szállításiügyi miniszter meghívására. A román küldöttség tagjai Ioan Codruț Șereș gazdasági és kereskedelmi miniszter, Winkler Gyula kereskedelmi ügyekkel megbízott miniszter és Mircea Toader vezérigazgató.

25–29. Nagy Zsolt, távközlési és informatikai miniszter, az IT területén működő intézmények képviselőiből álló küldöttség élén hivatalos látogatást tett Kínában, Wang Xudong, a kínai információs technológiai minisztérium tárcavezetőjének meghívására.

26–27. Winkler Gyula kereskedelmi ügyekkel megbízott miniszter munkalátogatása Berlinben. A látogatás egyik célja *az EU plusz kettő. Románia és Bulgária gazdasága Európában* című konferencián való részvétel.

30. Markó Béla miniszterelnök-helyettesnek, az RMDSZ elnökének találkozója Nagyváradon Csáky Pállal, Szlovákia miniszterelnök-helyettesével. A két politikus a Festum Varadinum keretében tartott, *A kisebbségek kormányzati szerepvállalása a Kárpát-medencében* című fórumon beszélt az elmúlt másfél évtized érdekvédelmi politikájának tapasztalatairól.

Május

4. Borbély László, a román Szállítási, Középítkezési és Turisztikai Minisztérium megbízott minisztere Budapesten találkozott Kolber István magyar területfejlesztési miniszterrel, a két ország együttműködési lehetőségeiről tanácskoztak a területfejlesztés és a szállítás témakörében.

4–6. Európa tanügyminisztereinek, oktatási minisztériumok képviselőinek találkozóját szervezte meg Krakkóban az Európa Tanács. Romániát egy 3 tagú

küldöttség élén Kötő József oktatási államtitkár képviselte. A tanácskozás témája volt az oktatás szerepének növelése a népek közötti egyetértésben.

5-7. Az RMDSZ a házigazdája az Európai Népcsoportok Föderális Uniója (FUEN) 50., a Bukarestben tartott jubileumi kongresszusának. Az eseményre mintegy 140 résztvevő érkezett 26 európai és közép-ázsiai országból, és jelen voltak a román Kormány, az Európai Unió, az Európa Tanács, valamint romániai nemzeti kisebbségi és civil szervezetek képviselői is.

7. Adorjáni Dezső evangélikus püspök meghívására az erdélyi magyar egyházak és az RMDSZ vezetői Bálványosfűdön tanácskoztak. A találkozón az egyházak részéről jelen volt Tempfli József nagyváradi római katolikus püspök, Pap Géza, az Erdélyi Református Egyházkerület püspöke, Szabó Árpád, az Unitárius Egyház püspöke, Adorjáni Dezső, a Zsinatpresbiteri Evangélikus Egyház püspöke, Borzási István, a Romániai Magyar Baptista Gyülekezetek Szövetségének lelkésze, illetve a történelmi magyar egyházak több szakértője. A tanácskozáson az RMDSZ-t Markó Béla szövetségi elnök, miniszterelnök-helyettes, Márton Árpád, az RMDSZ képviselőházi frakciójának elnöke, Puskás Bálint, a Szenátus Állandó Bizottságának tagja, Markó Attila államtitkár, az Etnikumközi Kapcsolatokért Felelős Hivatal elnöke, Szép Gyula művelődési- és egyházi ügyekért felelős ügyvezető alelnök, Nagy Benedek a vallásügyi hivatal tanácsosa és Szász Attila, a miniszterelnök-helyettesi kabinet Művelődési és Oktatási főosztályának igazgatója. A tanácskozáson a romániai magyar egyházi közösségek és az RMDSZ számára egyaránt prioritásként számon tartott kérdéseket vitattak meg: a kisebbségi törvény, a felekezeti oktatást biztosító törvény, a restitúciós törvényt, valamint a készülõ kultusztörvény.

9. Markó Béla szövetségi elnök, miniszterelnök-helyettes fogadta a Kuncze Gábor vezette magyar szabaddemokrata küldöttséget, aki a magyar-román kapcsolatok szorosabbra fűzéséről, Románia európai integrációjának megkönnyítéséről, valamint a liberális pártok közötti együttműködésről tárgyalt Bukarestben. A küldöttség tagja Eörsi Mátyás, az európai ügyek bizottságának szabaddemokrata elnöke, a Liberális Internacionálé alelnöke. Az RMDSZ részéről a találkozón részt vettek dr. Verestóy Attila szenátusi és Márton Árpád képviselőházi frakcióvezető. A magyar küldöttséget fogadta Călin Popescu Tăriceanu miniszterelnök.

16-17. Varsóban, Lengyelország fővárosában az Európa Tanács (ET) csúcstalálkozója. Európa történelmének szempontjából szimbolikus jelentőséggel bíró lengyel fővárosban megszervezett Európa tanácsi csúcstalálkozón a tagállamok

legmagasabb politikai méltóságai vesznek részt. A rendezvényen a résztvevők egyfajta „páneurópai” politikai párbeszéd kialakításáért, elmélyítéséért szálltak síkra, kormányközi, parlamenti valamint regionális és helyi szinteken, továbbá sürgették az Emberi Jogok Európai Bíróságának reformját. A rendezvényen Romániát Traian Băsescu államfő és Răzvan Ungureanu külügyminiszter mellett többek között Niculescu Tóni külügyi államtitkár képviselte.

17. Az RMDSZ Önkormányzati Főosztálya keretében Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési iroda alakult.

18. Az Oktatási és Kutatási Minisztérium rendelete a dévai Téglás Gábor Iskolacsoport létrehozására vonatkozóan. A rendelet, valamint a hatályban levő törvények értelmében az iskola a 2005–2006-os tanévben kezdi el működését.

19-21. Borbély László közmunkaügyi és területfejlesztési megbízott miniszter részt vett az európai területfejlesztésért felelős miniszterek informális találkozásán Luxembourgban.

24-25. Niculescu Tóni külügyi államtitkár vezette román delegáció részt vett a svédországi Areban szervezett, első Euró-atlanti Partnerségi Tanács (EAPC) biztonsági fórumon. Az előzmény nélküli, magas szintű informális értekezleten a NATO, az EU és az EBESZ tagállamok képviselői és szakértői tárgyaltak a következő kérdésekről: Európa megoldatlan konfliktusai, a NATO és partnerségei, az Euró-atlanti Partnerségi Tanácson belük együttműködés, a balkáni együttműködés módozatai.

25-26. A Baloldali Önkormányzati Közösség (BÖK) Orosháza-Gvopárosfürdőn rendezte meg *Nemzetpolitikánk és kisebbségpolitikánk az Európai Unióban* címmel az immár hagyományos Határon Tűk Magyarok találkozót. Az RMDSZ részéről Veres Ernőd önkormányzati ügyvezető alelnök, Kerekes Gábor gazdasági és európai integrációs ügyvezető alelnök és Varga Attila parlamenti képviselő vett részt.

30-31. Dáné Károly az Országos Tankönyvkiadó vezérigazgatója a Magyar Szakképzési Társaság meghívására részt vett Budapesten a Szakképző Iskolák Igazgatóinak X. Országos Fórumán.

Máj. 31 - jún. 3. Traian Băsescu román államfő és Winkler Gyula kereskedelmi ügyekkel megbízott miniszter hivatalos látogatása Japánban.

Június

2–3. Bukarestben sor került az Európai Néppárt (Kereszténydemokraták) és Európai Demokraták Európai Parlamenti Képviselőcsoportja (EPP-ED) Bűrójának gyűlésére. Az eseményen Európa legnagyobb pártcsaládjának vezető tagjai, az EPP romániai testvérpártjai, az RMDSZ és a Kereszténydemokrata Néppárt (PPCD) vezetői, valamint fontos nemzetközi intézmények képviselői vettek részt. Napirenden, többek között, Románia politikai helyzete, az Európai Unióhoz való csatlakozási előkészületek.

- Bukarestbe látogatott Szanyi Tibor, a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium politikai államtitkára. Tárgyalt a román-magyar gazdasági kapcsolatok alakulásáról, konkrét együttműködési formákról, az őszi magyar-román kormányülés napirendjének előkészítéséről.

3–9. Nagy Zsolt távközlési és informatikai miniszter az Egyesült Államokba látogatott. A Minisztérium delegációja találkozott az Amerikai Egyesült Államok Office of Management and Budget e-Government és információs technológia Irodájának képviselőivel, valamint meglátogatta a pittsburghi CERT Koordinációs Központot.

6–8. Demeter Attila a Gazdasági és Kereskedelmi Minisztérium államtitkára Azerbajdzsánba látogatott, ahol részt vett a 12. „CASPIANOIL-GAS 2005” kiállítással egybekötött konferencián. A látogatás célja a Konstan-ca-Triest kőolajvezeték és a Nabuco gázvezeték megépítésével kapcsolatos projektek bemutatása volt.

7–10. Münchenben az Európai Szabadalmi Szervezet vezetőtanácsának nyári közgyűlése. A 30 tagállam képviselőinek részvételével lezajlott tanácskozás a szellemi alkotásvédelem fontos kérdéseit vitatta meg. Románia küldöttségét az ESZSZ vezetőtanácsi ülésén Varga Gábor, a román Akarni Találmányi és Védjegyhivatal vezérigazgatója vezette.

8–11. Birtalan József, a Közalkalmazottak Országos Ügynöksége elnökének látogatása Luxemburgban. Mondorf les Bains-ben 25 tagország képviselőivel együtt részt vett a közalkalmazotti menedzsmenttel foglalkozó Európai Unió-bek vezérigazgatók ülésén.

9. Makedónia külügyminiszterével, Ilinka Mitreva asszonnyal tárgyalt Bukarestben Markó Béla. A miniszterelnök-helyettes gratulált a makedón kormány in-

tegrációs törekvései során elért eredményekhez. Ugyanakkor Mitreva miniszter asszony a román kormány támogatását kérte az integrációs folyamatban.

9–10. Winkler Gyula kereskedelmi megbízott miniszter részt vett a BIBA (Bulgarian International Business Association) által Szófiában megrendezett Konferencián. A találkozó főbb témái: délkelet-európai kereskedelmi és befektetési lehetőségek ismertetése, gazdasági kapcsolatok fejlesztése.

11. A Határon Túli Magyar Szervezetek Fórumának tagszervezetei június 11-én, Bécsben tartották soros ülésüket, amelyen a Kárpát-medencei magyar szervezetek vezetői és a 13 nyugat-, illetve észak-európai országos magyar szervezet képviselőjét ellátó NYEOMSZSZ képviselői találkoztak. Az RMDSZ-t a tanácskozáson Markó Béla miniszterelnök-helyettes, az RMDSZ elnöke, Takács Csaba ügyvezető elnök, valamint Szepessy László, a Szövetségi Elnöki Hivatal igazgatója képviselte.

14. Luxemburgban az Európai Unió Társult Tanácsának XI. Értekezlete. A romániai küldöttség nevében a tanácskozáson részt vett Winkler Gyula kereskedelmi ügyekkel megbízott miniszter, Monica Macovei igazságügyi miniszter, Ene Dinga integrációs miniszter. A román diplomácia vezetője Mihai-Răzvan Ungureanu külügyminiszter volt.

15. Rómában sor került a VII. olasz-román kormányközi találkozóra. A gazdasági és ipari kormányközi bizottság plenáris ülésén Romániát Winkler Gyula kereskedelmi ügyekkel megbízott miniszter, Olaszországot Adolfo Urso, külkereskedelmi ügyekkel megbízott miniszter-helyettes, a kormányközi munkacsoport elnöke képviselte.

15-16. Bukarestbe látogatott a magyar Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottságának küldöttsége. A küldöttség tagjai, Szászfalvi László, a bizottság elnöke, Donáth László és Németh Erika alelnök, Schmidt Ferenc és dr. Fodor Gábor bizottsági tag, valamint dr. Arczt Ilona tanácsos találkoztak Frunda György RMDSZ-es szenátorral, a Szenátus Emberjogi bizottsága elnökével, Eckstein Kovács Péter RMDSZ-es szenátorral, a Szenátus jogi bizottságának elnökével, a Képviselőházban megbeszélést folytattak különböző bizottságok vezetőivel. Az államelnöki hivatal képviselőivel folytatott tanácskozás után Markó Attilával, az Etnikumközi Hivatal vezetőjével és Niculescu Tóni külügyi államtitkárral folytattak megbeszélést a magyarországi küldöttség tagjai.

16-17. Az Országos Ifjúsági Hatóság vezetője, Borbély Károly Luxemburgban részt vett az *Organising Dialogues between Youth Field Actors, Through Networking*

And Transsectoral Cooperation című konferencián. Ennek témája: a fiatalok közötti tapasztalatcserék elősegítése, a párbeszéd kialakítása.

17. Mádl Ferenc államelnökként utolsó olyan látogatása, amelynek során határon túli magyar közösségeket keres fel. Mádl Ferenc a Partiumot választotta búcsúlátogatása színhelyéül.

- Ülészett az RMDSZ Operatív Tanácsa (OT). A testület napirendjén a Román Televízió és Román Rádió igazgatótanácsaiba való tagok kinevezése szerepelt. Az RMDSZ-t mindkét intézmény igazgatótanácsában egy-egy tisztség illeti meg, és még egy-egy póttagot delegálhat. Az OT megerősítette a Román Televízió igazgatótanácsai tisztségében Gálfalvi Zsoltot, póttagként pedig Stanik Istvánt jelölte. A Román Rádió igazgatótanácsába Ágoston Hugót jelölte, a testület póttagja Sebesi Karen Attila lett.

18. Az RMDSZ Szövetségi Képviselők Tanácsának ülése. Napirend: a szövetségi elnök politikai tájékoztatója; az Országos Önkormányzati Tanács működési szabályzatának módosítása; az ügyvezető elnök jelentése a szövetség állapottáról; beszámoló a kormányzati tevékenységről.

18-22. A Közalkalmazottak Országos Ügynökségének vezetője, Birtalan József nemzetközi fórumon vett részt Görögországban, Ptolemaida-Kozaniban. A tanácskozás címe: *Stratégiák a közigazgatás revitalizálására Kelet-, Közép- és Délkelet-Európa országaiban és a Független Államok Közösségében.*

21. A Szenátus Ember jogok, felekezetek és kisebbségek bizottságának tagjai megvitatták a kisebbségek jogállásáról szóló törvénytervezetet. Markó Attila államtitkár, az Etnikumközi Kapcsolatok Hivatalának elnöke elmondta: habár a bizottság tagjai 223 módosító javaslatot fogalmaztak meg, végszavazáskor a szenátorok az eredeti szöveg mellett foglaltak állást. Az a két-három technikai módosítás, amelyet beiktattak a tervezetbe, sem a cikkelyeket, sem pedig a törvény lényegét nem változtatta meg. A továbbiakban a Jogi, fegyelmi és mentelmi jogi bizottságban fogják megvitatni a kisebbségi törvénytervezetet.

22. Niculescu Tóni külügyi államtitkár részt vett a Brüsszelben a NATO-EU csúcsertekezleten. A transz-atlanti találkozó legfőbb témái: az iraki újjáépítési folyamat, az iraki reform. A csúcsertekezleten az EU és NATO-tagállamok külügyminiszterei vettek részt.

23. A Restitúciós bizottság több magyar történelmi egyház ingatlan visszaszolgáltatásáról döntött. A bizottság döntése szerint a Királyhágó-melléki Reformá-

tus Egyházkerületnek 2 ingatlan, az Erdélyi Református Egyházkerületnek 3, a Temesvári Római Katolikus Püspökségnek 11, a Nagyváradai Római Katolikus Püspökségnek 1, valamint a Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekségnek 2 ingatlant adnak vissza, közülük az egyik legfontosabb az aradi Csiky Gergely Gimnázium épületének visszaszolgáltatása a Temesvári Római Katolikus Püspökségnek. Ugyanakkor végleges határozat született a történelmi egyházak 11 elkobzott ingatlanának visszaszolgáltatásáról. A Királyhágó-melléki Református Egyházkerület 1, az Erdélyi Református Egyházkerület 6, a Nagyváradai Római Katolikus Püspökség 1, a Temesvári Római Katolikus Püspökség 1, a Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség 2 ingatlanát szolgáltatják vissza.

24-25. Borbély László, megbízott miniszter; Winkler Gyula, megbízott miniszter; Cseke Attila, kormányfőtitkár-helyettes; Csutak István, államtitkár; Markó Attila, államtitkár; Demeter Attila, államtitkár; Korodi Attila, államtitkár; Kötő József, államtitkár; Jakab István, államtitkár; Székely Ervin, államtitkár; Bara Gyula, tanácsos; Péter Zsuzsa, tanácsos; Györfi György kabinetigazgató részt vettek a Lovasberényen (Magyarország) az EU-integrációs fejlesztéspolitikai kollokviumon.

26-27. Nagy Zsolt távközlési és informatikai miniszter vezette Luxemburgban azt a delegációt, amely először vett részt megfigyelőként a csatlakozási szerződés aláírása óta az Európa Tanács keretén belül működő Szállítási, távközlési és energia tanács ülésén.

28. Korodi Attila és Jakab István államtitkár Brüsszelben részt vett a Regionális Politikai Igazgatóság tanácskozásán, amelynek témája az ISPA pénzalapok menedzselése, ellenőrzése volt. Jakab István ugyanakkor az európai pénzalapok felhasználását elemző DG Enlargement-EDIS tanácskozáson is képviselte Romániát.

- A Parlament két Háza hétfői együttes ülésének napirendjén szerepelt a politikai pártok által javasolt 35 Európa Parlamenti megfigyelő (képviselők és szenátorok) kinevezésének jóváhagyása. Szeptembertől az RMDSZ-nek három megfigyelője lesz: dr. Kelemen Atilla és Kónya-Hamar Sándor képviselők, valamint Szabó Károly szenátor.

- A Szenátus egészségügyi szakbizottsága elfogadta Kerekes Károly RMDSZ-képviselő a külföldön állandó lakhellyel rendelkező, de többnyire Romániában tartózkodó román állampolgárok egészségügyi biztosítására vonatkozó törvénykezdeményezését.

29. Sulфина Barbu környezetvédelmi miniszter asszony részt vett Budapesten a második alkalommal megrendezett Nemzetközi Duna Nap ünnepségén.

Július

4. Hamburg tartomány gazdasági küldöttsége hivatalos látogatása Romániában. A hamburgi Gunnar Uldall szenátor, a tartomány Gazdasági és Munkaügyi Hatóságának elnöke által vezetett küldöttséget fogadta Ioan Codruț Seres, Gazdasági és Kereskedelmi miniszter és Winkler Gyula kereskedelmi ügyekkel megbízott miniszter. A tárgyalásokon mindkét fél hangsúlyozta: az elmúlt években folyamatosan erősödtek Románia és Hamburg tartomány között a gazdasági és együttműködési kapcsolatok.

5-6. Winkler Gyula kereskedelmi ügyekkel megbízott miniszter hivatalos hollandiai munkalátogatása. A miniszter találkozott a Román-Holland Kereskedelmi Tanács tagjaival, Karien van Gennippel, Hollandia kereskedelmi miniszterével, a Fokker Aerospace vezetésével, illetve olyan jelentős holland befektetők vezetőivel, mint az ING Bank, a Damen Shipyards. Winkler Gyula miniszter és Hollandia kereskedelmi minisztere áttekintette a két ország közti kereskedelmi kapcsolatok helyzetét.

- Călin Popescu Tăriceanu miniszterelnököt hivatalos görögországi látogatása. A küldöttség tagja Niculescu Tóni külügyi államtitkár. Athénban Tăriceanu kormányfőt fogadta Karolos Papoulias görög államelnök, és találkozott Kostas Karamanlis kormányfővel.

7. A Szenátus Közigazgatási és területrendezési bizottsága kedvezően véleményezte – a több mint 200 módosító javaslat ellenére – a kisebbségek jogállásáról szóló törvénytervezetet. A bizottság tagjai a kormány által beterjesztett változatot támogatták, elutasítva a Szociáldemokrata Párt és a Nagy-Románia Párt szenátorai által benyújtott módosító indítványait.

- A Szenátus Jogi, fegyelmi és mentelmi jogi bizottsága is elfogadta a kisebbségek jogállásáról szóló törvénytervezetet.

8. Borbély László területrendezési és középítkezési megbízott miniszter Bukarestben fogadta magyar kollégáját, Kolber István regionális fejlesztésért és felzárkóztatásért felelős tárca nélküli minisztert. A találkozó alkalmával a két miniszter a romániai versenyhelyzetről, az uniós csatlakozással kapcsolatos romániai építkezési ágazat kihívásairól folytat megbeszélést. A tárgyalásokon jelen voltak a romániai és magyarországi építkezési patronátusok képviselői.

- Bukarestben ülésezett az RMDSZ Operatív Tanács. Az OT elemezte az igazságügyi reformcsomag Alkotmánybíróság általi elutasítása nyomán előállt helyzetet, az előrehozott választásokat nem tekintette feltétlenül szükségesnek, a kialakult politikai válságot másképpen is meg lehet oldani.

9. Budapesten találkozott a Romániai Magyar Demokrata Szövetség elnöke Markó Béla miniszterelnök-helyettes Orbán Viktorral, a FIDESZ Magyar Polgári Szövetség elnökeivel. A megbeszélésen véleményt cseréltek az aktuális politikai helyzetről, és áttekintették az RMDSZ és a FIDESZ viszonyát, beleértve az Európai Néppárton belüli további együttműködés kérdéseit is.

- Kolozsvárott, az RMDSZ Ügyvezető Elnökségének székhelyén Kötő József államtitkár jelenlétében a Közoktatási Tanács megtárgyalta a fordított tankönyvek minősége biztosításának kérdéskörét. Döntés született arról, hogy a Tankönyvtanács és az Ügyvezető Elnökség Oktatási Főosztálya lektori szakbizottságokat hoz létre, amelyek láttamozni fogják a lefordított tankönyvek kéziratait, s az Oktatási- és Kutatási Minisztérium illetékesei csak ezek kézbevétele után adhatnak ki nyomtatási engedélyt. Az ülésen jelen volt Lakatos András ügyvezető alelnök, Asztalos Ferenc képviselő, Lászlóffy Pál az RMPSZ elnöke.

12. Takács Csaba, az RMDSZ ügyvezető elnöke Kolozsváron találkozott a magyarországi Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium politikai államtitkára, Pásztohy András által vezetett küldöttséggel, amely a Romániai Magyar Gazdák Egyesületének meghívására szakmai látogatást tett Erdélyben. A találkozóon jelen voltak az RMDSZ ÜE részéről Lakatos András és Szép Gyula ügyvezető alelnökök, valamint Gáti Attila, a Vidékfejlesztési és Agrárügyekért Felelős Iroda vezetője, az RMGE részéről Sebestyén Csaba elnök és Vákár István ügyvezető elnök. A megbeszélés fő tematikája a magyarországi EU csatlakozási és integrációs folyamat tapasztalatainak és tanulságainak átadása volt.

16. Marosvásárhelyen ülésezett a Területi Elnökök Konzultatív Tanácsa (TEKT). Napirendjén az aktuális politikai helyzet elemzése és az előrehozott választásokkal kapcsolatos teendők megbeszélése.

21. Az Országos Restitúciós Bizottság újabb 28 egyházi ingatlan visszaszolgáltatásáról hozott elvi döntést, ebből 21 a történelmi magyar egyházak ingatlanaira vonatkozik. Ennek értelmében az Erdélyi Református Egyházkerület 7, a Gyulafehérvári Érsekség 5, a Nagyváradi Római Katolikus Püspökség 1, a Királyhágó-melléki Református Egyházkerület 4, a Temesvári Római Katolikus Püspökség 4 újabb ingatlant kaphat vissza. Markó Attila, a testület alelnöke szerint a bizottság mindeddig 438 elvi döntést hozott a történelmi magyar egyházak ingatlanjaival kapcsolatosan. Az ülésen a Restitúciós Bizottság 18 végleges határozatot is elfogadott, ebből 15 a történelmi magyar egyházak ingatlanaira vonatkozik. Ennek értelmében a Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekségnek 4 épületet, a Szatmári Római Katolikus Püspökségnek 1, a Temesvári Római Katolikus Püspökségnek 7, az Erdélyi Református Egyházkerületnek 2, a

Királyhágó-melléki Református Egyházkerületnek pedig 1 épületet szolgáltatnak vissza.

22. Orbán Viktor és Markó Béla, a Fidesz és az RMDSZ elnöke tusnádfürdői találkozásán megállapodtak, hogy szoros, rendszeres és kiszámítható kapcsolatot tart fenn egymással a két szervezet, az együttműködéshez pedig léteznek a szükséges elvi alapok. A Fidesz fontosnak tartja, és minden eszközével támogatja az RMDSZ autonómia-törekvéseit, valamint a gazdasági fejlesztési régiók átalakítását célzó erőfeszítéseit.

29. A Kormány rendelettel módosította az Európai Unió tagállamaiba és egyéb országokba való utazásra vonatkozó szabályozást. Az RMDSZ kezdeményezésére történt módosítás értelmében a külföldi meghívólevél ezután is mentesíti a kiutazókat a határátlépéskor a kötelező valutaösszeg felmutatásától.

Augusztus

1. Nagy Zsolt távközlési és informatikai miniszter délben 12 órakor, a marosvásárhelyi Romtelecom székhelyén indította el a Romtelecom új szolgáltatását, a magyar nyelvű telefontudakozót. A 932-es telefonszámon ezután az érdeklődők magyar nyelven is kérhetnek információt a Romtelecom előfizetőinek telefonszámát illetően. A brassói székhelyű új szolgáltatás ugyanolyan feltételekkel működik majd, mint a már ismert 931-es hívószámú román nyelvű tudakozó.

- Beszünteti megjelenését a bukaresti *Romániai Magyar Szó*. Több mint fél évszázad óta először nincs magyar napilapja a román fővárosnak.

4. Ülészett az RMDSZ Ügyvezető Elnöksége. Az ülésen az alelnökök beszámoltak az általuk koordinált főosztályok feladatairól és programjairól.

12. A kormánykoalíció pártjai nyilatkozatot írtak alá, miszerint a kormányprogram megvalósításához megvan a szükséges szolidaritás. A kormánykoalíción belüli nézeteltérések oka a nyilatkozatot kommentáló Markó Béla szerint a kompromisszumkészség hiánya, ugyanakkor „Traian Băsescu államfő és Călin Popescu Țăriceanu miniszterelnök vitáját nem nyilvánosan, hanem a koalícióban kellene rendezni.”.

15. Az RMDSZ bukaresti elnöki hivatalában ülészett a Szövetségi Operatív Tanács. Az ülés napirendjén szerepelt az aktuális politikai helyzet elemzése, illetve az elkövetkező időszak kormányzati és törvényhozási prioritásainak feltárolása. Az Operatív Tanács áttekintette az RMDSZ kormányzati tisztség-

viselőinek tevékenységét, amelyet egyöntetűen megfelelőnek tartott, és egy esetleges kormányátalakítás alkalmával nem tartja szükségesnek egyetlen RMDSZ-es miniszter, államtitkár vagy ügynökségvezető lecserelését sem.

21-23. Demeter Attila, a Gazdasági és Kereskedelmi Minisztérium államtitkára, magyarországi munkalátogatáson vett részt. A látogatás alkalmával kormányzati tisztségviselőkkel találkozott, többek között Szanyi Tiborral, a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium államtitkárával, Szaló Lászlóval, a Nemzeti Fejlesztési Terv elnökével.

29. Brüsszelben ülésezett az Európai Néppárt (EPP) 3. számú, bővítési és tagsági munkacsoportja, ahol az RMDSZ-t Nagy Zsolt ügyvezető alelnök, távközlési és informatikai miniszter képviselte. Az ülés kiemelkedő napirendi pontját két román politikai alakulat, a Demokrata Párt (DP) és Konzervatív Párt (KP – volt Román Humanista Párt) tagsági kérelmének elbírálása képezte. Mindkét alakulat a 2004-es választások után váltott ideológiát és a szociáldemokrata helyett konzervatív, kereszténydemokrata értékeket kíván képviselni. A munkacsoport döntése tulajdonképpen ajánlás, amely az Európai Néppárt Állandó Bűrója elé kerül. Eszerint javasolták, hogy a Demokrata Párt kapjon megfigyelői státust az európai politikai alakulatban. A Konzervatív Párt (volt Román Humanista Párt) tagfelvételi kérelmét a munkacsoport nem javasolta elfogadásra.

31. Markó Béla szövetségi elnök, miniszterelnök-helyettes augusztus 31-én Lengyelországban, Gdanskban részt vesz a Szolidaritás Mozgalom megalakulásának 25. évfordulója alkalmával rendezett ünnepségeken. A küldöttség tagja volt Niculescu Tóni külügyi államtitkár, Szász Attila államtanácsos. A Szolidaritás Európai Központja megalakulási dokumentumát aláírta Lech Walesa, volt lengyel államfő, Janusz Śniadek, a Szolidaritás Szakszervezet elnöke, Aleksander Kwasniewski, Lengyelország jelenlegi elnöke, Jose Manuel Durao Barroso, az Európa Bizottság elnöke, Horst Köhler, Németország elnöke, Sólyom László magyar államfő, Viktor Yushchenko, Ukrajna elnöke, Mikheil Saakashvili, Grúzia államfője, Boris Tadic, szerb elnök, valamint több európai állam kormányfője mellett Markó Béla miniszterelnök-helyettes.

Szeptember

5. Budapesten a Parlament épületében határon túli magyar politikai szervezetek vezetőivel konzultált Gyurcsány Ferenc miniszterelnök. Markó Béla, szövetségi elnök szerint a tanácskozáson újra kiderült, vannak fontos kérdések, melyekben

egyértelműen, más fontos kérdésekben azonban nem. A kettős állampolgárság ügyében „világos és éles a nézetkülönbség”, ezt az erdélyi magyarság továbbra is egyértelműen támogatja. Egyetértés volt abban, hogy minden olyan intézkedés, amely a határon túli magyar közösségek életének megkönnyítését szolgálja, valamilyen kedvezményt biztosít, fontos. A konzultáció során Markó Béla a Szülőföld Alap és a Szülőföld program mielőbbi gyakorlatba ültetését sürgette, ezek véleménye szerint nagyon megkéstek.

- A Parlament őszi-téli ülészakájának első napján megtartotta első ülését az RMDSZ szenátusi frakciója. A szervezetnek a Szenátus Állandó Bizottságában járó titkári tisztség betöltésére Puskás Bálint szenátort ajánlották. A Szenátus plénuma a javaslatot elfogadta.

6. Tisztújító ülést tartott az RMDSZ szenátusi parlamenti csoportja: a frakció elnökévé Verestóy Attilát, alelnökévé Pete Istvánt, titkárává pedig Sógor Csaba szenátorokat választották meg.

7. Markó Béla miniszterelnök-helyettes a Victoria palotában fogadta a Velencei Bizottság két szakértőjét, Alain Chablaist és Sergio Bartolet. A megbeszélésen Markó Béla és Markó Attila kisebbségi államtitkár a szakértőkkel a kisebbségi törvénytervezetről tárgyalnak. A Velencei Bizottság küldöttei tanácskoztak a parlamentben, majd Kötő József oktatásügyi államtitkár fogadta őket és találkoztak az Országos Diszkriminációs Tanács elnökével, Asztalos Csabával is.

8. Demeter Attila a Gazdasági és Kereskedelmi Minisztérium államtitkára fogadta a Bukarestben tárgyaló Wang Qinqing kínai szakminiszter-helyettes vezette küldöttséget.

8–9. Nagy Zsolt távközlési és informatikai miniszter Berlinben részt vett a 10. informatikai miniszteri tanácskozáson, amelynek témája a közigazgatás átalakulása.

9. Markó Béla miniszterelnök-helyettes Marosvásárhelyen megbeszélést folytatott Rudi Zoltánnal, a Magyar Televízió elnökével, dr. Czeglédi Lászlóval, a televízió kuratóriumának elnökével, Kozma Huba alelnökkel, Gálfalvi Zsolttal, a román televízió igazgatótanácsának alelnökével, valamint a magyar televízió kuratóriumának több tagjával.

10. A marosvásárhelyi Kultúrpalota nagytermében a Szövetségi Képviselők Tanácsa és a Szövetségi Egyeztető Tanács együttes ülése. Napirend: a szövetségi elnök politikai tájékoztatója; anyanyelvű oktatásunk helyzete a 2005–2006-

os tanév kezdetén; az árvizek következményeinek felszámolásával kapcsolatos teendők. Markó Béla elnök szerint az első nyolc hónap kormányzati mérlegét mérsékeltlen jónak értékelte, a sok vita dacára az elégedetlenségek mellett az RMDSZ-nek sok elégtétele is volt, véleményét megerősítette a tanácskozás, miszerint nem előrehozott választásokra, hanem a vállalások teljesítésére van szükség.

12. Az új dévai magyar középiskola, a Téglás Gábor Iskolacsoport tanévnyitója. Az RMDSZ által kiemelten kezelt beruházás révén, jelentős magyarországi közpénz-, illetve Communitas alapítványi támogatással 2005-től csaknem 430 gyerek tanul itt magyarul, a szórványban, óvodától a középiskoláig.

- A Bákó megyei Pusztinán elkezdődtek a csángó közösségi ház építkezési munkálatai. Az esemény része a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma (NKÖM) által 2000-ben elindított és finanszírozott átfogó programnak, melynek célja moldvai csángó kulturális központok kiépítése és működtetése. A program lebonyolításával a magyar minisztérium az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesületet (EMKE) bízta meg. Ennek keretében valósult meg Bákó városban a Moldvai Csángómagyarok Szövetségének székháza.

13. Bukarestben sor került a román-angol parlamenti baráti társaság találkozó-jára. Az angol delegációt lord Alf Dubs szenátor vezette, a román parlamentereket dr. Kelemen Atila (RMDSZ), Cristian Boureanu (PNL) és Mircea Pașcu (PSD) képviselték. A találkozón időszerű EU-s kérdések merültek fel.

15. Traian Băsescu román államelnök New Yorkban megbeszélést folytatott Sólyom Lászlóval, a Magyar Köztársaság elnökével. Jelen volt Nagy Zsolt RMDSZ ügyvezető alelnök, távközlési és informatikai miniszter. Az államfők méltatták a két ország közötti kiváló kapcsolatot, és pozitívan értékelték az RMDSZ kormányzati szerepét. Röviden áttekintették a kisebbségi törvény elfogadásának kérdését, a verespataki aranybánya ügyét, a csíkszeredai magyar konzulátus, a Gojdu Alapítvány valamint a közös kormányulás kérdését. Traian Băsescu romániai látogatásra hívta meg a magyar államfőt.

16. Szili Katalin, a magyar Országgyűlés elnöke meghívására az RMDSZ szenátorai és parlamenti képviselői részt vettek a Kárpát-medencei Magyar Képviselők Fórumának budapesti csúcstalálkozóján. Markó Béla kifejtette, a „magyar-magyar konfrontáció” helyett magyar-magyar együttműködésre van szükség a határon túli magyarság kérdésében, a magyar állami támogatások formáit illetve intézményeinek működését újra kell gondolni. A délutáni órákban a román-magyar közös kormányulást előkészítő találkozókra is sor került.

19. Borbély László, RMDSZ ügyvezető alelnök részt vett az Európai Néppárt (EPP) Politikai Bűrójának ülésen Brüsszelben, ahol döntés született arról, hogy a Demokrata Pártot megfigyelői státussal felvegyék a soraikba; a Konzervatív Párt hasonló kérését elutasították.

19-20. Bukarestben tartották az Európa Bizottság és az Országos Diszkrimináció-ellenes Tanács által szervezett *Európai uniós törvények és politikák a diszkrimináció ellen* című szemináriumot, védnöke Markó Béla szövetségi elnök, miniszterelnök-helyettes. A rendezvényen az integráció előtt álló Bulgária és Románia, illetve az Unióhoz csatlakozni kívánó Horvátország és Törökország képviselői tárgyaltak a hatékony diszkrimináció-ellenes törvénykezés eszközeiről.

22. Călin Popescu Țăriceanu miniszterelnök Bogos Zsoltot államtitkárnak nevezte ki a Gazdasági és Kereskedelmi Minisztériumba, a korábban távozott Demeter Attila helyére.

23. Borbély László közmunkaügyi és területrendezési miniszter Budapesten részt vett a lakásügyi miniszterek konferenciáján. Jelen voltak a Visegrádi négyek, valamint Bulgária lakásügyi miniszterei.

23-24. Borbély Károly az Országos Ifjúsági Hatóság elnöke részt vett Budapesten az európai ifjúsági miniszterek 7. konferenciáján, melynek témája: *Emberi méltóság és társadalmi összetartás: az ifjúsági politika válasza az erőszakra*.

Szept. 26 – okt. 5. Genfben a Szellemi Tulajdon Világszervezete (WIPO/OMPI), az ENSZ szellemi alkotás-védelemben illetékes, a világ 178 államát egységesítő szakintézményének közgyűlése. Románia küldöttségét a tanácskozáson Varga Gábor, az Állami Találmányi- és Védjegy hivatal vezérigazgatója vezeti.

27. A Képviselőház plenáris ülésén végső szavazással jóváhagyták a kötelező sorkatonai szolgálat felfüggesztéséről és az önkéntes sorkatonai szolgálat bevezetéséről szóló törvényt.

28. Rendkívüli jelentősége van annak, hogy Magyarország az elsők között ratifikálta Románia csatlakozási szerződését – jelentette ki Markó Béla szövetségi elnök, miniszterelnök-helyettes.

- A nemzeti kisebbségek jogállásáról szóló törvénytervezet vitája a Szenátus plénumában. Magyar-ellenes szónoklatot tartott többek között Ion Iliescu volt államfő, Gheorghe Funar a Nagy-Románia Párt szenátora.

29. Borbély László középítkezéssel és területrendezéssel megbízott miniszter és Markó Attila kisebbségi államtitkár a Victoria Palotában fogadta az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet nemzeti kisebbségi kérdésekkel megbízott főbiztosát, Rolf Ekeust és szakembereit. A tárgyalás napirendjén a Nemzeti kisebbségek jogállásáról szóló törvénytervezettel kapcsolatos kérdések szerepeltek.

Október

3. Winkler Gyula kereskedelmi ügyekkel megbízott miniszter Bukarestben találkozott Christian Wulffal, Alsó-Szászország miniszterelnökével. A találkozón 30 üzletember volt jelen.

4. Markó Béla miniszterelnök-helyettes képviselte a román kormányt a *2005-2015 a romák társadalmi beilleszkedésének az évtizede* elnevezésű program elnöksége átvételének ünnepségén, A világbank által finanszírozott programba 9 állam – közöttük Magyarország és Románia – kormánya kapcsolódott be Közép- és Kelet-Európából, célja a gazdasági és társadalmi szakadék felszámolása a romák és a többségi nemzet között.

5. Markó Attila kisebbségügyi államtitkár találkozott az Európa Parlament emberjogi bizottságának Emma Nicholson bárónő által vezetett küldöttségével, amelynek tagja többek között Michael Cashman és Dobolyi Alexandra az európai intézmény külügyi bizottságának tagjai. A megbeszélés témája az Európai Bizottság készülő éves jelentésének emberjogi és kisebbségi fejezete volt. Szóba került a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának ratifikálása, amelyet az Etnikumközi Kapcsolatok Hivatala a közeljövőben terjeszt a kormány elé.

8. Szabadka és Bécs után Marosvásárhely adott otthont a Határon Túli Magyar Szervezetek Fórumának. Az RMDSZ által szervezett tanácskozáson számos határon túli szervezet képviseltette magát a Kárpát-medencéből, Európából, Latin-Amerikából. Részt vettek a szlovákiai Magyar Koalíció Pártja, a Vajdasági Magyar Szövetség, a Vajdasági Magyar Demokrata Párt, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség, a Horvátországi Magyarok Demokratikus szövetsége, a Magyar Egyesületek Szövetsége, a Muravidéki Önkormányzati Nemzeti Közösség, a HHRF, a Nyugat-Európai Országos Magyar Szervezetek Szövetsége, a Kanadai Magyar Kulturális Tanács, az Európai Nemzeti Kisebbségeket Támogató Társaság, valamint a Latin-Amerikai Magyar Országos Szervezetek Szövetsége vezetői. Napirenden: a

határon túli magyar közösségek autonómiatörekvései, a magyar-magyar kapcsolatok prioritásai, valamint az európai integráció és a nemzeti kisebbségek jogai közötti összefüggések.

- Winkler Gyula megbízott miniszter részt vett a belgrádi gazdasági vegyesbizottság ülésén. A közel tízéves megszakítás után megtartott ülésen Románia, Szerbia és Montenegró Köztársaság képviseltette magát. Winkler Gyula hangsúlyozta: elsődleges prioritás az EU-s csatlakozás, de az ország gazdasági, diplomáciai, és politikai prioritásai közt a regionális együttműködés is szerepel.

11. Markó Béla miniszterelnök-helyettes fogadta a kormánypalotában Baráth Etelét, Magyarország európai ügyekért felelős tárca nélküli miniszterét. A találkozó napirendjén az október 20-21-i közös román-magyar kormányülés előkészítésével kapcsolatos kérdések szerepelnek.

-Jakab István pénzügyminisztériumi államtitkár az EU strukturális és kohéziós alapjainak 2007 utáni felhasználásáról tanácskozott az Európai Bizottság képviselőivel. Továbbá az államtitkár részt vett a Regionális Politikai Főigazgatóság (DG REGIO) és Danuta Hubner regionális politikáért felelős biztos által szervezett informális miniszteri találkozón. A brüsszeli találkozó napirendjén a 2007–2013-as időszakra tervezett kohéziós politika irányvonalai, és az új tagállamok támogatására két új javaslat szerepel.

12. Markó Béla miniszterelnök-helyettes Budapesten Gyurcsány Ferenc miniszterelnökkel közösen áttekintette az október 20-ra tervezett együttes román-magyar kormányülés napirendjét. A megbeszélésen jelen volt Somogyi Ferenc külügyminiszter, valamint Avarkeszi Dezső kormány megbízott, illetve Borbély László megbízott miniszter és Takács Csaba ügyvezető elnök.

13. A Képviselőház plénuma megtárgyalta a B. Garda Dezső képviselő és Sógor Csaba szenátor által benyújtott, a Székelyföld autonómia-statútumáról szóló törvény tervezetét. Alapfokon a közigazgatási szakbizottság visszautasításra javasolta a jogszabály-tervezetet. Az 50 perces általános vita során a politikai pártok nevében állást foglalók – az RMDSZ-képviselők kivételével – egyetértettek az elutasítással. Az RMDSZ-frakció nevében Márton Árpád, Tamás Sándor és Antal István képviselők elismerték, hogy a tervezetnek vannak bizonyos hibái, de elutasították azon vádakot, miszerint a területi autonómia alkotmányellenes és jogfosztó, a tervezet lényege pedig elfogadható. Az RMDSZ képviselői kifogásolták a jelentés tartalmát, mert ez több ponton sérti az általuk elérni kívánt autonómia-formákat és válaszoltak a székelységet ért provokatív kijelentésekre. A Képviselőház a Székelyföld autonómia-statútumáról szóló törvénytervezetet elutasította, az RMDSZ képviselői a visszautasítás ellen szavaztak.

- Huzavona előzte meg a kisebbségi törvénytervezet szenátusi cikkelyenkénti vitáját, mivel az Gheorghe Funar javaslatára ismét a jogi bizottságban került napirendre, melynek feladata volt eldönteni, hogy a jogszabály-tervezet vitája maradjon-e a Szenátus napirendjén, avagy kerüljön át a Képviselőházba. A jogi bizottság végül úgy döntött, hogy a tervezet a Szenátusban maradjon a napirenden. A kérdés plénum előtti vitája során Ion Iliescu szenátor továbbra is azt az álláspontot képviselte, hogy amennyiben kikerül a tervezetből a legnagyobb veszélyt jelentő, az autonómiára vonatkozó 5. számú fejezet, akkor nem lesznek kifogásai a jogszabállyal kapcsolatban. Végül a Szenátus szavazott a jogi bizottság jelentésében foglalt javaslatról, hogy folytassa a törvénytervezet vitáját, a szenátorok közül 51-en voksoltak a javaslat mellett, 38-an ellene és egy szenátor tartózkodott. Ezt követően elkezdték a tervezet cikkelyenkénti vitáját a Szenátus plénumában. A Szenátusában sikerült átvinni azt, hogy a romániai kisebbségi közösségek, így a magyarok is, az állam alkotó tényezői.

15. Korodi Attila a Környezetvédelmi és Vízgazdálkodási Minisztérium integrációs államtitkára Budapesten részt vett a román környezetvédelmi tárca küldöttségének tagjaként egy környezetgazdálkodási megbeszélésen, amelyet az ötödik ÖKOTECH Nemzetközi Környezetvédelmi és Kommunális Szakkiállítás keretében tartottak meg.

20. A bukaresti Viktória Palota volt a színhelye az első közös román–magyar kormányülésnek. Az együttes kormányülés gondolata Budapesten, Călin Popescu Tăriceanu frissen beiktatott miniszterelnök első hivatalos külföldi látogatásakor született meg. A kormányülést Călin Popescu Tăriceanu román miniszterelnök, Gyurcsány Ferenc magyar kormányfő, illetve Markó Béla művelődésért-, oktatásért- és európai integrációért felelős román miniszterelnök-helyettes nyitotta meg. Az első együttes kormányülés napirendjén hangsúlyosan szerepelt a két ország fejlesztési stratégiáinak összehangolása. Az infrastrukturális fejlesztést illetően szó esett az észak-erdélyi autópálya építésének folytatásáról. Az esemény rendkívül fontos napirendi pontjainak számítottak a romániai magyar kisebbségre vonatkozó kérdések. Egyezményt fogadott el Románia és Magyarország kormánya, a konzulátusi hálózat bővítésére vonatkozóan, ennek értelmében Csíkszeredában is megnyílhat a Magyar Köztársaság főkonzulátusa. A román Külügyminisztérium illetve a magyar Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma közötti kétoldalú egyezmény elfogadása és aláírása lehetővé teszi, hogy rövid időn belül megnyíljon Sepsiszentgyörgyön a Bukaresti Magyar Kulturális Központ fiókintézete. A 2000-ben megalakult, kizárólag magyarországi támogatásból fenntartott, jelenleg Marosvásárhelyen, Csíkszeredában és Kolozsváron működő Sapientia magánegyetem – akkreditációja után – román

támogatásban is részesül, az érvényben lévő törvények tiszteletbetartása mellett. A kormányulást követően 15 egyezményt, megállapodást írtak alá a felek, közöttük az Információs Társadalom Program elmélyítéséről és továbbfejlesztéséről.

21. Heves vitával, ám lényegi módosítások nélkül zárult csütörtökön a *Nemzeti kisebbségek jogállásáról szóló törvénytervezet* vitája a Szenátusban. A cikkelyenkénti vita során ezúttal az a rendelkezés váltott ki heves ellenzést, amely megerősíti a kisebbségek jogát nemzeti szimbólumaik használatára, saját nemzeti és vallási ünnepeik megtartására. A Nagy-Románia Párt szenátorai által beterjesztett módosító javaslatok létező jogszabályok által több éve érvényben lévő) jogok eltörlését irányozták elő. Mivel a Szenátus a hiányzók miatt nem volt döntésképes, a munkálatokat felfüggesztették. Az első olvasat számára előírt, meghosszabbítás utáni legvégső határidő október 21-én zárul, a törvénytervezet az eddig elfogadott módosításokkal, a továbbiakra nézve hallgatólagos jóváhagyást kellett volna nyernie a Szenátusban.

- Bukarestben aláírták a Középítkezési és Területrendezési Minisztérium hatáskörébe tartozó Építkezési, Tervezési, Városfejlesztési és Területrendezési Dokumentációs Központ (CDCAS), valamint a magyar Országos Területfejlesztési Hivatal által koordinált Városfejlesztési Tervező Intézet (VATI)-Kht közötti stratégiai partnerséget szabályozó jegyzőkönyvet. A dokumentumot a Szállítási, Középítkezési és Turisztikai Minisztérium székházában, Borbély László munkaügyi és területrendezési miniszter, valamint Kolber István, a magyar kormány regionális fejlesztésért és felzárkóztatásért felelős tárca nélküli minisztere jelenlétében látják el kézjegyükkel az intézmények képviselői.

21-22. Markó Béla miniszterelnök-helyettes részt vett a Velencei Bizottság soros ülésén. A Markó Béla vezette küldöttségnek tagja volt, Markó Attila kisebbségügyi államtitkár és Sata Viktor miniszterelnök-helyettesi tanácsos. Az ülés napirendjén többek között a kisebbségi törvénytervezettel kapcsolatos véleményezés elfogadása szerepelt.

24. A Szenátus a házszabály rendelkezéseitől eltekintve szavazott a *Nemzeti kisebbségek jogállásáról szóló törvénytervezetről*, amelyet 63 igen 43 nem 2 tartózkodás mellett elutasította. Mindez Markó Béla elnök szerint „A koalíciós egyezség megszegése, a közös kormányprogram figyelmen kívül hagyása. A tervezet kormány általi elfogadását hosszas konzultáció-sorozat előzte meg, szakemberek véleményezték, a hétvégén pedig a Velencei Bizottság fogalmazott pozitív véleményt a tervezetről. A Bizottság értékelte a kulturális autonómiát, amely nem vezet elszigetelődéshez, hanem lehetőséget ad a nemzeti kisebbségek

számára, hogy azok részt vegyenek az őket érintő kérdésekkel kapcsolatos döntéshozatalban.” Markó Béla kiemelte: „A döntés több mint a koalíciós egyezmény áthágása, azt jelenti, hogy a partnerek egyben elutasították a kisebbségi közösségek helyzetének megoldását.”

25. Az Európai Bizottság nyilvánosságra hozta a Romániáról és Bulgáriáról készült országjelentést. A Jelentés szerint Romániának sikerült tényleges eredményeket elérnie, sikerült számos integrációs feltételnek eleget tennie. Kisebbségi vonatkozásban a kisebbségi törvény mielőbbi elfogadása, a kisebbségi nyelvű felsőoktatás és az egyházi javak visszaszolgáltatása szerepel olyan területként, ahol további előrelépésre van szükség.

27. Markó Béla miniszterelnök-helyettes a Páneurópa Nemzetközi Szövetség tiszteletbeli elnökét, dr. Habsburg Ottót fogadta a Victoria palotai kabinetjében. A küldöttség tagjai között szerepel a Habsburg család részéről Severin Meister, Habsburg Ottó unokája, Reinhardt Kloucek, a Páneurópa Szövetség ausztriai főtákarja, dr. Teodor Popa, a Páneurópa Szövetség romániai elnöke, valamint dr. Jürgen Henkel, a Hanns Seidel Alapítvány képviselője.

27-28. Mexikóvárosban a román-mexikói vegyes-bizottság ülése. A romániai küldöttséget Winkler Gyula kereskedelmi ügyekkel megbízott miniszter vezette. A küldöttségben számos, a fémkohászatot, a textilipart valamint a gépgyártást képviselő üzletember is részt vesz. A tárgyalások napirendjén a kétoldalú gazdasági kapcsolatok helyzetének elemzése.

29. A kisebbségi törvénnyel, az egyházi ingatlanok visszaadásával, a vallásügyi törvénnyel, a felekezeti oktatással kapcsolatos kérdések, teendők megbeszélése szerepelt annak a találkozóknak a napirendjén, amelyre a történelmi magyar egyházak vezetői és az RMDSZ vezetői, illetve egyházi kérdésekkel foglalkozó tisztségviselői között került sor. Az RMDSZ Ügyvezető Elnöksége székházában lezajlott tanácskozáson jelen volt Papp Géza, az Erdélyi Református Egyházkerület püspöke, Szabó Árpád unitárius püspök, Schönberger Jenő, a Szatmári Római Katolikus Egyházmegye püspöke, Adorjáni Dezső, az Ágostai Hitvallású Evangélikus-Lutheránus Egyház püspöke, Borzási István, a Romániai Magyar Baptista Gyülekezetek Szövetségének vezetője, Tempfli József, a Nagyváradi Római Katolikus Egyházmegye püspöke, Csúry István, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület főjegyzője, Potyó Ferenc gyulafehérvári érseki helynök, Szabó Péter, a Temesvári Római Katolikus Püspökség küldötte. A Romániai Magyar Demokrata Szövetséget Markó Béla szövetségi elnök, államminiszter, Takács Csaba ügyvezető elnök, Kötő József, Nagy Benedek, Markó Attila államtitkárok, Márton Árpád és Asztalos Ferenc képviselő-

lők, Eckstein Kovács Péter szenátor, Szép Gyula és Lakatos András ügyvezető alelnökök képviselték.

November

4. Marosvásárhelyen ülésezett a Romániai Magyar Demokrata Szövetség Országos Önkormányzati Tanácsa (OÖT). A tanácskozáson a közigazgatási reformot illetve az önkormányzatok aktuális kérdéseit érintő aktuális kérdések kerültek napirendre.

5. A közigazgatási reformot célzó törvénycsomagról folytattak megbeszélést az RMDSZ prefektusai és alprefektusai Marosvásárhelyen. A Markó Béla miniszterelnök-helyettes által összehívott megbeszéléseken főként a helyi önkormányzatok és a prefektusi intézmény viszonyában várható változásokról, valamint a prefektusok hatáskörét célzó törvénytervezet rendelkezéseiről volt szó. A tanácskozáson jelen volt Takács Csaba ügyvezető elnök, valamint Borbély László középítkezéssel és területrendezéssel megbízott miniszter is.

15. Borbély Károly, az Országos Ifjúsági Hatóság elnöke részt vett az Európai Unió Tanügyi, Kultúra és Ifjúsági Minisztereinek Tanácsán, Brüsszelben.

16. Bukarestben ülésezett a Nemzeti Kisebbségek Tanácsa. A napirend kiemelt pontjaként szerepelt a kisebbségi törvénytervezet helyzetének bemutatása. Az ülésen részt vett Markó Béla miniszterelnök-helyettes is, aki tájékoztatta a romániai kisebbségek jelenlevő képviselőit a tervezet körül kialakult vitákról és a további lépésekről. A Nemzeti Kisebbségek Tanácsa nyilatkozatot fogadott el, amelyben aggodalmát fejezi ki a kisebbségi törvénytervezettel kapcsolatban megjelent szélsőséges racionalista hangok térdnyerését illetően, és kinyilvánította, hogy a benne foglaltak megvalósulása minden kisebbség közös célja.

- Ülésezett az RMDSZ Ügyvezető Elnöksége. Lakatos András oktatási kérdésekért felelős ügyvezető alelnök előterjesztése nyomán intézkedési tervet fogadott el, mivel a falusi tanítók és tanárok átképzését és továbbképzését szolgáló tanügy-minisztériumi programban nem biztosították a magyar nyelven oktatók számára az anyanyelven való részvétel, felkészülés és vizsgázás lehetőségét. A testület döntött több szakmai kiadvány kiadásáról illetve újrakiadásáról.

- Hivatalosan megnyitották Románia „Cre@tiv Romania” elnevezésű standját az ENSZ Tuniszban megrendezett Információs Társadalmi Csúcstalálkozóján. Az „ITC4 All” nevű kiállítás keretében állított standot Nagy Zsolt, távközlési és informatikai miniszter avatta fel. A csúcstalálkozón 168 ország képviselői vesznek részt, számos államelnök és miniszterelnök, ugyanakkor civil szervezetek és a szakág vállalkozásainak képviselői.

18. Markó Béla miniszterelnök-helyettes Csáky Pált, Szlovákia miniszterelnök-helyettesét fogadta kabinetjében. A két miniszterelnök-helyettes kölcsönösen tájékoztatta egymást az aktuális politikai helyzetről, többek közt a költségvetési törvények parlamenti vitájáról.

23. Olli Rehn bővítésügyi EU-biztos kiemelten fontosnak nevezte és hangsúlyozta a kisebbségi törvény jóváhagyásának és teljesítésének fontosságát, és sürgette Romániát, hogy mindhamarabb fogadja el a kisebbségi törvényt.

- A Képviselőház Közigazgatási Bizottsága vita nélkül elfogadta a kisebbségek jogállásáról szóló törvénytervezet pozitív véleményezését. A Demokrata Párt három képviselője nem szavazta meg a pozitív véleményezést.

23-24. Korodi Attila, a Környezetvédelmi és Vízgazdálkodási Minisztérium államtitkára, az Egyesült Nemzetek Környezetvédelmi Programját vezető Koordinációs Tanács Állandó Bűrója találkozóján vett részt Indonéziában.

28. Markó Béla miniszterelnök-helyettes a Victoria Palotában fogadta Jonathan Scheele-t, az Európai Bizottság romániai küldöttségének vezetőjét, akivel európai integrációs kérdésekről, valamint az uniós feltételek teljesítéséről tárgyalt.

December

1. Nagy Zsolt, távközlési és informatikai miniszter Brüsszelben részt vett az Európai Unió Szállítási, Távközlési és Energia Tanácsa értekezletén.

6. Borbély Károly, az Országos Ifjúsági Hatóság elnöke és Mesterházy Attila, a Magyar Köztársaság Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztériumának államtitkára Budapesten ifjúsági együttműködési egyezményt írta alá a 2006–2007-es időszakra.

7. A romániai kisebbségi törvénytervezet, az egyházi ingatlanok visszajuttatása, a magyar nyelvű egyetemi oktatás kérdése egyaránt szerepelt Markó Béla miniszterelnök-helyettes és az Eörsi Mátyás vezette magyar parlamenti delegáció bukaresti megbeszélésének napirendjén.

10. Marosvásárhelyen ülésezett az RMDSZ Szövetségi Képviselők Tanácsa. Napirenden: a szövetségi elnök politikai tájékoztatója; vidékfejlesztés és falupolitika; kérdések, interpellációk. Az RMDSZ elnöke politikai beszámolójában a koalíciós egyezségek megszegése és az erősödő nacionalista közhangulat veszélyeire, valamint a politikai egység fontosságára hívta fel a figyelmet.

16. A Képviselőház művelődési bizottsága pozitívan véleményezte a nemzeti kisebbségek jogállásáról szóló törvénytervezet.

14-16. Nagy Zsolt távközlési és informatikai miniszter Franz Morak, az osztrák szaktárca vezetőjének meghívására munkalátogatást tett Bécsben, majd részt vett Münchenben a román-bajor vegyes kormánybizottság 5. találkozásán.

17. Az Európai Parlament elfogadta a Romániáról szóló Moscovici-jelentést. Az egyik legtöbbet vitatott módosító indítvány a kisebbségvédelemre, a romániai magyar közösség érdekeire vonatkozott. Az Európai Parlament végül 247 igen, 224 nem szavazattal, 12 tartózkodás mellett Emma Nicholson de Winterbourne bárónőnek a kulturális autonómia szükségességét kimondó javaslatát fogadta el.

18. Az ENSZ 1992. december 18-i, a nemzeti kisebbségek nyelvi, vallási, etnikai jogairól szóló határozata olyan jelentős, hogy a dokumentum aláírásának napját a Nemzeti Kisebbségek Napjává nyilvánították. 1998-ban Románia és ratifikálta a határozatot, azóta itt is ez a nap a nemzeti kisebbségek napja. Az esemény kapcsán számos rendezvényre kerül sor. Az eseménysorozat keretében Călin Popescu Tăriceanu miniszterelnök és Markó Béla miniszterelnök-helyettes találkozott a kisebbségek képviselőivel.

22. Budapesten Kovács Kálmán magyar Informatikai és Hírközlési miniszter és Markó Béla miniszterelnök-helyettes közösen nagyon eredményesnek értékelték a magyar-magyar együttműködést az informatika területén. Még mielőtt az RMDSZ kormányzati szerepet töltött volna be, nagyon hatékony együttműködés alakult ki a Szövetség illetve az IHM között. Jelentős támogatást kaptunk a tárca részéről, Erdélyben beindult 89 eMagyar pont, a továbbiakban újabb 61 kezdi el működését, beindult az Erdélyi Magyar Könyvtárkatalógus Rendszer, sok számítógépet sikerült az IHM hozzájárulásával eljuttatni erdélyi magyar településekre, de felsőfokú oktatási intézetekhez is.

Összeállította: **Bodó Mária**

Közéleti krónika 2005

Essig Kacsó Klára az ötletgazdája, a vezetője a kilencedik éve működő Zsoboki Képzőművészeti Alkotótábornak, amely fennállása alatt 77 képzőművésznek adott lehetőséget alkotásra. Közülük 41 erdélyi és a 36 külföldi, többnyire Erdélyből elszármazott művész. Az alkotótábor 2005-ben ünnepli tízéves fennállását. A kerek évfordulót színvonalas kiállítással és igényes katalógus elkészítésével szeretnék emlékezetessé tenni. / (Csomafáy Ferenc): Értékes képzőművészeti aukció. = *Romániai Magyar Szó* (Bukarest), jan. 4./

Megjelent dr. Neményi Ágnes /a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Szociológia tanszékének docense/ *Erdélyi Egyetem* /Stúdium Kiadó, Kolozsvár, 2004/ című könyve. Eszerint a 1990-es években a hallgatói létszám a többszörösére nőtt, ami érvényes a magyar tagozatokra is, bár az arányok nem változtak. Új szakok is beindultak, és legtöbb esetben ezeken magyar részleg is helyet kapott, a közgazdaság és jog kivételével. A magyar népe sségen belül csökkent a felsőfokú végzettségűek aránya. Míg az országos átlag 5,5%, a magyar népe sségen belül ez 3,5%, vagyis közel 50 000-rel kevesebb, mint ami elvárható. A magyar hallgatók 35–38%-a tanul anyanyelvén. Ennek is következménye, hogy olyan fontos területekről szorultak ki teljesen a magyar szakemberek, mint az államigazgatás, jog, pénzügy, gazdaság-irányítás stb.

A Babeş-Bolyai Tudományegyetemen magyar tanárok státusát összehasonlítva a románokéval, a legszembetűnőbb különbség – 10%-kal kevesebb – a legfontosabb pozícióban, a professzoroknál van. Az egyetemen dolgozó 37 magyar professzor közül 11 konzulens, vagyis nyugdíjas korú, a helyzet tehát még rosszabb, mert a magyar tanári kar körében alig történt előreléptetés. A magyarok egyetemi karrierje megreked középfokon. A Babeş-Bolyai Tudományegyetemen a döntéshozatal továbbra is a román többségi részleg kezében maradt. Neményi Ágnes konklúziója: „Csak önálló intézményben szüntethető meg a magyar egyetemi oktatók és a magyar nyelvű oktatás függő, alárendelt helyzete, csak így lehet autoritása, csak így tehető vonzóvá, egzisztenciálisan biztossá az egyetem, mint oktatóhely és mint tudományos kutatóközpont.” /Dr. Bartók Katalin egyetemi előadótanár: *Erdélyi Egyetem*. = *Szabadság* (Kolozsvár), jan. 4./

Nagyváradon több mint tíz éve működik Románia egyetlen magyar nyelvű magánszínháza, a Kiss Stúdió Színház. Készül az elmúlt évtizedről szóló könyv, és a stúdió tevékenységét bemutató dokumentumfilm, jelezte Varga Vilmos színész, a színház művészeti vezetője. A Kiss Stúdió Színház az egyetlen romániai magyar társulat, amely sem romániai, sem magyarországi támogatást nem kap, mégis él, működik, turnézik Erdélyben és szerte Európában. /Bakó Zoltán: Tízéves a Kiss Stúdió. = *Krónika* (Kolozsvár), jan. 6./

Balázs Bécsi Attila, a tizenegy éve működő szamosújvári Téka Művelődési Alapítvány elnöke kifejtette, hogy a Téka művelődési központot biztosít a helyi és környékbeli magyar közösségek részére. Állandó programjaik: néptánc-, népzene- és néprajzoktatás. A 13 ezer kötetes könyvtárnak 526 beiratkozott olvasója van, emellett felnőttképzési programok, népfőiskolai előadások, információs központ (teleház), internet, számítógép-, fénymásoló-használat, pályázati tanácsadás, szabadidős klub, videotéka, aerobik, jóga, asztalitenisz, irodalmi kör, olvasókör, informatikusok klubja, szórványkollégium fenntartása, felkészítők, tanulási gyakorlatok gazdagítják a kínálatot. /Szamosújvár. Betöltötte 11 évvel ezelőtt vállalt szerepét a Téka Ház. = *Szabadság* (Kolozsvár), jan. 7./

Január 8-án Sepsiszentgyörgyön bemutatták a Trianon című filmet, nem fért be mindenki a terembe, ezért a vetítést szervező Erdélyi Magyar Ifjak sepsiszentgyörgyi szervezete még egyszer műsorra tűzi az alkotást. A vetítést követő beszélgetésen két magyarországi meghívott, Koltay Gábor filmrendező és Raffay Ernő történész elemezte a versailles-i békediktátumot követő, immár nyolcvanötödik éve tartó folyamatot. Koltay Gábor azután készítette a 130 perces, Trianon című produkciót, miután a magyar televíziók (köztük a Duna is) sorra elutasították a Velünk élő Trianon című, tizennégy egyórás részből álló dokumentumfilm sugárzását. A filmben megszólalók – Nemeskürty István, Raffay Ernő, Glatz Ferenc, Fejtő Ferenc, Pozsgay Imre, Szervátiusz Tibor, Csurka István, Tőkés László és Duray Miklós – Trianon máig ható következményeit is elemezték. /Mélyrepülés agymosással és nemzeti tudatromlással (Dokumentumfilm Trianonról). = *Háromszék* (Sepsiszentgyörgy), jan. 10./

A Kriterion Alapítvány kuratóriuma Marosi Ildikó marosvásárhelyi irodalomtörténésznek ítélte oda a 2004. évi Kriterion-koszorút több évtizedes munkásságáért, amelyet az irodalomtörténeti kutatások elmélyítése, az erdélyi magyar szellemi értékek feltárása és közkinccsé tétele terén kifejtett. Nevéhez fűződik, többek között, a két világháború közötti erdélyi művelődési-irodalmi élet legfontosabb alkotói munkásságának a részletes és tényszerű feltárása. /Kriterion-koszorú Marosi Ildikónak. = *Szabadság* (Kolozsvár), jan. 12./

Darvay Nagy Adrienne *Címszerepben Ács Alajos* című könyve újabb példája annak, hogy mindent be kell gyűjtenünk, írja Zsehránszky István. Az utóbbi időben négy nagy mentőakció folyt: Kötő József Senkálzsky Endre élő színháztörténeti kincsestárát rögzítette, Máthé Éva Lohinszky Loránd rendkívüli színészi tapasztalatát mentette könyvbe, Köllő Katalin Orosz Lujza színészi egyéniségét vázolta fel, és most Szatmár magyar színházi életéből is megmentődött egy darab. /Zsehránszky István: Színházi könyvek. = *Romániai Magyar Szó* (Bukarest), jan. 14./

Lupényban az 1-es számú Iskolában január 15-én közel 50 magyar szakos pedagógus tartott megbeszélést. Jól halad a dévai magyar iskola építése, mely szeptemberben megkezdte működését. Az iskola ingyenes bentlakást biztosít a más településről származó diákoknak, a Geszthy Ferenc Társaság hamarosan kisbuszt is szerez a vajdahunyadi és csernakeresztúri gyerekek ingázására. Lupényban a 258 magyar iskolás közül csupán 76 tanul magyar nyelven. Vulkánban 114-ből 51. A legnehezebb a helyzet Petrozsényban, ahol 214-ből csak 12-en tanulnak anyanyelvükön. /Ch. A.: Pedagógus konferencia Lupényban. = *Nyugati Jelen* (Arad), jan. 17./

Közép-európai Örökség Díjat vehetett át január 15-én Máréfalván az Artera Alapítvány részéről Lőrincz Zsuzsanna igazgatónő a 2004-es Mirákulum-projekt megvalósításáért és a székelyudvarhelyi alapítvány hagyományteremtő munkájáért. /Díj az Ariéra Alapítványnak. = *Hargita Népe* (Csíkszereda), jan. 17./

Szász Imola Rozália helybéli református tiszteletes asszony közel 100 oldalas falu- és egyháztörténetet állított össze Bikfalváról. /Kismonográfia Bikfalváról. = *Romániai Magyar Szó* (Bukarest), jan. 17./

A székelyudvarhelyi Eötvös József Szakközépiskola előcsarnokában méltó emléket állítottak az iskola egykori tanárának, Szabó Dezsőnek. Ünnepségek keretében leplezték le az egykori Állami Főreáliskolában 1909–1913 között tanító író emléktábláját. A táblát ifj. András Gáspár, udvarhelyi kőfaragó készítette. Ugyanekkor avatták fel a Szabó Dezső emléksarkot is, ahol állandó kiállításra kerültek az író antikváriumokból összegyűjtött művei. /Kápolnási Zsolt: Szabó Dezső emléktáblájának leleplezése. = *Udvarhelyi Híradó* (Székelyudvarhely), jan. 18./

A Marosvásárhelyi Rádió, a Gruppen-Hecc és a Hahota Társulat előadásai után Marosvásárhely legújabb színjátszó csoportja, a Madártej mutatkozott be. A Fülöp Gyula Levente vezette társulat többnyire klasszikus szerzők jeleneteiből válogatott. /Szucher Ervin: Feltálták a Madártejet. Újabb kabarétársulattal gazdagodott Marosvásárhely. = *Krónika* (Kolozsvár), jan. 18./

Irodalmi kör indul Marosvásárhelyen Súrlott Grádics néven, amely január 20-án tartja első összejövetelét. Bölöni Domokos író-publicista, a kör vezetője elmondta, azért választották a Súrlott Grádics nevet, mert a múlt század elején Marosvásárhelyen működött egy ilyen nevű vendéglő, ahol a magyar irodalmi élet kiválóságai gyakran megfordultak. /Bakó Zoltán: Súrlott Grádics: irodalmi kör indul Marosvásárhelyen. = *Krónika* (Kolozsvár), jan. 19./

Brassóban a magyar kulturális események zömének szervezője az Apáczai Cse-re János Közművelődési Egyesület. Az egyesületnek nincs székháza, rendezvényeinek leginkább a Reménység Háza ad otthont. Házy Bakó Eszter, az Egyesület vezetője az egyesület mindeneként elmondhatja, hogy sikeres volt az elmúlt év. /Tóásó Áron Zoltán: Brassói magyar közművelődés. = *Romániai Magyar Szó* (Bukarest), jan. 20./

Január 15-én 74. évében elhunyt Fülöp G. Dénes, a marosvásárhelyi vártemplomi református gyülekezet lelkipásztora. Fülöp G. Dénes a börtönben lelkészként is segített tartani a lelket a gyengébbekben. Minden körülmények között meg tudta találni a megtartó cselekvés formáját. Gyülekezetei lélekben (de anyagiakban is) gyarapodtak körülötte. /Dávid Gyula: Tette a „hasznos lehetőt” Fülöp G. Dénes halálára. = *Szabadság* (Kolozsvár), jan. 22./

Második alkalommal gyűltek össze az elmúlt hét végén Nagyszebenben az erdélyi magyar diaszpóra képviselői a Szórványtengelyek elnevezésű rendezvényen. Nagyszebenben kétséges a helyi magyar tagozat megmaradása, az idei tanévbeh kilencedik osztály már nem indult. Bemutatkozott néhány, a szórványban megjelenő kiadvány is, így a szilágysági *Hepehupa* irodalmi folyóirat is. Jelen volt Felek község egyetlen, egymás között még magyarul beszélő famíliája, a Kulcsár család. Szutyáki Jenő nagydisznódi lakos elmondta: a városban 55 magyar van – a 2002-es hivatalos statisztikák 170 magyarról „tudnak”. /Fám Erika: „Szórványkerítők” Nagyszebenben. = *Krónika* (Kolozsvár), jan. 24./

A nagyváradai Partiumi Keresztény Egyetemen a vallásanár és német irodalom szak hivatalos működési engedélyt nyert az Országos Akkreditációs Bizottságtól. Jelenleg 13 szakon 1057 diák tanul a Partiumi Keresztény Egyetemen. A PKE-n 16 új oktatói állást hirdettek meg, hat docens és professzori tisztséget töltenek be. Demeter Szilárd az általa vezetett *Partium Kiadóról* és a *Partiumi Egyetemi Szemlé*ről számolt be. /Balla Tünde: Önállósodó PICE, folytatódó akkreditáció. = *Romániai Magyar Szó* (Bukarest), jan. 26./

Tíz éve indította el Szász Enikő /Temesvár/ a Bánsági Magyar Napok azóta egyre gazdagodó és hagyományossá vált rendezvénysorozatát. Szász Enikő

színművésznő a Temesvári Magyar Nőszövetség vezetőjeként vált a térség művelődési életének meghatározó szervező egyéniségévé. A Bánsági Magyar Napok tíz napjában lehetőséget biztosítanak néptáncsoportok bemutatkozására, fellépnek a képzőművészeti főiskola magyar diákjai, bemutatják a magyar könyvkiadás újdonságait, évfordulós megemlékezéseket is szerveznek. /Szekernyés Irén: Tíz évig kőkemény akarattal. = *Nyugati Jelen* (Arad), jan. 27./

Három erdélyi magyar személyiséget tüntettek ki az idén a Magyar Kultúra Lovagja elismeréssel Budapesten, a Magyar Kultúra Napján: Kis Portik Irént, Dánielisz Endrét és Kusztos Tibort. A gyergyószentmiklósi Kis Portik Irén néprajzkutató mögött negyedszázados gyűjtőtevékenység áll. Több önálló kötete és több mint kétszáz néprajzi tárgyú tanulmánya látott napvilágot. A nagyszalontai 79 éves Dánielisz Endre nyugdíjas pedagógus, helytörténész, kitűnő Aranykutató. Dánielisz Endrének 17 néprajzi, helytörténeti könyve, több mint kétezer cikke és tanulmánya jelent meg. A bánffyhungyadi református lelkész, Kusztos Tibor a magyar nyelvhatáron túli ápolásáért, társadalmi szervezetek létrehozásáért és működtetéséért részesült az elismerésben. /Botházi Mária, Rostás Szabolcs: A magyar kultúra erdélyi lovagjai. = *Krónika* (Kolozsvár), jan. 28./

2000-ben indította el, és most is virágzik az *Erdélyi Művészet* /Székelyudvarhely/, Veres Péter egyszemélyes intézménye, rendre megjelennek az Erdélyi Művészet negyedéves lapszámai. A muzeológus felelős kiadó, főszerkesztő és mindenek friss fegyverténye, az Erdélyi Művészet internetes honlapja. /N.M.K.: Erdélyi Művészet. = *Népújság* (Marosvásárhely), jan. 29./

Január 29-én Csíkszentkirályon nyolcadik alkalommal szervezték meg az alsíki egyházi kórusok találkozóját. Csíkszentimre, Szentsimon, Szentmárton, Csíkszentgyörgy, Menaság, Kászonújfalu, valamint Csíkszentkirály kórusa lépett fel, majd következett a hagyományossá vált közös éneklés. /Takács Éva: Egyházi kórustalálkozó. = *Hargita Népe* (Csíkszereda), jan. 31./

Az óradnai római katolikus templomban január 29-én került sor a fakultatív magyar nyelvű oktatás ünnepélyes megnyitójára. Közel 100 elemi iskolás gyerek fog újra anyanyelvén, nagyapái nyelvén tanulni, mert szüleik közül is már kevesen beszélnek a magyar nyelvet. Óradnán 1965-ben számolták fel minden szinten a magyar nyelvű oktatást, akkor több mint 140 tanulót írtak át román tagozatra. Ezzel ért véget Óradnán a több mint 150 éves múltra visszatekintő magyar oktatás. Jelenleg több mint 70 óradnai diák tanul magyarul szakiskolában, középiskolában. 2000-ben sikerült újraindítani az állami magyar óvodát. A végső cél: újraindítani Óradnán az alsófokú állami magyar iskolát. /Kresz Béla: Ismét

a nagyapák nyelvén. Fakultatív magyar nyelvű oktatás Óradnán. = *Romániai Magyar Szó* (Bukarest), febr. 1./

Magas rangú magyar állami kitüntetést adott át Terényi János nagykövet február 2-án Kolozsváron négy erdélyi magyar közéleti személyiségnek. Haáz Sándor néprajzkutatónak a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztjét, Pusztai János írónak a Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztjét, Muzsnay Árpád újságírónak a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztjét, Fazakas László lelkésznek pedig a Magyar Köztársasági Ezüst Érdemkeresztjét adományozta. Farkas Árpád költő visszautasította a Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztje kitüntetést. Haáz Sándor jelentősen gazdagította a magyar néprajztudomány erdélyi vonatkozású ismereteit. Pusztai János írói munkásságával vívta ki a közösség elismerését. Muzsnay Árpád az EMKE alelnökéként számtalan helyi, regionális és határon átnyúló rendezvény főszervezője. Fazakas László a református egyház lelkészeként és teológusként a társadalmi igazságosság és megbékélés érdekében végzi munkáját. Farkas Árpád költő a visszautasítást megindokló levelében úgy fogalmazott, hogy másfél milliónyi sorstársával több mint ötven éve küzdelemre kényszerült egyetlen emberi és nemzeti önazonosságának megőrzésére, 2004. december 5-e után azonban „nevetségesnek érezné egy kitüntetés orván kiemelkedni közülük, fölmagasztalódván e tudathasadásos igényhez”. /B. T.: Magyar állami kitüntetést osztottak. Farkas Árpád visszautasította az érdemrendet. – *Szabadság* (Kolozsvár), febr. 3./

Petrozsényban összevont elemi osztállyá sorvadt az 1997-ben még középiskolai osztályokkal rendelkező magyar tannyelvű oktatás. A statisztikai adatok szerint több száz iskolaköteles magyar gyermek él Petrozsényban és bő tanári karra való pedagógus tanít különböző helyi iskolákban. Hiányzik az értékőrző közösségi erő, amely évtizedekkel ezelőtt párhuzamos magyar osztályokra való diákok toborzott össze. /SK): Nemzedékek találkozája Petrozsényban. = *Nyugati Jelen* (Arad), febr. 3./

Buzogány Dénes összeállításában *Katonasors* /Pallas–Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda/ címmel jelent meg a kényszermunka-szolgálatra kötelezett katonák visszaemlékezéseit tartalmazó kötet. A szerző négyéves gyűjtőmunkájának eredménye a kötet, bemutatja a katonai kényszermunka-szolgálat történetét Romániában 1950 és 1961 között. /Kovács Attila: Munkaszolgálatos katonák történetei. = *Hargita Népe* (Csíkszereda), febr. 3./

Eredményesen működik Tordán a Petőfi Társaság által rendezett Aranyosszéki Helytállás – 2004 népfőiskola. Az érdeklődők hetente találkoznak a református

templom udvarán lévő IKE-teremben meghívott előadók felolvasásain. A nép-főiskola lelke Dumitriu Anna nyugalmazott matematikatanárnő. /Dvorácsék Ágoston, az önképzőkör irányító tanára: A nagyenyedi Fenichel Sámuel Önképzőkör Tordán. = *Nyugati Jelen* (Arad), febr. 8./

Farsang Illés szekerén címmel mutatta be Csíkszeredában a farsang utolsó napján legújabb műsorát a Hargita Nemzeti Székely Népi Együttes. Csíkszereda önkormányzata által fenntartott hivatásos együttes legújabb produkciójáról András Mihály, az együttes vezetője elmondta, hogy vidám műsört kínálnak a közönségnek. A Népi Együttes stúdiójában zenei felvételek készülnek, hamarosan megnyílik archiváló és digitalizáló műhelye. /A Hargita Nemzeti Székely Népi Együttes újabb fellépése. – *Romániai Magyar Szó* (Bukarest), febr. 9./

Február 10-án nyílik a sepsiszentgyörgyi Míves Házban Erdély Bálint Előd fotóművész Székely falvak jelene című kiállítása, képein hat székely falu élete elevenedik meg. A Nemzeti Kulturális Alapprogram alkotói ösztöndíjával a fényképész egy évig rendszeresen járta Székelyderzs, Székelymuzsna, Székelydálya, Béta, Dobó és Vágás utcáit, házeit, és fotózta a hagyományokat, szokásokat, a falvak hétköznapjait. /Bíró Blanka: Fotótárlat Szentgyörgyön:\ Székely falvak jelene. = *Krónika* (Kolozsvár), febr. 10./

A Baróti Szabó Dávid Nyelvművelő Kör közreműködésével új sorozatot indított Baróton a művelődési ház Kékesi-Keresztes Lujza magyar irodalom szakos tanárnő vezetésével. Havonta egy-egy szerzőt és korszakot mutatnak be a szépirodalmat szerető közönségnek. /*(hecser): Az irodalom másik arca. = Háromszék* (Sepsiszentgyörgy), febr. 12./

Kristófi János nagyváradai festőművész gyűjteményes kiállítása nyílt meg február 10-én Kolozsváron. Starmüller Géza rámutatott: Kristófi életének három pillére a zene, a festészet és a család. Nagyváradon alkotta meg életművét, ott alapított családot és nevelte fel szobrászművész feleségével együtt tíz gyermekét. /F. I.: Kristófi János tárlata a Bánffy-palotában. = *Szabadság* (Kolozsvár), febr. 12./

Jean-Claude Périsset pápai nuncius nem hajlandó a csángó-problémáról tárgyalni. „A csángókérdésről nem beszélek!” – jelentette ki a *Krónikának* ingerületen. Périsset úgy véli, hogy egyelőre nem tartozik az aktuális kérdések közé a magyar nyelvű liturgia bevezetése a moldvai csángók szentmiséin. /Szucher Ervin: A nuncius nem tárgyal a csángókérdésről. – *Krónika* (Kolozsvár), febr. 14./

A *Széka Szó* /Csíkkarcfalva/ helyi kisújság a Hargita megyei Csíkkarcfalva és Csíkjenőfalva lakóiról szól. A Csörgő Fiatalok Szervezete által kiadott 12 olda-

las kisújság bizonyítja, hogy falun is lehet jó újságot szerkeszteni. /Hasznos kezdeményezés. – *Romániai Magyar Szó* (Bukarest), febr. 14./

Európai uniós irodalmi elismeréssé emelkedett a legrangosabb magyar irodalmi díj, a Balassi Bálint-emlékkard. A kilencedik alkalommal átnyújtott kitüntetést Bálint napján, február 14-én Ferenczes István erdélyi és Tuomo Lahdelma finnországi költő vehette át a budai Gellért Szállóban. /Átnyújtották a Balassi Bálint-emlékkardot. = *Romániai Magyar Szó* (Bukarest), febr. 16./

Hároméves a *Hepehupa* /Zilah/ a szilágysági művelődési folyóirat. Ez köszönhető többek között Major István nyomdatulajdonosnak, aki előteremtette az anyagiakat. Az eltelt három év alatt összesen 161 szerző sorakozott fel a *Hepehupa* számaiban. /Kovács Kuruc János: Hároméves a Hepehupa. Felcseperegett a szilágysági művelődési folyóirat. = *Szabadság* (Kolozsvár), febr. 18./

Marosvásárhelyen több iskolát összevontak. A marosvásárhelyi 6-os és 7-es számú általános iskola összevonásának lett az áldozata az egyetlen magyar igazgató, Andrassy Árpád. Andrassy Árpád azért harcolt, hogy a 7-es iskolát magyar személyiségről, Vályi Gyuláról nevezzék el. Andrassy Árpád a munkaügyi bíróságon megfellebbezte az eltávolításáról szóló döntést, és első fokon jogerősen pert nyert. Andrassy Árpádot vissza kellett volna helyezni az immár egyesített iskola élére, de ez nem történt meg. /Máthé Éva): Mennyit ér egy jogerős határozat? Az iskolaigazgató nem tudta érvényesíteni az ítéletet. = *Romániai Magyar Szó* (Bukarest), febr. 19./

A román ifjúsági válogatott edzője megtiltotta a többségében magyar nemzeti-ségű ifjúsági válogatott jégkorongozóknak, hogy egymás között magyarul beszéljenek. Még le is parasztotta a csíkszeredai fiúkat. Amikor a szülők, illetve a csíki csapat vezetői értesültek az esetről, azonnal buszt küldtek a 16 játékosért. Erre a román hokiszövetség leváltotta az edzőt, s a következő mérkőzésen a csapat megnyerte a találkozót. Visszatérő történet, a Bukarestben vendégsze-replő csíkszeredai jégkorongozók mérkőzésén magyarelles jelszavakat skan-dál az egész lelátó: kifele a magyarokkal az országból. A szélsőnationalista bu-karesti közönség immár 7–8 éve büntetlenül folytatja a hazai magyarság sérte-getését. Ujj János kíváncsi arra, hogy a magyar politikusok közül ki veszi a bátor-ságot, s tesz feljelentést a nyomozószerveknél, s ha kell, a nemzetközi bírósá-gokon is? /Ujj János: Meddig? = *Nyugati Jelen* (Arad), márc. 1./

Nagyváradon, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület székházában tartották a kommunizmus áldozataira való megemlékezést. A hétvégén nem

csak a deportáltak, de a meghurcolt bihari magyarok is emlékeztek. A kommunizmus százmilliónyi áldozatáról soha nem szabad megfeledkezni. /Lakatos Balla Tünde: A kommunizmus áldozataira emlékeztek Nagyváradon. = *Romániai Magyar Szó* (Bukarest), márc. 2./

Benépesült az Erdélyi Magyar Tudományegyetem újonnan épített marosvásárhelyi campusa. Hollanda Dénes, a marosvásárhelyi kar dékánja elmondta, nagyon régi álma valósult meg. Még hátravan a bentlakás megépítése. /Mészely Réka: A távlat: egyetem vendéglővel és bentlakással. = *Népújság* (Marosvásárhely), márc. 2./

Az EMKE és a *Nyugati Jelen* szerkesztőségének közös szervezésében működő dévai helytörténeti kör célja, a valamikori Hunyad Megyei Történelmi és Régészeti Társulat célkitűzéseit követve, hogy tudatosítsa a helyi magyarságban, Hunyad ősi földjén nem idegenek, a magyarságnak itt van múltunk, jelene és jövője is lesz. /Schreiber István: Mátyás király születése kapcsán. = *Nyugati Jelen* (Arad), márc.3./

Március 5-én Kolozsváron zajlott az Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME) évi közgyűlése. Elnöki beszámolójában Egyed Ákos kitért arra, hogy sikeres volt az ősszel harmadszor megrendezett Tudomány Napja Erdélyben című konferencia, amelyet a Mindentudás Egyetemének első erdélyi előadása előzött meg. Szorosabbá fűzték a kapcsolatokat a Magyar Tudományos Akadémiával. Az EME Rhédey-házi központja egyre látogatottabbá vált, sok rendezvénynek adott otthont. A közgyűlésen Monok István, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója átnyújtotta az ő kezdeményezésére tavaly alapított Gróf Mikó Imre-díjakat. A kitüntetés olyan fiatalokat részesít erkölcsi és anyagi elismerésben, akik monográfiát közöltek Erdély múltjával kapcsolatban. A díjat Fejér Tamás Gábor, Rácz Etelka és Szász Anikó kapta meg Az erdélyi fejedelmek királyi könyvei (I.) című közös munkájukért, amelyet az EME jelentetett meg. A közgyűlés jóváhagyta a Matematika–Informatika és az Agrártudományi Szakosztályok, valamint a zenetudományi csoport létrehozását. Elkezdődött az Akadémiai Testület megalapítása. Régi törekvés a saját kutatóintézet létrehozása, ennek érdekében tudományos tanácsot fognak életre hívni. /Ördög I. Béla: EME – Útkeresés anyaországi segítséggel. = *Szabadság* (Kolozsvár), márc. 7./

Március 5-én tartotta közgyűlését a kolozsvári székhelyű Erdélyi Magyar írók Ligája. A testület új öttagú választmánya: Sántha Attila, Márkus Barbarossa János, Fekete Vince, László Noémi és Karácsonyi Zsolt, akik Márkus Barbarossa Jánost választották meg elnöknek. Ügyvezető igazgató Király Zoltán. Az

E-MIL új, Bécsben élő elnöke szerint fontos lenne Magyarországon is bejegyezni a szervezetet. /Rostás-Péter Emese): Márkus Barbarossa János az új E-MIL-elnök. = *Romániai Magyar Szó* (Bukarest), márc. 7./

A Szent-Györgyi Albert Társaság február 22-i kuratóriumi ülésén előtette el, hogy a Szent-Györgyi Albert Emlékportréval Merlás Tibor plébánost jutalmazza a 2004-ben és az azt megelőző években kifejtett tevékenységéért. Az idén tizenötödik alkalommal adják ki a Szent-Györgyi Albert Emlékportrét olyan megyei személyeknek, akik a legtöbbet tettek az előző években Szatmár megye demokratikus kibontakozásáért, a magyar kisebbség sorsának európai szintre emeléséért, a keresztény értékek megőrzéséért. /Szent-Györgyi Albert Emlékportré. = *Romániai Magyar Szó* (Bukarest), márc. 8./

84 éves korában Kolozsváron elhunyt Hornyák József író /Gilvác, 1920. márc. 8. – Kolozsvár, 2005. márc. 3./ Nyomdászként kezdte a pályát, majd napi- és irodalmi lapok szerkesztőjeként dolgozott nyugdíjba vonulásáig. A kisprózai műfajok következetes művelője volt. Tucatnyi kötete jelent meg, az irodalmi lapokban folyamatosan jelen volt. Utoljára a budapesti PONT Kiadónál 2001-ben és 2002-ben jelent meg két kispróza-kötete: az *Évek, őrangyalok* és a *Szerelmem*. /Elhunyt Hornyák József. = *Hargita Népe* (Csíkszereda), márc. 9./

Gazda Klára néprajzkutatót hatvanadik születésnapján köszöntötték Kolozsváron. Keszeg Vilmos, a BBTE magyar néprajz és antropológia tanszékének vezetője mondott ünnepi beszédet Az ünnepelt 1968–1991 között Sepsiszentgyörgyön dolgozott a Székely Nemzeti Múzeumban, ahol rendezte a néprajzi anyagot, időszakos kiállításával, tudománynépszerűsítő előadásával és írásaival az intézmény kulturális központtá válásához járult hozzá. 1991 óta a néprajz tanszék adjunktusa, majd előadó tanára, ezzel párhuzamosan két évig a Folklor Intézet kutatója. Keszeg Vilmos kitért Gazda Klára néhány éve elhunyt férje, a hősepike elismert kutatója, Demény István Pál kutatási eredményeire is. A Kriza János Néprajzi Társaság évkönyve most Tanulmányok Gazda Klára 60. születésnapjára alcímet viseli. /Rostás-Péter Emese): Gazda Klárát köszöntötték hatvanadik születésnapján. = *Romániai Magyar Szó* (Bukarest), márc. 11./

Öt kategóriában összesen hat alkotónak, közösségnek ítélte oda az elismerésről döntő kuratórium a március 13-án Budapesten átadott idei magyar Pulitzer-díjakat. A publicisztikáért Cs. Gyimesi Éva erdélyi irodalomtörténész, kritikus, valamint Végel László vajdasági regény- és esszéíró, publicista vehette át a most tizenötödik alkalommal kiosztott elismerést. /Cs. Gyimesi Éva Pulitzer-díjas. = *Szabadság* (Kolozsvár), márc. 15./

2002 januárjától 2005. március 11-ig 500185 személy nyújtotta be a magyar igazolvány iránti kérelmét. Ezzel párhuzamosan 38920 diákigazolvány, 7990 pedagógus-igazolvány és 563 oktatói kártya igénylést regisztráltak a tájékoztató irodákban. A 2002-es népszámlálás adatai alapján országos szinten a magyar nemzetiségűek 34,93%-a igényelt magyar igazolványt, legmagasabb arányban a csíkszeredai tájékoztató iroda körzetében, ahol a magyar nemzetiségűek 52,55 %-a kért igazolványt. Szilágy megyében a kérelmek aránya 49,24%, a kézdivásárhelyi tájékoztató iroda körzetében 48,71%. /Ötszázezer magyar igazolvány. = *Szabadság* (Kolozsvár), márc. 15./

Erdélyi magyar személyiséget is kitüntettek március 15-e alkalmából. Sütő András Kossuth-díjas írónak, drámaírónak, az egyetemese magyar kultúrához való hozzájárulásáért, valamint az erdélyi magyarság szülőföldön való boldogulása, kisebbségi jogainak védelme érdekében végzett kiemelkedő tevékenysége elismeréseként a Magyar Köztársasági Érdemrend Nagykeresztje (polgári tagozata) kitüntetést adományozták. Ugyancsak kitüntették Szabó Árpádot, az Erdélyi Unitárius Egyház püspökét a Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztje a Csillaggal (polgári tagozat). A Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztje (polgári tagozata) kitüntetést Kerekes Gábor, az RMDSZ ügyvezető alelnöke a magyar-román gazdasági és önkormányzati kapcsolatok sokoldalú fejlesztése terén végzett kiemelkedő tevékenysége elismeréseként kapta. /Újabb erdélyi magyar kitüntettek. = *Szabadság* (Kolozsvár), márc. 16./

Első alkalommal történt meg Csíkszeredában, hogy a március 15-i ünnepi megemlékezésen bekiabálásokkal, énekekkel és füttyszóval próbálták megszakítani a magyar miniszterelnök (Gyurcsány Ferenc) üzenetének felolvasását. Ráduly Róbert polgármester beszédében a magyarság közös múltjára és a közös jövőre világított rá. /Daczó Dénes): Emlékezés a közös múlt és közös jövő jegyében. Gyurcsány üzenete fütttyöt, Tăriceanué tapsot kapott. = *Romániai Magyar Szó* (Bukarest), márc. 16./

A Magyar Újságírók Országos Szövetsége idén Erdélyből Ágoston Hugó publicistának és Vajdaságból Vukovics Gézának, az újvidéki *Magyar Szó* nyugalmazott újságírójának adományozott Aranytoll-kitüntetést. /Ágoston Hugó Aranytoll kitüntetést kapott. = *Romániai Magyar Szó* (Bukarest), márc. 17./

Március 19-20-án harmadik alkalommal rendezték meg a Kallós Alapítvány szervezésében az országos népdal és hangszeres népzenei vetélkedőt. A versenyre 37 énekes és 8 zenekar jelentkezett Erdély különböző helységeiből. A zsűri tagjai: Kallós Zoltán népzene kutató, Török Csorja Viola muzikológus,

Kostyák Alpár és Szép Gyula zenetanárok voltak. /Népdal és népzenei vetélkedő Kolozsváron. = *Szabadság* (Kolozsvár), márc. 21./

Nagyszentmiklós 13 ezer lakosából 1224-en vallják magukat magyarnak. A városnak magyar nyelvű óvodája, összevont I–IV. osztálya, valamint önálló osztályokat működtető V–VIII-os magyar tagozata van. Legnagyobb gondjuk a gyermeklétszám és a tanulók ingázása – fejtette ki Velcsov György aligazgató, kémia-fizika szakos tanár. Az ingázó magyar gyermekeket sérelem éri, hiszen az iskolabusz csak a román és a német tanulókat szállítja, a magyarok számára nincs hely benne. /Szekernyés Irén: Iskola a szórvány legszélén. A magyar gyerekeknek nem jut hely az iskolabuszban. = *Nyugati Jelen* (Arad), márc. 25./

A 70 éves Terényi Ede zeneszerzőt köszöntötték március 24-én Marosvásárhelyen, a Kultúrpalota nagytermében. A marosvásárhelyi születésű, Kolozsváron élő zeneszerző-zenepedagógus az ünnepi hangverseny szünetében legújabb kötetei mellett képzőművészeti alkotásaival is bemutatkozott. /Terényi Edét köszöntötték. = *Krónika* (Kolozsvár), márc. 25./

Nagyszabású képzőművészeti tárlat nyílt Stockholmban a Kolozsvárról elszármazott Tamás György műgyűjtő rendezésében. Az EMKES 10. évfordulójának szentelt kiállítás 37 alkotótól ötven munkát mutat be. /Tatár Zoltán: Magyar képzőművészeti tavasz Stockholmban. = *Szabadság* (Kolozsvár), márc. 25./

A Magyar Köztársaság Elnökének Érdemérme kitüntetését adományozta Mádl Ferenc köztársasági elnök Farkas Árpádnak. Az ünnepélyes átadásra március 29-én Budapesten kerül sor. Mádl Ferenc 2001. november 29-én alapította a Magyar Köztársaság Elnökének Érdemérme kitüntetését, a magyar állami elismerések között az egyetlen, amelyet nem miniszterelnöki vagy miniszteri előterjesztésre adományozhat az államelnök. Az eddig kitüntetettek között szerepel Béres József kutató, a Béres-csepp feltalálója, Bőjte Csaba ferences szerzetes, Dobos László író, Gergely István csíkszeredai katolikus pap, Jókai Anna író, Kató Béla református lelkész, püspök-helyettes, Koltay Gábor filmrendező, Mikes Lilla színművész, Monspart Sarolta világbajnok sportoló, Sütő András író és dr. Tonk Sándor, az Erdélyi Magyar Egyetem néhai rektora. Farkas Árpád február elején visszautasította a Magyar Köztársaság Középkeresztjét arra hivatkozva, hogy a december 5-i népszavazás után nem tekinthet el a magyar kormány szerepétől e kitüntetés odaítélésében. /Mádl kitüntetését elfogadta Farkas Árpád. = *Háromszék* (Sepsiszentgyörgy), márc. 26./

A kitüntetettek között van Senkálzsky Endre, a kolozsvári Állami Magyar Színház érdemes művésze, aki az erdélyi magyar színhátság megőrzésében szerzett el-

évülhetetlen érdemeiért, kimagasló művészetéért, életművéért részesült az elismerésben. /Erdélyieket tüntetett ki Mádl Ferenc. = *Szabadság* (Kolozsvár), márc. 30./

Kolozsvár belvárosában húsvétkor két fiatal magyar fiút ismeretlen tizenévesek támadtak meg, tudtukra adták, hogy azért járnak pórul, mert magyarok, az egyiket hátulról fejbe szúrták, majd elszaladtak. A fiatal súlyos vérvesztéssel szállították a sürgősségre, az mentette meg, hogy lófárokba fogott haja részben felfogta a vágószerszámot. Egyre gyakrabban ér szóbeli vagy tettlegességig fajuló támadás kolozsvári magyarokat pusztán azért, mert magyarok. Adrian Marian rendőr-főfelügyelő az ügyészségre irányította az újságírókat, mivelhogy valószínűleg gyilkossági kísérletről van szó. Az ügyészségre viszont nem „érkezett” meg az ügy. /Farkas Imola, Balázs Bence: Magyaroknak lenni veszélyes. = *Szabadság* (Kolozsvár), ápr. 1./

Azért kötöttek belém, mert magyarul beszéltem munkatársammal – emlékezett vissza a történetekre az áldozat. A tettesek után szaladtak, a közelben felbukkant két rendőr. A rendőrök valamennyiüket megállították, azonban amikor az áldozat megpróbálta elmondani, mi is történt, a járőrök azt ajánlották, menjenek mielőbb a sürgősségre. Eközben a két suhanc hangoztatta: nem ők voltak a tettesek. Az áldozat társával együtt tovább próbálta ismertetni a történeteket, az egyik rendőr azonban „Menjenek már innen!” felszólítással durván ellökte T. Z. kollégáját. /Bálint B. Eszter: Véres húsvét a Mikó utcában. = *Krónika* (Kolozsvár), ápr. 1./

Küküllőszéplakon 804 személy él, 52 százalékuk magyar. Ennek ellenére 1990-ig az általános iskolában csak román nyelven folyt oktatás, s 1919-től 1999-ig román igazgatók vezették a tanintézetet. Bartha István az első magyar igazgató. A két tagozaton 103 gyermek összevont osztályokban tanul. Kevés a gyerek, s kevés az utánpótlás, mondja az igazgató. /Nagy Annamária: Küküllőszéplak. = *Népújság* (Marosvásárhely), ápr. 5./

Váratlanul elhunyt Kacsir Mária színikritikus /Kolozsvár, 1929. jan. 7. – Bukarest, 2005. ápr. 4./, *A Hét* egykori munkatársa. Kacsir Mária a Bolyai Tudományegyetemen magyar szakon végzett. 1951 és 1958 között az Irodalom és Művészet Könyvkiadó lektora, 1958-tól 1970-ig pedig az *Előre* napilap kulturális rovatának szerkesztője. 1970–2003 között a Bukarestben megjelenő *A Hét* színikritikusa, 2002-ben megkapta a Magyarországi Újságírók Szövetségének Aranytoll-díját. /Elhunyt Kacsir Mária. = *Szabadság* (Kolozsvár), ápr. 5./

Az MTA Debreceni Akadémiai Bizottsága (DAB) március 29-én Erdélyi Tudományos Nap Debrecenben címmel előadás-sorozatot rendezett. A DAB meghívásának eleget téve, az Erdélyi Múzeum-Egyesület küldöttsége látogatott

Debrecenbe. Az előadásokat az EME frissen létrehozott Akadémiai Testületének néhány tagja, valamint fiatal kutatók tartották. A bevezetőt Egyed Ákos, az EME elnöke, az MTA külső tagja mondta. /EME-küldöttség látogatása Debrecenben. = *Szabadság* (Kolozsvár), ápr. 7./

Székelyudvarhelyen az Erdélyi Múzeum-Egyesület orvos- és gyógyszer tudományi szakosztálya, a megyei orvosi kollégium és a székelyudvarhelyi Pápai Páriz Ferenc Alapítvány szervezésében lezajlott az idei családorvosi továbbképző konferencia. A rendezvényen az egyik főszervező, dr. Balla Árpád főorvos szerint Hargita, Maros, Kovászna és Szilágy megyéből több mint kétszáz szakorvos vett részt. Hazai és magyarországi szakemberek vállalták az előadásokat. /Több mint kétszázan. = *Romániai Magyar Szó* (Bukarest), ápr. 8./

Marosvásárhelyen a román nyelvű, várbeli színházkultúra hamarosan kiegészül magyar előadásokkal, egy teljesen független, magyar nyelvű alternatív színházzal. Sebestyén Aba színművész vezetésével ugyanis megalakult a Yorick Stúdió. Tavaly igényelték támogatást, a Magyar Kulturális Alapprogram ötszáz ezer forinttal segítette őket. A Yorick nem a 74 Színház magyar nyelvű társulata. Mostantól két színház működik a bástyában, egy román és egy magyar nyelvű: a 74 Színház és a Yorick Stúdió. /Nagy Botond: A yoricki csontok mögött. Új színház a várbástyában! – *Népújság* (Marosvásárhely), ápr. 9./

Hat marossszentgyörgyi lakost /Tóth Árpád, Szilveszter-Kiss Péter, Puczi Béla, Szilágyi József, Sütő József és Lőrinczi József/ az 1990. március 19-20-i, marosvásárhelyi magyarellenes pogrom után tartóztattak le. Ketten utólag belehaltak sérüléseikbe, egyikük külföldön keresett menedéket. Az áldozatokra a marossszentgyörgyi római katolikus templomban emlékeztek április 10-én. „Végig kínoztak, faggattak, azt akarták, valljuk be, mi romboltunk, zúztunk, gyújtogattunk. Naponta hideg vízzel öntöttek le, 62 botütést kaptam a hátamra, 27 napig éhségsztrájkoltam, 37 kilóra fogytam le” – eleveníti fel az átélt borzalmakat Lőrinczi József. /Nagy Annamária: Emlékezzünk, ne felejtünk! = *Népújság* (Marosvásárhely), ápr. 11./

Április 10-én Budapesten, a Magyar Kultúra Alapítvány székházában ünnepi ülést tartott a Magyar Művészeti Akadémia (MMA). Az ülésen 44 határon túli magyar művész vehette át a tagságot bizonyító oklevelet. Ezen a napon kapta meg az idei akadémiai aranyérmét Gergely István csíksomlyói plébános. /Ünnepi ülés a Magyar Művészeti Akadémián. = *Szabadság* (Kolozsvár), ápr. 11./

Április 9-én Csíkszépvízen tartotta idei közgyűlését a Magyar Újságírók Romániai Egyesülete (MÚRE). Megvitatták az Erdélyi Magyar Hírügynökség (EMH)

fejlesztési lehetőségeit, a rendezvényt záró ünnepségen pedig bemutatásra került a MÚRE riporttáborainak alkotásaiból készült negyedik kötet /Variációk gyimesi témákra/. /K. Zs.: Felnőttképző központot tervez Kolozsvárra a MÚRE. = *Szabadság* (Kolozsvár), ápr. 11./

Aradi előadásával országos körútját folytatja a Nagyváradi Állami Filharmónia folklór szakán belül működő Nagyváradi Táncegyüttes. Partium első hivatásos magyar népi táncegyüttese 2002-ben alakult. Az előadás rendező-koreográfusa László Csaba. / Aradon a Nagyváradi Táncegyüttes. = *Nyugati Jelen* (Arad), ápr. 12./

Hatalmas sikert aratott a kolozsvári Állami Magyar Színház Székelyudvarhelyen. Már nagyon régen jártak erre, a vastaps talán meggyőzi őket, hogy érdemes gyakrabban eljönni. Ray Conney Egyszer kettő néha sok (Páratlan páros) című bohózatával érkezett a kolozsvári társulat. /Barabás Blanka: Jöhettek volna bármivel, úgymis... = *Udvarhelyi Híradó* (Székelyudvarhely), ápr. 12./

80 éve született, 10 éve hunyt el Gelu Păteanu. Etéden, ahol évekig élt és tanított, most is szeretettel gondolnak vissza a messzi Bukarestből középük szakadt Gyalura, az íróra, a kiváló műfordítóra. Már éltében legenda volt. Minden eszközzel a két nép közötti megbékélést szorgalmazta, következetes szószólója volt haláláig. Magyarországon fordítói munkájáért rangos kitüntetéssel jutalmazták, a díj átvételéhez a diktatúra idején nem kapott kiutazási engedélyt. 1990-ben, az első szabad március 15-i megemlékezésen Fehéregyházán elmondott merész szónoklata után kiszúrták az őt szállító gépkocsi kerekeit. Ezt követően Magyarországon telepedett le. Emlékére Etéden június első napjaiban Gyalu-napokat rendeznek. /Kristó Tibor: Egy igazi humanista – Gyalu emlékezete. = *Hargita Népe* (Csíkszereda), ápr. 13./

Tordán április 10-én, a Petőfi Társaság galériájában megnyílt az erdélyi magyar művészpédagógusok tárlata. A szervezés munkáját is vállaló Székely Gézátn minden elismerés megilleti. /Suba László: Magyar művészpédagógusok kiállítása Tordán. = *Szabadság* (Kolozsvár), ápr. 13./

Április 14-én lesz Kovásznán a Kőrösi Csoma Sándor Napok nyitóünnepsége. A tizenhatodik alkalommal sorra kerülő háromnapos ünnepség keretében Kovásznán, illetve Csomakőrösön tisztelegnek a szülőföld nagy fia előtt. Tudományos ülészak keretében Kelet-kutatással foglalkozó szakdolgozatokat mutatnak be. /Kőrösi Csoma Sándor Napok tizenhatodszor. = *Romániai Magyar Szó* (Bukarest), ápr. 14./

A Bánsági Magyar Napok közművelődési rendezvénysorozat keretében április 12-én Temesváron a Csiky Gergely Állami Színházban a nagyváradi a Kiss Stúdió mutatta be a Wass Albert életét, írói munkásságát, hitvallását bemutató az Üzenet az otthoni hegyeknek című előadást. /Pataky Lehel Zsolt: Egy este, amelyen visszakerültünk a hegyeinket. = *Nyugati Jelen* (Arad), ápr. 14./

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Orvos- és Gyógyszertudományi Szakosztálya XV. Tudományos Ülésszakát tartja Marosvásárhelyen. Az április 14-16. között zajló konferenciára közel hatszáz egyetemi tanár, orvos, gyógyszerész és egyetemi hallgató jelentkezett. /Mészely Réka: XV. EME Tudományos Ülésszak. = *Népújítás* (Marosvásárhely), ápr. 16./

Ünnepélyesen felavatta Temesváron Székely László mellszobrát, Szakáts Béla szobrászművész alkotását a város magyar közössége, a Temesvári Magyar Nőszövetség és a helyi RMDSZ szervezésében tizedik alkalommal megrendezett Bánsági Magyar Napok rendezvénysorozat keretében. „Életem nagy vágya teljesült az emlékmű felállításával – kezdte a hivatalos beszédek sorát Szász Enikő –, s a Nőszövetség alapvető célkitűzésének újabb sikerét ünnepeljük. Székely Lászlóról néhány évvel ezelőtt csak a kutatók tudtak, most már az egész város. Fotókiállításon mutattuk be az általa tervezett épületeket, életművéről albumot és tanulmányt adtunk ki három nyelven, emléktáblával jelöltük főművét, a Piarista Főgimnázium épületegyüttesét.” Markó Béla beszédében kifejtette: számára a kivételes alkalom kettős üzenetet hordoz. /Szekernyés Irén: Főhajtás az építő ember szobra előtt. Felavatták Székely László emlékművét. = *Nyugati Jelen* (Arad), ápr. 16./

Sepsiszentgyörgyön van a közel ezerháromszáz kötetes Shakespeare-könyvtár, ahol hat nyelven található meg a teljes életmű. A könyvtár létesítőjét, a Shakespeare Alapítvány létrehozóját és irányítóját, dr. Nagy Attilát a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagjai sorába fogadta. /Fekete Réka: Shakespeare bűvöletében. = *Háromszék* (Sepsiszentgyörgy), ápr. 16./

Április 14-én Kolozsváron, az Erdélyi Múzeum-Egyesület székhelyén bemutatták a Magyarországon megjelenő Rubicon történelmi folyóirat idei 2-3. összevont számát, amely Kolozsvár múltjának szentelt írásokat tartalmaz. A kiadvány szerzői: Kántor Lajos, Egyed Ákos, Asztalos Lajos, Sipos Gábor, Jeney Tóth Annamária, Flóra Ágnes, Pakó László, Kovács Kiss Gyöngy, Kiss András, Mihály Melinda, Gaal György, Hámori Péter, Szabó Dezső, Murádin János Kristóf, Gidó Attila és Stefano Bottoni. /Ö. I. B.: Kolozsvár átkelt a Rubiconon. = *Szabadság* (Kolozsvár), ápr. 16./

A múlt év óta az Identitás Alapítvány /Szatmárnémeti/ külön díjjal jutalmazza azokat, akik kiemelkedő szerepet vállalnak a magyarság értékeinek és hagyományainak ápolásában, az azonosságtudat megőrzésében. Először dr. Bura László tanár, nyelvész, közíró, mintegy 30 könyv szerzője részesült az elismerésben. Idén április 15-én átadták a díjat Csirák Csabának, a Szent-Györgyi Albert Társaság társelnökének és Muzsnay Árpádnak, a Kőlcsey Kör elnökének, az EMKE partiumi alelnökének. Muzsnay Árpád sokat tett a régió magyarsága történelmi emlékezetének, s a magyarság kulturális életének ébrentartásáért. Kitartó tevékenysége nyomán emeltek szobrot többek között Kőlcsey Ferencnek (kettőt is), Dsida Jenőnek, Szilágyi Domokosnak és Páskándi Gézáknak. Csirák Csaba kezdeményezte a Gellért Sándor Kárpát-medencei versmondó versenyt, a Szentlélek templomban beindult Mindentudás egyeteme sorozatot, az Otthonom Szatmár megye helytörténeti és önismereti könyvsorozat kiadását, ami meghaladta a 20. kötetet, továbbá a szatmári színházbarátok körének megalakítását. /Sike Lajos): Muzsnay Árpád és Csirák Csaba kapta az Identitás-díjat. = *Romániai Magyar Szó* (Bukarest), ápr. 18./

Lukácsy Szilamér erdőcsinádi református lelkész kezdeményezte a kapcsolatot a „csanádosok” között, akik most eljöttek, hogy együtt hozzák tető alá szövetségüket: Csanádalberti, Csanádapáca, Csanádpalota, Érsekcsanád, Magyarcsanád testvériesülését Erdőcsanáddal. A moldvai csángómagyarok oktatását segítő gyűjtés erdőcsinádi akciójának eredménye: 2,8 millió lej értékű téglajegy. Az ünnepségen mezőcsávási fűvások és a marossárpataki huszárok mellett népviseleti felvonulás is volt. A kultúrházban 34 néptánc-csoport és együttes lépett fel, összesen 738 személy táncolt Erdőcsinádon. /Bölöni Domokos: Táncos hétvége. Erdőcsinád – Erdőcsanád. = *Népiújság* (Marosvásárhely), ápr. 18./

Április 17-én mutatták be Csíkszeredában a Csíki Székely Múzeum tudományos évkönyvét. Az évkönyv Társadalom- és Humántudományok kötetét dr. Gagyí József egyetemi docens, a Természettudományok kötetet pedig dr. Lányi Szabolcs egyetemi tanár ismertette. /Évkönyvbemutató a múzeumban. = *Hargita Népe* (Csíkszereda), ápr. 18./

Az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége (AESZ) Brassóban szervezte meg a Magyar Nyelv Napjait. A háromnapos rendezvény keretében anyanyelvi konferenciára került sor, és több országos verseny helyszíne volt a társszervező Áprily Lajos Főgimnázium. /Nagy Zsuzsanna: A Magyar Nyelv Napjai Brassóban. = *Hargita Népe* (Csíkszereda), ápr. 19./

Elhunyt Fábíán Imre /Nagyszalonta, 1945. júl. 2. – Nagyvárad, 2005. ápr. 15./ Költészete finoman cizellált, újságírói munkásságában is megannyi irodalmi

gyöngyszemnek beillő írása született. Fábián volt egy ideig a nagyszalontai Arany János Emlékmúzeum igazgatója. Később a *Bihari Napló* főszerkesztője lett. Újságíróként bihari néprajzkutatással kezdett foglalkozni, amit 1993 után is folytatott, amikor családi vállalkozásként feleségével, Fábián Csillával megalapította a Literator Könyvkiadót. A *Bihari gyermekmondókák* címen 1982-ben megjelent, Faragó Józseffel közös gyűjtését még körülbelül 20 vers-, próza-, mese-kötet és néprajzi gyűjtés követte. /*(Lakatos Balla Tünde): A fényforrás kihuny.* = *Romániai Magyar Szó* (Bukarest), ápr. 19./

Dr. Péntek János április 11-én tartotta akadémiai székfoglalóját Budapesten. Péntek János professzor tudományos munkásságának eredményeit eddig 14 önállóan vagy társszerzővel készült könyvben, magyaron kívül németül, angolul és románul megjelent több mint száz tudományos közleményben adta közre. A legutóbbi évekből említhető *A nyelv ritkuló légköre* (Kolozsvár, 2001) című kötet. Értékesek a nyelvjárásokkal, a nyelvjáráskutatás különböző kérdéseivel, a magyar-román nyelvi és kulturális kapcsolatokkal, a kisebbségi nyelvhasználattal, a kétnyelvűséggel, a nyelvi tervezéssel foglalkozó dolgozatai. Szaktudományos érdeklődésében kitüntetett helye van a népnyelv és a népi kultúra viszonyának. Külön csoportot képeznek a magyar nyelvű oktatással foglalkozó művei, köztük van: *A megmaradás esélyei*. Anyanyelvű oktatás, magyarságtudomány, egyetem Erdélyben (Budapest, 1999), valamint *Anyanyelv és oktatás* (Csíkszereda, 2004). Péntek János professzor alapítója és elnöke az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetségének, alapítója az Erdélyi Tankönyvtanácsnak és elnöke a Tanácskuratóriumának, alelnöke a Nemzetközi Magyarságtudományi Társaságnak, erdélyi társelnöke a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságának. /*Kósa László: Péntek János munkásságától sokat vár a magyar tudományosság.* = *Szabadság* (Kolozsvár), ápr. 20./

Az Udvarhely Néptáncműhely bemutatta legújabb produkcióját Szépholdvilág címen. A bemutató előadás közönsége enyhén foghíjas volt, ez mintha az előadás mondandóját illusztrálta volna: miként megy veszendőbe a hagyomány, az örökség. /*Barabás Blanka: Holdudvar – a táncjáték apropóján.* = *Udvarhelyi Híradó* (Székelyudvarhely), ápr. 26./

Torockó Bőjte Csaba ferences szerzetes gyermekotthonával gyarapodott. Tavaly, iskolakezdés előtt költözött be a Dévai Szent Ferenc Alapítvány megbízásából Tamás Márta házvezetőnő öt gyerekekkel együtt, a régi katolikus plébánia épületébe. Egyúttal sikerült megmenekíteni a felszámolástól Torockó iskoláját és óvodáját is, hiszen az öt gyerekekkel megvolt a szükséges gyermeklétszám az oktatási intézmények fenntartásához. Az árvaházban jelenleg tizenketten van-

nak, minden tanulni akaró vagy elhanyagolt gyereket befogadnak. /Köntös Imola: Torockói otthon kis árváknak. A dévai Bőjte Csabának köszönhetően a helybeli iskola is megmenekült. = *Szabadság* (Kolozsvár), ápr. 27./

Marosszentgyörgyön már hagyományossá vált a kórustalálkozó, a Marosszentgyörgyi Tavasz, melyet idén április 22-én tartottak, a helyi kultúrotthonban és a Soli Deo Gloria Közművelődési Alapítvány szervezésében. A vendéglátó marosszentgyörgyi együttesek – Soli Deo Gloria és a Laudate Dominum ifjúsági kórus, a helyi általános iskola gyermekkórusa, a Kolping család kórusa, a Szent Cecília és a Reménység vegyes kar – mellett fellépett az udvarfalvi Hozsanna ifjúsági kórus és az anyaországi Pomáz község református gyülekezetének vegyes kara. /(mészely): Marosszentgyörgyi Tavasz kórustalálkozó. = *Népújság* (Marosvásárhely), ápr. 28./

Május 1-jén, a Festum Varadinum záróeseményeként Nagyváradon felavatták József Attila egész alakos szobrát, a nagyváradi születésű Wagner Nándor alkotását. Wagner Nándor 1954-ben készült, de félszáz éve gipszben rejtőzködő alkotását a művész özvegye adományozta a városnak. A magyar nemzet három jelentős költőjének, Petőfinek, Adynak, József Attilának is áll szobra Nagyváradon. /Balogh Levente: Új polgár Ady városában. = *Krónika* (Kolozsvár), máj. 3./

Gyászol a Hollósy Simon Művelődési Egylet. Gyászol Máramarossziget és környékének magyarsága. Meghalt Zahoránszky Ibolya tanárnő /sz. Máramarossziget, 1936. márc. 5./ az egyesület elnöke, az EMKE Országos Elnökségének tagja, aki évtizedeken keresztül a máramarosszigeti medence szórványmagyar közösségének élő lelkiismerete volt. Oda is tudott magyar szót vinni, ahol már sem templom, sem iskola nem volt. Zahoránszky Ibolya szerkesztette *Máramarosi Hírnök* című időszakos művelődési újságot. A Hollósy Simon Művelődési Egylet máramarosszigeti székháza az elsők egyike volt a magyarház láncolatnak, melyet az elmúlt másfél évtizedben Erdélyben a szórványmagyar közösségek kiépítettek maguknak. /Dáné Tibor Kálmán, EMKE ügyvezető elnök: Zahoránszky Ibolya 1936–2005. = *Romániai Magyar Szó* (Bukarest), máj. 4./

Április 28-30. között zajlott a Budapest melletti Veresegyházon a XV. Anyám fekete rózsá elnevezésű vers- és prózamondó verseny. A háromfordulós vetélkedő döntőjébe 87 versenyző jutott, Erdélyből 14-en. /B. D.: „Szívem a szíveddel lüktetett” = *Népújság* (Marosvásárhely), máj. 6./

Versenyvizsga eredményeként augusztustól Béres László, a gyergyószentmiklósi Figura Stúdió Színház jelenlegi rendezője lesz a társulat új igazgatója A

Figurának továbbra is kísérleti színházi alkotóműhelyként kell működnie, új színpadi kifejezőeszközöket kell keresnie. Szabó Tibor eddigi igazgató a továbbiakban művészeti vezetőként marad a Figuránál. /Gergely Edit: Béres László: a jó színház mindenkinek szól. = *Krónika* (Kolozsvár), máj. 6./

Szatmárnémetiben tartotta XIII. nemzetközi tudományos konferenciáját az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság Gépész Szakosztálya. Öt országból száznál több vendég érkezett. A konferencia fővédnöke dr. Csibi Vencel József professzor, az országos szakosztály elnöke volt. /Sike Lajos: Egyre kelendőbbek a gépészmérnökök. = *Romániai Magyar Szó* (Bukarest), máj. 10./

Megjelent Dukrét Géza, az Erdélyi Kárpátok Egyesület elnöke *Emléktáblák, emlékművek Bihar megyében* /Partiumi Füzetek 35. kötete, Nagyvárad/ című munkája. A Partiumi Műemlékvédő Bizottság 2000-ben kezdte el a megye műemlékeinek felmérését. Ennek eredményeként a kötet Bihar megye 52 helységéből 258 emlékhelyet mutat be. /F. T.: A könyv ünnepe. = *Erdélyi Napló* (Kolozsvár), máj. 10./

Nagybányán az idei Németh László Napok, az író nevét viselő gimnázium szervezésében, április 29-én kezdődtek, és május 9-én értek véget. /Farkas E. Zoltán: Németh László Napok Nagybányán. = *Romániai Magyar Szó* (Bukarest), máj. 12./

Halálának 35. évfordulóján, május 15-én Moyses Mártonra emlékeznek Nagyajtán. Az 1956-os magyar forradalommal és szabadságharcral szolidarizáló, emiatt meghurcolt és súlyos börtönre ítélt egykori egyetemi hallgató 1970 februárjában a brassói kommunista pártszékház előtt benzinnel leöntötte, majd felgyújtotta magát, május 15-én pedig belehalt sérüléseibe. A nagyajtai megemlékezésen emléktáblát lepleznek le a szülői ház falán, és bemutatják Benkő Lvente Moysesről írt *Bűn volt a szó* című könyvét. /Moyes Mártonra emlékeznek. – *Krónika* (Kolozsvár), máj. 13./

Szilágysomlyón és Zilahon Szilágyság-kutatásnak szentelt tudományos ülészakot tartottak, az Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME) Zilah és vidéke fiókszervezete és mások szervezésében. A főelőadó dr. Egyed Ákos akadémikus az EME-alapító Mikó Imre tevékenységét méltatta. Horváth József, a sarmasági középiskola történelemtanára Sarmaság 850 éves történetét vázolta fel. Varga Réka idős Wesselényi Miklós színházkoncepcióját mutatta be, Oláh Miklós krasznai tanár a 800 éves Kraszna helytörténetét összefoglaló dolgozatát olvasta fel, Joikits Attila szilágysomlyói helytörténész a város Trianon utáni történelmét foglalta össze, dr. Széman Péter orvos pedig a 20. századi Erdély és

Szilágyság demográfiai változásait mutatta be. /Fejér László: A Szilágyság-kutatás napjai. = *Romániai Magyar Szó* (Bukarest), máj. 14./

Az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége (AESZ) minden évben Kovásznán megszervezi a Körösi Csorna Sándor Anyanyelvi Vetélkedőt. Ebben az esztendőben húsz csapat, közel száz általános és középiskolás diák mérte össze anyanyelvi tudását. /Nagy Zsuzsanna: Kötelességünk megemlékezni József Attiláról. = *Háromszék* (Sepsiszentgyörgy), máj. 14./

A csángómagyar gyermekek számára felépítendő iskolaközpont alapkövét tették le és szentelték meg ünnepélyes keretek között, romániai és magyarországi közéleti személyiségek jelenlétében május 15-én, Rekecsinben. A Böjte Csaba dévai ferences szerzetes által irányított Dévai Szent Ferenc Alapítvány segítséget nyújt a Moldvai Csángómagyarok Szövetségének (MCSMSZ) egy iskolaközpont felépítéséhez. /Iskolaközpont csángómagyar gyermekeknek. = *Szabadság* (Kolozsvár), máj. 16./

Gabriel Berca bákói prefektus beszédében kijelentette: „Mindannyian románok vagyunk, függetlenül attól, hogy hol élünk és milyen kultúrában nőttünk fel”. /Lukács János: Iskola a Béke Királynője oltalmában. = *Krónika* (Kolozsvár), máj. 16./

A *Nyárádmenti Kis Újság*, a Nyárádmente Kistérségi Társulás kiadványának első száma 2004 decemberében jelent meg, azóta folyamatosan lát napvilágot. A négyoldalas kiadvány a megszűnt Bekecsalja feladatkörét is vállára vette. /*(bölöni)*: Új lap. Nyárádmenti Kis Újság. = *Népújság* (Marosvásárhely), máj. 20./

Május 21-én Kolozsváron tartotta a néhány hete jogi személyként bejegyzett Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége (MCSZESZ) első közgyűlését. A kezdeményező Erdélyi Magyar Civil Szervezetek Alapítvány (ERMACISZA) ügyvezetője, Egri István, beszámolójában elhangzott, hogy az MCSZESZ-nek hetvenhét alapító tagja van, ezekhez társult most még tizennégy, tehát 91 tagszervezettel számolnak. A közgyűlés állást foglalt a kisebbségi törvény küszöbön álló elfogadásával kapcsolatban: elítéli azt, hogy ilyen fontos kérdésben előzetesen nem kérték ki a civil szféra véleményét, és nem ért egyet a leendő törvény jó néhány pontjával. Az MCSZESZ kilenc tagot választott be az igazgatótanácsba. Elnök: Bodó Barna (Temesvár). /Ördög I. Béla: Magyar nemkormányzati szervezetek összefogása. Megtartotta első közgyűlését a Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége. = *Szabadság* (Kolozsvár), máj. 23./

Aradon május 26-án mutatják be az 1997-ben újraindított Fecskés-könyvek sorozatának tizenkettedik darabját. Ficzy Dénes halálának huszadik évforduló-

jára kiadták a nagy aradológus, Arad helytörténésze munkáinak egy részét: *Válogatott írások* /Aradi Kölcsey Egyesület, Arad/ alcíme Séták, rejtélyek, utcanevek és mások. /Újabb Ficzy-könyv. = *Nyugati Jelen* (Arad), máj. 24./

Bandába tömörült román ifjak magyar középiskolásokat vertek meg Sepsiszentgyörgyön az elmúlt napokban. Négy megvert diák szülei feljelentést tettek a rendőrségen. /Szekeres Attila: Magyarverés Sepsiszentgyörgyön. = *Háromszék* (Sepsiszentgyörgy), máj. 25./

A Filmművészet esélyei címmel tartják Kolozsváron a VIII. Erdélyi Filmtudományi Konferenciát a Sapientia-Erdélyi Magyar Tudományegyetemen (EMTE). Az előadások párhuzamosan zajlottak, az egyik teremben magyar, a másikban pedig angol nyelven. /Dézsi Ildikó: Filmtudományi Konferencia a Sapientián. = *Szabadság* (Kolozsvár), máj. 25./

A világháló közvetítésével tartották május 26-án a nemzeti kisebbségek nyelvén zajló felsőoktatás első európai konferenciáját. Az internetes konferencia szervezői az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács, a Bolyai Társaság és a KMDSZ, támogatója a Pro Europa Liga és a Mercator Európai Hálózat. A magyar kisebbségek felsőoktatása a BBTE, a Partiumi Keresztény Egyetem, a komáromi Selye János Egyetem, az Újvidéki Egyetem és a beregszászi főiskola révén volt jelen. A konferencia fő célja: kisebbségi felsőoktatási charta kidolgozása, melyet a résztvevők javaslatként eljuttatnának az európai oktatási minisztereknek és az Európai Parlamentnek. A szervezőbizottság elnöke Bodó Barna adjunktus, alelnöke Hantz Péter adjunktus. /Virtuális konferencia. = *Krónika* (Kolozsvár), máj. 27./

Május 26-27-én tartja tanácskozását a Romániai Magyar Egyházak Elöljáróinak Állandó Értekezlete Nagyváradon, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület székházában. Tőkés László, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület püspöke kifejtette: „jogainkért és tulajdonunkért harcolunk, mert ezek nélkül nincs haza, és nincs Európa sem”. A magyar történelmi egyházak, illetve az izraelita, ortodox és görög katolikus egyházak képviselői ismertették a visszaszolgáltatási folyamat jelenlegi állását. /B. L.: Jog és tulajdon nélkül nincs haza. = *Krónika* (Kolozsvár), máj. 27./

Május 19-én Csíkszeredában a Corvina Könyvesházban két csángó szerzőt avattak, a huszonéves Gábor Felíciát és a hatvanon túli Demse Mártont. Mindketten elsőkönyvesek, s megjelent munkájuk címében mindketten fontosnak tartották hangsúlyozni írásaik csángó jellegét. /Demse Márton: *Csángó küzdelem*, Gábor Felicia: *Csángó vagyok*/ Ferenczes István költő, a Székelyföld főszerkesz-

tője, a folyóirat kiadójának igazgatója kiemelte: „Lakatos Demeter után, Duma-István András és Demse Márton mellett, Iancu Laura és Gábor Felicia könyvei jelzik, hogy a moldvai csángó-magyaroknak vannak már íróik, akik a Szeretementi tűzhely mellől indulnak a magyar irodalom felé”. /Cseke Gábor: Csángó könyvekről. = *Hargita Népe* (Csíkszereda), máj. 27./

Négy szomszédos ország tizennyolc társulatának részvételével június 2-án megkezdődött Kisvárdán a Határon Túli Magyar Színházak 17. Fesztiválja. A nyitó előadás: a Révkomáromi Jókai Mór Színház társulata Szomory Dezső II. József című színművét mutatta be. A fesztivál tíz napján összesen 27 előadást láthatnak a nézők. Emellett tizenegy bábelőadást is rendeznek három erdélyi báb-színház művészeinek közreműködésével, továbbá három könnyűzenei koncert várja az érdeklődőket. /Határon túli magyar színházak fesztiválja Kisvárdán. = *Szabadság* (Kolozsvár), jún. 3./

Május 20-22. között zajlott a kolozsvári János Zsigmond Unitárius Kollégium szervezésében az első unitárius vallás olimpiász. A rendezvényen 48 diák vett részt Dicsőszentmártonról, Marosvásárhelyről, Sepsiszentgyörgyről, Székelykeresztúrról, Székelyudvarhelyről és Kolozsvárról. A rendezvényen református és katolikus diákok is részt vettek. /Vörös Alpár: János Zsigmond Unitárius Kollégium. Figyeljünk egymásra. = *Szabadság* (Kolozsvár), jún. 4./

Baróton a Fókusz Klub évadzáró előadásán a nyolcvanöt éves dr. Janitsek Jenő nyugalmazott egyetemi tanár, helynévkutató Erdővidék hely- és családneveiről értekezett. Janitsek Jenő fél évszázada járja Erdélyt, s gyűjti fáradhatatlanul a hely- és személyneveket. /hecsér): Nevünk és helyünk Erdővidéken. = *Háromszék* (Sepsiszentgyörgy), jún. 4./

Június 4-én a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem vadonatúj aulájában, Marosvásárhelyen ballagott az 57 végzős hallgató. Kató Béla, az egyetemet fenntartó Sapientia Alapítvány kuratóriumának elnöke emlékeztetett rá, hogy éppen a ballagás napjára esett a trianoni békeszerződés aláírásának 85. évfordulója, amikor az erdélyi templomokban ennek emlékére megszólaltak a harangok. Szilágyi Pál rektor kifejtette, Erdélyben teljes, átfogó magyar irányítás alatt álló egyetemi hálózatra van szükség, enélkül nem létezik erdélyi magyar kulturális autonómia. A Sapientia ma három helyszínen működik, 18 szakkal, csaknem 2000 diákkal és 300 tanárral, akiknek döntő többsége fiatal oktató. /Máthé Éva: Ballagtak a „sapientiasok”. = *Romániai Magyar Szó* (Bukarest), jún. 6./

Június 4-én, Csíkszeredán 156-an ballagtak a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem első végzős hallgatói. Csíkszereda egyetemi város – kezdte be-

szédét Ráduly Róbert, a város polgármestere, aki maga is az egyetem tanára. A polgármester Orbán Viktornak, a felelős magyar kormányának mondott köszönetet az egyetem alapításáért és támogatásáért, Birtalan Ákosnak, aki az egyetem létrehozásán bábáskodott, valamint azoknak a tanároknak akik vállalták, hogy Csíkszeredába költözzenek. /*(Daczó Dénes): Elballagott az EMTE első végzős évfolyama. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), jún. 6./*

Nagyenyeden, Bethlen Gábor Kollégiumban tartották a Szórványtengelyek 3. közösségi, önismeret-fejlesztő rendezvényét, melynek lényege az ismerkedés, kapcsolatteremtés volt. Megjelent Szabó Csaba, a Világhírnev alapítója is. A rendezvényen Brassó, Kovászna, Szeben, Fehér, Beszterce-Naszód, Kolozs és Szilágy megyei szórvány települések küldöttei vettek részt. /*T. A.: A szórvány azé, aki nem mond le róla. – Nyugati Jelen (Arad), jún. 6./*

A résztvevők száma találkozóról találkozóra gyarapodik. 2004 májusában az első szórványtalálkozóra három megyéből, 2005 januárjában már öt, a hétvégén Nagyenyedre hét megyéből jöttek el érdekeltek és érdeklődők. A magyar identitás szórványban is lehetséges megőrzését példázta a Bethlen Gábor Kollégium néhány hónapja megalakult táncsoportja. /*Benkő Levente: Nem várják a nem létező felmentő sereget. = Krónika (Kolozsvár), jún. 6./*

Harminc muzeológus és történész találkozott az Erdélyi Múzeum-Egyesület bölcsészet, nyelv és történettudományi szakosztályának évi vándorgyűlésén Székelyudvarhelyen. A két szakosztály (régészet-muzeológia, történelem) tagjai előadásokat tartottak. Az előadások két helyszínen, a múzeumban és a könyvtárban folytak. A harminc előadóból ketten voltak magyarországi levéltárosok. /*Romániai Magyar Szó (Bukarest), jún. 8./*

Újabb magyarverés történt Erdélyben, jelezte június elsején Soós Sándor, az Erdélyi Magyar Ifjak elnöke. Kolozsvár és Sepsiszentgyörgy után ezúttal Marosvásárhelyen vertek meg két fiatalembert, mert magyarul beszéltek az utcán. A fiatalok a támadók bosszújától tartanak, ezért nem tettek feljelentést. Ennek tulajdonítható, hogy sem az erdélyi, sem a magyarországi média nem szerzett tudomást az incidensről. /*Fábián Tibor: Marosvásárhely: elhallgatott magyarverés. = Erdélyi Napló (Kolozsvár), jún. 7./*

A Partiumot bemutató, a térség jövőjét kereső terv részeként Partiumi Napokat rendeztek Budapesten; Mádl Ferenc államfő a hónap közepén határ menti partiumi látogatást tesz – tájékoztatta a sajtót Tőkés László református püspök Budapesten. A Partiumot bemutató kétnapos rendezvénysorozatra civil, egyházi és politikai szervezetek képviselői, a királyhágómelléki egyházkerület küldöt-

tei, egy bukaresti parlamenti képviselő, polgármesterek, továbbá a Partiumi Egyetem és iskolák képviselői érkeztek Magyarországra. /Partiumi Napok Budapesten. = *Népújság* (Marosvásárhely), jún. 8./

Május 23-27. között tartották Lakiteleken a Huszárik Zoltán emlékére meghirdetett, kistérségi és kisközösségi televíziók VI. szemlét, a Lakiteleki Népfőiskola szervezésében. A versenyen magyar nyelvű kisközösségek, falvak, kisvárosok televíziói, magánszemélyek mutatkoztak be, határon innen és túlról. /B. D.: „Kistévék” seregszemléje. = *Népújság* (Marosvásárhely), jún. 8./

A nagy erdélyi tudósra, Bolyai Farkasra születésének 230. évfordulóján számos rendezvényen megemlékeznek. A marosvásárhelyi Bolyai Farkas Líceum megszervezi a Bolyai nevet viselő Kárpát-medencei tanintézmények találkozóját és a Bolyai kerékpáros túrát, amely a tudós nevet felvett intézményeket látogatja sorra. /1000 kilométeres Bolyai kerékpár-túra. = *Szabadság* (Kolozsvár), jún. 9./

Az Ünnepi Könyvhét idején Budapesten az Írók Boltjában Kovács András Ferencnek ítelték oda az Üveggolyó-díjat. Tizenharmadszor történt a díjátadás és ő az első erdélyi, aki ezt megkapta. 1993 óta a bolt munkatársai egy-egy kortárs irodalmi személyiségnek adományozzák az Üveggolyót munkássága, irodalmi tevékenysége elismeréseként. /(nk): Üveggolyó-díj Kovács András Ferencnek. = *Népújság* (Marosvásárhely), jún. 11./

Ne kívánd a másét! címmel írta Márton István a Nagyváradon megjelenő *Reggeli Újságban*: „A nagyváradai vincés nővérek ingatlanjukat – a kommunista terror felszámolása után – hivatalos birtoklevelükkel igazoltan, kérésükre sem kapták vissza.” A jogos tulajdonos helyett a polgármester odaajándékozta a telket Regátból idehozott ortodox apácáknak. /*Ne kívánd a másét!* = *Vasárnap* (Kolozsvár), jún. 12./

Június 10-11-én az Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME) Bölcsészeti-, Nyelv- és Irodalomtudományi Szakosztálya, valamint a tordai Petőfi Társaság Aranyos-szék-konferenciát tartott, amelyen áttekintették a térség szinte minden tudományára vonatkozó témáját. A főszervező Keszeg Vilmos többek között arra emlékeztetett, hogy bár 1989 után a civil társadalom részéről történtek lépések a regionális tudat feltámasztására, a politikum még nem fedezte fel Aranyos-széket. A konferencia előadásait kötetben kiadják. /R. P. I., Ördög I. Béla: Gazdag mozaikkép Aranyosszékről. = *Szabadság* (Kolozsvár), jún. 13./

Andrei Marga rektor főként nyugati vendégek jelenlétében multikulturálisnak mondta Kolozsváron a Babeş-Bolyai Egyetemet. A hajdani rektorokat dom-

borművek ábrázolják. Az első rektor 1919-ből Sextil Puscariu névre hallgat, pedig az egyetem a saját történetét 1581-ig vezeti vissza. Az 1940–1945 közötti részt mintha szánt szándékkal feledték volna el. Az 1945–1959 közötti időszakból is csak a Babeş Egyetem rektorai sorakoznak, a Bolyai Egyetemé hiányoznak. A BBTE különböző karain sokszor a kizárólag magyar szakokat érintő információkat is román nyelven teszik ki. Nincs magyar felirat az egyetemen. /Kiss Bence: Nem akarunk magyar feliratokat? = *Szabadság* (Kolozsvár), jún. 15./

Idén először jelenik meg a maga teljességében az erdélyi művészeti élet Magyarország egyik legfontosabb nyári kulturális eseményén, a július 29–augusztus 7. között a Balaton-felvidéken zajló Művészetek Völgye Fesztiválon, Kapolcson /Gergely Edit: Összművészeti bemutatkozást szervez a Gyergyószárhegyi Alkotóközpont. = *Krónika* (Kolozsvár), jún. 15./

„Az 1990-ben újraindult Erdélyi Múzeum-Egyesület /EME/ ugyan nincs monopolhelyzetben, hiszen a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen, a Sapientia-Erdélyi Magyar Tudományegyetemen és a Kriza János Társaságnál is folyik tudományos kutatás, de nem titok, hogy az EME erdélyi magyar akadémiává, tudományos kutatóintézetévé akar alakulni” – hangsúlyozta Egyed Ákos történész, az EME elnöke. Az EME szinte kizárólagosan magyarországi forrásokból működik. A magyar állami költségvetéstől függő keretből az EME pillanatnyilag 12 belső kutatót foglalkoztat, emellett az MTA Domus Hungarica programjában nyertes, néhány erdélyi szakember 1–3 hónapig részesülhet kutatási ösztöndíjban. Egyed Ákos szerint mindez még akkor is kevés, ha több erdélyi szakértő az EME ajánlását is élvezve végezhet egyéni kutatómunkát. „Ilyen körülmények között nagy a lemorzsolódás, és sérül az utánpótlásképzés” – vázolta az EME elnöke. „A bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi, a biológia-, fizika- és kémia-, az orvostudományi, műszaki, jogi és társadalomtudományi, a matematika- és informatika-, valamint agrártudományi szakosztályokat működtető EME csak akkor válhat a romániai magyar tudományosság akadémiájává, és hosszú távon csak úgy maradhat fenn, ha kiemelt támogatásban részesülve az MTA területi intézményévé válik, és kapcsolatot létesít a Román Akadémiával” – tette hozzá. A BBTE szociológia karának dékán-helyettese, Horváth István szerint a szociológiai kutatás egyrészt nem túlzottan infrastruktúra-igényes, másfelől pedig be tudnak kapcsolódni olyan programokba, amelyek keretében „kisebb” témákhoz is tudnak gyűjteni adatokat. Az igazán nagy reprezentativitású kutatásba legtöbbször bele sem kezdenek, mert támogatásuk nem folyamatos. Brassai Zoltán professzor, a Sapientia-EMTE tudományos tanácsának elnöke, a Kutatási Programok Intézetének igazgatója sem tartja elegendőnek a kutatásra fordított keretet. Az EMTE a Sapientia Alapítvány révén évi kétmilliárd forintos támogatást kap a magyar államtól. Az összeg 85-

90 százalékát egyetemfejlesztésre fordítják, kutatásra, doktori ösztöndíjakra, illetve könyvkiadásra 5–6 százalék, azaz 100–120 millió forint jut. Ennek 60 százalékát belső, 10 százalékát vegyes, 30 százalékát pedig külső kutatásokra irányítják. Közben az erdélyi kutatók külső forrásokat keresnek, a Communitas Alapítvány idén sem hirdetett pályázatot munkájuk támogatására. „Az MTA nem tudja felvállalni a feladatok sokaságát, de partner abban, hogy a határon túli magyar kutatás megtalálja útját és helyét a nemzetközi rendszerben” – jelentette ki Tarnóczy Mariann, az MTA Határon Túli Magyarok Tudományos Titkársága elnöki bizottságának titkára. Az MTA idén 110 millió forintot fordít a határon túli magyar tudományos kutatásra. Az összeg több mint a fele Erdélybe megy, de ez korántsem elég. /Benkő Levente Nagy feladatok kevés pénzből. = *Krónika* (Kolozsvár), jún. 17./

Június 18-án Kézdivásárhelyen ballagtak a Tanítóképző Főiskola idei végzős hallgatói. Tizennyolc lány, asszony vett búcsút az alma matertől, kettőnek nem sikerült a záróvizsgálója. A végzősöket Bajcsi Ildikó, a főiskola tanulmányi igazgatóhelyettese, dr. Fóris Ferenczi Rita, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem tanára, a tanítóképző főiskolák igazgatója búcsúztatta. /(Iochom): Ballagás a tanítóképző főiskolán (Kézdivásárhely). = *Háromszék* (Sepsiszentgyörgy), jún. 20./

A levéltárak és a tudományos kutatás, a kutatók hozzáférhetősége a levéltári dokumentumokhoz címmel tartottak június 20-án kerekasztal-megbeszélést Marosvásárhelyen. Módosult az 1880 előtti iratok tanulmányozására vonatkozó előírás, míg korábban csak másolatban, mikrofilmen lehetett ezekbe betekinteni, jelenleg a levéltár igazgatója engedélyezheti az eredeti dokumentumok kézbevételét. Pál-Antal Sándor nyugalmazott levéltáros szavá tette, hogy változtatni kell a jelenlegi feltételeken. Túl kevés dokumentumot kap kézbe egy alkalommal a kutató, az 1800 előtti iratok tanulmányozására vonatkozó szabály meghozatalakor nem vették figyelembe az erdélyi helyzetet – vélekedett. Más kutatók a tematikus útmutatók kiadását hiányolták. /(bodolai): Levéltárak hete. = *Népújság* (Marosvásárhely), jún. 21./

Fennállásának tizenötödik évfordulóját ünnepelte a máramarosszigeti Hollósy Simon Vegyes Kar, a helyi református templomban. A jubileumi ünnepségen a nagybányai Lendvay Márton Színjátszókar tagjai József Attila születésének századik évfordulójára emlékeztek összeállításukkal. /Berszán Blanka: Kórus-ünnep Máramarosszigeten. – *Krónika* (Kolozsvár), jún. 21./

Országszerte összesen 12 976 magyar nyolcadikos vizsgázott június 21-én anyanyelvéből, rajtuk kívül pedig még 1162 német, 75 szlovák, 28 szerb és 20 ukrán nemzetiségű diák „kisérettségizett”. /Bálint B. Eszter, D. Balázs Ildikó:

Balassiból „kisérettségiztek” a nyolcadikos magyar diákok. = *Krónika* (Kolozsvár), jún. 22./

A Budakalászi Találkozón résztvevő civil szervezetek képviselői Zárónyilatkozatot fogadtak el, eszerint elhatározták a Kárpát-medencei Kisebbségi Magyar Közművelődési Civil Szervezetek Szövetségének a létrehozását. Továbbá célul tűzték a közép-kelet-európai régióban élő magyarság értékteremtő jelenlétéről, mostani jogi és társadalmi helyzetéről, a kívánatos jövőképeről a térség egészében megfelelő információk közvetítését. / A Budakalászi Találkozó Zárónyilatkozata. = *Romániai Magyar Szó* (Bukarest), jún. 22./

A Református Teológia, illetve az Erdélyi Református Egyházkerület székhelye Kolozsváron található, ezért mindig ott volt papszentelés. Idén azonban Marosvásárhely adott otthont a 18 fiatal lelkész (2 lány és 16 fiú) felszentelésének, és az egyházkerület közgyűlésének. Az Erdélyi Református Egyházkerületben az 500 lelképásztorból körülbelül hetven a nők száma. /Máthé Éva: Eskütétel a marosvásárhelyi Vártemplomban. = *Romániai Magyar Szó* (Bukarest), jún. 23./

Elhunyt Bandi Dezső /Magyarsáros, 1919. okt. 7. – Békéscsaba, 2005. jún. 23./ képzőművész, népművelő, művészeti író, aki 1957 és 2004 között több ezer népi alkotó munkáját serkentette, irányította. Új alapokra helyezte az öntevékeny műkedvelő-alkotó mozgalmakat. Saját művészi karrierjéről lemondott, hogy a pusztulóban lévő erdélyi magyar népművészet továbbélését segítse. Évente faragótáborba vitte Marosvásárhely tehetséges gyermekeit. 80. születésnapja alkalmából Göncz Árpád, a Magyar Köztársaság elnökének aranyérmével tüntette ki életműve elismeréseképpen. 2004-ben költözött lányához Békéscsabára, ahol váratlanul elhunyt. /Elhunyt Bandi Dezső. = *Népújság* (Marosvásárhely), jún. 24./

Szatmár megye magyar iskoláiban, illetve tagozatain 172 szakképzett pedagógus, pontosabban 128 tanár 23 tanító és 21 óvónő hiányzik. Pályázatot írtak ki, de kevés a jelentkező, elsősorban a magyar, illetve a román nyelv és irodalom, de a matematikánál, biológiánál, földrajznál és történelemnél sem lesz nagy a verseny. Különösen lehangoló a magyartanárok hiánya, a meghirdetett 24 állásra mindössze heten jelentkeztek. /Sike Lajos: Nem vonzó a magyar nyelv és irodalom tanítása! = *Romániai Magyar Szó* (Bukarest), jún. 25./

Küzdelmes másfél évtizedet zárt az erdélyi magyar cserkészmozgalom, tizenöt évvel ezelőtti megalakulását elképesztő vádaskodás, hatósági vegzálás, állandó megfigyelés követte. Az RMDSZ-re vár többek közt az Romániai Magyar

Cserkészszövetség /RMCSSZ/ közjogi helyzetének méltányos rendezése is. Az RMCSSZ széles körű nemzetközi kapcsolatokat ápol, meghitt viszonyban van az utód-államokbeli és a nyugati magyar cserkészszövetségekkel. Gaál Sándor országos elnök kifejtette, hogy zaklatásban már nincs részük, de pénzügyi támogatásban sem. A román cserkészekkel meglazult a kapcsolatuk. Gaál Sándor minden meghívásuknak eleget tett, ők viszont nem jöttek el a magyar cserkészek évfordulás ünnepére. Az erdélyi magyar cserkészek 130 csapatban 3500-an vannak. /B. Kovács András: Évforduló: Nem üldözik – nem is támogatják (Tizenöt éves a Romániai Magyar Cserkészszövetség) = *Háromszék* (Sepsiszentgyörgy), jún. 25./

Új (megyei terjesztésű) magyar nyelvű hetilap indul Szatmárnémetiben. Június 24-én jelent meg a *Szatmári Magyar Szó* első száma. A szerkesztői gárda jórészt fiatalokból áll, többen az osztrák multimédiás cég által megvásárolt *Szatmári Friss Újságtól* jöttek át, mint például a két vezető szerkesztő, Benedek Ildikó és Princz Csaba. Főszerkesztője nincs, tiszteletbeli főszerkesztője az egyik legtekintélyesebb szatmári magyar értelmiségi, dr. Bura László tanár, nyelvész, helytörténész, közíró, mintegy 30 könyv szerzője. A tulajdonosok ígérik, hogy szeptemberre napilap lesz. /Sike Lajos: Hetilapként indult a Szatmári Magyar Hírlap. = *Romániai Magyar Szó* (Bukarest), jún. 25./

Június 26-án kezdődött a Vendégségben Budapesten – Határon túli magyar fiatalok tizedik, jubileumi találkozója. Az elmúlt tíz év során 18 ország sok száz magyar fiataljának jelentett ismerkedési, bemutatkozási lehetőséget, a közös kulturális gyökerek, az összetartozás érzésének erősítését. A tíz nap során a különböző régiókból érkező csoportok tárgyi népművészetüket, ápolt hagyományaikat, régiójuk kulturális nevezetességeit mutatják be. /Guther M. Ilona: Jubileumi Vendégségben Budapesten. = *Romániai Magyar Szó* (Bukarest), jún. 27./

„Nyelvében él, de dalaiban, művészetében érez a nemzet” – jelentette ki Tordaszentlászlón, a XVI. Szent László-napi Kórustalálkozó megnyitóján, június 25-én Boldizsár Zelyk Imre, a rendezvény fő szervezője. /Gazda Árpád: Huszonöt kórus vett részt a tordaszentlászlói kórustalálkozón. = *Krónika* (Kolozsvár), jún. 27./

Újabb kötettel /A moldvai csángó magyarok hiedelmei/ jelentkezett Halász Péter csángókutató, a budapesti Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület titkára. – Idestova negyven esztendeje gyűjtöm és kutatom a moldvai magyarok hagyományos műveltségét – nyilatkozta Halász Péter. /Guther M. Ilona: A moldvai csángó magyarok hiedelmei. = *Romániai Magyar Szó* (Bukarest), jún. 27./

Megjelent Demény Lajos akadémikus munkája, a Székely Oklevéltár VII. köteté, az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadásában. A rendkívül jelentős sorozat I. kötete 1983-ban, a Kriterion Könyvkiadó gondozásában látott napvilágot, társszerzője Pataki József volt, a III. kötetel kezdődően (1994) a munkába bekapcsolódott Tüdös Simon Kinga is. /Barabás István: A Székely Oklevéltár VII. kötetével Demény Lajos adósságot törleszt. = *Romániai Magyar Szó* (Bukarest), jún. 27./

Ballagtak a kolozsvári és a marosvásárhelyi színhallgatók. A Babeş-Bolyai Tudományegyetem Színművészeti és Színháztudományi Karának végzős magyar hallgatói – négy fiú és három lány – búcsúzott tanáraitól, jelezte Salat Lehel, a végzősök évfolyamvezető tanára. Marosvásárhelyen a Színművészeti Egyetem Szentgyörgyi István Tagozatán nyolc színésznövendék végzett. / Antal Erika, Fülöp Noémi: Színházi piacmozgások. = *Krónika* (Kolozsvár), jún. 28./

Sófalvi András régész-történész tízéves munkáját összegezte Sóvidék a középkorban /Haáz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely/ című munkájában. /Katona Zoltán: Sófalvi András: Sóvidék a középkorban. Igényes történelmi szakmunka. = *Udvarhelyi Híradó* (Székelyudvarhely), jún. 28./

Második alkalommal rendezik meg a Partiumi Írótabort Nagyváradon, jelezte Barabás Zoltán költő, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület sajtófőnöke Nagyváradon, a július 4-i megnyitóján. Számos partiumi, magyarországi, erdélyi és felvidéki vendég – többek között Kalász Márton, a Magyar Írószövetség és Pomogáts Béla, az Illyés Közalapítvány elnöke – érkezett. /Balogh Levente: Kulturális régiók találkozása. = *Krónika* (Kolozsvár), júl. 6./

Kárpát-medencei Kommunikációs Nyári Egyetemet tartanak július 5-től Kolozsváron magyarországi és erdélyi diákok részvételével, a budapesti Kommunikációs Főiskola és a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem közös szervezésében. /Kommunikációs Nyári Egyetem. = *Romániai Magyar Szó* (Bukarest), júl. 7./

Deák Ferenc grafikusművész 70 éves. Az erdélyi grafika kimagasló egyéniségének életművét mutatja be a Csíkszeredában nyílt kiállítás. A művész Munkácsy-díjat és a sok-sok nemzetközi elismerést kapott. /Márton Árpád: Betűk, könyvek, rajzok nagymestere. = *Hargita Népe* (Csíkszereda), júl. 8./

Az Erdélyi Református Egyházkerület és a Diaszpóra Alapítvány szórványmissziós programot indított a héten a Küküllői Egyházmegyéhez tartozó lel-

kész nélküli kisgyülekezetekben. Az alapítvány több éve szervezi a nyári miszsiót az előregedő, magányos gyülekezetek lelkiponozására, illetve felmérő munkára. A teológusok többek közt Márkodon, Szövérdén, Gegesben, Kóródszentmártonban és Böződön tartottak istentiszteleteket, ellátogattak a betegekhez. /A. E.: Missziós szolgálat a Küküllő mentén. = *Krónika* (Kolozsvár), júl. 8./

Nemrég nyílt meg a Magyar Kultúra Házában, a budai Szentháromság téren Novák József Erdélyi történelmi címerek-pajzsok című kiállítása. Novák József Erdély ezeréves magyar múltját szeretné felidézni munkáival. /Bereczki Károly: Üzenet Marosvásárhelyről. = *Népújóság* (Marosvásárhely), júl. 9./

A Sapientia EMTE idén 26 román-angol szakos tanárt bocsát ki, tájékoztatott dr. Balázs Lajos egyetemi docens, tanszékvezető. A három székelyföldi megyében a betöltetlen román és angol szakos állások száma négyszáz fölött van. A Bolyai Tudományegyetem megszüntetése óta először végeznek magyar anyanyelvű román szakos hallgatók a magyar iskolák számára. /Dr. Balázs Lajos: Huszonhat tanár a Székelyföldnek. = *Hargita Népe* (Csíkszereda), júl. 12./

Államvizsgáztak a Sapientia-Erdélyi Magyar Tudományegyetem (EMTE) első végzősei. Szilágyi Pál, az egyetem rektora elégedett az elért eredményekkel. 2001-ben indult az első évfolyam Csíkszeredában és Marosvásárhelyen, mindkét városban az idén államvizsgáztak első alkalommal hallgatók. Kolozsváron egy évvel később indult a képzés, itt még nincs végzős évfolyam. /Dézsi Ildikó: Elégedett az államvizsgázók eredményével az EMTE. – *Szabadság* (Kolozsvár), júl. 13./

A Romániai Magyar Dalosszövetség fűvóstagozata Rétyen összehívta a magyar zenekarvezetőket s a zenekarok fenntartóit, jeles külföldi és hazai szakemberek, professzorok és zenepedagógusok-oktatók tartottak előadásokat. /Kisgyörgy Zoltán: Zenélő Réty. = *Háromszék* (Sepsiszentgyörgy), júl. 14./

A csángó és magyar kórusok találkozóját első alkalommal rendezték meg Zernyesten. A program megvalósításában jelentős szerepet vállalt a zernyesti római katolikus plébános, Bíró József. /Föcze Edit: Csángó és magyar kórusok találkozója Zernyesten. = *Vasárnap* (Kolozsvár), júl. 17./

A határon túli magyar fiatalok tizedik jubileumi találkozóját tartották Budapesten június 26. és július 5. között. Idén 16 országból 700 fiatal gyűlt össze. Erdélyből többek között a Kaláka Néptáncgyűttes, Ördögborda, Passamezzó Historikus Együttes, Snaps Vocal Band, Start Táncsoport, Szarkaláb, Szerenád

Kamarazenekar és az Eufónia Kórus. /Kovács Pali Ferenc: Hétszáz rózsaszál, avagy Vendégségben Budapesten 1996–2005. = *Szabadság* (Kolozsvár), júl. 18./

Mintegy kilencszáz erdélyi, magyarországi, felvidéki, vajdasági és kárpátaljai magyar pedagógus számára teremt továbbképzési lehetőséget a Bolyai Nyári Akadémia. Július 18-án volt a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége (RMPSZ) által évente megszervezett képzés hivatalos megnyitója. Lászlófy Pál, a szövetség elnöke elmondta, hogy idén kevesebb pénzből kell gazdálkodni, mint tavaly, a 2004. évi 18 millió forintos magyar állami támogatás idén 14 millió forintra csökkent, s ez az összeg is késve érkezett meg. A Bolyai Nyári Akadémia költségeihez hozzájárult idén a román kormány Etnikumközi Kapcsolatok Főosztálya is, 300 millió lejt különítve el erre a célra. /Magyar pedagógusok továbbképzése. = *Népújóság* (Marosvásárhely), júl. 19./

Több mint kétéves pereskedés után sikerült a Sapientia-Erdélyi Magyar Tudományegyetem (EMTE) kolozsvári főépületére felszereltetni azokat a kétnyelvű táblákat, amelyek az intézmény, illetve az azt működtető alapítvány nevét tartalmazza román és magyar nyelven. /B. T.: Kifüggesztették az EMTE kétnyelvű tábláit. = *Szabadság* (Kolozsvár), júl. 21./

Erdély egyik legjelentősebb honfoglalás kori magyar temetőjét tárják fel Hunyad megyében, Szászváros határában. A feltárt sírok anyaga egyértelműen a második honfoglaló nemzedékre utal. A honfoglalás első nemzedéke idejében a magyarok lovaikkal és fegyvereikkel együtt temetkeztek, a valamivel későbbi szászvárosiból azonban már hiányoznak a kardok és az állati csontok. A Maros partján számos egyéb magyar temető létezik, amelyeket azonban csak kis mértékben, vagy egyáltalán nem tártak fel. Déván, például, az 1970-es években véletlenül bukkantak honfoglalás kori magyar sírokra, a Securitate azonban nyomban betiltott bármilyen régészeti kutatást, sőt még beszélni sem volt szabad róla. /Chirmiciu András: Magyarok a nép és nemzet közötti időben. = *Nyugati Jelen* (Arad), júl. 27./

Beszünteti megjelenését a *Romániai Magyar Szó*, jelentette be Gyarmath János főszerkesztő. 1947-ben 58 évvel ezelőtt jelent meg „a romániai magyarság első napilapja, a *Romániai Magyar Szó*”. Az 1989. december 22-én indított új sorozat 5263. számával a többségi részvényes mögött álló érdekcsoport megszünteti a lapot. Remélték, hogy az RMDSZ segítségükre siet. /Az RMSZ nevében, Gyarmath János): Az utolsó számot vesszük kezükbe! = *Romániai Magyar Szó* (Bukarest), aug. 1./

Múzeumok határok nélkül – természettudományos muzeológiai kapcsolatok a Kárpát-medencében címmel kezdődött meg augusztus 3-án Sepsiszentgyörgyön a természettudományos muzeológusok 23. találkozója. A Székely Nemzeti Múzeumban félszáznál több Kárpát-medencei magyar szakember gyült össze. /Mózes László: Székelyföldön mostohagyermek a természettudomány. = *Háromszék* (Sepsiszentgyörgy), aug. 3./

Tizenötödik alkalommal rendezik meg Jászberényben a Csángó Fesztivált; a hatnapos rendezvény augusztus 4-én kezdődött. A moldvai és gyimesi csángók népművészetének bemutatására helyezik a hangsúlyt. Tánctanítások, kézműves foglalkozások, táncházak, koncertek, gálaműsorok, illetve hagyományörzők várják a folklór iránt érdeklődőket. /Csángó Fesztivál Jászberényben. = *Népúj-ság* (Marosvásárhely), aug. 5./

Az *Udvarhelyi Híradó* újraindulásának 15. évfordulóján rendeznek nagyszabású eseménysorozatot augusztus 16-án Székelyudvarhelyen. Az *Udvarhelyi Híradó* 1990. augusztus 16-án if). András Zoltán, Gál Ottó és Porsche László szerkesztésében indult. 1991-ben Szőke Lászlót nevezték ki főszerkesztőnek. 1994 és 2003 között Pintér D. István, 2003 januárjától Jakab Árpád a lap főszerkesztője. Az *Udvarhelyi Híradó* 2003 novemberétől napilap. /Kápolnási Zsolt: Az *Udvarhelyi Híradó* rövid története. = *Udvarhelyi Híradó* (Székelyudvarhely), aug. 16./

Nem fogadta el a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma (NKÖM) által augusztus 20-a alkalmából neki adományozott Csángó-díjat Kallós Zoltán, Kossuth- és Corvin-láncdíjas néprajztudós. A Bozóki András miniszterhez címzett levelében megköszönte, hogy a Csángó-díjra őt találták méltónak, de hozzáfűzte: „csalódottan tapasztalom, hogy az utóbbi időben, az általam legfontosabbnak gondolt szórványmagyar közösségek művelődési-oktatási rendszerének támogatására nincs megfelelő akarat, ezért a szülőföldön magyarként való boldogulás esélye nagyon leszűkült.” /Köllő Katalin: Visszautasította az NKÖM Csángó-díját Kallós Zoltán. = *Szabadság* (Kolozsvár), aug. 17./

Az elmúlt héten ötödször vert sátrat Adámoson a szórványtábor, az Alsó-Kisküllő Menti Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetségének /ALKISZ/ egyik csúcspontrendezvénye. A szervezet célja a térség magyar fiatalságának összefogása. A szórványtábor gazdag programmal várta a vendégeket. Öt év alatt 530 gyerek táborozott Adámoson. /Nemes Csilla: Szórványtábor Adámoson. = *Népúj-ság* (Marosvásárhely), aug. 17./

Szoboravatással egybekötött Szent István-napi ünnepélyt tartottak augusztus 19-én Zeteváralján. A délelőtti szentmisét követően egy szoborcsoportot avat-

tak a faluközpontban, mely Szent István királyt ábrázolja, amint a jogart és a koronát felajánlja Máriának, Magyarország védőasszonyának. A szobor alkotója Spisják József szobrászművész. / (Balázs Árpád): Dávid Ibolya Zeteváralján. = *Hargita Népe* (Csíkszereda), aug. 20./

Hat ország kisebbségi és regionális hagyományörző néptáncgyűttese vesz részt az augusztus 18-21-ig tartó VII. Szent István-napi Néptáncalálkozáson Kolozsváron, a Heltai Gáspár Könyvtári Alapítvány és a Szarkaláb Néptáncgyűttes szervezésében. / Farkas Imola: Családias Szent István-napi örömnép. Jó hangulatú nyitórendezvény a fesztiválsátorban. = *Szabadság* (Kolozsvár), aug. 20./

A Szent István-szobor koszorúzását követően, a Bihar megyei Szentjobbon Tempfli József római katolikus megyés püspök jelenlétében augusztus 21-én felavatták Petőfi Sándor szobrát. A Révről elszármazott, Magyarországon élő Tózsér Erzsébet alkotását a Pro Rév Egyesület ajándékozta a berettyócsohaji tanácsnak idén júniusban, azt követően, hogy Rév román többségű helyi tanácsa elutasította a büszt felállítását a település területén. / Petőfi-szobrot avattak Szentjobbon. = *Krónika* (Kolozsvár), aug. 22./

Megrendezte hagyományos Szent István-napi programját Buziásfürdön a temesvári Szórvány Alapítvány. Bognár Levente aradi alpolgármester a humán-erőforrás-menedzsment fontosságát emelte ki. Bodó Barna, a Szórvány Alapítvány elnöke szerint a diaszpórában működő civil szervezetek révén a magyarságukat is meg tudják élni. Toró T. Tibor parlamenti képviselő a vállalkozói szféra és a politikum együttműködési lehetőségeiről beszélt. / P. L. Zs.: Szent István Napok Buziásfürdön. = *Nyugati Jelen* (Arad), aug. 22./

Augusztus 20-án Felsőesztelneken, a borvízkútnál a keresztény államiság ezer-száz éves, valamint Szent István király emlékére kettős keresztet avattak. A kőből készített hármashalmon álló három méter magas emlékkeresztet a közbirtokosság és a Szacsvai János Alapítvány megbízásából Bíró Gyula helybeli faragómester készítette. / Iochom István: A Szent Királyra emlékeztek (Keresztállítás Esztelneken). = *Háromszék* (Sepsiszentgyörgy), aug. 22./

Harmadik-negyedik éve ismeretlenek rendszeresen bemázojják Szapáryfalván a magyar nyelvű helységnévtáblát, mindig a falunapokat megelőző hetekben, hónapokban. / Szúrja a szemet. = *Nyugati Jelen* (Arad), aug. 23./

Árvíz zúdult augusztus 23-án Székelyudvarhelyre és környékére, legkevesebb három ember vesztette életét az ítéletidőt követő árhullámban. Az áradat Hodgyában, Bikafalván, Galambfalván, illetve a Nyikó mentén is rombolt.

Farkaslakán egy idős asszonyt elsodort az ár, Korondon a Miklós-pataka öntött ki, nyolcvan házat öntött el a víz. A Nyikó óriási pusztítást vitt véghez a Székelykeresztúr irányában levő falvakban, Kobátfalván, Síménfalván és Székelyszentmihályon. Farcádban is pusztított az áradat. Szombatfalva után Kadicsfalván volt a legsúlyosabb helyzet. /Emberáldozatokat is követelt a tegnapi árvíz. = *Udvarhelyi Híradó* (Székelyudvarhely), aug. 24./

„A millicentenárium idején sok szobrot állítottak Szent Istvánnak, de a jelen alkalom mindenképpen különleges. Állam- és egyházalapító királyunk ezer szálal kötődik a térséghez, hiszen e vidék az elsők között volt, ahol Szent István emlékét és ereklyéit őrizték” – emelte ki Cseh Áron kolozsvári magyar főkonzul a nagyváradi-bihari katolikus püspökség ezeréves fennállása alkalmából leleplezett Szent István-szobor avatónapságán. Sántha Csaba szovátai szobrász az alkotó. /Bakk-Dávid Tímea: Felavatták az egyházalapító szobrát az ezeréves Biharban. = *Krónika* (Kolozsvár), aug. 29./

Augusztus 29-én Marosvásárhelyen a prefektúra mellett működő névadó bizottság elutasította a volt Kossuth Lajos (jelenleg Călărașilor) utca eredeti nevének visszaállítását. Ugyanezen az ülésen, amelyen a bizottság magyar nemzetiségű tagjai nem voltak jelen, utasították vissza a székelyvécei tanács azon javaslatát, hogy a kultúrházat Visky Árpád színészről, a falu szülöttjéről nevezék el. Spielmann Mihály történész rámutatott, a marosvásárhelyi tanács több mint két éve döntött arról, hogy Marosvásárhelyen a Kossuth Lajos utca visszakapja eredeti nevét. A tanács döntését megfellebbezte egyrészt a polgármester, másrészt a prefektusi hivatal. /Spielmann Mihály a névadó bizottság feloszlását követeli. = *Népújság* (Marosvásárhely), aug. 30./

A Magyar Polgári Szövetség sepsiszéki szervezete tiltakozott a kormány megbízott legutóbbi rendelkezése ellen, miszerint Sepsiszentgyörgyön a Petőfi utca nem nyerheti el az önkormányzat által meghatározott nevét. /A Petőfi utca védelmében. = *Háromszék* (Sepsiszentgyörgy), aug. 30./

Kis sziget a holt-tengeren – így jellemezhető a 2001-ben ünnepélyes keretek között felavatott ördöngösfüzesi egyházi- és szórványmúzeum. /Erkedi Csaba: Ördöngösfüzes. Négyéves a múzeum. = *Szabadság* (Kolozsvár), aug. 30./

A kilencvenedik évén túl levő Péterfy László nyugdíjas református lelkész Kend elismert személyisége, kilenc monográfia szerzője. A teológiával párhuzamosan történelem-földrajz szakot is végzett az egyetemen. Nyolc-tíz év munkájával készült el Kend, Bonyha, Nyárádselye, Siklód, Makfalva, Gyulakuta, Héderfája,

Kibéd és Balavásár monográfiája, Mátyus András pedig könyvet írt róla Hittel, tollal, szívvel – Péterfy László életútja címmel. /Nagy Botond: Kilenc monográfia a nyugdíjas évek alatt (!). = *Népújság* (Marosvásárhely), aug. 31./

Tavaly megalakult Marosvásárhelyen egy új színházi és ösztönművészeti egyesület, a Yorick Stúdió. Sokoldalúságukat bizonyították a Nasztasszja Filipovna című, Dosztojevskij-regényen alapuló, háromszereplős előadásukkal. /Nagy Botond: Yorick második tárlata. = *Népújság* (Marosvásárhely), szept. 1./

Jakubinyi György gyulafehérvári érsek emlékeztetett, ebben az évben már három alkalommal kérték a híveket, adományaikkal támogassátok az árvíz sújtotta településeket. Első alkalommal a délkelet-ázsiai szökőár szenvedői, második és harmadik alkalommal a „bánsági és moldvai testvérek” megsegítésére gyűjtöttek. Az augusztus 23-i heves esőzés következtében hatalmas árhullám zúdult Székelyudvarhelyre és a Nyikó menti településekre. A víz több ezer házat árasztott el, számos teljesen lakhatatlanná vált. A gyulafehérvári főegyházmegye Caritas szervezetének munkatársai nyomban a helyszínen voltak, több mint 1 milliárd lej értékben osztottak szét szükségleti cikkeket. Mostani felhívásában az érsek kéri a híveket, hogy a szeptember 11-én tartott templomi gyűjtésen járuljanak hozzá adományukkal a székelyföldi árvízkarok megszüntetéséhez. /A Gyulafehérvári Érsekség felhívása. = *Népújság* (Marosvásárhely), szept. 3./

Visszaragadtuk a vadontól s az emberi gyarlóság karmaiból Isten hajlékát, amelyet tatárhordák módjára kifosztottak, meggyaláztak – mondta beszédében Pántya Elemér kisjenői plébános szeptember 3-án, az ágyai erdőben felújított Szent László kápolna újraszentelésekor. /Balta János: „Fiat voluntas tua”. Újraszentelték Szent László kápolnáját. = *Nyugati Jelen* (Arad), szept. 5./

Különleges tanév előtt áll Marosvásárhelyen a Bolyai Farkas Elméleti Líceum: 1961 óta most válik teljesen magyar oktatási intézménnyé. /Mészely Réka: Tanévkezdés előtt a Bolyai Líceum. = *Népújság* (Marosvásárhely), szept. 9./

Szeptember 9-én kezdődött el Kolozsváron az erdélyi magyar civil szféra VII. fóruma. A kétnapos megbeszélés témája: Civil szervezetek és a közösségi önröndekezés az EU-s csatlakozás folyamatában. /Ercsey-Ravasz Ferenc: Kétnapos civil fórum Kolozsváron. Az integráció és a globalizáció hatásairól értekeztek. = *Szabadság* (Kolozsvár), szept. 10./

Szeptember 9-én Kolozsváron, az Erdélyi Múzeum-Egyesület központi könyvtárában kolozsvári magyar civil és egyházi szervezetek, valamint az Országos

Széchenyi Könyvtár képviselői tartottak megbeszélést Erdély kulturális örökségének elektronikus számbavételéről, digitalizálásáról és a világhálón való közzétételéről. /Erdély a „digitális Kárpát-medencében”. = *Szabadság* (Kolozsvár), szept. 12./

A Partiumi Keresztény Egyetem fejlesztési stratégiájában már a kezdetektől fogva célkitűzésként szerepelt a mezőgazdasági képzés elkezdése. A bukaresti Országos Akkreditációs Bizottság vitatható módon kétszer is megtagadta tőlük erre a működési engedély megadását. Most a Debreceni Egyetem Mezőgazdaságtudományi Kara és a Partiumi Keresztény Egyetemet fenntartó Pro Universitate Partium Alapítvány együttműködésével a 2005–2006-os tanévben megindulhat a nagyváradi magyar nyelvű agrárképzés. /Indul a magyar agrárszakember-képzés. = *Erdélyi Napló* (Kolozsvár), szept. 13./

Nagy ünnep a dévai és Hunyad megyei szórványmagyarság körében, hogy Déván szeptember 12-én Téglás Gábor nevét viselő önálló magyar iskolában megkezdődött a tanév. Az iskolaépület félkész állapotban van, mégis nagy volt az öröm. /Chirmiciu András: Megszületett a várva várt csoda! = *Nyugati Jelen* (Arad), szept. 13./

Szilágyosomlyón a 46 éve megszüntetett önálló magyar iskola elkezdte működését 325 tanulóval és 20 jól képzett tanárral. /Józsa László: Újraindult a szilágyosomlyói önálló magyar iskola. A helyi közösség összefogásának az eredménye. = *Szabadság* (Kolozsvár), szept. 13./

Petrozsényi magyarok ünnepeltek szeptember 18-án, vasárnap: a hosszas hanyatlás után Petrozsényban ismét van magyar iskola, Böjte Csaba atya áldozatos munkája nyomán. Tavaly összesen 12 gyermek tanult magyar nyelven Petrozsényban, Zsil völgye „fővárosában”, jelenleg 118 gyermek tanul a Jézus Szíve Iskolában. /Chirmiciu András: Magyar iskola Petrozsényban. = *Nyugati Jelen* (Arad), szept. 19./

Népi vallásosság a Kárpát-medencében témával szeptember 20-21-én kétnapos konferenciát rendez Sepsiszentgyörgyön a Székely Nemzeti Múzeum és a veszprémi Lackó Dezső Múzeum. /R. P. E.: Vallási néprajzi fórum Szentgyörgyön. = *Krónika* (Kolozsvár), szept. 20./

Asztalos Enikő tanárnő egyszemélyes intézmény, Marosvásárhelyen a Népi Egyetem egyik néprajzi szaktanfolyamának vezetője 1993 óta. Ez az egyetlen akkreditált magyar néprajzi és népművészeti tanfolyam az országban. /B.D.: Erdély még mindig kincsesbánya. – *Népiújság* (Marosvásárhely), szept. 21./

Szeptember 20-án Szovátán felavatták az árvaházat, a Szent József Gyermekevédelmi Központot. Nyolcvan, többnyire Maros és Hargita megyei, szerény körülmények között élő családból származó gyermek adott hálát Bőjte Csaba atyának és támogatóinak a megnyitón. /Szucher Ervin: Cukorkáért mentek, otthonra leltek. = *Krónika* (Kolozsvár), szept. 21./

Csíkszentgyörgyön a rendőrőrsön Vlad Urzica rendőr és egy rendőrtársa szeptember 5-én megverte a helybéli János Elemért, mert nem beszélt jól románul. János Elemér panaszt tett a Hargita Megyei Prefektúrán. Panaszához csatolta a törvényszéki orvosi bizonylatot, mely alátámasztja, hogy alapos verést kapott, mely 7–9 nap gyógyulást igényel. /Szondy Zoltán: Nem beszélt románul, s ezért... Rendőrök vertek meg egy betegnyugdíjast. = *Hargita Népe* (Csíkszereda), szept. 23./

Szeptember 23-án nyílik Budapesten, a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége székházában a Formavilág – 20 temesvári alkotóművész című csoportos kiállítás, amelynek keretében szobraikat, festményeiket, tárgyaikat és grafikáikat mutatják be a képzőművészek. /Szekernyés János: A formák varázslatos világa. 20 temesvári képzőművész csoportos tárlata Budapesten. = *Heti Új Szó* (Temesvár), szept. 23./

A tavalyi 600-ról 144-re csökkent a kedvezménytörvény alapján magyarországi továbbképző tanfolyamokon résztvevő romániai magyar pedagógusok száma – jelentette ki Lászlófy Pál, a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének (RMPSZ) elnöke. Idén 6 millió forinttal csökkent a szövetség intézményeinek működtetésére magyar állami forrásokból kiutalt összeg, a korábbi 36–38 millió forint helyett ebben az évben 30 millió forint lesz erre a célra. /Negyedére csökkent a magyarországi továbbképzésre jogosult erdélyi pedagógusok száma. = *Szabadság* (Kolozsvár), szept. 24./

Szeptember utolsó hetében hagyományos regáti, magyarságfelmérő misszióra indulnak a kolozsvári teológusok. A kilenc főből álló csapat ez alkalommal a Duna mentén a Szörénység és Bánság határvidékét járja be, kiemelt célja a szörénytoronyi (Turnu Severin-i) és orsovai magyarság felmérése. Emellett igyekeznek bejárni és feltérképezni a vidéket. A Vetési László szórványlelkész által vezetett missziós utat az erdélyi református egyházkerület szórványmissziós ügyosztálya és a Diaszpóra Alapítvány szervezi. /Kolozsvári teológusok regáti misszióban. = *Szabadság* (Kolozsvár), szept. 24./

Etéden ünneplésre sereglett össze a falu – egy román költőt és műfordítót ünnepeltek, a tíz éve elhunyt, Gelu Păteanut. „Gyalu”, ahogy magyar barátai, jó

ismerősei hívták, a nyolcvanas évek elején Etéden talált otthonra. És itt élt, alkotott, mindaddig, amíg 1990-ben, a marosvásárhelyi „fekete március” utáni időkben, a magyarok melletti kiállása miatt, életveszélyesen megfenyegették, s kénytelen volt elhagyni a vendéglátó székely falut és hazáját. Budapesten az Eötvös Loránd Tudományegyetem román tanszékén volt előadó. /Dávid Gyula: A mű marad. Gelu Păteanu etédi ünnepére. = *Szabadság* (Kolozsvár), szept. 24./

Marosvásárhelyen a Sapientia-EMTE Műszaki és Humán Tudományok Kara fennállása óta először nyithatta meg a tanévet az új koronkai campusban, ahol az egyetem vezetősége, dr. Szilágyi Pál rektor, dr. Hollanda Dénes dékán és a hallgatói önkormányzat elnöke, Portik Vilmos idén az ötödik évfolyamot köszönthette. Az évnyitón, szeptember 25-én felavatták Bolyai János, a hadmérnök című szobrot, dr. Berek Lajos mérnök-ezredes alkotását. Szoboravatásra került sor Kolozsváron is, ahol Bocskai emléke előtt hajtottak fejet. – Az egyetem csikszeredai, marosvásárhelyi és kolozsvári karain 2300 hallgató kezdi a tanévet – emelte ki dr. Szilágyi Pál rektor. /Mészely Réka: Tanévkezdés az új campusban először. = *Népújság* (Marosvásárhely), szept. 26./

Megalakulásának 15. évfordulóját ünnepelte szeptember 24-én a Romániai Magyar Cserkészszövetség. A cserkészek Gyergyószárhegyen gyűltek össze, ahol 1990-ben újjáalakult a cserkészmozgalom. A vezetők a cserkészek fogyatkozásáról számoltak be: míg 2000-ben 125 csapat tevékenykedett, ma már csupán 80 aktív csapatot tartanak nyilván. /Cserkésztalálkozó Gyergyószárhegyen. = *Krónika* (Kolozsvár), szept. 26./

A Marosvásárhelyi Orvostudományi és Gyógyszerészeti Egyetemen a helyek 43 százalékára vehettek fel magyarokat. A babaképző főiskolán 11 magyar és 10 román diák kezdi meg a felkészülést. A kétnyelvűséget illetően nem történt előrelépés az egészségügyi asszisztenseket képző főiskolai oktatás terén: a főiskolán nem indíthattak magyar szakot. /Bodolai Gyöngyi: Évkezdés az egyetemeken. – *Népújság* (Marosvásárhely), szept. 27./

Diszkriminatív eljárásnak nevezte Kelemen Hunor, a képviselőház művelődési bizottságának RMDSZ-es tagja a művelődési minisztérium hatáskörébe tartozó magyar nyelvű folyóiratok idejű igényeinek elutasítását. /Rostás-Péter Emese: Merkantilista kultúrpolitika. Elutasították a magyar folyóiratok támogatását. – *Krónika* (Kolozsvár), szept. 27./

Costan Melánia eltökélte, hogy összeszedi a megye magyar ifjúságát. Szeptember 23-án Resicabányán a megbeszélésen tizenhárom fiatal vett részt. Az összejövetelen megszületett a Juventus nevű szervezet. Se elnöke, se választmánya,

illetve vezetősége nincs, mindenki elvállalt valamit. /Makay Botond: Juventusz névvel „köztársaság” Krassó-Szörényben. = *Nyugati Jelen* (Arad), szept. 28./

A SZAVISZ (Szentmihály Ajnád Vacsárcsi Ifjúsági Szervezet) rendezésében a hét végén amatőr színjátszó-találkozó volt Csíkvacsárcsiban. A csoportokat színészekből, illetve kulturális szakemberekből álló zsűri értékelt. /Fodor Zoltán SZAVISZ-elnök: Színjátszó-találkozó Csíkvacsárcsiban. = *Hargita Népe* (Csíkszereda), szept. 28./

Szeptember 30-án megjelenik országos napilapként az *Új Magyar Szó* első száma. A régi előfizetők megkapják a lapot. Vezérigazgató: Stanik István, főszerkesztő: Ágoston Hugó, vezető szerkesztők: Bércesi Tünde, Salamon Márton László. /Holnap megjelenik az *Új Magyar Szó*. – *Népújtság* (Marosvásárhely), szept. 29./ Az *Új Magyar Szó* tulajdonosa Verestóy Attila RMDSZ-szenátor, aki ugyanakkor nem tagja az igazgatótanácsnak. /Megjelenik az *Új Magyar Szó*. – *Háromszék* (Sepsiszentgyörgy), szept. 30./

Október 1-jén lesz az évnyitó a Modern Üzleti Tudományok Főiskolája Székelyudvarhelyi Képzési Központjában. Idén negyvennégy elsőéves nappali hallgató és negyvenkét levelező tag iratkozott be a főiskolára és kezdi el tanulmányait. Az ünnepségen jelen lesz dr. Kandikó József, a tatabányai anyaintézet főigazgatója is. /Tanévnyitó a MÜTF-ön. = *Hargita Népe* (Csíkszereda), okt. 1./

Október 2-án Vargyas ünnepelt. A 125 lelket számláló református gyülekezet új templommal gazdagodott, amelyet a tervező Makovecz Imre magyarországi építész jelenlétében szenteltek fel. Dr. Pap Géza erdélyi református püspök felidézte a hely történetét, az új templom régiek alapjára épült, XI. és XIV. századi alapokat, építészeti elemeket találtak, ezekre, ezek felhasználásával készült el Makovecz temploma. /Farkas Réka: Föld és ég találkozása (Református templomot avattak Vargyason). = *Háromszék* (Sepsiszentgyörgy), okt. 3./

Gyimesközéplokon 1973-ban először tartottak A Tatros Forrásánál címmel a csángófesztivált. Október 2-án Gyimesfelsőlok volt gazdája az immár huszonkilencedik alkalommal megrendezett kulturális találkozóknak. Ezt a rendezvényt a diktatúra idején, a nyolcvanas évek közepén betiltották. Az ünnepi szentmise után a hagyományörző csoportok zenészó mellett, népviseletben vonultak a kultúrotthon épületébe. A fesztivál csángó bállal zárult. /Kristó Tibor: A Tatros Forrásánál. Csángófesztivál Gyimesfelsőlokon. = *Hargita Népe* (Csíkszereda), okt. 3./

Október 1-jén zárultak az Aradi Magyar Napok keretébe illeszkedő Alma Mater Napok rendezvényei. Az Alma Mater Alapítvány vendiák-találkozója két

helyszínen folytatódott: a volt Zárdában és a Csiky Gergely Iskolaközpontban. /Az örök diák. = *Nyugati Jelen* (Arad), okt. 3./

A nagyváradi Matyi Műhely Bábszínház e heti Arad megyei turnéján Nagyze-rind, Simonyifalva, Ágya után és Pécska, Kisperreg, valamint Majláthfalva előtt ok-tóber 5-én Aradon lép fel. / (Kiss): Zenés meseváros. – *Nyugati Jelen* (Arad), okt. 6./

1995. október 8-án alakult az Erdély Magyar Irodalmáért Alapítvány, melyet hiánypótló intézményként hoztak létre Lőrincz György székelyudvarhelyi író elnökletével. A tízéves EMIA díjátadó ünnepséggel egybekötve október 28-29-én emlékezik az évfordulóról. / (bb): Tízéves az EMIA. = *Udvarhelyi Híradó* (Székelyudvarhely), okt. 7./

Működik Bőjte Csaba alapítványának tizedik intézménye, a szovátai Szent Jó-zsef Gyermekvédelmi Központ. Az otthon a magyar gyermekek ajándéka erdélyi testvéreiknek. Bőjte Csaba atya a magyar püspökkari konferencia gyűjtésé-nek bevételéből 2002-ben vásárolt telket Szovátán, hogy újabb gyermekotthont építsen. Az építkezést időközben egy tűzvész hátráltatta, de a támogatók össze-fogtak, a ház sikeresen újjáépült. A központban majdnem száz gyermeknek jut hely. /Ferencs gyermekotthon Szovátán. = *Nyugati Jelen* (Arad), okt. 8./

Október 8-án tartotta az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság (EMT) az idej, immár hagyományokkal rendelkező Nemzetközi Energetika és Elektro-technika Konferenciát, az ENELKO 2005-öt. A megnyitón dr. Bíró Károly, az EMT Energetika-elektrotechnika Szakosztályának elnöke mondott beszédet. Szakkiadványokat bocsátottak az érdeklődők rendelkezésére. /Ö. I. B.: VI. ENELKO konferencia. = *Szabadság* (Kolozsvár), okt. 10./

A Magyar Televízió szeptember 19-30. között sugárzott felhívására a nézők és a könyvkiadók segítőkészen reagáltak, s mintegy ötvenezer könyvet gyűjtöttek össze, hogy segítsék azokat a településeket, ahol az árvizek nyomán a helyi könyv-tárak is kárt szenvedtek. A szervezők a Magyar Újságírók Romániai Egyesületét kérték fel az adomány szétosztására. /Négy konténer könyv a nézőktől. = *Nép-újság* (Marosvásárhely), okt. 11./

1989 után tizenhat évvel az állami magyar egyetem kérdése még mindig nem rendeződött, az 1990-ben az egyetem létrehozását támogató kétszázezer, 1994-ben ugyanezért összegyűlt mintegy félmillió aláírás ellenére. A reményt a Határon Túli Magyarok Hivatalának akkori elnökhelyettese, Törzsök Erika igyeke-zett szertefosztatni a *Magyar Hírlapban* és a kolozsvári *Szabadságban* megjelent írásával („önálló egyetemet követelt nagy hangon boldog, boldogtalan”, „de

senki nem tudta, miből”), Cs. Gyimesi Éva pedig „helyi gyártmányú, barkácsolt torzszülött”-nek, „egyfajta szellemi gettó”-nak, „nyelvi-nemzeti sajátosságba való bezárkózás”-nak minősítette az eljövendő Bolyai Egyetemet. A BBTE-n a mai napig nincsenek magyar feliratok, a folyosókon csak a román rektorok képmásai láthatók, mintha 1919 előtt és 1940–1945 között semmi sem létezett volna. A Babeş-Bolyai Egyetem két fiatal adjunktusa, Hantz Péter és Kovács Lehel, a Bolyai Kezdeményező Bizottság két tagja, szeptember végén részt vett az Európai Parlament egyik munkacsoportjának strasbourgi ülésén, amelyen ismertették a romániai magyar felsőoktatás hiányosságait. Jelenleg a 600 000 romániai egyetemi hallgatóból csak 26 000 a magyar, vagyis 4,4 százalék, miközben a romániai magyarság a lakosság 6,6 százaléka. Ebből a 26 ezerből is csak 10 ezer tanul anyanyelvén. /Asztalos Lajos: Napirenden a Bolyai. = *Szabadság* (Kolozsvár), okt. 14./

Nem szavazta meg a kolozsvári városi tanács az RMDSZ által előterjesztett magyar utcaneveket. Kolozsvárott hozzávetőlegesen húsz százalékos a magyarság részaránya, az utcanevek húsz százalékanak tehát magyar vonatkozásúnak kellene lennie. /Nagy-Hintós Diana: Magyar utcaneveket szavaztak le. Koalíciós „partnereink” sem támogattak. = *Szabadság* (Kolozsvár), okt. 14./

Véget ért az először megrendezett Aradi Magyar Napok tíznapos rendezvény-sorozat. Kiállítások, könyvbemutató, tudományos értekezések, istentiszteletek, versműsorok, színházi előadás, koncertek követték egymást. /Kiss Károly: Értékfelmutatás. = *Nyugati Jelen* (Arad), okt. 15./

Mintegy ötszáz résztvevő jelenlétében zajlott október 17-én Kolozsváron a Babeş-Bolyai Tudományegyetem épülete előtt a tüntetés. A résztvevők transzparensein Magyar egyetemet a mi adónkból, Szabadságot az egyetemünknek felirat volt olvasható. Hantz Péter bejelentette: a tüntetések szervezői követelik, hogy a jövő tanévtől kezdődően induljon be a Bolyai Egyetem, az október 20-i román-magyar kormányülésen pedig döntsenek a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen tervezett önálló magyar karok létrehozásáról. Felszólalt még, többek között, Juhász Tamás, a Protestáns Teológiai Intézet rektora, Bodó Barna, a Bolyai Kezdeményező Bizottság elnöke. A tüntetésen felolvasták Toró T. Tibor és Kónya-Hamar Sándor RMDSZ-es parlamenti képviselők, illetve Tökés László EMNT-elnök üdvözlő levelét. /B. T.: Több százan tüntettek a Bolyai Egyetemért. = *Szabadság* (Kolozsvár), okt. 18./

Könyves, gyertyás tüntetést szerveztek október 17-én Erdély négy városában, Kolozsváron, Csíkszeredában, Sepsiszentgyörgyön és Nagyváradon a Bolyai

Tudományegyetem újraindításáért, a Sapientia állami támogatásáért, valamint „az iskolásokat sújtó kisebbségellenes állapotok megszüntetéséért”. /Gyertyás-könyves felvonulás a Bolyai Egyetemért. = *Népújság* (Marosvásárhely), okt. 18./

Hermann Gusztáv Mihály, a székelyudvarhelyi városi könyvtár igazgatója bemutatta az Aeropolisz Történelmi és Társadalomtudományi Kutatócsoport évkönyveit, melyekben főként helytörténeti tanulmányokat közöltek. A csapat úgy állt össze, hogy hosszú szünet után 1999-ben hét frissen végzett történész került a városba. Munkáikat kötetbe gyűjtötték. Hermann ismertette *Náció és nemzet* – Székely rendi nacionalizmus és magyar nemzettudat 1848-ig című kötetét. /Szekeres Attila: A történelem vitatott sikere. = *Háromszék* (Sepsiszentgyörgy), okt. 19./

A Babeş–Bolyai Tudományegyetemen tizedik éve zajlik magyar nyelven művészettörténet-oktatás. Ezt segíti az Entz Géza Alapítvány. „Az alapítványt azzal a céllal hívtuk életre 1999-ben, hogy tudományos háttérrel biztosítson a művészettörténet szakos egyetemisták számára, beszerezze a könyvtárakba a szakirodalmat, megszervezze a nyári gyakorlatokat, és előkészítse az erdélyi műemlék épületek felújítását” – mondta Sipos Gábor elnök. Kovács András tanszékvezető ismertette a magyar nyelvű művészettörténet-oktatás történetét. /Márton Éva: Oltároktól a nemeslevelekig. Értekezések a régi Erdély művészetéről Kolozsváron. = *Krónika* (Kolozsvár), okt. 21./

Az év elején jelent meg Stefano Bottoni olasz történész Konföderáció a cél című tanulmánya az 1956-os romániai eseményekről, nevezetesen a Szoboszlai-ügyről. Szoboszlai Aladár temesvári római katolikus plébános annak a „kísérletnek a szellemi atyja”, amelynek célja a kommunista rendszer megdöntése egy Magyarországon és Romániában egy időben kirobbantott forradalom révén, illetve egy közös román-magyar államalakulat, az ún. Confederatio létrehozása – állította a történész a periratok és más források tanulmányozása nyomán. Melyik nemzetnek az ügye, kérdezte Bottoni, tekintettel arra, hogy a román Fintinaru másodrendű vádlott, és a per során még tucatnyi román embert ítélnék el. A Szoboszlai-ügyben közel kétszáz személyt vettek őrizetbe államellenes összeesküvés vádjával. Ötvenhét személy ellen emeltek vádat, közülük tízet (Szoboszlai Aladárt is) kivégeztek, 47 személyt életfogytiglani vagy több tízéves kényszermunkára, börtönbüntetésre ítélték. /Kocsis Cecília: 1956 Romániában: melyik nemzet ügye? = *Székely Hírmondó* (Kézdivásárhely), okt. 21./

Péntek János egyetemi tanárt választották újabb négy évre az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége (AESZ) elnökévé az október 22-én Sepsiszentgyörgyön

tartott tisztújító közgyűlésen. Péntek János beszámolt a négyévi tevékenységről, a szövetség által szervezett programokról, kiemelte, fontos, hogy az Oktatási Minisztérium nyilvántartásba vegye, felkarolja és támogassa az AESZ versenyeit, rendezvényeit. Péntek János szólt a szövetség által szervezett táborokról, kiadványokról is. Provincializálódik az újságírás, csökken a szakmai igény, és a sajtó nem tartja fontosnak az anyanyelvápoló rendezvényeken való részvételt – mondta az elnök. Több megyében nincsen elég magyar szakos tanár, tanító, mert megalázóan rosszul fizetett a pedagógusi munka. /Nagy Zsuzsanna: Le-felé csúszik a magyar oktatás. = *Háromszék* (Sepsiszentgyörgy), okt. 24./

Nyolcadik alkalommal lép közönség elé csoportos kiállítással a Nagybányai Magyar Képzőművészek Társasága. Hagyományos őszi tárlatuk megnyitója október 27-én lesz Nagybányán, a Teleki Magyar Házban. /(n): Kortárs nagybányai magyar képzőművészek tárlata. = *Szabadság* (Kolozsvár), okt. 26./

A nagybányai Lendvay Márton Színjátszó Kör október 28-án tartja évadnyitó előadását a Városi Színházban. Műsoron *Sommerset Maugham: Imádok férjhez menni* c. zenés vígjátéka három felvonásban (felújított változat). /*Imádok férjhez menni*. – *Bányavidéki Új Szó* (Nagybánya), okt. 28./

Elhunyt Péterfy László /Nyárádselye, 1910. febr. 2. – Kiskend, 2005. okt. 26./ lelkész, helytörténész. Szolgált gyülekezetét, gyűjtötte szorgalmasan népe szellemi termésének gyümölcseit. Napvilágot látott Kibédről, Nyárádselyéről, aztán Kendről, majd Bonyháról, Héderfájáról, Siklódról szóló könyveinek sorozata. Kendi Kalendáriumot is írt, szerkesztett. Könyvei nélkül nem lehet megírni a jelzett települések teljes monográfiáit. /Bölöni Domokos: Elment a pennás lelkész. = *Népújóság* (Marosvásárhely), okt. 29./

A Romániai Magyar Népművészeti Szövetség október 15-16-án Csíkszeredában ünnepelte fennállásának tizedik évfordulóját. Ebből az alkalomból a vargyasi Máthé Ferenc népművészt a szövetség életműdíjjal tüntette ki. Máthé Ferenc huszonnyolc templomba faragott csillárt, énekmutató táblát, úrasztalát, szószékborítást. Közösségi megemlékezések alkalmával kopjafát, emléktáblát ajánlékozott egy-egy történelmi esemény, személyiség tiszteletére. /Kovácsné István Anikó: Máthé Ferenc életműdíjas. = *Háromszék* (Sepsiszentgyörgy), okt. 29./

Öt kolozsvári festőművész, Fülöp Antal Andor, Incze János Dés, Miklóssy Gábor, Mohy Sándor és Szolnay Sándor alkotásaiból nyílt kiállítás Budapesten, a Szent István tér 12. szám alatti Belvedere Galériában, /(németh): Kolozsvári festők munkái a budapesti Belvederében. = *Szabadság* (Kolozsvár), okt. 29./

Bocskai-emlékszobrot, a magyarországi Berek Lajos alkotását avatták Szentjobbon október 31-én, a reformáció emlékünnepén. /Hírsaláta. = *Háromszék* (Sepsiszentgyörgy), nov. 2./

Aláírásgyűjtést kezdeményezett az önálló magyar egyetemért harcoló Bolyai Kezdeményező Bizottság (BKB) a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemen (BBTE) tanító oktatók körében az egyetemen tervezett magyar karok létrehozásáért – jelentették be a bizottság tagjai. Hantz Péter, Kovács Lehel és Péntek Imre, a testület tagjai szerint a BBTE-n tanító oktatók közel kilencven százaléka egyetért a három magyar kar létrehozásával. Hantz Péter Brüsszelben az Európai Parlament illetékes szakbizottsága előtt felvetette a kérdést, több EP-képviselő, de még az Egyesült Államok kormánya is érdeklődik az ügy iránt. /B. T.: Aláírásgyűjtés a magyar karokért. = *Szabadság* (Kolozsvár), nov. 5./

Tízéves fennállását ünnepelte november 5-én Kolozsváron a Gál Kelemen Oktatási Központ. Szócs Judit igazgatónő ismertette a központ tevékenységét. /F. I.: Jubilál a Gál Kelemen Oktatási Központ. = *Szabadság* (Kolozsvár), nov. 7./

Újabb irodalmi találkozóhellyel gazdagodott Marosvásárhely, a nemrég felújított Pálffy-házzal. November 5-én itt volt Tomaso Kemeny, azaz Kemény Tamás, a gyermekkorában Olaszországba szakadt irodalmár /ma az egyik leg híresebb olasz, vagy olaszul (is) író költő/ könyvbemutatója. A szerző olasz nyelven írt, nemrégiben magyarra fordított Erdély aranypora /Irodalmi Jelen Könyvek, Arad/ című eposzának bemutatóján Tomaso Kemennyel Szócs Géza beszélgetett. /Nagy Botond: Erdélyi aranypor. = *Népújság* (Marosvásárhely), nov. 8./

Kevés a magyar szakember a kolozsvári levéltárban, múzeumokban, könyvtárakban. Az nem lehet, hogy akkora magyar hagyatékot, mint amekkorát a kolozsvári székhelyű könyv- és levéltárak őriznek, magyar szakemberek jelenléte nélkül használjanak, illetve hagyjanak feldolgozatlanul, reagált erre Csetri Elek történész, akadémikus. Az Állami Levéltárban a magyar szövegeket is román kutatók vizsgálják, más intézményekben is kevés a magyar alkalmazott. Csetri szerint az RMDSZ-nek segítenie kell a tudományos szférát abban, hogy a magyarság ezekben az intézményekben is számarányának megfelelően legyen jelen, főleg a fiatal szakértők révén. /Benkő Levente, Lázár Lehel: Magyar hagyaték – román kutatók. = *Krónika* (Kolozsvár), nov. 11./

November 9-én immár a tizenhatodik évadnyitóját tartotta Aradon, a Jelen Ház nagytermében a Kölcsey Színpad társulata. /Kiss): Évadot nyitott a Kölcsey Színpad. = *Nyugati Jelen* (Arad), nov. 11./

November 11-én a *Korunk* folyóirat szervezésében kétnapos történeztanácskozás kezdődött Kolozsváron Társadalomalakító elképzelések és a hatalom mechanizmusai a Kárpát-medencében 1944/45–1968 között címmel. /Ördög I. Béla: Történészkonferencia Kolozsváron. = *Szabadság* (Kolozsvár), nov. 12./

November 11–13. között tartják az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság Kémia Szakosztályának és a BBTE Kémia és Vegyészmérnöki Kar magyar tagozatának a szervezésében a tizenegyedik nemzetközi vegyészkonferenciát. /N.-H.D.: Vegyészkonferencia az EMT-nél. = *Szabadság* (Kolozsvár), nov. 12./

November 5-én adták át Budapesten, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumában a protestáns kultúra és tudomány kiemelkedő műveléséért járó elismerést, a Károly Gáspár-díjat. Az idei kitüntetettek között szerepel Sipos Gábor levéltáros, egyetemi docens is. Dr. Sipos Gábor /sz. Érszodoró, 1951./ 1977-ben került levéltárosnak az Erdélyi Református Egyházkerület Kolozsvári Gyűjtőlevéltárába. 1998-ban kapott docensi kinevezést a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Középkori Tanszéke történelem-könyvtár szakára. Elsősorban művelődéstörténeti tárgyakat, könyv- és nyomdatörténetet, levéltártant, könyvtártörténetet, illetőleg magyar történelmi áttekintést ad elő, továbbá levelező tagozaton egyetemes középkort oktat. Sipos Gábor az Erdélyi Múzeum-Egyesület titkára. /Kosa László: Sipos Gábor Károly Gáspár-díjas. = *Szabadság* (Kolozsvár), nov. 12./

November 11-13-án, a hétfvégén tartották meg az Erdélyi Magyar Régészek III. konferenciáját a csíksomlyói Jakab Antal Tanulmányi Házban. Az előzőekhez viszonyítva a csíksomlyói találkozó volt a legsikeresebb: több mint 100 egyetemi hallgató, érdeklődő volt kíváncsi a két szekcióban bemutatott, közel 50 előadásra. Két évvel ezelőtt alakították meg a Posta Béla Régészeti Egyesületet. /Kristó Tibor: Erdélyi magyar régészek konferenciája. = *Hargita Népe* (Csíkszereda), nov. 14./

Tizenharmadik alkalommal adták át november 12-én Szamosújváron a Czelder Márton- és Földes Károly-díjat. A Diaszpóra Alapítvány és az Erdélyi Református Egyházkerület minden évben kitüntet egy református lelkészt és egy gondnokot a szórványban végzett áldozatos munkájáért. A Czelder Márton-díjat Jánossy László balázsfalvi református lelképásztor vehette át, aki a Kis-Küküllő mentén végzett szórványszolgálatáért, a Földes Károly-díjat pedig Nagy István kispulyoni gondnok a Füzes mente szórványmagyarsága hitének és nyelvének őrzéséért. /Dézsi Ildikó: Élet a romok felett. Szórványdíjakat adtak át Szamosújváron. – *Szabadság* (Kolozsvár), nov. 14./

Bukarestben átadták a Romániai Írók Szövetségének 2004-re szóló díjait, ki-sebbségi irodalom kategóriában Egyed Péter és Hatházi András írószövetségi díjban részesült. /Szonda Szabolcs: Madonnák és Daniló. = *Új Magyar Szó* (Bukarest), nov. 14./

Gyurkovics Hunor szabadkai grafikus-festőművészek és Banner Zoltán mű-vészettörténésznek ítélte oda idén a Szervátiusz Jenő-díjat a néhai kolozsvári szobrászművész nevét viselő alapítvány. /Banner Zoltán Szervátiusz Jenő-díjat kapott. = *Népújság* (Marosvásárhely), nov. 15./

Tudományos ülészakot szervezett Marosvásárhelyen az Erdélyi Múzeum-Egyesület. A Magyar Tudomány Napja Erdélyben alkalmából az előadások dr. Péter Mihály értekezésével kezdődtek. Dr. Szabó Miklós nyugalmazott tudományszakos főkutató, számos falumonográfia szerzője tartott helytörténeti munkákkal kapcsolatos előadást, majd Simén Domokos nyugalmazott unitárius lelkész értekezett Báthori Zsigmondról. /Nagy Botond: Egykori vándorgyűlések kései utóda. = *Népújság* (Marosvásárhely), nov. 17./

Évek könyve címmel jelent meg a Hargita Nemzeti Székely Népi Együttes 15. születésnapján az az összefoglaló kötet, amely visszatekintés és összegzés, az együttes sikertörténetének számbavétele. /Takács Éva: Tizenöt éves a Hargita együttes. = *Hargita Népe* (Csíkszereda), nov. 18./

November 18-án kétnapos fórum kezdődött Kolozsváron, az Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME) rendezésében *A Magyar Tudomány Napja Erdélyben* elnevezéssel. A központi téma az erdélyi magyar tudománytörténet volt. Egyed Ákos, az EME elnöke elmondta, beindult az erdélyi magyar tudományos örökség felmérése. Hamarosan monográfiát jelentetnek meg az EME múltjáról. Kiss Elemér, az MTA külső tagja, a Bolyai-kutatás múltjáról és jelenéről értekezett. Péntek János, az MTA külső tagja, az EME és a kolozsvári nyelvészeti iskola kialakulásáról beszélt, Kolumbán József pedig a kolozsvári matematikai iskola kialakulásáról. /Ördög I. Béla: A Magyar Tudomány Napja Erdélyben. = *Szabadság* (Kolozsvár), nov. 19./

November 18-án felavatták Kolozsváron, a Farkas utcában a Barabás Miklós Céh (BMC) székházát. /F. I.: Otthonra talált az erdélyi magyar képzőművészet. Felavatták a Barabás Miklós Céh székhelyét. = *Szabadság* (Kolozsvár), nov. 19./

Önmagát felülmúló tette vállalkozott az 56 lelket számláló szabédi református gyülekezet. A 2001. szeptemberében összedőlt vályogépület helyett új templo-

mot emeltek a falu központjában. A székelykapus templomot november 20-án, vasárnap avatták fel, Pap Géza református püspök jelenlétében. /(*bodolai*): Avatóünnepség Szabódon. Az összefogás temploma. = *Népiújság* (Marosvásárhely), nov. 22./

November 24–26. között emlékeztek meg Nagyváradon a Partiumi Keresztény Egyetem alapításának 15. évfordulójáról. November 24-én a kolozsvári Bolyai Társaságot látták vendégül, majd Gaal György, Csetri Elek, Gábor Zoltán, Kerkes Jenő, Balázs Sándor és Horváth Andor professzorok tartották meg a kolozsvári egyetemi és tudományos élettel kapcsolatos előadásait. /G. Gy.: Partiumi Egyetemi Napok. = *Szabadság* (Kolozsvár), nov. 30./

December 4-én Székelyudvarhelyen felavatták Baróti Szabó Dávid (1739–1819) szerzetes, költő, műfordító szobrát, Székely József udvarhelyi szobrászművész alkotását. Ványolós A. István mondja a *Költő és szobrász* című, a szoborállítás kapcsán – Székely József szobrászról és a Baróti Szabó Dávidról készült füzetecske előszavában, hogy egy népnek akkor van jövője, ha ismeri történelmét, elődeit. /Barabás Blanka: Baróti Szabó Dávid: keresztény erkölcs és költészet. = *Udvarhelyi Híradó* (Székelyudvarhely), dec. 5./

Dr. Indig Ottó /Gyertyámos, 1936. okt. 18. – Nagyvárad, 2005. dec. 9./, a Nagyvárad Ady Társaság elnöke, a jeles irodalom- és művelődéstörténész, kritikus, publicista és tanár 69 esztendőskorában elhunyt. Több évtizedes középiskolai és főiskolai pedagógusi munkája mellett a Kelet-Nyugat, a Bihari Napló, az Erdélyi Napló, majd a Várad folyóirat szerkesztőjeként tevékenykedett. Irodalom-, sajtó- és színháztörténeti szerzőként tizenegy kötetet jelentetett meg, képzőművészeti kritikusként és műgyűjtőként is nagyra becsült tagja volt a város polgárságának. /A Nagyvárad Ady Társaság: Elhunyt dr. Indig Ottó. = *Nyugati Jelen* (Arad), dec. 12./

A Kriterion Alapítvány kuratóriuma Egyed Ákos történész akadémikusnak, az Erdélyi Múzeum-Egyesület elnökének ítéli oda a 2005. Kriterion-koszorút több mint fél évszázados történettudósi munkásságáért, a székelység és Erdély történelmének következetes kutatásáért. Egyed Ákos 1952-ben végzett a kolozsvári Bolyai Tudományegyetemen, ettől kezdve 1998-as nyugdíjazásáig a kolozsvári Történelmi Intézet főkutatója. 1992-től a Debreceni Tudományegyetem, valamint a Budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem meghívott előadója. Fontosabb kutatási területei az újkori Erdély, a székelység és Kolozsvár története. /Kriterion-koszorú Egyed Ákosnak. = *Népiújság* (Marosvásárhely), dec. 13./

Elhunyt Huszár Sándor /Kolozsvár, 1929. ápr. 15. – Békéscsaba, 2005. dec. 13./ szerkesztő, író. Utolsó éveiben terjedelmes naplóján dolgozott, amelyből eddig csupán részletek láttak napvilágot. Huszár Sándor a kolozsvári Igazság, majd az Utunk szerkesztője volt 1964-ig, akkor a kolozsvári Állami Magyar Színház igazgatója lett. Író társaival készített interjú-kötete *Az író asztalánál /1969/* címmel jelent meg. Az 1970-ben Bukarestben induló új hetilap, az *A Hét* főszerkesztője lett, 1983 októberében leváltották. 1983-tól 1988-ig az *Előre* napilap szerkesztője volt, majd áttelepült Magyarországra. Szegeden élt, majd az utolsó időben Békéscsabán. /Horváth Andor: *A szerződő ember. Huszár Sándor (1929–2005).* = *Új Magyar Szó* (Bukarest), dec. 16./

Dr. Atzél Endre december 7-én, 68 éves korában tragikus hirtelenséggel elhunyt. Neves történelmi családok sarjaként kora gyermekéveitől a menekülés, üldöztetés, kitelepítés, hátrányos megkülönböztetés jutott osztályrészéül, mégis egész életében az emberi és erkölcsi helytállás volt számára a legfőbb parancs. Tizenkilenc évesen, az 1956-os forradalomban való részvételéért, 14 év börtönbüntetést kapott, amelyből több mint 6 évet a legszigorúbb fegyházakban ténylegesen letöltött. A Frater Juliánus Alapítvány Kuratóriumának elnök emeritusa, a Máltai Lovagrend tagja, szoros együttműködésben dolgozott a Johannita Lovagrend, a Transcar, a Pro Professione Alapítvány, a Segítő Jobb Alapítvány, több egyházi és számos külföldi jótékony szervezet tisztségviselőivel, egységeivel. Mindig a lelegelettebbek, a legrászorulóbbak, a legelhagyottabbak voltak azok, akiket felkarolt. Szerepe volt az erdélyi szórványkollégiumok létrehozásában, iskolai könyvtárak, bentlakások felszerelésében. 1992-ben döntő módon ő szervezte meg az ezer moldovai csángó magyarországi zarándokútját, hogy a pápalátogatáskor felmutathassák sajátos gondjaikat. /Gergely Istvánná: *Dr. Atzél Endre halálára (1936–2005).* = *Szabadság* (Kolozsvár), dec. 17./

December 19-én felavatták Székelykeresztúr főterén József Attila szobrát, a lengyelfalvi származású, székelyudvarhelyi Zawaczki Walter Levente egész alakos alkotását. /Fülöp Lajos: *József Attila-szobor Székelykeresztúron.* = *Hargita Népe* (Csíkszereda), dec. 19./

Összeállította: **Udvardy Frigyes**

A kisebbségi törvény kronológiája

1993. november

– Az RMDSZ országos választmánya, a Szövetségi Képviselők Tanácsa (SZKT) elfogadta a nemzeti kisebbségekről és autonóm közösségekről szóló törvénytervezetét, amelyet a román parlamentben törvényjavaslatként iktattak.

1994. április

– A parlamentben törvényjavaslatként benyújtották a kisebbségek egy közös törvényjavaslatát, amely a Kisebbségi Tanács (KT) keretében készült sor. Nem került sor sem az RMDSZ, sem a KT által benyújtott tervezet megvitatására.

2002. március 7.

– Az Adrian Năstase vezette román kormány határozatot bocsátott ki, amelynek értelmében a kisebbségek jogosultak saját szimbólumaik használatára saját ünnepeik alkalmával. A határozattal módosították az ország hivatalos szimbólumainak (zászló, pecsét) használatára vonatkozó rendeletet. A módosítás szerepelt az RMDSZ és a Szociáldemokrata Párt (PSD) közötti egyezményben.

2004. június 18.

– Négy magyar képviselő és egy szenátor aláírásával iktatták a képviselőház állandó bizottságában az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács (EMNT) által kidolgozott személyi elvű autonómiatervezetet.

2004. december 23.

– Az új kormány megalakításáról szóló parlamenti megbeszéléseken az RMDSZ valamint a többi romániai nemzeti kisebbség parlamenti képviselő nyomatékosan kérte Traian Băsescu államfőtől egy, a kisebbségek jogait magába foglaló és biztosító törvény megalkotását.

2005. január 3.

– Az új kormány programja előirányozza az anyanyelvi oktatás kiterjesztését is az elemi iskoláktól az egyetemekig, a kisebbségek számarányos képviseletének

garantálását a törvényhozásban és a végrehajtásban, országos, illetve helyi szinten, az egyházak vagyonának garantálását, illetve olyan körülmények biztosítását, melyben ezek a vagyonok fejlődhetnek, a közösségi szintű kulturális programok finanszírozását.

2005. január 15.

– Márton Árpád RMDSZ-képviselő szerint az RMDSZ programjában szereplő három autonómia-forma – a helyi közigazgatási, a kulturális önrendelkezési és a fejlesztési régió átszervezése – megtalálható a kormányprogramban is, de a Szövetség nem mond le a területi autonómiáról sem.

2005. január 18.

– A Magyar Rádióknak adott interjúban Gyurcsány Ferenc magyar miniszterelnök megállapította: a határon túl már van kulturális autonómia. Elmondta: „fantasztikus dolog például, hogy magyar nyelvű egyetem van, és az például a kulturális autonómia egyik megnyilvánulása, hogy magyar nyelvű középiskola és (...) általános iskola van”.

2005. február 3.

– Markó Béla, az új kormány miniszterelnök-helyettese fogadta az European Center for Minority Issues (ECMI) küldöttségét. A tárgyaláson részt vettek a nemzeti kisebbségi törvény előkészítésével megbízott RMDSZ-es munkacsoport tagjai is: Márton Árpád, Varga Attila, Máté András Levente parlamenti képviselők, valamint Markó Attila államtitkár, az Etnikumközi Kapcsolatok Hivatalának (EKH) vezetője.

2005. február 8.

– Az RMDSZ sajtótájékoztatón jelentette be, hogy a többi kisebbség képviselőivel közösen dolgoznak a kisebbségi törvényen, mely kerettörvény jellegű lesz. Varga Attila képviselő szerint a kisebbségi törvény szerepel mind az RMDSZ programjában és választási programjában, mind a kormány programjában. Bejelentették, hogy közvitára bocsátják a kisebbségi törvény tervezetét.

2005. február 18.

– Az írott és elektronikus média vezetőivel való találkozón Markó Béla RMDSZ-elnök kijelentette, hogy az RMDSZ szeretné, ha a kisebbségi törvény tervezete még március végéig elkészülne, s még a tavaszi szesszióban elfogadná a parlament.

– Tökés László, az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács (EMNT) elnöke szerint a kisebbségi törvény megalkotása pedig csak alássa az autonómiát, elfogadása pedig a hagyományos kisebbségpolitikai érdekvédelem eszköze.

2005. február 26.

– Az RMDSZ sajtótájékoztatóján bejelentették, hogy a kisebbségi törvény tervezete szerint a kisebbségi szervezetek belső választásokkal hozhatják létre az autonómia testületeit, melyek az intézmények működését irányítják, és ezeket a testületeket megalakulásuk után kormányhatározattal ruházzák fel a megfelelő hatáskörökkel. A tervezetnek március végéig kell a kormány asztalára kerülnie, és azt áprilisban a kormány nyújtja be a parlamentnek törvényjavaslatként.

2005. március 16.

– Az RMDSZ parlamenti képviselői kézhez kapták a Szövetség munkacsoportja által kidolgozott kisebbségítörvény-tervezetet. A képviselők és szenátorok március 21-ig kaptak lehetőséget arra, hogy megfogalmazzák módosító javaslatukat. Ezek esetleges beiktatásával készül el az a tervezet, amelyet a többi kisebbséggel való egyeztetésre és az erdélyi magyarságon belüli közvitára bocsátanak, majd – az RMDSZ tervei szerint – március 31-én a kormány asztalára helyeznek.

2005. március 17.

– Toró T. Tibor Temes megyei képviselő élesen bírálta a tervezetet; szerinte az a kisebbségi szervezetek létrehozására vonatkozóan ugyanazokat a diszkriminatív kritériumokat tartalmazza, amelyeket a romániai választási törvényben több nemzetközi szervezet – a Velencei Bizottság, az Európai Parlament testületei, az Egyesült Államok külügyminisztériuma – is kifogásolt.

2005. március 18.

– Nyilvánosságra hozták a kisebbségi törvény tervezetének szövegét.

2005. március 21.

– A Magyar Polgári Szövetség háromszéki egyeztető tanácsa megvitatta és élesen bírálta a nemzeti kisebbségekről szóló törvény tervezetét, és széleskörű konzultációsorozat beindítását kezdeményezte az autonómiáról.

2005. március 22-25.

– Toró T. Tibor képviselő benyújtotta a kisebbségi törvény tervezetéhez készített módosító csomagot. Toró csomagja 15 indítványt tartalmaz, az EMNT 2004-ben iktatott személyi elvű kerettörvény-tervezetéből indul ki, és megkönnyíti a kisebbségi szervezetek bejegyzését, az autonómiatanácsok létrehozását pedig két szinten (helyi és országos) szabályozza.

2005. március 23.

– Az Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége nyílt levélben kérte Markó Bélát, tolja ki május 31-ig a törvénytervezet közvitáját, a módosító javaslatok beküldési határidejét.

2005. március 30.

– Az erdélyi protestáns egyházfők, Adorjáni Dezső Zoltán evangélikus, Pap Géza református, Szabó Árpád unitárius és Tökés László református püspökök Markó Bélához intézett nyílt levelükben kifejtik: nem célszerű jelen formájában a parlament elé terjeszteni a tervezetet, mert azt nem előzte meg széleskörű szakmai és társadalmi vita. Az egyházfők méltatlannak tartják, hogy a tervezet nem ismeri el az egyházak és civil szféra szerepét a magyar kisebbségi közösségek fennmaradásában, megállapítják, hogy „a törvénytervezet súlyos demokrácia deficitet statuál”, és hiányolják, hogy nem tartalmazza a nemzetiségek önálló állami egyetem alapítási jogát, valamint az állami támogatást ezek, illetve a felekezeti oktatási intézmények számára.

2005. április 4.

– Asztalos Csaba, a Diszkrimináció-ellenes Tanács elnöke úgy véli, hogy a kisebbségi törvényben nem lehet különbség a kisebbségi szervezetek közt a parlamenti tagság szerint, ahogy az a tervezetben áll, túlzottnak tartja azt a választási törvényből átemelt kritériumot, miszerint a nagyszámú nemzetiségek szervezeteinek minimum 25 ezer támogató aláírás kell begyűjteniük a bejegyzésükhöz, és érvényesíteni kell a kisebbségi törvénytervezetben a Velencei Bizottság diszkrimináció-mentesítő véleményezését.

2005. április 15.

– Bár szerepelt a kormányülés napirendjén a kisebbségi törvény tervezetének megvitatása és elfogadása, a kérdést egy héttel halasztották. A Szociáldemokrata Párt szóvivője bejelentette, soha nem fogják támogatni a Románia területi autonómiájára vonatkozó követeléseket.

2005. április 21.

– A kormány úgy döntött, a kisebbségi törvény tervezetéről kéri a Velencei Bizottság és az EBESZ Kisebbségi Főbiztosának a véleményezését.

2005. április 23.

– Az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács és a Székely Nemzeti Tanács közös ülésén a marosvásárhelyi Vártemplomban elfogadott nyilatkozat bírálja a kisebbségi törvényt, mely „a magyar autonómia kijátszására és letörésére szolgál”. Az EU-csatlakozással kapcsolatosan a testület a védzáradék alkalmazását javasolja.

– Markó Béla kijelentette, a koalíción belül ellentétek vannak a kisebbségi törvény megítélésében. Beszámolója szerint a társadalmi vita nyomán a tervezeten sokat javítottak.

2005. május 5.

– Mona Muscă művelődési miniszter bírálta a kisebbségi törvény tervezetét. „Jelenlegi formájában a kisebbségi törvénytervezet több elfogadhatatlan előírást is tartalmaz” – szögezte le, kifogásolván, hogy a tervezet a létrehozandó kisebbségi szervek és az állami hatóságok között „párhuzamosságot” teremt.

– Az *Adevărul* értesülése szerint a koalíció egyeztető ülésén azt javasolták, hogy a kisebbségi törvénytervezetet a kormány felelősségvállalásával nyújtsák be a parlament két házában. A lap úgy tudja, ezzel a Demokrata Párt nem értett egyet.

– Az Európai Népcsoportok Föderális Uniója (FUEN) támogatását kérte a kisebbségi törvény elfogadtatásához Markó Béla, az RMDSZ szövetségi elnöke a szervezet jubileumi kongresszusán.

2005. május 12.

– A nemzeti kisebbségek, alkotmányos régiók és regionális nyelvek ügyeivel foglalkozó európai parlamenti pártközi, „intergroup” csoport ülését követően Tabajdi Csaba, a csoport társelnöke közleményben bejelentette, hogy az európai autonómiák és kisebbségi önkormányzatok tapasztalatairól cseréltek eszmét, elsősorban nyugat-európai példák – Katalónia, Baszkföld, Dél-Tirol, Korzika, Skócia, Wales, Flandria, Vallónia, az Aland-szigetek, Grönland, a Feröer-szigetek – alapján.

2005. május 19.

– Többszöri halasztást követően a kormány elfogadta az RMDSZ kisebbségi törvény-javaslatát.

2005. május 21.

– Autonómia-konferenciát szervezett Nagyváradon az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács (EMNT). A konferencia résztvevői – Németh Zsolt, Smaranda Enache, Toró T. Tibor, Gabriel Andreescu, Szász Jenő, Bakk Miklós – bírálták a kisebbségi törvény demokrácia-deficitjét.

2005. június 2.

– A Magyar Polgári Szövetség (MPSZ) sepsiszéki szervezete felkérte az RMDSZ parlamenti képviselőit és szenátorait, hogy ne szavazzák meg a kisebbségi törvényt, mely nemzetellenes, diszkriminatív, antidemokratikus – nyilatkozta Gazda Zoltán területi elnök.

– A kisebbségi törvény tervezete eljutott a szenátus emberjogi, illetve közigazgatási bizottságának asztalára.

2005. június 3.

– A kisebbségi törvénytervezet támogatását kérte az Európai Néppárttól Markó Béla.

2005. június 8.

– Az RMDSZ frakciói úgy döntöttek, nem támogatják a Székely Nemzeti Tanács (SZNT) parlament elé terjesztett autonómia-statútumát.

– Az Európai Parlament (EP) *Jelentés a kisebbségek védelmét szolgáló és hátrányos megkülönböztetés-ellenes politikákról a bővítés utáni Európában (2005/2008)* címmel kisebbségvédelmi minimumot felállító dokumentumot fogadott el. A dokumentum fel-hívja az Európai Bizottságot, valamint a tagállamokat arra, hogy a nyelvi kisebbségeket a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájában, a nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezményben és a hágai valamint a lundi ajánlásokban lefektetett elvekkel összhangban kezelje. Magyar javaslatra a jelentés külön tárgyalja az egyes tagállamok területén élő hagyományos vagy etnikai kisebbségeket az újonnan bevándorlóktól.

2005. június 9.

– Negatívan véleményezte a szenátus kulturális bizottsága a kisebbségi törvénytervezetet, ezért Markó Béla, az RMDSZ elnöke közölte: a kormánykoalíciós partnerek vezetőitől kérni fogja, figyelmeztessék szenátorait, hogyan szavaznak a tervezet esetében.

2005. június 18.

– Az SZKT előtt elmondott beszédében Markó Béla a kisebbségi törvény erdélyi magyar kritikusait bírálta.

2005. június 21.

– A szenátus jogi bizottsága megkezdte a kisebbségi törvény vitáját. A kisebbségek mint „államalkotó tényezők” kifejezést a kisebbségek mint a „román lakosság része” kifejezésre módosították. A bizottság összesen négy cikkelyt vitatott meg a törvényből.

2005. július 2.

– A szenátus jogi bizottságában további hetven, többnyire Gheorghe Funar nevéhez kapcsolódó módosító indítványt vitattak meg. A testülethez összesen 270 módosító javaslat érkezett. Az ellenzéki szenátorok kivonultak a vitáról.

2005. július 6.

– A szenátus jogi bizottsága jóváhagyta a kisebbségi törvénytervezet előírásait a nevek eredeti helyesírás szerinti anyakönyvezéséről.

2005. július 7.

– A szenátus közigazgatási és területrendezési bizottsága kedvezően véleményezte a kisebbségek jogállásáról szóló törvénytervezetet. A bizottság elutasította a Szociáldemokrata Párt és a Nagy-Románia Párt szenátorai által benyújtott módosító indítványokat.

2005. szeptember 28.

– A szenátusban az ellenzéknek sikerült megakadályoznia a nemzeti kisebbségek jogállásáról szóló törvénytervezet hallgatólagos elfogadását. Az alkotmány alapján erre akkor kerül sor, ha a törvényhozás 45 napon belül nem hoz döntést a törvényjavaslatról.

2005. október 7.

– Folytatódott a kisebbségi törvénytervezet általános vitája a szenátusban.

2005. október 14.

– Folytatódott a kisebbségi törvény szenátusi vitája, melyben a szenátorok a 8. cikkely megtárgyalásáig jutottak el. A vita során többszörösen is hangsúlyt kapott, hogy Szász Jenő, a Magyar Polgári Szövetség elnöke alkotmányellenesnek tartja a tervezetet.

2005. október 19.

– A képviselőház elutasította a Székelyföld autonómiájáról szóló törvénytervezetet. A tervezetet Sógor Csaba szenátor és Becsek-Garda Dezső képviselő terjesztette be.

2005. október 21.

– A Velencei Bizottság soros ülésén úgy értékelte a kisebbségi törvénytervezetet, hogy az lehetőséget teremt majd Romániában a kisebbségi jogok megerősítésére és kiszélesítésére. A bizottság jelentése szerint „a kulturális autonómia képes arra, hogy biztosítsa a nemzeti kisebbségek számára a tényleges döntéshozatali jogosítványokat, nem csupán egyszerű konzultációs jogot, ahogy gyakran más országokban rögzítették”. Ugyanakkor a jelentés bírálta a tervezet kisebbségi szervezetek bejegyzésére és választási részvételére vonatkozó, korlátozó előírásait, valamint a szabályozás pontatlanságait, a hatáskörök nem kellően világos leírásait.

2005. október 24.

– A szenátus elutasította a kisebbségek jogállásáról szóló törvényjavaslatot.

2005. október 26.

– A képviselőház házbizottságában leszavazták a kormánykoalíció azon kérését, hogy az alsóház sürgősségi eljárással tárgyalja meg a kisebbségi törvényjavaslatot.

– A Magyar Polgári Szövetség egy közleményben kéri az RMDSZ csúcsvezetőinek lemondását, a kisebbségi törvénytervezet visszavonását és egy másik, az autonómiáról szóló tervezet előkészítését, amelyet „a teljes magyar nemzeti közösségünk elfogad, képvisel, és szükség esetén megvéd”.

2005. november 2.

– A székelyföldi román civil szervezetek memorandumot tettek közzé, amelyben az európai követelményekkel ellentétesnek nevezik a kisebbségi törvényt, és tíz pontban fogalmazzák meg kifogásaikat.

2005. november 3.

– Tőkés László Bukarestben öt szervezet, az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács (EMNT), a Székely Nemzeti Tanács (SZNT), a Magyar Polgári Szövetség (MPSZ), a Magyar Ifjúsági Tanács (MIT) és az Erdélyi Magyar Ifjak (EMI) közös nyilatkozatát ismertette. A nyilatkozat szerint „nagy a veszélye annak, hogy Románia abszolválja a kisebbségpolitikai elvárásoknak a kötelezettségét egy ilyen gyenge kisebbségi törvénytervezet elfogadásával, és ezáltal az autonómia kérdése végképp lekerüljön a napirendről”.

2005. november 7.

– A házbizottság a kormány kérésére ismét megvitatta a kisebbségi törvény sürgősségi eljárással való elfogadását, és ismét elutasította azt.

2005. november 10.

– Adrian Năstase képviselőházi elnök Călin Popescu Tăriceanu kormányfőhöz intézett levelében kifejti: „Sem Románia számára, sem az európai uniós csatlakozás ügyében nem jelent prioritást a kisebbségi törvény elfogadása”.

– Csapó József, a Székely Nemzeti Tanács (SZNT) elnöke nyílt levélben fordult Gál Kinga európai parlamenti képviselőhöz a Bukarestben szervezett *Szubszidiaritás és önkormányzat az Európai Unióban – kisebbségek lakta régiók a kibővített Európában* című konferencia kapcsán. A kisebbségi törvénytervezettel kapcsolatosan a levél kifejti: „az erdélyi magyarságot s a székelységet a kulturális autonómia leple alatt kiszolgáltatja a romániai hatalomnak és azzal együttműködő magyar politikai alakulatnak”.

2005. november 15.

- A Konzervatív Párt szerint törülni kell a kisebbségi törvényből a „mérgező fejezeteket”. A konzervatívok kijelentették, csak akkor támogatják a kisebbségi törvényt, ha a Hargita és a Kovászna megyei románok a helyi tanácsokban hivatalból kapnak egy-egy helyet.
- Markó Béla kijelentette, hogy az RMDSZ csak olyan módosításokat fogad el, amelyek a Velencei Bizottság ajánlásából fakadnak. A szövetségi elnök lehetséges megoldásnak tartja, hogy a kormány vállaljon felelősséget a kisebbségek jogállását szabályozó törvénytervezet kapcsán.

2005. november 20.

- Az EP-Románia vegyes bizottság, valamint a parlament külügyi bizottsága a román külügyminiszter jelenlétében hangsúlyozta a kisebbségi törvény elfogadásának fontosságát.

2005. november 23.

- Az EU-Románia parlamenti vegyes bizottság brüsszeli ülésén Szent-Iványi István kérdésére Olli Rehn biztos kifejtette, elvárja, hogy Románia ígéretéhez híven megalkossa a kisebbségvédelmi törvényt. Sajnálatos, hogy a tervezet megbukott a bukaresti szenátusban, de a kompromisszumot a képviselőházban meg kellene találni – idézi a *Népszabadság* a bővítési EU-biztos.

2005. november 24.

- Pozitív véleményezést kapott a kisebbségi törvény a képviselőház közigazgatási bizottságától.

2005. november 30.

- Călin Popescu-Tăriceanu miniszterelnök kolozsvári sajtótájékoztatóján úgy fogalmazott, hogy a kisebbségi törvénytervezet „nem tartalmaz túlzásokat”. Mint mondta, nem hiszi, hogy félni kellene a kulturális autonómiától vagy a kisebbségeknek biztosított jogoktól.

2005. december 4.

- Emil Boc, a Demokrata Párt elnöke kijelentette: pártja jelenlegi formájában nem támogatja a törvényt, és csak akkor hajlandók elfogadni a parlamentben, ha észrevételeiket és módosító javaslatait is belefoglalják. "Amennyiben a koalíció egyes vezetői nem támogatják a kormányprogram bizonyos kitételeit, lépjenek ki a koalícióból" – reagált Markó Béla RMDSZ-elnök Emil Boc kisebbségi törvényt támadó kijelentéseire.

2005. december 7.

– A képviselőház szakbizottságaiban megkezdődött a kisebbségek jogállásáról szóló törvénytervezet vitája.

2005. december 12.

– Eugen Nicolăescu, a PNL-PD (D.A.) pártszövetség szóvivője bejelentette, hogy a D.A.-Szövetség két pártjának a vezetői megállapodtak, kiiktatják a kisebbségi törvényből a kulturális autonómiatanácsokra vonatkozó cikkelyeket. Az autonómiatanácsok hatáskörét javaslatuk szerint a *Diszkrimináció-ellenes Tanács* (CNCD) venné át.

– Markó Béla RMDSZ-elnök szószerzőknek nevezte a román kormánypártok azon politikusait, akik nem támogatják, vagy ki akarják üresíteni a kisebbségi törvénytervezetet. Markó kijelentette, az RMDSZ nem árult zsákbamacskát: a koalíciós egyezmény megkötésekor kormányzati partnerei is hozzájárultak, hogy kulturális autonómiát biztosító kisebbségi törvényt alkossanak.

2005. december 13.

– Az RMDSZ frakciója megszavazta, hogy Toró T. Tibor Temes megyei parlamenti képviselő vonja vissza módosító indítványait. A törvényhozót azzal vádolják a szövetségben, hogy megsértette a frakciófegyelmet. Toró a szavazás után is megerősítette a Szabadságnak, hogy ennek a kérésnek nem fog eleget tenni.

2005. december 15.

– Az EP megszavazta a Romániáról szóló jelentést. A Pierre Moscovici francia EP-képviselő által készített dokumentumban az áll, hogy az EP „elégedetlenségét fejezi ki a kisebbségi törvény folyamatos késése miatt”, és „nyugtalanítónak tartja, hogy továbbra is diszkriminatív intézkedések vannak életben a választási törvényben”. A szöveg szerint a képviselők kérik, „hogy a kisebbségi törvényt mihamarabb hagyják jóvá a politikai kritériumok tiszteletben tartásával”.

2005. december 19.

– A képviselőház február 15-ig meghosszabbította a bizottságok kisebbségi törvényre vonatkozó véleményezéseinek leadási határidejét.

2006. január 12.

– A *Ziua* című lap révén ismertté vált Valeriu Tabără kisebbségi törvénytervezete.

2006. január 26.

– Az Európa Tanács parlamenti közgyűlése elfogadta az 1735/2006-os ajánlást a nemzet fogalmáról; a dokumentumot Frunda György készítette elő.

2006. február 8.

– Bukarestben kisebbségi konferenciát szervezett a Project on Ethnic Relations (PER) által. A konferencián nem sikerült közelíteni az RMDSZ és a többi politikai párt álláspontját a nemzeti kisebbségek jogállását szabályzó törvénytervezetről. A Szövetség nem hajlandó lemondani a jogszabály lényegét képező kulturális autonómiáról, a koalíciós partnerek közül a Demokrata Párt (PD) és a Konzervatív Párt (PC) pedig nem akarja elfogadni azt.

2006. február 14.

– Újra elkezdte a képviselőház a kisebbségi törvény vitáját.

2006. március 21.

– A képviselőház jogi, emberjogi és tanügyi szakbizottsága folytatta a kisebbségi törvénytervezet vitáját; a vita a harmadik cikkelyig jutott.

2006. március 28.

– A képviselőház jogi, emberjogi és tanügyi szakbizottságának összevont testülete kisebb, többnyire formai módosításokkal elfogadta a kisebbségi törvény első részét, a 14. cikkely harmadik szakaszáig.

2006. április 4.

– A képviselőház szakbizottságai mindössze két szakaszt vitattak meg a kisebbségi törvény tervezetéből, ezt követően a testület munkálatai félbeszakadtak.

2006. április 20.

-Tabajdi Csaba (MSZP) és Szent-Iványi István (SZDSZ) EP-képviselők közös levélben hívták fel Olli Rehn figyelmét, hogy Románia többszöri ígérete ellenére a mai napig nem fogadta el a kisebbségekről szóló törvényt.

2006. április 27.

– Dan Voiculescu, a Konzervatív Párt elnöke bejelentette, pártja nem szavazza meg a kisebbségi törvényt.

2006. április 28.

– Gál Kinga, az Európai Parlament képviselője az EP néppárti képviselőcsoportjának tagjaként tartózkodott Bukarestben, ahol többek között Traian Băsescu államfővel is találkozott. Băsescu kifejtette: ellenzi a kisebbségi törvénytervezetet abban a formájában, ahogyan azt a kormány elfogadta, elsősorban magát a kulturális autonómiát. Emil Boc, a Demokrata Párt elnöke is kifogásolta a törvénytervezetet, mivel az „kísérleti területnek“ tekinti Romániát „olyan jogok gyakorlatba léptetéséhez, amelyet más országok nem adtak meg.”

2006. május 17.

– A kisebbségek jogállásáról és a pártfinanszírozásról szóló törvények elfogadását szorgalmazta Bukarestben José Manuel Durao Barroso, az Európai Bizottság (EB) elnöke és Olli Rehn bővítési biztos. Az európai tisztségviselők az országjelentés közzététele előtt egy nappal érkeztek a román fővárosba.

2006. május 25.

– Az RMDSZ nem szavaz meg olyan kisebbségi törvényt, amelyből hiányzik a kulturális autonómia fejezet – nyilatkozta Márton Árpád frakcióvezető. Márton a Demokrata Párt javaslatára válaszolt, miszerint a törvénytervezetből ki kell iktatni az autonómiatanácsokra vonatkozó fejezetet.

2006. május 30.

– A magyar kisebbségek helyzetének rendezéséről, illetve a romániai közösségi és egyházi ingatlanok tényleges visszaszolgáltatásáról fogadott el ajánlások az Európai Unió és Románia parlamenti vegyesbizottsága Bukarestben. Az ajánlás tartalmazza, hogy a magyar kisebbség helyzetét az önkormányzatiság és a szubszidaritás elve alapján kell rendezni, és el kell fogadni a kisebbségi törvényt.

– Közel kéthónapos szünet után a képviselőház három szaktanácsadója újabb két bekezdést fogadott el a kisebbségi törvénytervezetből, ezzel eljutott a 18. szakaszig a 71-ből.

2006. június 7.

– Wilfried Martens, az Európai Néppárt (EPP) elnöke kijelentette: fontosnak tartja, hogy a román parlament elfogadja a kisebbségi törvényt, és hogy a romániai pártok támogassák ezt az ügyet.

2006. június 21.

– Egyetlen bekezdés megszavazásával haladt a kisebbségi törvény tervezetének a vitája a képviselőház jogi, emberjogi és oktatási bizottságában. A ház vezetősége úgy határozott, hogy a tervezet vitája a plénumban folytatódik.

2006. június 29.

– A Képviselőház plénuma úgy döntött, hogy a tervezetet visszautalja valamelyik szaktanácsadóhoz.

2006. július 5.

– A Képviselőház plénuma elutasította az RMDSZ javaslatát, hogy tűzzék napirendre a kisebbségi törvénytervezet. Emellett felhatalmazták a tervezet megvitató jogi, emberjogi és oktatási bizottságokat, hogy a rendkívüli ülészek alatt érdemben tárgyaljanak a jogszabályról.

2006. július 19.

– Puskás Bálint szenátor, a szenátus vezetőségének tagja kijelentette, hogy nincs sok esélye a kisebbségi törvénytervezet elfogadásának. Szerinte a harcot újra kell kezdeni, ha lesznek előrehozott választások.

2006. augusztus 2.

– Antal Árpád Kovászna megyei RMDSZ-képviselő a *Háromszék* c. lapnak nyilatkozva kifejtette, jobb lett volna, ha egy évvel korábban az RMDSZ azt kéri a kormánytól, vállaljon felelősséget a jogszabályért. Akkor frakció-kollégái nem támogatták ötletét. Meglátása szerint azért is kedvezőbb lett volna a másik utat választani, mert elutasítás vagy siker esetén az RMDSZ más fontos célkitűzésekre – például az önálló magyar egyetem létrehozására – összpontosíthatott volna.

2006. augusztus 29.

– Ismét elhalasztották a kisebbségi törvénytervezet megvitatására összehívott közös bizottsági ülést.

2006. augusztus 31.

– Frunda György Maros megyei szenátor kifejtette, nem hiszi, hogy a parlament a kormány által benyújtott formában elfogadja a kisebbségi törvénytervezetet. Emiatt a magyar érdekvédelmi szervezetnek nem kell kilépnie a kormányból.

2006. szeptember 4.

– Emil Boc, a Demokrata Párt elnöke bejelentette, hogy pártja továbbra sem ért egyet a kisebbségi autonómiatanácsok létrehozásával, és elutasít minden olyan törekvést, amelynek célja a szegregáció és a területi autonómia létrehozása az ország bármely részén.

– Markó Béla RMDSZ-elnök bírálta Anca Boagiu integrációs minisztert, aki szerint a kisebbségi törvény nem tekinthető integrációs feltételnek; Markó szerint mind a Moscovici-jelentésben, mind a májusi országjelentésben szerepel a kisebbségi törvénytervezet elfogadásának szükségessége, ugyanakkor Olli Rehn bővítési biztos is állást foglalt a jogszabály mihamarabbi megszavazása mellett.

2006. szeptember 5.

– A kisebbségi törvénytervezet újabb három bekezdését sikerült elfogadnia, hosszas vita után, a képviselőház illetékes szakszervezetének. Korábban a szakszervezeteknek a 18. szakaszig sikerült eljutniuk.

2006. szeptember 10–13.

– Reprezentatív erdélyi magyar politikai, polgári és egyházi küldöttség utazott Brüsszelbe, tagjai: Tőkés László püspök, az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács

elnöke, Szilágyi Zsolt, az EMNT alelnöke, Sógor Csaba szenátor és Toró T. Tibor parlamenti képviselő (RMDSZ), valamint Sándor Krisztina, a Magyar Ifjúsági Tanács elnöke. A küldöttség az erdélyi magyarság autonómiatörekvéseinek és a kisebbségi törvény elfogadása szükségességének adott hangot.

2006. szeptember 25.

– Puskás Bálint szenátor sajtótájékoztatón bejelentette: a kisebbségek jogállásáról szóló törvény elfogadása után az RMDSZ várhatóan törvényt dolgoz ki a területi autonómiára vonatkozóan.

2006. október 4.

– A szükséges kvórum hiánya miatt ismét sikertelen volt a kisebbségi töménytervezet megvitatására összehívott közös képviselőházi bizottsági ülés.

2006. október 17.

– A kisebbségi törvénytervezet kérdésében összehívott újabb bizottsági ülésen heves politikai viták voltak, a képviselőknek egyetlen cikkelyt sem sikerült elfogadniuk. A szociáldemokraták bejelentették: nem vesznek részt az üléseken, ha a kormány nem foglal állást Markó Béla székelyföldi autonómiát szorgalmazó kijelentéseivel szemben.

2006. november 3.

– Az erdélyi magyar egyházak vezetői közös nyilatkozatban álltak ki az erdélyi magyar közösség önkormányzati jogai mellett, kinyilvánították, hogy támogatják az autonómia kialakítására irányuló jogos igényét, beleértve „Székelyföld területi önrendelkezésének ügyét” is.

2006. november 14.

– Négy, tanügyi kérdésekre vonatkozó cikkely elfogadásával folytatta a kisebbségi törvénytervezet vitáját a közös szakbizottsági ülés, melyen a testület – hosszú szünet után – döntőképesnek bizonyult, és folytatta a hetek óta félbeszakadt munkát.

2006. november 23.

– Az EP Állampolgári Jogi, Bel- és Igazságügyi Bizottsága elfogadta a román csatlakozás helyzetéről készült állásfoglalást, amely Gál Kinga, Szent-Iványi István és Tabajdi Csaba EP-képviselők közreműködésével készült el. Az állásfoglalás a kisebbségi törvény mielőbbi, az európai normáknak megfelelő, és a kisebbség számára megfelelő formában történő elfogadását szorgalmazza, jelentősége abban áll, hogy ez a bizottság követheti nyomon a csatlakozást

követően is, hogy Románia miként tett eleget kisebbségvédelmi téren tett vállalásainak.

2006. december 10.

– A Nemzeti Liberális Párt (PNL) és a Demokrata Párt (PD) fel kívánja gyorsítani a kisebbségi törvény parlamenti elfogadását. Markó Béla RMDSZ-elnök szkeptikusan fogadta ezt, kijelentvén: „Cinikusan úgy is lehetne fogalmazni, hogy miután kisebbségbe került a kormány a parlamentben, az RMDSZ partnerei megkönnyebbülten eldöntötték, hogy támogatják a kisebbségi törvényt.”

Összeállította: **Bakk Miklós**

A Bolyai Kezdeményező Bizottság kronológiája

2004. október

– A Babeş-Bolyai Tudományegyetemen egy szűkebb oktatócsoport elhatározza, nemzetközi kisugárzású konferencia szervezésével irányítja a figyelmet az erdélyi magyar felsőoktatás megoldatlan kérdésére. A konferenciát előkészítő tevékenységet két fiatal oktató, Hantz Péter fizikus és Kovács Lehel informatikus vezeti. A konferenciát szervező csoport elnökéül, amely később a Bolyai Kezdeményező Bizottságként válik ismertté, később Bodó Barnát kérték fel.

2005. május 25.

– I. Nemzetközi Kisebbségi Felsőoktatási Konferencia (internetes) Kolozsváron. Résztvevők: Åbo Akademi University (Finnország, svéd), Andrassy Gyula Tudományegyetem (Magyarország, német), Babeş-Bolyai Tudományegyetem (Erdély, román-magyar-német), Basque Summer University (Spanyolország, baszk), II. Rákóczi Ferenc Főiskola (Kárpátalja, magyar), Freie Universität von Bozen-Bolzano (Olaszország, német), Selye János Egyetem (Szlovákia, magyar), Mondragon University (Spanyolország, baszk), National University of Ireland (Írország), Open University of Catalonia (Spanyolország, katalán), Partium Keresztény Egyetem (Erdély, magyar), Protestáns Teológiai Egyetem (Erdély, magyar), Sapientia – Erdélyi Magyar Tudományegyetem (Erdély, magyar), Újvidéki Tudományegyetem (Vajdaság, szerb-magyar), Province College for Health-Care Professions Claudiana (Olaszország, német), University of Tetova (Macedónia, albán), University of Barcelona (Spanyolország, katalán), University of the Balearic Islands (Spanyolország, katalán), University of the Basque Country (Spanyolország, baszk), University of Girona (Spanyolország, katalán), University of Santiago de Compostela (Spanyolország, galego), University of Cardiff (Anglia, welszi), University of Wales, Aberystwyth (Anglia, welszi), University of Fribourg (Svájc), University of Helsinki (Finnország, svéd).

Itt kerül bemutatásra a Bakk Miklós és Bodó Barna által kidolgozott *Kisebbségi Egyetemi Charta* is.

2005. június

– Salat Levente rektorhelyettes határozattervezetet készít a többnyelvű feliratozás folyamatának elindítása érdekében. A határozattervezetet az egyetem legfelsőbb döntéshozó szerve, a Szenátus soha nem tárgyalta meg, így arról döntést sem hozhatott.

2005. június 24.

– Az első Bolyai-est Kolozsvárott, vita a magyar felsőoktatás kérdéseiről, az év folyamán további négy vitaestre kerül sor, cél a román értelmiség képviselőivel folytatott nyílt vita kereteinek a megteremtése.

2005. július 12.

– A BBTE Szenátus ülésén Egyed Emese fölveti a többnyelvű feliratozás kérdését. A kérdésre a Rectori Hivatal a 2005. július 13./20199 sz. iratban válaszol, miszerint egy történészekből és tanárokból álló, e célra kijelölt bizottság hatásköre a szimboliztikával és történelemmel kapcsolatos projekt kivitelezése.

2005. július 20.

– Hantz Péter és Kovács Lehel Tusnádon, a XVI. Bálványosi Nyári Szabadegye – tem és Diáktáborban előadást tartanak az önálló erdélyi magyar felsőoktatásról.

2005. szeptember 1-3.

– Bodó Barna részt vett Helsinkiben a többnyelvű egyetemek II. európai konferenciáján és előadást tartott a Kisebbségi Felsőoktatási Chartáról.

2005. szeptember 25-30.

– Hantz Péter és Kovács Lehel Strassburgban és Brüsszelben az Európa Parlamentben ismertetik a romániai magyar felsőoktatás helyzetét – előadást tartanak a Nemzeti Kisebbségügyi Intergroup munkacsoport előtt.

2005. október 17.

– Erdély több városában – Kolozsvárt, Marosvásárhelyen, Csíkszeredában, Sepsiszentgyörgyön, Nagyváradon –, a BKB kezdeményezésére egyidejűen több ezren tüntetnek a magyar felsőoktatás mellett. 1990 márciusa óta ez az első tüntetés az erdélyi magyar oktatás érdekében.

2005. október 24.

– A BBTE hivatalos közlönye (Buletin Informativ) 22-es száma az egyetem Igazgató Tanácsának (amely technikai jellegű döntések meghozatalára jogosult),

2005. október 24./13405. sz. határozatát közli, melyben a 8. pont „a multikulturális profil működését és láthatóságát” taglalja. Itt a b) pont a jeles személyiségek emlékének megörökítéséről, a d) pont a többnyelvű feliratozásról szól, és a megjelölt határidő 2006. január 10.

2005. október

– Aláírásgyűjtés indul nemzetközi hírű tudósok és közéleti személyek körében a Bolyaiért, 2006. januárjáig 81 aláíró, mindenekelőtt 12 Nobel-, Wolf- és Fields-díjas közös levélben áll ki a Bolyai visszaállításának ügye mellett.

2005. november 25.

– Nagyváradon kerül sor a Kárpát-medencei Kisebbségi Felsőoktatási Konferenciára. A Bolyai Egyetem 60 éves, és a PICE 15 éves évfordulójának megünneplése mellett megtartották a magyar nyelven is oktató erdélyi egyetemek segerszemléjét. A rendezvényen szó volt az Erdélyi Magyar Felsőoktatási Tanács létrehozásáról is.

2005. november 29.

– Iktatják a Bolyai Kezdeményező Bizottság (BKB) indítványát, amelyben a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Szenátusát kéri, az érdekelt magyar oktatók 83 százalékának támogatásával, hogy állítsák vissza az egyetemen a magyar karokat és tanszékeket.

2005. december 12.

– A BKB kezdeményezésére beadvány az Országos Diszkriminációellenes Bizottsághoz a közoktatásban tapasztalható diszkriminatív állapotok, mindenek előtt a román nyelv nem megfelelő oktatása és az érettségi vizsgák lebonyolítása tárgyában; a Bizottság áprilisi válaszában igazat ad az előterjesztőknek, azt a véleményt fogalmazza meg, hogy a román nyelvet elemiben kisebbségieknek (magyaroknak) nem lehet a román anyanyelvű gyerekek részére előírt módon tanítani.

2005. december 14.

– Kása Zoltán, a BBTE Matematika és Informatika Kar dékánhelyettese lemond szenátusi tagságáról és magyar tagozatvezetői tisztségéről, mivel a Kari Tanács elutasította a magyar informatika tanszék létrehozását.

2006. január 15-19.

– Bodó Barna és Fekete Oszkár lobbíútja Strassburgban, az Európai Parlamentben az egyetem ügyében.

2006. január 20-21.

– Hantz Péter és Bodó Barna svájci és német városokban előadásokat tartanak a Bolyaiért folytatott küzdelemről. Ezt követően Hantz Péter a német Bundestag és az osztrák Nationalrat képviselőivel folytat megbeszéléseket

2006. január 27.

– A BKB kezdeményezésére a BBTE Nagy Szenátusának magyar tagjai (az erdélyi történelmi egyházak püspökei, azon települések magyar polgármesterei, melyekben a BBTE-nek tagozatai működnek) nyílt levélben fordulnak az egyetem rektorához az önálló magyar karok létrehozása ügyében.

2006. február

– Szent-Iványi István európai parlamenti képviselő Brüsszelben eljuttatta Hantz Péter BKB alelnökhöz azt a BBTE-kiadványt, melyet a román megfigyelők, illetve Románia EU-s Állandó Képvisellete terjesztett az Európai Parlamentben. A füzet szerint a BBTE falain többnyelvű feliratok vannak!

2006. február 8.

– Közzéteszik a 81 nemzetközi hírű tudós – köztük 12 Nobel-, Wolf- és Fields-díjas –, José Manuel Barroso az EB elnöke, Traian Băsescu román államfő és Călin Popescu Tăriceanu román miniszterelnök uraknak címzett nyílt levélét.

2006. február 20.

– A BBTE szenátusa szavazás nélkül elutasítja a magyar karokra vonatkozó kérést; a BKB vezetőit a rektor levélben szólítja fel, hogy „hagyjanak fel az egyetem elleni hazug és hírnevet romboló kampánnyal” és adminisztratív intézkedést helyez kilátásba, amennyiben a felszólításnak nem tesznek eleget.

2006. február 23.

– Magyar-Vincze Enikő a *Transindex* hírportálon személyes naplójegyzetet (blog) közöl *Egyetemügy, de hogyan* címmel, amelyben anélkül, hogy tételesen utalna rájuk, a BKB tagjait „a pozíciókból kiszorultak, a tudományosan frusztráltak, meg a Fidesz-elkötelezett szolgálattelkűek” csoportjának minősíti. Szövegére Bakk Miklós (*Krónika*, 2006. március 3-5.) válaszol és miután szakmai érveket sorol fel Magyar-Vincze állításaival szemben, megállapítja: „A BKB egyoldalú bírálata e helyzetben nem egyebet jelent, mint Andrei Marga [BBTE elnöke] hangján megszólalni.”. A vita tovább folyt a *Krónika* hasábjain, sőt: Magyar-Vincze véleményét a kérdéstről egy németországi konferencián is bemutatta (Institut für die Wissenschaften vom Menschen, „Europe or the Globe”, 2006. június 14.)

2006. február 27.

– Egyed Emese, a BBTE szenátusának tagja, a Bölcsészkar épületébe összehívja a magyar oktatókat, ahol a szenátusi tagok beszámolnak a beadvány sorsáról, a jelenlévők megvitatják a kialakult helyzetet.

2006. március 2.

– A BBTE magyar oktatóinak két év szünet utáni első közgyűlése. Többen bírálják a fennálló helyzetet (Péntek János, Egyed Emese, Kása Zoltán, NEDA Zoltán, Vekov Károly, Bakk Miklós). Bodó Barna kéri a közgyűlés intézményesítését, a BBTE strukturái közé való beillesztését. Hantz Péter a BBTE magyar vezetőinek (Szamosközi István Akadémiai Tanács alelnök, Salat Levente és Nagy László rektorhelyettesek) tevékenységét illetően bizalmi szavazást kér. A vezetőkről szóló bizalmi szavazást a közgyűlés elveti. A közgyűlés elfogad két Nyilatkozatot, Egyed Emese és Horváth Andor indítványait.

2006. március 20-22.

– A Tőkés László, EMNT-elnök, a KREK püspöke által vezetett, politikusokból és civil vezetőkkel álló – Kató Béla erdélyi református püspök-helyettes, a Sapientia Alapítvány elnöke, Sógor Csaba RMDSZ-szenátor, Szilágyi Zsolt EMNT-alelnök – delegáció tagjaként Bodó Barna Brüsszelben az erdélyi magyarság jogos elvárásai (autonómia, anyanyelvű felsőoktatás, egyházi javak visszaszolgáltatása) érdekében EP és EB tisztségviselőknél lobbizik.

2006. március 25.

– A BKB kezdeményezésére és az RMDSZ támogatásával *Politikai fórum* a romániai magyar felsőoktatásról. A Fórum Zárónyilatkozatát minden oktatásban érdekelt magyar testület képviselője aláírja, kezdve az RMDSZ szövetségi elnökével, el egészen a magyar történelmi egyházak vezetőiig. A BBTE magyar vezetői nem írják alá a dokumentumot.

2006. április

– BKB kezdeményezte nemzetközi tiltakozási levél-kampány az EU illetékeseinek a címére, mivel a Románia EU-felvétele előtti jelentésből a magyar felsőoktatás kérdése kimaradt; az akció nyomán több ezer levél jut el az Európai Bizottság felelős tisztségviselőihez.

2006. április

– A BKB vezetői beperelik a BBTE rektorát becsületsértés vádjával, mivel azt állította hivatalos iratokban, hogy a BBTE-t illetően hazug állításokat fogalmaztak meg; az időközben életbe lépett új Büntetőtörvénykönyv szerint a becsületsértés átkerül a polgárjogi vétségek közé, ezért a pert a bíróság nem tárgyalja le.

2006. május 9.

- Ökumenikus imaestek Erdély több településén az önálló magyar egyetemért.

2006. május 24.

- Román és magyar politikusok és civil szférát képviselő értelmiségiek – Ecaterina Andronescu, Gabriel Andreescu, Smaranda Enache, Dinu Zamfirescu, Andrei Dorobanțu – részvételével egyetemi fórum Bukarestben, a BKB kezdeményezésére.

2006. június 7.

- Hantz Péter a Bolyai Kezdeményező Bizottság alelnöke az ENSZ Emberjogi Főbiztosságához tartozó kisebbségjogi, illetve az oktatáshoz való jogi iroda vezető munkatársaival találkozik Genfben, ismerteti a romániai magyarság és a magyar nyelvű oktatás problémáit.

2006. június 26.

- A BBTE rektora felkéri az egyetem Etikai Bizottságát, vizsgálja ki a BKB vezetőinek egyetem-ellenes, az egyetem hírnevét romboló tevékenységét; a BKB vezetőinek A BBTE Etikai Bizottsága általi meghallgatására az első időpontban nem kerül sor, mert a BKB vezetői sérelmezik, hogy a BBTE Etikai Kódexe sérti a hatályban lévő romániai törvényeket. (Az 571/2004-es törvény 7-es cikkelye úgy rendelkezik, hogy hasonló esetekben az Etikai Bizottságnak 3 nappal a meghallgatás előtt közleményben kell fordulnia a sajtóhoz, és a meghallgatáson részt vehetnek újságírók, valamint a szakszervezet képviselője is. A BBTE Etikai Kódexe ezzel szemben azt állítja, hogy a Bizottság ülései titkosak.). BKB vezetői írásban letett óvását a BBTE EB írásban elutasítja.

2006. július 5.

- A BBTE Etikai Bizottsága meghallgatja a BKB vezetőit.

2006. július 9.

- A BKB három vezetőjét a Magyar Polgári Szövetség sepsiszéki szervezete Wass Albert-díjjal tünteti ki.

2006. július 14.

- A BBTE Etikai Bizottsága javaslatára a rektor Bodó Barnát figyelmeztetésben, Hantz Pétert megrovásban részesíti; a két oktató munkajogi pert indít a rektor ellen hivatali visszaélés vádjával.

2006. szeptember 25.

– Hantz Péter Hágában Rolf Ekeussal, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet Kisebbségi Főbiztosával tárgyal, majd dokumentumokat ad át holland parlamenti képviselőknek a valós romániai helyzetről.

2006. október 17-18.

– Erdély több városában – Kolozsvárt, Marosvásárhelyen, Nagyváradon, Sepsiszentgyörgyön, Csíkszeredában –, a BKB kezdeményezésére *Nyílt Napot* szerveznek az önálló magyar felsőoktatás jegyében, 1956 egyetemi áldozataira való emlékezéssel.

2006. november 2-5.

– A BKB megszervezi a *II. Európai Kisebbségi Felsőoktatási Konferenciát*, amelyre 13 országból érkeznek résztvevők. A Konferencia többek között megtárgyalja az itt újra előterjesztett Európai Kisebbségi Egyetemi Chartát (Kolozsvári Charta), amelyet véglegesítése után megnyitnak aláírásra. A Konferencia résztvevői a BKB egyetemi céljait támogató szolidaritási Nyilatkozatot fogadnak el.

2006. november 8.

– Kovács Lehel sajtótájékoztatón bejelenti, amennyiben a rektori hivatal november 19-ig nem intézkedik a kétnyelvű feliratok kihelyezését illetően – amelyre vonatkozóan testületi döntés létezik – maga fogja ezeket kihelyezni. Másnap a rektor azt nyilatkozza, hogy nem is szükséges a magyar feliratok kihelyezése, mivel a döntés az egyetemre vonatkozó általános szimboliztikára érvényes, és ennek eleget tettek azzal, hogy több termet elneveztek magyar személyiségekről, továbbá Farkas Gyula egykori rektor mellszobrának a felállításával.

2006. november 22.

– Hantz Péter a BBTE Kémiai Karán – a sajtó jelenlétében – kihelyezi a magyar táblákat, a Bölcsészettudományi Kar épületében két tábla kihelyezése után erőszakkal fellépnek ellene. Két táblát a főépületben is sikerül kihelyeznie. A rektor szélsőséges magatartásra való hivatkozással és rongálás vádjával feljelenti a rendőrségen nemcsak Hantz Pétert, de Kovács Lehelt is, aki bár segített az előkészítésben, a táblakihelyezésben tevőlegesen nem vett részt.

2006. november 27.

– A rektor javaslatára, eljárási szabályok megsértésével és jogilag alaptalanul, a szenátus többségi szavazatával kizárja a BBTE oktatói testületéből Hantz Pétert és Kovács Lehelt. A kizárás ellen 11 szenátor szavazott – 9 magyar és 2 román –, ugyanakkor 4 magyar szenátor, név szerint Szamosközi István az

Akadémiai Tanács alelnöke, János Réka, Marton József és Buzogány Dezső megszavazzák a kizárást. Közülük utóbb Buzogány Dezsőt egyháza vezetői lemondatták szenátusi tagságáról.

2006. november 29.

– A szenátusi döntés jogi, procedurális hibáit korrigálandó, az egyetem vezetősége egy frissen alakult Vizsgáló Bizottság (Comisia de Cercetare) elé citálja Hantz Pétert és Kovács Lehel. Mivel a másnap (november 30.) tartandó kihallgatás előtt nem ismeretes a bizottság összetétele, működési szabályzata, Hantz Péter és Kovács Lehel nem megy el a kihallgatásra, helyette sajtótájékoztatót tartanak az egyetem főépülete előtt, amelyen bemutatják az idézőt: egy fejléc, pecsét, dátum, aláírás, iktatószám nélküli, A4-es oldalra nyomtatott szöveget.

2006. november 30.

– Lemondások az egyetemen – a BBTE két magyar rektorhelyettese, Nagy László és Salat Levente is lemondanak – a két oktató kidobása miatt. A rektorhelyettesek feladatkörét ideiglenesen egy öttagú testület veszi át – Magyarai Tivadar, Veress Károly, Ionescu Klára, Benedek József és Vincze Mária akik közül utóbbi kettő a rektorral való találkozás után, melynek során a rektor a tagozat helyzetével kapcsolatos kérdésekre kitérő választ adott, lemondtak tisztségükről.

2006. december 7.

– Kolozsvárott, Sepsiszentgyörgyön, Csíkszeredában tüntetéseket szervez a BKB a rektori hivatal visszaélései ellen és a megoldás érdekében. A tüntetésen felolvassák az RMDSZ, az öt magyar parlamenti párt, az Európai Néppárt, az EU és még sok szervezet és jeles személy tiltakozását a helyzet miatt, többek között a BBTE egyik román professzorának (Aurel Codoban) a szolidaritási nyilatkozatát is.

2006. december 9.

– A BKB három vezetőjét – Bodó Barnát, Hantz Pétert és Kovács Lehel Csíkszeredában Julianus-díjjal tüntetik ki a magyarság megmaradásáért végzett tevékenységükért.

2006. december 11.

– *Merre tovább BBTE?* címmel vitaestet szervez a Kolozsvári Magyar Politológushallgatók Társasága. A KoMPoT-műhely meghívottjai Bodó Barna a BKB elnöke, Veress Károly a Bolyai Társaság elnöke és Bakk Miklós politológus-publicista.

2006. december 12-15.

– Az Oktatásügyi Minisztérium három beadvány – Hantz Péter és Kovács Lehel közös beadványa, a BBTE rektorának feljelentése és Hiller István magyarországi miniszter levelének – következményeként kivizsgálást indít a BBTE-n a tábla-ügy tisztázására. A kivizsgálás napján teszik közzé az oktatási miniszter döntését, melynek értelmében a BBTE-t kitüntetik a multikulturalizmus értékeinek európai szintű meghonosításáért. A Bizottság jelentésében arra tér ki, hogy az egyetem rektora nem adott át semmiféle hivatalos dokumentumot, az eseményekről is csak a külügyminisztériumtól tudnak (az EU értesítette őket), ilyen körülmények között nem tudták lefolytatni a vizsgálatot, csak annyit állapítanak meg, hogy a tanítás zavartalanul folyik, Hantz Péter és Kovács Lehel pedig nincs kirúgva állásából.

2006. december 14.

– A BBTE magyar tagozatvezetői értekezlete nyomán beadvánnyal fordulnak a BBTE rektorához, amelyben a lemondások után kialakult helyzetben néhány lényegi kérdés rendezését tekintik a továbblépés feltételének. Ezek: a magyar tagozat közgyűlésének hivatalos orgánummá tétele, a többnyelvű feliratok kihehelyezési dátumának a megjelölése, a Hantz Péter és Kovács Lehel kizárására vonatkozó vitatható szenátusi döntésre való visszatérés. A hónap végéig a rektor nem reagált a beadványra.

2006. december

– Egyed Emese, Sárkány Kiss Endre lemondanak szenátusi tagságukról, Bakk Miklós magyar tagozatvezetői tisztségéről.

2006. december

– A BKB újabb aláírási akciója a magyar oktatók körében a magyar karok és tanszékek létrehozása érdekében. A magyar karok alapítását az érintett oktatók 84 %-a támogatja.

2006. december 19.

– A Babeş-Bolyai Tudományegyetemen lezajlott események kapcsán Hantz Pétert, a Bolyai Kezdeményező Bizottság alelnökét meghallgatja a magyar Országgyűlés Külügyi Bizottsága.

2006. december 20.

– A BBTE Szenátusa másodszor szavazza meg – utóbb érvényt is szerezvén határozatának – Hantz Péter és Kovács Lehel munkaszerződésének a felbontását. A döntés előkészítése procedurálisan megkérdőjelezhető, hiszen a Szenátus

ülésén jelentést tevő Fegyelmi Bizottság (Comisia de Disciplină) nem hallgatta meg az oktatókat, nem biztosított esélyt a védekezésre. Ez a harmadik bizottság, amely vizsgálta az ügyet: először az Etikai Bizottság, másodsor az úgynevezett Vizsgáló Bizottság volt (Comisia de Cercetare), amely pecsét, dátum, iktatószám, aláírás nélküli meghívót küldött a meghallgatásra, végül a Fegyelmi Bizottság, amely nem szerepel az egyetem egyetlen hivatalos dokumentumában sem.

Összeállította: **Bodó Barna és Kovács Lehel**

Állásfoglalások, nyilatkozatok, dokumentumok 2005

Az itt következő szövegek a romániai magyar közélet fontosabb eseményeit, olykor folyamatait dokumentálják. Az előző Évkönyvünkben meghirdetett szerkesztői elv szerint összeállításunkba olyan anyagokat válogattunk be, amelyek megmutatják milyen változások figyelhetők meg a romániai magyar közéletben, milyen erők határozzák meg a kisebbségi közbeszéd tereit és az értelmezések keretét. A közélet pluralizációjának jegyeit mutató szövegekre esett választásunk, s ezeket három nagyobb csoportba soroltuk: romániai magyar közélet, román-magyar kapcsolatok, a romániai magyarság és az európai közlelbbi-távolabbi térség.

1. Romániai magyar közélet

1.1. Nyílt levél Markó Bélának, az RMDSZ elnökének

Tisztelt Elnök Úr!

Tavaly októberben az aradi történelmi megemlékezés nyomán, majd a legutóbbi, kolozsvári találkozásunk kapcsán halovány remény támadt arra nézve, hogy az erdélyi magyarságon belüli párbeszéd nem reked meg a választási propaganda szintjén, és nemcsak „párbeszéddel”, hanem tettekkel is össze tudunk fogni az autonómiáért. Ez azonban sajnos nem valósult meg, sőt utóbb az RMDSZ, a számára rendkívül kedvező politikai konjunktúrát kihasználva, olyannyira meg tudta erősíteni a romániai magyarságon belük egyeduralmát, hogy immár végképp nem érzi szükségét a párbeszédnek, hanem teljesen a pártbeszédre rendezkedik be, és – a többségi hatalom háttértámogatásával – minden téren csak diktálni kíván.

Az erőltetett ütemben készülő kisebbségi törvény mélységes aggodalommal tölt el bennünket, mivel a jelek szerint semmi egyébire nem irányul, mint-

hogy az RMDSZ politikai monopóliumát végleg bebiztosítsa, másfelől pedig a tényleges közösségi autonómiát valami autonómiapótlékkal behelyettesítse.

Az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács következetesen ragaszkodik az egyébként az RMDSZ programjában is szereplő, eredeti erdélyi magyar önkormányzati rendszerhez. Éppen ezért, ezúton is felszólítom az Elnök urat, hogy romániai magyarságunk eme legfőbb politikai törekvéseit ne hagyják ki-siklani, illetve a személyi elvű, valamint a területi autonómiát ne váltsák kétes értékű „kulturális” autonómiára, illetve „decentralizációra”.

Tisztelt Elnök Úr!

Az EMNT képviselőjében párbeszédre hívom az erdélyi magyarság autonómiája tárgyában. Meggyőződésem, hogy ez az az ügy, amely teljes összefogást érdemel részünkről. Kérem, ne járjanak el egyoldalú pártszerűséggel ebben a kérdésben.

Továbbmenve, megismétlem 2004. október 26-án tett indítványomat az Erdélyi Magyar Állandó Értekezlet (ERMÁÉRT) létrehozására, a politikai, a civil és az egyházi közélet képviselőinek részvételével, a romániai magyar-magyar együttműködés intézményes kereteinek a megteremtése végett.

Annak reményében, hogy az RMDSZ és az EMNT képviselőinek megbeszélésére mihamarabb sor kerülhet – tisztelettel küldöm üdvözlőmet:

2005. március 1.

Tőkés László elnök

EMNT

1.2. Párbeszéd a jövőért konzultáció-sorozat

Folytatva a konzultáció-sorozatot, Markó Béla miniszterelnök-helyettes, az RMDSZ elnöke találkozót kezdeményezett Tőkés Lászlóval, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület püspökével, az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács elnökével. Az alábbiakban közöljük a levelet:

Tisztelt Elnök Úr

Tisztelt Püspök Úr!

Az RMDSZ rendkívül fontosnak tartja az egyházakkal, a civil- és szakmai szervezetekkel való folyamatos konzultációt, ezért is hirdettük meg a „Párbeszéd a jövőért” elnevezésű konzultáció-sorozatot, amelyre többek közt Önöket is meghívtuk.

Örömmel vettem, hogy most ezt a találkozót Önök is szorgalmazzák, hiszen az erdélyi magyarság jövőjét érintő fontos kérdésekről való párbeszéd véleményem szerint közös érdekünk.

A találkozóra Kolozsváron, az Ügyvezető Elnökség székhelyén (Majális u. 60.) vagy pedig Marosvásárhelyen a Szövetségi Elnöki Hivatalban (Köcsög u. 4.) kerülhetne sor. A következő időpontokat javaslom: március 19. (délután Marosvásárhelyen), április 1. (délelőtt, Marosvásárhelyen vagy Kolozsváron) vagy április 8. (délután, Marosvásárhelyen vagy Kolozsváron.)

Őszinte tisztelettel

Bukarest, 2005. március 9.

Markó Béla
az RMDSZ elnöke

1.3. A Magyar Köztársaság Miniszterelnökének üzenete a határon túli magyarokhoz március 15-e alkalmából

Március 15-e a magyar nemzet ünnepe. Minden magyar – határokon innen és túl – ugyanazokkal a felemelő érzésekkel éli meg a szabadság és függetlenség, a nemzeti büszkeség, az együvé tartozás ünnepét. Az 1848-as magyar forradalom és szabadságharc máig ható érvénnyel figyelmeztet arra, hogy egymásra vagyunk utalva, csakis összefogással cselekedhetünk a nemzeti megújulásért, a boldogabb jövőért.

Március 15-e arra is emlékeztet, hogy nemzetünk felemelkedése más nemzetekkel együttműködésben, az egymás iránti kölcsönös megértés és tisztelet szellemében valósulhat meg.

A hazafiság mai programja a felelősség programja. A nemzet felemelése valamennyiünk bölcsességgel és türelemmel épített közös akaratán nyugszik.

A Magyar Köztársaság kormánya felelősséget érez azért, hogy a nemzet tagjai méltósággal és egyenlő esélyekkel teljes életet élhessenek a szülőföldjükön. A „Nemzeti Felelősség” programja és a hozzá kapcsolódó „Szülőföld” program a nyelvüket, történelmüket és hagyományaikat, nemzeti identitásukat büszkén őrző magyar emberek és magyar közösségek anyagi és szellemi gyarapodását kívánja segíteni. A szülőföldön való boldogulás akkor válik teljessé, ha az ott élők maguk dönthetnek a sorsukat meghatározó kérdésekről.

A XX. század megpróbáltatásai után újult alkotóerővel, derűlátással tekinthetünk előre. Az Európai Unió keretei között elérhetjük közös álmunkat, a magyar nemzet határokon átívelő újraegyesülését.

Legyen hát március idusa, a nemzeti emlékezet és a nemzeti büszkeség napján túl a magyar nemzet minden tagját felemelő közös ünnep! Ennek jegyében kívánok minden határon túli magyar testvérünknek cselekvő együttműködést és nemzeti felemelkedésünkbe vetett erős hitet!

Budapest, 2005. március

Gyurcsány Ferenc
miniszterelnök

1.4. Călin Popescu Tăriceanu miniszterelnök üzenete a romániai magyarokhoz március 15-e alkalmával

A magam és Románia Kormánya nevében köszöntöm az ország minden magyar nemzetiségű állampolgárát március 15-én, azon az ünnepen, amely rendkívüli jelentőséggel bír az egész magyar közösség számára. 1848 történelmi pillanat, Európának ebben a részében élő népek számára egy új időszak kezdetét jelentette. Magyaroknak és románoknak egyaránt fontos lépés volt 1848 a modern nemzetté válás útján, a későbbi európai liberális demokráciák eszmei megalapozásában.

A mai ünnep egyben jó alkalom arra, hogy a jövőbe tekintsünk. Alig két esztendő múlva valamennyien egy egységes Európában fogunk élni és európai állampolgárok leszünk. Nemzetiségtől függetlenül. Románok, magyarok, franciák, olaszok vagy bolgárok, valamennyien egy közös értékeken alapuló szabad földrészen fogunk élni, a tolerancia, sokszínűség és kölcsönös tisztelet jegyében.

Így kell ma értelmezni a román-magyar viszonyt. Kapcsolatainkat ugyanaz a kiegyensúlyozottság jellemzi, mint bármely európai országot, ahol a kisebbségek jogait teljes mértékben tiszteletben tartják.

Szeretném biztosítani Önöket, hogy az általam vezetett kormány a kisebbségek jogainak garantálását nem pusztán vállalt feladatnak, hanem kormányzási alapelvnek tekinti. Romániában él egy román nemzetiségű román állampolgárokból álló többség, és velük együtt élnek nemzeti kisebbségek. De a legfontosabb az, hogy valamennyien román állampolgárok, akik egyenlő jogokat élveznek, és a mi kormányunk által képviselt román állam tiszteletben tartja a jogaikat. Következésképpen szó sem lehet arról, hogy akár a magyarok, akár más nemzeti közösségek tagjai másodrangú állampolgárok legyenek. Ők ennek az országnak az állampolgárai, akiknek joguk van nemzeti és kulturális identitásuk megőrzéséhez, a többségnek és a hatóságoknak pedig kötelességük ezeket a jogokat tiszteletben tartani. Az általam vezetett kormány célul tűzte ki, hogy a lehető legrövidebb időn belül elfogadja a kisebbségi törvényt, illetve azt, hogy Románia európai uniós integrációja érdekében vállalt kötelezettségek tisztelet-

ben tartása érdekében kibővítsa a jogi keretet azért, hogy valamennyi kisebbséghez tartozó állampolgár számára teljes körű lehetőséget biztosítson a kultúra, anyanyelv, vallás, oktatás és a közélet terén.

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség képviselőinek jelenléte a kormányban további biztosíték arra, hogy teljesítjük vállalásainkat. Mi több, az RMDSZ-szel megkötött kormányzati partnerség hatékonyságát bizonyítja az is, hogy nemcsak a magyar kisebbség érdekeit érintő kérdésekben, hanem Románia általános kérdéseiben is jó az együttműködés. Ezúton szeretném Önöket emlékeztetni az RMDSZ jelentős szerepére a Kormányprogram gazdasági, szociális, és természetesen etnikumközi kapcsolatokra vonatkozó fejezeteinek kidolgozásában. Az RMDSZ által jelölt tisztségviselők az egész román társadalmat érintő fontos területeken tevékenykednek. Ezt egyrészt a magyar kisebbség képviselőinek jelentős szerepét tanúsítja a közigazgatásban. Másrészt azt, hogy az RMDSZ tisztségviselőire hárul olyan feladatok ellátása is, amelyek túllépnek az nemzeti jellegen, és a társadalom egészének fejlődését célozzák.

Számítunk az RMDSZ partnerségére, legfontosabb célkitűzésünk, az európai integráció megvalósításában. Minden bizonnyal ez az a pont, amelyben a többség és valamennyi romániai nemzeti kisebbség érdekei találkoznak. Ezúton szeretném megköszönni a központi és helyi közigazgatási intézményekben tevékenykedő RMDSZ-es tisztségviselőknek az eddigi erőfeszítéseit.

Kívánok Önöknek örömteljes ünnepet ezen a napon, amely a történelmi múltat jelképezi, és kérem, tekintsenek ugyanakkor bizakodva a jövőbe. Ez a jövő valamennyiünk számára egy olyan Európát jelent, ahol tulajdonképpen csak kisebbségek lesznek, és csak mindannyian európai állampolgárok leszünk. Ebből a szemszögből kell különbözőségünket értelmezni: nem elválaszt, hanem közelít egymáshoz. Noha különbözik nemzetiségünk és kultúránk, ez nem jelenti azt, hogy nem egészítjük ki egymást. Van egy közös tervünk, az egyesült Európa, amelynek megvalósításához minden nemzet, minden "kisebbség" hozzájárul.

Călin Popescu Tăriceanu
miniszterelnök

1.5. Romániai Magyar Demokrata Szövetség **Markó Béla elnök úrnak**

Tisztelt Elnök Úr!

Az RMDSZ által kezdeményezett kisebbségi törvénytervezetet megkaptuk és megvitattuk. Ezzel kapcsolatban az alábbiakat hozzuk tudomására:

Sajnálattal állapítjuk meg, hogy a törvénytervezet tartalmi elemzésére és érdemi kiértékelésére a megadott szűk határidőn belül nem volt lehetőség. Tekintettel annak fontosságára a széleskörű szakmai és társadalmi vitát elengedhetetlennek tartjuk. Úgy véljük ezt mellőzve, a törvénytervezetet jelenlegi formájában nem célszerű a Parlament elé terjeszteni.

Mindezek mellett a következő elvi jellegű észrevételeket tesszük.

Megítélésünk szerint a törvénytervezet több tekintetben visszalépés az 1993-ban elkészített Törvénytervezet a Nemzeti Kisebbségekről és Autonóm Közösségekről szóló dokumentumhoz képest. Nem tartalmazza az autonóm közösség fogalmát, és ezáltal nem tesz különbséget az autonóm nemzeti közösségek és a nemzeti kisebbségek közt.

A törvénytervezet nem ismeri el az egyházak és a civil szféra szerepét a kisebbségi közösségeink fennmaradásában. Ezt a történelmi tény azzal venné figyelembe a tervezet, hogy:

1. elismeri legitim kisebbségi szervezetként a történelmi egyházakat és kisebbségi civil szervezeteket,
2. a Kulturális Autonómia Tanácsban a politikai képvisellel egyenrangú státusszal fogadja el a történelmi egyházak és a kisebbségi civil szervezetek képviselőit.

A törvénytervezet súlyos demokrácia deficitet statuál azzal, hogy a reprezentativitás kérdését a politikai monopóliumra törekvés szándékának rendeli alá, amikor a kisebbségi politikai szervezetek bejegyzési kötelezettségeit rögzíti. Ugyanakkor kivételt tesz e kötelezettség alól a jelenleg parlamenti képvisellel rendelkező politikai szervezetek esetében. A Kulturális Autonómia Tanácsban, a politikai képvisellet a belső választásokon elért eredmény alapján kívánatos összeállítani, nemcsak a belső választásokat megnyert szervezet képviselőiből.

A törvénytervezet nem tartalmazza a nemzetiségek önálló állami egyetem alapítási jogát, valamint ezen külön intézmények számára a számon kérhető állami anyagi támogatást.

Ugyanakkor hiányoljuk a felekezeti oktatásra vonatkozó kötelező állami finanszírozás előírását. Az egyházaknak nemcsak lehetőségük, hanem joguk van iskolákat alapítani, melyeket az államnak kötelező a diáklétszám alapján fenntartani. Ez utóbbi célkitűzést a jelenlegi kormány programja is tartalmazza.

Tudatában a törvénytervezet politikai indítékainak, valamint az RMDSZ számára meglévő páratlan politikai érdekérvényesítő helyzetnek,

- Megállapítjuk, hogy a törvénytervezetnek nemzeti közösségünk számára valódi megoldásokat kell tartalmaznia, szervesen illeszkednie kell a közösségünk autonómia törekvéseihez, azokat nem helyettesítheti, és azoknak jövőbeli érvényesülését nem akadályozhatja.

- Felhívjuk a figyelmet az érvényben lévő európai kisebbségvédelmi rendszer alkalmazására, különösen a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Chartájára, melynek romániai ratifikációja évek óta késik.

Bízva abban, hogy javaslataink hozzájárulnak a törvényalkotás kedvező irányba való befolyásolásához, készek vagyunk a további érdemi párbeszédre.

Kolozsvár, 2005. március 29.

Adorjáni Dezső Zoltán

evangélikus-lutheránus püspök

Tőkés László

református püspök

Pap Géza

református püspök

Dr. Szabó Árpád

unitárius püspök

1.6. Állásfoglalás

a Bors-Brassó autópálya kérdésében

Erdély Románia EU-csatlakozásának hajtómotorja kíván lenni. Ahhoz, hogy vállalt hivatását teljesíteni tudja, feltétlen szüksége van infrastrukturális fejlesztésre, és elsősorban az Erdélyt átszelő autópályára, amelyik az egész régió, annak északi és déli részének is érdeke.

Az SZKT és a SZET együttes ülése megbízza Markó Béla szövetségi elnököt és az Operatív Tanács tagjait, hogy Románia kormánya, parlamentje és a hazai és nemzetközi közvélemény előtt támogassa a Bors-Brassó autópálya megfelelő finanszírozását, az autópálya gyorsütemű megvalósításának biztosítását.

A Bors-Brassó nyomvonalú autópálya nem egyik vagy másik párt érdeke, hanem az erdélyi embereké, akiknek joguk van arra, hogy Románia kormánya biztosítsa a fejlődés lehetőségét.

Marosvásárhely, 2005. április 2.

A Szövetségi Képviselők Tanácsa

A Szövetségi Egyeztető Tanács

1.7. Nyilatkozat

Az elmúlt tizenöt évben az RMDSZ kiemelt célkitűzése volt Románia európai és euró-atlanti integrációja. Meggyőződésünk szerint az Európai Unióhoz történő csatlakozás az ország gazdasági és politikai felemelkedésének, a teljes értékű demokrácia megteremtésének elsőrendű feltétele.

A romániai magyar közösségnek szintén alapvető érdeke, hogy Románia mihamarabb beilleszkedjék az Európai Unióba, hiszen ezáltal új lehetőségek nyílnak a magyar közösség számára. Nekünk, magyaroknak rendkívül fontos, hogy Románia és Magyarország ugyanazon politikai-gazdasági intézményekhez tartozzék, és ezáltal a két ország minél közelebb kerüljön egymáshoz, hiszen a csatlakozás révén a magyar közösségek határok nélkül, akadálytalanul együtt lehetnek majd az Európai Unióban.

Az integráció útján döntő pillanat a mai, amikor az Európai Parlament megszavazta Románia csatlakozását az Európai Unióhoz, és ezáltal véleményünk szerint visszafordíthatatlanná vált az integráció útja Románia számára is.

Az RMDSZ üdvözli az Európai Parlament döntését, és a továbbiakban is mindent meg fogunk tenni azért, hogy Románia teljesítse a csatlakozási szerződésben foglalt feltételeket, és ezáltal valóban sor kerüljön 2007 januárjában az ország belépésére a közös Európába.

Bukarest, 2005. április 13.

Markó Béla

az RMDSZ szövetségi elnöke

Takács Csaba

az RMDSZ ügyvezető elnöke

1.8. Párbeszéd és Fórum az Autonómiáért

Amint 2005. április 15-i Közleményünkéből kitűnik, Markó Béla RMDSZ-elnök halogató és kitérő viszonyulására való egyenes válaszképpen újabb konkrét javaslatot tettem az EMNT és az RMDSZ közötti párbeszédre – a készülő kisebbségi törvény, illetve az autonómia tárgyában.

Az indítványra adandó választ várva, ugyanakkor, a Székely Nemzeti Tanáccsal egyetértésben, 2005. április 23-án délelőtt 11 órára, a marosvásárhelyi Állami Színház nagytermébe összehívtuk az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács és az SZNT együttes ülését, mely – bővített formában – széles körű erdélyi fóruma kíván lenni az autonómia megvitatásának – különös tekintettel az Európai Parlament Külügyi Bizottsága azon legutóbbi határozatára, amely kimondja, hogy: „a magyar kisebbség védelmének biztosítása érdekében kiegészítő intézkedésekre van szükség, a szubszidiaritás és az önkormányzatiság elveinek tiszteletben tartásával”.

1993-ban az RMDSZ neptuni csoportjának árulása következtében a Szövetség kisebbségi törvénykezdeményezése kudarcot vallott. Románia Európa Tanácsba való felvételének kedvező politikai körülményeit nem voltunk képesek kihasználni. Az RMDSZ hasonlóképpen szalasztotta el a NATO-csatlakozás

zás kínálta lehetőségeket. Most, az uniós integráció kedvező politikai konstellációját, mint talán utolsó ilyen lehetőséget, az erdélyi magyar nemzeti közösségünk megmaradása és jövője érdekében, föltétlenül meg kellene ragadnunk.

Nem elégedhetünk meg hagyományos kisebbségi maradék-jogokkal, illetve tényleges közösségi jogok helyett „eurokonform” engedményekkel.

A romániai magyar nemzeti közösség önkormányzati jogai helyett nem érhetjük be az RMDSZ-párt „autonómiának” nevezett egyeduralmával. Kisebbségi jogköveteléseinket nem adhatjuk alább a 86/1945-ös kisebbségi statútumnál, melynek több tekintetben alatta marad a mostani törvénytervezet.

Mindezeket szem előtt tartva: állhatatosan szorgalmazzuk a monopóliumhelyzetével visszaélő RMDSZ-szel a tényleges párbeszédet, másfelől pedig április 23-ra összehívjuk azt a „Vásárhelyi Találkozót”, melyen pártállástól függetlenül helye van mindazoknak, akik valóban kiállnak nemzeti közösségünk három szintű autonómiája mellett.

Nemzeti közmegegyezésre törekedve, éppen ezért tisztelettel hívjuk és várjuk a marosvásárhelyi fórumra nem csupán az EMNT és az SZNT küldöttait (1), hanem ezen túlmenően meghívást juttatunk el az erdélyi magyar polgári, egyházi és politikai közélet sok jeles képviselőjének (2), továbbá ezúton hívjuk meg mindazokat az érdeklődőket, akik elkötelezett és felelős módon vállalják és szolgálni kívánják az erdélyi autonómia ügyét (3).

Nagyvárad, 2005. április 18.

Tőkés László
EMNT elnök

1.9. Állásfoglalás

A romániai magyar civil társadalom képviselőit vállaló Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége (MCSZESZ) Kolozsvárott tartott közgyűlésén a vállalt felelősségének tudatában foglalkozott az RMDSZ által kidolgozott és előbb a kormány majd a parlament elé terjesztett kisebbségi törvénytervezettel. Mivel a MCSZESZ közgyűlésén jelen lévő szervezetek képviselői úgy ítélték meg, hogy a kisebbségi törvénytervezet előkészítése és maga a végeredmény – a tervezet – sem felel meg egy ilyen folyamattal, illetve egy ennyire fontos törvénnyel szembeni eljárási és lényegi elvárásoknak, határozat született arról, hogy álláspontját a romániai magyar közvélemény és természetesen az RMDSZ számára megfogalmazza.

A Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége sajnálatosnak és elfogadhatatlannak tartja, hogy az RMDSZ által a „romániai nemzeti kisebbségek szer-

vezeteinek közös álma, közös célkitűzése”, közös munkájaként definiált kisebbségi törvénytervezet előkészítése során nem vonták be a civil szféra felelős képviselőit a szakmai munkába. A tervezetet nem bocsátották az indítvány fontosságát megillető társadalmi vitára, nem teremtődött meg a lehetőség arra, hogy a civil társadalom kifejtse ezzel kapcsolatos javaslatait, észrevételeit. A megfelelő társadalmi vita elmaradása miatti felelősséget fokozza az a tény, hogy a törvénytervezet megítélésünk és szakértők szerint is felemásra sikeredett.

A Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége örömdetesnek tartja aényt, hogy Romániában napirendre kerülhet egy kerettörvény, mely magába foglalja a kulturális autonómia létrehozásának feltételeit, ugyanakkor kijelenti, hogy a kisebbségi törvénytervezet nem felel meg a kulturális autonómia ismérveit jelentő szempont-rendszernek. Szükségesnek mutatkozik az újragondolása, a tervezet módosítása. Továbbá a MCSZESZ úgy ítéli meg, hogy a kisebbségi törvénytervezet figyelmen kívül hagyja a civil szervezetek érdekeit.

Tekintettel arra, hogy az új kisebbségi jogszabály vitáját sürgősségi eljárással hamarosan megkezdi a parlament, felkérjük a romániai magyar közösség parlamenti képviselőjét ellátó RMDSZ-t, hogy pótolja a fent említett hiányosságokat, konzultáljon a civil társadalom szakértőivel, és tegye meg a megfelelő módosító javaslatokat a parlamenti vita során, figyelembe véve a romániai magyar közösség érdekeit.

Kolozsvár, 2005. május 21.

MCSZESZ Igazgató Tanácsa

1.10. Állásfoglalás

az RMDSZ kisebbségi törvénytervezetéről

Húsvét harmadnapján az erdélyi magyar protestáns egyházak előjárói közös állásfoglalásban juttatták kifejezésre azon véleményüket, hogy az RMDSZ kisebbségi törvénytervezete előadott formájában nem alkalmas a parlamenti elfogadásra.

Hasonlóképpen foglalt állást az erdélyi civil társadalom szövetségének vezetősége, a törvénytervezet előterjesztésének elhalasztását és széles körű társadalmi vitát indítványozva a tervezet tárgyában.

Az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács, valamint a Székely Nemzeti Tanács együttes ülésükön emelték fel szavukat az RMDSZ által megjátszott látszatpárbeszéd és álságos pártpropaganda révén tovább erőltetett törvénytervezet ellen, rámutatva arra, hogy az nem bírja a romániai magyarság demokratikus támoga-

tását. A Magyar Polgári Szövetség az egyházakkal és a civil szervezetekkel egyező értelemben nyilatkozott.

Igen jellemző, hogy a kezdettől fogva vitatott, rajtaütésszerűen reánk oktroyált törvénykezdeményezés még az RMDSZ belső demokráciájának kirakat-testületeként működtetett Szövetségi Képviselők Tanácsa jóváhagyásával sem rendelkezik.

Megszerezte viszont a román kormány, illetve a román koalíciós pártok támogatását, és egy különösképpen jól orkesztrált politikai sikerpropaganda eredményeképpen „kivívta” a Gyurcsány-kormány, a kétes hátterű Project on Ethnic Relations (PER), valamint az eredeti célkitűzéseitől jócskán eltávolodott Európai Népcsoportok Föderális Uniójának (FUEN) melléállítását. Annak jövő heti, bukaresti tanácskozásán az RMDSZ pártbizottsága – várhatóan – az Európai Néppárt (EPP) parlamenti frakciójának a támogatását is be akarja inkasszálni.

Igen fájdalmas, hogy a masszív hatalmi segédlettel, az albán, lipován, rutén és tatár (stb.) „államalkotó nemzetiségek” társaságában felvonuló, „kormányalkotó” RMDSZ eme poEtikai diktátumát a magyar közvélemény szinte bénultan szemlék, a hazai magyar és a kis-magyarországi média pedig jobbra csak a jóhiszemű tudomásulvétel vagy éppen a szolgai helyeslés engedékenységével követi.

Erdélyi magyarságunk pusztulásának mostani eszkalációja idején, amikor egészen nyilvánvaló, hogy nemzeti közösségünket valóságos etnikai humánkatasztrófa veszélye fenyegeti – teljességgel érthetetlen, hogy romániai magyar politikai osztályunk zöme, valamint mértékadó erdélyi személyiségeink és egyházi vezetőink nagy többsége szinte szó nélkül tűri, hogy az RMDSZ többségi hatalomba idomult, egyeduralkodó klikkje a jövőnkre nézve életveszélyes kisebbségi törvénytervezetet szőröstől-bőröstől lenyomja a magyarság torkán.

Márcsak az egészséges veszélyérzetnek és életösztönnek is bátor megszólalásra kellene készítenie azokat, akik világosan látják a következőket:

- A kisebbségi törvénytervezet nincs kellőképpen kidolgozva.
- Alatta marad az 1945-ös nemzetiségi státútumnak.
- Csak az oktatásra és a művelődésre terjed ki, és nincs kidolgozva benne az autonómiára vonatkozó rész.
- Az etnobiznisz árnyéka vetül reá.
- Mélységesen diszkriminatív és demokráciaellenes.
- Egy többségi–kisebbségi pártpaktum és hatalmi cserealku keretében az RMDSZ-nómenklatúra privilegizált helyzetét hivatott állandósítani, másfelől pedig a román kisebbségi kirakatpolitikát hitelesíteni.
- Miközben Románia 2007. január 1-jei európai csatlakozásának az útját egyengeti, az Európai Unió által megengedett közösségi önrendelkezésünk ügyét blokkolja.

Miközben Gál Kinga és Michl Ebner Európa-parlamentari képviselők erdélyi magyarságunk önkormányzatiságáért harcolnak Brüsszelben – ezenközben saját képviselőink, az RMDSZ-képviselők ugyanott az „egységes román nemzet-állam” föltétlen integrációjának az előmozdítása érdekében folytatnak ultralójális lobbitevékenységet? Mit és kiket képviselnek ők – a mi szavazataink jogán?!

A memento erejével kell emlékeztetnünk szenátorainkat és képviselőinket az 1992. október 26-án, a kolozsvári Szent Mihály templomban elmondott esküjükre, melyben a közösségi önkormányzat hűségese szolgálatára szegődtek. Bethlen Gábor szavaira is emlékeztetnünk kell őket, aki azt mondta: „Nem mindig lehet megtenni, amit kell, de mindig meg kell tenni, amit lehet”.

Jonathan Scheele, az Európai Bizottság bukaresti képviselője szerint az RMDSZ-nek – és politikai partnereinek – nagy „erénye” az, hogy „a csatlakozási tárgyalások során egyáltalán nem volt téma a nemzetiségi kérdés”. Ennél lesújtóbb véleményt talán soha senki nem mondott a Markó vezette RMDSZ-ről. Éppen amit kellett és lehetett volna: azt mulasztották el megtenni.

Az erdélyi magyar politikai osztály, a civil szféra és a magyar történelmi egyházak felelőssége ebben a helyzetben kimondhatatlanul nagy. A **Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetségének** (MCSZESZ) múlt heti közgyűlésén találóan állapították meg, hogy „a leendő jogszabály hosszú távon meghatározza az erdélyi magyarság sorsát”. Aki Istent ismer, annak részt kell vállalnia ebből a felelősségből.

Friss hír, hogy a moldovai kormány „széles körű autonómiát” kíván felajánlani a – szakadár – Dnyeszter-menti Köztársaságnak, és ebben a szándékában az Európai Unió és az Egyesült Államok közreműködését szeretné igénybe venni. Az eset jó példa arra, hogy az autonómia egy adott ország integritásának és stabilitásának a biztosítására szolgáló hatékony eszköz lehet.

Annak tudatában, hogy a nemzetétől és országától elszakított romániai magyarság helyzetének megnyugtató rendezését a közösségi önrendelkezés megvalósítása révén érhetjük el: nemzeti közösségünknek nem szabad megelégednie és megalkudnia a jövőjét veszélyeztető kisebbségi törvénytervezettel. Éppen ezért ki kellene nyilvánítanunk és követelnünk kellene a következőket:

- Amint a 2005. május 20-i, nagyváradi autonómia-értekezlet alkalmával Marian Mandache cigányképviselő mondta: „közös fellépéssel akadályozzuk meg a tervezet jelenlegi formájában való elfogadását”.
- Amint Gabriel Andreescu emberjogi aktivista mondta: „összefogásra, közös fellépésre van szükség a törvénytervezet elfogadhatatlan kitételeivel szemben”.
- Smaranda Enache, a Pro Europa Liga elnöke szerint: „a román hatalomnak el kell fogadnia az autonómiát, hogyha ez megfelelő eszközt jelentene a magyar kisebbség megmaradásának garantálására”.

- Az egyházak, valamint az ERMACISZSZ álláspontjának megfelelően követeljük a törvénytervezet parlamenti vitájának az elhalasztását és egy széleskörű társadalmi vita kibontakoztatását.
- A román Parlament mindenekelőtt vizsgálja felül az EMNT és az SZNT autonómia-törvénytervezeteivel kapcsolatos, elutasító magatartását, és ne próbálja egy minimalista, látszólagos „kulturális autonómiával” kifizetni a magyarságot, a nemzeti kisebbségeket.
- A kisebbségi törvénytervezettel mindenképpen várják meg az EBESZ és az ET Velencei Bizottságának mértékadó véleményezését.
- Addig is, az RMDSZ hagyjon fel – hatalmi pozícióból folytatott – szégyenletes népszerűsítő és sikerpropagandájával.

Szász Jenő, az MPSZ elnökének véleménye szerint a kisebbségi törvénytervezet olyan önbecsapást jelent, mely a nemzetárulással ér fel. A román – többségi – hatalomnak is tudomásul kell vennie, hogy az erdélyi magyarság, még a jogszabály elfogadása esetén sem, sohasem fogja elfogadni ezt a román-magyar pártpolitikai paktumot.

Mind a román kormánynak, mind a pénztől és hatalomtól megittasult RMDSZ-politikacsinálóknak tudomására kell hoznunk, hogy nemzeti közösségünk saját intézményes jogfosztását semmiképpen sem írhatja alá.

Nagyvárad, 2005. május 26.

Tőkés László püspök
az EMNT elnöke

1.11. Közlemény

Az RMDSZ Operatív Tanácsa elemezte az Alkotmánybíróságnak az igazságügyi reformcsomaggal kapcsolatos döntése nyomán előállt helyzetet.

Véleményünk szerint Romániában elengedhetetlenül szükséges az igazságszolgáltatás átfogó reformja, hiszen e nélkül a korrupció felszámolása sem lehetséges. Az Alkotmánybíróság döntése fékezi azokat az intézkedéseket, amelyeket ezen a területen az európai integráció és a belső demokrácia érdekében is mielőbb meg kellene hozni.

Egyetértünk azzal, hogy erre a helyzetre sürgősen megoldást kellett keresni, ugyanakkor a liberális-demokrata szövetséggel szemben azt gondoljuk, hogy nem csak az előrehozott választások módszerével lehetett volna ezt a helyzetet megoldani, hiszen most is rendelkezünk azzal a többséggel, amely törekény ugyan, de megfelelő fegyelemmel és szervezettséggel így is számos kérdésre választ találtunk, és ezután is képesek lennénk megkeresni a megoldásokat.

Éppen ezért nem feltétlenül tartjuk szükségesnek az előrehozott választásokat, de egyetértünk azzal, hogy ezáltal valóban megerősíthetjük a mostani koalíciót és a tavalyi választások után kidolgozott közös programot, és egyúttal magyar nemzeti közösségünk célkitűzéseit is jobban érvényesíthetjük.

Ugyanakkor úgy kell cselekednünk, hogy semmilyen módon ne lassítsuk le az integrációs folyamatot, és ne kerüljön veszélybe Románia európai uniós felvétele. Az RMDSZ álláspontja szerint továbbra is ez az elsődleges prioritás.

Az RMDSZ fontosnak tartja a koalíciós partnereivel való szolidaritást, és figyelembe véve a liberális-demokrata szövetség egyértelmű döntését, támogatjuk az előrehozott választások megrendezését célzó kezdeményezést.

Ha világos célkitűzésekkel hívjuk urnák elé a választókat az ősszel, akkor éppen ily módon erősíthetjük meg Románia elkötelezettségét a demokrácia további kiszélesítésére és az európai integráció folytatására.

Meggyőződésünk, hogy a romániai magyarság továbbra is támogatja az erős parlamenti képviselőket és a hatékony kormányzati jelenlétet, és ha előrehozott választásokra kerül sor, ismét közös érdekképviselőtünk az RMDSZ mellé fog állni.

2005. július 8.

Az RMDSZ Operatív Tanácsa

1.12. Közlemény

Szövetségünk politikai erkölcsi válságának jelenlegi elmélyülése idején fontosnak tartjuk újólapon közzé tenni az Erdélyi Magyar Kezdeményezés, az RMDSZ keresztény-nemzeti platformja álláspontját: az EMK fenntartja mindazokat a célkitűzéseket és követeléseket, melyeket alapításakor és azóta – 1992 tavaszától máig – nyilvánosságra hozott.

- 1) A romániai magyarság őshonos szülőföldjén, ezért nemzeti közösség – tehát nem kisebbség, nem nemzetiség, és nem általában „valamilyen” etnikai konglomerátum, közösség.
- 2) Minden nemzeti közösség, így a romániai magyarság természeti joga az önrendelkezés. Önrendelkezésünk biztosítása nélkül nincs esélyünk arra, hogy megőrizzük magyarságunkat szülőföldünkön.
- 3) A három szintű autonómia (önkormányzási) törekvésünk megvalósulása biztosíthatja nemzeti közösségünk egésze, illetve valamennyi tagja önrendelkezését. Nevezetesen ki kell harcolnunk azoknak a magyaroknak számára, akiknek összességében a lakóhelyükön nem éri el a lakosság 10%-át, –

tehát a szórvány-magyarország számára – a személyi elvű autonómiát. A településeiken számbeli kisebbségben (de 10%-nál nagyobb arányban) élő magyarok számára a sajátos státusú önkormányzati autonómiát követeljük, a tömbben, többségben élő magyarság (elsősorban a Székelyföld magyarsága) számára pedig az etnikai alapú területi autonómiát.

- 4) Ugyanakkor követeljük a romániai magyar nemzeti közösség minden tagja számára a kettős állampolgárság haladéktalan biztosítását! Anyaországunk állampolgárságának alanyi jogon történő biztosítása alapfeltétele annak, hogy tragikusan nagy tömegben ne telepedjék ki szülőföldjéről az erdélyi magyarság.
- 5) Fellépünk etnikai jellegű közösség jogsérelmeink mielőbbi orvoslása érdekében.
 - a) El kell érnünk az 1989. december 22-i székelyföldi forradalmi erőszakcselekmények ürügyén igazságtalanul elítélt zetalaki, oroszhegyi és kézdivásárhelyi magyarok teljes rehabilitálását.
 - b) Követeljük a sérelmünkre hozott 1989 előtti és utáni minden igazságtalan törvényszéki ítélet újratárgyalását és a törvényesség teljes körű érvényesítését.
 - c) Követeljük, hogy az európai jogi normák és igazságszolgáltatási gyakorlat jegyében Románia EU-csatlakozása előtt az ún. reprivatizáció befejezését. Tehát követeljük a kommunista terror idején nemzeti közösségünk intézményeitől, elsősorban történeti egyházainktól, illetve a nem egyházi intézményeinktől, valamint nemzeti közösségünk bármelyik tagjától elkobzott ingatlanok visszaszolgáltatását jogos tulajdonosaiknak.
 - d) Követeljük a Székelyföldnek betelepítéssel történő románosítási folyamatának leállítását, és egyúttal a Székelyföld számára az ország többi régiójával arányos adó- és illeték-elvonás melletti arányos központi pénzügyi támogatást: a Székelyföld jelenlegi negatív gazdasági diszkriminációjának haladéktalan megszüntetését.

Felsorolt célkitűzéseink elérése végett kérjük és elvárjuk Romániai valóban demokratikus erőinek, továbbá az anyaországunk magyarságának és a nagyvilágban élő magyar testvéreinknek hatékony támogatását.

Székelyudvarhely, 2005. július 22.

**Az Erdélyi Magyar Kezdeményezés
RMDSZ-platform Elnöksége**

1.13. Közlemény

A Romániai Magyar Szó országos napilap szerkesztőségének bejelentésével kapcsolatban, amely szerint 2005. augusztus 1-jétől nem jelentetik meg a lapot, a következőket kívánjuk az RMSZ szerkesztősége, olvasói, a romániai magyar közvélemény tudomására hozni:

A *Romániai Magyar Szót*, az ország fővárosában megjelent magyar nyelvű napilapot az RMDSZ a hiteles tájékoztatás, kulturális értékeink megismertetése fontos fórumaként tartja számon. Meggyőződésünk, hogy ebben a véleményünkbe osztoznak mindazok, akik a közélet eseményeit ennek az országos magyar napilapnak a közvetítésével követték.

A fentiek értelmében az RMDSZ lehetőségei szerint mindig méltányos támogatásban részesítette a *Romániai Magyar Szót*. Tette ezt a szerkesztőség munkatársai, de nem utolsósorban az olvasóközösség érdekében is. Ugyanakkor érdekvédelmi szervezetként támogatásban részesítette a többi magyar nyelvű lapot is, és közbenjárta a hazai és a magyarországi támogatások biztosítása érdekében is, folyamatosan szorgalmazta a keretösszegek növelését.

Az RMDSZ, a méltányosság, a szakmaiság elvének alkalmazása érdekében a romániai magyar sajtó támogatásáról hozott döntések meghozatalára a sajtó képviselőit kérte fel mind a *Communitas Alapítvány*, mind az *Illyés Köz-alapítvány Romániai Alkuratóriuma* szaktestületeinek keretében. A romániai magyar írott sajtónak az elmúlt években nyújtott juttatásokra visszatekintve sajnálattal állapítható meg, hogy a *Romániai Magyar Szó* indokolatlanul kevés, sőt elenyésző támogatásban részesült az erre a célra szánt magyarországi keretektől. Valószínűleg ez a tény is hozzájárulhatott az évek során az országos napilap eladósodásához, gazdasági helyzetének romlásához.

Tudomásunk volt arról, hogy az elmúlt években a *Romániai Magyar Szó* folyamatos gazdasági nehézségekkel küzdött. Betartva a méltányosság elvét az RMDSZ, lehetőségeinek mértékében, felhasználta a rendelkezésre álló törvényes eszközöket a lap anyagi gondjainak enyhítésére.

A *Romániai Magyar Szó* fenntartását célzó elmúlt évekbeli és idejű erőfeszítéseket szövetségünk elnöke személyesen is szorgalmazta munkatársai körében, támogatók, szponzorok hozzájárulását kérve a lap fenntartását biztosító anyagi források megteremtése érdekében.

A *Romániai Magyar Szó* gazdasági helyzetének romlásának, a felhalmozott adósságok terhe alatt válságos helyzetben lévén, a fentiek ismeretében is, támogatásért fordult az RMDSZ-hez, hogy a lap továbbra is megjelenhessen a folyó évben. Egyetértettünk abban, hogy közösen próbálunk megoldást keresni.

Így az RMDSZ által működtetett *Communitas Alapítvány* kuratóriuma döntött arról, hogy átmeneti segítséget nyújt a nehéz anyagi helyzetben lévő, a

fővárosban szerkesztett országos terjesztésű romániai magyar napilapnak, szorgalmazva azt, hogy az RMSZ igazgatósága és az RMDSZ további szponzorokat és a lap kiadását biztosító támogatókat keressen meg.

2005. augusztus 1-jéig a következő forrásokat sikerült megnyitni:

- január 1. – június 30.: 1 milliárd 243 millió régi lej a Communitas Alapítványtól;
- 600 millió régi lej az Etnikumközi Kapcsolatok Hivatala, Kisebbségek Tanácsa részéről (a vonatkozó jogszabály módosításáig a támogatás folyósítása nem történni lehetett meg);
- 1 milliárd 200 millió régi lej – intézmények, cégek szerződésben vállal támogatása a 2005. évre (ennek folyósítása a szerződésekben megállapított ütemtervek szerint).

Tudomásunk szerint mindezek az erőfeszítések és támogatások a lap folyamatos megjelentetését nem biztosítják, mint ahogy a felhalmozott közel 10 milliárd lejes adósság törlesztését sem oldják meg. A lapkiadó adósságainak fedezésére az RMDSZ-nek nincs sem módja, sem illetékessége.

Egyértelműen kijelenthetjük, hogy bármilyen erőfeszítéseket tettünk, sem Romániában, sem Magyarországon nem találtunk olyan támogatókra, akik vállalják ennek a közel 10 milliárdos adósságnak a kifizetését, valamint a lap gazdálkodási tervében szereplő évi 3 milliárdos deficit fedezését.

Hangsúlyozni kívánjuk, hogy az RMDSZ nem folytathat gazdasági tevékenységet, mint ahogy azt sem teheti meg, hogy a rendelkezésére álló erőforrásokat kizárólag egyetlen újság támogatására fordítsa.

Az RMDSZ azonban támogat minden olyan életképes, gazdaságilag megalapozott megoldást, amely biztosítja egy a fővárosban szerkesztett országos terjesztésű korszerű magyar napilap megjelentetését, a *Románia Magyar Szó* szellemiségének, munkatársi köre szakmaiságának továbbvitelét.

Kolozsvár, 2005. augusztus 4.

Takács Csaba
az RMDSZ ügyvezető elnöke

1.14. Romániai Magyar Demokrata Szövetség

Markó Béla szövetségi elnök úrnak

Tisztelt Elnök úr!

Csak váratlanul rám tört betegségem akadályozott meg abban, hogy tusnádfürdői közös fellépésünket követően hamarabb írjak Önnek.

Találkozásunkkor örömmel nyugtáztam, hogy az Elnök úr is egyetértett velem a párbeszéd szükségességében. Ezt szem előtt tartva keresem meg tisztelettel azzal a szándékkal, hogy az igazi párbeszéd létrejöttét szorgalmazzam.

1. A párbeszéd módját és formáját illetően kétoldalú (1) és együttes (2) megbeszéléseket javasolok. Kétoldalú párbeszédet indítványozok az RMDSZ és a Magyar Polgári Szövetség (a), az RMDSZ és az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács (b), az RMDSZ és a Székely Nemzeti Tanács (c), az RMDSZ és az Egyházak (d), valamint az RMDSZ és a Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége (e) között. Ezzel együtt vagy ezen megbeszéléseket követően kerülhetne sor a felsoroltak együttes tanácskozására, a résztvevők egyetértésével és megegyezése alapján. Külön is kihangsúlyoznám, hogy a párbeszédben a politikai, a civil és az egyházi szféra képviselői önálló és egyenrangú partneri minőségben vennének részt.
2. A párbeszéd tárgya tekintetében – mondhatni – már előzetesen kialakult az egyetértés. Az EMNT elnökeként én magam az autonómia kérdését tenném az első helyre. Amint Tusnádfürdőn Orbán Viktor is mondta: „az autonómia lehet az a közös cél, amely a még különböző irányba húzó erdélyi magyar erőket egységbe foghatja”. Másfelől az is megjegyzésre méltó, hogy a határon túli magyarság autonómia-törekvéseinek támogatása a Gyurcsány-kormány programjában is szerepel. Az autonómia összefüggésében remélt megbeszéléseink konkrét tárgyát képezhetnék: az SZNT, az EMNT és az RMDSZ kapcsolatos törvénytervezetei, továbbá pedig a kettős állampolgárság ügye, valamint a plurális és demokratikus erdélyi magyar közképviselőlet vajúdo kérdése.

2005. július 16-án, Marosvásárhelyen, az EMNT szervezésében megtartott rendkívüli tanácskozásunk *Állásfoglalásában* (mellékelve) azzal a felhívással fordult társadalmi és politikai életünk közszereplőihöz, valamint egyházainkhoz, hogy „cselekvő módon vegyék ki részüket a valódi párbeszéd és összefogás kialakításában”. Ezen törekvésünk értelmében, tisztelettel kérem az Elnök urat, hogy ne utasítsa vissza a párbeszédre és összefogásra kinyújtott kezét.

Tisztelettel és szeretettel küldöm jókívánságaimat:

2005. augusztus 7.

Tőkés László
EMNT elnök

1.15. **Közös Állásfoglalás**

a Romániai Magyar Demokrata Szövetség
kisebbségi törvénytervezetéről

Az RMDSZ által kezdeményezett és a Románia kormánya által a Parlament elé beterjesztett Törvény a romániai nemzeti kisebbségek jogállásáról című törvénytervezet tárgyában,

a romániai magyarság nemzeti érdekei védelmében, a romániai kisebbségi kérdés és a román–magyar viszonyok demokratikus rendezése érdekében, az emberi és kisebbségi jogok tiszteletben tartása szellemében a következő állásfoglalást tesszük közzé és juttatjuk el

- Románia kormányához és parlamentjéhez,
- a Romániai Magyar Demokrata Szövetséghez,
- a romániai magyar egyházakhoz és civil szervezetekhez,
- a romániai kisebbségi közösségek képviselőihez,
- Magyarország kormányához és parlamentjéhez,
- a nemzetközi – európai – fórumokhoz,
- az Európai Unióhoz és tagországaihoz.

1. A közel kétmillió romániai – erdélyi – magyar nemzeti közösség politikai közképviselőtét kisajátító RMDSZ román hatalmi segédlettel a magyar és a többi etnikai kisebbségre akarja kényszeríteni kisebbségi törvénytervezetét.
2. A román kormány által előterjesztett törvénytervezet a politikai pluralizmus teljes kiiktatásával, a magyar – és a többi – etnikai közösségek megkerdezése nélkül, a közvélemény és a társadalmi közakarat semmibevevélével készült el és került a Parlament elé. Az RMDSZ a magyar történelmi egyházak és civil szervezetek részvételi és párbeszéd iránti igényét kezdetől fogva mereven visszautasítja. Következésképpen a törvénytervezet nélkülözi a hazai kisebbségi közösségek társadalmi támogatottságát, és így súlyos demokrácia-deficittel rendelkezik.
3. A törvénytervezet legitimitásának látszata érdekében az RMDSZ a román kormányzat elvtelen támogatásához folyamodik, mely mind diszkriminatív kisebbségpolitikája fenntartása, mind az ország európai integrációja szempontjából abban érdekelt, hogy a kisebbségi jogok minimumát rögzítő törvénytervezetet a törvényhozással elfogadtassa.
4. A romániai és a magyarországi magyar közvélemény, másfelől az európai politikai fórumok félrevezetésével az RMDSZ és kormánybeli szövetségesei azt kívánják elhitetni, hogy a kisebbségi törvénytervezet teljes mértékben megfelel az uniós követelményeknek, és példás formában szavatolja a

romániai magyar – és más – nemzeti közösségek emberi jogait, esélyegyenlőségét és kulturális autonómiáját. Az RMDSZ és a román kormány arcu-
latfestő propagandája és látszatteremtő kirakatpolitikája mind saját közös-
ségünket, mind a nemzetközi fórumokat nagymértékben megtevesztette –
olyannyira, hogy a legutóbbi EU-országjelentés jelentős előrelépésként
könyveli el Romániának „a kisebbségi integráció terén elért eredményeit”,
és megállapítja, hogy „javult a helyzet a kisebbségi jogok tiszteletben tartá-
sa terén”. Ezek a hízgelő megállapítások aligha felelnek meg a valóságnak.

5. Az RMDSZ-propaganda „áttörésnek” és „precedens nélküli eredmény-
nek” tekintené, ha a kisebbségi törvényt elfogadná a román parlament. A
többségi törvényhozás viszont még a törvénytervezetbe foglalt kisebbségi
minimumot is maximális engedménynek igyekszik beállítani, hogy a lehető
legkevesebbel „fizesse ki” a kisebbségeket, elsősorban is a népes magyar
közösséget. A kiszolgáltatott erdélyi magyarság helyzetét tovább nehezíti
az a körülmény, hogy a határon túli magyarok valós érdekeinek megjelení-
tését nem vállaló magyarországi kormányzat szintén megelégszik az
RMDSZ által képviselt kisebbségi minimummal.
6. Bár a kisebbségi törvénytervezet a kulturális autonómia iránti szándékról
tanúskodik, és néhány pozitív kisebbségvédelmi elemet is tartalmaz, – egé-
szében véve a jelenlegi formájában a romániai magyar nemzeti közösség
számára elfogadhatatlan. Egyebek mellett teljes bizonyossággal megállá-
pítható, hogy (1) nem szünteti meg az etnikai alapú diszkriminációt; (2)
több ponton szembeütközik a demokrácia és a jogállamiság elveivel; (3) a
politikai pluralizmus ellenében monopóliumot biztosít a parlamenti ki-
sebbségi szervezeteknek, köztük az RMDSZ-nek; (4) súlyosan korlátozza a
választás szabadságát és (5) a kisebbségi közösségek tagjainak a törvény
előtti egyenlőségét; (6) végső soron pedig éppen azzal marad adós, amit
ígér: a kisebbségi közösségek valódi autonómiájával.
7. A kisebbségi törvénytervezet által kilátásba helyezett korlátozó és részjo-
gokkal, valamint többségi engedményekkel szemben erdélyi magyar kö-
zösségünknek – fennmaradása érdekében – tényleges személyi elvű auto-
nómiára, Székelyföldön pedig területi autonómiára van szüksége. Ez irá-
nyú törvénytervezeteink a Parlament elé kerültek, ám a nacionalista román
politikai többség az RMDSZ közreműködésével ezeket a kisebbségi tör-
vény hamis alternatívájával kívánja helyettesíteni.
8. Szem előtt tartva a romániai magyar nemzeti közösség politikai közakara-
tát, valamint az Európai Parlament szubszidiaritásra és az önkormányzati-
ság elvének érvényesítésére vonatkozó, 2005 áprilisi határozatát, figyelem-
be véve továbbá a koppenhágai integrációs kritériumok teljesítésének a
követelményét,

az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács (EMNT),
 a Székely Nemzeti Tanács (SZNT),
 a Magyar Polgári Szövetség (MPSZ),
 a Magyar Ifjúsági Tanács (MIT)

és az Erdélyi Magyar Ifjak (EMI) nevében követeljük, hogy:

- ⇒ Az RMDSZ vonja vissza kisebbségi törvénytervezetét.
- ⇒ Induljon széles körű magyar társadalmi párbeszéd a közösségi emberi jogokat is tartalmazó törvénytervezet tárgyában, az egyházi és a civil szféra részvételével.
- ⇒ Parlamenti pozíciójával élve, az RMDSZ támogassa az EMNT és az SZNT által benyújtott autonómia-törvénykezdeményezéseket. E támogatás végett felszólítjuk az RMDSZ-t, hogy szervezeteink szakértőivel együttműködve, dolgozzák ki az RMDSZ parlamenti csoportjainak munkaanyagát az említett törvénykezdeményezések részletes vitában való megvédésére. Az erdélyi magyarságnak nem kisebbségi törvénytervezetre, hanem tényleges és teljes egyenlőséget szavatoló autonómia-státútumokra van szüksége!
- ⇒ A román kormány, az RMDSZ monopóliumát meghaladva, fogadja el partnereiként a magyar közösség többi képviselőit.
- ⇒ A hatékony nemzeti érdekérvényesítés jegyében a magyar kormány és az Országgyűlés támogassa az erdélyi magyarság és Székelyföld valódi autonómiára irányuló törekvéseit.
- ⇒ Az Európai Unió illetékes testületei Románia integrációjának elbírálásakor vegyék figyelembe a romániai magyar nemzeti közösség valós helyzetét és jogos követeléseit és ismerjék el létfeltételként az erdélyi magyarság Személyi Elvű Autonómiájának, valamint Székelyföld Autonómiájának törvény általi szavatolását.

2005. november 3.

Tókécs László
 az EMNT elnöke

Szász Jenő
 az MPSZ elnöke

Sándor Krisztina
 a MIT elnöke

Dr. Csapó I. József
 az SZNT elnöke

Szilágyi Zsolt
 az MPSZ választmányi elnöke

Soos Sándor
 az EMI elnöke

1.16. Közlemény

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség értesült arról, hogy a Magyar Polgári Szövetség (MPSZ) harmadik alkalommal indítja aláírásgyűjtési kampányát magyarok és románok körében a pártként való bejegyzéshez.

A kezdeményezéssel kapcsolatosan pontosítjuk, hogy az érvényben lévő párt-törvény értelmében minden állampolgár csak egy politikai pártnak lehet tagja.

Ugyanakkor felhívjuk a figyelmet, hogy az MPSZ vezetői nyilatkozataikban tévesen tájékoztatnak: nem egyszerű támogató aláírásokat gyűjtenek, hanem ezáltal az aláírók párttagságot is vállalnak.

Felkérjük az RMDSZ-tagokat, hogy ne hagyják magukat megtéveszteni, és ne írják alá a listát.

Egyúttal emlékeztetünk arra, hogy az MPSZ 2004-ben két alkalommal is próbálkozott a bejegyzéshez szükséges aláírások összegyűjtésével, azonban kísérleteiket az illetékes hatóságok törvénytelennek nyilvánították, mivel visszaélések egész sorát tapasztalták.

Meggyőződésünk, hogy csak egységes politikai fellépéssel tudunk az erdélyi magyarságért cselekedni, és ennek érdekében ezután is helyet biztosítunk ebben a szövetségben minden tenni akaró magyarnak.

Kolozsvár, 2005. november 21.

Takács Csaba
Az RMDSZ ügyvezető elnöke

2. Román-magyar kapcsolatok

2.1. Tiltakozás

A Királyhágómelléki Református Egyházkerület mélyszégyénes megdöbbenéssel szerzett tudomást arról, hogy a tizenöt éves küzdelem után alighogy visszaszerzett nagyváradi Lorántffy Zsuzsanna Gimnázium sportpályáját a Városi Tanács a nagyváradi-olaszi román ortodox egyházközségnek adományozta, oly módon, hogy a suba alatt hozott intézkedés ellen Egyházkerületünknek mégcsak törvényes úton fellebbeznie sem nyílt lehetősége. Az önkényes és jogfosztó határozat meghozatalában a városi tanács magyar képviselői – RMDSZ-es frakciója – is részesek voltak.

Amikor félévi szándékos információ-visszatartás nyomán az ügy kipatant, Egyházunk békés úton próbálta rendezni a városi tanács és az ortodox egyház által kreált helyzetet – sikertelenül. Sőt, a mai napon az olasz ortodox egyházközség erőszakos térfoglalásba kezdett, amikor is a Lorántffy Gimnázium helyén működött Andrei Şaguna Szakiskola támogatásával hozzálátott a sportpálya felszámolásához, annak kerítései lebontásához.

Megengedhetetlennek tartjuk, hogy a Városi Tanács Nagyvárad magyar és református polgárait semmibe véve, diszkriminatív módon a román ortodox egyházat részesíti meg nem érdemelt előnyben. A demokratikus esélyegyenlőség elve szellemében tiltakozunk az ellen, hogy a református Lorántffy Gimnáziumot megfosszák sportpályájától, református magyar gyermekeinket pedig a sportolás lehetőségétől.

Tisztelettel fordulunk a nagyváradai Városi Tanácshoz azzal a kéréssel, hogy haladéktalanul vonja vissza a magyarságot és a reformátusokat diszkrimináló, törvénytelen határozatát.

Tisztelettel kérjük a Román Ortodox Egyház nagyváradai püspökségét, hogy ne engedjen teret ennek a jogfosztó eljárásnak.

Tisztelettel szólítjuk fel az RMDSZ helyi, megyei és országos szervezeteit, hogy sürgősen lépjenek közbe a Nagyváradon kialakult helyzet orvoslása érdekében.

Egyházkerületünk a konfrontációt mindenáron szeretné elkerülni, igaza tudatában viszont, amennyiben rákényszerítik, nem fog kitérni előle.

Nagyvárad, 2005. január 5.

Tókécs László
püspök

Kovács Zoltán
főgondnok

2.2. Tiltakozás

A Kovászna megyei PNL sepsiszentgyörgyi székházán félárbocra engedték tegnap a D.A. Szövetség zászlaját, amelyre gyászszalagot erősítettek. Ioan Bălan, a szervezet megyei elnöke kijelentette, ezzel a gesztussal azt kívánják jelezni, hogy a megyében „szétzúzták és feláldozták” a D.A. Szövetséget az RMDSZ-es prefektus kinevezésével. „Mi ostoba módon a D.A. Szövetségre és jelöltjére szavaztunk, de ők nem hagytak semmit nekünk” – fogalmazott a Kovászna megyei PNL elnöke. Gheorghe Băciu, a PD megyei szervezetének elnöke leszögezte: a Kovászna megyei D.A. Szövetség soha nem fogadja el a vereséget. „Ennek a prefektusnak nehéz dolga lesz velünk” – tette hozzá

Baciu. A D.A. Szövetség vezetősége tárgyalni fog a Kovászna megyei PNL és PD képviselőivel, hogy megoldást találjanak az RMDSZ-es prefektus kinevezése nyomán kialakult válság rendezésére – közölte tegnap Emil Boc, a Demokrata Párt megbízott elnöke.

„Higgadtan fogjuk elemezni a helyzetet, hogy megoldást találjunk. Mondtam a Kovászna megyei PNL és PD vezetőinek, hogy jó lett volna, ha a D.A. Szövetség 51 százalékkal nyerte volna meg a választásokat, és nem lett volna szüksége arra, hogy más pártokkal alakítson kormányt” – nyilatkozta Boc PD elnök Kolozsváron. A politikus hangsúlyozta: a prefektus a kormány területi képviselője, és ha az RMDSZ-es prefektus megszegi a törvényeket vagy túlkapásokat követ el, beindul a menesztési procedúra.

2005. január 11.

2.3. Tiltakozás

A Magyar Ifjúsági Tanács (MIT) és tagszervezetei határozottan elítélik a romániai Művelődési és Vallásügyi Minisztérium, valamint a belügyminisztériumhoz tartozó szervek azon eljárásait, melynek célpontjai az Erdélyi Magyar Ifjak (EMI) és a velük együttműködő erdélyi magyar ifjúsági szervezetek.

A *Trianon* című film történelmi dokumentumfilm. Hitelesen bemutatja a trianoni döntés politikai és társadalmi előzményeit, a döntést követő országállapotokat, és végigvezeti a nézőt a magyarság XX. századi történelmének fontosabb állomásain.

Számunkra érthetetlen, amint az Európai Unióba igyekvő Romániában napjainkban sérti az állami szervek illetékeseit, hogy egy kulturális rendezvény keretében egy tárgyilagos történelmi dokumentumfilm vetítése zajlik. Úgy értékeljük, hogy az állami hatóságok múlt heti megnyilvánulása sokat ártott az újonnan megalakult liberális-demokrata kormánynak. Sajnos, csak arra volt jó, hogy a romániai magyar fiatalokban növelje a bizalmatlanságot a hatalom képviselői iránt. Túllépve az 1989. évi népfelkelés 15. évfordulóján, úgy tűnik, az erdélyi magyarság számára még mindig nem érkezett el a teljes jogegyenlőség és a többségi nemzettel kölcsönös bizalomra épülő együttélés ideje.

Sajnálatosnak tartjuk, hogy a hatóságok különböző törvényekre való hivatkozásainak sűrűjében alig akadt egy-két olyan közismert politikai személyiség, aki nyíltan a szervezők mellé állt volna. Románia kormánya ezúttal is szánalmasan bizonyított az alapvető emberi jogok tiszteletben tartásának vizsgáján.

Jelen tiltakozásunkkal kiállunk az Erdélyi Magyar Ifjak (EMI) mellett. Mivel a Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége (MISZSZ) egyik tagszerveze-

tének vezetőjét is megbüntették e hadjárat keretében, felkérjük a kormány illetékes képviselőit, hogy adjanak magyarázatot az elmúlt heti eseményekre, vizsgálják felül a kiszabott büntetések jogosságát, és állítsák le a belügyi szervek ez ügyben folytatott hadjáratát.

Felkérjük a demokratikus elveket valló román ifjúsági és más társadalmi szervezeteket: álljanak mellénk, és ne engedjék, hogy az etnikai diszkrimináció továbbra is az állami hatóságok mindenkor elővehető fegyvere legyen. Véget kell vetni a bizalmatlanságnak és a félelemkeltésnek.

Kolozsvár, 2005. január 15.

A **Magyar Ifjúsági Tanács** (MIT) tagszervezetei:

Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége, Somogyi Attila elnök;

Országos Magyar Diákszövetség, Pantilimon Rikárd Árpád elnök;

Erdélyi Ifjúsági Keresztyén Egyesület, Makkai Péter elnök;

Romániai Magyar Cserkészszövetség, Gaál Sándor elnök;

Országos Dávid Ferenc Ifjúsági Egylet, Szabó László elnök;

Ifjúsági Információs és Tanácsadó Irodák Szövetsége, Kis Zoltán elnök; valamint a **MIT Elnöksége** nevében: Sándor Krisztina elnök.

2.4. Nyilatkozat

A kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet egyházi magánegyetem, fenntartását nem állami költségvetés, hanem a Református, az Unitárius és az Evangélikus-Lutheránus Egyház biztosítja, a hívők önkéntes adományaiból. Ennek alapján, de ősi hagyomány szerint is a Protestáns Teológiai Intézetben történő oktatás és a leendő lelképásztorok vallási, erkölcsi, társadalmi és kulturális nevelése, e három egyház négy püspökének felügyeleti körébe tartozik.

A Protestáns Teológiai Intézetben zajló oktatói-nevelői munkát a januári vizsgaszesszió derekán súlyosan megzavarták a *Trianon* filmmel kapcsolatos, az intézet vezetőit ért zaklatások. A gazdasági rendőrség, az ügyészség által küldött bünyügyi nyomozóhatóság jár az intézetben – az ügyet figyelemmel kísérő újságírók és tévések seregével együtt –, ami a diákság körében olyan bizonytalanságot, feszültséget és félelmet keltett, amely felháborító módon a kommunista diktatúra éveiben tapasztaltakhoz hasonlít, amikor a Securitate terrorizált minket. Úgy gondoljuk, hogy ez a helyzet senkinek sem használ, legkevésbé az Európai Unióba készülő országunknak, amelynek vezetői oly sokat hangoztatják a demokratikus szabadságjogok tiszteletben tartását: a nemzetiségek és felekezetek közötti egyenlőséget és az egyházak autonómiáját.

Január 7-én Koltay Gábor rendező és Raffay Ernő történész kulturális estjét, amelynek keretében a *Trianon* című, 14 részes dokumentumfilm rövidített változatát is vetítették, örömmel üdvözlöttük, és a körútjukat szervező Erdélyi Magyar Ifjak kérésére szívesen átengedtük a dísztermet. Termeinket 1990 óta rendszeresen átengedjük kulturális rendezvények szervezőinek, mert ezzel is elősegítjük hallgatóink kötelező tanulmányok melletti, önkéntes képzését. Ugyanakkor politikai pártoknak nem bocsátjuk rendelkezésére termeinket.

A Trianon-film, a rendező, történész-szerző megismerése teljesen beleillett az általunk támogatott rendezvények sorába. Lehetőséget láttunk arra, hogy hallgatóink a közelmúlt történelmének egy elhallgatott időszakáról tárgyilagos, tudományos értékű tájékoztatást kapjanak és arról nyíltan, őszintén beszélhessenek.

Az óriási érdeklődés miatt a rendezvény kezdetekor intézetünk rektora ígéretet tett a szervezőknek, hogy egy héttel később a díszterem újra rendelkezésükre áll az est megismétlésére. Annak ellenére, hogy ezt az ígéretet senki sem vonta vissza, az előadók és az Erdélyi Magyar Ifjak a második vetítéses találkozó elmaradásáról döntöttek.

Azt a körülményt, hogy az állami hatóságok, a film tartalmát és a rendezvény szervezési körülményeit nem ismerve, a január 7.-i kulturális est szervezőit és házigazdáját utólag különböző törvények és kormányrendeletek paragrafusaira hivatkozva, hatóságilag nyomozzák, kifaggatják, törvénysértés gyanújába hozzák, egyházaink életébe való beleszólásnak tekintjük, s e beleszólás ellen a leghatározottabban tiltakozunk.

Kolozsvár, 2005. január 19-én

D. Tőkés László püspök, Királyhágómelléki Református Egyházkerület

Dr. Szabó Árpád püspök, Erdélyi Unitárius Egyház

Dr. Pap Géza püspök, Erdélyi Református Egyházkerület

Adorjáni Dezső püspök, Ágostai Hitvallású Evangélikus-Lutheránus Egyház

Dr. Juhász Tamás rektor

Dr. Rezi Elek dékán

2.5. Nyilatkozat

Az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács és a Székely Nemzeti Tanács, az erdélyi magyar nemzeti közösség önkormányzati jogainak és autonómia iránti követeléseinek demokratikus úton létrejött képviselőtestületei a mai napon, a marosvásárhelyi Vártemplomban nyilvános együttes ülésen vitatták meg a Románia európai integrációjával kapcsolatban kialakult kedvező helyzetet, valamint az Európai Parlament nemzeti közösségünk fokozott védelmére irányuló határozatának az autonómia kivívására nézve előnyös következményeit.

Az ország közös érdekeit szem előtt tartva, mindenekelőtt értékeljük, hogy az Európai Parlament megszavazta Romániának az Európai Unióhoz való csatlakozását. Meggyőződésünk, hogy ez nemcsak Románia általános felemelkedése, hanem magyar nemzeti közösségünk önkormányzatának a megvalósítása számára is megfelelő keretet nyújthat.

Éppen ezért, mélységes aggodalommal tölt el bennünket annak veszélye, hogy az erdélyi magyarság közképviselőtét antidemokratikus eszközökkel, önös érdekből, illetve – többségi – hatalmi támogatással kisajátító Romániai Magyar Demokrata Szövetség vezetősége ez alkalommal is elszalasztja a kínálkozó lehetőséget, és – immár többedízben – elsikkasztja, elárulja a magyar autonómiát.

A kisebbségi sorba taszított romániai magyarságot etnikai humánkatasztrofa veszélye fenyegeti. A trianoni békediktátumot követően, a királyi, majd a kommunista rezsim idején a nacionalista román állampolitika legfőbb stratégiai célkitűzése az etnikai homogenizáció volt. Ez a politika demokratikus külszín alatt az 1989-es fordulat után is szinte töretlenül tovább folytatódott. Romániában ma is tovább tart az etnikai – a társadalmi, a gazdasági, az anyanyelvi, a vallási-egyházi – diszkrimináció. A mesterséges asszimiláció, a betelepítési politika, a kisebbségek hátrányos megkülönböztetése, az etnikai gyűlöletkeltés, valamint a magyarság – ezeknek is tulajdonítható – „természetes” apadása és tömeges elvándorlása vezetett oda, hogy az utóbbi tizenöt esztendőben nemzeti közösségünk nagyobb mértékű lélekszámvesztéséget szenvedett, mint 1920 és 1990 között – hetven év alatt – együttvéve.

Mesterségesen előidézett, vértelen pusztulásunk megállítására, erdélyi nemzeti közösségünk megmentésére és felemelkedésére egyetlen hatékony eszköznek, célravezető útnak és működő alternatívának a közösségi önkormányzat, az Európában honos autonómiaformák rendszerének a bevezetése kínálkozik.

Az RMDSZ által elkészített és a román – többségi – hatalom által jól megfontolt érdekből támogatott kisebbségi törvénytervezet valójában a magyar autonómia kijátszására és letörésére szolgál. Az általa kínált „kulturális autonómia” folklorisztikus szintre zülleszt a – tényleges – autonómiát, és a valódi területi és helyi önkormányzat helyett legfeljebb decentralizációt kínál. Ez a törvénytervezet több tekintetben alatta marad a 86/1945-ös nemzetiségi státutumnak – melyet egyébként sohasem alkalmaztak. Másfelől nem felel meg a Kisebbségi és Regionális Nyelvek Európai Chartájának –, melyet egyébként Románia mind a mai napig nem ratifikált.

A kizárólag Románia integrációs érdekeit szolgálni hivatott törvénytervezet ugyanakkor mélységesen antidemokratikus. Súlyosan sérti a demokráciát egyfelől a közvita és a közösségi jóváhagyás nélküli, sürgősségi megszövegezése és előterjesztése, másfelől pedig, tartalmi szempontból, a mértékadó európai fórumok (ET, EB, EBESZ) által elítélt, antidemokratikus választási megszorításoknak a tervezetbe való beillesztése.

Az RMDSZ-es törvénykezdeményezők továbbá teljesen figyelmen kívül hagyják a magyar nemzeti közösség autonómia iránti közakarátát, az EMNT és az SZNT autonómia-törvénytervezeteit, valamint az egyházi és a civil szféra elutasító állásfoglalásait. A Székelyföld területi autonómiájára vonatkozó demokratikus népszavazási kezdeményezést a központi hatalom, az RMDSZ-szel karöltve, adminisztratív és jogi eszközökkel hátráltatja.

Az erdélyi magyarság autonómia-törekvéseit az előző másfél évtizedben az RMDSZ-pártvezetőség rendre elszabotálta. Most, az uniós csatlakozás kedvező politikai konstellációját, mint talán utolsó ilyen lehetőséget, vétek volna elmulasztani. Az erdélyi magyarság tényleges közösségi jogok helyett nem elégedhet meg kisebbségi maradék-jogokkal vagy „eurokonform” engedményekkel.

Tiltakozunk az ellen, hogy a hatalom által „engedélyezett”, illetve az RMDSZ vezetői által erőltetett kisebbségi törvénytervezet ebben a formában a Parlament elé kerüljön. Ez a törvénytervezet nem bírja a romániai magyarság demokratikus támogatását.

Elfogadása esetén ez a törvény semmiképpen sem jelentene megoldást az erdélyi magyarság számára. Másfelől egyet jelentene romániai etnikai problémáinknak és feszültségeinknek az Európai Unióba való bevitelével.

Felemeljük szavunkat a kialakult helyzet közmegegyezéses alapon és demokratikus úton való rendezése mellett.

Követeljük az erdélyi magyarság teljes körű autonómiájának a biztosítását – az európai normáknak és mintáknak megfelelően.

Meggyőződésünk, hogy az 1989-ben elkezdődött rendszerváltozásnak a – számszerű – kisebbségek helyzetének és státusának demokratikus rendezése is szerves részét képezi. Hasonlóképpen az európai integrációnak a nemzeti kisebbségek közösségi integrációját is magába kell foglalnia.

2005. április 23.

Tőkés László, az EMNT elnöke
Dr. Csapó I. József, az SZNT elnöke

2.6. A romániai történelmi egyházak nagyváradi konferenciájának

Nyilatkozata

az egyházi vagyonok visszaszolgáltatásáról

Tekintettel arra, hogy:

- a román hatóságok mind a mai napig nem oldották meg az elkobzott egyházi javak visszaszolgáltatásának ügyét,

- az Európai Bizottság Romániára vonatkozó jelentésében kihangsúlyozza az államosított ingatlanok visszaszolgáltatásának fontosságát (COM(2004)0657 – C6-0150/2004),
- az Európa Parlament által elfogadott jelentések hangsúlyos módon felhívják a figyelmet az elkobzott ingatlanok rendezetlen helyzetére, kérve az ügy mielőbbi megoldását (A6-007/2005),
- az Európai Unió–Románia Vegyes Parlamenti Bizottság Bukaresti nyilatkozatában sürgeti az elkobzott ingatlanok helyzetének rendezését,
- mivel a tulajdonhoz való jog biztosítása nélkül nem teljesülnek a jogállamiság feltételei, Románia a jelen pillanatban nem teljesíti az uniós csatlakozás politikai feltételeit, márpedig a „koppenhágai kritériumok” megkövetelik a jogállamiság elveinek a tiszteletben tartását,
- a tulajdonjog rendezése nélkül Románia nem válhat teljes jogú európai állammá,
- a Román Kormány az Európa Tanács, az Európai Unió és más nemzetközi fórumok előtt többszörös ígéretben vállalta az elkobzott egyházi javak visszaszolgáltatását,
- egyházi közösségeink jogfosztottsága és a szabad vallásgyakorlat korlátozásának gyakorlata több évtizede tart.

Mi, a jelen nyilatkozatot aláíró egyházak képviselői:

1. Megerősítjük 2001-ben kifejezett álláspontunkat, és arra kérjük az Európai Uniót, tekintse csatlakozási feltételnek az egyházi tulajdonok teljes körű visszaszolgáltatását.
2. Üdvözljük az Egyesült Államok törvényhozásának május 23-i, 191/2005-ös Határozatát, amelyben felszólítja Romániát az elkobzott egyházi vagyonok visszaszolgáltatására.
3. Felkérjük a Román Kormányt, hogy:
 - a „restitutio in integrum” elve alapján módosítsa a jelenlegi törvényt oly módon, amint azt az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1123/1997-es határozata előírja;
 - módosítsa a jelen törvényt olyan értelemben, hogy a visszaszolgáltatott ingatlanok állami intézmények javára előírt ötéves használati jogát egy évre csökkentse;
 - ítéljen meg méltányos jóvátételt a lebontott ingatlanok esetében;
 - az állami intézmények által használt egyházi ingatlanok bérleti díjait a piaci árak szintjén állapítsa meg;
 - törölje el azt a gyakorlatot, amely szerint az 1940 után elkobzott ingatlanok esetében az Egyháztól igénylik az épületeken elvégzett munkálatok ellenértékét;

- kötelezze a helyi hatóságokat arra, hogy működjenek együtt és bocsásák az Egyházak rendelkezésére mindazokat a dokumentumokat, melyek az Országos Restitúciós Bizottság határozatainak végrehajtásához szükségesek, ne emeljenek jogi akadályokat a visszaszolgáltatási határozatok végrehajtása elé, és helyezték kilátásba ugyanakkor mindazok felelősségre vonását, akik akadályozzák a visszaszolgáltatás folyamatát;
 - egyszerűsítse azt az eljárást, amelynek alapján az Országos Restitúciós Bizottság működik.
4. Felkérjük az Állam központi intézményeit, a Kormányt és a helyi hatóságokat, szüntessék be a kisebbségi egyházak ellen folyó hátrányos megkülönböztetést.
 5. Felkérjük az Európai Bizottságot, az Európai Parlamentet, valamint az Amerikai Egyesült Államok Kormányát és Kongresszusát, hogy kísérik figyelemmel az egyházi ingatlanok visszaszolgáltatásának folyamatát, a vallásszabadság, valamint a felekezeti esélyegyenlőségének helyzetét.
 6. Szolidaritásunkat fejezzük ki minden felekezettel a fasiszta és a kommunista rendszerek okozta szenvedéseikért, és meggyőződésünket fejezzük ki, hogy a visszaszolgáltatás és a tulajdonjogba való visszahelyezés folyamatában semmiféle megkülönböztetésnek nincs helye a felekezetek között.
 7. Felkérjük a Román Államot, hogy vállalja a felelősséget a XX. században elkövetett valamennyi igazságtalanságért és bűncselekményért.
 8. Felkérjük Románia Parlamentjét, a parlamenti pártokat és a Kormányt, hogy még ebben az évben fejezzék be a kommunista rendszer által elkobzott egyházi vagyonok visszaszolgáltatásának folyamatát, a vallási törvény pedig ne akadályozza az egyházi vagyonok teljes körű visszaszolgáltatását.
 9. Kifejezzük szándékunkat, hogy rendszeresen tájékoztassuk az Európai Uniót és a nemzetközi euro-atlanti szervezeteket a vallásszabadság helyzetéről, különösképpen pedig a visszaszolgáltatás folyamatáról.
 10. Felhívjuk a figyelmet arra a veszélyre, hogy a vagyon-visszaszolgáltatás halogatása esetén az Európai Unió intézményei legalább egy évvel elhalaszthatják Románia csatlakozását az Európai Unióhoz.
 11. Felkérjük Románia Parlamentjét, hogy az állami költségvetésekben évente biztosítsa a szükséges forrásokat a visszaszolgáltatás folyamatának megfelelő lebonyolítása céljából (fenntartási költségek, olyan ingatlanok használatba vételének, illetve építésének költségei, melyek kiváltják a visszaszolgáltatott épületeket stb.).

Nagyvárad, 2005. május 27.

2.7. Parlamenti bizottságot kérnek

Tizenegy közéleti és egyházi személyiség, illetve civil szervezet képviselője nyílt levelet intézett Markó Bélához, az RMDSZ elnökéhez, a kormány miniszterelnök-helyetteséhez. A levél aláírói kérik a Romániai Magyar Demokrata Szövetség elnökét, hogy kezdeményezze parlamenti bizottság felállítását a Sepsiszentgyörgyön május végén csaknem féltucatnyi helyszínen lezajlott, magyar diákok ellen elkövetett brutális cselekménysorozatok kapcsán. A dokumentum megfogalmazói arra számítanak, hogy a parlamenti bizottság „a törvényhozás tárgyilagosságával és tekintélyével földéri a történelem okait, és kötelező érvényű határozataival megakadályozza az ehhez hasonló események megismétlődését”. Elgondolkodtató, hogy a sepsiszentgyörgyi rendőrpáncsnok, még a vizsgálatok érdemi lefolytatása előtt továbbra is prekonceptcionálisan tagadja az erőszakos cselekedetek etnikai jellegét – áll a nyílt levélben. A dokumentum aláírói szerint a magyar gyermekek sorozatos bántalmazása „aggodalommal tölti el mindazokat, akik a jó megértés és békesség garanciáját látják, Sepsiszentgyörgy jó hírvének további megőrzését remélik a különböző etnikumok, társadalmi csoportok és nemzedékek kölcsönös tiszteletétől, egymás sajátos jegyeinek elfogadásától és megbecsülésétől”.

2.8. Markó Béla szövetségi elnök, miniszterelnök-helyettes válasza sepsiszentgyörgyi civil szervezetek képviselőinek hozzá intézett nyílt levélére:

Dr. Szóts Dániel, a Református Székely Mikó Kollégium Véndiák Társaság elnöke,
 Kónya Adám alelnök,
 Domokos Géza alelnök,
 Sylvester Lajos, a Mikes Kelemen Közművelődési Egyesület elnöke,
 Kovács Sándor, a Székely Nemzeti Múzeum Alapítvány elnöke,
 Baczoni Beáta, a Székely Mikó Kollégium Szülői Bizottság elnöke,
 Dezső András református egyházmegyei főjegyző,
 Csintalan László római katolikus főesperes,
 Zelenák József, evangélikus egyházmegyei esperes,
 Kovács István unitárius lelkipásztor,
 Bíró Béla, a Székely Mikó Kollégium igazgatója,
 Pető Mária, a Református Kollégium igazgatója figyelmébe

Tisztelettel értesítem Önöket, hogy az utóbbi időszak sepsiszentgyörgyi eseményei engem is aggasztanak, és az Önök egyértelmű állás foglalását indokoltnak tartom.

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség nevében biztosítom Önöket arról, hogy mindent elkövetünk a hasonló erőszakos cselekmények megakadályozása, illetve megelőzése végett.

Mellékelten küldöm Vasile Blaga belügyminiszterhez intézett leveletem, amelyben felkérem, hogy az etnikumközi konfliktusok megelőzése céljából határozottan lépjen fel és kezdeményezzen kivizsgálást a felelős tényezők, illetve személyek megállapítása végett.

Tizenöt esztendő parlamentari tapasztalattal a hátam mögött, őszintén meg kell mondanom Önöknek, hogy a különböző események kivizsgálása céljából létrehozott parlamentari bizottságok hatékonyságában egyáltalán nem bízom, de kérésüket természetesen továbbítom az RMDSZ szenátusi és képviselőházi csoportjaihoz.

A Sepsiszentgyörgyön történteket elsősorban az illetékes hatóságoknak kell sürgősen kivizsgálniuk.

Őszinte tisztelettel:

Bukarest 2005. június 10.

Markó Béla
az RMDSZ elnöke

2.9. Nyilatkozat

a nagyváradi Lorántffy Zsuzsanna Református Gimnázium jogtalanul elkobzott sportpályája tárgyában

Az országos Ingatlan-Visszaszolgáltató Bizottság 62/2002. számú végzése alapján a Királyhágómelléki Református Egyházkerület kitaró küzdelem után visszaszerezte a nagyváradi Lorántffy Zsuzsanna Református Gimnázium kommunizmus idején elállamosított épületét. 2002. július 23-án Egyházkerületünk Megállapodást írt alá a nagyváradi Polgármesteri Hivatallal, melynek értelmében iskolánk használatában marad az a sportpálya, melyet a Városi Tanács 118/1995. számú határozatával annakidején az épületben működő Andrei Şaguna Szakközépiskolának engedett át ún. koncessziós használatra. Az Egyházkerülettel 2002. december 23-án aláírt újabb dokumentumban az önkormányzat kötelezettséget vállalt arra nézve, hogy a 118/1995. számú tanácsi határozat értelmében a sportpályát a Lorántffy Gimnázium használatában hagyja.

Mindezek ellenére, az előzetes határozatot és megállapodásokat teljeséggel figyelmen kívül hagyva, tavaly május 27-én, 558/2004. számú határozatával a Városi Tanács a nevezett sportpályát ingyenes használatra a szomszédságban lévő „Sfânta Treime” román ortodox egyházközségnek adta. A gyanús körülmények között, hamis indoklással és teljes titoktartással lebonyolított terület-átjátszást hiába fellebbezte meg Egyházkerületünk: a Városi Tanács nemzeti és vallási részrehajlástól vezérelt román többsége a sportpályát 2005. január 27-i határozatával végképpen a Román Ortodox Egyház használatába utalta.

Az érvényben lévő jogszabályoknak megfelelően 2005. február 4-én Egyházkerületünk panaszt nyújtott be a Bihar Megyei Prefektúrához, a jogfosztó tanácsi döntés felülbírlása tárgyában. A megyei kormányhivatal négy hónap leforgása alatt megkeresésünkre mind a mai napig nem adott választ, annak ellenére, hogy ezt egyhónapos határidővel meg kellett volna tennie.

Ilie Bolojan prefektushoz hasonlóan Markó Béla tanügyi kérdésekben illetékes miniszterelnök-helyettes sem méltatta válaszra 2005. február 17-én hozzá intézett folyamodványunkat. Ion Mihălțan nagyváradi ortodox püspök 2005. február 10-én hozzá intézett levelünket szintén válasz nélkül hagyta.

A nagyváradi Városi Tanács politikai korrupció gyanúját felvető támogatásával, valamint a magyar közképviselőt kisajátított RMDSZ-párt cinkos hallgatása mellett, mindezek folytán a Román Ortodox Egyház újabb jogtalan területszerzést könyvelhet el magának. Ezen felbátorodva, a „Sfânta Treime” Ortodox Parókia a napokban önkényesen birtokba vette a Lorántffy Gimnázium sportpályáját, tegnap pedig már hozzá is látott egy román ortodox emlékmű felállításának a munkálataihoz. Egyházkerületünk, a nagyváradi reformátusok és magyarok jogos tiltakozása és ellenállása nem volt képes gátat vetni a nacionalista és ortodox többségi hatalmi önkénynek.

Egyházkerületünk tiltakozik a törvénytelen eszközökkel, a jogosság látogatásával véghezvitt etnikai és vallási diszkrimináció ellen.

Ismételten felhívjuk a figyelmet arra, hogy a Román Ortodox Egyház nem csupán a vitatott sportpályához, hanem a szomszédságában lévő templomhoz is jogtalanul jutott hozzá, hiszen az valójában a Római Katolikus Egyház tulajdonát képezi, és 1948-ban a kommunista rezsím játszotta át azt a román ortodoxok kezére. A jelen esetben a Városi Tanács a kommunista rezsím nacionalista politikáját folytatva, ugyanilyen jogtalansággal akarja Iskolánkat megfosztani sportpályájától és tovább gyarapítani a többségi Román Ortodox Egyház másoktól eltulajdonított vagyonállományát.

A többségi román egyház gátlástalan terjeszkedésére nézve igen jellemző, hogy Nagyvárad belvárosi részén, egyetlen négyzetkilométernyi területen hat (6!) ortodox templomot használnak, melyek többsége eredetileg vagy a római vagy a román görög katolikus egyházak tulajdonát képezte. Az Európába

igyekvő Románia restitúciós politikájának gyászos "bizonyítványához" ez is hozzátartozik.

Románia Alkotmánya szavatolja az egyházi autonómiát és a vallásszabadságot, és biztosítja a felekezeti oktatás jogát. A nagyváradi Református Egyházat, valamint a Lorántffy Zsuzsanna Református Gimnáziumot sújtó többségi diszkrimináció és hatalmi önkény mélységesen alkotmányellenes.

Nagyvárad, 2005. június 24.

A Királyhágómelléki Református Egyházkerület Elnöksége

2.10. A Magyar Ifjúsági Tanács

Nyilatkozata

az ifjúsági törvénytervezet kapcsán szervezett fórumokról

A Magyar Ifjúsági Tanács (MIT) feladata a romániai magyar ifjúság érdekvédelme és -képviselése, ezért úgy érezzük, állást kell foglalnunk a magyar fiatalokat alapvetően érintő ifjúsági törvénytervezet kapcsán.

Egy ifjúsági törvény parlamenti elfogadása elengedhetetlenül fontos annak érdekében, hogy az állam fiatalokkal kapcsolatos közfeladatai intézményesüljenek. A törvényszintű szabályozásnak ugyanakkor egy olyan intézményrendszer létrehozását is szavatolnia kell, mely a különféle, ifjúságnak szánt támogatásokat megfelelőképpen kezeli. Le kell szögeznünk, hogy egy jogszabálynak nem lehet elsődleges célja a feladatok további bővítése, újabb intézmények létrehozása, hanem keretként kell szolgálnia az ifjúság minél hatékonyabb jelenlétének és érvényesülésének szavatolásáért a társadalomban.

A kilenc fiatal kormányparti képviselő új ifjúsági törvénytervezete, melyet a Magyar Ifjúsági Értekezlet (MIÉRT) különböző fórumok keretében népszerűsít, egy olyan törvénytervezet, amelyhez a MIT nem kíván javaslatokat hozzatenni, az alábbi okok miatt:

- a) a MIT egyik tagszervezetének – a Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetségének (MISZSZ) – képviselői részt vettek a Román Ifjúsági Tanács (CTR) keretén belül egy olyan átfogó ifjúsági törvénytervezet kidolgozásában, melyet jelenleg a parlament illetékes szakbizottságai véleményeznek;
- b) az új tervezet elfogadása ebben a formában értelmetlen, ugyanakkor lehetetlen, hiszen olyan általános elveket tartalmaz, amelyek az államot nem kötelezik konkrét cselekvésre, csak kizárólag miután több végrehajtási rendeletet fogad el a parlament; ugyanakkor félő, hogy e lépések szűkebb körű szervezetek öncélú, az ifjúság egészének érdekeit nem segítő intézkedéseket rejtenek magukban;

- c) a tervezetben az elsődleges hangsúly az ifjúsági szerveződések intézményesítésén van, ám ennek szerkezeti kerete és feladatai nincsenek megjelölve, ugyanakkor a létrehozás indoklása, célja és rendszerbe illesztése is hiányzik;
- d) a tervezetből hiányoznak mindazon alapvető kutatások eredményei, amelyek az ifjúság jelenlegi helyzetét és állapotát rögzítik, s a feltárt problémák orvoslására jogi háttérrel biztosítanak, úgymint: a fiatalok lakhatási problémáira nyújtott megoldások feltérképezése, a közoktatás (külföldi tanulás szorgalmazása, ösztöndíj-lehetőségek, IT-felszereltség stb.) reformja, a kábítószer-fogyasztás kérdésköre, munkahelyteremtés a friss diplomások számára, fiatal vállalkozók segítése, adókedvezmények bevezetése, előnyös hitelkonstrukciók létrehozása (diákhitel, lakáshitel) stb.;
- e) egy romániai ifjúsági törvénytervezetnek összhangban kell lennie, mind formájában, mind pedig irányvonalában a nemzetközi ifjúsági törvényekkel; az új javaslatcsomagból hiányzik a nemzetközi ifjúságpolitikai szerkezetekre való kitekintés és az azokhoz való illeszkedés igénye.

Az említett fórumorozat meghívójában szereplő honlapon a CTR tervezete – mely már a parlament illetékes bizottságai előtt áll – nem szerepel. Egy törvénytervezet átfogó társadalmi vitája pedig akkor lehet eredményes, ha a létező javaslatok és szakmai véleményezések mindenikét a nyilvánosság elé tárjuk. Ebben az esetben egy olyan tervezet népszerűsítése zajlik, mely kizárólag egy ifjúsági csoportosulás céljait követi, figyelmen kívül hagyva azokat a javaslatokat, melyeket a parlament illetékes szakbizottsága és más ifjúsági szervezetek véleményeztek.

A MIT az elkövetkező időszakban részt vesz a Román Ifjúsági Tanács (CTR) részvételével szervezendő ifjúságpolitikai egyeztetéseken, és további javaslatokkal kíván hozzájárulni a CTR által kidolgozott törvénytervezet kiegészítéséhez.

A MIT Elnöksége

2.11. A Magyar Ifjúsági Értekezlet

Nyilatkozata

az ifjúsági törvénytervezetről

A Magyar Ifjúsági Értekezlet (MIÉRT) üdvözli és örömmel fogadta a Magyar Ifjúsági Tanácsnak (MIT) a készülő ifjúsági törvény kapcsán kifejtett véleményét és észrevételeit.

Mint ismeretes a MIÉRT Tegyük egy új ifjúsági törvényért elnevezéssel erdélyi szintű fórumorozatot indított, hogy az előkészületben lévő jogszabály kapcsán minél több ifjúsági és az ifjúságért tevékenykedő szervezet és intéz-

mény kifejttesse véleményét. Erre a fórunsorozatra a MIÉRT meghívta a MIT képviselőit is.

Noha szeretnénk volna, ha a MIT képviselői elfogadják meghívásunkat és személyesen is tárgyalóasztalhoz ülnek a fórumok során, úgy gondoljuk, hogy a sajtón keresztül érkező észrevételek is építő jellegűek és hasznosak a jogszabály-előkészítése szempontjából, függetlenül attól, hogy milyen csatornán érkeztek.

Köszönjük.

Fontosnak tartjuk elmondani, hogy a MIT által támogatott a Román Ifjúsági Tanács és a PSD egyik államtitkára által előkészített tervezet 2004 óta kikerült a törvényhozás szakbizottságaiból. Ezért azt javasoljuk, hogy a MIT által említett elképzeléseket és irányelveket építsük be az egyetlen napirenden szereplő ifjúsági törvénytervezetbe.

Úgy értékeljük, hogy jelenleg nem azon kell vitázzon a két romániai magyar ifjúsági ernyőszervezet, hogy a jogszabály melyik tömörülés által benyújtott változatán dolgozik, hanem azon, hogy egy a romániai magyar ifjúság szempontjából is hasznos törvény szülessen. Éppen ezért tartjuk fontosnak szervesen beépíteni a MIT által hozzánk eljuttatott javaslatokat a törvénytervezetbe.

Meggyőződésünk, hogy a szóban forgó jogszabály akkor és csak akkor lesz a romániai magyar ifjúság segítségére, ha a lehető legtöbb magyar szempontú javaslatot és észrevételt sikerül beépíteni a tervezetbe.

Ismételten alá szeretnénk húzni, hogy a MIT választát építő jellegű, hasznos javaslatként kezeljük, és úgy értékeljük, hogy az ily módon elindított kommunikációt a tárgyalóasztal mellett is hasonló hatékonysággal folytathatjuk. Éppen ezért továbbra is várjuk a MIT képviselőit és tagszervezeteit nyílt fórumainkra.

Csíksszereda, 2005. július 1.

A MIÉRT Elnöksége

2.12. Nyilatkozat

A **Nemzeti Kisebbségek Tanácsa** aggodalmát fejezi ki amiatt, hogy a kisebbségi törvény kapcsán felerősödött a politikai nyilatkozatok nacionalista hangvétele. Figyelembe véve, hogy a tervezet a romániai nemzeti kisebbségek aktív hozzájárulásával született, úgy gondoljuk, hogy törvényt ért alaptalan támadások nemcsak a magyar közösséget érintik, hanem az összes romániai nemzeti kisebbséget.

Egy demokratikus társadalomban tiszteletben kell tartani a nemzeti kisebbségek etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitását, meg kell teremteni

azon feltételeket, amelyek által lehetővé válik identitásuk teljes értékű kifejezése, megőrzése és fejlesztése. Lehetővé kell tenni, hogy a nemzeti kisebbségek minél szélesebb körben részt vegyenek a művelődést, vallásgyakorlást, oktatást, közéletben való szerepvállalást és a gazdasági-szociális kérdéseket érintő döntésekben, a Kormányprogramban foglaltak és Románia Európai Unióhoz való csatlakozása kapcsán vállaltak szellemében.

A Nemzeti Kisebbségek Tanácsának tagszervezetei üdvözlik és a továbbiakban is támogatják a Román Kormány és a kormánykoalíció törekvéseit a kisebbségi törvény elfogadása érdekében. Ugyanakkor, határozottan elutasítanak minden olyan próbálkozást, amelyek álproblémákat vetnek fel, ugyanakkor felelevenítik a szélsőségesen nacionalista politikai hangulatot, amely károsan hat Románia állampolgárai békés együttélésére. Továbbra is fenntartjuk, hogy ez a törvény nem jelent semmiféle veszélyt a román társadalom számára, hanem a kisebbségek közéletben való szerepvállalását és ugyanakkor a kisebbségtöbbség közötti bizalom megerősítését hivatott elősegíteni.

A Nemzeti Kisebbségek Tanácsa nyilvános kéréssel fordul a parlamenti pártokhoz, hogy vegyék figyelembe mindannyiunk közös álláspontját, és politikai érettséggel járuljanak hozzá a törvény kormány által előterjesztett és minden nemzeti kisebbség által támogatott formájának képviselőházi elfogadásához.

Elfogadva a Nemzeti Kisebbségek Tanácsának plenáris ülésén.

Bukarest, 2005. november 16.

3. A magyar kérdés és Európa

3.1. Zárónyilatkozat

a határon túli magyar szervezetek szabadkai tanácskozásáról

A Magyar Állandó Értekezlet Magyarország határain túli tagszervezetei, valamint a meghívott nyugati és tengeren túli magyar szervezetek képviselői 2005. január 6-7-én Szabadkán találkoztak, hogy megtárgyalják a 2004. december 5-én, a határon túli magyarok kedvezményes honosításáról tartott magyarországi népszavazás eredményét, az azt megelőző eseményeket, és egyeztessék álláspontjaikat.

1) Az értekezlet résztvevői csalódásukat fejezik ki afölött, hogy a 2004. december 5-én megtartott népszavazáson a magyarországi választóknak csak 37

%-a vett részt, és ezeknek alig több mint fele támogatta csupán a nem magyar állampolgárságú magyarok magyarországi kedvezményes honosítását. Emiatt nem vált ügödöntővé a népszavazás. Ugyanakkor köszönetüket fejezik ki mindazoknak, akik a népszavazáson feltett kérdésre IGEN-nel szavaztak.

- 2) Megdöbbenéssel tapasztaltuk, hogy az állampolgárság ügye pártpolitikai küzdelmek tárgyává vált, és elítéljük a magyarországi politikai élet mindazon szereplőit, akik a valótlan állításokon alapuló kampánnyal félrevezették a magyarországi választópolgárok egy részét, NEM-mel való szavazásra vagy távolmaradásra bízattva őket. A népszavazás sikertelensége ellenére továbbra is valljuk, hogy a magyar nemzet nyelvileg, kulturálisan és történelmileg egy és oszthatatlan, függetlenül a mindenkori magyarországi pártpolitikai akarattól.
- 3) A határon túli magyar szervezetek saját közösségük igényét kifejezve, valamint az IGEN-szavazatok többsége alapján elvárják a Magyar Köztársaság Országgyűlésétől, hogy haladéktalanul alkosson olyan törvényt, amely lehetővé teszi a határon túli magyarok számára, hogy amennyiben igénylik, szülőföldjük vagy állandó lakóhelyük elhagyása nélkül rendelkezhessenek magyar állampolgársággal.
- 4) A tanácskozáson résztvevő határon túli magyar szervezetek alapvető politikai célkitűzése a szülőföldön való megmaradás és boldogulás biztosítása. Ennek egyik feltétele országainkban az autonómiaformák törvényi szavatolása és gyakorlati alkalmazása, valamint a méltányos költségvetési és gazdasági-jogszabályi háttér megteremtése. Ehhez elengedhetetlen a határon túli magyar szervezetek szülőföldön meglévő lehetőségeinek kihasználásán túl Magyarország és a mindenkori magyar kormány erkölcsi, szakmai, politikai és anyagi támogatása is.
- 5) A tanácskozás résztvevői egyetértenek abban, hogy a legsúlyosabb helyzetben levő, az Európai Uniótól tartósan kívül rekedő vajdasági és kárpátaljai magyarság a támogatásokat illetően pozitív diszkriminációban részesüljön.
- 6) Úgy véljük, hogy a közös álláspontok kialakításának legfontosabb színtere a Magyar Állandó Értekezlet, amelynek összehívását legkésőbb 2005. április közepére javasoljuk.
- 7) A tanácskozás résztvevői úgy döntöttek, hogy létrehozzák a Határon Túli Magyar Szervezetek Fórumát, amelyet minden olyan alkalommal összehívunk, amikor ezt a határon túli magyarság és a nemzet egészének közös ügye megkívánja.

Szabadkán, 2005. január 7-én

A szabadkai tanácskozás résztvevői

3.2. Zárónyilatkozat

a Határon Túli Magyar Szervezetek Fórumának bécsi tanácskozásáról

A Határon Túli Magyar Szervezetek Fórumának tagszervezetei 2005. június 11-12-én a Nyugat-Európai Országos Magyar Szervezetek Szövetségének meghívására Bécsben találkoztak. A tanácskozás résztvevői kölcsönösen tájékoztatták egymást az országaikban élő magyar közösségek helyzetéről.

- 1) A jelenlévők kifejezésre juttatták, hogy a nyugati magyarságot a nemzet szerves részének tekintik, s hogy szervezeteik jelentős mértékben hozzájárulnak az egységes magyar nemzet felemelkedéséhez.
- 2) A HTMSZ Fóruma meghallgatta felvételi kérelmüket, s a következő szervezeteknek – Nyugat-Európai Országos Magyar Szervezetek Szövetsége, Észak-Amerikai Országos Magyar Szervezetek Szövetsége, Latin-Amerikai Magyarok Országos Szövetsége – elfogadta teljes jogú tagságát.
- 3) A Fórum résztvevői javasolták, hogy ezek a szervezetek váljanak a MÁ-ÉRT teljes jogú tagjává.
- 4) A tanácskozás résztvevői elégedetlenségüket fejezték ki a Magyar Állandó Értekezlet összehívásának folyamatos halasztása miatt, s határozottan kérik az összehívás időpontjának meghatározását, valamint a határon túli magyar szervezetek bevonását a napirendi pontok kialakításába és az értekezlet előkészítésébe.
- 5) A Fórum résztvevőinek meggyőződése, hogy a magyar-magyar kapcsolattartás, a nemzet egységének megőrzése, az autonómia formák kiépítése és az európai integráció kiterjesztése és elmélyítése fontos eszköze annak, hogy a Magyarország határain túl élők legfontosabb törekvésüket – a szülőföldön való megmaradást – megvalósíthassák.
- 6) A tanácskozás résztvevői tudomásul veszik a magyar Országgyűlés által elfogadott állampolgársági törvényt, amely enyhíti az eddigi megalázó hivatali eljárást a magyar állampolgárságért folyamodó külföldi állampolgárok számára. Ugyanakkor a Magyarország határain kívül élő magyarok a szülőföldön való megmaradást tekintik elsődleges céljuknak. Továbbra is szorgalmazzák a magyar állampolgárság jogfolytonosságának helyreállítását minden magyar számára.
- 7) A bécsi találkozó résztvevői a leghatározottabban elítélik a délvidéki magyarság elleni szerb támadásokat és tettlegességeket, amelyek azt követően is folytatódnak, hogy az európai és amerikai testületek határozottan állást foglaltak ebben az ügyben. Hasonlóképpen a legerélyesebben elítélik a vajdasági magyar közösség legnagyobb támogatottságot élvező pártja, a

Vajdasági Magyar Szövetség és annak vezetői ellen indított, előre kitervelt és összehangolt állami lejáratai kampányt, és egyöntetű támogatásukról biztosítják a VMSZ-t és annak vezetőit. Továbbra is kérik a nemzetközi fórumok és a magyar kormány határozott kiállását a vajdasági magyar közösség ügyében.

- 8) A bécsi tanácskozás résztvevői döntöttek arról, hogy soron következő ülésüket az RMDSZ meghívására Erdélyben tartják ez év őszén.

Bécs, 2005. június 12.

3.3. A Kárpát-medencei Magyar Képviselők Fórumának

Állásfoglalása

A Kárpát-medencei Magyar Képviselők Fórumának (KMKF) 2004. szeptember 10-i alakuló ülésén a Magyar Köztársaság kormánya számára elfogadott ajánlás, illetve a magyar Országgyűlés elnöke által a fenti ülésen tett bejelentés alapján a magyar Országgyűlés összehasonlító tanulmányt készített az Európai Unióban létező autonómia-formák és a kettős állampolgárság uniós gyakorlata tárgyában, illetve megvizsgálta a nemzeti kisebbségvédelem közösségi szintű érvényesítésének lehetőségeit. A tanulmányokat a KMKF megvitatta, és a bennük foglaltakkal egyetértett.

1. A KMKF üdvözli az Európai Parlament keretében a hagyományos nemzeti kisebbségek védelmében tett lépéseket, többek között a "Frakcióközi Csoport a Történelmi Nemzeti Kisebbségekért, Alkotmányos Régiókért és Regionális Nyelvekért" elnevezésű csoport megalakulását és az abban folyó munkát.
2. Magyarországnak indokolt az Európai Unió adta lehetőségek keretei között a (nemzeti) kisebbségek jogait összefoglaló közösségi szintű jogi norma kidolgozását kezdeményezni. Ennek során célszerű törekedni az Európai Uniónak a nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos úgynevezett „kettős mérce” gyakorlatának megszüntetésére, vagyis arra, hogy az unió a csatlakozni szándékozó államoktól elvárt kisebbségvédelmi követelményeket ugyanúgy érvényesítse a már taggá vált államokkal szemben is. A kettős mérce olyan követelmények támasztása az unióhoz csatlakozni kívánó országokkal szemben, amelyeket az unió saját magára nézve nem tart kötelezőnek. Érdeünkben áll, ha a közép-európai kisebbségekre fokozott figyelem irányul az eltérő történelmi helyzet, illetve a konkrét kötelezettségvállalások miatt.

3. Magyarországnak az uniós intézményekben indokolt arra törekednie, hogy minden olyan esetben, ahol erre lehetőség kínálkozik, megjelenítse a kisebbségvédelmi szempontot az uniós jogalkotásban. Ennek érdekében szükséges egy átfogó kritériumrendszer kidolgozása.
4. A KMKF támogatja a határon túli magyarság autonómiatörekvéseit. A fórum felkéri az Országgyűlés elnökét, forduljon az Európai Unió megfelelő intézményeihez, hogy az Európai Parlament képviselőinek támogatásával az Európa Tanács kisebbségi kérdésekkel foglalkozó egyezményeinek, valamint az Európai Parlament által elfogadott, a kisebbségek védelmével foglalkozó jelentésének figyelembe vételével fogalmazzák meg azokat az alapelveket, amelyeket a különböző típusú autonómia-formák megvalósítása szerint figyelembe kell venni.
5. A nemzeti kisebbségek védelmével foglalkozó európai intézmények tevékenysége hatékonyabb összehangolásának elősegítése a magyarországi magyarok és a határon túli magyar közösségek közös célkitűzése.

Ennek keretében:

- szorgalmazni kell az Alapjogi Ügynökség mielőbbi felállítását a brüsszeli Európa Tanács 2003 decemberében elfogadott következtetéseibe támaszkodva, továbbá az Európai Parlament erről elfogadott jelentése alapján;
 - támogatni az Európai Parlament állás foglalásának azon pontját, hogy az Alapjogi Ügynökség felállítása során az ügynökség külön hatáskört kapjon az őshonos kisebbségek helyzetének figyelemmel kísérésére;
 - indokolt támogatni az unió alapjogi Chartájába foglalt jogok egyes tagállamokban való érvényesülésének értékelésével foglalkozó Alapvető jogok független szakértői hálózata tevékenységét;
 - elő kell segíteni a kisebbségi jogok érvényesülését felügyelő monitoring-rendszer működését;
 - kezdeményezni kell az intézményesített párbeszéd kialakítását az Európai Unió, az Európa Tanács az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet nemzeti kisebbségvédelemmel (is) foglalkozó szervezeti egységei között;
 - minden rendelkezésre álló eszközzel és információval támogatni kell az Európai Parlament keretében működő Frakcióközi Csoport a Történelmi Nemzeti Kisebbségekért, Alkotmányos Régiókért és Regionális Nyelvekért elnevezésű csoport tevékenységét.
6. Fel kell tární egyes, az unió nem kizárólagos hatáskörébe tartozó területeken az integráció elmélyítésére törekvő tagállamok közötti, úgynevezett

- „megerősített együttműködés” lehetőségét és célszerűnek tűnik megvizsgálni a megerősített együttműködés kezdeményezésének lehetőségét a nemzeti kisebbségvédelem területén.
7. Meg kell vizsgálni és fel kell tártani az Európai Unió Alkotmány szerződés tervezetében szereplő polgári kezdeményezésben rejlő, kisebbségvédelem szempontjából kiaknázható lehetőségeket és az ilyen típusú kezdeményezéseket figyelemmel kísérni.
 8. Nagy hangsúlyt kell fektetni az unió keleti és déli szomszédaival való kibővített kapcsolatát meghatározó Európai Szomszédságpolitika által biztosított eszközök és lehetőségek felhasználására a magyar kisebbség helyzetének javítása érdekében.
 9. Ki kell dolgozni és össze kell hangolni – tekintettel a nemzeti fejlesztési tervekre is – a szomszédos országokkal a határ menti térségek, illetve az érintett régiók fejlesztési programját. Az infrastruktúra-fejlesztési, környezetvédelmi, innovációs (K+F) és képzési együttműködés érdekében segíteni kell a két- és többoldalú határ menti, interregionális, illetve a transznacionális programok megvalósítását, különös tekintettel az Európai Unió új szomszédságpolitikájára. A KMKF üdvözli a magyar kormány vállalását, hogy intézményrendszeri, szervezeti és menedzsmenti módszertani segítséget nyújt ezen országoknak, elősegítve ezzel a minél gyorsabb felkészülését az európai uniós tagságból fakadó feladatok ellátására, különösen az Európai Unió kohéziós politikájához való kapcsolódás tekintetében.
 10. A KMKF üdvözli, hogy a magyar kormány keresi azokat a megoldásokat és eszközöket, amelyek megkönnyíthetik a Kárpát-medencei magyarság kapcsolattartását és reményét fejezi ki, hogy ezek a javaslatok minél hamarabb konkrét formát öltenek. Ugyanakkor felhívja a kormányt, hogy tartsa napirenden a határon túli magyarok számára adható állampolgárság ügyét.
 11. KMKF felkéri az Európai Parlament magyar nemzetiségű képviselőit, hogy a fórum üléseire készítsenek tájékoztatót az Európai Parlamentnek a kisebbségvédelem területén kifejtett tevékenységéről és az ezen a területen fennálló lehetőségekről.
 12. A KMKF felkéri a határon túli tagjait, hogy a fórum rendes éves ülésére készítsenek javaslatokat tartalmazó jelentést a nemzeti közösségük helyzetéről. A KMKF felkéri titkárságát, hogy ezen jelentések figyelembevételével készítsen összegző jelentést, különös tekintettel a kisebbségi közösségek életkörülményeire és az őket érő esetleges diszkriminációra.
 13. A KMKF felkéri a magyar Országgyűlést, hogy a Határon Túli Magyarok Bizottsága létrehozása érdemi és hatékony működése érdekében, vala-

mint a tartalmi együttműködés kérdésében kezdődjön egyeztetés a fórummal.

14. A magyar Országgyűlés a KMKF következő üléséig közzétesz egy olyan magyar nyelvű és angol nyelven megjelentetett jogszabály-gyűjtemény összeállítást, amely tartalmazza a nemzeti kisebbségvédelem tárgyában készült uniós jogszabályokat, nemzetközi szerződéseket és egyéb dokumentumokat.

A KMKF felkéri a magyar Országgyűlés elnökét, hogy jelen állásfoglalást ajánlásként tárja a magyar Kormány, a magyar Országgyűlés és az Európai Parlament magyar képviselői elé.

Budapest, 2005. szeptember 16.

3.4. Nyilatkozat

Románia európai uniós csatlakozásának magyar országgyűlési szavazásával kapcsolatban

Az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács elválaszthatatlannak tartja Románia európai uniós integrációját az erdélyi magyarság helyzetének rendezésétől.

Amint az EMNT korábbi határozataiban is kinyilvánítottuk, Románia csatlakozási feltételének tekintjük az erdélyi magyarság által követelt autonómiák: Székelyföld területi autonómiája és az erdélyi magyar nemzeti közösség kulturális autonómiájának megvalósítását, törvényi és intézményi garanciáinak biztosítását.

Az EMNT által 2004 áprilisában szervezett Autonómia és Integráció című szovátai, valamint az ez évi nagyváradi autonómia-konferenciákon bemutatott nemzetközi példák is bizonyították: az erdélyi magyarok ügyét megnyugtató módon csak az európai modellekhez hasonló autonómiaformák biztosíthatják.

Politikailag elhibázottnak tartjuk azt az indokolatlan sietséget, amivel a magyar Országgyűlés, az Unióban másodikként, még az októberi uniós országjelentés előtt ratifikálni kívánja Románia csatlakozását.

Felkérjük a magyar Országgyűlés tagjait, hogy a Románia csatlakozását ratifikáló szavazás során tartsák szem előtt az erdélyi magyar közösség autonómia-követeléseit.

2005. szeptember 26.

Tőkés László
Az EMNT elnöke

3.5. Zárónyilatkozat

a Határon Túli Magyar Szervezetek Fórumának marosvásárhelyi tanácskozásáról

A Határon Túli Magyar Szervezetek Fórumának tagszervezetei 2005. október 8-án az RMDSZ meghívására Marosvásárhelyen találkoztak. A tanácskozás résztvevői kölcsönösen tájékoztatták egymást az országaikban élő magyar közösségek helyzetéről, valamint véleményt cseréltek a magyar-magyar kapcsolatokat érintő kérdésekről.

1. A tanácskozás résztvevői egyetértenek a magyar kormány szándékával, hogy a Magyar Köztársaság Alkotmánya külön fejezetben foglalkozzék a határon túli magyarok jogállásával. Igényeljük, hogy az Alkotmány módosítását vitassák meg a Magyar Állandó Értekezlet szakmai bizottságai, majd a MÁÉRT plenáris ülése fogadja el. Az Alkotmány kiegészítése során elengedhetetlennek tartjuk a határon túli magyarok magyar nemzethez való tartozásának egyértelmű kinyilvánítását.
2. Továbbra is szorgalmazzuk a határon túli magyarok magyar állampolgárságának megadását. Magyarországra, valamint az Európai Unió más országaiba való beutazás tekintetében cél az akadálytalan határátlépés. Pozitívnak tartjuk a magyar kormány azon szándékát, hogy a nemzeti vízum intézményét Magyarország schengeni egyezményhez való csatlakozása után is fenn kívánja tartani. A magyar nemzethez való tartozás tekintetében, továbbá a kedvezmények, támogatások és utazási könnyítések esetében alapnak továbbra is a Magyar igazolványt tartjuk.
3. A határon túli programok finanszírozása tekintetében kérjük, hogy a magyar kormány tegyen eleget a törvényben előírt, valamint a kétoldalú szerződésekben vállalt kötelezettségeinek. A Fórum résztvevői fontosnak tartják a Szülőföld Alap létrejöttét, azonban ahhoz, hogy a támogatások terén konkrét eredményeket is fel lehessen mutatni, el kell háritani a még meglévő akadályokat. Megfontolásra javasoljuk a nyugati magyar szervezetek tevékenységének támogatását.
4. A magyarságot érintő alapvető kérdések szükségessé teszik a Magyar Állandó Értekezlet mielőbbi összehívását, amely továbbra is a magyar-magyar kapcsolatok legfontosabb intézménye. Azt a gyakorlatot tartjuk elfogadhatónak, amely a nemzetpolitika kérdéseiben valódi partneri viszonyra épül. El kívánjuk kerülni azt, hogy a határon túli magyarok kérdése a közelgő magyarországi választási kampányban megosztó témává váljon.
5. A résztvevők üdvözlik, hogy Románia mielőbb csatlakozhat az Európai Unióhoz, és azt, hogy több parlament, köztük a magyar Országgyűlés

már ratifikálta a csatlakozási szerződést. Fontosnak tartjuk a Horvát Köztársasággal az EU-csatlakozási, valamint Szerbia és Montenegróval a stabilitási és társulási egyezményről való tárgyalások megkezdését, mert érdekünk, hogy a Kárpát-medencei magyar közösségek az integráció révén akadálytalanul együtt lehessenek a jövőben.

6. Az EU-integrációt kiemelten támogatjuk azért is, mert alapvető célkitűzésünk, a kisebbségi közösségek autonómiája csakis egy európai értékrend alapján valósulhat meg. Meggyőződésünk, hogy az autonómia különböző formái a kisebbségek megmaradásának és fejlődésének nélkülözhetetlen feltételei. A tanácskozás résztvevői üdvözlik, hogy az RMDSZ javaslatára a román kormány olyan kisebbségi törvénytervezetet nyújtott be a parlamentbe, amely a kulturális autonómia megvalósítását célozza.
7. A marosvásárhelyi találkozó résztvevői a leghatározottabban elítélik a délvidéki magyarság elleni szerb megfélemlítési kísérleteket, támadásokat, és tettelegességeket. Továbbra is kéri a nemzetközi fórumok és a magyar kormány határozott kiállását a vajdasági magyar közösség ügyében.

Marosvásárhely, 2005. október 8.

Romániai Magyar Demokrata Szövetség
Magyar Koalíció Pártja
Vajdasági Magyar Szövetség
Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség
Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség
Horvátországi Magyarok Demokratikus Közössége
Magyar Egyesületek Szövetsége
Nyugat-Európai Országos Magyar Szervezetek Szövetsége
Észak-Amerikai Országos Magyar Szervezetek Szövetsége
Kanadai Magyar Kulturális Tanács
Az Európai Nemzeti Kisebbségeket Támogató Társaság
Latin-Amerikai Magyar Országos Szervezetek Szövetsége
Magyar Emberi Jogi Alapítvány (HHRF)

3.6. Határozat

A Határon Túli Magyar Szervezetek Fóruma a Kárpát-medencei magyarság autonómiatörekvéseinek összehangolása céljából szakértői bizottságot hoz létre.

Marosvásárhely, 2005. október 8.

Romániai Magyar Demokrata Szövetség
Magyar Koalíció Pártja
Vajdasági Magyar Szövetség
Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség
Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség
Horvátországi Magyarok Demokratikus Közössége
Magyar Egyesületek Szövetsége
Nyugat-Európai Országos Magyar Szervezetek Szövetsége
Észak-Amerikai Országos Magyar Szervezetek Szövetsége
Kanadai Magyar Kulturális Tanács
Az Európai Nemzeti Kisebbségeket Támogató Társaság
Latin-Amerikai Magyar Országos Szervezetek Szövetsége
Magyar Emberi Jogi Alapítvány (HHRF)

3.7 Az Európai Bizottság részére

Tisztelettel José Manuel Barroso elnök úrnak

Tisztelt Elnök úr!

Alulírottak, a romániai történelmi egyházak képviselői a hét elején Brüsszelben jártunk. Az Európai Parlament illetékeseivel való megbeszélések rendjén arra kívántuk felhívni a figyelmet, hogy egyházainknak a kommunista diktatúra idején történt intézményes üldöztetése nyomán, Románia EU-csatlakozásának küszöbén, továbbra is súlyos gondok merülnek fel a tényleges vallásszabadság tekintetében.

Egyházi ingatlanainkat nem szolgáltatta vissza a román kormányzat. Hangsúlyozni kívánjuk, hogy egyházaink több mint 4000 ingatlant igényeltek vissza az államtól, melyek elengedhetetlenül szükségesek vallási, karitatív, társadalmi és oktatási feladataink elvégzéséhez. Ennek ellenére egyházaink mind a mai napig sem kapták vissza ingatlanaik 90%-át.

Romániának még nincs vallásügyi törvénye. Örömmel fogadtuk, hogy a jelenlegi kormányzat, az elismert vallásfelekezetekkel konzultálva elkészítette a vallásügyi törvény tervezetét. Megdöbbenésünknek adunk viszont hangot amiatt, hogy az egyházakkal egyeztetett szövegben kormányzati tisztviselők egy lényegi módosítást eszközöltek. A szövegtervezettel ellentétben ugyanis, amely a felekezeti oktatás állami finanszírozását irányozza elő, a végleges szöveg csupán feltételes módon engedi meg, hogy az állam pénzügyileg támogassa a felekezeti oktatást.

Az 1995-ben elfogadott és 1999-ben módosított román tanügyi törvény elismeri a vallásfelekezetek azon jogát, hogy minden szinten és bármely profil szerinti oktatási intézményeket hozzanak létre és működtessenek. Bár az ország 2003-ban módosított alkotmánya a többi oktatási formával egyenlő rangot szavatol a felekezeti oktatásnak, a tanügyi törvény ennek megfelelő módosítása két év után is várat magára.

Az egyház-finanszírozás törvényi kereteinek hiánya komoly feszültségeket gerjeszt az egyházak között. A többségi egyházat 1989 óta túlfinszírozzák, és miközben kisebbségi egyházaink hiába próbálják elkobzott ingatlanukat visszaszerezni, az ortodox egyház kormányrendeletek révén kerül hatalmas értékű javak birtokába.

Mindezeket szem előtt tartva, ki kell mondanunk, hogy a román alkotmány által szavatolt esélyegyenlőség és vallásszabadság nem tükröződik a vonatkozó törvénykezésben. Ezért kérjük Elnök úr közbenjárását, hogy az európai intézmények monitorizálják a romániai kisebbségi történelmi egyházak és a nemzeti kisebbségek sorsának alakulását. Meggyőződésünk, hogy a Romániáról szóló országjelentésben is említést kell tenni az egyházainkat diszkrimináló gyakorlatról.

2005. november 15.

Az Erdélyi Történelmi Egyházak Képviselőinek Ökumenikus Közössége

Az Evangélikus Egyház részéről

Adorjáni Dezső püspök

A Királyhágómelléki Református Egyházkerület részéről

Tótkés László püspök

Az Ágostai Hitvallású Szász Evangélikus Egyház részéről

Gunnesch Friedrich főtitkár

Az Unitárius Egyház részéről

dr. Szabó Árpád püspök

A Román Görög Katolikus Egyház részéről

Annusca Nicolae érseki főtanácsos

A Római Katolikus Egyház részéről

Fejes Rudolf Anzelm apát, prépost-prelátus

Összeállította: **Schwarz Katalin**

Kisebbségpolitikailag is fontos jogszabályok – 2005

Törvények

- 2005. évi 1. számú Törvény a szövetkezetekről
- 2005. évi 15. számú Törvény a sürgősségi helyzetek kezelésére vonatkozó 2004/21-es Sürgősségi Kormányrendelet elfogadásáról
- 2005. évi 23. számú Törvény a kis- és középméretű városok rehabilitációs programjáról
- 2005. évi 29. számú Törvény nemzetközi pénzügyi intézményektől való kölcsönök felvételét jóváhagyó 2004/113-as Sürgősségi Kormányrendelet elfogadásáról
- 2005. évi 32. számú Törvény a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház a Kulturális és Vallásügyi Minisztérium fennhatósága alá utalását szabályozó 2004/126-os Sürgősségi Kormányrendelet elfogadásáról
- 2005. évi 34. számú Törvény az erdő és mezőgazdasági területek jogcímének kibocsátásáról és kiosztásáról szóló 2004/105-ös Sürgősségi Kormányrendelet elfogadásáról
- 2005. évi 102. számú Törvény a Személyi Adatok Feldolgozását Felügyelő Országos Hatóság létrehozásáról
- 2005. évi 111. számú Törvény az állatorvosi kabinetek eladására vonatkozó 2004/89-es Sürgősségi Kormányrendelet elfogadásáról
- 2005. évi 159. számú Törvény a román integrált vámilletékekről
- 2005. évi 218. számú Törvény a SAPARD-alapok felhasználásának elősegítéséről a kockázat átvállalásával
- 2005. évi 231. számú Törvény a mezőgazdasági befektetések buzdításáról
- 2005. évi 240. számú Törvény a mikrofinanszírozású cégekről
- 2005. évi 246. számú Törvény az alapítványokról és egyesületekről szóló 2000/26-os Kormányrendelet elfogadásáról

- 2005. évi 247. számú Törvény az igazságszolgáltatás és a tulajdonjog terén hozott reformokról
- 2005. évi 248. számú Törvény a román állampolgárok külföldön való szabad mozgásáról
- 2005. évi 279. számú Törvény a munkahelyen való inasságról
- 2005. évi 280. számú Törvény az ipari jogok védelméről szóló 2005/100-as Sürgősségi Kormányrendelet elfogadásáról
- 2005. évi 299. számú Törvény a mezőgazdasági termékek kivitelére és behozatalára vonatkozó garanciákról
- 2005. évi 307. számú Törvény a mezőgazdasági és élelmiszeri termékek piacának kialakításáról szóló 2005/45-ös Kormányrendelet elfogadásáról
- 2005. évi 312. számú Törvény a külföldiek, külföldi jogi személyek és honfoglalók területszerzéséről
- 2005. évi 357. számú Törvény az árutózsdekről
- 2005. évi 372. számú Törvény az épületek energetikai hatékonyságáról
- 2005. évi 389. számú Törvény a lóról.

Sürgősségi Kormányrendeletek

- 2005. évi 4. számú Sürgősségi Kormányrendelet a nyugdíjszámításról
- 2005. évi 61. számú Sürgősségi Kormányrendelet a biztosításokról szóló 1995/136-os törvény módosításáról és kiegészítéséről
- 2005. évi 65. számú Sürgősségi Kormányrendelet a munkatörvénykönyv, 2003/53-as Törvény módosításáról és kiegészítéséről
- 2005. évi 74. számú Sürgősségi Kormányrendelet az Országos Közbeszerzéseket Szabályozó és Monitorizáló Hatóság létrehozásáról
- 2005. évi 75. számú Sürgősségi Kormányrendelet az oktatás minőségének biztosításáról
- 2005. évi 78. számú Sürgősségi Kormányrendelet az egyetemi tanulmányok megszervezésére vonatkozó 288/2004-es Törvény módosításáról és kiegészítéséről
- 2005. évi 91. számú Sürgősségi Kormányrendelet a gázfűtést használó lakosság támogatásáról
- 2005. évi 97. számú Sürgősségi Kormányrendelet a román állampolgárok nyilvántartásáról, lakhelyéről, tartózkodási helyéről és személyi igazolványáról

- 2005. évi 99. számú Sürgősségi Kormányrendelet a referendum megszervezésére és lebonyolítására vonatkozó 2000/3-as Törvény kiegészítéséről és módosításáról
- 2005. évi 100. számú Sürgősségi Kormányrendelet az ipari jog védelméről
- 2005. évi 102. számú Sürgősségi Kormányrendelet az Európai Unió tagországi állampolgárainak és az Európai Gazdasági Közösség tagországi állampolgárainak szabad mozgásáról Románia területén
- 2005. évi 148. számú Sürgősségi Kormányrendelet a gyerekevelési családtámogatásról
- 2005. évi 152. számú Sürgősségi Kormányrendelet a szennyezés megelőzéséről és integrált ellenőrzéséről
- 2005. évi 158. számú Sürgősségi Kormányrendelet a szabadságokról és egészségvédelmi juttatásokról
- 2005. évi 195. számú Sürgősségi Kormányrendelet a környezetvédelemről.

Kormányrendeletek

- 2005. évi 26. számú Kormányrendelet a kulturális intézmények menedzsmentjéről
- 2005. évi 39. számú Kormányrendelet a mozikról
- 2005. évi 48. számú Kormányrendelet tehéntejpiac kialakításáról.

Kormányhatározatok

- 2005. évi 88. számú Kormányrendelet az egyetemi licenszvizsga megszervezéséről
- 2005. évi 166. számú Kormányrendelet a gyerekvédelem területéről
- 2005. évi 259. számú Kormányrendelet az Országos Tűzvédelmi és Civil Védelmi Központ létrehozásáról
- 2005. évi 333. számú Kormányrendelet a vadászati és erdei területek újjászervezéséről
- 2005. évi 349. számú Kormányrendelet a hulladék tárolásáról
- 2005. évi 567. számú Kormányrendelet a doktorátusi tanulmányok megszervezéséről és lebonyolításáról
- 2005. évi 769. számú Kormányrendelet vidéki tanulók ösztöndíj juttatásáról

- 2005. évi 781. számú Kormányrendelet bizonyos határátkelő helyek megnyitásáról
- 2005. évi 991. számú Kormányrendelet a rendőrök etikai és működési szabályzatának elfogadásáról
- 2005. évi 991. számú Kormányrendelet a PHARE Program 2003 második szakaszának gazdasági mutatói jóváhagyásáról
- 2005. évi 1481. számú Kormányrendelet a Tulajdon Alap létrehozásáról
- 2005. évi 1724. számú Kormányrendelet a Kommunizmus Büntetteit Tanulmányozó Intézet létrehozásáról.

A Központi Közigazgatási Szakszervek Rendelkezései

Kommunikációs És Információ Technológiai Minisztérium

- 2005. évi 221. számú rendelet az elektronikus jegyzői munkálatokról

Mezőgazdasági, Erdőgazdálkodási és Vidékfejlesztési Minisztérium

- 2005. évi 71. számú rendelet a vadászat megszervezéséről és gyakorlásáról
- 2005. évi 143. számú rendelet a vidéki térség meghatározásáról és jellemzőiről.

Köztisztviselők Országos Hatósága

- 2005. évi 206. rendelet a munkahelyek értékelésének kritériumairól és módszeréről.

Konkurencia Bizottság

- 2005. évi 80. rendelet a konkurenciatörvény alkalmazásáról.

A Romániai Magyar Évkönyv 2006 szerzői

Ádám Beáta 1982. április 16-án született Csíkszeredában. Jelenleg államtitkári tanácsos a Kormányfőtitkárság Államtitkári Kabinetjében, Bukarestben. Tanulmányait a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemen végezte, nappali tagozaton, 2000–2005 között a Közigazgatás- és Politikatudományi Kar, politikatudományok szakon; 2001–2005 között a Jogi Karon, majd 2004–2006 között a Közigazgatás- és Politikatudományi Kar, politikatudományok szak, *A kormányzás minősége az etnikailag megosztott társadalmakban* mesteri képzésen vett részt. Szemináriumokat vezetett a 2004–2005-ös tanévben a Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Közigazgatás- és Politikatudományi Kar, politikatudományok szakon, illetve könyvtárosként dolgozott a kolozsvári Jakabffy Alapítványnál. Román, angol és német nyelvismerettel rendelkezik.

Asztalos Lajos 1936. január 31-én Párizsban született, Kolozsvárott lakik. 1952-ben (X. osztályosként) részt vesz egy a kommunista rémuralom elleni szervezetben. Letartóztatják, három év börtönre ítélik. Sikertelen felvételi a marosvásárhelyi orvosin. 1956-ban bejut a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem Földrajz-Természetrájt Karára. 1958 őszén „politikai múltja” miatt eltávolítják az egyetemről. Utána munkás. Minden, az egyetemre való visszavételét illető kérését elutasítják. 1962-ben megjelenik első írása. Napi- és hetilapokban közöl. Spanyolul, majd portugálul tanul. 1972-ben lefordítja Pierre Boulle *A majmok bolygója* című regényét, a bukaresti *Előre* napilap folytatásokban közli. 1976-tól galego versfordításokat is közöl. 1977-ben napvilágot lát európai és latin-amerikai népek meséiből és mondáiból fordított válogatása. 1978-tól kolozsvári helytörténeti anyagot gyűjt (régeli feliratok, emléktáblák szövege, évszázados utcanevek, ezek eredete). Helytörténeti írásait, magyar vonatkozásai miatt, egyetlen lap sem közli. 1990-ben való megalakulásától tagja a kolozsvári székhelyű Kelemen Lajos Műemlékvédő Társaságnak, 1991-től titkára. 1996-ban megjelenik a *Köbe írt Kolozsvár* című, Löwy Dániellel és Demeter Jánossal együtt írt helytörténeti kötet (feliratok, emléktáblák, címerek). 1998-ban a *Magyar Kisebbség* című nemzetpolitikai szemle közli a galegokról írt tanulmányát, valamint a spanyol

alkotmányának a területi önkormányzatokról szóló fejezete, a galego önkormányzati törvény, a galego nyelvtörvény stb. általa magyarított változatát. 1999-ben befejezi *Az ember tragédiája A traxedia do home* című galego változatát, amit a Madách Társaság kiadásában a Tragédia tizenkilenc más fordításával együtt, bemutatják a Frankfurti Nemzetközi Könyvkiállításon. 2000-tól a Madách Társaság tagja. 2001-ben az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége az erdélyi magyar nyelv ápolásában, az anyanyelvi műveltség terjesztésében és a nyelvhasználat bátorításában szerzett érdemeiért a Nyelvörzés Díjában részesíti.

Bakk Miklós politológus 1952-ben született Székelyhídon (Bihar megye), az általános iskolát és a gimnáziumot Kézdivásárhelyen végezte, majd a temesvári Műszaki Egyetemen szerzett számítógép-mérnöki diplomát. 1990-ig rendszer-elemzőként és programozóként dolgozott, 1991-től 1999-ig *A Hét* szerkesztője, majd 2001 és 2003 között a Krónika c. napilap főszerkesztője. 2003-tól a BBTE politikatudományi karának adjunktusa. Kutatási területe: politikaelmélet, választási rendszerek, kisebbségpolitika. Legutóbbi közleményei: *A politikai identitás.* (Erdélyi Múzeum, 2006/1-2. sz.), *Egy szétfoszlás aporiái* (Regio, 2006/3.sz.)

Bárányi (László) Ildikó Mária, Csíkcsicsóban született 1937. június 8-án, tanító házaspár első gyermekeként. Iskoláit végig magyar nyelven végzi. A brassói, majd a csíkszeredai Magyar Vegyes Liceumba jár. 1960-ban általános orvosi képesítést szerez a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézetben, de diplomát csak 1961-ben kap politikai okok miatt. Öt évig falusi körorvosként dolgozik Bánát tartomány Újmoldova rajonjában Nérasolymoson, (Socol) 100 km-re az első vasútállomástól. Versenyvizsgával kerül Temesvárra, ahol háromévi kutatógyakornokság után végül is körzeti orvosként lesz főorvos, majd nyugdíjas 1992-ben. Azóta a Máltai Segélyszolgálat Romániában temesvári Filiájának elnökeként dolgozik önkéntesként. Jelenleg 100 idős személy gondozását biztosítják akkreditált szociális szolgáltató rendszerükben. Tagja a Román Írószövetségnek.

Bodó Barna politológus, író. Sepsiszentgyörgyön született 1948-ban. A helybeli Székely Mikó Kollégiumban érettségizett, majd a Temesvári Tudományegyetemen végzett fizika szakon. 1974-ben posztgraduális fokú újságírói képzésen vett részt. 2003-ban politikai filozófiából doktorált a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemen. Ugyanitt oktat a Politikatudományi Tanszéken, és vezeti a temesvári Kisebbségi- Szórványkutató Központot. Kutatási területei: kisebbségi kérdés (szórvány lét), regionalizmus, közigazgatás. A temesvári *Szórvány Alapítvány* és a *Politeia – Romániai Magyar Politikatudományi Egyesület* alapító elnöke. Társ szerzője több szociológiai és filozófiai munkának. Politológusként

3 egyéni kötete jelent meg: *Talpalatnyi régiónk*, – 2003, *Politică regională (Regionális politika)* – 2003, *Az identitás egyetemessége* – 2004, további 3, két- illetve három-szerzős munkának a társszerzője. A *Szórvány Füzetek* majd ennek folytatásaként a *Diaszpóra Könyvek* sorozatnak 1997-től (összesen 9 kötet), a *Romániai Magyar Évkönyv*nek 2000-től a szerkesztője.

Derzsi László: Székelyudvarhelyen született 1983-ban. Középiskolai tanulmányait a Tamási Áron Elmélet Líceumban matek-fizika szakon végzi, 2002-ben érettségi diplomát szerez. Felsőfokú tanulmányait a Babeş-Bolyai Tudományegyetem történelem-régészet szakán kezdi, 2004-ben felvételizik az egyetem Politikatudományok szakára is. 2006-ban diplomát szerez a történelem-régészet szakon. Rövid diákszervezeti tevékenység után (a Kolozsvári Magyar Politológus-hallgatók Társaságának volt egy évig az elnöke) 2006-tól a Regioconsult Kft-nél dolgozik, mint projektmenedzser. Érdeklődési területe a közpolitika, a különböző támogatási rendszerek, illetve ezek szerkezete, hatékonysága.

Gazda Árpád újságíró. 1966. január 28-án született Kovásznán. Szülővárosa ipari líceumában érettségizett 1984-ben. 1991-ben a Temesvári Tudományegyetemen szerzett fizikusi diplomát, 1999-ben pedig a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen rádiós újságírói oklevelet. 1990 óta aktív újságíró. 1999-től a Krónika napilap vezető szerkesztője.

Horváth Réka 1974-ben született Kolozsváron, a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetemen szerzett közgazdász diplomát. Magiszteri fokozatot politikatudományokból (Université Libre de Bruxelles) és regionális fejlesztésből (Babeş-Bolyai Tudományegyetem, közgazdaságtudományi kar) szerzett. Doktori tézisét (*A romániai magyar kisebbség politikai képviselete: az RMDSZ*) 2006 novemberében védte meg az Université Libre de Bruxelles politikatudományok szakán. 2003-tól a BBTE Politikatudományi Karának tanársegéde. Kutatási területe: a romániai magyarság politikai képviselete, regionális fejlesztés, európai integráció. Jelentősebb tanulmányai: *Les clivages politiques en Europe Centrale et Orientale*, szerk. Jean-Michel de Waele, Bruxelles, 2004, *RMDSZ in: Les partis régionaliste en Europe: Des acteurs en développement* (szerk. Pascal Delwit, Bruxelles, 2005), *Regionális politika és területfejlesztés* (Veress Emőddel, *Magyar Kisebbség*, 2003/1).

Kiss Ágnes 1979-ben született Zilahon. 2004-ben végzett a kolozsvári BBTE Politika- és Közigazgatási Tudományok Karának Politikatudományok szakán, 2006-ban ugyanott magiszteri oklevelet szerzett. Jelenleg a budapesti Közép-Európai Egyetem hallgatója.

Kiss Dénes István: szül. 1970. Tanulmányok: középiskola Marosvásárhelyen, kémia-fizika tanárképző szak (1996–2000), szociológia (2000–2002), mesteri a szociológián, a Humán- és közösségi erőforrások menedzsmentje képzésen, valamennyi a BBTE-n. A BBTE és az ELTE doktorandusa. Munkahely: Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Szociológia Tanszék. Kutatási terület: falu- és vallásszociológia. Fontosabb kutatások: modernizáció és vallásosság a Mezőségen (1997–1998), etnikumközi kapcsolatok erdélyi magyar és román középiskolások körében (1998), politikai és állampolgári kultúra a BBTE hallgatói körében (1999–2000), a státustörvény fogadtatása és hatása a határon túli magyar közösségekben (2000–2001), az erdélyi magyar civil szféra felmérése (2000–2001), a határon túli magyarság külföldi munkavállalása (2002), romániai magyar kulturális intézmények kataszterének elkészítése (2003). közélet és közérzet 2004 – politikai közvélemény-kutatások Erdély több térségében.

Kósa András László (sz. 1977, Marosvásárhely), 1999-ben szociológiából diplomázott a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemen, 2002-ben politikai szakértői mesteri fokozatot szerzett a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Századvég Politikai Iskolájában. Jelenleg doktorjelölt a budapesti Corvinus Egyetem Szociológia Doktori Iskolájában, disszertációjának témája a romániai magyar ifjúsági civil szervezetek intézményesülése, mozgalmak, szervezetek, elíttek. A Diákközéletért Alapítvány kutatója, tréner, az oktatási jogok biztosának tanácsadója. A *Pro Minoritate* kisebbségpolitikai szemle szerkesztője.

Kötő József (szül. 1939. aug. 8., Kolozsvár) – dramaturg, színháztörténész. A nagyenyedi Bethlen Kollégiumban érettségizett (1956), magyar szakos tanári oklevelet a Babeş-Bolyai Egyetemen szerzett (1961); ugyanott doktorált (1984). Zsobokon általános iskolai tanár (1961–65), majd húsz éven át a kolozsvári Állami Magyar Színház irodalmi titkára, 1986–1990 között igazgatója. *A Hét* kolozsvári szerkesztője (1990), az RMDSZ országos társadalomszervezési titkára, közművelődési alelnöke (1992), az EMKE főjegyzője (1991), az RMDSZ Kolozs megyei szervezetének elnöke (1992). 1993–1998 között az RMDSZ művelődési-, oktatási-, vallásügyi ügyvezető alelnöke, 1998-tól az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület elnöke. 1998–2000 és 2005–2006 között a tanügy-minisztérium államtitkára. Első írása a *Korunkban* jelent meg (1962). Színházelméleti, dramaturgiai cikkeivel a romániai magyar színháztudomány megújulásához kívánt hozzájárulni. Színházelméleti cikkeivel az *Utunk*, *A Hét* oldalain jelentkezett, 100-nál több cikk és tanulmány szerzője. Köteteinek száma meghaladja a tízet, 2004-ben jelent meg *A színház fanatikusa*, Senkálzky Endre életregénye (Komp-Press Kiadó, Kolozsvár). Több díj kitüntetettje.

Kurkó Ibolya (1979, Csíkszentdomokos) – középiskolai tanulmányait a csíkszeredai Márton Áron Gimnázium filológia szakán végezte. A kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Földrajz Karán szerzett diplomát 2004-ben, 2005-ben magiszteri oklevelet a Fejleszthető erőforrások kezelése szakon, jelenleg a Társadalomföldrajz Tanszéken doktori képzésben részesül. Kutatási területe Románia területi egyenlőtlenségeinek alakulása, a témában számos előadást tartott és publikációt közölt.

Nagy Egon (szül. 1974. október 14., Nagyvárad). A kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Földrajz karának adjunktusa. Tanulmányait a BBTE Földrajz karán végezte 1993 és 1997 között, ugyanott szerezte meg a mesteri fokozatot 1998-ban. 1997-től a BBTE munkatársa, a regionális földrajz témaköréhez tartozó tárgyakat oktat. Doktori disszertációját a Babeş-Bolyai TE Földrajz kara és a Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézete közös vezetésében írja a román-magyar határ menti régió regionális földrajzi elemzése és a határon átnyúló kapcsolatok fejlődésének témakörében.

Péntek János 1941-ben született a Kolozs megyei Körösfőn. A kolozsvári egyetemen végzett magyar nyelv és irodalom szakon, ugyancsak itt szerezte meg a filológiai tudományok doktora fokozatot. 1964 óta oktatója a magyar nyelvészeti tanszéknek, 1990 januárja és 2006 október 1-je közt tanszékvezető. Ebben az időszakban fontos szerepet vállalt a három magyarságtudományi tanszék újjászervezésében: kezdetben a közös Magyar filológiai tanszéken, később a Magyar nyelv és kultúra tanszéken, utóbb a nyelvészetin. Negyven éves kiesés után indította meg újra az egyetemi képzést néprajz szakon. Aktív egyetemi tanárként továbbra is felelőse a magiszteri és a doktori képzésnek a magyar és általános nyelvészeti tanszéken. 1999–2002 közt Széchenyi Professzori ösztöndíjas. 2004-től az MTA külső tagja. Szakmai vezetője annak a kutatóállomásnak, a Szabó T. Attila Nyelvi Intézetnek, amelyet a többi külső régióbelihez hasonlóan 2001-ben az Akadémia Erdélyben is létrehozott, és amelynek fő feladata a hiteles élőnyelvi kutatásokra alapozott nyelvi tervezés. Kutatási területei: magyar dialektológia, etnolingvisztika (nyelv és kultúra határterületeinek vizsgálata), nyelvi kontaktológia (nyelvi kölcsönhatás, kétnyelvűség, nyelvcsere). Könyvei, publikációi ezekhez a kutatásokhoz kapcsolódnak. Tágabb szakmai, közéleti munkásságához tartozik a magyar nyelvű közoktatás szakmai és nyelvi gondjaival való foglalkozás (tankönyvszerzőként, az Erdélyi Tankönyvtanács alapítójaként és kuratóriumi elnökeként, más oktatási testületek és fórumok tagjaként), az anyanyelvi mozgalom szakmai megalapozása (az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége alapítójaként és elnökeként), a szórványban és falun hátrányos helyzetben élő tehetséges tanulók támogatása (a Nyilas Misi Tehetség Támogató Egyesület kezdeményezőjeként és elnökeként).

Sárosi Mártdirosz Krisztina-Mária, született Csíkszereda, 1979. Tanulmányok: magyar-angol szak (1998–2002), politológia (1999–2003), nyelvészeti mesteri képzés (2003–2004), valamennyi BBTE. Jelenleg a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Bölcsészkarának Magyar Nyelvészeti Tanszékén doktorandus. Szakmai tevékenység: Szabó T. Attila Nyelvi Intézet, korpuszépítő munkatárs (2002–), hivatalos fordító és tolmács, magyar-angol-román nyelvkombinációkból (2004–). Kutatás: Educational Project upon Eastern and Central Europe (Magyarország és Csehország, 2001 – projektervező), falugondnoki program: a törpefalvak oktatási és kulturális nehézségei (2002 – kérdezőbiztos), RMDSZ-elit interjúsorozat (a Teleki László Kutatóintézet számára 2002–2003), korpuszépítő munkálat az MTA irányításával és részére. Több romániai, magyarországi, szlovákiai konferencián vett részt és tartott előadást. Társszerkesztője a magyar-román és román-magyar közigazgatási szótárnak.

Sólyom Zoltán, 1983. június 4-én született Kolozsváron. Iskoláit Torján és Kézdivásárhelyen végezte, 2001-ben érettségizett. 2005-ben a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem történelem-filozófia karán, történelem szakon egyetemi diplomát szerzett, 2006-ban ugyanitt mesteri diplomát történelemből. Jelenleg Torján történelemtanár és harmadéves egyetemi hallgató a Babeş-Bolyai Tudományegyetem politikatudomány és közigazgatás karán, politológia szakon.

Somai József: 1931. augusztus 31-én született a Maros megyei Székelyszentistvánon. Iskolai tanulmányait Makfalván, Marosvásárhelyen, a közgazdaságit a kolozsvári Bolyai Tudományegyetemen (1955) végezte. Négy éven át a tartományi pénzügyi ellenőr, harminc évig a Bolyai, és Babeş-Bolyai Tudományegyetem kari főtitkára, közben a 1977–78-as tanévben tanár a Brassai Sámuel Líceumban. 1990 után a Kolozs megyei polgármesteri hivatal főjegyzője, majd megyei alpolgármestere, az RMDSZ szervezési titkára, országos titkára, országos szervezési alelnöke, 1995-től nyugalmazott közgazdászként az Iskola Alapítvány ügyvezető igazgatója, majd a Nyilas Misi Tehetségtámogató Egyesület ügyvezetője. Közéleti tisztségviselés: az Illyés Közalapítvány Alkuratóriumának titkára; az Erdélyi Magyar Civil Szervezetekért Alapítvány elnöke, majd kuratóriumi tagja; a kolozsvári Iskola Alapítvány kurátora; a Romániai Magyar Közgazdász Társaság elnöke; a Horváth István Alapítvány alelnöke; a Bölöni Farkas Sándor Alapítvány kuratóriumi tagja. Kitüntetések: Közgazdász Nagydíj, a Magyar Közgazdasági Társaság részéről. Szakmai, tudományos munkái: több kötet szerzője (Gazdaság és gazdaságtudományok Brassai Sámuel életművében, Román-magyar gazdasági szakszótár) és szerkesztője (21 kiadvány, ebből 13 kötet), tanulmányok folyóiratokban (romániai és magyarországi szaklapokban), főszerkesztője a *Közgazdász Fórum* szaklapnak.

Szabó Miklós, történész, ny. tudományos kutató. Szül. Sáromberke, 1932. A kolozsvári Bolyai Tudományegyetemen szerez történész oklevelet, utána Marosvásárhelyen levéltáros, a helyi Pedagógiai Főiskola oktatója, 1975 után a Román Akadémia helyi intézetének főkutatója. Könyvek (*Erdélyiek egyetemjárása az újkorban 1521–1700, Sáromberke monográfia*), tankönyvek mellett mintegy fél-száz tanulmány szerzője. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület, a Magyar Történészek Világszövetségének a tagja.

Szász Alpár Zoltán, politológus, kisebbségkutató (Kolozsvár 1966). A Közép-Európai Egyetemen tanult politikatudományt és társadalomelméletet. 1996-ban szerzett magiszteri oklevelet politikatudományokból. A BBTE Politikatudományi Karának oktatója. A Politeia Romániai Magyar Politikatudományi Társaság ügyvezető elnöke és az Erdélyi Múzeum-Egyesület Jog-, Közgazdaságtudomány és Társadalomtudományok szakosztályának elnöke, több nemzetközi kutatócsoport tagja. Főbb érdeklődési területei a pártok és pártrendszerek, valamint a politikai viselkedés kutatása, ahol elsősorban az etnikai és nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos jelenségeket, folyamatokat vizsgálja. Számos szak tanulmányt írt, továbbá több kötet szerzője, illetve szerkesztője.

Szócs Levente újságíró. 1999–2002 között a *Krónika* című napilap szerkesztője, majd Belföld rovatának vezetője, 2002-től pedig a lap külső munkatársa. 2002-től a román közszolgálati rádió magyar nyelvű adását szerkeszti Bukarestben, 2006-tól műsorvezető. 2005-től az *Új Magyar Szó* napilapnak is külső munkatársa. Cikkei a *Krónikában* és az *Új Magyar Szóban*, tanulmányai a *Romániai Magyar Évkönyvben* jelentek meg. Legutóbbi közleménye: *Csatlakozás – 2007-ben? A Romániai Magyar Évkönyv 2004–2005-ös összevont kötetében*.

Szócs Lóránt szociológus. Tanulmányok: matematikai-fizika szak Márton Áron Gimnázium, Csíkszereda (1991–1995), szociológia BBTE (1996–2000). Munkahelyek: szakreferens a Hargita Megyei Kulturális Központnál (2001–2006), újságíró a *Csiki Hírlapnál*, a művelődési oldal szerkesztője (2006-tól). Publikációk: kritika, recenzió, tanulmány. *Kimutatások a megye vidéki kultúrházainak tevékenység köreiről, állapotáról és az önkormányzatok közművelődési tevékenységéről*, Kultúrázók HMKK könyvek, Pro-Print Kiadó Csíkszereda, 2006

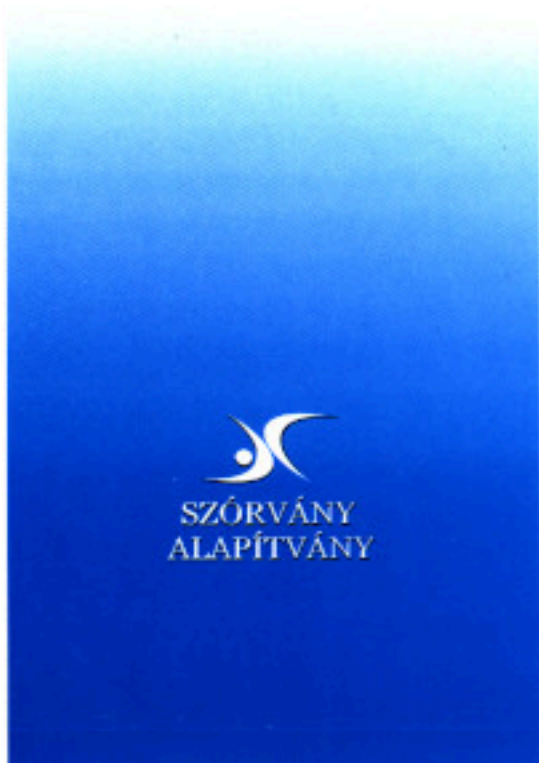
Varga Attila jogász. 1963-ban született Szatmárnémetiben. Jogi tanulmányait 1986-ban a kolozsvári BBTE Jogi Karán fejezte be. 1990-ig jogtanácsosként dolgozott, 1990-től folyamatosan az RMDSZ parlamenti frakciójának tagja. Doktori disszertációját alkotmányjogból védte meg, a BBTE adjunktusaként alkotmányjogot tanít a Politika- és Közigazgatástudományi Karon.

Váry O. Péter újságíró, író. 1968. április 30-án született Sepsiszentgyörgyön, a Székely Mikó Kollégiumban érettségizett 1986-ban. A brassói Transilvania Egyetem kohómérnöki szakán szerez mérnöki oklevelet 1993-ban, a nagyváradi Ady Endre Sajtókollégiumban újságírói oklevelet 1997-ben. 1998-tól újságíróként dolgozik a sepsiszentgyörgyi *Háromszék* napilapnál az önkormányzati és kulturális rovatok szerkesztőjeként. Karcolatokat, novellákat 1993 óta közöl az erdélyi irodalmi folyóiratokban, *Pesti posta* című kötete 2005-ben, a *Város a szivárványban* 2006-ban jelent meg.

Veress Enikő (szül. 1966, Kolozsvár) szociológus, a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem filozófia-történelem karán szerzett oklevelet, jelenleg a BBTE doktorandusa, disszertációjának témáját a székelykeresztúri kistérségnek a kiegyezéstől napjainkig végbement gazdasági és társadalmi fejlődésének elemzése képezi. 1991-től a BBTE főállású tudományos munkatársa. Fő kutatási területei: családszociológia, társadalomtörténet, társadalmi változás, közösségsszociológia, településszociológia.

Vremir Márta, Kolozsvár, szül. 1971-ben. 1996-ban végezte a BBTE magyar-angol szakát, 1993–96 között a Láthatatlan Kollégium műhely tagjaként kezd el szociolingvisztikával foglalkozni. 1997-ben magiszteri diplomát szerzett. 1998-tól a Román Akadémia kolozsvári Nyelvtudományi Intézetének tudományos munkatársa. Doktori tanulmányait szociolingvisztikából dr. Péntek János vezetésével végzi, fő érdeklődési területe a romániai magyar-román kétnyelvűség. Tanulmányaiban nyelvhasználati szokásokkal, nyelvi attitűdökkel, és egyéb, kisebbségi kétnyelvűségre vonatkozó kérdésekkel foglalkozik.

Zakota Zoltán, 1960-ban született Szatmárnémetiben. A Temesvári Műszaki Egyetemen szerez villamosmérnöki diplomát, 1985-ben, rendszermérnöki szakon. 1995-ben a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetemen szerez mesteri fokozatot menedzsmentből. 1995 óta a nagyváradi Sulyok István Református Főiskola, majd Partiumi Keresztény Egyetem oktatója. Közben a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemen is tanít, ahol jelenleg doktorandus. 1996–1998 között a Pro Európa Liga Szatmárnémeti Fiókjának projektmenedzsere, 1998–1999 között ügyvezető igazgatója. A bécsi Wiener Institut für Internationale Wirtschaftsvergleiche, majd a budapesti Bölöni Farkas Sándor Közgazdasági Alapítvány meghívott kutatója (1994. július, ill. 2002. okt.-nov.). A Pro Economia Társadalomtudományi Társaság alapító tagja és elnöke. Írásai jelentek meg a *Romániai Magyar Évkönyvben*, ill. a *Magyar Kisebbség, Partiumi Egyetemi Szemle* és egyéb periodikákban. Több társadalomtudományi kötet társszerzője.

SZÓRVÁNY
ALAPÍTVÁNY